

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ACADEMIC NOTES

**Серія:
Педагогічні науки**

**Series:
Pedagogical Sciences**

Випуск 185 (2020)
Edition 185 (2020)

Кропивницький – 2020
Kropyvnytskyi – 2020

УДК 378
ББК 81.2(3)
Н 34
DOI: 10.36550/2415-7988-2019-185-1

Наукові записки / Ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. – Випуск 185. – Серія: Педагогічні науки. – Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. – 274 с.

ISBN 978–7406–57–8
ISSN 2415–7988 (Print)
ISSN 2521–1919 (Online)
ICV 2018 = 77.92

Рецензенти: **Олексюк О. М.**, доктор педагогічних наук, професор,
Кучай О. В., доктор педагогічних наук, професор.

«Наукові записки. Серія: Педагогічні науки» внесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук. Наказ Міністерства освіти і науки України № 241 від 09.03.2016 р.

Збірник зареєстровано в міжнародних наукометричних базах Index Copernicus, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat.

Редколегія:

Науковий редактор:

Черкасов В. Ф. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Заступник наукового редактора:

Савченко Н. С. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Відповідальний секретар:

Кулікова С. В. – кандидат педагогічних наук, ст. викладач Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Редакційна колегія:

Єжова О. В. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Сзатан С. – професор Гданського університету, Польща

Калініченко Н. А. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Клім-Клімашевська А. – доктор педагогічних наук, професор Природничо-гуманітарного університету в Седльцах, Республіка Польща

Коваль Л. В. – доктор педагогічних наук, професор Бердянського державного педагогічного університету

Давидович Н. – професор, університетський центр Самарія, Аріель, Ізраїль

Радул В. В. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Радул О. С. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Остенда О. – професор технологічного університету, Катовіца, Польща

Костікова І. І. – доктор педагогічних наук, професор Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

Растрігіна А. М. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Садовий М. І. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Рябовол Л. Т. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Шандрук С. І. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Друкуються за рішенням вченої ради Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 5 від 26. 12. 2019 року)

Статті друкуються відповідно до політики видання

© Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2020

UDK 378
BBK 81.2(3)
A 34
DOI: 10.36550/2415-7988-2019-185-1

Academic notes / Ed. board: V. F. Cherkasov, V. V. Radul, N. S. Savchenko, etc. – Edition 185. Series: Pedagogical Sciences. – Kropyvnytskyi: EPC of Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University, 2020. – 274 p.

ISBN 978–7406–57–8
ISSN 2415–7988 (Print)
ISSN 2521–1919 (Online)
ICV 2018 = 77.92

Reviewers: **Oleksyuk O. M.**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Kuchai O. V., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor.

«Academic Notes. Series: Pedagogical Sciences» is included into the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, which can publish the results of dissertations for obtaining scientific degrees of Doctor and Candidate of Sciences. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 241 of 09/03/2016.

The collection is registered in the international catalogues of periodicals and database Index Copernicus, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat.

Editorial Board:

Academic editor:

Cherkasov V. F. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

Assistant of Academic editor:

Savchenko N. S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

Executive Secretary:

Kulikova S. V. – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

Editorial Board:

Yezhova O. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

Szatan E. – Professor University of Gdansk, Poland

Kalinichenko N. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

Koval L. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Berdyansk State Pedagogical University

Klim-Klimashevskaya A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Natural-humanitarian University of Siedlce, Republic of Poland

Davidovitch N. – Professor, Ariel University Center of Samaria, Israel

Radul O. S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

Radul V. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

Ostenda O. – Professor of University of Technology, Katowice

Kostikova I. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda

Rastrygina A. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

Sadovyi M. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

Shandruk S. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

Ryabov L. T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

*Published by the resolution of the Academic Council of the Centralukrainian
Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University
(Protocol № 5 26. 12. 2019)*

Articles are published in accordance with the publication's policy
© Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University, 2020

ЗМІСТ

ВАСИЛЕНКО Володимир Аркадійович ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПОГЛЯДИ Г. ДЖ. УЕЛЛСА.....	12
ДЕФОРЖ Ганна Володимирівна, ЧЕРЕДНИК Діана Степанівна ФОРМУВАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАТОРСЬКИХ УМІНЬ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ З ХІМІЇ В НАВЧАННІ ПРИРОДНИЧИХ НАУК.....	15
ІЛІАДІ Олександр Іванович, ГРОМКО Тетяна Василівна ТЕСТУВАННЯ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ КОНТРОЛЮ ЗАСВОЄННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ СТУДЕНТАМИ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	20
БІДА Олена Анатоліївна, МОІСЄЄВ Василь Володимирович, ГРЕБА Ілдіко Золтанівна СФОРМОВАНІСТЬ ПАТРІОТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ.....	24
ІВАНИЦЬКИЙ Олександр Іванович ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	29
КОТЕЛЯНЕЦЬ Наталка Валеріївна МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	33
КУЧАЙ Тетяна Петрівна, ЧИЧУК Антоніна Петрівна, ШИНКАРУК Василь Дмитрович ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗМІСТУ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ.....	39
ПОДОПРИГОРА Наталія Володимирівна ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИКЛУ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНОГО ФІЗИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ.....	41
РОМАНЕНКО Тетяна Василівна ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ ТА ФІЗИКИ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	47
САВЧЕНКО Наталія Сергіївна ПОЧАТОК СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (X СТ.– ПОЧАТОК XX СТ.).....	51
СКЛОВСЬКИЙ Ігор Зінов'євич, АКСЬОНОВА Віра Ігорівна ПОШУК ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО СЕНСУ МЕТАФІЗИКИ СОЦІОКУЛЬТУРИ ГРОМАДИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ.....	59
СТРАТАН-АРТИШКОВА Тетяна Борисівна, ГОРБЕНКО Олена Борисівна ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ТВОРЧО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦТВА.....	63
ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ.....	68
ШАНДРУК Світлана Іванівна ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	73

БОЛІЙ Василь Олександрович АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМИ ОБЛІКУ «АХІМ».....	77
ВИШПІНСЬКА Ярина Маноліївна ПОТЕНЦІАЛ УРОКІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ.....	81
ВОЛКОВА Марина Миколаївна ТВОРЧА РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ А. С. МАКАРЕНКА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ.....	85
ДЕМЕШКО Інна Миколаївна ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОПИСНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН МОВОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ.....	89
ДЕМЧЕНКО Юлія Миколаївна, НІКІТІНА Олена Олександрівна ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ МИСЛЕННСВИХ ОПЕРАЦІЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРИ.....	93
ДРОБІН Андрій Анатолійович ЗМІСТОВНЕ НАПОВНЕННЯ ПРОГРАМ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	98
ДЯЧУК Павло Вікторович, ПЕРФІЛЬЄВА Людмила Павлівна ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ І ПРИРОДОЗБЕРЕГАЮЧИХ НАВИЧОК У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРИРОДОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ.....	102
КОНДРАШОВ Микола Миколайович ТЕХНОЛОГІЯ STEM-НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ.....	107
КОТЕЛЯНЕЦЬ Юлія Сергіївна ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО КОНСТРУЮВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	112
КУШНІР Наталія Сергіївна ФАНДРАЙЗИНГ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГУ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ СПРЯМОВАНИХ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	117
ЛЄСНІК Олена Степанівна ДІАЛОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННСВИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ХОРМЕЙСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ.....	120
ЛОСІК Вікторія Георгіївна СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ.....	125
ЛЯШЕНКО Ольга Дмитрівна, БУТЕНКО Тетяна Максимівна ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ ОСНОВНОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТА У СИСТЕМІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ.....	129
МАСЛОВА Наталія Миколаївна, МИРЗА-СІДЕНКО Валентина Миколаївна ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ.....	134
ПАНЬКІВ Людмила Іванівна РОЗВИТОК ДУХОВНО-ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА.....	139

ПІДВАЛЬНА Юлія Василівна СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВИ ТА БУЛЕРА.....	143
ПЛЮЩ Валентина Миколаївна МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ.....	147
РЕЧИЦЬКИЙ Олександр Наумович, РЕШНОВА Світлана Федорівна, ГОРШКОВА Аліса Ігорівна КОМПЛЕКСНА КОМП'ЮТЕРНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДЛЯ ПРОГРАМОВАНОГО НАВЧАННЯ ОРГАНІЧНІЙ ХІМІЇ.....	152
РУСІНА Наталія Геннадіївна ЗАСТОСУВАННЯ WEB-РЕСУРСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	157
САРНОВСЬКА Наталія Іванівна, АНТОНІВСЬКА Марина Олександрівна ДУАЛЬНА СИСТЕМА ЯК ОДНА З ОСОБЛИВОСТЕЙ НАВЧАННЯ ФАХІВЦІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ОСВІТИ.....	161
СЕМАКОВА Тетяна Олексіївна, БОЙКО Любов Михайлівна, ВАСЕНЬОВА Юлія Олексіївна АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	165
ТЕРЕЩЕНКО Оксана Василівна, ЯРОВА Лариса Олегівна, ГРОМОВА Тетяна Валеріївна САМОНАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ЯК УМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ.....	170
ТРИФОНОВА Олена Михайлівна МЕТОДИЧНА СИСТЕМА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	174
ФОРОСТОВСЬКА Тетяна Олександрівна ПЕДАГОГІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ.....	179
ЧЕРНЬОНКОВ Ярослав Олександрович СУЧАСНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	184
ШЕВЧЕНКО Ірина Вікторівна, КОРДЮК Олена Миколаївна ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МЕТОДИКИ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ (CLIL) У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ «ПРАКТИЧНОГО КУРСУ ОСНОВНОЇ МОВИ (АНГЛІЙСЬКА)» ДЛЯ СТУДЕНТІВ II КУРСУ ЗВО УКРАЇНИ.....	187
ЯРОШЕВСЬКА Лариса Віталіївна ЕФЕКТИВНІ ПРИЙОМИ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	191
ЯКИМЕНКО Наталія Олегівна, ВОЩЕНКО Вікторія Юрївна ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ Й ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ІЗ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	196
ДОЛГІХ Ярослав Вікторович ФАХОВА ПЕРЕДВИЩА МУЗИЧНА ОСВІТА У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СИТУАЦІЇ.....	201

КРИВОРОТЬКО-ТАЙФУР Камілія Сергіївна ВПЛИВ РЕФОРМ У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА ПІДГОТОВКУ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ НІМЕЧЧИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.).....	206
ОСАДЧУК Наталія Петрівна ТЕХНОЛОГІЯ АКМЕОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ РАДІОТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	210
ТВЕРДОХЛІБ Сергій Сергійович КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ І РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ.....	215
ШПИРКА Аліна Олегівна КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ЕМОЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВОКАЛІСТА.....	220
ОЖИНДОВИЧ Людмила Михайлівна ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОБЛЕМНО/ПРОЄКТНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ НА ПРИКЛАДІ КУРСУ «СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ ВМІСТОМ ВЕБ-САЙТІВ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ТА ІТ-СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	224
АНОТАЦІЇ.....	229

CONTENTS

VASYLENKO Volodymyr Arkadiyovych
Pedagogical activity and views of G. J. WELLS12

DEFORGE Anna Vladimirovna, CHEDERNIK Diana Stepanovna
FORMATION OF EXPERIMENTAL SKILLS DURING THE CARRYING OUT OF LABORATORY WORK OF CHEMISTRY IN THE SCIENCE OF NATURAL SCIENCES15

ILIADI Alexandr Ivanovych, HROMKO Tetiana Vasylivna
TESTING AS ONE OF THE FORMS OF CONTROL OF THE IMPLEMENTATION OF LINGUISTIC MATERIAL BY STUDENTS OF THE HUMANITIES (course «Ukrainian for Professional Purpose»).....20

BIDA Elena Anatoliyivna, MOISIEV Vasil Volodymyrov, HREBA Ildiko Zoltanovna
THE FORMATION OF PATRIOTIC QUALITIES AS THE BASIS OF EDUCATION OF CIVIL RESPONSIBILITY IN THE EDUCATIONAL SYSTEM24

IVANITSKY Alexander Ivanovich
FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE PHYSICAL TEACHER IN THE PROFESSIONAL TRAINING PROCESS29

KOTELENETS Natalka Valeryevna
METHODOLOGICAL BASES OF FORMATION OF TECHNOLOGICAL ABILITIES IN OLDER PRESENT AGE CHILDREN33

KUCHAI Tetyana Petrivna, CHICHUK Antonina Petrivna, SHINKARUK Vasily Dmitrovich
VALUABLE ATTITUDE - AN IMPORTANT COMPONENT OF EDUCATION CONTENT PERSONALITIES39

PODOPRYHORA Natalia Vladimirovna
FORMATION OF THE READY FOR FUTURE TEACHERS OF THE NATURAL SCIENCES TO REALIZE THE CYCLE OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE BY MEANS OF EDUCATIONAL PHYSICAL EXPERIENCE.....41

ROMANENKO Tatyana Vasylivna
PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHER OF INFORMATICS AND PHYSICS BY INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES47

SAVCHENKO Natalia Sergiyivna
BEGINNING OF ESTABLISHING THE EXTRAORDINARY EDUCATION SYSTEM IN UKRAINE (XX centuries - BEGINNING XX centuries)51

SKLOVSKIY Igor Zinovich, AKSIONOVA Vera Igorevna
SEARCH OF CIVILIZATION SENSE METABYSIS OF SOCIO-CULTURE OF THE COMMUNITY IN THE EUROPEAN SPACE59

STRATAN-ARTISHKOVA Tatiana Borisovna, GORBENKO Olena Borisivna
POLYFUNCTIONALITY OF CREATIVE PREPARATION OF A FUTURE TEACHER OF ART63

CHERKASOV Vladimir Fedorovich
MODEL FOR FORMATION OF FUTURE READY MUSICAL ARTS TEACHERS TO EDUCATE NATIONAL IDENTITY OF PRIMARY SCHOOL PUPILS68

SHANDRUK Svetlana Ivanovna
THEORY AND PRACTICE OF HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION IN UKRAINE73

BOLYLY Vasily Oleksandrovych
AXIM AUTOMATED ACCOUNTING SYSTEMS77

VYSHPINSKA Yaryna Manoliivna THE POTENTIAL OF MUSICAL ARTS LESSONS IN THE FORMATION OF AESTHETIC ACCEPTANCE OF YOUNGER PUPILS	81
VOLIKOVA Marina Nikolaevna CREATIVE IMPLEMENTATION OF AS MAKARENKO'S PEDAGOGICAL IDEAS IN CONDITIONS OF MODERN EDUCATION	85
DEMESHKO Inna Nikolaevna APPLICATION OF SPEECHING COMPETENCES IN STUDY OF THE LIBRARY CYCLE DISCIPLINES	89
DEMCHENKO Yulia Nikolaevna, NIKITINA Elena Oleksandrivna FORMATION OF BASIC THINKING OPERATIONS IN PRESCHOOL CHILDREN BY PLAYERS	93
DROBIN Andriy Anatolyovich SUBSTANTIAL FILLING OF PROGRAMS OF QUALIFICATION OF PHYSICAL TEACHERS IN CONDITIONS OF REFORMING POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION	98
DYACHUK Pavlo Viktorovych, PERFILIEVA Lyudmila Pavlovna FORMATION OF ENVIRONMENTAL CONCEPTS AND SUSTAINABLE SKILLS IN YOUNGER SCHOOLS BY NATURAL DISCIPLINES IN UKRAINE AND EUROPE	102
KONDRASHOV Nikolay Nikolaevich STEM-TEACHING TECHNOLOGY IN THE SYSTEM OF PREPARATION OF FUTURE EXPERTS FOR FOREIGN COMMUNICATION	107
KOTELYANETS Julia Serhiivna FORMATION OF CREATIVE CONSTRUCTION OF CHILDREN OF THE EARLY PRESCHOOL AGE	112
KUSHNIR Natalia Serhiivna FUNDRAISING AS A TECHNOLOGY FOR IMPLEMENTATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY	117
LESNIK Elena Stepanivna DIALOGICAL COMMUNICATION AS A MEANS OF FORMATION OF ART-SPEECH SKILLS OF FUTURE MUSIC ART TEACHERS IN THE PROCESS OF HORMEISTERS PREPARATIONS	120
LOSIK Victoria Georgievna COMPONENTS OF FORMATION OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF PROFESSIONALS OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS	125
LASHENKO Olga Dmytrivna, BUTENKO Tatiana Maksimivna THEORETICAL BASIS OF TEACHING THE BASIC MUSICAL INSTRUMENT IN THE UNIVERSITY EDUCATION SYSTEM	129
MASLOVA Natalia Mykolaivna, MIRZA-SIDENKO Valentina Mykolaivna APPLICATION OF INTERACTIVE TEACHING TECHNOLOGIES IN THE LESSONS OF GEOGRAPHY AS A WAY TO INCREASE THE LEVEL OF COGNITIVE ACTIVITY OF PUPILS ...	134
PANKIV Lyudmila Ivanivna DEVELOPMENT OF SPIRITUALLY-CREATIVE QUALITIES OF PUPILS OF THE OLDER SCHOOL AGE BY MEANS OF ART	139
PIDVALNA Yulia Vasylivna SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS AS THE BASIS FOR FORMATION OF VICTIM AND BULLER BEHAVIOR	143

PLUSH Valentina Nikolaevna MODEL OF FORMATION OF READY FOR FUTURE TEACHERS OF NATURAL DISCIPLINES FOR PROFESSIONAL SELF-IMPROVEMENT	147
RECHITSKY Olexsandr Naumovych, RESHNOVA Svetlana Fedorovna, GORSHKOVA Alice Igorivna COMPLEX COMPUTER EDUCATION PROGRAM FOR PROGRAMMED ORGANIC CHEMISTRY TRAINING	152
RUSINA Natalia Gennadyevna APPLICATION OF WEB-RESOURCES IN THE STUDENT STUDENTS EDUCATION PROCESS HIGHER EDUCATION	157
SARNOVSKA Nataliia Ivanivna, ANTONIVSKA Maryna Olexsandrivna THE DUAL SYSTEM AS ONE OF THE FEATURES OF SOCIO-CULTURAL SPHERE SPECIALISTS TEACHING AT THE MODERN STAGE OF EDUCATION	161
SEMAKOVA Tatyana Olexsiivna, BOYKO Lyubov Mykhailivna, VASENOVA Yulia Olexsiivna ACTIVIZATION OF STUDENTS 'EDUCATIONAL AND Cognitive ACTIVITIES IN MODERN CONDITIONS: A PSYCHOLOGICAL ASPECT	165
TERESHCHENKO Oksana Vasylivna, YAROVA Larisa Olexivna, GROMOVA Tatyana Valerievna SELF-LEARNING FUTURE TEACHERS OF NATURAL DISCIPLINES AS A CONDITION OF MODERNIZATION OF EDUCATION	170
TRIFONOVA Elena Mikhailovna METHODICAL DEVELOPMENT OF INFORMATION AND DIGITAL COMPETENCE OF MASTERS OF COMPUTER TECHNOLOGIES	174
FOROSTOVSKAYA Tatyana Olexsandrivna PEDAGOGICAL INTEGRATION AS A IMPORTANT CONDITION OF THE EFFICIENCY OF IMPLEMENTATION OF PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF FUTURE CHEMISTRY TEACHERS	179
CHERNIONKOV Yaroslav Olexandrovych MODERN UNDERSTANDING OF FOREIGN LANGUAGE TEACHER TRAINING SYSTEM.....	184
SHEVCHENKO Irina Viktorovna, KORDUK Olena Mykolayivna IMPLEMENTATION OF COURSE LANGUAGE INTEGRATED LEARNING (CLIL) METHODOLOGY IN THE PROCUREMENT OF THE «PRACTICAL COURSE OF THE BASIC LANGUAGE (ENGLISH)» FOR STUDENTS	187
YAROSHEVSKA Larisa Vitaliivna EFFECTIVE METHODS OF EDUCATION OF THE NATIONAL STUDY OF STUDENT YOUTH BY MEANS OF MUSICAL ARTS	191
YAKYMENKO Natalia Olexivna, VOSCHENKO Victoria Yuriivna ORGANIZATIONAL-PEDAGOGICAL AND DIDACTIC CONDITIONS OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF PROFESSIONALS DOCUMENTATION AND INFORMATION ACTIVITIES IN THE PROCESS OF DISTANCE LEARNING	196
DOLGIH Yaroslav Viktorovich PROFESSIONAL PRIMARY MUSICAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE MODERN SOCIO-CULTURAL SITUATION	201
KRIVOROTKO-TAYFUR Camilia Sergeevna THE INFLUENCE OF REFORMS IN THE SYSTEM OF PEDAGOGICAL EDUCATION ON TRAINING OF TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES OF GERMANY (SECOND HALF OF THE XX CENTURY).....	206

OSADCHUK Natalia Petrovna TECHNOLOGY OF AKMEOLOGICAL SUPPORT OF CULTURAL TRAINING OF FUTURE RADIOTECHNICAL SPECIALISTS OFFICERS	210
TVERDOHLIB Sergey Sergeevich CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF FORMATION OF INTERPRETATION COMPETENCE OF FUTURE CHOREOGRAPHY TEACHERS	215
SHIPYRKA Alina Olehivna CRITERIA AND INDICATORS OF THE EMERGENCY EXPOSURE FORMATION OF FUTURE VOCALIST	220
OZHINDOVYCH Lyudmila Mikhailivna APPLICATION OF PROBLEM / PROJECT-ORIENTED TECHNOLOGY APPLICATION ON EXAMPLE OF WEBSITE CONTENT SYSTEMS TO STUDENTS.....	224
ANNOTATIONS	229

УДК: 37.01(09)

DOI: 10.36550/2415-7988-2019-1-185-12-15

ВАСИЛЕНКО Володимир Аркадійович –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Соціально-педагогічного інституту «Педагогічна академія» (Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7907-6942>

e-mail: vasylenko.volodymir@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПОГЛЯДИ Г. ДЖ. УЕЛЛСА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Історико-педагогічне дослідження закономірно здійснюється в широкому соціально-політичному та культурному контексті, коли обов'язково вивчається і враховується оцінка педагогічних явищ видатними діячами відповідного періоду, без якої проблематично відтворити достатньо повну картину їх здійснення. У цьому плані великий інтерес викликають педагогічна діяльність та погляди засновника наукової фантастики і оригінального соціального мислителя ХХ століття Г. Дж. Уеллса, ідеї якого мають особливу актуальність, оскільки його футурологічні трактати і проекти були спрямовані у більшості випадків у наступне століття, і мають значний потенціал для творчої реалізації в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життя та творчість Г. Дж. Уеллса були предметом чисельних досліджень зарубіжних авторів, серед яких найбільш вагомими є роботи L. Dickson, A. Gomme, P. Parrinder, J. Partington, M. Sherborne, D. Smith, A. West. На пострадянському просторі найбільш повно досліджував і пропагував творчість Г. Дж. Уеллса відомий російський літературознавець і критик – Юлій Йосипович Кагарлицький, під його редакцією вийшло 15-томне зібрання творів Уеллса. Окремі аспекти творчості Г. Дж. Уеллса досліджували І. В. Бестужев-Лада (соціологічні погляди), І. Б. Крігер (філософські погляди) і О. Ф. Яковлева (соціально-політичні ідеї). У вітчизняній педагогіці спеціальних досліджень, присвячених педагогічній спадщині Г. Дж. Уеллса, не було.

Мета статті – проаналізувати особливості і потенціал педагогічних концепцій Г. Дж. Уеллса.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою положень наукової фантастики, оригінального мислителя і соціального реформатора Герберта Джорджа Уеллса без перебільшення можна назвати і видатним педагогом ХХ століття. Освіта лежала в основі всіх його проектів щодо

вдосконалення життя, була засобом наближення бажаного майбутнього. У його бестселері «Нариси Історії» є слова, які афористично виразили сутність дуже багатьох процесів: «Людська історія все більше нагадує гонку між освітою і катастрофою». Сам письменник невтомно брав участь в цій гонці на стороні освіти і цивілізації. Підтвердження тому ґрунтовні трактати, десятки статей, лекцій і виступів педагогічного змісту. Пророчий дар Уеллса багато в чому визначив дивовижну актуальність багатьох ідей і сьогодні.

Отже, чи був Герберт Уеллс фахівцем в галузі освіти? Чи можна довіряти його висновкам і рекомендаціям? Безумовно, так!

Іноді, з деякою часткою лукавства письменник заявляв про те, що не вважає себе професіоналом в педагогіці і висловлює думку любителя. Але частіше він забував про поемічні прийоми, і говорив відкрито про своє право судити про будь-які явища навчання і виховання. У «Спасінні цивілізації» читаємо: «Ви знайдете, мабуть, що програма моя надто велика, що я хочу лінгвістичних чудес, але не забувайте, що тут я в своїй сфері, я досвідчений викладач, багато займався педагогікою як наукою, і в той же час я уважний батько. Я знаю, скільки в школі витрачається даремно і часу, і можливостей, особливо при навчанні мовам» [7, с. 149–150]. І далі: «...я – старий, досвідчений педагог; більшість моїх ранніх писань з'явилась анонімно в лондонських педагогічних журналах кінця минулого століття, і з педагогічною літературою я знайомий досить добре, зокрема, з літературою, що присвячена реформі виховання і освіти» [7, с. 156].

Герберт Уеллс – педагог у багатьох іпостасях. Перш за все шкільний учитель зі стажем роботи близько п'яти років у чотирьох школах в різних регіонах країни. Цікаво, що вчительська кар'єра Герберта Уеллса почалася в чотирнадцять років. Як «учня-викладача» у школі містечка Вукі. У Великій Британії після прийняття в 1870 «Закону про початкову освіту» вчительські обов'язки в початкових класах здебільшого доручилися вчорашнім випускникам, які

ставали «учнями-викладачами» і через чотири роки здобували право пройти річний або дворічний курс професійного вдосконалення.

У 1880 р. після невдалої спроби стати учнем продавця тканин було вирішено, що Герберт стане помічником свого дядька Вільяса, який відкрив невеличку приватну школу в Сомерсеті. Дядько отримав вчительський диплом на Ямайці і його могли не визнати англійські чиновники від освіти. Довелося дещо ухильно скласти папери, що і дозволило протриматися якийсь час. Як з'ясувалося – 3 місяці.

Удвох вони були всім педагогічним колективом. Іноді вони поділяли клас порівну за допомогою зав'язи, і тоді Герберт вів урок самостійно, намагаючись застосувати все, чого навчився у досвідченого дядька. Уеллс згадував: «Учительство давалося мені нелегко, але я вважав його краще сидіння за конторкою. Підтримувати дисципліну було непросто; деякі хлопчики були моїх років, та до того ж міцніше, а мій кокнійській говір ображав їх сомерсетські вуха. Але зате говір цей був самим що ні на є англійським. Зрідка дядько Вільямс давав мені якісь вказівки, але в основному я сам пристосовувався до справи. Я скільки міг натаскував учнів в читанні, географічних назвах, додаванні, відніманні і змушував зубрити таблицю мір і ваг. Я боровся зі своїм класом, роздавав стусани направо і наліво, і неприємностей у мене з ними вистачало. Я вимагав, щоб від призначеного мною покарання не ухилялися, і якимось переслідував порушника дисципліни до самого дому, але був зустрінутий його обуреною матусею, яка з ганьбою погнала мене назад в школу, а за нами бігли учні різного віку. Дядько сказав, що мені не вистачає такту» [2, с. 127–128].

Зрештою, у відомстві освіти більш уважно прочитали папери дядька Вільяма і прийшли до висновку, що він не мав права викладати в англійській школі. Надії, пов'язані зі школою, загинули швидко і несподівано.

Вдруге за стіл вчителя Герберт Уеллс став у 17, після двох років осоружної праці продавцем тканин. У граматичній школі в Мідхерсті ассистент-практикант вів класи в найбільшій кімнаті разом з директором, у якого багато чому навчився на ходу. Говорити переконливо і роз'яснювати незрозуміле. Письмово готуватися до уроку, акуратно записуючи найважливіше на окремих аркушах. А також мистецтву «управлятися з малюками». За короткий час молодий учитель освоїв на хорошому рівні основи фізіографії, фізіології людини,

геології, неорганічної хімії, математики та багатьох інших дисциплін.

У 1884 Герберт отримав стипендію Міністерства освіти і був зарахований на річний курс біології у знаменитого професора Томаса Хакслі в Нормальній науковій школі Лондонського університету.

Томас Генрі Хакслі був видатним зоологом, популяризатором науки і переконаним захисником еволюційної теорії Чарльза Дарвіна. За свої яскраві полемічні виступи він навіть отримав прізвисько «Бульдог Дарвіна». Різнобічний вчений і громадський діяч, Хакслі активно цікавився питаннями освіти, був членом численних комісій і відіграв велику роль у створенні в Англії системи доступної і обов'язкової початкової освіти.

Томас Хакслі був прекрасним лектором і міг на прикладі шматочка крейди з класної дошки розповісти про крейдиані відкладення на протязі всієї природної історії. Він не обмежував у творчості і своїх асистентів. Вчитися було цікаво і Уеллс працював з повним запалом. Закінчення першого року навчання увінчалось успішним складанням іспитів, і наполеглива праця була винагороджена. Уеллс став одним з трьох студентів, які здали зоологію за першим класом.

На жаль, в Нормальній науковій школі «професор Хакслі був в однині». І через два роки нецікавого навчання Герберт Уеллс був відрахований. Після чого знайшов собі місце вчителя в «Академії Холта» в Північному Уельсі, але як виявилось, не тільки природа не відповідала очікуванням, а й навчальний заклад в якому належало працювати. Запущене, недобудоване приміщення школи, і учні, які в основному готувалися до церковної кар'єри.

У 1889 Уеллс влаштувався на роботу в школу в Кілберні (Лондон). Школа Хенлі-хаус. Власник і директор Дж.-В. Мілн запропонував Уеллсу викладати англійську, точні науки і малювання за 60 фунтів на рік. Він також погодився з тим, що молодий учитель відмовився викладати курс основ релігії. Йому сподобалося, що навіть ризикуючи не отримати роботу, в якій він явно мав потребу, Герберт слідував велінням совісті.

Опис цієї школи в автобіографії повний протиріч. З одного боку, Уеллс нещадно критикує приватні школи і конкретно ту, робота в якій практично врятувала його від злиднів. Він писав: «Здається, недалекий той день, коли з лиця землі зникне остання з приватних шкіл. П'ятдесят років тому їх власники відповідали за освіту або

відсутність такої у значної частини британського середнього класу. Громадського контролю за ними не було. Певний рівень знань не передбачався, кожен бажачий міг відкрити подібну школу і викладати в ній, батьки віддавали дитину куди вважали за потрібне і забирали її звідти, коли вирішували, що вона вже досить освічена» [2, с. 321–322].

А з іншого боку, він не міг втриматися від похвал: «Мілн справив на мене враження по-справжньому здібного педагога, який бачає зробити все для своїх хлопчиків; був він людиною дуже своєрідною, і я дізнався з його допомогою, як підтримувати дисципліну і вести справи. Матеріальні обставини не могли його не турбувати, але при цьому він уважно стежив за своїми учнями, не дозволяв їм працювати через силу і не змушував їх подовгу сидіти за книжками, а то і міняв предмет занять, добре розуміючи, які у них можуть виникнути негативні реакції. Він думав про них ночами. Хлопчики йому довіряли, і я ніколи не бачив школи, в якій учні мали б кращі манери» [2, с. 320–321].

Творча атмосфера школи сприяла і новаторським експериментам самого Уеллса. Правда, з точки зору традиційної методики викладання їх навряд чи можна визнати ефективними. В одному випадку Герберт замінив проведення дослідів з хімії та фізики замальовками і записами, коли вчитель на дошці малює кольоровою крейдою хід досліду, що не проводиться, і пояснює процеси, які повинні були б відбуватися. «Так, – писав Уеллс, – я примудрявся без зайвого оригінальничання вчити клас робити замальовки, записи і розуміти велику кількість речей, які здалися б їм дуже складними, якщо б вони зіткнулися з ними у всій їх реальної заплутаності. Я, наприклад, ніколи не користувався хімічними вагами; хімічні ваги, особливо якщо вони довго валялися в темному комоді, можуть збити з пантелику людину, схильну до поспішних висновків, та до того ж мій попередник втратив більшу частину гирьок. В результаті я позбавив своїх учнів від шуму і смороду, що супроводжують науковий експеримент, і дав їм систему наукових принципів і відносин, а заодно і приклади, які повинні були підготувати до іспитів, які чекають на них в найближчі роки» [2, с. 320].

Іншою знахідкою молодий учитель вважав зміни у викладанні математики: «...я з власної ініціативи оновив викладання математики і позбавив його від «практичного ухилу» з його орієнтацією на систему грошового обчислення, визначення ваги, об'єму та інше, що обтяжує викладання (та й

складання іспитів), і відразу перейшов з дітьми від шести до восьми років з чотирьох арифметичних дій на початки алгебри. ...На ті часи це було новим і сміливим кроком. Всього за рік ми дісталися до дробів, квадратних рівнянь і задач з квадратними рівняннями і заклали основу для кількох університетських кар'єр в галузі математики» [2, с. 323–324].

Педагогічна майстерність Уеллса росла з кожним днем: «Відчуття, що Мілн з цікавістю спостерігає за мною, стимулювало мене. Я навіть вигадував для Мілна і для своїх учнів всякі фокуси. Було цікаво, наприклад, підійти до дошки і як ні в чому не бувало накреслити по пам'яті кордони Англії, Шотландії або Північної Америки (треба було тільки простежити, щоб широти східного і західного узбережжя збігалися, решта ж виходило само собою). При цьому можна було стояти спиною до класу, будучи впевненим, що всі діти, без винятку, не ворухнуться і не втратять інтересу до подій. Найбільш ехидні лише стежили, чи збігаються контури, накреслені на дошці, з тими, що зображені в атласі, щоб в разі чого першими сказати «вибачте, сер» і запропонувати виправлення» [2, с. 324].

У липні 1889 Уеллс здав іспити в Лондонському університеті, але вони принесли лише друге місце по зоології. Зате в кінці року він отримав ступінь ліценціата Коледжу наставників, підготувавши до іспитів два реферати – про Фребеля і Коменського.

«Наскільки вдається пригадати, – писав Уеллс, – в 1889 році мої спроби «писати» практично зійшли нанівець. Надія заробити на життя літературною працею випарувалася, і мені почало здаватися, що єдина дорога, відкрита для мене, – в учителювання. У цій справі перспективи мої теж не були блискучими, оскільки я вперто не бажав сповідувати християнство, але самовпевненості в мені теж поменшало, і я згоден був і на саму скромну роль всупереч своїм здібностям. Мілн породив у мене інтерес до педагогіки, і я вирішив, що, обзавівшись вчительським дипломом і отримавши ступінь в Лондонському університеті, я зможу, незважаючи на свої атеїстичні переконання, знайти роботу, яка дозволила б мені одружитися» [2, с. 333–334].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, запропонована Уеллсом Всесвітня Енциклопедія (Всесвітній Мозок) сьогодні реалізувалася в Вікіпедії і інших можливостях, заснованих на інформації ХХІ століття. А багато його передбачень, і в

цьому немає сумніву, ще чекають свого здійснення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Wells H. G. An Englishman looks at the world (The schoolmaster and the empire). – London: Cassell and Company, Ltd., 1914. – 356 p.
2. Wells H. G. Experiment in autobiography (volume I). – London: Faber and Faber, 1934. – 414 p.
3. Wells H. G. Floor games. – Boston: Small, Maynard and Company, 1912. – 94 p.
4. Wells H. G. Little wars. – London: Frank Palmer, 1913. – 111 p.
5. Wells H. G. Mankind in the making. – London: Chapman & Hall, LD, 1904. – 448 p.
6. Wells H. G. The outline of history. – New York: Garden City Publishing CO., INC., 1920. – 1200 p.
7. Wells H. G. The Salvaging of civilization. – New York: The Macmillan Company, 1921. – 205 p.
8. Wells H. G. What is coming? – New York: The Macmillan Company, 1916. – 294 p.

REFERENCES

1. Wells, H. G. (1914). *Anhliyet's' dyvyt'sya na svit (Shkolyar i imperiya)*. [An Englishman looks at the world (The schoolmaster and the empire)]. London.
2. Wells, H. G. (1934). *Eksperyment z avtobiohraftyi (tom I)*. [Experiment in autobiography (volume I)]. London.

3. Wells, H. G. (1912). *Ihry na pidlozi*. [Floor games]. Boston.
4. Wells, H. G. (1913). *Malen'ki viyny*. [Little wars]. London.
5. Wells, H. G. (1904). *Lyudstvo u tvorenni*. [Mankind in the making]. London.
6. Wells, H. G. (1920). *Kontur istoriyi*. [The outline of history]. New York.
7. Wells, H. G. (1921). *Vryatuvannya tsyvilizatsiyi*. [The Salvaging of civilization]. New York.
8. Wells, H. G. (1916). *Shcho yde?* [What is coming?]. New York.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВАСИЛЕНКО Володимир Аркадійович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Соціально-педагогічного інституту «Педагогічна академія» (Кропивницький).
Наукові інтереси: історія педагогіки, переклад, автобіографічна література.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VASYLENKO Volodymyr Arkadiyovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Chair of Pedagogics of the Social and Pedagogical Institute «Pedagogical academy» (Kropyvnytskyi).

Circle of scientific interests: history of pedagogy, translation, autobiographical literature.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2019 р.

УДК 37.016:54(076.5)

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-15-19

ДЕФОРЖ Ганна Володимирівна –

доктор історичних наук, професор, професор кафедри біології та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1114-3205>
 e-mail: deforzhav@gmail.com

ЧЕРЕДНИК Діана Степанівна –

завідувач лабораторії кафедри природничих наук та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1588-0832>
 e-mail: dianacerednik04@gmail.com

**ФОРМУВАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАТОРСЬКИХ УМІНЬ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ
 ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ З ХІМІЇ В НАВЧАННІ ПРИРОДНИЧИХ НАУК**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Одним з основних завдань сучасної вищої педагогічної школи є підготовка вчителів хімії, знання та вміння яких були б мобільні, рухливі та постійно активно вдосконалювальні. Для забезпечення майбутніх вчителів-предметників системою таких знань та вмінь, вища школа повинна

використовувати методи активного здобування та вдосконалення знань і вмінь студентів. Хімія – експериментальна наука і тому, знання та вміння, які здобувають студенти пов'язані із хімічним експериментом. Розвиток хімії вимагає певного вдосконалення сучасної форми викладання курсів лекцій, практичних занять

та лабораторних робіт для студентів природничих спеціальностей вищих навчальних закладів. Лабораторне заняття як форма навчання для вироблення вмінь та навичок має більшу продуктивність, ніж лекція та ефективніше сприяє формуванню самостійності як якості особистості: студенти самі планують свою роботу, більш усвідомлено прагнуть до мети, ефективніше займаються самоконтролем. Однак варто відмітити, що лабораторні заняття проводяться тільки після лекцій та інших форм організації навчання [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми організації лабораторних робіт з хімії вивчало багато дослідників, які в своїх пропозиціях спиралися на індивідуалізацію та диференціацію навчання. З аналізу методик проведення лабораторних робіт у старших класах, які запропонували Галатюк Ю. М., Гайдук С. М., Жук Ю. О., Атаманчук Л. С., Малафеев Р. І., Котельников Г. О., приходимо до висновку, що пропозиції науковців стосовно дослідницького характеру лабораторних робіт у старших класах і в основній школі узгоджуються не випадково [2, с. 25].

Мета статті: показати важливість хімічного експерименту, виконання лабораторних робіт для формування практичних умінь та навичок у студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лабораторне заняття – форма навчального заняття, за якої студент під керівництвом викладача проводить природничі або імітаційні експерименти чи досліди з метою підтвердження окремих теоретичних положень певної навчальної дисципліни, набуває практичних навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, методикою експериментальних досліджень [3, с.1–3].

Лабораторні заняття проводяться у вигляді фронтальних експериментів, лабораторних робіт, практикумів. Ці заняття часто носять дослідницький характер. Лабораторні заняття призначені для практичного засвоєння матеріалу. Студенти, спираючись на отримані знання на лекціях, інших заняттях, самостійно виконують лабораторні роботи, проводять вимірювання, вирішують задачі, виконують вправи. При цьому студент набуває навички роботи з лабораторним обладнанням та реактивами, опановує методику експериментальних досліджень, вчиться самостійно розв'язувати дослідницькі й розрахункові задачі [4, с.14].

Дидактичні цілі проведення лабораторних робіт з дисципліни «Хімія»:

– опанування методів експериментальних досліджень (підготовка та проведення хімічних дослідів, аналіз й обробка їх результатів);

– формування навичок використання спеціального обладнання та оволодіння специфікою практичної роботи;

– засвоєння безпечних методів проведення хімічного експерименту;

– більш глибоке засвоєння теоретичного матеріалу завдяки його практичному застосуванню.

Отримані на понятійно-аналітичному рівні уміння та навички є суттєвим компонентом компетенції фахівця.

Під час виконання лабораторних робіт формуються наступні компетентності:

– *експериментальна* (робота з лабораторним обладнанням, приладами, хімічними реактивами; складання плану експерименту; оволодіння прийомками та методикою експериментальних досліджень, технікою хімічного експерименту; проведення спостереження, вимірювання, письмове оформлення результатів);

– *комунікативна* (обговорення та аналіз отриманих результатів, виконання самоконтролю);

– *інтелектуальна* (встановлення мети дослідження, проведення аналізу, синтезу, встановлення логічних зв'язків між тим, що досліджується і теоретичними положеннями);

– *діагностична* (здійснення самоконтролю під час досліду).

Відповідальність за організацію проведення лабораторних робіт несе викладач та завідувач лабораторії, саме він зобов'язаний створити для цього відповідні умови, передбачити необхідне матеріально-технічне, методичне та інформаційне забезпечення [5, с. 67–70].

Успіх лабораторного заняття у вищій школі залежить не тільки від матеріального його забезпечення, а й від організації та методики його проведення.

До цього часу у вищих навчальних закладах не існує єдиної методики організації й проведення лабораторних і практичних робіт, кожен ВНЗ рекомендує свої варіанти інструкцій, які суттєво різняться. Однак основні положення організації і методики проведення лабораторних робіт в інструкціях збігаються, оскільки охоплюють більш-менш докладні теоретичні відомості, певну кількість завдань, рекомендації щодо послідовності і засобів виконання роботи. Лабораторні роботи мають певну структуру і включають наступні основні положення: номер роботи та її назва; стислі теоретичні

відомості; мета роботи; постановка завдання; обладнання та реактиви; методика дослідження; обробка результатів експерименту; контрольні питання й завдання для самостійної роботи.

Для прикладу наводимо лабораторну роботу на тему «Визначення молярної маси еквівалента металу» [6, с. 3–5].

Лабораторна робота № 1
Визначення молярної маси
еквівалента металу

Стислі теоретичні відомості:

Еквівалент речовини – це така її кількість, що сполучається з одним молем атомів водню або заміщує таку саму кількість атомів водню у хімічних реакціях.

Наприклад:

$CuO + H_2 = Cu + H_2O$; $E(CuO) = 1/2$
моль купрум (II) оксиду.

Молярна маса еквівалента – це маса одного еквівалента речовини. Молярна маса еквівалента водню дорівнює 1 г/моль, а кисню – 8 г/моль. Молярний об'єм еквівалента водню за нормальних умов (н. у.) дорівнює 11,2 л/моль, а кисню – 5,6 л/моль. Молярну масу еквівалента простої речовини можна розрахувати, якщо поділити її молярну масу на валентність, тобто

$$M_{ек} = M / V.$$

Існують різні способи визначення молярних мас еквівалентів: за реакціями приєднання, розкладу, заміщення, обміну та електрохімічним методом.

У даній роботі користуються методом визначення молярної маси еквівалента металу за об'ємом водню, який виділяється при розчиненні металу в кислоті.

Мета роботи: опанувати метод визначення еквівалентної маси металу застосовуючи закон еквівалентів; набути навичок безпечного проведення хімічного досліду та оволодіти методами обчислювання отриманих даних.

Постановка завдання

Дано: наважка металу цинку.

Визначити: молярну масу еквівалента цинку за об'ємом водню, який витісняється в процесі реакції.

Обладнання та реактиви: прилад для визначення молярної маси еквівалента металу, термометр, барометр, хлоридна кислота, дистильована вода.

Методика дослідження

Щоб визначити молярну масу еквівалента металу, застосовують прилад, який складається із бюретки Б₁, воронки Б₂ та пробірки П, що з'єднані між собою гумовими трубками (рис.1). Бюретка й воронка заповнені водою.

Спочатку перевіряють герметичність

приладу. Для цього воронку опускають на 10 – 15 см, спостерігаючи за рівнем води в бюретці. Якщо прилад герметичний, то рівень води в бюретці трохи знизиться, а потім залишиться без змін. Переконавшись у герметичності приладу, відкривають пробку в пробірці, встановлюють воронку в таке положення, щоб вода в ній займала приблизно 1/3 об'єму, а рівень води в бюретці був би на 1 мл нижчим від нуля. Покази визначають, фіксуючи нижній край мениску води в бюретці.

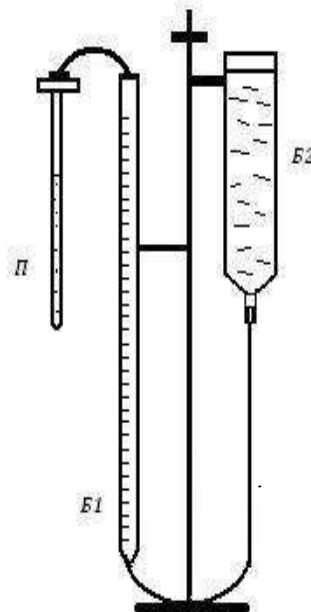

Рис.1. Схема приладу для визначення молярної маси еквівалента металу

Пробірку заповнюють на 1/3 об'єму кислотою. Закривають пробірку пробкою та записують показник рівня води V₁ в бюретці в таблицю спостережень (табл. 1). Знову відкривають пробірку, нахилиють її та поміщають біля краю отвору підготовану наважку цинку. Закривають пробірку пробкою, струшують її, занурюючи метал у кислоту.

Виділений водень витісняє воду із бюретки у воронку. Коли метал повністю прореагує з кислотою, пробірці дають охолонути до кімнатної температури, а потім урівноважують рівні води в бюретці й воронці. Знімають та записують покази рівня води в бюретці V₂. Різниця між величинами V₁ та V₂ дорівнюватиме об'єму виділеного водню.

У табл. 1 вносять покази термометра, барометра та величину тиску водяної пари відповідно до температури досліду (табл. 2)

Таблиця 1

m,г	V ₁ ,мл	V ₂ ,мл	V(H ₂),л	P _{атм.} ,кПа	P _{пар.} ,кПа	P(H ₂),кПа	T, (K)(273 + t°C)
-----	--------------------	--------------------	----------------------	------------------------	------------------------	------------------------	-------------------

Обробка результатів експерименту

Користуючись отриманими експериментальними даними, виконують обчислення за наведеними нижче формулами.

1. Об'єм виділеного водню

$$V(H_2) = V_2 - V_1.$$

2. Абсолютна температура

$$T = 273 + t \text{ } ^\circ\text{C}.$$

3. Тиск водню

$$P(H_2) = P_{\text{атм.}} - P_{\text{насич.вод. пар.}}, \text{ кПа.}$$

4. Об'єм водню привести до нормальних умов (маючи на увазі, що P₀ = 101,3 кПа або 760 мм рт. ст. і T₀ = 273 К) згідно з

$$\text{об'єднаним газовим законом: } \frac{PV}{T} = \frac{P_0 V_0}{T_0}.$$

Таким чином,

$$V_0(H_2) = \frac{P(H_2) \cdot V(H_2) \cdot T_0}{P_0 \cdot T}.$$

5. Дослідне значення молярної маси еквівалентне цинку, обчислюємо, користуючись законом еквівалентів, а саме:

$$\frac{m(\text{Zn})}{M_{\text{ек.досл}}(\text{Zn})} = \frac{V_0(H_2)}{11,2}.$$

6. Відносну похибку визначення молярної маси еквівалента цинку розраховуємо за такою формулою:

$$\Delta = \pm \frac{M(\text{Zn}) - M_{\text{ек.досл}}(\text{Zn})}{M_{\text{ек.досл}}(\text{Zn})} \cdot 100\%.$$

$$= \frac{M(\text{Zn})}{B} = \frac{65,39}{2} = 32,695 \text{ г/моль.}$$

Таблиця 2

T, К	P, кПа	T, К	P, кПа	T, К	P, кПа
283	1,22	290	1,93	297	2,97
284	1,31	291	2,03	298	3,16
285	1,40	292	2,19	299	3,34
286	1,49	293	2,34	300	3,58
287	1,59	294	2,48	301	3,89
288	1,70	295	2,64	302	4,00
289	1,82	296	2,80	303	4,24

Контрольні питання й завдання для самостійної роботи

1. Дайте визначення молярної маси еквівалента. У яких одиницях вона вимірюється?

2. Яким чином обчислюють молярну масу еквівалента оксиду металу, коли відома молярна маса еквівалента елемента, сполученого з киснем?

3. Наведіть математичне вираження закону еквівалентів для газової системи.

4. Що називається еквівалентом речовини?

5. Сформулюйте закон еквівалентів.

6. Визначте молярну масу еквівалента алюміній оксиду.

Лабораторна робота, як форма організації навчання, найбільш повно реалізує розвиваючі задачі навчання. Вона сприяє формуванню вмінь і навичок студентів, вчить їх планувати свою діяльність і здійснювати самоконтроль, ефективно формує пізнавальні інтереси, озброює різноманітними способами діяльності. [7, с.12].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Лабораторна робота, як форма організації навчання, найбільш повно реалізує розвиваючі задачі навчання. Вона сприяє формуванню вмінь та навичок студентів, учить їх планувати свою діяльність і здійснювати самоконтроль, ефективно формує пізнавальні інтереси, озброює різноманітними способами діяльності та формує науковий світогляд людини.

Кожен педагог чи викладач, який проводить, лабораторне заняття, повинен знати, що кожне заняття має такі основні цілі: освітню, виховну і розвиваючу. Тобто на лабораторному занятті студент повинен не лише засвоїти певні теоретичні знання і перевірити їх на практиці, а й розвивати мислення, логічну, увагу, творчі здібності. Викладач має докласти всіх зусиль, щоб у своїх студентів стимулювати потребу у формуванні відповідальності і соціальній комунікації.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О.В. Хімічний експеримент. Освітній портал Класна оцінка. 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/khimichnii-eksperiment.html>

2. Дмитрів Г. С., Павлюк В. В. Загальна та неорганічна хімія. Навчальний посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 300 с.

3. Тукало М. Д. Про сучасні засоби

оптимізації навчального хімічного експерименту в класах гуманітарного профілю. Матеріали Міжнародної конференції «Актуальні проблеми природничо-математичної освіти в середній і вищій школі». Херсон, 2012. – С. 1–3.

4. Ольгин О. М. Опыты без взрывов. Москва : Химия, 1986. – 192 с.

5. Шуліка В. В., Гранкіна Т. І., Святська Т. С. Хімія навколо нас. Серія «Бібліотека журналу «Хімія». Харків : ВГ «Основа», 2003. Вип. 5 (16). – 112 с.

6. Хімія. Методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт з дисципліни студентами усіх спеціальностей / О. І. Темченко, О. Б. Нетяга, Г. В. Тарасова. Дніпро : Національний гірничий університет, 2012. – 36 с.

7. Безцінний О. О., Волювач С. В., Зайцева І. С., Ігнатів І. І., Мокрицька Н. В., Мураєва О. О., Нат Т. П., Нестеренко С. В., Панайотова Т. Д. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з дисципліни «Загальна та неорганічна хімія». Харків : ХНАМГ, 2009. – 60 с.

REFERENCES

1. Boyko, O. V. (2014). *Himichnyi eksperiment. Osvitniy portal Klasna otsinka*. [Chemical experiment. Educational portal Class score].

2. Dmitrov, G. S., Pavlyuk, V. V. (2008). *Zagalna ta neorganichna himiya. Navchalniy posibnik*. [General and inorganic chemistry. Tutorial]. Lviv.

3. Tkallo, M. D. (2012). *Pro suchasni zasobi optimizatsiyi navchalnogo himichnogo eksperimentu v klasah humanitarnogo profilyu*. [On modern means of optimization of educational chemical experiment in humanitarian classes]. Kherson.

4. Olgin, O. M. (1986). *Opyity bez vzryivov*. [Experiments without explosions]. Moscow.

5. Shulika, V. V., Hrankina, T. I., Svyat-s'ka, T. S. (2003). *Himiya navkolo nas. Seriya «Biblioteka zhurnalu «Himiya»*. [The chemistry around us. «Chemistry Journal Library Series»]. Kharkiv.

6. Temchenko, O. I., Netyaga, O. B., Tarasova, G. V. (2012). *Himiya. Metodichni rekomendatsiyi do vikonannya laboratornih robot z distsiplini studentami usih spetsialnostey*. [Chemistry. Methodical

recommendations for laboratory work in the discipline of students of all specialties]. Dnipro.

7. Beztsinnyy, O. O., Volyuvach, S. V., Zaytseva, I. S., Ihnatov I. I., Mokryts'ka N. V., Murayeva, O. O., Nat T. P., Nesterenko, S. V., Panayotova, T. D. (2009). *Metodichni vkazivki do vikonannya laboratornih robot z distsiplini «Zagalna ta neorganichna himiya»*. [Methodical instructions for laboratory work in the discipline «General and inorganic chemistry»]. Kharkiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ДЕФОРЖ Ганна Володимирівна – доктор історичних наук, професор, професор кафедри біології та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми професійної підготовки учителя, історія науки і техніки.

ЧЕРЕДНИК Діана Степанівна – завідувач лабораторії кафедри природничих наук та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблема проведення лабораторних робіт із хімії.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

DEFORZH Hanna Volodymyrivna – Doctor of History Sciences, Associate Professor, Associate Professor Department of Biology and Methods of Teaching of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: the problems of professional teacher's training, History of Science and Technology.

CHEREDNYK Diana Stepanivna – Head of Laboratory of the Department of Natural Sciences and Teaching Methods of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: problems of laboratory work in Chemistry.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2019 р.

УДК 378.016:811.161.2

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-20-24

ILIADI Alexandr Ivanovich –

Doctor of Philological Sciences, Professor, the head of the Department
of Methodology of Preschool and Elementary School Education
Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5078-8316>
e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

HROMKO Tetiana Vasylivna –

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Ukraine Language,
Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4661-4302>
e-mail: tvhromko@i.ua

**TESTING AS ONE OF THE FORMS OF CONTROL OF THE IMPLEMENTATION OF
LINGUISTIC MATERIAL BY STUDENTS OF THE HUMANITIES
(course «Ukrainian for Professional Purpose»)**

Formulation and justification of the problem topicality. The problem of the quality of professional training of a new generation specialist is one of the key ones for the modern higher education institution. The new requirements for the conception, methodology of education, organizational and methodological support of students provide that, in addition to special humanities knowledge, the higher education institution must form the proper linguistic and communicative competence of the future specialists, that is, to teach them to communicate consciously and competently. These requirements, in our opinion, determine language strategy of each speaker. Therefore, in the educational process it is absolutely important to use methods appropriate to the needs of modern education and aimed at increasing the level of teaching and control of the mastering of linguistic material in educational institutions.

Analysis of previous studies and publications. Linguistic and educational direction of pedagogical testing began to develop in the XX century. Actually, the theoretical basis of the new method is largely attributed to the American psychologist Edward Lee Thorndike in. His book «An Introduction to the Theory of Mental and Social Measurements» [13] was the first to raise problems in pedagogical testing and to contribute to creating of a methodological framework for constructing didactic tests. E. Thorndike's work proved to be timely, since it was the period (early XX century) of the history of science of the linguo-didactic direction of pedagogical testing – *language testing*. Robert Lado's theory and practice of foreign language testing has been most widely highlighted [12].

Testing as one of the effective forms of control of the linguistic material mastering plays a leading role in foreign and domestic methodical technique. His practical abilities in the process of language learning are devoted in works by K. Ingenkamp, P. Kline,

V. Avanesova, V. Burlachuk, S. Denisenko, G. Kovaleva, T. Kabanova, V. Novikov, M. Galuzinsky, P. Morozov, L. Babanskiy and others. Such close attention of methodologists is explained with a number of advantages of the test method, for instance, objectivity of assessment, simplicity of test results processing and possibility of standardization of testing procedure.

The purpose of the article. The purpose of the paper is to get the further attention to the possibilities of use of testing (and its types) as a form of control of the linguistic material mastering by students of the humanities.

The main material of the study. The term *test* is polysemantic, the reason is scientists of different disciplines such as sociology, psychology, pedagogy, psycholinguistics, etc., give this concept not always the same content would be at there is no one clear definition of this category [1, p. 12]. As a means of control, the test is a series of tasks. In general, testing can be represented as a set of sequential steps, starting with the planning and preparation of tests, the actual execution of tests and, finally, the processing and interpretation of test results [8, p. 37]. By L. O. Fedotova and A. A. Rykov, testing is a certain kind of tasks which are to be performed for a limited time. Tests can be implemented both orally and in writing [10, c. 54]. According to S. K. Folomkina, the benefits of testing are concurrent control over a large number of students. Due to the structured organization of tasks in the testing and recording of results by symbols, it is guaranteed that the results will be obtained quickly with the subsequent possibility to analyze them [10, p. 55].

Testing as a form of control the mastering of language material for students of humanities is a complex of pre-prepared and tested tasks, made in accordance with certain requirements. Its main aim is to define qualitative indicator of

language (linguistic) and speech (communicative) competencies of students. The estimate of the test results is in accordance with prepared criteria.

The value of testing is difficult to overestimate because of its promoting the development of practical skills necessary for the conscious use of linguistic means, as well as the skills of logical thinking and activation of mental activity. Through testing, motivation changes and an individual-personal approach emerges. As a consequence, the concept of estimate the quality of education is beginning to change significantly, encompassing the entire education system as a whole.

In the first stage of learning incoming testing is appropriate, which accompanies the current control through problems in test form and ends on objective testing of educational achievement. In addition to these benefits, tests allow to:

- 1) establish self-control, which is useful for training and human form of knowledge control;
- 2) organize rating as an effective means of increasing the educational motivation.

Nowadays, the following types of testing are distinguished in the methodology: educational, control, thematic, diagnostic testing. Comparing to other classical forms of control and reinforcement of students' knowledge (oral or written interview, dictation, translation, creative work, etc.), testing has many advantages like:

- standard of tasks;
- lack of subjectivity from the teacher during the assessment of students' knowledge;
- the ability to capture a large amount of lexical and grammatical material in a short period of time [1, p. 23].

Testing as the main form of control can be used not only to check the mastering of current material, but also at the end of the semester or school year. That is, testing, as a compact form control, helps teachers to identify students have learned specific topics in the discipline and check their level of knowledge and of course at the time of completion of the course. Difficulties in mastering different aspects of a topic the teacher can find out the systematic testing. This will help correct method of teaching material and focus in the most problematic topics. The shortcomings in the quality of tests, unfortunately, is the problem of the teacher-compiler, not the technical tool [3, p. 121].

Therefore, testing allows to: reinforce the theoretical material passed; expand active vocabulary and the terminology vocabulary; to develop the skill of the right combination of words and grammatical formulation of phrases, which is especially relevant in the study of paperwork; reduce the number of language

errors; to form a holistic view of the functioning of the phrases in the language and others. The systematic application of test control enhances the communicative competence and motivation of the teaching audience.

Specificity mastering linguistic material by humanities students is in the rules of testing. Firstly, the tests should be tailored to the professional specifics of the higher education institution in which the language discipline is studied. Secondly, for qualitative assessment of students' knowledge it is necessary to use different types of test tasks, prepared them and taking into account the level of complexity of the material, for example:

- tests multiple choice (choice and multiple choices);
- alternative choice tests (two choices);
- conformity tests;
- tests to determine the validity or error of assertions;
- comparison tests;
- phrase completion tests;
- tests to remove unnecessary items, etc.

Such tests are based on a topic-specific material to test the level of development of a particular skill. An example of this approach can be signed our testing for unit control disciplines «Ukrainian language for professional orientation», «Modern Ukrainian language with practical work», «Basics of rhetoric», «Rhetoric (for non-philological faculties)», «Communication Technologies» [4], «Technologies of Language Communication» [5].

The so-called «Proportionality»: the higher the content diversity of the test tasks, the lower the reliability of the test result. The point is that a test designed to test the mastering of a particular topic will always be more reliable than a test designed to test the entire section, because it covers a large amount of material. At the same time, it is advisable to find tests that are too complex and too easy to replace with more acceptable ones.

The complexity of the test is determined by the ratio of correct and incorrect answers to the test questions. Bringing on to the tests such tasks that all students do correctly or, conversely, incorrectly, sharply reduces the reliability of the test result as a whole. The greatest practical value are the questions that properly correspond to 45 – 80% of students. To determine the degree of learning objectives, we prefer following method: counting percentage of students who completed the task, and the task if performed correctly less than 15 % of students, they are not difficult and if 85 % of students completed the task correctly, they are considered easy [6, pp. 12–13].

At the same time, the tests must meet the following methods requirements:

- tests should be short, clear, understandable preferably submitted in the affirmative form;
- ambiguous interpretations are unacceptable when formulating tasks;
- correct answers (if caught in the test) should be evenly distributed;
- the answer to each question should not depend on the answers to other questions;
- the content of the current study material content tests should be relevant;
- the opportunity to guess the correct answer should be minimal (wrong answer should be stated most significantly);
- it is inadmissible to give false information in the test, etc.

The above mentioned test control forms should not completely replace the traditional survey forms, but rather, organically supplement the traditional control, since testing also has certain disadvantages, among which it is advisable to distinguish them (for more details see [9, p. 98]):

- lack of creative tasks;
- standardization of knowledge;
- element in randomness in the decision of tests;
- fragmentation of knowledge, etc.

Therefore, testing is not a universal teaching method and form of control, although it helps teachers effectively organize a systematic, multi-stage assessment process and thus provide the conditions for improving the quality of control and mastering of the material as a whole.

It should be pointed out that testing performs a rather wide range of functions, namely: diagnostic, evaluation, training, developmental, motivational, educational, organizational, informational, etc. Among the many functions we distinguish diagnostic, because during the test control it gives an opportunity to assess the quality of students' knowledge, skills and differentiate them by level of preparation. The teacher thus has the opportunity to identify individual difficulties and adjust their educational activities. Equally important is the evaluation function, as it provides quantitative indicators of educational achievement during intermediate or final control. Educational function is implemented in testing to identify gaps in knowledge, fixing them, gaining the ability to work with tests [2]. Testing helps to realize the developmental function if the student and with the needs of self improving and show a desire to improve their results. In general, the predominance of educational and developmental functions of test control occurs under the conditions and relevance of the test tasks to the level of students' readiness. The organizational

function is manifested in the change by teacher of the educational process structure with the emphasis on test methods. Educational function of tests is connected with increase of educational motivation, formation of responsibility for learning results. The basic and quality testing are: *validity, reliability, differential power, efficiency, objectivity and consistency in the use of educational practice* [7, pp.67–68]. It is clear that the testing does not reflect the complete picture of the learning material. For example, it is not possible to test students' ability to express their thoughts clearly, logically, confirm their answer with examples, find knowledge of facts, and so on. It means that testing should always be combined with other traditional forms and methods of verification, then the test results will be most accurate.

It should be pointed out that testing is closely connected with the improvement of monitoring and creating conditions for closer cooperation between students and teachers in the educational process [11, p. 180]. After all, the results of the test control make it possible to assess not only the student's ability and degree of diligence, but also the teacher's ability to properly build a program of study, using methods of individualization of learning, available to teach it, etc.

Conclusions and prospects for further researches of directions. Testing students' knowledge is one of the most difficult issues in teaching methods. Pedagogical experience has shown that, in combination with other types of testing, the use of test tasks is a rather effective tool that stimulates students' preparation for each class and increases their motivation for the subject under study. There are a number of benefits to testing. These include:

- the ability to control the work of each student;
- the possibility of systematic test control at all stages of the learning process;
- ability to cover all sections of the curriculum;
- objectivity of test control;
- possibility of conducting traditional and computerized testing;
- uniform requirements for all students;
- high reliability of test control;
- high validity of test control based on the involvement of all didactic units of the training program in the tasks of the tests [2].

Integration processes, which are becoming more and more active at the present stage, indicate that the quality of education is becoming increasingly important. Control, assessment and training are seen as components of a single educational process, and there is an increasing link between control and learning. The systematic conduct of test control during

employment at higher education institutions gives the opportunity to gradually form competitive specialists in the modern labor market, ready to apply the accumulated luggage of knowledge in further professional life.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Аванесов В. С. Форма тестовых заданий. Москва, 2006. – 152 с.
2. Бондарь Л. А. Тестування як один із активних методів контролю самостійної роботи в умовах вищого навчального закладу. Сучасні проблеми та шляхи їхнього розв'язання в науці, транспорті, виробництві та освіті. Одеса, 2013 URL: <http://www.sworld.com.ua/00106-1> (дата звернення: 01.09.2019).
3. Булах І. С., Мруга М. Р. Створюємо якісний тест. Київ, 2006. – 160 с.
4. Іляді О. І., Афанасьєва Л. І., Громко Т. В., Жигора І. В. Комунікативні технології [Тестові завдання для модульного контролю з дисциплін «Українська мова за професійним спрямуванням», «Сучасна українська мова з практикумом», «Основи красномовства», «Риторика» (для нефілологічних факультетів)]. Кіровоград. – 201 с.
5. Іляді О. І., Афанасьєва Л. І., Громко Т. В., Жигора І. В. Технології мовної комунікації. Кіровоград, 2017. – 122 с.
6. Керівництво Міжнародної тестової комісії з контролю якості підрахунку балів, аналізу результатів та інформування про них = International test commission (2011). *Its guidelines for quality control in scoring, test analysis, and reporting of test scores.* URL: <http://www.intestcom.org> (дата звернення: 01.09.2019).
7. Ковальчук Ю. О. Теорія освітніх вимірювань. Ніжин. 2012. – 200 с.
8. Коккота В. А. Лингводидактическое тестирование. Москва. 1989. – 123 с.
9. Паращенко Л. І., Леонський В. Д., Леонська Г. І. Тестові технології у навчальному закладі. Київ. 2006. – 217 с.
10. Федотова Л. О., Рыкова Е. А. Оценка качества начального профессионального образования. Москва. 2000. – 54 с.
11. Царик Г. М. Переваги та недоліки тестування. Інноваційні технології у викладанні дисциплін мовознавчого блоку в ДВНЗ медичної та фармацевтичної освіти [матеріали семінару-наради завідувачів кафедр української, латинської та іноземних мов у ДВНЗ медичної та фармацевтичної освіти, м. Івано-Франківськ – Харків, 20–21 вересня 2012 р.]. Івано-Франківськ. С. 178–181.
12. Lado R. Language Teaching: A Scientific Approach. New York. 1964. – 239 p.

13. Thorndike Edward L. An Introduction to the Theory of Mental and Social Measurements. New York. 1904. – 212 p.

REFERENCES

1. Avanesov, V. S. (2006). *Forma testovykh zadaniy.* [Form of test assignments]. Moskva. 152.
2. Bondar, L. A. (2013). *Testuvannia yak odyn iz aktyvnykh metodiv kontroliu samostiinoi roboty v umovakh vyshchoho navchalnogo zakladu. Suchasni problemy ta shliakhy yikhnoho rozviazannia v nauksi, transporti, vyrobnytstvi ta osviti.* [Testing as one of the active methods of control of independent work in the conditions of higher education. Modern problems and ways of solving them in science, transport, production and education]. Odessa.
3. Bulakh, I. Ye., Mruha, M. R. (2006). *Stvoriuiemo yakisnyi test.* [Create a quality test]. Kyiv.
4. Iliadi, O. I., Afanasieva, L. I., Hromko, T. V., Zhyhora, I. V. (2016). *Komunikatyvni tekhnolohii.* [Communication technologies]. Kirovohrad.
5. Iliadi, O. I., Afanasieva, L. I., Hromko, T. V., Zhyhora, I. V. (2017). *Tekhnolohii movnoi komunikatsii.* [Language Communication Technologies]. Kirovohrad.
6. *Kerivnytstvo Mizhnarodnoi testovoi komisii z kontroliu yakosti pidrakhunku baliv, analizu rezultativ ta informuvannia pro nykh [International test commission. Its guidelines for quality control in scoring, test analysis, and reporting of test scores] = International test commission (2011). Its guidelines for quality control in scoring, test analysis, and reporting of test scores.* URL: <http://www.intestcom.org> (data zvernennya: 01.09.2019).
7. Kovalchuk, Yu. O. (2012). *Teoriia osvityvnykh vymiryuvan.* [Theory of educational measurements]. Nizhyn.
8. Kokkota, V. A. (1989). *Lingvodidakticheskoe testirovanie.* [Lingvodidactic testing]. Moskva.
9. Parashchenko, L. I., Leonskyi, V. D., Leonska, H. I. (2006). *Testovi tekhnolohii u navchalnomu zakladi.* [Test technologies in an educational institution]. Kyiv.
10. Fedotova, L. O., Rykova, Ye. A. (2000). *Otsenka kachestva nachalnogo professionalnogo obrazovaniya.* [Quality assessment of initial vocational education]. Moskva.
11. Tsaryk, H. M. (2012). *Perevahy ta nedoliky testuvannia. Innovatsiini tekhnolohii u vykladanni dystsyplin movoznavchoho bloku v DVNZ medychnoi ta farmatsevtichnoi osvity.* [Perevahy ta nedoliky testuvannia. Innovative technologies in teaching the disciplines of the linguistic block at the Higher Medical and Pharmaceutical Education Center]. Ivano-Frankivsk.
12. Lado, R. (1964). *Language Teaching: A Scientific Approach.* New York.
13. Thorndike, Edward L. (1904). *An*

Introduction to the Theory of Mental and Social Measurements. New York.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ІПАДІ Олександр Іванович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», лінгводидактика тестів.

ГРОМКО Тетяна Василівна – кандидат кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням».

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ILIADI Alexandr Ivanovych – Doctor of Philological Sciences, professor, the head of the Department of Methodology of Preschool and Elementary School Education Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methodics of teaching the course «Ukrainian for Professional Purpose», lingvodidactics of texts.

HROMKO Tetiana Vasylivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Ukraine Language, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methodics of teaching the course «Ukrainian for Professional Purpose».

Стаття надійшла до редакції 12.012.2019 р.

УДК 37.378

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-24-29

БІДА Олена Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології, Закарпатський угорський інституту ім. Ференца Ракоці II
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0448-0852>
e-mail: tetyanna@ukr.net

МОІСЄЄВ Василь Володимирович – асистент кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0746-1171>
e-mail: kiew07@ukr.net

ГРЕБА Ілдіко Золтанівна – викладач кафедри педагогіки і психології, Закарпатський угорський інституту ім. Ференца Ракоці II
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0764-0858>
e-mail: pedagogia@kmf.uz.ua

СФОРМОВАНІСТЬ ПАТРІОТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розбудова України як незалежної, суверенної держави вимагає виховання громадянина-патріота, здатного жити й працювати в умовах демократії, забезпечувати соборність України, відчувати постійну відповідальність за себе, свій народ, країну, прагнути здійснити реальний внесок у реформаторські процеси. Про це свідчать офіційно-нормативні документи: «Національна доктрина розвитку освіти», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI сторіччя)», «Про громадянство

України» тощо.

Зважаючи на загострення воєнно-політичної, економічної ситуації в Україні, сьогодні виховання справжніх патріотів, безсумнівно є одним із найважливіших напрямків системи освіти. У першу чергу це стосується виховання молоді, що і зумовило розробку низки керівних документів державного рівня, таких як «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку Української держави», «Концепція патріотичного виховання учнівської молоді», «Концепція національно-

патріотичного виховання дітей та молоді» та інших [1].

На сьогодні головною метою закладів освіти є формування й розвиток всебічно розвинутої, свідомої особистості з чіткою життєвою позицією, готової зробити гідний вибір свого майбутнього, стати справжнім патріотом власної країни. Найважливішою метою закладів освіти є виховання людини-патріота, що поважає свій народ, звичаї та традиції, сформовані минулими поколіннями. Сучасними педагогами створюються сприятливі умови для розвитку патріотичних якостей як пріоритетної сфери соціального життя країни.

Розвиток патріотичних якостей в сучасному виховному процесі має надзвичайно важливе значення. Головною запорукою процвітання держави є національно-патріотичне виховання молоді, частина якої щороку поповнює лави державних службовців.

Адже саме вони вносять свої корективи в закони, суспільне життя, етико-моральні засади. Щоб ці реформи не призводили до краху, національно-патріотичне виховання повинно супроводжувати молодь впродовж всього їхнього шкільного й студентського життя. Але не треба забувати, що, по-перше, необхідно виховувати себе, а вже потім своїх дітей та учнів.

Знання певних складових технології дозволяє вчителю організувати процес патріотичного виховання у школі, правильно підбираючи необхідні форми і методи роботи з підлітками, що допоможе виховати патріотів власної держави, здатних цінувати країну та свій народ, швидко реагувати на будь-які зміни, здатних підтримувати й поважати культуру та традиції, які у подальшому будуть передаватися з покоління в покоління [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади патріотичних якостей, громадянського виховання, громадянської відповідальності учнів обґрунтовано в працях М. Євтуха, П. Ігнатенка, В. Кузя, О. Любара, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської та ін.; філософський та юридичний аспекти формування громадянських якостей особистості представлено Г. Біловою, Р. Гуровою та ін.; психологічне обґрунтування проблеми виховання громадянина здійснено Б. Ананьєвим, Л. Божович, І. Бехом, М. Левітовим; гуманістичні засади громадянського

виховання, громадянської відповідальності особистості широко розкрито у працях І. Беха, О. Дем'янчук, О. Помегун, В. Сухомлинського та ін.; загальнотеоретичні основи побудови цілісного навчально-виховного процесу, спрямованого на формування особистості громадянина, представлено в роботах А. Бойко, В. Лозової, К. Чорної, Г. Шевченко та ін.

Мета статті – з'ясувати основні методологічні позиції, що враховуються у конструюванні структури й динаміки формування патріотичних якостей – як основи виховання громадянської відповідальності у системі виховної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кризові політичні явища в Україні, явні протиріччя між декларованими громадянськими цінностями та їх нехтування, руйнація у реальному житті значно актуалізували потребу кореляції методологічних і теоретичних підходів до формування патріотичних якостей громадянина.

І. В. Щербак формує основну мету військово-патріотичного виховання – формування і зміцнення у студентської молоді національно-патріотичних якостей, морально-психологічної та фізичної готовності до захисту Батьківщини. Найважливішими характеристиками зазначеного виховання є патріотична спрямованість особистості; усвідомлення персональної відповідальності за готовність українського війська до захисту держави від зовнішніх посягань; прагнення студентів до формування у них необхідної військово-патріотичної компетентності; психологічна готовність до проходження військової служби.

Сьогодні військово-патріотичне виховання набуває особливої актуальності і значущості при підготовці студентів до військової служби. Незмінними показниками військово-патріотичної вихованості є відданість Вітчизні, своєму народові, вірність громадянському і військовому обов'язку, фізична підготовленість, військова честь, сміливість, витривалість, самовідданість, доблесть, мужність, взаємовиручка тощо.

Завданням патріотичного виховання особистості є формування у неї патріотизму, тобто розвиток, у першу чергу, таких якостей і властивостей:

1) патріотичних почуттів (любви до свого народу, мови, рідної природи);

2) національної гідності, шляхетності, моральної та духовної вихованості;

3) громадянської свідомості й активності;

4) тактовності й толерантності (національної, релігійної тощо);

5) потреби у збереженні національних духовних матеріальних цінностей;

6) готовності до патріотичної діяльності, до подвигів для блага Вітчизни;

7) патріотичної спрямованості особистості.

Серед основних напрямів військово-патріотичного виховання студентів, на думку І. В. Щербак, варто виділити такі: патріотичний, морально-психологічний, військовий і правовий. Результатом виховної діяльності педагогічних колективів ЗВО і самовдосконалення студентів за зазначеними напрямками має бути сукупність відповідних утворень особистості: патріотична, морально-психологічна, військова і правова вихованість

Зміст патріотичного виховання на сучасному етапі розкривається як багатопланова, масштабна і постійно здійснювана діяльність, котра включає цільові, функціональні, соціальні, організаційні й інші аспекти, що має високий рівень системності, охоплює своєю дією усі покоління, пронизує в тій чи іншій мірі всі сторони життя: духовно-моральну, соціально-економічну, інформаційну, правову, психолого-педагогічну, військово-політичну.

Основними характеристиками змісту патріотизму є розуміння і сприйняття української національної ідеї; сприяння розбудові державності України, її незалежності; опанування і розвиток української мови, культури; військово-патріотичне виховання; любов і дбайливе ставлення до рідної землі; повага до історії, народних традицій, фольклору; любов до рідної природи.

Особливо загострюються патріотичні почуття, зростає значущість патріотизму тоді, коли Батьківщині загрожують певні негативні обставини у вигляді відхилення історичного розвитку від норми: стихійні лиха, кризи, революції, війни тощо [1].

Сучасна модернізація системи освіти, яка зумовила появу навчальних закладів нового типу, вимагає пошуку нових педагогічних технологій, що здатні забезпечити формування громадянина з активною патріотичною позицією, громадянською відповідальністю яка передбачає не тільки оволодіння учнями

знаннями про права і обов'язки громадян, переконання їх в доцільності демократичних перетворень суспільства, сформованість високих морально-вольових, патріотичних якостей і почуттів, а й виявлення вмотивованих громадянських вчинків, дій. У розробці такої технології формування громадянської позиції учнів в умовах навчального закладу нового типу полягає актуальність дослідження [3].

Громадянська відповідальність визначається єдністю думок, почуттів і діяльності, тому важливо дбати про розвиток емоційного, інтелектуального та практично-дійового компоненту громадянської культури, щоб повага до законів і символів Батьківщини, до її святинь, розуміння своїх прав і обов'язків поєднувалися з реалізацією власних патріотичних почуттів, прав і обов'язків у повсякденному житті.

Результативність формування громадянської відповідальності залежить від того, як педагоги стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління учнів, демократичного стилю взаємодії; сприяють формуванню критичного мислення, творчості й самостійності, усвідомленню власних світоглядних орієнтацій [4].

Громадянська відповідальність є відображенням громадянського суспільства, громадянської сфери суспільного життя, громадянських прав і статусу громадянина; це культура громадянського суспільства, яка передбачає єдність громадянських прав і обов'язків; сукупність духовних, моральних, якостей, ціннісних орієнтацій та світоглядно-психологічних характеристик особистості. Складовими громадянської відповідальності є патріотична спрямованість, громадянська освіченість, компетентність, активність, досвід громадської діяльності. Центральним місцем є формування в учнівської молоді демократичних цінностей, свобод, громадянської позиції, вміння робити власні об'єктивні оцінки щодо різних життєвих явищ та подій, щодо самих людей та сенсу життя і завдяки цьому протистояти механічному та експансивному нав'язуванню ззовні готових еталонів та орієнтирів. Важливим є також виховання свідомого і відповідального ставлення до прав та обов'язків громадян відповідно до державного законодавства [5].

Одним із актуальних факторів і засобів формування громадянськості є українознавство. Починаючи з садочка, продовжуючи в школі і у ЗВО громадяни

України вивчають свій родовід, місця, де вони народилися, рідне село, місто. Через українознавство вирішуються педагогічні, професійні проблеми: 1) національної мови як основи життя народу; мова – інструментарій кожного громадянина; 2) розглядається сім'я як генетично-родовідна і соціально-політична етнічна основа для педагогіки; 3) епохальним для українців є зовнішній вигляд і етика спілкування, тому у знаннях про національний одяг і вбрання вони вбачають історичну гордість за свій народ і історичне прагнення до збереження колоритної і багатой творчою видумкою культури; 4) українці вивчають народні традиції, ритуали і церемонії [6].

Основними методологічними позиціями, що враховуються у конструюванні структури й динаміки формування громадянської відповідальності особистості, є:

- уявлення про громадянську культуру особи як інтегральну властивість, ідеальну систему, яка проглядається через основні показники: структурність, системність, цілісність, функціональність;

- основні складові підсистеми цілісної системи громадянської культури особистості функціонують у рамках замкнутого кола, в якому існують різноманітні взаємозалежності: як одно-однозначні, одно-багатозначні, так і багато-однозначні й багато-багатозначні детермінації;

- існування в цих підсистемах природних, соціальних та системних якостей, які виступають одночасно й основними показниками сформованості громадянської культури як системної інтегральної якості; поділ соціальних та системних якостей на якості «першого» та «другого» порядку;

- ієрархічність, взаємопідпорядкованість елементів цілісної системи громадянської культури особи, накладання і взаємозв'язок окремих підсистем у їх цілісній системі; виступ природних якостей «другого порядку» в ролі соціальних якостей «першого порядку» та соціальних якостей «другого порядку» в ролі системних якостей «першого порядку»;

- інтеріоризація зовнішніх впливів, цінностей, обставин у взаємодії цілісних систем та екстеріоризація внутрішніх складових елементів системи, зміна зовнішніх обставин під впливом внутрішніх чинників;

- існування активних центрів у цілісній системі громадянської

відповідальності особистості, домінантні прояви у її структурі окремих підсистем.

Структура громадянської відповідальності як цілісної системи включає три підсистеми, що характеризують природні, соціальні та системні якості громадянськості, взаємопов'язані ієрархічно та синергетично. Складовими елементами структурної частини моделі громадянської культури особистості (на рівні трьох підсистем) є:

- перша підсистема внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції поведінки особи, кінцевим результатом функціонування якої виступають соціальні якості «першого порядку» – громадянські дії-відношення: збалансованість у задоволенні й формуванні основних життєво необхідних потреб особи;

- усвідомлення норм громадянської поведінки; сформованість громадянських цінностей та ідеалів, усвідомлених установок особистості; адекватність самооцінки та рівня домагань особистості відповідно до створеного суспільного блага та реалізації в його умовах потенційних можливостей особи; сформованість і повнота функцій мотиваційної сфери тощо;

- друга: громадянські ставлення особи (соціальні якості «першого порядку») до представників рідної нації і національних меншин, вселюдських і національних цінностей, прав і обов'язків громадянина, до ідеї національного (державного) буття і національної ідеології, до рідної Вітчизни та інших держав, загальносуспільного надбання і природи отчого краю, до справ державотворення і державної вірності, суспільних груп (родини; гурту, громади), до громадянських традицій і обрядів, до мови й символіки держави, до громадян тощо як можливість функціонування у вигляді регулятивної системи, що виявляється через актуальну діяльність громадянської поведінки й можливість розвитку сукупності громадянських якостей (соціальних якостей «другого порядку»);

- третя: системні якості «першого порядку» – риси громадянськості особистості (повага до національних традицій, приязнь до громадянських обрядів, національний менталітет і духовність, національна самосвідомість, збереження родовиду й честі сім'ї, громадянський обов'язок, національна гідність і громадянська мужність, прихильність до вселюдських цінностей і місцевий патріотизм, державна патріотичність, громадянська дисциплінованість і громадянська активність,

вірність та відданість справі національного державотворення, національна одномовність тощо) та системні якості «другого порядку» – її громадянська спрямованість (космополітична, патріотична, націоналістична).

Громадянська відповідальність молоді трактується як спільна творча діяльність, взаємодія викладачів, батьків, вихователів та їх вихованців, яка стимулює розвиток в українців кращих громадянських якостей через забезпечення необхідних умов для ефективного функціонування механізму внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції громадянської поведінки особи та включення її в різноманітні громадянські відносини. Такий педагогічний процес передбачає кінцевий результат (патріотичне виховання, гармонійний особистісний розвиток громадян, оптимізацію громадянської міжособистісної взаємодії) і засоби його реалізації (наявність мети, програм, засобів, методів і виконавців) [7].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Сучасна модернізація системи освіти вимагає пошуку нових педагогічних технологій, що здатні забезпечити формування громадянина з активною патріотичною позицією, яка передбачає не тільки оволодіння українців знаннями про права і обов'язки громадян, переконання їх в доцільності демократичних перетворень суспільства, сформованість високих морально-вольових, патріотичних якостей і почуттів, а й виявлення вмотивованих громадянських вчинків, дій. Розробити і впровадити у навчальний процес навчально-методичний комплекс, до складу якого мають увійти посібники, що сприятимуть патріотичному вихованню у системі виховної роботи студентів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Щербак І. В. Військово-патріотичне виховання студентів засобами музичного мистецтва як педагогічна проблема. «Молодий вчений» Педагогічні науки, № 4 (44) квітень, 2017 р. – С. 502–505
2. Черненко-Шнурко Д. А. Формування патріотизму підлітків з використанням сучасних технологій виховання. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2016. № 2 (12) – С. 115–120
3. Нікітіна Н. П. Формування громадянської позиції учнів у навчально-виховному процесі педагогічного ліцею. автореф. дис. ... на здобуття

наукового ступеня кандидата педагогічних наук: спец. 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Луганськ, 2007. – 23 с.

4. Виховання громадянської культури. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/172/5496.html>

5. Педагогічні умови виховання громадянської правової культури старшокласників у процесі позакласної роботи – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19891-pedagogichni-umovi-vixovannya-gromadyansko%D1%97-pravovo%D1%97-kulturi-starshoklasnikiv-u-procesi-pozaklasno%D1%97-roboti.html>

6. Виховання громадянськості старшокласників – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7914/97/>

7. Дерев'яно Н., Костів В. Формування громадянської культури особистості школяра: навч.- метод. посіб. / Н. Дерев'яно, В. Костів; за ред. В. Костіва. – К. : ТОВ «Праймдрук», 2011. – 352 с.

REFERENCES

1. Shcherbak, I. V. (2017). *Viy's'kovo-patriotychnе vykhovannya studentiv zasobamy muzychnoho mystetstva yak pedahohichna problema*. [Military-patriotic upbringing of students by means of musical art as a pedagogical problem]. Kyiv.
2. Chernenko-Shnurko, D. A. (2016). *Formuvannya patriotyizmu pidlitkiv z vykorystanniam suchasnykh tekhnolohiy vykhovannya*. [Formation of adolescent patriotism using modern upbringing technologies]. Dnipro.
3. Nikitina, N. P. (2007). *Formuvannya hromadyans'koyi pozysiyi uchniv u navchal'no-vykhovnomu protsesi pedahohichnoho litseyu*. [Formation citizenship of students in the educational process of pedagogical Lyceum]. Lugansk.
4. Raising civic culture. – Electronic resource. – Access: <http://readbookz.com/book/172/5496.html>
5. Pedagogical conditions of education of senior civil legal culture during extracurricular activities– Electronic resource. – Access: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19891-pedagogichni-umovi-vixovannya-gromadyansko%D1%97-pravovo%D1%97-kulturi-starshoklasnikiv-u-procesi-pozaklasno%D1%97-roboti.html>
6. Educating seniors citizenship – Electronic resource. – Access: <http://studentam.net.ua/content/view/7914/97/>
7. Derevianko N., Kostiv V. (2011) *Formation civic culture of the schoolboy: educ.– method. guidances*. K LLC «Praymdruk».

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БІДА Олена Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології, Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II.

Наукові інтереси: виховання громадянської відповідальності в системі виховної роботи.

МОЙСІЄВ Василь Володимирович – асистент кафедри педагогіки Національний університет біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: виховання громадянської відповідальності в системі виховної роботи.

ГРЕБА Ілдіко Золтанівна – викладач кафедри педагогіки і психології, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II.

Наукові інтереси: виховання громадянської відповідальності в системі виховної роботи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BIDA Olena Anatoliivna – Doctor Pedagogical Sciences, Professor, head of the Chair of Pedagogy and Psychology, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Beregovo.

Circle of scientific interests: education of civil responsibility in the system of educational work.

MOYSIEV Vasilyi Volodymyrovych – Assistant of the Department of Pedagogy, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Circle of scientific interests: education of civil responsibility in the system of educational work.

GREBA Ildiko Zolotivna – Lecturer, Department of Pedagogy and Psychology, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute.

Circle of scientific interests: education of civil responsibility in the system of educational work.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2019 р.

УДК 378.147:373.3

DOI: 10.36550/2415-7988-2019-1-185-29-33

ІВАНИЦЬКИЙ Олександр Іванович –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної математики,

Запорізький національний університет,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3351-0571>

e-mail: ival01011958@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Результатом інформатизації суспільства стало значне розширення можливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, і, як наслідок, підвищення вимог до здатностей вчителя здійснювати це застосування. Тому закономірною є поява відносно нового для вітчизняного освітнього загалу понятійного конструкту «цифрова компетентність вчителя». Ще у 2006 році Європейський Парламент ухвалив перелік ключових компетентностей, необхідних протягом усього життя людини, окреме місце серед яких займає цифрова компетентність. Відповідно до цього переліку, можна виділити такі зони компетентностей, які інтегровано визначають цифрову компетентність вчителя: інформація та грамотність даних; зв'язок і співробітництво; створення цифрового контенту; безпека; розв'язання проблем; професійна залученість; цифрові ресурси; навчання та викладання; оцінювання; розширення можливостей учнів;

сприяння цифровій компетентності учнів [9]. Проте на шляху формування цифрової компетентності майбутнього вчителя фізики стоять суперечності між вимогами сучасного освітнього процесу щодо створення інформаційного середовища у кожному вищому навчальному закладі та відсутністю у значної кількості викладачів досвіду і необхідних навичок використання такого середовища у навчальному процесі на високому рівні, між вимогою професійної діяльності вчителів фізики щодо постійного розширення та оновлення навичок використання інформаційних систем та технологій для ефективного навчання учнів фізики та спорадичним, неорганізованим характером оволодіння студентами навичками використання цих систем та технологій у вищій освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стосовно застосування комп'ютера у навчальному процесі науковцями проведено широкий спектр досліджень, значна частина яких присвячена формуванню інформаційної культури

вчителів і учнів. Шляхи педагогічного формування інформаційної культури у різноманітних суб'єктах навчання започатковано в наукових працях, присвячених формуванню інформаційної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів (О. Гончарова, І. Ветрова, А. Вітухновська, С. Малярчук, О. Ракітіна, А. Ясінський та ін.), проблемам формування окремих компонентів інформаційної культури майбутніх учителів (В. Гриценко, Л. Коношевський, І. Пустиннікова, А. Столярівська, С. Сисоєва та ін.), зокрема, майбутніх вчителів фізики (П. Атаманчук, Т. Гордієнко, В. Заболотний, В. Сергієнко, В. Шарко та ін.).

У дослідженні, присвяченому змісту поняття «інформаційно-цифрова компетентність», О. Трифонова вивчила зарубіжний і вітчизняний досвід її формування у закладах освіти і зробила важливий для нас висновок, що «як показує узагальнення вітчизняного досвіду формування інформаційно-цифрової компетентності, то їй поки що належної уваги на рівні вищої школи приділено не було. Її структура розписана лише на рівні загальноосвітньої школи у зв'язку з реалізацією засад Нової української школи» [7, с. 223].

Різноманітні аспекти компетентності фахівців різних професій досліджено у працях Т. О. Бабкіна, Р. Бернса, В. Заболотного, Н. Масюкової, Л. Мітіної, П. Самойленка, О. Сергєєва, І. Сігова, О. Смірної, В. Стрельнікова, М. Чошанова та ін. Також ця проблема була розглянута у низці наших досліджень [3; 4]. Багато дослідників розглядали різний компонентний склад компетентності. Ми у своєму дослідженні будемо спиратися на нормативне визначення компетентності, яке наведено у Законі України «Про освіту»: «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [1].

Мета статті – висвітлення змісту поняття «цифрова компетентність вчителя фізики» та шляхів її формування у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтенсивний розвиток на теренах нашої держави глобального інформаційного простору та його складових зумовив необхідність суттєвої модернізації формату професійної діяльності вчителів

фізики. Ключовими особливостями цього нового формату є володіння вчителем фізики алгоритмами пошуку й переробки різних видів інформації та її подання у вигляді навчального продукту, уміння орієнтуватися у множині сучасних навчальних комп'ютерних програм з фізики та доцільно застосовувати у навчальному процесі, здатність до самостійного осмисленого застосування інформаційно-освітніх технологій у навчальному процесі з фізики, створювати і розвивати інформаційне середовище та використовувати його для навчання учнів фізики. Усе це входить в систему знань, умінь, здатностей та способів професійної діяльності вчителя фізики, що утворюють один з найважливіших компонентів його інтегративної компетентності – цифрову компетентність сучасного вчителя фізики.

Науковцями запропоновані різні підходи до тлумачення цього поняття. Так, Г. Солдатова та О. Рассказова під цифровою компетентністю розуміють «засновану на безперервному оволодінні компетенціями (знання, вміння, мотивація, відповідальність) здатність індивіда впевнено, ефективно, критично і безпечно вибирати і застосовувати інфокомунікаційні технології в різних сферах життєдіяльності (інформаційне середовище, комунікації, споживання, техносфера), а також його готовність до такої діяльності» [6, с. 29].

Дещо по іншому дають визначення цифрової компетентності О. Сисоєва та К. Гринчишина: як здатність особистості розуміти та використовувати інформацію в різних форматах від мережевих комп'ютерних джерел, яка містить також навички розшифровки мультимедійних образів, звуків і тексту [5].

Відзначимо деяку термінологічну неузгодженість у трактуванні поняття цифрова компетентність: О. Сисоєва та К. Гринчишина називають її «цифрова інформаційна компетентність» [5], О. Трифонова вживає як поняття «інформаційно-цифрова компетентність», так і «цифрова компетентність» [7; 8]. У матеріалах Рамки цифрової компетентності для громадян (скорочена назва – DigComp), створеної Європейською комісією, йдеться про цифрову компетентність [9]. У подальшому ми будемо використовувати термін «цифрова компетентність», так як він є найбільш ємним і більш вживаним у науковому обізі.

Під цифровою компетентністю вчителя фізики ми розуміємо його здатність доцільно, критично і безпечно у процесі професійної діяльності обирати, створювати та змінювати

цифрові ресурси, керувати ними, захищати та поширювати їх, застосовувати у процесі навчання учнів фізики, розширюючи можливості учнів та сприяючи формуванню їхньої цифрової компетентності.

Грунтуючись на загальних підходах до виділення структури цифрової компетентності, запропонованих Г. Солдатовою та О. Рассказовою [6, с. 30], ми виділили такі структурні складові цифрової компетентності вчителя фізики:

- інформаційна та медіакомпетентність: динамічна комбінація знань, умінь, навичок вчителя фізики, що забезпечує йому у професійній діяльності здатність до пошуку, розуміння, обробки, організації та архівування цифрової інформації, її критичного осмислення та створення навчальних матеріалів з використанням цифрового ресурсу;

- комунікативна компетентність: динамічна комбінація знань, умінь, навичок вчителя фізики, що забезпечує йому у професійній діяльності здатність до онлайн-комунікації з учнями і колегами у різних формах;

- технічна компетентність: динамічна комбінація знань, умінь, навичок вчителя фізики, що забезпечує йому здатність до безпечного використання комп'ютера, програмного забезпечення, навчальних комп'ютерних програм у професійній діяльності.

В основу розгляду шляхів формування цифрової компетентності у майбутніх учителів фізики покладено аналіз аспектів компетентності, запропонований у дослідженнях І. Зимньої [2, с. 25–26]:

1) *мотиваційний аспект цифрової компетентності*: майбутній вчитель фізики повинен бути переконаний у необхідності й важливості набуття цифрової компетентності у процесі навчання. Для цього у нього необхідно сформувати потребу у такому формуванні, яка переростає у мотив для оволодіння знаннями, умінями, здатностями та способами навчальної діяльності, пов'язаними із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій навчання у процесі навчання фізики та професійній діяльності. Показниками, що свідчать про сформованість позитивних мотивів, що забезпечують активність студента щодо опанування цифровою компетентністю, є усвідомлене розуміння ним необхідності розвивати здатності, пов'язані з цифровою компетентністю вчителя фізики, прагнення вивчити засоби мультимедіа та ІКТ, прагнення навчитися використовувати у процесі навчання фізики цифрові засоби навчання, активна співпраця з викладачами з

оволодіння цими засобами.

2) *когнітивний аспект цифрової компетентності*: майбутні вчителі фізики повинні навчитися шукати, розуміти, обробляти, організовувати та архівувати цифрову інформацію, критичного осмислювати її та створювати навчальні матеріали з використанням цифрового ресурсу; оволодіти спектром знань, умінь і способів навчальної діяльності, що забезпечать онлайн-комунікацію з учнями і колегами у різних формах та безпечно використання комп'ютера у професійній діяльності;

3) *діяльнісний аспект цифрової компетентності*: досвід застосування знань, умінь, здатностей і способів навчальної діяльності, пов'язаних з цифровою компетентністю в різноманітних ситуаціях навчального процесу з фізики;

4) *корегульний аспект цифрової компетентності*: здатність майбутнього вчителя фізики до регуляції процесу і результату застосування знань, умінь, здатностей і способів навчальної діяльності, пов'язаних з цифровою компетентністю.

Формування цифрової компетентності майбутнього вчителя фізики вимагає комплексу заходів, до яких ми відносимо: 1) оновлення освітньої програми в частині переліку фахових компетентностей і введення до її змісту цієї компетентності; 2) визначення переліку навчальних дисциплін, в рамках яких буде відбуватися її формування; 3) координація діяльності викладачів означених дисциплін; 4) модернізація цифрової ресурсної бази.

Було проведено аналіз освітньо-професійних програм «Середня освіта (Фізика)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти низки закладів вищої освіти України (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Херсонський державний університет, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Запорізький національний університет). Він засвідчив, що освітньо-професійні програми «Середня освіта (Фізика)» містять лише окремі складові цифрової компетентності майбутнього вчителя фізики, в основному пов'язані з пошуком, обробленням та аналізом інформації з різних джерел та зі здатністю використовувати інформаційні та комунікаційні технології, що, звичайно,

далеко не вичерпує змісту цифрової компетентності майбутнього вчителя фізики. Таким чином, освітні програми, на наш погляд, потребують доповнення шляхом введення до переліку компетентностей цифрової компетентності майбутнього вчителя фізики.

Звичайно, перелік дисциплін, що міститься в освітньо-професійних програмах «Середня освіта (Фізика)» різних університетів може суттєво відрізнятись, тому ми наводимо досить умовні та загальні назви дисциплін, під час вивчення яких найбільш інтенсивно може відбуватися формування цифрової компетентності майбутнього вчителя фізики: «Інформатика та програмування», «Методика навчання фізики», «Практикум зі шкільного фізичного експерименту», «Інноваційні технології навчання фізики», «Дидактичні засоби навчання фізики» та ін. Важливо, щоб, починаючи з перших кроків студентів у здобутті професії вчителя фізики вони були занурені в інформаційно-освітнє середовище, яке сприятиме формуванню у них цифрової компетентності. Необхідна координація діяльності викладачів вказаних дисциплін, щоб забезпечити у майбутніх учителів фізики належний рівень сформованості цифрової компетентності. Цю координацію може здійснювати керівник групи забезпечення спеціальності 014 Середня освіта предметної спеціальності 014.08 Середня освіта (Фізика). Внаслідок швидкого оновлення цифрових засобів навчання та ІКТ повинна відбуватися відповідна модернізація цифрової ресурсної бази.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та цифрової ресурсної бази, які інтенсивно використовуються у освітньому процесі, призвів до появи концепції цифрової компетентності. Дано визначення цифрової компетентності вчителя фізики як здатності доцільно, критично і безпечно у процесі професійної діяльності обирати, створювати та змінювати цифрові ресурси, керувати ними, захищати та поширювати їх, застосовувати у процесі навчання учнів фізики, розширюючи можливості учнів та сприяючи формуванню їхньої цифрової компетентності. Виділено структурні складові цифрової компетентності вчителя фізики: інформаційна та медіакомпетентність як динамічна комбінація знань, умінь, навичок вчителя фізики, що забезпечує йому у професійній діяльності здатність до пошуку, розуміння, обробки, організації та архівування цифрової інформації, її критичного осмислення та створення

навчальних матеріалів з використанням цифрового ресурсу, комунікативна компетентність як динамічна комбінація знань, умінь, навичок вчителя фізики, що забезпечує йому у професійній діяльності здатність до онлайн-комунікації з учнями і колегами у різних формах та технічна компетентність як динамічна комбінація знань, умінь, навичок вчителя фізики, що забезпечує йому здатність до безпечного використання комп'ютера, програмного забезпечення, навчальних комп'ютерних програм у професійній діяльності. Розглянуто мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та корегувальний аспекти формування цифрової компетентності майбутніх учителів фізики. Висвітлено комплекс заходів, необхідних для формування цифрової компетентності майбутнього вчителя фізики: оновлення освітньої програми в частині переліку фахових компетентностей і введення до її змісту цієї компетентності; визначення переліку навчальних дисциплін, в рамках яких буде відбуватися її формування; координація діяльності викладачів означених дисциплін; модернізація цифрової ресурсної бази. Продовження дослідження ми вбачаємо у створенні методичної системи формування цифрової компетентності майбутніх учителів фізики під час вивчення окремих дисциплін.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.
3. Іваницький О. І. Інноваційні технології навчання фізики. Навчальний посібник. Запоріжжя : «Диво», 2007. – 99 с.
4. Іваницький О. І. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізики в умовах інформаційно-освітнього середовища: монографія. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – 230 с.
5. Сисоєва О. А., Гринчишина К. А. Формування цифрової інформаційної компетентності у майбутніх вчителів технологій засобами мультимедіа. Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти: зб. наук. пр. Вінниця, 2010. Вип. 7.– С. 356–358.
6. Солдатова Г. У., Рассказова Е. И. Психологические модели цифровой компетентности российских подростков и родителей. Национальный психологический журнал. 2014. №2 (14). – С. 27–33.
7. Трифонова О. М. Інформаційно-цифрова компетентність: зарубіжний та вітчизняний досвід. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені

Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. Вип. 173 (2). Кропивницький, 2018. – С. 221–225.

8. Трифонова О. М. Методичні засади реалізації компетентнісного підходу в навчанні фізико-технічних дисциплін майбутніх фахівців комп'ютерних технологій в умовах інформаційного суспільства. Фізико-математична освіта. Вип. 2(20). 2019. – С.147– 153.

9. Цифрова компетентність вчителя DigCompEdu. Блог про дистанційне та змішане навчання інформатики. URL: <http://dystosvita.blogspot.com/2018/04/digcompedu.html>.

REFERENCES

1. *Zakon Ukrainy 'Pro osvitu'*. [The Law of Ukraine 'On the Education']. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.

2. Zimnjaja, I. A. (2004). *Kljuchevye kompetentnosti kak rezul'tativno-celevaja osnova kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii*. [The main competences as the resultive and pointed base of the competence approach to the education]. Moskva : Issledovatel'skij centr problem kachestva podgotovki specialistov.

3. Ivanytskyi, O. I. (2007). *Innovatsiini tekhnologii navchannia fizyky. Navchalnyi posibnyk* [Innovative technologies of physics teaching]. Zaporizhzhia : «Dyvo».

4. Ivanytskyi, O. I. (2014). *Profesiina pidgotovka maibutnogo vchytelia fizyky v umovakh informatsiino-osvitnoho seredovishcha: monohrafiia*. [The professional training of the future physics teacher in conditions of informative and education environment: monography]. Zaporizhzhia: ZNU.

5. Sysoieva, O. A. & Hrynchyshyna, K. A. (2010). *Formuvannia tsyfrovoi informatsiinoi kompetentnosti u maibutnikh vchyteliv tekhnologii zasobamy multymedia*. [The formation of digital information competence of future teachers of technologies by means of multimedia]. Vinnytsia.

6. Soldatova, G. U. & Rasskazova, E. I. (2014).

Psihologicheskie modeli cifrovoj kompetentnosti rossijskikh podrostkov i roditelej. [Psychological models of digital competence of Russian teenagers and parents]. Moscow.

7. Tryfonova, O. M. (2018). *Informatsiino-tsyfrova kompetentnist: zarubizhnyi ta vitchyzniani dosvid*. [The information and digital competence: foreign and native experience]. Kropyvnytskyi.

8. Tryfonova, O. M. (2019). *Metodychni zasady realizatsii kompetentnisnogo pidkhodu v navchanni fizyko-tekhnichnykh dystsyplin maibutnikh fakhivtsiv kompiuternykh tekhnologii v umovakh informatsiinoho suspilstva*. [Methodical bases of realization of competence approach in training of physical and technical disciplines of future specialists of computer technologies in the conditions of information society]. Kropyvnytskyi.

9. *Tsyfrova kompetentnist vchytelia DigCompEdu*. (2018). [The digital competence of a teacher DigCompEdu]. <http://dystosvita.blogspot.com/2018/04/digcompedu.html>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ІВАНИЦЬКИЙ Олександр Іванович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної математики Запорізького національного університету.

Наукові інтереси: методика навчання фізики, методика навчання природничих наук, теорія і методика професійної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

IVANYTSKYI Oleksandr Ivanovich —Doctor of Educational Sciences, Professor, Professor of General mathematics Zaporizhzhia National University.

Circle of research interests: methods of teaching physics, methods of teaching natural sciences, theory and methods of professional education.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2019 р.

УДК 373.2.016:62

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-33-39

КОТЕЛЯНЕЦЬ Наталка Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0575-5205>

e-mail: nvnatalka@ukr.net

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна людина

живе в умовах нового технологічного етапу суспільного прогресу, за якого всі аспекти

(соціальний, екологічний, економічний, психологічний, естетичний) людської діяльності невіддільно взаємопов'язані. Запровадження у виробництво нової техніки й технологій, становлення й розвиток ринкових відносин та нових форм господарювання, зростання обсягу знань про перетворення матеріалів, енергії й інформації в інтересах людини, про загальні принципи цих перетворень вимагають підвищення рівня технологічної культури підростаючого покоління, тому саме ефективна технологічна освіта дає змогу формувати високу технологічну культуру.

Розширюється інформаційний і предметний світ дитини, з'являється можливість використовувати в іграх макети й моделі технічних об'єктів, іграшки-саморобки. Діти намагаються засвоїти правила цих ігор, вивчити інструкції, виготовити необхідний предметний матеріал. Для цього необхідно вміти перетворювати технологічну інформацію, планувати майбутню діяльність, вміти організувати свою працю, контролювати й оцінювати свою діяльність.

Технологічна спрямованість різних сфер діяльності людини, введення в стандарт освіти освітньої галузі «Технологія» призвели до перегляду традиційних підходів до трудового навчання й виховання дітей різного віку.

Найважливішими проблемами технологічної освіти є: проблема управління пізнавальною діяльністю учнів, зміст і засоби формування технологічних знань і умінь.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання становлення та розвитку системи технологічної освіти розглядали П. Атутов, А. Бердишев, М. Павлова, Д. Пітт, В. Поляков, В. Симоненко, Ю. Хотунцев. В їх дослідженнях доведено необхідність переходу від політехнічної до технологічної освіти починаючи з молодшого шкільного віку. Проблеми вдосконалення початкового шкільного і дошкільного трудового навчання й виховання присвячені дослідження Р. Буре, М. Крулехт, В. Логінової, Н. Конишевої, В. Романіної, Д. Сергеевої. Окремі питання організації трудового навчання й виховання в різних видах дитячої діяльності дошкільнят і молодших школярів розглядали О. Лурія, Г. Калініна, Г. Коротаєва, Л. Парамонова, О. Сафонова, М. Сілаєва, Н. Тарловська, Л. Топоркова, Л. Цеханська.

Питання управління пізнавальною діяльністю дітей молодшого шкільного віку в практиці трудового навчання досліджував Я. Рожнев. Вперше в якості засобів управління пізнавальною діяльністю й

способу опанування практичними вміннями й навичками автор використовував алгоритми. Але такі алгоритми не доступні дітям дошкільного віку. Їм зрозумілі, як відзначають Л. Венгер, П. Гальперін, М. Подд'яков, Н. Талізїна, наочні моделі. Управління розвитком пізнавальною діяльністю дітей за допомогою моделей вивчали П. Гальперін, Н. Талізїна, О. Запорожець, Л. Венгер. Аналіз практичних і розумових дій, здійснюваних в характерних для дошкільнят видах діяльності, дозволив авторам зробити висновок, що наочне моделювання дає можливість здійснити перехід від процесів із зовнішніми речовими предметами до процесів, що протікають в розумовому плані.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та розкритті суті поняття «технологічні вміння», методологічних основ формування технологічних умінь у дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження в галузі психології праці, дидактики технологічної освіти дозволили сформулювати визначення поняття «технологічні вміння», яке ми визначаємо, відповідно до теорії діяльності, як сукупність розумових дій з пошуку оптимальних способів перетворення інформації, матеріалів, заготовок. У свою чергу сукупність практичних дій з пошуку оптимальних способів перетворення ми визначаємо як «технічне вміння». Отже, в рамках технологічного процесу можна розглядати формування і розумових та технологічних умінь, і практичних й технічних умінь.

У «Дидактиці технологічної освіти» [8] відомі дві класифікації технологічних умінь: перша розроблена В. Козакевичем і В. Поляковим, друга – Ю. Хотунцовим і В. Симоненко. У нашому дослідженні ми використовуємо першу, яка найбільше відповідає нашому уявленню про компонентний склад технологічного процесу.

Перерахуємо їх:

- обґрунтувати мету діяльності з урахуванням суспільних потреб, приймати рішення і йти на ризик створення продукту праці;
- знаходити й обробляти необхідну інформацію з використанням сучасної техніки;
- проектувати предмет праці й технологію діяльності з урахуванням сукупних в даних умовах матеріалів і технічних засобів;
- опанувати політехнічними трудовими знаннями, вміннями і навичками використання знарядь праці;

- здійснювати технологічні процеси, результати яких будуть мати споживчу вартість;
- економічно й функціонально обґрунтовувати оптимальність процесу і результатів діяльності;
- давати екологічну й соціальну оцінку технології та продукту праці;
- висувати підприємницькі ідеї в рамках вивчених технологій;
- оцінювати свої професійні інтереси й схильності, вибирати професію;
- співпрацювати в колективі й виконувати функцію лідера.

У процесі формування технологічних умінь одним з першочергових в навчанні є завдання створення або передбачення у дитини образу тієї дії, яку вона збирається виконати. У створенні таких образів важливу роль відіграє правильний вибір орієнтирів, на основі узагальнення яких формуються правильні уявлення про майбутню діяльність.

У дошкільному віці найбільш доступно створення чуттєво наочних образів. Матеріал, на основі якого відбувається створення й оперування образом, Д. Ельконін умовно розділив на три групи: натуральні (речові) об'єкти і моделі, макети, ілюстративні зображення; умовно-графічні зображення (креслення, схеми, ескізи); знакові моделі.

Діяльність з уявлення й оперування образом носить перетворюючий характер, причому, в одному випадку розумовому перетворенню піддається наочна основа, на базі якої образ виникає, в іншому – подумки видозмінюється вже створений на цій основі образ.

У ході оперування образом та його створення у дитини формується здатність уявляти в просторі результати своїх дій й втілювати їх в малюнку, будівництві, виробі. В результаті цих дій з'являються просторові уявлення. Як показують результати досліджень І. Якиманської такі уявлення можна сформулювати у дитини задовго до вступу до школи в ході її загального психічного розвитку в продуктивних видах діяльності (конструювання, ліплення, аплікація тощо).

З цього випливає, що в процесі оволодіння технологічним процесом дитина-дошкільник здатна уявити образи майбутніх дій й оперувати ними подумки, будувати ланцюжок із створених образів, передбачити результати перетворень вихідного матеріалу, результати своїх дій і, що не менш важливо, зобразити ці дії доступними способами.

Діяльність, спрямовану на оперування образами, І. Якиманська називає «діяльністю уявлення». В основі змісту діяльності вона виділяє три типи оперування образами.

Перший тип оперування характеризується тим, що вихідний образ вже створений на графічній наочній основі, в процесі виконання завдання подумки видозмінюється відповідно до умови задачі. Ці зміни стосуються в основному просторового положення. Таке оперування застосовується частіше в процесі розв'язання геометричних і графічних завдань.

Другий тип оперування образами характеризується тим, що вихідний образ перетворюється в основному за структурою, що досягається завдяки різним трансформаціям вихідного образу. При оперуванні образом за другим типом останній може змінитися за своєю формою й величиною і стає мало схожим на вихідний.

Всі структурні зміни вихідного образу здійснюються, як правило, подумки, без безпосередньої опори на зображення, тому розумова активність у другому типі орієнтування образом різко зростає.

Третій тип орієнтування образом об'єднує два попередніх і являє собою цілу серію розумових дій, спрямованих на перетворення вихідного образу відразу в 3-х напрямках: по формі, величині й просторовому розташуванню.

Прикладом третього типу оперування образом може служити розв'язання технологічних задач з перетворення заготовок або складання розгортки.

На основі характеристик типів оперування образом можна простежити поступовий перехід у розвитку цієї діяльності від менш розвинених форм до більш досконалих. Рівень складності діяльності можна визначити за кількістю і характером перетворень, а якість діяльності – за своєрідністю способів перетворення образів. Так здатність до встановлення (оперування) просторовими відносинами, є найбільш фундаментальною, виникає в ранньому дитинстві як потреба орієнтуватися в просторі в залежності від положення свого тіла, а вже на її основі можна формувати здібності, щоб забезпечити розпізнавання форми, величини, віддаленості, пропорційності об'єктів.

Підсумовуючи викладене можна зробити висновок про те, що в опануванні технологічним процесом вміння оперувати образом відіграє першорядну роль, так як це вміння допомагає уявити результати своєї праці. Це, в свою чергу, виявляється вирішальним у зародженні у дитини технологічного мислення. Як було зазначено вище, в основі технологічного мислення лежить перетворювальна активність суб'єкта. Отже, для формування технологічних умінь необхідно, перш за все, розвивати діяльність,

спрямовану на оперування образом.

Виконання дії передбачає виявлення орієнтирів, що направляють цю дію. Від характеру й повноти орієнтирів залежить повнота орієнтовної основи дії й успішність її виконання. Уміння орієнтуватися з позиції Р. Немова є процес і результат початкового ознайомлення людини яку навчають з сформованою у неї дією, а також якостями та умовами її успішного й правильного виконання. Істотну роль при цьому відіграє ступінь сформованості зорових, слухових і рухових уявлень.

На відміну від оперування образом, коли здійснюється тільки передбачення майбутньої дії, орієнтування спрямовано на пошук основи дії і може бути представлено в матеріалізованому вигляді й описано. Таким чином, для реалізації першого важливі розвинені уява й мислення, а для другого - технологічне уміння.

Сама орієнтація може здійснюватися на різних рівнях: матеріальному (практично-дійовому), сенсорно-зоровому й розумовому. Виділяють три типи орієнтування.

Перший тип орієнтування в завданні відповідає пошуку основи дії шляхом виділення окремих, несуттєвих умов її виконання. Ця основа виявляється нестійкою й змінюється при зміні умов. Для такого пошуку характерно виконання дії методом проб і помилок, число яких залежить від особливостей виконання дії.

Другий тип орієнтування пов'язаний з тим, що пошук основи дії спирається на заздалегідь складений план виконання дії. В межах цього плану здійснюється програмований пошук основних орієнтирів дії. При цьому дія може бути безпомилково виконана лише стосовно до даних конкретних і окремих умов. Зіткнення з новими умовами призводить до труднощів у виконанні дії, які пов'язані з необхідністю пошуку нових форм реалізації орієнтовної основи дії.

Третій тип орієнтування відповідає оволодінню дією методом самого пошуку орієнтирів, які виступають як загальні для всіх дій, які забезпечують вирішення деякого класу задач. Спираючись на ці орієнтири, людина може самостійно побудувати основу для будь-якої конкретної дії в ситуації розв'язання задач.

Методика, що базується на введенні узагальнених моделей, дозволяє дітям:

- усвідомлено сприймати повну орієнтовну основу майбутньої дії. Це виражається в розумінні загальної ідеї «відкриття» виконання трудової операції. Сутність цієї ідеї полягає в тому, що кожна нова трудова операція зводиться до виконання сукупності раніше відомих, але

перетворених дій (операцій);

- самостійно знаходити систему виконавчих дій в кожній новій трудовій операції;

- здійснювати контрольно-оціночні дії не тільки за результатом, але і й процесом.

Процес формування технологічних і трудових умінь ми розглядаємо з позиції загальної теорії управління викладеної в публікаціях А. Берга, Л. Ланди, В. Беспалько, Т. Ільїної, Н. Талізної. При цьому однією з центральних проблем виступає алгоритмізація навчання.

Вперше в практиці трудового навчання Я. Рожнев у якості засобів управління пізнавальною діяльністю дітей використовував алгоритми. Алгоритми управління, розроблені автором визначають найкоротший шлях вирішення завдань, що вказує мету сукупності дій і логічний ланцюжок послідовності їх виконання. Але використані автором графічні коди, позначення і написи не доступні дітям дошкільного віку. У дошкільному віці, як відзначають Л. Венгер, П. Гальперін, М. Подд'яков, Н. Талізніна, у формуванні різних уявлень найбільш доступні для сприйняття дітей яскраві, барвисті, не перенасичені деталями зображення – наочні моделі.

Моделювання у формуванні технологічних умінь є засобом матеріалізації, що відображає технологічний процес, а алгоритм – засобом засвоєння логіки побудови даного процесу.

Проблема використання моделювання в навчанні була поставлена і досить розроблена в багатьох дослідженнях, проведених в руслі теорії навчальної діяльності під загальним керівництвом Д. Ельконіна й В. Давидова.

Цілісну теорію наочного моделювання як загальну пізнавальну здатність, яка формується в дошкільному віці, розробив Л. Венгер [4; 5; 6].

У процесі формування трудових умінь і навичок дітей різного віку моделювання використовували: З. Фарапонова – в навчанні загальнотрудових умінь учнів початкових класів, автор пропонує вводити в навчання праці різні форми моделювання: побудова речових моделей, що передають їх структурні й функціональні особливості; графічні моделі у вигляді креслень-розгорток, схем, знакові моделі як засіб організації навчальної діяльності учнів і як засіб фіксації узагальнених способів вирішення трудових і конструктивно-технічних завдань, але пропонувані моделі призначені для дітей, які вміють читати і мають певний запас графічних знань. М. Крулехт використовувала моделі в організації

предметної діяльності і в трудовому вихованні дошкільнят. В. Брофман, А. Лурія, Л. Цеханська застосовували моделі в навчанні конструювання будівельних об'єктів дітей дошкільного віку.

Аналіз досліджень щодо використання моделювання в різних видах діяльності дошкільників показав, що моделі використовуються авторами у дошкільній освіті в основному даються дітям в готовому вигляді. Цінним є те, що, працюючи за готовими моделями, діти знайомляться з найпростішою технічною документацією, опановують прийоми кодування й декодування інформації, використовують графічні знання у практичній діяльності, графічні вміння, що формуються у дітей за допомогою пропонованих методик, можна використовувати в проектувальній діяльності.

Аналіз літератури дозволяє стверджувати, що навчання учнів моделювання слід починати з їх логічної підготовки. Для визначення логічної складової початкового трудового навчання нами була вивчена література в галузі психології праці. В результаті аналізу досліджень П. Іванової, М. Краліної, Ж. Піаже, Л. Румянцевої, Н. Талізної, З. Фарапонової були виділені деякі розумові дії, необхідні в процесі виконання практичної діяльності (таблиця 1).

Таблиця 1.

Процес практичної діяльності

Практична діяльність	Розумові операції
Аналіз зразка виробу	Абстрагування, аналіз, синтез, порівняння.
Оволодіння політехнічними термінами	абстрагування порівняння, класифікація, узагальнення
Планування	Аналіз, класифікація
Організація трудової діяльності	Порівняння, класифікація, узагальнення
Підведення підсумків трудової діяльності. Оцінка готового виробу.	Абстрагування, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення

Н. Талізніна в своїх публікаціях показала, що для формування розумових дій в процесі інтеріоризації зовнішніх дій особливе значення слід надавати формуванню узагальнень. Автором встановлено, що узагальнення, спрямоване на аналіз майбутньої діяльності або об'єкта виготовлення відбувається тільки на основі тих ознак і властивостей, які увійшли до складу орієнтовної основи дій.

Таким чином, можна виділити логічну складову навчання технологічним і трудовим

умінням дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. На нашу думку, вона повинна складатися з наступних компонентів:

– Розвиток знаково-символічної діяльності.

Формування умінь:

– аналізувати технічні об'єкти;
– планувати й організувати свою діяльність та діяти за планом;

– проводити спостереження за властивостями об'єктів і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки зміни цих властивостей, робити узагальнюючі висновки;

– висувати гіпотези, обґрунтовувати свій вибір;

– визначати, порівнювати й об'єднувати ознаки предметів в групі і підгрупі;

– розпізнаватися предмети за даними ознаками.

Таким чином, використання моделювання в навчанні технологічним умінням має наступні аспекти. По-перше, моделювання служить змістом, який має бути засвоєно дітьми в результаті навчання; по-друге, моделювання є навчальним процесом і засобом, без якого неможливе повноцінне навчання; і, по-третє, моделювання стає методом пізнання в умовах цілеспрямованого навчання.

Що стосується алгоритмічних моделей, то з цього приводу Л. Ланда зазначав, що основним завданням навчання із застосуванням алгоритму, є формування вміння швидко й легко здійснювати алгоритмічний процес, який або є застосуванням деякого алгоритму, або не є застосуванням алгоритму, але може бути алгоритмічно описаний. Автор вказував, що вміння швидко й легко діяти за алгоритмом, як і в моделюванні, формується в процесі навчання побудові алгоритмів.

Л. Ланда розроблено чотири способи навчання алгоритму, які можна використовувати в навчанні моделювання технологічних процесів.

Перший спосіб – попереднє заучування пропозицій (правил дій). У деяких випадках цей спосіб необхідний і неминучий. Так, наприклад, перш ніж виконувати різовку картону, необхідно вивчити правила користування різакком.

Другий спосіб – покрокове сприйняття припису й покрокове його виконання. Цей спосіб необхідний, коли діти опановують нову трудову операцію (наприклад, виконання стібків і швів). Поступово діти запам'ятовують послідовність виконання операції і, потім, вже можуть працювати, не заглядаючи в інструкцію.

Третій спосіб – поопераційне відпрацювання процесу. Цей спосіб полягає в тому, що дитині в даний момент повідомляють лише одну вказівку з припису й вимагають багаторазового виконання однієї операції. Після того як операція сформована, повідомляється друга вказівка й відпрацьовується друга операція. Після її засвоєння вона підключається до першої операції і дається вправа на спільне їх застосування тощо. Таким чином, наприклад, можна побудувати алгоритм аналізу зразка. Формування такої моделі нагадує будівництво будинку з цегли. Завдання тут розташовані так, щоб забезпечити поопераційне, покрокове формування інтелектуального процесу.

Нарешті, четвертий спосіб навчання полягає в тому, щоб давати дітям алгоритми не в готовому вигляді, а навчати їх самостійної побудови. Це найбільш трудомісткий в дидактичному плані спосіб, але найбільш ефективний. Але в навчанні тільки цей спосіб використовувати практично неможливо. Він повинен поєднуватися з іншими способами.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, основними елементами навчання алгоритму старших дошкільників в трудовому навчанні, на нашу думку, є: знання основних типів алгоритмів, знання основних властивостей алгоритмів, вміння будувати і перетворювати алгоритми (під керівництвом дорослого), вміння виконувати алгоритмічний процес.

Основними елементами навчання дітей дошкільного віку побудови та використання моделей в практичній діяльності є: знання основних типів моделей, знання основних властивостей моделей, вміння будувати і перетворювати моделі (під керівництвом дорослого), вміння працювати з моделлю.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Берг А. И., Тихонов И. И. Проблемы программированного обучения. // Программированное обучение: Сборник статей. / Сост. Н. П. Петренко. Л., 1968. С. 3–23.
2. Беспалко В. П. Методические указания по теоретическим основам программного управления процессом учения. М.: Изд-во Учебно-методического кабинета при Мосгорисполкоме, 1966. – 146 с.
3. Брoфман В. Построение графических моделей как средство развития способностей к наглядному моделированию. // Дошкольное воспитание. 1985. №5. – С. 51–53.
4. Венгер А. Л., Иллеш Е. Э. Переход от дошкольного к младшему школьному возрасту. // Особенности психического развития детей 6-7 летнего возраста. /Под ред. Д. Б. Эльконина,

А. Л. Венгера. М., 1988. – С. 4–22.

5. Венгер Л. А. Восприятие и обучение (дошкольный возраст). М.: Просвещение, 1969. – 365 с.

6. Венгер Л. А. Воспитание психологической готовности к систематическому обучению. // Дошкольное воспитание. 1985. № 7. – С. 43–46.

7. Гальперин П. Я. Умственное действие как основа формирования мысли и образа. // Вопросы психологии. 1957. № 6. – С. 58–69.

8. Дидактика технологического образования: Книга для учителя. В 2 ч. /Под ред. П. Р. Атутова. М.: ИОСО РАО, 1998. Ч. 2. – 176 с.

9. Иванов П. И. О конструктивно-техническом мышлении и его активизации в процессе трудового обучения. // Вопросы активизации мышления и творческой деятельности учащихся. М., 1964. – С. 17–28.

10. Ильина Т. А. Тестовая методика проверки знаний и программированное обучение. // Советская педагогика. 1967. № 2. – С. 23–26.

REFERENCES

1. Berg, A. I., Tikhonov, I. I. (1968). *Problemy programmirovannogo obucheniya*. [Problems of programmed learning]. Leningrad.
2. Bepalko, V. P. (1966). *Metodicheskiye ukazaniya po teoreticheskim osnovam programmno upravleniya protsessom ucheniya*. [Methodical guidelines of theoretical foundations of program management of the learning process]. Moskva.
3. Brofman, V. (1985). *Postroyeniye graficheskikh modeley kak sredstvo razvitiya sposobnostey k naglyadnomu modelirovaniyu*. [Construction of graphic models as a means of developing the ability to visual modeling]. Moskva.
4. Wenger, A. L., Illesh, E. E. (1988). *Perekhod ot doshkol'nogo k mladshemu shkol'nomu vozrastu*. [Transition from preschool to primary school age]. Moskva.
5. Wenger, L. A. (1969). *Vospriyatiye i obucheniye (doshkol'nyy vozrast)*. [Perception and learning (preschool age)]. Moskva.
6. Wenger, L. A. (1985). *Vospitaniye psikhologicheskoy gotovnosti k sistematicheskomu obucheniyu*. [Education of psychological readiness for systematic training]. Moskva.
7. Halperin, P. Ya. (1957). *Umstvennoye deystviye kak osnova formirovaniya mysli i obraza*. [Mental action as the basis for the formation of thought and image]. Moskva.
8. *Didaktika tekhnologicheskogo obrazovaniya: Kniga dlya uchitelya*. (1988). [Didactics of technological education: A book for the teacher]. Moskva.
9. Ivanov, P. I. (1964). *O konstruktivno-tekhnicheskoy myshlenii i yego aktivizatsii v protsesse trudovogo obucheniya*. [About constructive and technical thinking and its activation in the process of labor training]. Moskva.
10. Pyina, T. A. (1967). *Testovaya metodika*

proverka znaniy i programmirovannoye obucheniyе.
[Test technique for testing knowledge and programmed training]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОТЕЛЯНЕЦЬ Наталка Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методична система трудового навчання учнів початкової школи, формування загально трудових умінь дітей

дошкільного віку.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOTELIANETS Natalka Valeriivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Academic Chair of Pre-school and Primary Education of Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical

Circle of scientific interests: a methodical system of labor training of primary school children, formation of general labour skills education of pre-school children.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2019 р.

УДК 37.378.

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-39-41

КУЧАЙ Тетяна Петрівна –

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3518-2767>
e-mail: tetyanna@ukr.net

ЧИЧУК Антоніна Петрівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9982-3634>
e-mail: Toniabida@ukr.net

ШИНКАРУК Василь Дмитрович –

доктор філологічних наук, професор, декан гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8589-4995>
e-mail: vashyn2010@ukr.net

ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗМІСТУ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Трудова діяльність в сучасних умовах багатогранна, різного ступеня складності, в ній посилюється спеціалізація, кооперація, інтелектуалізація і інші умови всевітньої інтеграції праці. Всі ці явища покликані вирішити проблеми оновлення виробництва, забезпечити перехід на нові технології, посилити вплив науково-технічного прогресу на виробництво товарів і послуг світового рівня, підняти життєві умови, яких заслуговує народ.

Трудове навчання і праця студентів покликані забезпечити формування особистості, адаптованої до праці на виробництвах з різними формами власності, в тому числі і спадкової, а також становлення особистості в умовах розвитку компетентності і конкуренції, підвищення рівня професіоналізму на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і

публікацій. Певні аспекти виховання позитивного ставлення до праці знайшли відображення в працях і дослідженнях психологів (І. Д. Бех, О. О. Бодальов, Є. П. Верещак, В. І. Войтко, Ф. І. Іващенко, О. Л. Кононко, Г. С. Костюк, В. К. Котирло, О. І. Кривов'яз, В. С. Мерлін, В. О. Моляко, В. М. М'ясищев, Д. М. Узнадзе, Д. Й. Фельдштейн та ін.).

Мета статті – дослідити трудове навчання і працю студентів, що покликані забезпечити формування особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ціннісне ставлення до праці є важливою складовою змісту виховання особистості. Воно передбачає усвідомлення студентами соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативність, схильність до підприємництва; розуміння економічних законів і проблем суспільства та засобів їх розв'язання,

готовність до творчої діяльності, конкурентоспроможності й самореалізації за умов ринкових відносин, сформованість працелюбності як базової якості особистості.

У народній філософії праця розглядається як першооснова буття, внутрішня потреба людини. У загальній системі народної педагогіки праця є її серцевиною. Вона творить матеріальні і духовні цінності. Тому з давніх-давен народ вважав трудове виховання важливим обов'язком, освячував працю як великого педагога. Народ говорить: «Без труда нема плода», «Людина народжується для праці, як птиця для польоту», «Праця людину годує, а лінощі марнують», «Праця всьому батько», «За спання нема коня», «Без діла слабє сила», «Щоб людиною стати, треба працювати», «Щоб порядних дітей мати, треба вчить їх працювати».

С. Ф. Русова підкреслювала, що школа має дедалі більший виховуючий громадський вплив на суспільство, оскільки ніяка держава не може існувати, якщо не має єдиної національної школи. Єдиної школи для всього народу вимагає ще й Песталотці. Г. Є. Кершенштейнер використовує ручну працю для організації громадського самоврядування в школі.

Важливість формування цінності до праці бачив і видатний вчений – В. О. Сухомлинський. Вчений постійно нагадував, що розкрити цінність до праці можливе без турботи про раннє залучення студентів до творчої праці, в основі якої лежать уміння суспільно-активної особистості. Праця є засобом всебічного та гармонійного розвитку дитини А. С. Маркєнко зазначав, що діти – майбутні громадяни суспільства, цінність їх у цьому суспільстві визначається тим наскільки вони будуть здатні брати участь у праці, якою мірою вони будуть підготовлені до неї [2].

Ціннісне ставлення до праці є визначальною складовою змісту виховання особистості, що спрямована на формування у неї розуміння особистої значущості праці як джерела саморозвитку і самовдосконалення.

Найважливіше значення має спеціально-професійний аспект професійно-трудового виховання. Основним його змістом є:

– ознайомлення студентів з професіограмою, що включає характеристику змісту, умов, режиму і організації праці, професійно-кваліфікаційні та психофізіологічні вимоги з метою усвідомлення кожного студента своєї відповідності і осмислення соціальних аспектів професійної праці;

– розкриття соціокультурного потенціалу даної професії і залучення до

нього студента з метою досягнення сприйняття професії як особливого виду культури;

– повідомлення про історико-технічні відомості про дану професію;

– ознайомлення з наявними професійним досвідом і традиціями в цій галузі праці;

– розкриття економічного, екологічного, морального і естетичного аспектів професійної праці;

– ознайомлення студентів з професійною етикою і виховання у них культури праці та професійної культури;

– залучення студентів до професійних ролей.

Трудове виховання студентів спрямоване на формування професійно-трудової культури висококваліфікованого фахівця, такий рівень розвитку розумовий, фізичний, духовний і соціальні здібності, які дозволять йому здійснювати мобільний професійне самовираження [3].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Ціннісне ставлення до праці, складний змістовно-синтетичний компонент особистості, який включає в себе ставлення студентів до праці як однієї з важливих життєвих потреб, почуття задоволеності працею й наявності сукупності найважливіших моральних якостей, що визначають ставлення до трудової діяльності загалом (працьовитість, відповідальність, охайність, бережливість, вміння раціонально розподіляти робочий час і т.п.).

Рівень розвитку трудової вихованості визначає ініціативність й активність студента на заняттях, уміння зосередити свої зусилля на подоланні труднощів, пов'язаних із навчальною діяльністю й самоосвітою, вмінням знаходити своє місце у працюючому колективі, допомоги ближнім, ставленні до оточуючих, володіння комунікативними навичками, позитивна взаємодія з учителями, працьовитість у всіх формах трудової діяльності, ретельність та сумлінність виконання доручень, негативне, критичне ставиться до власного лідарства та лідарства оточуючих, прояв бережливості в процесі будь-якої діяльності, охайність, вміння раціонально розподіляти робочий час, здатність до продуктивної діяльності, прояв об'єктивного самоконтролю [4].

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Лось Ю. Формирование отношения к труду как ценности у учащихся педучилищ: Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : Армавир, 1998. – 235 с.

2. Сом, В. (2013) Особливості формування ціннісного ставлення до праці у дітей молодшого шкільного віку URL:

<https://www.ipp.npu.edu.ua/ua/2013-02-20-07-29-17/515-viktoriiia-som>

3. Профессионально-трудовое воспитание URL:

<http://www.surgu.ru/attachment/3940/download/professionalno-trudovoe-vospitanie.doc>

4. Ціннісне ставлення до праці. URL:

http://golovanivsk-nvk.edukit.kr.ua/informaciya_pro_zaklad/vihovna_robota/cinnisne_stavlennya_do_praci/

REFERENCES

1. Los', YU. (1998). *Formyrovanye otnosheniya k trudu kak tsennosti u uchashchyhsya peduchylyshch*. [Formation of the attitude to work as values in the students of pedagogical schools]. Armavyr.

2. Som, V. (2013). *Osoblyvosti formuvannya tsinnisnoho stavlennya do pratsi u ditey molodshoho shkil'noho viku*. [Peculiarities of formation of value attitude to work in children of primary school age] URL: <https://www.ipp.npu.edu.ua/ua/2013-02-20-07-29-17/515-viktoriiia-som>

3. *Professyonal'no-trudovoe vospytanye*. [Professional and labor education] URL: <http://www.surgu.ru/attachment/3940/download/professionalno-trudovoe-vospitanie.doc>

4. *Tsinnisne stavlennya do pratsi*. [Value attitude to work]. URL: http://golovanivsk-nvk.edukit.kr.ua/informaciya_pro_zaklad/vihovna_robota/cinnisne_stavlennya_do_praci/

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУЧАЙ Тетяна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II.

Наукові інтереси: ціннісне ставлення до праці в процесі виховання особистості.

ЧИЧУК Антоніна Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: ціннісне ставлення до праці в процесі виховання особистості.

ШИНКАРУК Василь Дмитрович – доктор філологічних наук, професор, декан гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: теоретичні засади інклюзивного навчання в Україні.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KUCHAY Tatyana Petrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology, Transcarpathian Hungarian Institute. Ferenc Rakoti II.

Circle of scientific interests: the value attitude to work in the process of personal education.

CHICHUK Antonina Petrovna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Preschool Education, Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky.

Circle of scientific interests: the value attitude to work in the process of personal education.

SHYNKARUK Vasyl Dmytrovych – Doctor of Philology, Professor, Dean of the Faculty of Humanities and Pedagogics National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Circle of scientific interests: theoretical principles of inclusive learning in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2019 р.

УДК 378.147:539.16.01

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-41-47

ПОДОПРИГОРА Наталія Володимирівна –

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри природничих наук та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4092-8730>

e-mail: npodoprygora@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИКЛУ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНОГО ФІЗИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Перехід вищої освіти України на нові показники якості освіти (компетентності) актуалізували потребу в фахівцях здатних забезпечувати сприятливі умови для всебічного розвитку суб'єктів освітнього процесу. У цьому

контексті особливої уваги заслуговує реформування процесу підготовки майбутніх фахівців, професійна діяльність яких спрямована на формування в студентів цілісних уявлень про систему природничих наук, що водночас потребує не лише базових природничо-математичних знань і умінь, а й

таких, що забезпечують здатність майбутнього вчителя до їхньої реалізації у професійній діяльності, готовності до інновацій як у змісті, так і технологіях навчання природничих наук.

При цьому слід ураховувати, що формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності особливо тісно пов'язано з національними пріоритетами і реформуванням середньої освіти України в контексті реалізації концептуальних засад нової української школи. До однієї з ключових компетентностей Нової української школи віднесено основні компетентності у природничих науках і технологіях – наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності [1], що актуалізує потребу розроблення спеціальних методологічних засад щодо формування в учнів практичних умінь застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вітчизняних і зарубіжних учених проблему формування готовності майбутнього вчителя природничих наук розглянуто з різних позицій: загальні основи впровадження компетентнісного підходу в професійну підготовку майбутніх учителів фізики (П. С. Атаманчук, О. І. Іваницький, В. Д. Шарко та ін.); теоретичні основи формування компетентності особистості – інтегрованої здатності розв'язувати життєві, а згодом – професійні завдання (М. С. Головань, І. Г. Єрмаков, А. І. Кузьмінський, О. І. Пометун та ін.); психологічні основи розвитку ключових компетентностей (Г. О. Балл, І. А. Зимня, О. О. Хуторський та ін.); методологічні засади формування і розвитку професійної компетентності в навчанні теоретичної фізики (О. А. Коновал, І. О. Мороз, В. В. Мултановський та ін.), формування в студентів фізико-технічних знань і вмінь (І. Т. Богданов, В. П. Вовкотруб, А. В. Касперський, О. С. Мартинюк, та ін.); теоретико-методичні основи формування інформаційно-комунікаційних компетентностей (Ю. П. Бендес, В. Ф. Заболотний та ін.). Розробленню питання формування та розвитку професійної компетентності майбутніх учителів і викладачів фізики сприяли наукові дослідження з проблем навчання фізики в загальноосвітній школі: ознайомлення учнів з методами наукового пізнання (О. І. Ляшенко, М. Т. Мартинюк, В. Г. Разумовський,

М. І. Садовий та ін.); розвитку в учнів загальнонавчальних умінь (Л. Ю. Благодаренко, О. І. Бугайов, І. В. Бургун, В. Д. Сиротюк й ін.), реалізація задачного підходу в навчанні фізики (С. У. Гончаренко, Є. В. Коршак, А. І. Павленко та ін.). Проте виявлення методичних особливостей відзеркалення циклу наукового пізнання в контексті формування готовності майбутніх учителів природничих наук потребують спеціальних досліджень.

Метою статті є висвітлення методичних особливостей формування готовності майбутніх учителів природничих наук до реалізації циклу наукового пізнання засобами навчального фізичного експерименту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід викладання курсів, загальної і теоретичної фізики, методики навчання фізики в педагогічному університеті дозволяє нам стверджувати, що традиційна схема *формально-логічного підходу*, не повною мірою забезпечує виконання сучасних вимог підвищення якості природничо-наукової освіти оскільки поза її увагою залишаються: по-перше, – проблема індивідуального особистісного розвитку студентів щодо формування: мотивації, інтересу, соціалізації, самостійності і творчості у навчанні. По-друге, що важливо для навчання фізики – це проблема формування емпіричного і теоретичного знання з урахування багатоплановості й розмаїття змісту навчання фізики в його організаційно-процесуальних аспектах. На наш погляд, для створення моделі квазіпрофесійної діяльності вчителя фізики в методичних курсах природничих наук важливими є результати наукових досліджень попередників, які пройшли ефективну перевірку практикою їх упровадження в загальноосвітню школу.

Зокрема за радянських часів відомою, в аспекті формування творчих здібностей учнів в галузі фізико-технічної творчості та винахідництва є робота В. Г. Разумовського, якому вдалося відшукати достатньо універсальний (методологічний) інструмент для організації навчального пізнання – *принцип циклічності*, який дає змогу чітко побудувати етапи навчально-пізнавальної діяльності учнів з фізики за схемою, яка віддзеркалює логіку наукового пізнання природи. Він представлений наступною логікою організації навчально-пізнавальної діяльності: «факти, проблема – гіпотеза, модель – наслідок – експеримент, практика» [4]. Принцип циклічності у явній і неявній формі є нормою пізнання, що конкретизується для двох провідних видів

навчальної діяльності – експериментування та моделювання, що є апроксимованими від методів наукового пізнання фізичних явищ і процесів – експериментального і теоретично, останні у фізиці є рівноправними і взаємодоповнюваними.

Проблемі формування теоретичних узагальнень фізичних знань присвячені роботи В. В. Мултановського, який запропонував проектування змісту навчання здійснювати за універсальною схемою структури фізичної теорії. При цьому в змісті навчання виділяються фундаментальні явища, а потім викладаються їх теорії, з'ясовується їх практичне значення та перспективи подальшого розвитку [3]. Механізм узагальнення в розвитку теоретичного мислення суб'єктів навчання забезпечується принципом генералізації, який водночас зумовлює значне розширення змісту навчання, що потребує відшукування механізмів балансування цього процесу.

У вітчизняній науковій методичній школі розв'язанню проблеми взаємозв'язку теоретичного та емпіричного в навчанні фізики відомим є дослідження О. І. Ляшенка, який розглядає цей зв'язок ширше ніж співвідношення рівнів пізнання і виділяє декілька напрямів, відповідно до яких ним обґрунтовано *методичну модель* формування в учнів фізичного знання на новій концептуальній основі єдності змістового і процесуального компонентів навчального процесу, що дало змогу розв'язати проблему на нових теоретико-методичних засадах [2].

Разом з тим, для організації освітнього процесу засобами навчання фізики, методична модель єдності змістового і процесуального компонентів потребує врахування пізнавального потенціалу методу наукового пізнання, зокрема це дає змогу обґрунтувати об'єктивність взаємозв'язку теоретичного та емпіричного в навчанні фізики, що в загальноосвітній школі реалізовано на засадах аналогії наслідків емпіричних спостережень та узагальнень з теоретичними основами фізики. Отже, розвиваючи ідеї попередників, розв'язання проблеми віддзеркалення в навчальному пізнанні методу наукового пізнання ми вбачаємо у концептуальній ідеї єдності змісту і методів навчання фізики у інтегрованому взаємозв'язку їхньої фундаментальної і методичної підготовки майбутніх учителів природничих наук в контексті професійної діяльності [4].

Розв'язання проблеми віддзеркалення в освітньому процесі методів наукового пізнання ми вбачаємо у концептуальній ідеї єдності змісту і методів навчання фізики у

інтегрованому взаємозв'язку фундаментальної і методичної підготовки майбутніх учителів в контексті їхньої професійної діяльності.

Методика навчання циклу наукового пізнання складають кілька ключових аспектів. По-перше, перехід від фактів до моделі має здійснюватися в спільній діяльності вчителя з учнями, без посилення на авторитети, всіляко заохочуючи їх самостійність до висунення правдивих гіпотез. По-друге, при переході від наслідків теорії до умов експерименту варто ознайомити учнів з сучасними умовами і можливостями експериментування. По-третє, система експериментів, яка обґрунтовує фізичну теорію, має складати демонстраційні, лабораторні форми навчального експерименту та виконання додаткових експериментальних завдань, що забезпечує організацію ефективної навчально-пізнавальної діяльності, включаючи і науково-дослідну роботу.

Оптимальною є ситуація, коли навчальний експеримент тісно пов'язаний із теоретичними основами вивчення досліджуваного фізичного процесу або явища. Це означає, що такий експеримент носить не ілюстративний, а доказовий характер, і його результат дає вичерпне пояснення. Цим загострюється проблема забезпечення достатньої експериментальної підготовки вчителя фізики і наявності відповідної експериментальної бази щодо жорсткої вимоги присутності навчального експерименту практично на кожному уроці, кожному занятті [5].

У процесі наукового пізнання перехід від фактів до моделі і від наслідків до експерименту носять інтуїтивний характер, тому саме вони визначають сутність мислення учнів з фізики. Розв'язування задач з фізики також сприяє розвитку мислення учнів. Проте розрахункові задачі досліджують лише теоретичні моделі явища і не торкаються глибинних процесів, які формують мислення з фізики. Іншими словами можна навчитись розв'язувати задачі, але не навчитись фізиці.

Деяко інакшою виглядає ситуація пов'язана із розв'язуванням експериментальних задач, в яких побудові теоретичної моделі передусє експериментальний пошук фактів щодо формулювання умови такої задачі, або коли отриманий результат теоретичного розв'язку підтверджує експеримент. Кожна з таких задач відповідно до видів навчального експерименту може бути реалізованою у демонстраційному або фронтальному

варіанті, бути частиною науково-дослідної роботи тощо. Постановка і виконання навчального фізичного експерименту потребує необхідних умов щодо його реалізації. Створюючи умови експерименту, необхідно підготувати обладнання, зібрати експериментальну установку й нарешті виконати належним чином експеримент. Отримуючи результат у процесі спостереження явища, необхідно звертати увагу на основні його риси, за можливості отримати кількісну характеристику досліджуваного явища. Проводячи аналіз, вмти зіставляти отриманий результат із результатами інших експериментів, пояснювати його і прогнозувати нові явища. Розглянемо один із варіантів реалізації циклу наукового пізнання на прикладі експериментального завдання «Визначення добротності математичного маятника».

Обладнання: 1) Установка, зібрана на базі цифрових вимірювальних приладів [5]; 2) Електронні терези; 3) Лабораторний штатив з муфтами; 4) Лінійка; 5) Пусковий електромагніт, джерело постійного струму, кнопковий вимикач, провідники.

Зміст і виконання завдання. Якщо коливальна система (маятник нитяний, маятник пружний, коливальний контур і ін.) виконує вільні коливання (рухається лише під дією внутрішніх сил), то її коливання є гармонічними. Але практично будь-яка коливальна система насправді здійснює затухаючі коливання, коли відхилення її від положення рівноваги поступово зменшуються. Такі коливання є негармонійними (амплітуда коливань втрачає зміст, частота в буквальному розумінні – також). Проте, коли коливання затухають слабо (наприклад, сила тертя значно менша сили пружності), то затухаючі коливання розглядаються близькими до синусоїдальних, та разом такими, що мають змінну амплітуду і умовний період коливань. Наразі амплітуда коливань – це величина максимального відхилення системи від положення рівноваги, яка через рівні проміжки часу утворює спадну геометричну прогресію.

Умовний період – це проміжок часу між двома послідовними максимальними відхиленнями від положення рівноваги в одну й ту ж сторону. Тоді:

$$x(t) = A_0 e^{-\beta t} \cos(\omega t + \alpha_0), \quad (1)$$

де A_0 – початкова амплітуда (у момент часу $t = 0$), β – коефіцієнт затухання, ω – умовна частота затухаючих коливань, причому:

$$A = A_0 e^{-\beta t}, \quad \omega = \sqrt{\omega_0^2 - \beta^2}, \quad \text{а}$$

$$\omega_0 = \sqrt{\frac{k}{m}}, \quad \beta = \frac{c}{2m},$$

де c – коефіцієнт тертя: $F_T = -cv$ – сила в'язкого тертя, яка лінійно пропорційна швидкості коливальних).

Що потрібно розуміти під виразом «слабке затухання»? Для цього водять кількісну характеристику ступеня затухання – добротність коливальної системи.

Основною причиною, збурення коливань, є квазіпружна сила $F_{II} = -kx$, а основна причина затухань – сила тертя $F_T = -cv$.

Добротність системи Q – це характеристика системи і оточуючого середовища, що визначається відношенням максимальної сили пружності до максимальної сили тертя, тобто:

$$Q = \frac{F_{II}}{F_T} = \frac{kx_{\max}}{cv_{\max}}. \quad (2)$$

Але $x_{\max} = A$, а $v_{\max} = \omega_0 A$.

Ураховано, що β – мала, а тому $\omega \approx \omega_0$.

Отже:

$$Q = \frac{k}{c\omega_0} = \frac{m\omega_0^2}{c\omega_0} = \frac{m\omega_0}{c} = \frac{\sqrt{km}}{c}. \quad (3)$$

Експериментальне вимірювання добротності коливальної системи потребує непрямих вимірювань, а тому не є наочним для навчального експериментування з фізики. Ми пропонуємо використати інший підхід і обрати за основу інше визначення добротності коливальної системи.

Для системи, яка являє собою математичний маятник, добротність коливальної системи визначається як відношення її повної енергії W до величини втрати енергії за чверть періоду W_1 внаслідок її дисипації (втрати енергії за рахунок роботи сили тертя). Тоді для добротності такої системи можна записати

$$Q = \frac{W}{W_1}. \quad (4)$$

Виконання експерименту зводиться до відшукування повної механічної енергії маятника, яку він мав на початку коливань, та втрати частки цієї енергії протягом чверті періоду його вільного коливання.

Ідея досліду полягає у дослідженні коливального руху нитяного маятника. Активна частина експериментальної установки являє собою штатив, до стінки якого за допомогою стержня підвішують на нитці металеву кульку. Нижче закріпленого стержня з маятником аналогічно закріплений другий стержень так, щоб нитка у вертикальному положенні (рівноваги

маятника) торкалась стержня (рис. 1). Початкове положенні маятника – це його розташування в положенні горизонтально натягнутої нитки. Висота, за початкового відхилення маятника, дорівнюватиме його довжині l . Коли кульку відпустити, вона буде прагнути до положення рівноваги, досягнувши яке, маятник довжини l матиме обмеження з боку нижнього стержня (нитка зачіпається за нижній стержень) і коливання продовжуватимуться але вже як маятник із меншою довжиною (меншою на відстань між стержнями на штативі, наприклад, на $l_1/2$ (рис. 2).

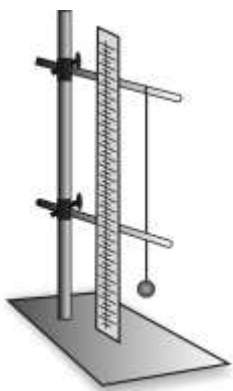

Рис. 1

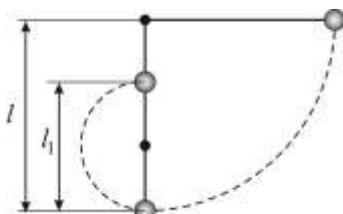

Рис. 2

Змінюючи віддаль, можна очікувати декілька наслідків: кулька може описати коло або частину кола навколо нижнього стержня; може досягнути верхнього положення вертикально розташованої натягнутої нитки і, зупинившись на мить, впасти вертикально униз під впливом сили тяжіння до компенсації її силою натягу. Останній наслідок є цікавим тим, що втрату повної механічної енергії маятника можна обрахувати без врахування його кінетичної енергії.

Початкове значення механічної енергії системи розраховують за формулою

$$W = mgl, \quad (5)$$

де l – уся довжина маятника.

Значення енергії при наступному досягненні кулькою верхнього вертикального положення:

$$W = mgl_1, \quad (6)$$

де l_1 – висота, на яку підніметься маятник, досягнувши свого вертикального положення.

Враховуючи, що розглядуваний коливальний процес складає половину періоду коливань маятника (дві чверті періоду), тоді втрату енергії за чверть періоду можна записати як

$$\Delta W = \frac{mg(l-l_1)}{2}. \quad (7)$$

Отже, за пропонованих умов виконання експерименту, добротність коливальної системи визначають як

$$Q = \frac{W}{\Delta W} = \frac{2mgl}{mg(l-l_1)} = \frac{2l}{l-l_1}. \quad (8)$$

Таким чином, виконання експериментальної частини зводиться до визначення положення нижнього стержня, за якого кулька, досягнувши вертикального положення, не продовжуватиме свого руху по колу.

Експериментальну частину роботи можна реалізувати за допомогою експериментальною установкою зібраної на базі цифрових вимірювальних приладів [6], з пристроєм для утримання і пуску нитяного маятника, рис. 2. Для цього на штативі закріплюють пусковий електромагніт, в якості якого використовують електромагніт з лабораторного комплексу для складання електромагнітного реле. Для електроживлення можна використати будь яке джерело постійного струму із напругою 4-6 В. В якості вимикача зручніше взяти кнопковий, який має вільно замкнуті контакти.

Кінець нитки маятника кріплять до вантажу, який перебуває на терезах. До іншого кінця нитки, перекинутої через блоки установки, кріпиться металева (залізна) кулька.

На стержні штатива кріплять горизонтальний стержень. На останньому кріплять електромагніт так, щоб він утримував кульку відхиленого маятника за горизонтального розташування нитки. Нижче на стержні цього ж штатива кріпиться тонкий стержень так, щоб середина вертикально розташованої нитки підвісу маятника в положенні рівноваги торкалась стержня з правого боку. До цього ж стержня прив'язаний кінець іншої нитки, яка в натягнутому стані іншим кінцем закріплена на повзунку штангенциркуля (між шайбами з допомогою гвинта).

Виконання експерименту зводиться до визначення повної механічної енергії маятника, яку він мав на початку коливань, та втрати частки цієї енергії протягом чверті

періоду його вільного коливання.

Початкове положення маятника – положення за горизонтально натягнутої нитки, де кулька утримується електромагнітом. Відповідно висота за початкового відхилення дорівнює довжині l , яку ретельно вимірюють лінійкою. Коли натисканням кнопки кульку відпускають, маятник починає здійснювати коливання і, досягнувши положення рівноваги, коливання маятника продовжуватимуться, але з меншою довжиною $l/2$. Змінюючи відстань l , і вимірюючи її зміну за допомогою штангенциркуля, досліджують наслідки, коли кулька описує: коло; частину кола навколо нижнього стержня; досягає верхнього положення вертикально розташованої натягнутої нитки і, зупинившись на мить, пасти вертикально вниз під впливом сили тяжіння. Останній випадок є цікавим тим, що втрату повної механічної енергії маятника можна обрахувати без врахування його кінетичної енергії згідно формули (8).

Отже виконання експериментальної частини зводиться до вимірювання з належною точністю величини зміщення стержня, за який зачіпається підвіс, від положення половини довжини маятника, що забезпечується використанням цифрового штангенциркуля.

Іншого характеру набуває виконання завдання за вимірюванням сили, що діє на кульку при проходженні положення рівноваги через $1/2$ періоду, $3/2$ періоду й інше. Цю силу фіксують за стрибками показань електронних терезів, на табло яких в початковий момент встановлюють нулі. Дослід повторюють по кілька разів, фіксуючи значення максимальних показань і визначаючи середнє значення для кожного досліді.

Пропонований варіант експериментального відображення затухаючих механічних коливань є доступним і доцільним також для доповнення формування коливально-хвильового концентру у змісті курсу фізики профільної школи.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Готовність майбутнього вчителя природничих наук до професійної діяльності з фізики забезпечується: психологічною – навчально-пізнавальними та професійними мотивами, інтересами та цінностями; теоретичною – уявленнями про практико-орієнтовані проблеми фізики, що розв'язуються засобами навчання фізики, фізичними й методологічними знаннями; практичною – уміннями з досвіду пізнавальної діяльності, спеціальними

експериментаторськими уміннями та особистісним досвідом діяльності. Здатність до діяльності є системою вмінь, які в своїй єдності й забезпечують здатність до ефективної продуктивної самокерованої навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої на розв'язання навчальних і професійно орієнтованих завдань засобами їхнього навчання. З цих позицій перспективним є продовження дослідження щодо розроблення матеріалів, що забезпечать самостійну навчально-пізнавальну діяльність майбутніх учителів природничих наук засобами навчання хімії, біології та географії в контексті змісту інтегрованого курсу «Природничі науки» старшої профільної школи.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Концепція нової української школи [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України : Нова українська школа. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konceptziya.html>
2. Ляшенко О. І. Взаємозв'язок теоретичного та емпіричного у навчанні фізики : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 – професійна підготовка; 13.00.02 – методика навчання фізики / Ляшенко Олександр Іванович. К., 1996. – 442 с.
3. Мултановский В. В. Проблема теоретический обобщений в курсе физики средней школы : автореф. дис. на соискание науч. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (физика)» / В. В. Мултановский. М, 1979. – 44 с.
4. Подопрігора Н. В. Методична система навчання математичних методів фізики у педагогічних університетах : Монографія / Н. В. Подопрігора; МЛН України; КДПУ ім. В. Винниченка. Кіровоград : ФО-П Александрова М. В., 2015. – 512 с.
5. Разумовский В. Г. Проблема развития творческих способностей учащихся в процессе обучения физике : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02 (ф) / Разумовский Василий Григорьевич. М., 1972. – 507 с.
6. Podoprygora N. Organization and realization of the experimental cycle of scientific cognition at Physics study [Electronic resource] / Podoprygora Natalia // Latin-American Journal of Physics Education. 2014. Vol. 8. No. 1, March. pp. 13–21.

REFERENCES

1. *Kontseptsiia novoi ukrainskoi shkoly.* [Elektronnyi resurs] / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy : Nova ukrainska shkola. – Rezhym dostupu : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konceptziya.html>

2. Liashenko, O. I. (1996). *Vzaiemoviazok teoretychnoho ta empirychnoho u navchanni fizyky*. [The relationship between theoretical and empirical in teaching physics]. Kyev.

3. Multanovskiy, V. V. (1979). *Problema teoretycheskyi obobshchanyi v kurse fizyky srednei shkoli*. [The problem of theoretical generalizations in the course of high school physics]. Moscow.

4. Podoprygora, N. (2015). *Metodychna systema navchannia matematychnykh metodiv fizyky u pedahohichnykh universytetakh*. [Methodical system of teaching mathematical methods of physics at pedagogical universities]. Kirovohrad.

5. Razumovskiy, V. H. (1972). *Problema razvytiya tvorcheskyykh sposobnosti uchashchikhsia v protsesse obucheniya fizyke*. [Methodical system of teaching mathematical methods of physics in pedagogical universities]. Moscow.

6. Podoprygora, N. (2014). *Orhanizatsiya ta realizatsiya eksperymental'noho tsykladu naukovoho piznannya pry vyvchenni fizyky*. [Organization and realization of the experimental

cycle of scientific cognition at Physics study]. *Latin-American Journal of Physics Education*.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПОДОПРИГОРА Наталія Володимирівна

– доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри природничих наук та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна освіта, теорія та методика навчання фізики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PODOPRYGORA Nataliia Volodymyrivna

– Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Department of Natural Sciences and their Teaching Methods of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional education, theory and methods of teaching (Physics).

Стаття надійшла до редакції 23.12.2019 р.

УДК 378:004

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-47-51

РОМАНЕНКО Тетяна Василівна

– доктор педагогічних наук,

доцент кафедри автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9790-2718>

e-mail: bod_t@ukr.net

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ ТА ФІЗИКИ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Важливим завданням процесу підготовки вчителя інформатики та фізики за допомогою засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є процес забезпечення психолого-педагогічними та методичними розробками, за допомогою яких можна створити найоптимальніші умови впровадження засобів інноваційних ІКТ для інтенсифікації процесу навчання, збільшення його ефективності та якісних показників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті присвячені роботи Войтовича І. С., Жалдака М. І., Карташової Л. А., Співаковського О. В., Русіної Н. Г.

Проблемами використання ІКТ на уроках інформатики та фізики займаються такі провідні науковці, як: Наумейко Г. Г., Наумейко О. М., Шолом Г. І., Щур В. О., та інші. Питаннями професійної підготовки

майбутнього вчителя інформатики займаються Жалдак М. І., Морзе Н. В., Раков С. А., Триус Ю. В. та інші. Але безліч питань залишаються не вирішеними, зокрема, не повністю вирішена проблема впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя інформатики та фізики в закладах вищої освіти [3; 10; 11].

Мета статті – дослідження процесу застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час професійної підготовки майбутнього вчителя інформатики та фізики в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні педагоги серйозно займаються створенням та застосуванням концепції впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в закладах вищої освіти (ЗВО). Тому, практично всі галузі набувають розвитку, який ґрунтований на масовому використанні ІКТ.

Саме вчитель інформатики та фізики

навчається задовольняти потреби особистості у самовизначенні та самовираженні в умовах інформатизації сучасного суспільства.

Застосування ІКТ у процесі професійної підготовки вчителя інформатики та фізики надає такі можливості:

- миттєвий зворотній зв'язок між користувачем та засобами ІКТ;
- візуалізації навчальної інформації про реальні або віртуальні об'єкти чи закономірності явищ та процесів;
- зберігання матеріалів великих об'ємів та їх передачі, надання доступу та звернення користувача до потрібних розділів;
- автоматизації обчислення, здійснення інформаційно-пошукової діяльності, оброблення результатів навчального експерименту або його повторення;
- автоматизації навчального процесу та його контролю [1].

Войтовича І. С. зазначає, що за допомогою ІКТ можна:

- створювати та застосовувати комп'ютерні навчальні програми та електронні підручники; проводити тестовий контроль з дисциплін;
- розробляти електронні навчальні ресурси застосовуючи хмарні технології;
- організовувати самостійну навчально-пізнавальну діяльність студентів за допомогою дистанційних курсів;
- упроваджувати у навчальний процес сучасне лабораторне обладнання [2].

Для зростання рівня комп'ютеризації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців можна упроваджувати ІКТ у форматі:

- практичної діяльності;
- функціональної складової;
- методу управління технологічними процесами та моніторингу [3].

Карташова Л. А. виділяє інформаційно-технологічну систему навчання майбутніх учителів. Її зміст полягає в ІТ (інформаційних технологій) перетворенні на вирішальний фактор утворення системи навчання, де застосування ІТ стає визначальною умовою трансформації педагогічної діяльності та складається з пізнавальної, конструктивної, організаторської та комунікативної компоненти [4].

Володіння засобами ІКТ – є однією з основних вимог професійної підготовки не тільки майбутнього вчителя інформатики та фізики, а й інших фахівців.

Професійна підготовка майбутнього вчителя інформатики та фізики до вміння використовувати засоби ІКТ у своїй професійній діяльності є досить складною та актуальною проблемою. Саме тому,

Міністерством освіти і науки України було започатковано проект спільно з фірмою Microsoft для навчання вчителів та студентів застосовувати засоби ІКТ у своїй професійній діяльності.

У закладах вищої освіти України існує дворівнева система підготовки вміння застосовувати ІКТ. До першого рівня належить підготовка студентів першого і другого курсів, де вивчаються основи інформатики та інформаційних технологій. На другому рівні підготовки студентів старших курсів вивчається методика використання засобів ІКТ у навчальній діяльності [9].

У програмі першого рівня підготовки вміння застосовувати ІКТ передбачено вивчення:

- 1) загальних теоретичних питань процесів збирання інформації; оброблення даних; накопичення, передачі та вміння використовувати інформацію;
- 2) технічних, програмних засобів упровадження інформаційних процесів;
- 3) моделей та алгоритмів розв'язування практичних задач;
- 4) основних питань алгоритмізації та програмування;
- 5) роботи з базами даних;
- 6) локальних та глобальних мереж;
- 7) способів збереження та захисту інформації та інше.

На другому рівні підготовки вміння застосовувати ІКТ відбувається вивчення методики упровадження засобів ІКТ в професійній діяльності майбутнього вчителя інформатики [9].

Однак, у програмах методичної підготовки майбутнього вчителя інформатики та фізики використанню ІКТ «відсутнє навчання методам створення електронних програмно-методичних і технологічних засобів навчального призначення» [9]. Це відбувається через чітке розмежування галузей створення та застосування електронних ресурсів навчального призначення. Тому, майбутній вчитель повинен самостійно створювати потрібні навчальні й методичні електронні матеріали, за умовою, якщо він знатиме, який потрібно мати матеріал і де саме цей матеріал потрібно представити.

Широке упровадження ІКТ в процес навчання змінює роль вчителя у процесі навчання та його функції. Крім підручників, рекомендованих МОН України, вчитель може за допомогою ІКТ: створювати самостійно посібники для кращого оволодіння учнями предмету; проводити контроль успішності учнів тощо. Однак, вчителю інформатики важко визначитися зі змістовим наповненням

електронного посібника, яке б повністю відповідало всім вимогам навчального процесу (дидактичним, психологічним та інше). Проте, майбутні вчителі інформатики усвідомлюють те, що навички використання засобів ІКТ є необхідними для успішної їх майбутньої професійної діяльності. Це стосується застосування дистанційного навчання, за допомогою якого учням надається можливість виконання учнями додаткових індивідуальних завдань, підготовки доповідей, знаходження додаткового матеріалу до теми уроку, переглянути матеріал попереднього уроку та інше. Тому, майбутній вчитель інформатики має володіти потрібними знаннями для вміння ще й організувати роботу учнів засобами ІКТ.

Дійсно, особливої уваги заслуговує процес підготовки вчителя інформатики. У зв'язку з сучасним станом інформатизації навчального процесу саме на ньому лежить основне навантаження впровадження засобів ІКТ в навчальний процес школи, підбору, розроблення педагогічних програмних засобів, їх педагогічно виваженого застосування у навчальний процес різних навчальних предметів, організації проектів, створення умов формування інформативних компетентностей учнів.

Майбутній вчитель інформатики повинен бути:

- обізнаний у методиці та дидактичних принципах навчання інформатики;
- вміти створювати свою авторську методику навчання;
- виокремлювати та розробляти педагогічно-доцільне, виважене програмно-методичне забезпечення навчального процесу.

Виходячи з психологічних та фізіологічних особливостей учнів, майбутній вчитель інформатики має вміти допомогти розкрити учням їхній творчий потенціал, створити особисте освітнє спрямування.

Застосування ІКТ у навчальному процесі надасть можливість організувати неперервне і ґрунтовне засвоєння навчального матеріалу. Його можна здійснити за допомогою навчального середовища Moodle, що є найпоширенішим інструментом створення динамічних курсів серед викладачів та вчителів світу.

Питання впровадження систем дистанційного навчання, зокрема, LMS Moodle, представлено в роботах Триуса Ю. В., Герасименко І. В., Франчука В. М., Сергієнка В. П., Кухар Л. О., Галицького О. В., Микитенка П. В. та інших.

Наприклад, у навчальному середовищі Moodle нами створено дистанційний курс з

дисципліни «Методика навчання інформатики» (МНІ) для студентів 3 курсу спеціальності 014 Середня освіта «Інформатика» (рис. 1).

Представлений курс поділено на такі розділи: Навчальна програма МНІ; Робоча програма МНІ; Лекційний курс МНІ; Лабораторні роботи з МНІ; Завдання до курсу МНІ; Модульна контрольна роботи МНІ; Підсумковий контроль з МНІ; Глосарій; Форум; Чат; Wiki; Підсумковий тест.

Залежно від потреб, викладач або вчитель має можливість створювати потрібні елементи дистанційного курсу за допомогою навчального середовища Moodle.

Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій для професійної підготовки майбутнього вчителя інформатики забезпечить зростання результатів якості навчання, становлення наукового світогляду студентів. Дану форму навчання можна запроваджувати для майбутніх фахівців не тільки спеціальності 014 Середня освіта «Інформатика», 014 Середня освіта «Фізика», а й для інших спеціальностей закладів вищої освіти. Цей спосіб навчання позитивно впливає на пізнавальну діяльність, є цікавим і корисним, надає більше можливостей для творчого підходу навчального процесу. Навчальне середовище Moodle можна використовувати на всіх етапах навчальної діяльності студентів.

У процесі використання ІКТ, зокрема, динамічного навчального середовища Moodle для професійної підготовки майбутнього вчителя інформатики надається можливість формування у майбутніх фахівців професійних компетентностей, розвитку інформатичного мислення, навчання дистанційно, зростання якості набування освіти.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання для професійної підготовки майбутнього вчителя інформатики та фізики є невід'ємною частиною сучасного навчального процесу, що потребує постійного оновлення, врахування сучасних тенденцій розвитку. У подальшому, застосування інформаційно-комунікаційних технологій навчання надасть можливість у студентів закладів вищої освіти: збільшувати рівень знань, умінь та закріплювати навички роботи з спеціалізованими інформаційно-комунікаційними технологіями; здійснювати формування загальних, професійних компетентностей; розвивати інформатичне

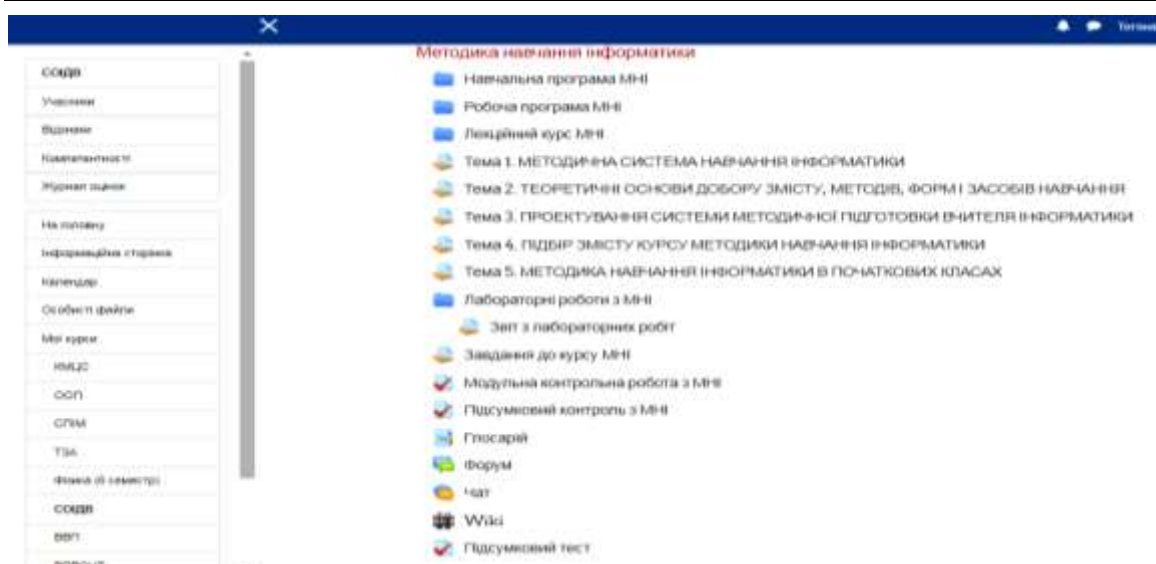

Рис. 1. Дистанційний курс з дисципліни «Методика навчання інформатики» у навчальному середовищі Moodle

мислення; вміти навчатися дистанційно; позитивно впливати на зростання якості здобування освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Нові інформаційні технології в освіті – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://it-tehnolog.com/statti/novi-informatsiyni-tehnologiyi-v-osviti>.

2. Войтович І. С. Теоретико-методичні засади професійно орієнтованого навчання технічних дисциплін майбутніх учителів інформатики [Текст] : дис. д-ра пед. наук : 13.00.02 / Войтович Ігор Станіславович; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2013. – 511 с.

3. Бодненко Т. В., Русіна Н. Г., Висоцький О. С. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій навчання в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців інформаційних технологій / Вісник Черкаського національного університету. – Серія: Педагогічні науки. – № 7. 2018. – С. 96–103.

4. Карташова Л. А. Системи навчання інформаційних технологій у вищих педагогічних навчальних закладах – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://intellectinvest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n4_2010_st_5/?print.

5. Співаковський О. В. Теорія і практика використання інформаційних технологій у процесі підготовки студентів математичних спеціальностей: монографія. – Херсон: Айлант, 2003. – 249 с.

6. Жалдак М. І. Проблеми інформатизації навчального процесу в школі і в вузі. [Електронний ресурс] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://core.ac.uk/download/pdf/11083869.pdf>.

7. Шолом Г. І. Використання інноваційних методів навчання на уроках інформатики//Комп'ютер у школі та сім'ї.-2011. – №5(93). – С.11–13 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Pedagogica/5_119583.doc.htm.

8. Щур В. О. Використання ІКТ на уроках інформатики – [Електронний ресурс] Режим доступу:<http://timso.koippo.kr.ua/hmura11/vykorystannya-ikt-na-urokah-informaty>.

9. Наумейко Г. Г., Наумейко О. М. Підготовка вчителя в умовах застосування ІКТ // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2008. – № 8. – С. 6–10.

REFERENCES

1. *New information technologie sineducation. Retrieved from <http://it-tehnolog.com/statti/novi-informatsiyni-tehnologiyi-v-osviti>.*

2. Voytovich, I. S. (2013). *Theoretical and methodical princip les of professional lyoriented training of technical disciplines of future tea chers of computer science: Diss. ... Dr. Ped. Sciences: 13.00.02; National pedUntitled MP Drahomanov. Kyiv.*

3. Bodnenko, T. V., Rusina, N. G., Vysotsky, O. S. (2018). *Application of in formation and communication technologies of training in the process of professional training of future IT specialists. Visnyk Cherkas kohonatsional noho universytetu. – Seriya: Pedahohichninauky, 7.*

4. Kartashova L.A. *Systems of training o f information technologies in higher pedagogical educational establishments. Retrieved from http://intellectinvest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n4_2010_st_5/?print.*

5. Spivakovsky, O. V. (2003). *Theory and practice of using in formation technologies in the process of preparing students of mathematical specialties: a monograph*. Kherson.

6. Zhdalak, M. I. *Problems of informatization of educational process at school and in institution of higher learning*. [Electronic resource] it is accessMode: <http://core.ac.uk/download/pdf/11083869.pdf>.

7. Sholom, H. I. (2011). *Use of innovative teaching methods in computer science classes*. *Komp`yuter u shkolitاسim`yi*, 5(93).

8. Retrieved from http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Pedagogica/5_119583.doc.htm. (in Ukrainian)

9. Shchur, V. O. *Use of ICT in computer science classes* – Retrieved from <http://timso.koippo.kr.ua/hmura11/vykorystannya-ikt-na-urokah-informaty>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РОМАНЕНКО Тетяна Василівна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: проблеми методики навчання природничих, технічних наук, професійної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ROMANENKO Tatiana Vasilivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Automation and Computer-Integrated Technologies of the Bogdan Khmelnytsky Cherkasy National University.

Circle of research interests: problems of teaching methods of natural sciences, technical sciences, professional education.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2019 р.

УДК 37.015 : 78

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-51-58

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна –

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0420-3289>

e-mail: nataliy-savchenko@yandex.ua

**ПОЧАТОК СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
(X СТ. – ПОЧАТОК XX СТ.).**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сьогодні наша держава переживає унікальний період свого становлення і розвитку в умовах постійного реформування, яке охоплює такі сфери суспільного життя як: економіку, науку, культуру, ідеологію освіти і виховання підростаючого покоління з метою забезпечення сталого духовного та культурного розвитку українського народу, підняття рівня освіти до світових стандартів. Усе зазначене стосується й педагогіки та її складової – історії педагогіки: триває процес вивчення історико-педагогічних знань, розширення джерельної бази, формування нових напрямів досліджень. У зв'язку з цим набувають актуальності наукові розвідки історіографічного характеру, з метою упорядкування досвіду виховання підростаючого покоління у культурно-дозвілєвій сфері та таких її важливих осередках, як позашкільні заклади освіти. Розкриття теоретичних засад позашкільної освіти потребує вивчення, систематизації та

узагальнення історичного досвіду педагогічної практики. Необхідність структурно-історичного аналізу позашкільної освіти зумовлюється тим, що він дозволяє глибше зрозуміти тенденції і закономірності виникнення та розвитку багатьох ідей, явищ і процесів у її сфері, об'єктивно оцінити та охарактеризувати їх з погляду сучасності. У свою чергу, це сприятиме визначенню перспективних напрямів в розробці методики позашкільної освіти, її здійснення в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових і методичних джерел з питань позашкільної освіти, діяльності позашкільних навчальних закладів засвідчує наявність широкого спектра досліджень її різних аспектів. Так, питання педагогічного процесу в позашкільних навчальних закладах висвітлені в роботах Т. І. Сущенко, організації і проведення занять предметно-технічних гуртків – Є. І. Мегема, формування освітнього середовища клубу, як закладу додаткової освіти – М. Р. Катуніної,

становлення національної самосвідомості учнів – А. В. Ращенко, розвитку технічних здібностей учнів – Г. Є. Левченка, І. С. Волощука, О. О. Білошинського, педагогічних умов технічної творчості учнів – Ю. Г. Бельмача, розвитку творчої активності молодших школярів у гуртковій роботі – Н. Т. Тверезовської, професійного самовизначення учнів – Н. В. Жемери та ін. Водночас, актуальним залишається питання здійснення поетапного аналізу вітчизняного досвіду позашкільної освіти в історичній ретроспективі, розкриття цінності позашкільного навчання і виховання, що полягає в його гнучкості, можливості задоволення дитячих інтересів, враховуючи вимоги часу.

Мета статті полягає в обґрунтуванні етапів розвитку ідей та накопичення практичного досвіду виховання дітей у діяльності позашкільних закладів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Позашкільна освіта є складовою системи неперервної освіти, визначена Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», що забезпечує розвиток здібностей і обдарувань дітей шкільного віку, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному самовизначенні. Сутність позашкільної освіти та виховання як частини системи освіти України визначають специфічні умови її функціонування, а саме: диференційованість, динамічність, гнучкість, мобільність, варіативність, доступність тощо [15, с. 20]. Зміст позашкільної освіти та виховання, порівняно з базовою і професійною освітою, ґрунтується на принципово інших засадах, якими є особистісні замовлення дітей та їхніх батьків. Ці замовлення постійно розвиваються, варіюються, в чому і простежується безперервна динамічність вказаної ланки освіти, її нестандартність та варіативність. Позашкільна освіта здійснюється в закладах, які покликані сприяти соціальній адаптації особистості в реальному житті, у відкритій системі соціалізації та розглядаються як найбільш демократичний та гнучкий засіб залучення сім'ї до співпраці у вихованні та розвитку дітей і підлітків. Вона передбачає самостійний вибір і використання її суб'єктами доступних для сприйняття різноманітних форм і методів навчально-виховного процесу: визначення форм і методик навчання та виховання, тематики наукових досліджень, навчально-виховних курсів та спецкурсів і послідовність їх опанування з урахуванням і вікових особливостей, здібностей та інтелектуальних можливостей особистості [9, с. 251–263].

Головною метою позашкільної освіти та виховання є створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час, підготовка підлітків до життя в умовах ринкової економіки, впровадження якісно нових форм і методів організації позашкільної життєдіяльності підлітків, задоволення їх освітніх потреб шляхом залучення до науково-експериментальної, дослідницької, техніко-конструкторської, художньої, декоративно-прикладної, екологоприродничої, туристсько-краєзнавчої та інших видів творчості [14, с. 41]. Організація позашкільної діяльності учнівської молоді є одним з резервів підвищення якості та інтенсивності вирішення завдань суспільства в галузі освіти.

Аналіз теоретичних основ і практики позашкільної освіти вказує, що вона має свою давню історію, обумовлену багатогранністю змісту і форм здійснення. Розвиток позашкільної освіти як в Україні, так і поза її межами перш за все, обумовлений певними конкретно-історичними умовами (соціальними, економічними, політичними), що визначають її найважливішу закономірність.

Початком в історії позашкільної освіти варто визначити період до Х ст. Адже, як зазначає Б. М. Ступарик, розвиток освіти українського народу сягає, за свідченням історичних фактів, своїм корінням у глибоку давнину [12]. Це було обумовлено тим, що впродовж багатьох тисячоліть життєдіяльність первісних людей була спрямована на забезпечення свого життя важливо необхідними речами (їжа, одяг, житло тощо). Тому, поставала необхідність передачі дітям знань і вмінь виготовляти та застосовувати найпростіші знаряддя праці, побутові речі, освоювати навколишній світ.

В. В. Вербицький вказує, що протягом цього етапу формувалися передумови виникнення освіти, визначався її зміст [4]. Так, зокрема хлопчиків навчали мисливству, сільському господарству, землеробству, тваринництву, а дівчат – ткацтву, ліпленню, прядінню тощо. З раннього дитинства всі діти прилучалися до засвоєння моральних норм, досвіду, звичаїв і традицій народу. Отже, тодішня освіта носила соціалізуючий і виховний характер, а її зміст полягав у включенні дітей у різні види діяльності.

Прототипом сучасних позашкільних навчальних закладів пізніше були «будинки молоді». У них під керівництвом старійшин роду діти готувалися до життя, праці.

Наступним етапом окресленого періоду в історії позашкільної освіти визначається Х–

XV ст. Як зазначають вчені, це етап часів Київської Русі, що поділяється на два періоди: 1) X–XII ст. – розквіт Київської Русі; 2) XIII–XV ст. – державна роздробленість.

Запровадження християнства у 988 р. було кульмінаційним пунктом в історії давньоруської держави. Саме до першої половини XI ст., як наголошує В. В. Вербицький, слід віднести початок становлення вітчизняної позашкільної педагогіки, зокрема натуралістичної [4]. Це обумовлено тим, що в цей період Київська Русь була однією з найосвіченіших держав світу.

Найбільшу роль у здійсненні політики у галузі позашкільної освіти відіграли князі Володимир Святославович, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах. Однією з перших програмно-методичних настанов вітчизняної педагогіки стало «Поучення» (1117), написане Володимиром Мономахом для своїх дітей. У ньому обґрунтовано значення виховання та освіти, ролі праці та природної культури людини.

Слід відмітити, що культура і освіта, зокрема позашкільна, в цей період були спрямовані на залучення до навчання широких верств населення. Так, за ініціативи князів набули поширення та розвитку двірцеві школи. О. Субтельний зазначає, що сутність поняття «книже вчення» включало в себе не просто навчання грамоти, а заклади, де викладались різні науки, давалась на той час серйозна освіта [13].

У таких навчальних закладах вихованням займалися священики і приставлені до дітей із сім'ї «дядьки» і «няньки». Для цих людей виховання не було основною професією, вони не мали спеціальної освіти. Як правило, вихователі суміщали це заняття з якоюсь іншою справою – духовною, землеробською тощо. Внаслідок цього основний зміст позашкільної освіти полягав у передачі практичних знань і вмінь.

У Київській Русі значна увага позашкільній освіті, крім державних (княжих) та церковних закладів, приділялася в школах грамоти. Вони були створені ремісниками («майстрами грамоти»), які займалися навчанням дітей з простого народу. Також зміст полягав у передачі практичних знань і вмінь.

Аналізуючи характер діяльності закладів, С. О. Сірополко доходить висновку, що стародавня школа, не будучи пов'язана наперед певною програмою і статутом, проводила колективне навчання дітей із різних верств населення [11].

Також, як стверджує С. Д. Бабишин, двірцева школа Володимира була державним навчальним закладом підвищеного типу й

утримувалася за рахунок князівської казни [1]. Водночас, у той період діяли також школи грамоти, монастирські школи, які відігравали важливу роль у поширенні знань серед народу. Створення багатой, самобутньої матеріальної і духовної культури, що розвивалася на основі попередніх здобутків слов'ян в епоху середньовіччя, було показником могутності держави Київська Русь.

Вищезазначене дозволяє дійти висновку, що починаючи з X ст. на Русі відкриваються навчальні заклади різних типів. Поряд зі школами функціонують й інші заклади, що, очевидно, за формою були наближені до позашкільних навчальних закладів, а позашкільна освіта наших предків носила той же характер, що і шкільна. Вона надавала необхідні для життя і спілкування з іншими народами знання і навички, сприяла розвитку культури.

У період з XIII по XV ст. – великі території Київської держави зазнали чужоземної окупації. Ці соціально-політичні події відобразилися і на позашкільній освіті: вироджувалися власні заклади, відкривалися чужоземні школи, насаджувалася чужа культура, мова і релігія. Занепадають рідні звичаї, руський спосіб домашнього життя, змінювалася і витіснялася рідна мова [12]. Спроможні верстви, передусім дворянська Русь, відчували гостру потребу у вихованні на національних засадах. Водночас, позитивом того часу стало ознайомлення з іншими культурами, розширення знань, що, у свою чергу, в подальшому розширювало зміст і форми позашкільної освіти.

Як свідчать історичні факти, зазначає С. О. Сірополко, головний та єдино рятівний шлях від занепаду національної віри й культури українське громадянство вбачало в організації національної школи [11]. А відтак почався новий етап в історії позашкільної освіти, що припадає на XVI – початок XX ст. У ньому виділяється два періоди: 1) XVI – XVII ст.; 2) XVIII – початок XX ст.

Початком цього етапу позашкільної освіти є Українське національне Відродження, пов'язане з виникненням української державності у формі козацької республіки. У цей період освіта і виховання були спрямовані на надання ґрунтовних знань народові, виховання молодих поколінь у любові до рідної землі, свого народу, формування готовності до захисту Вітчизни. Для цього позашкільна освіта спиралася на народні традиції, його історію і народну педагогіку.

Зміст позашкільної освіти та виховання у цей період базувався на засадах «козацької педагогіки». Як зазначає Б. М. Ступарик, нею

були пронизані всі шаблі української системи виховання та освіти [12].

На першому ступені – у дошкільному родинному вихованні – серцевиною була батьківська козацька етнопедагогіка. Батьки систематично і цілеспрямовано загартовували дітей фізично, морально, готуючи до значних випробувань у майбутньому. Основна увага щодо виховання, зокрема позашкільного, була приділена таким напрямом, як фізичний, військовий, естетичний. Також характерним для виховання часів козацтва було постійне залучення учнів до систематичної праці з метою отримання прибутків.

На другому ступені відбувалося поєднання родинного і шкільного виховання. Велика увага тогочасними педагогами приділялася такому напрямку позашкільної освіти, як музично-естетичне виховання. Як зазначає О. В. Биковська, за історичними документами Д. І. Яворницький прийшов до висновку, що серед різних типів запорізьких шкіл виділялися «школи вокальної музики й церковного співу» [2]. Вони стали прообразом музичних шкіл і шкіл естетичного виховання як типів позашкільних навчальних закладів.

Як відзначає Б. М. Ступарик, парафіяльні школи і мандрівні дяки не давали високої науки своїм вихованцям, але вони повністю задовольняли тим, що навчали дітей рідною мовою, використовували різні звичаї і не вимагали великих коштів за свою діяльність [12]. Можна стверджувати, що такий підхід був однією з форм організації роботи з позашкільної освіти.

Підвищену і вищу освіту молодь одержувала на третьому ступені у вітчизняних колегіумах, академіях [7]. Особливістю цих шкіл було творче поєднання східнослов'янської освітньої традиції (вивчення грецької та старослов'янської мов, православної релігії) та західноєвропейської (вивчення латинської мови, а через неї – прилучення до наукових та культурних надбань Західної Європи).

Серед закладів цього періоду особлива увага позашкільній освіті приділялася в Острозькій академії, братських школах, Києво-Могилянській академії. Так, Острозька академія була центром діяльності наукового гуртка, а з 1575 р. при ній працює друкарня Івана Федорова.

Аналіз історичних документів свідчить, що зміст позашкільної освіти тих часів був спрямований на національне, духовне піднесення. Педагогічна діяльність у запорізьких школах була спрямована на виховання в учнів почуття любові до свого народу, готовності віддати життя за волю

України. Цьому сприяло вивчення історії народу, козацьких дум, походи в степ на козацькі могили тощо.

На Запоріжжі високо шанували освічених людей, оскільки «вони святе письмо читають і темних людей добру навчають» [11]. Тому до проблеми освіти і виховання ставились з великою увагою, результатом чого була висока грамотність населення. Варто відмітити, що діти отримували різнобічні знання, вміння, навички, що відповідало їх потребам і нахилам. Зокрема, французький інженер XVII ст. Г. Л. де Боплан вказує також на те, що козаки добре знають ремесла. Він писав: «Слід визнати, що всі вони розуміються на багатьох ремеслах, хоча одні вправніші в якомусь фаху, ніж інші; трапляються і такі, що мають більш широкі знання, ніж загал. Одне слово, усі вони досить кмітливі, але саме в тих справах, які вважають для себе корисними й необхідними» [10].

Варто відзначити і те, що Запорозька Січ відстоювала інтереси шкільництва, в тому числі і позашкільля всієї України. Так, у Зборівській угоді Богдана Хмельницького з Польщею (1649) була окрема стаття, в якій підкреслювалось, що «езуїти не мають права перебувати в Києві і там, де є українські школи. Школи, котрі заведено здавна, повинні оставатись цілі» [12].

Таким чином, можна стверджувати, що за часів Козацтва освіта, в тому числі позашкільна, була спрямована і добре виконувала завдання щодо надання на той час ґрунтовних знань народові, виховання молодих поколінь у любові до рідної землі, свого народу, формування готовності до захисту Вітчизни. Для цього вона спиралася на народні традиції, використовувала його історію і народну педагогіку.

Слід відмітити, що остаточна ліквідація у 1775 р. Запорозької Січі відобразилася і на позашкільній освіті.

Отже, другим періодом окресленого етапу історії розвитку позашкільної освіти вважають середину XVIII – початок XIX ст. Особливий вплив на розвиток позашкільної освіти в Україні в цей період мала політична ситуація, зокрема її рубіж визначається завершенням незалежної політичної історії України козацької доби [5].

Входження України до складу Російської держави послабило розвиток національного виховання, але надало поштовху загальному розширенню різних форм освіти, становленню її певної уніфікованої системи, обумовленої потребами царської держави і способом життя та господарювання.

У цей період активно відкриваються

навчальні заклади, а тому постає і питання організації позанавчального часу учнів, заповнення їхнього вільного часу і розвитку загальної культури різними формами і засобами. Поширюються такі форми позашкільної освіти, як гуртки, секції. Відтоді, разом із спеціальною підготовкою діти здобували загальну освіту і «світське» виховання, в тому числі й у позашкільних формах. Особливого поширення набули такі форми позашкільної освіти, як підготовка і проведення свят, позакласне читання, заняття фізкультурою тощо.

У спеціалізованих навчальних закладах, таких як кадетські корпуси і військові гімназії, у позаурочний час обов'язковими стали: стройове навчання, гімнастика, фехтування, плавання, музика і спів, танці, а в літній час – перебування в таборах. Цілеспрямована організація дозволяла вихованців у вільний від навчальних занять час диктувалася зміною внутрішнього розкладу виховної частини.

Значна увага позашкільній освіті приділялася у ліцеях, де відбувалося поєднання навчання і дозвілля в один процес. Однією з форм позашкільної освіти дітей заможних верств, яка набуває розвитку в цей період, є інститут гувернерства, який у перекладі з французького «гувернер» означає «вихователь дітей, що запрошується в буржуазні сім'ї».

Слід відмітити, що першим правилом вихователь повинен був поставити собі те, щоб дослідити здібності вихованця, доглядати за ним і відповідно до сил та обдарувань молоді людини поєднувати працю, турботу про нього і навчання. Треба зазначити, що в організації позашкільної освіти того часу значна увага приділялася педагогічним кадрам.

Як свідчить аналіз історичних джерел, значна увага позашкільній роботі приділялася громадськістю, меценатами. Зокрема з ініціативи прогресивної педагогічної громадськості, а також за підтримки меценатів і добродійних комісій при народних будинках були відкриті перші клуби для дітей. Так, у Харкові в 1895 р. за підтримки меценатів було відкрито дитячий парк для гри. На його базі вже з 1898 р. почали проводити свята деревонасадження [4].

Слід відмітити, що в Україні одним з ініціаторів впровадження різних форм організації позашкільної освіти у цей же період був М. І. Пирогов. З його ініціативи в навчальних закладах уперше було введено літературні читання, бесіди, які мали на меті прищеплення та розвиток навичок самостійної роботи учнів.

Встановлено, що в Росії за ініціативи П. Ф. Лесгафта у 1893 р. створюється «Товариство сприяння фізичному розвитку дітей» [8]. Також у Росії ініціатором цінного починання став викладач природничих наук Кадетського корпусу М. А. Бартошевич, який у 1899 р. в Петербурзі в Мармуровому палаці він організував позашкільний навчальний заклад, що став прообразом станції юних натуралістів.

З'ясовано, що внаслідок того, що будь-яка позаурочна діяльність, яка виходила за межі навчального процесу, не підлягала суворій регламентації з боку властей, виникало певне ускладнення щодо ідентифікації і структуризації цієї складової частини педагогічного процесу. Термінологія, що містилася в щорічних звітах адміністрацій навчальних закладів, також недостатньою мірою розкривала цільові настанови, якими керувалися педагоги, організовуючи позаурочну діяльність своїх вихованців.

Визначено, що з другої половини XIX ст. значна увага приділялася позашкільній освіті дорослих, зокрема сільського і робітничого населення, що здійснювалася окремими особами та громадськими установами в недільних школах, школах, організованих земствами, народних бібліотеках і читальнях, товариствах грамотності, українських клубах. Серед них: «Просвіта», «Галицько-руська матиця», «Скала», «Рідна хата» тощо.

У галузі позашкільної освіти працювали також жіночі, студентські й молодіжні організації. Зміст, програми й методи позашкільної освіти визначалися в залежності від регіону України. Так, у Західній Україні вони були вільно встановлювані українськими громадськими організаціями і педагогічними діячами. В Центральній і Східній Україні – мали адміністративні обмеження.

З історичних матеріалів видно, що протягом XIX ст. організація позашкільної освіти, позакласної роботи з учнями в загальноосвітніх навчальних закладах в цей період була явищем доволі поширеним і відображалася в поняттях «виховні розваги», «допоміжні освітні починання». Широкий спектр її форм умовно можна поділити на три види. По-перше, заходи освітнього характеру, які були покликані закріплювати і розвивати пройдене на уроках. По-друге, заходи розважального і виховного характеру, а саме: читання книжок, тематичні вечори і свята. І, по-третє, побутова праця, прибирання територій, тобто те, що іменувалося суспільно корисною працею. Слід відмітити, що поділ цей достатньо умовний. Очевидно, все це

говорить про те, що позашкільна робота в дореволюційний період уявлялася педагогам в якомусь не поділеному на самостійні, але взаємопов'язані напрями діяльності, тобто синкретичному стані.

Встановлено, що специфічні методи і форми організації позаурочної діяльності дітей в рамках гуртка, літньої колонії, факультативу, підготовки шкільного свята і т.д. не були достатньою мірою диференційовані, вирізнені як поняття. Даний поділ простежується лише з початку ХХ ст. Оскільки, плідна, творча діяльність ентузіастів, педагогів-практиків створила передумови для значного розширення педагогічного впливу в позаурочний час. У ці роки виникає термін «позашкільна робота», сутність якого полягала в основному в культурно-просвітницькій діяльності серед дітей і дорослого населення.

Визначено, що на початку ХХ ст. в Ніжині, Києві, Харкові були організовані і перші будинки юнацтва. Широко відомими стали клуби хлопчиків-прикажчиків, шевців, кравців. Одночасно із клубами і будинками соціального виховання для бідняків, ремісників і міщан створювалися будинки для гімназистів, кадетів, учнів реальних училищ, дітей і молоді, батьки яких належали до «вищого світу». За ознакою соціального походження і типом трудової діяльності було створено такі клуби і для дівчат, але їх було значно менше.

Слід відмітити, що до початку Першої світової війни клуби починають функціонувати в усіх містах, в тому числі і в сільській місцевості. Повноцінна клубна діяльність була можлива тільки в умовах спеціального закладу, і такими закладами стали народні будинки – новий тип культурно-освітніх закладів. Саме в них педагоги бачили «світле майбутнє дитячих клубів».

З'ясовано, що потужного поштовху розвитку різних форм позашкільної освіти надали революційні події 1905–1907 рр. Нові починання у цій сфері на початку ХХ ст. пов'язані з іменами В. К. Вентцеля, А. У. Зеленка, С. Т. Шацького та ін. Так, у 1906 р. став функціонувати «Будинок вільної дитини», який заснував В. К. Вентцель разом із членами Московського гуртка сумісного виховання і освіти. Основна мета роботи закладу полягала в організації життєдіяльності дитини у просторі культури, розвитку її творчої індивідуальності. Організація роботи здійснювалася на основі вільного групування дітей за їх інтересами. Центром усіх занять була творча праця дітей, навчання вважалося другорядною справою і зводилося до пояснення питань, що виникали

в дітей у процесі трудових занять [16].

Досвід роботи «Будинку вільної дитини» показав, що невідповідність потреб та очікувань батьків щодо рівня знань дітей призвів до їх переведення в інші заклади. Введення певних заходів керівниками «Будинку вільної дитини», зокрема регулярних навчальних занять, класно-урочної системи, заміни тимчасових учителів штатними педагогами тощо суперечили самій ідеї створення закладу – теорії вільного виховання. Це не дало бажаних результатів, і, як наслідок, у 1909 р. заклад закрили.

Значний інтерес в узагальненні практики позашкільної освіти становить педагогічний досвід А. У. Зеленка, С. Т. Шацького, К. А. Фортунатова. З 1905 р. у Москві вони створювали дитячі клуби-гуртки та дитячі садки під загальною назвою «Денний притулок для прихожих дітей» (рос. «Дневной приют для проходящих детей»). СENS діяльності цих закладів їх організатори вбачали в необхідності дати знедоленим дітям «дитячі враження».

Управління клубами здійснювала культурно-просвітницька організація «Сетлемент», у створенні якої використовувався досвід США, де сетлементами (рос. сетльментами) називали поселення культурних інтелігентних людей серед бідних прошарків населення для проведення просвітницької роботи.

С. Т. Шацький, А. У. Зеленко як засновники «Сетлементу» основною метою його діяльності визначали задоволення культурних і соціальних потреб дітей та молоді малозабезпеченої і малоосвідченої частини населення. Практична робота тут будувалася за педагогічною концепцією, що базувалася на ідеї створення умов, які допомагають дітям жити багатим емоційним та розумовим життям. У навчанні акцент робився на засвоєнні практично значущих для життя дітей знань. Відносини між педагогами і учнями розумілися як відносини між старшими та молодшими товаришами. Велика увага приділялася вихованню у дітей відчуття товариськості, колективізму, солідарності [16].

Основними формами організації роботи стали дитячі клуби, колонії, майстерні. Співробітники «Сетлементу» проводили педагогічну роботу в клубах-гуртках. При цьому всі клуби-гуртки мали свою певну назву: англійський клуб, російський клуб, австрійський клуб, клуб друзів, клуб «Зоря», клуб «Конвалія» тощо. Організація діяльності здійснювалася відповідно до плану роботи, складеного на основі вивчення соціальних умов району. Заняття в клубах-гуртках проводилися двічі на тиждень. Окрім

клубних занять, час від часу влаштовувалися загальні для всіх учасників відвідування музеїв, театрів, заміські прогулянки, був організований хор.

З осені 1907 р. клуби розміщалися в спеціально збудованій будівлі за проектом А. У. Зеленка. У ній були обладнані майстерні: столярна, слюсарна, палітурна, шевська, швейна. Особливі кімнати були відведені для занять з малювання, креслення, фотографії. Велике приміщення займала бібліотека. Також була навіть обладнана невелика обсерваторія. У залі для глядачів влаштовувалися концерти, ставилися спектаклі, проводилися збори. «Сетлемент» став значним освітньо-виховним і оздоровчим комплексом, в якому налічувалося понад 400 вихованців, близько 40 педагогів-організаторів.

Зміна політичних подій призвела до того, що вже 1.05.1908 р. організація «Сетлемент» і всі його заклади були закриті «за республіканські порядки», «спробу проведення соціалізму серед дітей».

Водночас, С. Т. Шацький і його колеги відповідно до соціальних умов створюють нову організацію «Дитяча праця і відпочинок» і тим самим продовжують роботу клубу, дитячого садка тощо. Однак клуби-гуртки вже формувалися не за принципом товариства, а за інтересами. Метою цієї організації залишалася культурно-виховна робота серед учнів [16].

Наступною формою організації позашкільної освіти, яку застосував С. Т. Шацький, стала організована 1911 р. в Калузькій губернії дитяча літня колонія «Бадьоре життя» (рос. «Бодрая жизнь»). У цій колонії діти займалися фізичною працею, ритмічною гімнастикою, читанням, іграми, громадською діяльністю. Велике місце в житті колонії займало мистецтво: слухання музики, хоровий спів, підготовка дитячих спектаклів-імпровацій, гра на музичних інструментах. Значна увага приділялася як колективним, так і індивідуальним формам роботи. Фізична праця носила організований планомірний характер із строго налагодженим обліком і контролем результатів. Всіляко заохочувалася ініціатива, вигадка, практична кмітливість. Разом з розвитком у дітей навичок розумного господарювання це сприяло економії обмежених матеріальних ресурсів колонії. Девізом були слова: «Борючись за економію, думай про якість, цінуй час!».

Слід відмітити, що в Україні створення і значного поширення набувають різноманітні гуртки. Так, перші пластові гуртки засновують у 1911 р. у Львові педагог, вчитель природознавства О. Тисовський і

одночасно – студенти П. Франко та І. Моля, що поклато початок розгортанню широкого національно-патріотичного пластунського руху, в якому поєднувалися українські традиції і методи міжнародного скаутингу.

Прагнення об'єднуватися в гуртки, бажання брати участь у них свідчать про потребу учнів до саморозвитку, задовольнити яку не могла загальноосвітня школа. Отже, особливістю окресленого етапу історії позашкільної освіти стало розширення її змісту та урізноманітнення форм організації в позашкільних та інших навчальних закладах. Ішов пошук шляхів розвитку освіти дітей поза школою, за рамками класно-урочної системи. Велася аналітична робота і приходило усвідомлення необхідності створення умов для позашкільля. Цей період можна розглядати як підготовчий у створенні системи позашкільної освіти.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. З'ясовано, що період до Х ст. можна назвати періодом в історії позашкільної освіти, в якому відбулося створення передумов виникнення позашкільної освіти, а також спрямування її змісту на оволодіння елементарними трудовими вміннями і навичками. Наступним етапом в історії позашкільної освіти визначається Х–ХV ст.ст., де відбувалася активізація освітньої діяльності, розвиток освіти, шкільництва, поява перших методичних настанов, а також відкриття іноземних освітніх закладів, ознайомлення з іншими культурами. Далі іде етап в історії позашкільної освіти, який можна назвати початком створення системи позашкільної освіти в Україні і він припадає на ХVІ – початок ХХ ст., характеризується спрямуванням позашкільної освіти на виховання молодого покоління на засадах народних традицій, народної та козацької педагогіки, формування їх готовності до захисту Вітчизни.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бабишин С. Д. Основные тенденции развития школы и просвещения в Древней Руси (X – первая половина XIII вв.) : автореф. дисс. на соискание учен. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 Теория и история педагогики / С. Д. Бабишин. – К., 1985. – 47 с.

2. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : монографія / Олена Володимирівна Биковська. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2006. – 356 с.

3. Вентцель К. Н. Новые пути воспитания и образования детей / К. Н. Вентцель // Хрестоматия по истории педагогики. – М. : Учпедгиз, 1936. – Т. 4. – 527 с.

4. Вербицький В. В. Еколого-натуралістична освіта в Україні : історія, проблеми, перспективи

/ В. В. Вербицький. – К. : СМП «Аверс», 2003. – 304 с.

5. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша половина XX ст.) : моногр. / Н. М. Дем'яненко. – К. : ІЗМН, 1998. – 328 с.

6. Дем'янюк Т. Д. Нові технології позашкільного виховання / Т. Д. Дем'янюк, І. О. Первушевська. – К., 2000 – 352 с.

7. З історії національного шкільництва : навч.-метод. посіб. / [В. Ф. Живодьор, А. А. Сбруєва, М. Ю. Русін та ін.]. – К. : ІЗМН, 1998. – 144 с.

8. Лесгафт П. Ф. Семейное воспитание ребенка и его значение / П. Ф. Лесгафт. – М., СПб., 1890.

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку типових позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад» // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К. : Міленіум, 2001. – С. 251–263.

10. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні. – К., 1991.

11. Сірополко С. Історія освіти на Україні / С. Сірополко. – Львів, 1937.

12. Ступарик Б. М. Національна школа : витоки, становлення : навч.-метод. посіб. / Ступарик Б. М. – К. : ІЗМН, 1998. – 336 с.

13. Субтельний О. Україна : історія / О. Субтельний. – К., 1993. – 304 с.

14. Сущенко Т. И. Педагогический процесс во внешкольных учреждениях: учебно-методическое пособие / Т. И. Сущенко. – К.: Рад. школа, 1986. – 118 с.

15. Цвірова Т. Виховна робота в позашкільних закладах України: історія і сьогодення / Т. Цвірова // Рідна школа. – 2003. – № 2. – С. 20–22.

16. Шацкий С. Т. Что такое клуб / С. Т. Шацкий. – М, 1918.

REFERENCES

1. Babushyn, S. D. (1985). *Osnovnye tendency`y` razvy`ty`ya shkoly y` prosveshheny`ya v Drevnej Rusy` (X – pervaya polovy`na XIII vv.)*. [The main trends in the development of schools and education in Ancient Russia (X – the first half of the XIII century)]. Kyiv.

2. Bykovska, O. V. (2006). *Teorety`ko-metody`chni osnovy` pozashkil`noyi osvity` v Ukraini*. [Theoretical and methodological foundations of extracurricular education in Ukraine: monograph]. Kyiv.

3. Ventcel, K. N. (1936). *Novye puty` vospyt`tany`ya y` obrazovany`ya detej*. [New ways of raising and educating children]. Moscow.

4. Verbyczkyj, V. V. (2003). *Ekologo-naturalisty`chna osvita v Ukraini : istoriya, problemy`, perspekty`vy`*. [Ecological-naturalistic education in Ukraine: history, problems, prospects]. Kyiv.

5. Dem'yanenko, N. M. (1998). *Zagal`nopedagogichna pidgotovka vchy`telya v Ukraini (XIX – persha polovy`na XX st.) : monogr.*

[General pedagogical teacher training in Ukraine (XIX – first half of XX century): monogr.]. Kyiv.

6. Dem'yanyuk, T. D. (2000). *Novi texnologiyi pozashkil`nogo vy`xovannya*. [New technologies of out-of-school education]. Kyiv.

7. Zhyvod`or, V. F., Sbruyeva, A. A., Rusin M. Yu. ta in. (1998). *Z istoriyi nacional`nogo shkil`ny`cztva : navch.-metod. posib*. [From the history of national schooling: a teaching-method. tool.]. Kyiv.

8. Lesgaft, P. F. (1890). *Semejnoe vospyt`tany`ya rebenka y` ego znachenye*. [Family parenting of a child and its significance]. Moscow.

9. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy` «Pro zatverdzhennya pereliku ty`povy`h pozashkil`ny`h navchal`ny`h zakladiv i Polozhennya pro pozashkil`ny`j navchal`ny`j zaklad»*. (2001). [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the list of typical extracurricular educational establishments and Regulations on extracurricular educational institution»]. Kyiv

10. *Rozvy`tok narodnoyi osvity` i pedagogichnoyi dumky` na Ukraini*. (1991). [Development of public education and pedagogical thought in Ukraine]. Kyiv

11. Siropolko, S. *Istoriya osvity` na Ukraini*. (1937). [History of education in Ukraine]. Lviv.

12. Stuparyk, B. M. (1998). *Nacional`na shkola : vy`toky`, stanovlennya*. [National school: origins, formation: teaching method. tool.]. Kyiv.

13. Subtel`ny`j, O. (1993). *Ukrayina : istoriya*. [Ukraine: history]. Kyiv.

14. Sushhenko, T. Y. (1986). *Pedagogy`chesky`j process vo vneshkol`nyh uchrezhdeny`yah: uchebno-metody`cheskoe posoby`e*. [The pedagogical process in extracurricular institutions: a teaching tool]. Kyiv.

15. Czvirova, T. *Vy`xovna robota v pozashkil`ny`x zakladax Ukrainy` : istoriya i s`ogodennya*. (2003). [Educational work in out-of-school establishments of Ukraine: history and present]. Kyiv.

16. Shaczkyj, S. T. (1918). *Chto takoe klub*. [What is a club?]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія і практика освіти молоді у зарубіжних країнах та в Україні.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SAVCHENKO Nataliia Serhiyivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: sphere of scientific and research interests: the theory and practice of the youth's education in the West European countries and Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2019 р.

УДК 930.1 (477)+161.1

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-59-63

СКЛОВСЬКИЙ Ігор Зінов'євич –

академік міжнародної академії інноваційних технологій, доктор філософських наук, кандидат історичних наук кафедри суспільних наук, інформаційних та архівних справ Центральноукраїнського національного технічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0000>

e-mail: sklo_iz@ukr.net

АКСЬОНОВА Віра Ігорівна –

доктор філософських наук, доцент Державної льотної академії національного авіаційного університету України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0000>

e-mail: sklo_iz@ukr.net

ПОШУК ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО СЕНСУ МЕТАФІЗИКИ СОЦІОКУЛЬТУРИ ГРОМАДИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Соціокультурні засади трансформацій в Україні ціннісної сфери життєдіяльності суспільства, дуже різноманітні та різнокольорові, зокрема зараз, об'єктом пошуку національної ідеї виступає громадська сфера суспільства, сутністю – патріотична особистість, з усіма явищами й процесами, що відбуваються у ній. Предмет пошуку фіксується в її методологічних поняттях, законах, категоріях, принципах. Сьогодні в епістемології виділяють основні методологічні принципи пізнання та дослідження цивілізаційно-гуманітарної галузі, торкається комплексного використання методів дослідження синергетики, альтернативності оцінок діалектики і метафізики, рівноправності суспільного суб'єкта як цивілізованої особистості, так і сучасні епістемологічні запозичення обумовлюють свої методи дослідження з: гносеології, логіки, аксіології, праксеології, онтології, соціології, ноосферології, історії, культурології, педагогіки та психології, також деяких версій наукології, антропології, спеціальних засобів осмислення етико-етносоціальних здобутків політичної науки тощо. Віхи цивілізації у національно-локальній інтерпретації обумовлює класифікацію українського досвіду (часу) входження в європейський простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеали цілісності Людини та Природи, етносу і держави є в основі цивілізаційних атрибутів європейської цивілізації, культурно-освітнього простору тощо. Трансформація патріотичних змін буття: в європейських реаліях обумовлює пріоритети громада і особистість, створюють сукупність адекватних важелів подолання фізичного і духовного забруднення, – міфологемами антигромадської свідомості (Платон, Аристотель) [1; 2]. Цивілізаційні

віхи постнекласично-метафізичного пошуку істини в Україні є в основі культурного освоєння поступу чеснот цивілізованої людини, громади, гуманітарної освіти і націєтворення, з його захистом духовності, довкілля, оскільки у ціннісній сфері відроджуються дух і сила ідеалів історичного народу, поступово допомагає розкривати культуру толерантності, як синтез вищих ідеалів соціуму, козакофільства і трансцендентність феномену держави. Інобуття Абсолютного Розуму лише підтверджує прогностичні оцінки Т. Г. Шевченка. Про метафізику національних ідеалів засвідчує моральний імператив, оскільки спочатку українська людина не бажала бути ні рабом природи, ні хохлом, ні малоросом; українець, як суб'єкт політичної нації діє через громаду, потім намагається номінувати лицарство, як козакофільство, щоб протистояти правлячим класам, за створенням здобутків громадянської культури тощо. «Зараз вона (політична нація – авт.) хоче опанувати ірраціональні суспільні сили, щоб не бути під деспотією організованого насилля» [5, с. 156].

Мета статті полягає у з'ясуванні метафізичного та демократично-патріотичного змісту парадигм ноосфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Революційна енергія демократизма і демократичний патріотизм, що помірно торкається традиційних етноконфесійних звичаїв релігії, держави, соціуму, зміцнюють солідарність політичної нації; і не лише в плані критики активних русифікаторських дій імперської влади, основний аспект, запобіжний сенс філософського діалогу виглядає як просвітницько-освітній прояв Шевченкового спадку, тобто втілення спеціального філософського дискурсу, – виявляє предмет нової онтології, але в футурологічному контексті сенсів козакофільських позицій

електорату, щоб з'ясувати своє еволюційне завершення тривалої соборної боротьби за суверенітет України, зокрема з богоборською моделлю, наслідками суцільного малоросійщення тощо. Козакофіли, однак, критично сприйняли принциповий антихристиянський нігілізм деяких російських нігілістів-бунтівників, навіть революціонерів-демократів; як деякий прояв модерної «бісовщини», – ситуативний сплеск аморалізму, зокрема так званого «радикального кола націократів» – суперрадикалізм суперечив козакофільському революціонізму серед духовних нащадків Кобзаря. Однак, суперрадикалізм не прижився (ситуативні перемоги навіть сталіністів, попри Голодомори, депортації, лише відкривали «ящик Пандори»), бо козакофіли продовжили протиставляти стереотипам державного (і втручання у церковні справи) богоборства європейський шлях та досвід демократизму.

Процеси, що відбуваються в Україні в галузі реформування освіти перехреснюються з підходами постнекласичної філософії до гуманітаризації суспільствознавства, оскільки націокультурний простір Європи має оптимальні наміри акумулювати наш цивілізаційний досвід. Простір гуманітарної освіти в Україні – торкається проблем метафізики української ідеї, як на рівні середньої, так і вищої школи, зокрема її нової галузі – вищої професійної освіти, як соціального знаряддя фахової підготовки спеціалістів середньої та вищої ланки. Метою є створення, оновлення та з'єднання в цивілізований спосіб шляхетних однодумців – запорука творчого осмислення української ідеї в молодих генераціях, хоча у деякій мірі, поверхова філософська підготовка призводила і до проявів ситуативно-локального її недооцінювання. Тобто недооцінювання суто ліберальних метаморфоз національної ідеї, так і – ролі в просвітницькому діалозі звичайного суб'єкта націєтворенні, – «маленького українця» – проявив свій колективний розум (вибори 2019 р.) зокрема під час щільних перешкод процесу еволюційного становлення політичної нації. Так, у соціально-філософській розробці основ патріотичного світогляду велике значення має осмислення «руху метафізики історії» до нового типу суспільства (О. Халапсис), потрібно розглядати, наприклад, в цій системі координат соціально-освітній синдром «передкризової людини»: відтворює дух цивілізованої особистості навіть попри ситуативні невротичні стресові стани, що відтворювали деякі амбітні вожакі олігархічних груп. Соціально-гуманітарне

забезпечення філософсько-історичних чинників комунікативно-антропологічної безпеки колективного розуму постмодерної особистості (С. Борінштейн), впливає на співвідношення ноосфери, порядку і хаосу.

В. Вернадський, великий футуролог, мав всі підстави сподіватися на вихід України із затягнутої «фарисейською машкарою» духовної кризи, малоросійської меншовартості, що де-факто перекреслює духовні підстави оптимістичного сценарію «світлого майбутнього». Наукові та філософські спадкоємці наших великих співвітчизників вдало осмислюють сучасний світ ретродемократичних інновацій «духовних батьків» української «великої родини» (Т. Шевченко, В. Липинський, В. Чорновіл), бо є «життєві носії» соціокультурних трансформацій (С. Борінштейн, В. Кізіма) вважали, оскільки в освітньо-гуманістичний простір» й цю постмодерну концепцію сучасного націєгенезу, збагачується доробок також В. Вернадського та інших представників метафізики «ноосферного космізму».

Інформаційно-комунікаційний соціум позитивно сприйняв «електоральну революцію», що розгортається в українському європейському просторі, також визначає «соціокультурно-метафізичне» розуміння, чи як його називають гуманістичні обрії «суспільства суцільного знання», де ціннісний вплив європейського простору виправдовується і досвідом культурно-освітнього колективізму, і моделюванням ідеалів європейського гуманізму. Саме в процесі становлення демократично-патріотичного протистояння стереотипам деспотичних режимів, що має бути осмислено під час переходу постіндустріального соціуму на рейки ноосферно-екологічної доби. Дух соціокультурної комунікації неодмінно є імпліцированим в конкретно-готівкову освітню реальність, і, може генерувати філософські знання про світ, соціум, континуум. Мова соціокультурної комунікації у «сім'ї великій, вільній, новій» (Т. Г. Шевченко) є мультиінструментарієм етнонаціональних менталітетів і полімоделей цивілізованої рефлексії в цивілізаційній екзистенції українського буття, зокрема в колективістсько-козакофільській моделі (А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський). Спадок видатних європейських гуманістів, серед яких видатні освітяни-козакофіли стає одним з універсальних критеріїв розвитку історичних можливостей українського соціуму, оскільки для постмодерних часів освітньо-етнонаціонального самовизначення, необхідні, як стала громадська

персоніфікація, так і поступове подолання стереотипів дикунства і варварства минулої доби деспотичного приниження історичного етносу, громади, особистості, держави тощо.

Сучасна «філософія серцевої єдності» (Г. Сковорода) є потрібним феноменом кордоцентризму у колективістській моделі гуманітарної освіти. Дух самоорганізації основ еволюційної доби, що суттєво допомагає збагнути пошук всесвітніх проявів цивілізаційних протиріч, висвітлює гуманістично-ціннісне розуміння національного буття, як засіб втілення лицарського духу (донкіхотство) козакофілів. Громаді необхідна когорта носіїв колективного розуму, як номінація цивілізованих етносоціальних сил, щоб подолати ситуативну відчуженість постмодерної особистості від природних важелів, зберігаючи козацький дух націєтворення в глобальному стратегічному плані.

Тим самим, українська ідея постмодерного державотворення за гуманістикою соціокультурних змін бачить ключове поняття «свободи людини», як для патріотичного розуміння сучасного «буття», так і – створення відповідного патріотичного духу, щоб вдало впливати на перехід цивілізованої особистості від сліпої підтримки «бунту мас» до ноосферного виміру гуманізації політичної трансформації української нації, культурно-освітнього простору тощо. Зрозуміти через ноосферу закони персоніфікації постмодерної особи, як еволюційної метаморфози української ідеї, є кроком цивілізаційно-трансцендентного виявлення кордоцентрично-козацьких обривів свободи націєтворення, має зумовити активізацію справжніх патріотів («зелених»), оскільки вони діяли і діють у душі громадського захисту довілля та постмодерного трансцендентного осмислення природофобії, національного егоїзму, нігілізму і шовінізму (К. Войтила – Іван Павло II).

Ретельне вивчення культури міжнародного спілкування в Україні переконує в перспективності гуманітаризації освіти і виховання «шляхетного типу особистості». Адже історичне становище після електоральної «тихої» революції (2019 р.) створює принциповий момент у тому, що спочатку цим соборним розумінням критеріїв цивілізованості хліборобського народу (і нації) займався Т. Шевченко, зокрема його нащадки вдало використали електоральний привід для подальшої гуманізації нашої освіти. Вони змогли конкретизувати дух софіологічного показу того, що не можна «творити зло, заради

добра», «хотіли як краще, а вийшло...».

Софія, як езотеричне поняття персоніфікації електоральної соборності в освітньому просторі, ототожнює свій потаємний сенс в Логосі історії [3; 4], що відкриває таємниці громадського почуття, як цивілізованого патріотизму, романтизму й лібералізму: вітасофія козакофілства часто несе риси суб'єктивного завершення сенсової якості Розуму за «мудрим громадським активізмом». Він має бути «замішаним» на духовному результаті, як номінант духовного існування, і, софійного розуміння патріотичного захисту Батьківщини, і цивілізованого виявлення «духу істини» проти войовничого невігластва (Я. Корчак).

Серед байдужих до громадської справи передусім слід виокремити обсяг осіб і прихильних до суверенитету України, тобто носіїв новітніх етносоціальних умов і метаморфоз буття: поширення знань і підготовки кваліфікованих фахівців, як цивілізованих патріотичних осіб, так й операторів складних систем управління. Зміст сучасного реформування України вимагає історіософського розв'язання основних світоглядних проблем, оскільки гуманітарне викладання філософом свободи, як аспекту гуманістичної адекватності матеріального та ідеального, конкретизує дух змін в профільних і непрофільних закладах освіти. Так чи інакше, торкається якісного входження України в глобально-комунікативний сенс, попри пасивних носіїв української ідеї, оскільки філософія свободи не є лише поверхове вдосконалення пам'яті історичної нації (така модель є лише аналогом схоластики за рівнем бездуховності). Еволюційні засоби пострадянської доби применшують інерцію носіїв так званої націоналістичної «деструкції», виявляючи цілісність постнекласичного цивілізованого проекту громадського суспільства (С. Борінштейн, О. Скловська, О. Халапсіс). Еволюція філософом соборності відтворює і консенсусний статус буття історичної нації (Аристотель, Платон) у контексті екоософського поля метафізичного дискурсу, в контексті козакофілства тощо.

Цивілізація європейського типу, яка формує політичну націю, не може миритися з стереотипами політичної дикості й варварства (правовий і національний егоїзм), тому що їх штучне збереження в історичній пам'яті принижує гідність цивілізованих захисників рідного краю, і, ситуативно «нервує» (стресові ситуації) громаду; породжуючи хаос і збій системи громадського порядку; а сигнали небезпеки, як правило, кволо реанімують архетипи

«індивідуального і колективного несвідомого» (З. Фрейд, К. Юнг).

Великий Кобзар, як відомо, історичну необхідність «сім'ї великої, вільної, нової» пов'язував із збереженням пам'яті про «дух козакофільства» і політичною нацією, з поняттям поступова модернізація «історичної пам'яті». У «Заповіті», рефлексуючи над цими поняттями, він рішучо відкидає дух вульгарного соціологізму, що відтворює «повзучу» деструкцію в провінційних «уламках» гетьманату, перетворює «маленького українця» – з хохла – малороса в носія антиплебейства. Перехід до «іншої духовної ланки» – футурологічної духовної площини у формі гуманітарного навчання, висвітлює дух соборності, відбивши необхідність поєднання метафізики соціокультурного простору і «закону єдності й боротьби протилежностей», також моральної екзистенції – закону любові, «любові до ближнього», поєднується – з любов'ю майбутнього, істеблшменту до фахівця-носія ознак «історичного етно – і націєгенезу». (Г. Сковорода, В. Стефаник, Л. Українка, М. Гоголь, І. Франко, Т. Шевченко).

Нова постмодерна політична нація, як громадянська спільнота європейського простору ставить таке надзавдання, що пов'язане з поступовим перетворенням інерції «варварських проявів» (українофобія, русофобія, західнофобія, полонофобія, антисемітизм) масового політичного неучтва, оскільки перед нащадками Великого Кобзаря філософський оптимізм з'являється як в проявах цивільного національно-етнічного відродження, так і чіткого сенсу майбутніх носіїв сенсу буття, професіоналізму за поставленою громадою соборною метою в процесі пошуку європейських громадянських форм.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Футурологеми персоніфікації кроків політичної нації проявили себе як гуманістичні сподівання громади (її електорату) не лише на моделювання оптимальних можливостей для творчого самовизначення самоідентифікації людини. Пострадянська особливість електоральної неоднорідної і неочікуваної (для хохла і малороса) зміни конфігурації буття, є персоніфікацією часу існування влади в процесі швидкого втілення європейсько-орієнтовних історіософем громадських міркувань. Неоліберальна влада починає думати про те, щоб звичайну людину слід помістити в конкретну цивілізаційну реальність, відкривши комунікативно-особистісне «вікно» в «інший» світ, який пізнає цивілізований індивід за допомогою

глобально-інформаційних мовних знаків і символів на користь рідній землі, тобто ноосферного середовища.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Метафізика. Соч. Т. 1. / Аристотель. – Ред. В.Ф. Асмус. – М. : Мысль, 1975. – 550 с.
2. Платон. Диалоги / Пер. с. Древ.греч. Сост., и авт. Вступит. Статьи А. Ф. Лосев. Авт. Примеч. А. А. Тахо-Годи. – М. : Мысль, 1986. – 607 с.
3. Аксьонова В. І., Скловський І. З. Футурологія-філософія прогнозування політичного майбутнього України. Соціальне прогнозування та проектування політичних ситуацій. / В. І. Аксьонова, І. З. Скловський. – Запоріжжя: КСК-альянс, 2012. – С. 83–89.
4. Аксьонова В. І. Міжкультурна комунікація як атрибут соціокультурної життєдіяльності суспільства / В. І. Аксьонова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Зб. наук. Пр. За ред. Проф. В. Г. Воронкової. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА. 2011. – Вип. 45. – С. 128–141.
5. Бердяев Н. А. Самопознание (Опыт философской автобиографии). / Н. А. Бердяев. – М. : Книга, 1991. – 447 с.

REFERENCES

1. Arystotel'. (1975). *Metafyzyka*. [Metaphysics]. Moskva.
2. Platon. (1986). *Dialohy*. [Dialogs]. Moskva.
3. Aks'onova, V. I., Sklovs'kyu, I. Z. (2012). *Futurolohiya-filosofiya prohnozuvannya politychnoho maybutn'oho Ukrainy. Sotsial'ne prohnozuvannya ta proektuvannya politychnykh sytuatsiy*. [Futurology-philosophy of forecasting the political future of Ukraine. Social forecasting and designing of political situations.] Zaporizhzhya.
4. Aks'onova, V. I. (2011). *Mizhkul'turna komunikatsiya yak atribut sotsiokul'turnoyi zhyttyedyal'nosti suspil'stva. Humanitarnyy visnyk Zaporiz'koyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi*. [Intercultural communication as an attribute of socio-cultural life of society. Humanities Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy]. Zaporizhzhya
5. Berdyayev, N. A. (1991). *Samopoznanye*. [Self-knowledge]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

СКЛОВСЬКИЙ Ігор Зінов'євич – академік міжнародної академії інноваційних технологій, доктор філософських наук, кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук, інформаційних та архівних справ Центральноукраїнського національного технічного університету.

Наукові інтереси: пошук цивілізаційного сенсу метафізики соціокультури громади в Європейському просторі.

АКСЬОНОВА Віра Ігорівна – доктор філософських наук, доцент Державної льотної академії національного авіаційного університету України.

Наукові інтереси: пошук цивілізаційного сенсу метафізики соціокультури громади в Європейському просторі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHERS

SKLOVSKIY Igor Zinovevuch – Academician of the International Academy of Innovative Technologies, Doctor of Philosophy, Candidate of

History, Associate Professor of the Department of Social Sciences, Information and Archival Affairs of the Centralukrainian National Technical University.

Circle of scientific interests: search for the civilizational meaning of metaphysics of community socioculture in the European space.

AKSYONOVA Vera Igorivna – Doctor of Philosophy, Associate Professor at the State Flight Academy of the National Aviation University of Ukraine.

Circle of scientific interests: search for the civilizational meaning of metaphysics of community socioculture in the European space.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2019 р.

УДК 378.147.091.33-027.22:78
DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-63-68

СТРАТАН-АРТИШКОВА Тетяна Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри музичного мистецтва і хореографії, декан мистецького факультету Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5507-1832>
e-mail: starart05@gmail.com

ГОРБЕНКО Олена Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6836-0657>
e-mail: egorbenko95@gmail.com

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ТВОРЧО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Мистецтво є невід’ємною складовою становлення духовно розвиненої особистості. За допомогою мистецтва людина не тільки пізнає навколишню дійсність, а також формує себе як всебічно розвинену духовну особистість, що є важливим кроком на шляху до духовності як вираження пізнавальної, творчої та моральної активності людини. У цій триєдності творчо-виконавська діяльність майбутнього вчителя мистецтва займає особливе місце, оскільки саме завдяки художньому універсалізму здатна спонукати до дії, породжувати інтерес і потребу в художньому спілкуванні, поєднувати і тісно взаємодіяти з інтелектуально-пізнавальною, морально-етичною, особистісно-аксіологічною сферами особистості. Це уможлиблюється тим, що об’єктивне й суб’єктивне, свідоме й несвідоме, чуттєво-

інтуїтивне й емоційно-образне, інтелектуально-розумове й рефлексивно-оцінювальне в процесі художнього сприйняття, інтерпретації і творення, постають у тісній взаємодії, взаємопроникненні й взаємозбагаченні.

Мистецтво поєднує думку, почуття, волю. Ця позиція є особливо важливою у фаховій підготовці майбутніх учителів мистецтва (музичного, образотворчого, хореографічного), коли пріоритетними мають виступити не тільки прагнення набувати знань, а й співчувати, співпереживати, співдіяти, сприймати твори різних видів мистецтва і художні образи не як щось надособистісне, а як здобуток власного творчого досвіду, усвідомити особистісну здатність творити, потребу розкривати власні почуття і ставлення до навколишнього світу через інтонаційну мову мистецтва.

Важливим є визначення функцій творчо-

виконавської підготовки майбутнього вчителя мистецтва, оскільки інтегровальні та взаємодійні функції мистецтва екстраполюються у площину творчо-виконавської діяльності майбутнього вчителя мистецтва, є її сенсом, сутністю і метою, зумовлюють використання відповідних методологічних підходів, принципів, традиційних та інноваційних форм і методів навчання і виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема функцій мистецтва належить до фундаментальних теоретичних питань естетики. Функції визначають закономірно-необхідний характер мистецтва, дають змогу здійснювати художній діалог на рівні епох і культур, розуміти мистецькі твори далеких часів, різних країн і народів.

Питанням функціональності мистецтва естетична наука займалася ще з часів античності. Цій проблемі було приділено значну увагу у теоретичних розробках давньогрецького філософа Аристотеля, в яких чітко виокремлено три основні функції мистецтва: пізнавальна, виховна та функція емоційного впливу.

Аналізуючи феномен мистецтва, представники філософської думки різних історичних періодів вказували на його комунікативну перевагу над іншими формами суспільної свідомості. Найбільш обґрунтованими вважаються концептуальні підходи щодо функцій мистецтва відомих філософів Ю. Борева та М. Кагана. Однією із основних функцій М. Каган визначає комунікативну, яка має поліфункціональний, інтегративний характер.

Гедоністичну і катарсичну функції виокремлюють у своїх працях психологи (Л. Виготський, О. Леонт'єв, О. Мелік-Пашаєв, В. Петрушин та ін.)

Через мистецтво, зазначають педагоги-музиканти, людина самоактуалізується, усвідомлює власну унікальність і неповторність А. Козир, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, Л. Паньків, О. Рудницька, С. Шип та ін.). Для педагогіки мистецтва продуктивним є розуміння мистецтва як своєрідного «практичного людинознавства» (М. Каган), об'єктивно-суб'єктивної реальності, невід'ємної від творчості людини, з одного боку, і від культури – з іншого.

Через мистецтво формується професійно-особистісна культура майбутнього фахівця, відбувається переорієнтація його свідомості, усвідомлюється й осмислюється свого значення і ролі в художньо-історичному процесі і соціумі, народжується відповідальність за долю мистецтва, за долю зростаючого покоління, а, отже, й за долю

людства.

Мета статті – розкрити особливості інтегровально-функціональних орієнтацій мистецтва, які, екстраполюючись у площину творчо-виконавської підготовки майбутніх учителів мистецтва, набувають педагогічної значущості і стають основними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основу функцій зумовлює історичний чинник, адже функції мистецтва виникають і складаються впродовж усього розвитку цивілізації у зв'язку з формуванням нових потреб і особливостей побуту і поведінки людини. Тому внутрішня мета будь-якої діяльності – це завжди функція, «служба» в системі цілого соціального організму або окремої особистості як суспільної цілісності.

Своєрідною ознакою мистецтва є його поліфункціональність, що сприяє створенню універсальної цілісної художньої моделі світу і спирається на ідею гуманності, самоцінного значення особистості, її глибокої соціалізації, творчого самоствердження та індивідуального світосприйняття. Всі функції мистецтва взаємозумовлені і взаємопов'язані, оскільки мистецькі твори існують як цілісне явище. Так, мистецькі твори виконують роль засобу спілкування, способу ціннісної орієнтації, інструменту пізнання, знаряддя практичної зміни світу, що загалом становить організовану комунікативну систему, яка функціонує як специфічний «канал зв'язку», завдяки якому здійснюється обмін думками, почуттями, прагненнями людей, відбувається зближення духу людського «Я» з позицією «художнього Я» автора, перетворення внутрішнього світу суб'єкта художнього діалогу [1; 2; 4].

Долучитись до мистецтва, стверджує М. Бахтін – означає вступити в діалог «соціальних мов», стати причетним до «висловленого чужими словами» світу, пізнати міру причетності митця до універсалій всесвіту, відчути й усвідомити гармонію й ритм його душі у складній структурі художнього діалогу [1].

Саме у формі художнього спілкування реалізується духовний діалог на рівні художніх культур, художніх епох, художніх образів, виникає потреба у повторному спілкуванні з навколишнім світом через мистецтво, виникає здатність переживати життя іншої людини зі своїми радощами, тривогами, інтересами, проблемами. У такий спосіб виявляється гуманістична соціальна потреба, відбувається усвідомлення особистості як найвищої цінності, здійснюються спонуки до саморозвитку і самоформування.

Без художнього діалогу гуманістична і

духовна сутність мистецьких творів перестає діяти й функціонувати в полікультурному просторі, втрачає свою цінність, а отже, й здатність впливати на особистість. Саме тому «мова» творів відомих митців долає часові кордони, стає зрозумілою, пробуджує в людині творця. Факт діалогічності є визначальною сутністю і особливістю процесу художнього пізнання, яким притаманні такі атрибути людської свідомості й підсвідомості: ціннісне осягнення, емпатійне чуття, евристичне осягання, рефлексивний злет тощо.

Саме у формі художнього спілкування реалізується духовний діалог на рівні художніх культур, художніх епох, художніх образів, виникає потреба у повторному спілкуванні з навколишнім світом через мистецтво, виникає здатність переживати життя іншої людини зі своїми радощами, тривогами, інтересами, проблемами. У такий спосіб, виявляється гуманістична соціальна потреба, відбувається усвідомлення особистості як найвищої цінності, здійснюються спонуки до саморозвитку і самоформування.

У процесі художньої комунікації здійснюється світоглядна функція мистецтва, яку сучасна наукова думка визначає домінантною (М. Бахтін, В. Біблер, Л. Виготський, О. Рудницька, О. Соколов, Д. Узнадзе та ін.).

Світоглядну функцію мистецтва як основну визначає О. Рудницька. Мистецтву, зазначає вчена, властива висока чутливість до всього, що відбувається навколо. Воно завжди узагальнює і синтезує найсуттєвіші та найзначніші проблеми людського життя, викликає до них суспільний інтерес. Закріпленню у свідомості здобутих знань сприяє емоційна забарвленість художньої інформації, яка передбачає почуттєвий рівень реагування, що розширює межі пізнання навколишнього світу, допомагає усвідомити його іманентне багатство. Особлива активізація свідомості засобами мистецтва зумовлюється тим, що художній твір відображає дійсність і оцінює зображуване, прагнучи виявити його сутність. Таке відтворення цінності буття не тільки збагачує тих, хто сприймає життєвим досвідом, а й спонукає до його ціннісного переживання, яке становить важливий компонент світоглядної позиції. Не випадково, саме мистецтво, що виникло раніше ніж наука і філософія, тривалий час відігравало провідну роль в осмисленні світу [9].

Важливою для нашого дослідження є думка Л. Виготського про те, що у формуванні світоглядних позицій особистості вирішальну роль відіграє творча діяльність.

Залучення до мистецьких цінностей впливає на розвиток потреби в активній діяльності за законами краси [3].

Відомі психологи (Л. Виготський, О. Леонтєв, О. Мелік-Пашаєв, В. Петрушин та ін.) у наукових працях наголошують, що специфічній природі мистецтва відповідають найбільш своєрідні гедоністична і катарсична функції; підкреслюють, що художня цінність не лише у самому шедеврї, а й у його загадковій силї впливу на людину, її переживанні художньої реальності з незрівнянною ні з чим насолодою (гедонізм), у вищій ступені схвильованості й духовного очищення (катарсис), а отже, як узагальнює Л. Масол, в могутній вітальній силї й цінності мистецтва, в «олюдненні людини» як його вищого призначення [6].

Обґрунтовуючи функції мистецтва, Ю. Борев основними визначає такі [2, с. 154]: *суспільно-перетворювальну* (мистецтво як діяльність) – мистецтво на основі обробки життєвого матеріалу створює образи «нової дійсності», які ідейно-естетично впливають на особистість, орієнтують її світосприйняття, мислення, поведінку, залучають до творчої діяльності, стимулюють соціальну активність; *компенсаторну функцію* (мистецтво як психотерапія), що має три основних аспекта: відволікаючий (гедоністично-ігровий і розважальний); мистецтво як втіха і власне компенсаторний, що сприяє відновленню духовної гармонії особистості; *пізнавально-евристичну функцію*, що виявляється у розкритті естетичного розмаїття світу, засвоєнні його емоційно-ціннісного багатства, а також набутті освіти, знань, відкритті нових горизонтів бачення навколишньої дійсності, пізнанні й самопізнанні; формуванні почуттів, розкритті «діалектики душі» (Л. Толстой); *художньо-концептуальну функцію* (мистецтво як аналіз стану світу), яка полягає у відтворенні власного бачення автором буття, сутності епохи, орієнтації на високі проблеми життєтворчості, морального самовдосконалення особистості. Загальнолюдська проблематика віддзеркалюється у неперевершених творіннях митців-класиків сучасності та минулих століть; *прогностична функція* або функція передбачення («кассандрове начало», або мистецтво як передбачення), що виявляється у здатності автора прогнозувати, спостерігати, узагальнювати, способом екстраполяції спрямовувати художньо-образну думку в майбутнє, інтуїтивно-цілісно і образно-емоційно передчувати й уявляти це майбутнє, доповнювати або навіть випереджати наукові передбачення; *інформативно-комунікативну функцію* (мистецтво як спілкування), що

надає можливість у процесі художнього спілкування пізнати, засвоїти суспільний досвід інших народів, залучити до культурних надбань людства, декодувати специфічну художню мову й, таким чином, здійснювати обмін думками, почуттями, емоціями; виховну функцію (мистецтво як катарсис), котра спрямовується на формування цілісної особистості, її внутрішнього світу, думок і почуттів, збагачує емоційний досвід, сприяє виробленню ціннісних установок, спрямовується на соціалізацію цілісної особистості й ствердження її самоцінного значення; *сугестивну функцію* (мистецтво як навіювання), що має майже гіпнотичний вплив на психіку людини [2, с. 161].

До специфічних функцій Ю. Борев відносить *естетичну*, спрямовану на формування творчої особистості, її ціннісних орієнтацій (художніх смаків, ідеалів, здібностей, потреб, інтересів), ціннісної свідомості, здатності усвідомлювати й розуміти навколишній світ крізь призму художньої образності, пробуджує прагнення, бажання творити і діяти за законами краси й, таким чином, забезпечує соціалізацію особистості; *гедоністичну* (мистецтво як насолода), котра, як і естетична, пронизує всі інші функції мистецтва, дає змогу насолоджуватися почутим, побаченим у процесі художнього спілкування, співтворчості, співпереживання, гармонії й довершеності [2, с. 161].

Найбільш стабільними і основними функціями мистецтва С. Шип у праці «Від звуку до стилю» визначає такі: експресивну, сигнально-комунікативну, пізнавальну, магічну, сугестивну, суспільно-організаційну, ціннісно-орієнтаційну, виховну, гедоністичну. Він розташовує їх, починаючи з функцій мистецтва, що виникли з глибини біологічних та психологічних потреб людини, і завершує тими, що свідчать про потреби культурно-соціальної природи.

До специфічних функцій музичного мистецтва автор відносить ігрову, духовно-катарсичну, ідейно-пропагандистську, товарно-економічну, терапевтичну, психоделічну функції, підкреслюючи їхній соціальний характер, взаємозв'язок, адже у своїй психічній активності й природних потребах людина завжди виявляє себе як істота соціальна, що живе за законами суспільної практики, колективного мислення [11]. Втім, підкреслює С. Шип, все, що входить до потреб людського соціуму, конкретно реалізується в індивідуальних потребах, інтересах, прагненнях, бажаннях, мотивах поведінки кожної особистості. У такий спосіб всі функції мистецтва

правомірно відносяться й до індивідуального життя людини, є індивідуально-особистісними [11].

Визначаючи соціальну функцію мистецтва як інтеграційну, мистецтвознавці зазначають, що мистецтво є однією із тих сфер, в якій найбільшою мірою виявляється свобода й соціальна активність індивіда, оскільки він (індивід) може самостійно добирати, погоджуватися, заперечувати, висловлюватися без будь-якого грубого натиску іззовні, самоутверджуватись і самореалізовуватись відповідно до своїх внутрішніх покликань, інтересів, нахилів, потреб, ідеалів і смаків.

Оперативно відгукуючись на суспільні процеси і духовні запити людини, художні твори створюють простір у духовному світі людини, допомагають їй не тільки реконструювати й відтворити «людський феномен», здійснити «принцип рівності», а й «прожити» за допомогою уяви і фантазії різні «ролі», характери, ситуації, сюжети, відчутти свою причетність до всього того, що відбувається в світі [10, с. 287]. Значення цієї функції полягає в тому, що, ідентифікуючись, індивід не просто стає на позицію іншого, а й змінює «валентність» своєї суб'єктивної реальності, оновлюючи, змінюючи структуру й навіть деструктуруючи її.

Мистецтво, зазначає Л. Масол, – це душа і мова культури, форма її самосвідомості, адже за допомогою мистецтва, що акумулює пережитий і пропущений через ціннісний спектр досвід людства, особистість усвідомлює світ і себе у ньому. Зі здатністю до художньої творчості, гармонізації й удосконалення всього сущого пов'язаний перехід людини зі світу природи у світ культури [6, с. 26].

До важливих функцій мистецької освіти, науковець додає функції, що забезпечують «входження» особистості як в універсум, так і в культуру певного етносу. Це глобальні феномени *людинотворення* і *культуротворення*, які є інтегрованими, адже «культура суспільства і культура людини як результат привласнення соціокультурних цінностей в індивідуальному досвіді, – це ніби «дві сторони однієї медалі: духовної зрілості людина може досягти шляхом успадкування й розвитку культурних цінностей, а підвищення культури особистості приводить до збагачення культури загалом. Культурно-антропологічний вимір акцентує різні форми трансляції культури через систему освіти та виховання, і водночас засоби її особистісного успадкування людиною» [6, с. 54].

Педагогічними важелями у досягненні стану художньої задоволеності і насолоди

мають стати такі, на думку Г. Падалки, які пов'язані з осягненням, усвідомленням і розумінням, здатністю пережити глибокі почуття, відтворені автором в художньому творі, прожитися переживаннями, усвідомити формотвірні засоби і неповторну красу змістових вимірів художнього образу [8], підкреслюючи емоційно-почуттєвий і інтелектуально-творчий функціональний зв'язок у процесі розуміння-осягнення художньо-образного змісту твору.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. На основі аналізу психолого-педагогічних наукових праць, а також з проблем художнього виховання та мистецької освіти, узагальнимо, що мистецтву притаманний потужний людинотворчий потенціал, адже мистецтво існує у формах художнього сприйняття, розуміння й творення.

Екстраполоючи вищеназвані взаємопов'язані функції мистецтва у площину творчо-виконавської діяльності майбутнього вчителя мистецтва, які засобами мистецтва і мають вплинути на цілісний розвиток своїх вихованців, її основними функціями визначаємо такі: *ціннісно-орієнтаційну, світоглядну, виховну, пізнавальну, комунікативну (художньо-діалогічну), творчо-спонукальну, культурологічну, емоційно-інтелектуальну, гедоністичну*, що об'єднуються в інтегративній соціально-педагогічній функції й відображають можливості творчо-виконавської діяльності спонукати майбутнього вчителя мистецтва до самовияву у власній творчості, до авторської спроможності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – 2-е изд. / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 444 с.
2. Боров Ю. Б. Эстетика / Ю. Б. Боров. – М. : Политиздат, 1988. – 495 с.
3. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский; под ред. М. Г. Ярошевского. – М. : Педагогика, 1987. – 345 с.
4. Ильенков Э. В. Философия и культура / Э. В. Ильенков. – М. : Политиздат, 1991. – 494 с.
5. Каган М. С. Искусство и общение / М. С. Каган // Мир общения : проблемы межсубъектных отношений. – М. : Политиздат, 1988. – 319 с.
6. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика / Л. М. Масол. – К. : Промінь, 2006. – 432 с.

7. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – К. : Знання України, 2004. – 264 с.

8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва : теорія і методика мистецьких дисциплін : [навч. посіб.] / Падалка Галина Микитівна. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.

9. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. посіб. / Оксана Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 358 с.

10. Сморгж Л. Естетика : навч. посібник / Л. О. Сморгж. – К. : Кондор, 2009. – 334 с.

11. Шип С. Музична форма від звуку до стилю : навч. посібник. / С. Шип. – К. : Заповіт, 1998. – 368 с.

REFERENCES

1. Bakhtin, M. M. (1986). *Estetika slovesnogo tvorchestva*. [Aesthetics of verbal creativity]. Moscow.
2. Borev, YU. B. (1988). *Estetika*. [Aesthetics]. Moscow.
3. Vygotskiy, L. S. (1987). *Psihologiya iskusstva*. [Psychology of art]. Moscow.
4. Il'enkov, E. V. (1991). *Filosofiya i kul'tura*. [Philosophy and Culture]. Moscow.
5. Kagan, M. S. (1988). *Iskusstvo i obshcheniye*. [Art and Communication]. Moscow.
6. Masol, L. M. *Zahalna mystetska osvita: teoriya i praktyka*. [General Art Education: Theory and Practice]. Kyiv.
7. Oleksyuk, O. M. (2004). *Pedahohika dukhovnoho potentsialu osobystosti*. [Pedagogy of the spiritual potential of the individual]. Kyiv.
8. Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstva: teoriya i metodyka mystets'kykh dystsyplyn*. [Pedagogy of Art: Theory and Methods of the Art Disciplines]. Kyiv.
9. Rudnytska, O. P. (2005). *Pedahohika zahalna ta mystetska : navch. Posib*. [Pedagogy General and Artistic: Educ. Tool]. Kyiv.
10. Smorz, L. (2009). *Estetyka: navch. Posibnyk*. [Aesthetics: Educ. Manual]. Kyiv.
11. Shyp, S. (1998). *Muzychna forma vid zvuku do stilyu: navch. Posibnyk*. [Musical form from sound to style: textbook. Manual]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТРАТАН-АРТИШКОВА Тетяна Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри музичного мистецтва і хореографії, декан мистецького факультету Центральноукраїнського державного педа-

гогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя мистецтва.

ГОРБЕНКО Олена Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STRATAN-ARTISHKOVA Tatiana Borisovna – Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor Department of Musical Art and Choreography of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of research interests: creative and performing training of a future art teacher.

GORBENKO Olena Borisovna –Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Musical Art and Choreography of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of research interests: professional training of future teacher of music art.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2019 р.

УДК 37. 091. 3:78(075.8)

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-68-73

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9112-3468>
e-mail: cherkasov_2807@ukr.net

**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Входження України в світовий освітній простір уможливило дослідження ментальності, національної ідентичності та самосвідомості особистості як суб'єкту соціуму. Це дає підстави стверджувати про зміни у парадигмі мистецької освіти, пов'язані з упровадженням моделі поліцентричної інтеграції знань, що відбиває реальний поліфонічний образ світу, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій молоді, стимулює якісні соціокультурні зрушення. За такої ситуації вивчення впливу змісту навчальних дисциплін в процесі професійно-педагогічної підготовки на формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі системний аналіз становлення особистості в закладах вищої освіти, розвитку духовного потенціалу, ментальності, виховання національної ідентичності й свідомості здійснено у концепціях вітчизняних і

зарубіжних вчених, з-поміж яких: Е. Б. Абдуллін, М. І. Алексєєва, А. Г. Бермус, М. Й. Боришевський, І. М. Кутняк, Л. М. Масол, О. М. Олексюк, О. М. Отич, М. І. Пірен, О. В. Проценко, М. В. Савчин. Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження названих авторів, допомагає усвідомити формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи.

Мета статті полягає в обґрунтуванні моделі формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Логіка дослідження будь-якої наукової проблематики вимагає з'ясування ключових понять та основних дефініцій дослідження. За такого підходу вартісним вважається визначення сутності категорій «національна свідомість» та «національна самосвідомість». У науковій літературі національна свідомість тлумачиться як «сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних,

філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, в яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів» [5, с. 103]. Національна самосвідомість особистості є складовою національної свідомості, а національну самосвідомість учня основної школи можна інтерпретувати як самоусвідомлення себе як представника певного народу з почуттям любові до своєї родини, школи, національної культури і рідної мови, почуттям причетності до долі свого народу, готовності й волі до здійснення національної мети.

У закладах вищої освіти мистецького спрямування формування у майбутніх учителів музичного мистецтва готовності до виховання національної самосвідомості учнів основної школи здійснюється за допомогою вивчення комплексу психолого-педагогічних та фахових дисциплін, передбачених навчальним планом підготовки бакалавра та магістра вищої школи.

Нормативною основою підготовки вчителів музичного мистецтва для загальноосвітніх навчальних закладів I-II рівнів акредитації у вищому навчальному закладі є навчальний план, освітньо-професійна програма та освітньо-кваліфікаційна характеристика. Структурно-логічною схемою підготовки визначається послідовність вивчення навчальних дисциплін, проведення колективних і групових занять (хоровий та оркестровий клас, вокальні та інструментальні ансамблі), організація індивідуальних занять (основний та додатковий музичний інструмент, диригування, вокальний клас), а також проведення контролю у формі заліків, екзаменів, академічних концертів.

Модель формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи у контексті предметного поля нашого дослідження містить три блоки, а саме: методологічно-цільовий (мета, підходи, принципи); змістово-процесуальний (етапи, зміст, форми, методи, технології); діагностично-результативний (критерії, рівні готовності, результат).

Методологічно-цільовий блок передбачає постановку мети, завдань, враховує положення наукових підходів, загальнодидактичних та специфічних принципів; увиразнює уявлення про спрямованість освітнього процесу на формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи.

Змістово-процесуальний блок увиразнює практичну реалізацію моделі: етапи (мотиваційний, дослідницький, інтегративний), зміст підготовки (вивчення музично-теоретичних, інструментальних та вокально-хорових дисциплін), традиційні та інноваційні форми (хоровий клас, оркестровий клас, вокальні та інструментальні ансамблі, лекції візуалізації, практичні заняття, самостійна робота, індивідуальна робота, науковий гурток, практика, тренінги, наукові заходи), загальні та специфічні методи (дослідницький, проблемний, інтерактивний) технології (технічні, програмні, мережеві (соціальні мережі, блоги, Інтернет-сайти, вебінари, форуми, Youtube)).

У діагностично-результативному блоці моделі з урахуванням положень компетентнісного й текстоцентричного підходів представлено діагностувальний інструментарій оцінювання сформованості рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи за критеріями: мотиваційно-ціннісним – методика Л. Бережної «Діагностика рівня професійного саморозвитку»; знанським – авторський тест «Грамотність (медіаосвітня, медіалінгвістична, медіадидактична)», мотиваційно-ціннісним – тестопитувальник «Мотивація особистості до успіху» А. Реана (адаптований автором), авторський опитувальник «Критичний аналіз медіатексту».

Обґрунтовано *методологічні підходи* стосовно формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи, що визначають стратегічні напрями ступеневої підготовки та ціннісні орієнтири, які здійснюються з урахуванням синергетичного, аксіологічного, особистісно-діяльнісного, інтегративного, компетентнісного підходів та на основі *дидактичних і методологічних принципів* (свідомості й активності, доступності, систематичності й послідовності, науковості, зв'язку теорії з практикою, системності та цілісності елементів підготовки студентів до здійснення професійної діяльності, цілісного впливу навчальних дисциплін на наукову підготовку студентів, надання професійного спрямування всім навчальним дисциплінам, що сприяють підготовці майбутніх фахівців).

У ході дослідно-експериментальної роботи визначено *педагогічні умови*, за яких здійснюється формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до

виховання національної самосвідомості учнів основної школи, з-поміж яких:

- цілеспрямована мотивація майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи в процесі вивчення фахових дисциплін;

- оволодіння майбутніми вчителями музичного мистецтва теоретичними знаннями про сутність, зміст національної самосвідомості та методику її виховання в учнів основної школи;

- удосконалення практичних умінь і навичок формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи, що є необхідною умовою у подальшій педагогічній практиці.

Перша педагогічна умова – цілеспрямована мотивація майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи в процесі вивчення фахових дисциплін була спрямована на: формування позитивної мотивації та підвищення інтересу до виховання національної самосвідомості, а її виконання здійснювалося як в аудиторних умовах (репетиції хорових та оркестрових колективів, вокальних та інструментальних ансамблів, участь у лекційних, семінарських, практичних, лабораторних заняттях, проходження виробничої практики) та позааудиторних (щорічні студентські наукові конференції, курсові роботи, студентські наукові гуртки) форм навчання, так і в процесі проведення мистецьких заходів, підготовки творчих проєктів та презентації результатів фольклорних експедицій, проведення круглих столів, ділових ігор, тренінгів, застосування методу «case-study», які дозволили студентам актуалізувати власний потенціал як майбутніх учителів музичного мистецтва.

Доречно наголосити, що вищезазначена педагогічна умова реалізовувалася в таких формах, як: навчально-методичний семінар для студентів випускного курсу напередодні педагогічної практики «Формування національної самосвідомості майбутнього вчителя музичного мистецтва»; круглий-стіл «Роль культурно-мистецьких заходів у вихованні національної самосвідомості»; тренінгові заняття, спрямовані на самопізнання майбутніх учителів музичного мистецтва таких як: «Тренінг готовності до виховання національної самосвідомості», «Тренінг самопізнання і розвитку творчої креативності», «Тренінг професійного зростання майбутнього вчителя музичного мистецтва».

Друга педагогічна умова – оволодіння майбутніми вчителями музичного мистецтва теоретичними знаннями про сутність, зміст національної самосвідомості та методику її виховання в учнів основної школи передбачає наступне: формування потреби у знаннях, як бази для подальшої професійної самореалізації; створення відповідного освітнього середовища для підвищення якісного рівня знань базових дисциплін та підкреслення їхньої значимості для професійної діяльності; створення необхідних умов до опанування знаннями з фахових дисциплін та до самоосвіти як найбільш ефективного засобу здобування нових знань протягом життя. Ефективним видається застосування проблемних ситуацій, тренінгових завдань, інтерактивних технологій та інноваційних методів навчання, пояснювально-ілюстративних технологій та контекстного навчання, ситуативного моделювання (кейс-метод), методу проєктів, Інтернет-технологій, мультимедійних технологій тощо.

Для реалізації даної умови пропонуємо відвідування концертних та культурно-мистецьких заходів, конференцій, семінарів, круглих столів, майстер-класів відомих педагогів і виконавців, що дає змогу майбутнім вчителям музичного мистецтва осмислити та зафіксувати нову й закріпити наявну інформацію, отримати зразок майстерного виконання професійної діяльності і, як результат – забезпечити процес виховання національної самосвідомості та національної гідності. Також ефективний при реалізації даної педагогічної умови є кейс-метод, який впроваджувався в навчальний процес з метою формування готовності у майбутніх учителів музичного мистецтва таких професійно значущих умінь: використання набутих теоретичних знань для оптимального вирішення практичних проблем із запровадження сучасних музично-педагогічних технологій; цілісного аналізу ситуацій, пов'язаних з визначенням художньо-педагогічного репертуару; формулювання проблемних питань, пов'язаних з використанням засобів музичної виразності; розроблення плану дій, визначення різноманітних підходів до інтерпретації змісту музичного твору та характеристики музичного образу; самостійного прийняття рішень в умовах інваріативного підходу до сценічного виконання концертних програм; конструктивної критики щодо інтерпретації того чи того музичного твору.

Третя педагогічна умова – удосконалення практичних умінь і навичок формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи, що є необхідним у подальшій педагогічній практиці здійснювалася через: опанування загальними і спеціальними вміннями та навичками, необхідними для виконання професійних завдань як в процесі проведення уроків музичного мистецтва так і під час організації позакласної роботи з художньо-естетичного виховання молоді; формування установки на подолання стереотипів мислення і стимулювання творчості та ініціативи в процесі створення художньо-образного змісту музичного твору; залучення студентів до використання навчально-методичних комплексів з дисциплін, розміщених на сервері університету, проходження електронних тестів і створення мультимедійних творчих проєктів за участю студентських художніх колективів, ансамблів, солістів-виконавців.

Реалізація третьої педагогічної умови передбачала роботу студентів з дитячими художніми колективами під час проходження практики та цілеспрямоване удосконалення умінь професійної направленості (вивчення передового досвіду, участь у святкових концертах, шкільних заходах культурно-мистецького спрямування, присвячених знаменним датам в історії країни, школи, родинних свят, круглих столах, різноманітних проєктах, науково-практичних студентських конференціях, тренінгах інтелектуального та професійного зростання. Крім того, колективні та індивідуально-творчі завдання (формування професійного іміджу вчителя музичного мистецтва), метод проєктів (розроблення плану професійного самовдосконалення в роботі з художніми колективами та в процесі підготовки до проведення уроків музичного мистецтва), зустрічі з провідними виконавцями та композиторами, щоденники рефлексії, соціальнопсихологічні («До вершин професіоналізму у створенні кращого ансамблю») та рольові ігри («Моя перша спроба організувати вокальний ансамбль з учнями середніх класів»), інтелект-карти (підготовка кросвордів на закріплення ключових знань з історії музики) та ін.

Для діагностики рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи було уточнено й обґрунтовано відповідні критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний і практично-діяльнісний.

Мотиваційно-ціннісний критерій характеризують розвинені спрямованість і мотивація до організації та проведення культурно-масової роботи і культурно-мистецьких заходів та показники: усвідомлення мети професійної діяльності; розуміння цінності проведення культурно-мистецьких заходів патріотичного та фольклорно-народознавчого спрямування; активізації самостійної творчої роботи студентів у пошуках автентичних зразків народної музики; розуміння важливості й необхідності проведення на належному рівні означеної роботи в період проходження педагогічної практики; сталі мотиваційні установки до презентації культурно-мистецьких заходів патріотичного та фольклорно-народознавчого спрямування з талановитою молоддю; наявність власної життєвої позиції та втілення її у професійній діяльності в межах загальноосвітнього навчального закладу або центру дитячо-юнацької творчості; прагнення підвищувати свій професійний рівень засобом участі в художньо-творчих проєктах, конкурсах та фестивалях з різних жанрів музичного мистецтва.

Для діагностики сформованості готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості за мотиваційно-ціннісним критерієм використано методики: діагностику мотивації вибору студентами сфери професійної діяльності К. Замфір в модифікації А. Реана, «Мотивів навчальної діяльності студентів» модифікованих А. Реан, В. Якуніним; «Шкалу оцінки потреби в досягненні» Ю. Орлов.

Когнітивно-інформаційний критерій передбачає засвоєння майбутніми вчителями певної суми знань з музично-теоретичних, інструментальних та вокально-хорових дисциплін, володіння основними психолого-педагогічними методами та прийомами, навичками й вміннями здійснювати пошукову та культурно-масову роботу; розуміння професійної та педагогічної діяльності як цілісної системи; здатність відтворювати та доцільно використовувати у практичній діяльності основні терміни, поняття, категорії, правила, уривки музичних творів, зразки вокальних творів та їх вдале застосування у концертній та культурно-масовій роботі; самостійний пошук інформації та постійна робота, спрямована на розвиток і вдосконалення отриманих під час навчання знань, умінь і навичок, володіння інформаційно-комунікаційними технологіями; пошук та відтворення автентичних зразків фольклорної музики,

оригінальні та авторські тексти мистецьких творів, їхній епістолярій, щоденникові записи тощо, наявні у рукописах, першодруках, авторській коректурі.

Сформованість готовності студентів за когнітивно-інформаційним критерієм вивчалася за методиками: оцінка когнітивного потенціалу в навчанні (Н. Шевандрин), опитувальник щодо професійної спрямованості Д. Голланда, тестової методики виховання національної самосвідомості.

Практично-діяльнісний критерій засвідчує наявність умінь, навичок, досвіду, прагнення, активність, ініціативність та має такі показники: здатність реалізувати культурно-мистецькі та фольклорно-народознавчі заходи на високому рівні доцільності та продуктивності; наявність високого рівня знань, умінь та навичок у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва до пошукової і науково-дослідної роботи; формування у майбутніх учителів музичного мистецтва необхідного рівня професіоналізму, рівня методичної підготовки для проведення уроків та занять з художніми колективами; наявність теоретичної основи для їхньої самоосвіти і подальшого професійного зростання після завершення навчання в освітньому закладі; уміння організовувати співпрацю в малих групах з використанням різних інформаційних джерел та в різних режимах (в класі, позакласна діяльність, змішані види співпраці); уміння підбирати навчальні матеріали в друкованих виданнях та Інтернет-ресурсах, а також адаптувати їх до психолого-вікових особливостей школярів та відповідних технологій групового та колективного навчання; уміння робити аранжування та інструментовки автентичних зразків фольклорної музики та збагачувати її за умов використання елементів хореографічного мистецтва та обрядово-танцювальних композицій.

Для перевірки рівня готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи за практично-діялісним критерієм обрано методики: тести на відповідність нормам-зразкам, діагностику вмінь працювати в групі; діагностику розв'язання конфліктних ситуацій; метод «незакінчених речень» Сакса та Сіднея, анкетування.

Відповідно до визначених критеріїв та показників готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної

школи виокремлено *рівні*: високий, середній та низький.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. З огляду на сказане та зважаючи на недостатню розробленість зазначеної проблематики у вітчизняній музичній педагогіці, варто наголосити, що в процесі розробки моделі готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи визначено сутність дефініції «національна самосвідомість», визначено та схарактеризовано три блоки досліджуваного феномена (методологічно-цільовий, змістово-процесуальний, діагностично-результативний), обґрунтовано методологічні підходи, дидактичні й методологічні принципи. Крім того, запропоновано педагогічні умови, за яких здійснюється формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи, а саме: цілеспрямована мотивація майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи в процесі вивчення фахових дисциплін; оволодіння майбутніми вчителями музичного мистецтва теоретичними знаннями про сутність, зміст національної самосвідомості та методику її виховання в учнів основної школи; удосконалення практичних умінь і навичок формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи, що є необхідним у подальшій педагогічній практиці. До того ж для діагностики рівнів готовності було уточнено й обґрунтовано відповідні критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний і практично-діялісний. Відповідно до визначених критеріїв та показників виокремлено *рівні*: високий, середній та низький. Перспективи подальших наукових розвідок можуть бути спрямовані на вивчення досвіду роботи вчителів музичного мистецтва з виховання національної самосвідомості учнів основної школи.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадському становленні особистості. – Київ. 2000. – 64 с.
2. Жмир В. Національна свідомість українців. Мала енциклопедія етнодержавства. – К. : – 1996. – 104 с.
3. Кутняк І. М. Національна свідомість у контексті антропологічно-екзистенційного виміру. І. М. Кутняк // Мультиверсум. Філософський альманах. – К. : Центр духовної культури, – 2004. – № 41. – 14 др. арк.

4. Національна самосвідомість та правова культура в умовах європейської інтеграції [Текст] : збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, 17 лютого 2017 року / Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка; [укл. О. М. Іваній]. – Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2017. – 134 с.

5. Пірен М. І. Конфліктологія: [підруч.] М. І. Пірен – К. : МАУП, 2003. – 360 с.

6. Проценко О. В. Регіональні відмінності громадянської свідомості та самосвідомості української молоді // Психологічні закономірності розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості: у 2-х т. / М. Й. Боришевський, М. І. Алексєєва та ін. За заг. ред. М. Й. Боришевського. Т. 2. К. : Вид-во «Дніпро», 2001. – С. 184–210.

REFERENCES

1. Boryshevskyy, M. Y. (2000). *Natsional'na samosvidomist' u hromads'komu stanovlenni osobystosti*. [National consciousness in the social formation of the individual] Kyiv.

2. Zhmyr, V. *Natsional'na svidomist' ukraintiv*. (1996). *Mala entsyklopediya etnozhavstva*. [National consciousness of Ukrainians. Small Encyclopedia of Ethnicity]. Kyiv.

3. Kutnyak, I. M. (2004). *Natsional'na svidomist' u konteksti antropologichno-ekzistentsynoho vymiru*. [National consciousness in the context of anthropological-existential dimension]. Kyiv.

4. *Natsional'na samosvidomist' ta pravova kul'tura v umovakh yevropeys'koyi intehtratsiyi*.

(2017). [National identity and legal culture in the context of European integration]. Sumy's.

5. Piren, M. I. *Konfliktolohiya*. (2003). [Conflictology]. Kyiv.

6. Protsenko, O. V. (2001). *Rehional'ni vidminnosti hromadyans'koyi svidomosti ta samosvidomosti ukraiyins'koyi molodi*. [Regional differences of civic consciousness and consciousness of Ukrainian youth]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в країнах Європейського союзу, теорія і методика викладання музичних дисциплін.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHERKASOV Volodimer Fedorovich –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Department of Musical Art and Choreography of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: the formation and development of music-pedagogical education in the countries of the European Union, theory and methodology of teaching music disciplines.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2019 р.

УДК 37.091.12.011.3

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-73-77

ШАНДРУК Світлана Іванівна –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри лінгводидактики та іноземних мов Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID ID 0000-0002-7472-4584

e-mail: sishandruk@ukr.net

THEORY AND PRACTICE OF HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION IN UKRAINE

Formulation and justification of the problem topicality. The process of association of Ukraine with European Union and integration into European and world educational spheres the features of which are related to the nature of global processes, and also with the specific terms of development of social, economic, political, cultural and educational life of our country, predetermines the demand of different problems decision.

Dynamic processes of social and economic life, changes in the system of compulsory

secondary education revealed contradictory tendencies in the sphere of professional preparation of teachers in Ukraine: deep professionalization of secondary school teachers' practice becomes more important; integration of knowledge from different spheres is noticed; importance of integrated skills and abilities for realization of professional pedagogical practice increases. These tendencies determine new demands for teachers because the task of preparation of secondary school graduates for world market integration, formation of

comprehensive world idea, and adoption of cognitive and communicative methods of activity, ability to receive information from different sources is delegated to them.

Analysis of previous studies and publications. Tendencies and challenges in professional activity of teachers can be qualified as global, national and regional. Inevitable transformation of consciousness as the result of globalization changes content and form of education. School plays an extraordinarily important role in this process. The role of education in globalization became a spotlight of international financial institutions which assist development of education and effective support of teachers. The use of technological achievement, in particular of distance education, creates the tendency of transporting of western conceptions into new regions and to the population, giving them knowledge, generated by culturally dominant groups, and helping them to join consumer society. Another tendency of introduction of world standards of professional education, practice and professional development in this context becomes urgent.

International educators contributed into theory and practice of teacher professional preparation in such aspects as: education reform (H. Beare, B. Caldwell, and others); professional education (C. Day, J. Sachs, and others); quality of professional preparation (M. Eraut, J. Leino, and others); skills, abilities and knowledge of teachers (A. Ismat, G. Shacklock, and others); professional development of teachers (C. Day, A. Ismat, G. Shacklock, and others).

Modern pedagogical processes require principle changes of the role of a teacher, his/her mutual relations with students, and his/her transformation into facilitator of students' cognitive activity. It also changes students into active subjects of cognition and transformation. Realization of tasks of professional preparation of teachers depends on the condition of pedagogical education that demands objective analysis of the accumulated international and national experience of pre-service and post-graduate preparation of teachers as the major source of modern professional pedagogic preparation strategy determination.

The purpose of the article. Integration of Ukraine into international education sphere, essentiality of study and implementation of human experience in the sphere of professional preparation of teachers defined the problem of our research that consists in study and analysis of experience of professional preparation of teachers in the USA.

The main material of the study. A clear definition of the classic view of the term «professionalism» is the first step towards understanding the value of professionalism for

modern education and practice. Ideology of professionalism is based on functionalist models of John Goody, Robert Merton, Talcott Parsons. The problem of social control of expert evaluation can be successfully solved by the concept of professionalism. Experts are needed to provide services to clients who are not well informed to adequately assess them [3]. Professional qualifications must be created in order to motivate employees to acquire pre-service education and training and constantly improve skills of workers during their professional life. From the perspective of the concept of qualification and competence J. Leino formed a structure that consists of knowledge and ability to perform a professional task [5, p.71–90]. The basic principle of teacher training is continuous improvement of teachers' professional qualifications and competences. Every teacher's professional activity competence is important for general educational process [2, p. 3–32]. So we can conclude that competence is a motivating factor responsible for personality achievements.

Scholars came to the conclusion that association of colleagues or experts (professional associations) is an important tool for improving competence of professionals. For example, in the United States National Council for the Accreditation of Teacher Education defines key competences that a future teacher must possess in pre service training; National Board for Professional Teaching Standards develops qualification requirements for a National Teacher Certificate; National Institute of Education conducts research related to increase the level of professional competence of American teachers. M. Eraut [3] emphasizes importance of professional preparation and of higher education arguing that activities currently defined as professions (occupations) use several teaching and training methods and their combinations such as:

1. The period of pupilage or internship. During this period students spend a significant amount of time studying their «craft» from an expert.
2. Admission to «a professional college» which is not a part of higher education system.
3. Qualification examination which is usually established by a qualification association by type of activity.
4. The period of study at a college, polytechnic or classical university which allows to gain an academic qualification.
5. Collection of evidence of practical competence in the form of logbook or portfolio.

Each of these methods makes significant contribution to a knowledge base of a student and into the process of student's socialization into profession. Understanding the role of

professionalism in the work of a teacher is impossible outside of professional sector and without demonstration of real life experience of teachers [6, p.177–189]. This argument is based on certification and licensing and denies arguments regarding teacher's professionalism not based on social experience which is the very essence of teacher profession.

A. Ismat [4] states that there are four criteria that form traditional view of the notion «profession»: remuneration, social status, autonomous or authoritative power and performance of responsibilities. These characteristics include professional autonomy; well-defined, highly developed, specialized and theoretical knowledge base; control of education, certification and licensing of teachers-beginners; self-governing body with particular respect for professional ethics; an obligation to serve society. According to the scientist's conviction, teaching is not a technical (rational) or skillful task performance since the context of teaching is closer to the texture of upbringing in particular the performance of parenting. The nature of teaching the context in which it exists and the process by which the type of activity traditionally turns into a profession makes it impractical and undesirable to use traditional models of professionalization of teaching. It should be noted that professionalization is the best way to improve working conditions of teachers and schoolteaching itself. At the same time it is obvious that some of the main features associated with professions do not exist in teacher's profession. Teachers should have as high qualifications as possible. They should meet the requirements of teacher profession and be interested in it. Teachers must cultivate the right attitude, be faithful and professionally fit. All these will help them successfully teach nowadays children who in the near future will master our world.

Analysis of the works of famous scholars confirms the need for concentration of teachers around universities as this enables the increase of academic level of teacher education and intensification of interaction between education and research. Reform should be directed to a system of education in which basic education is corresponding formal qualifications that are relatively universal and can easily be completed by further education. The perspective is to coordinate all teacher training programs. At the same time professional preparation of a teacher should also cover other branches of science [8, p. 26–30].

Influence of global processes is multidimensional and has meaningful social, economic and political implication. Massed distribution of education and «western» norms of education at all levels is a greater part of

globalization process. Globalization becomes the subject of research, especially in the sphere of comparative pedagogy, which applies historiography and social-scientific theories and methods of international education problems decision. In the process and theory of globalization school plays an important role as the basic formal agency of knowledge transmission. Distribution of education as a component of globalization process is considered to be the contribution to the process of world democratization.

New approaches need considerable strategic and procedural reforms of both the system of public higher education and the state general system that will be resulted in modernization of long-term strategies and methods that do not answer modern demands. These reforms will need collaboration of leaders of higher education, governors and public school administrators in overcoming of political barriers and support of new idea of professional preparation of teachers. Thus teachers must understand significance of their position in the society and their responsibilities to the community. Professional activity of teachers contributes to the development of the school system in accordance with the principles of democracy. Education should be continuous. Increase of further education of teachers is expected: every five years a teacher is obliged to take professional development courses.

Conclusions and prospects for further research of the direction. So we may conclude that in order to increase educational potential of the country much attention should be paid to improving the system of professional preparation of teachers as only due to highly educated teachers the country would be able to take a decent place in the world and be competitive. The level of school cannot be better than the professional level of teachers who work there so improvement of education system of each country depends directly upon the quality of professional preparation of teachers. Education should be coordinated with each stage of the country's development. Educational infrastructures in the school system are worthless if there are no trained, competent teachers to manage them. This has been shown to be a significant difference between academically competent teachers and professionally qualified teachers.

Professionalization is the best way to improve working conditions of teachers and their professional activity. Measures taken to improve the skills of teachers in many states of the USA are primarily driven by modification strategies, which are influenced by strengthening of the role of the state in the education system.

Most of the analyzed studies emphasize the need for academic education as a supplement to professional preparation and in-service training for teachers. Higher Professional Education and advanced training are the most promising ways to improve any professional activity.

Among the promising areas of further research tendencies of professional preparation of teachers in Ukraine, reform of professional preparation of teachers in Ukraine deserve special attention.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Шандрук С. Тенденції професійної підготовки вчителів у США : [монографія] / Світлана Шандрук. – Кіровоград : Імекс ЛТД, 2012. – 496 с.

2. Day, C. Professionalism, Performativity and Empowerment: Discourses in the Politics, Policies and Purposes of Continuing Practice Development / C. Day, J. Sachs // International Handbook of Continuing Professional Development, 2004. – P. 3–32.

3. Eraut, M. Development Professional Knowledge and Competence / M. Eraut. – London: Falmer Press, 1994. – 262 p.

4. Ismat, A. Professionalizing Teaching: Is There a Role for Professional Development Schools? [Електронний ресурс] / A. Ismat. – ERIC Clearinghouse on Teacher Education Washington DC, 1992. – Режим доступу: <http://www.ericdigests.org/1992-3/teaching.htm>.

5. Leino, J. Developing and Evaluation of Professional Competence / In Ruohotie, P. (Eds). Professional Growth and Development: Direction, Delivery and Dilemmas. – Canada and Finland, 1996. – P. 71–90.

6. Shacklock, G. Teacher conduct of life / G. Shacklock // Asia-Pacific Journal of teacher education, 1998. – Vol. 26(3). – P. 177–189.

7. Shandruk, S. Contemporary Professional Preparation of Teachers in Ukraine / Shandruk, S. // Наукові записки / Ред.кол. В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. – Випуск 150. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – С. 43–47.

8. Shandruk, S. Professional Preparation of Teachers in the USA and in Ukraine: Comparative Analysis / Shandruk, S. // Наукові записки / Ред.кол. В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. – Випуск 149. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – С. 34–39.

9. Shandruk, S. Teacher Education Reform in the USA / Shandruk, S. // Науковий вісник

Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія» / Редкол.: С. М. Ніколаєнко (відп. ред) та ін.. – К. : Міленіум, 2016. – Вип. 233. – С. 300–306.

REFERENCES

1. Shandruk S. (2012). *Tendentsii profesiyniyi pidgotovky vchyteliv u USA*: [monografiya]. [Tendencies in professional preparation of teachers in USA]. Kirovograd.

2. Day, C., J. Sachs. (2004). Professionalism, Performativity and Empowerment: Discourses in the Politics, Policies and Purposes of Continuing Practice Development. International Handbook of Continuing Professional Development.

3. Eraut, M. (1994). Development Professional Knowledge and Competence. London: Falmer Press.

4. Ismat, A. (1992). Professionalizing Teaching: Is There a Role for Professional Development Schools? ERIC Clearinghouse for Teacher Education Washington DC. Access Mode: URL: <http://www.ericdigests.org/1992-3/teaching.htm>

5. Leino, J. (1996). Development and Evaluation of Professional Competence / In Ruohotie, P. (Eds). Professional Growth and Development: Direction, Delivery and Dilemmas. Canada and Finland.

6. Shacklock, G. (1998). Teacher conduct of life. *Asia-Pacific Journal of teacher education*, Vol. 26 (3).

7. Shandruk, S. (2016) Contemporary Professional Preparation of Teachers in Ukraine. *Naukovi Zapysky Seriya: Pedagogichni Nauky*. Kirovohrad, Vyp. 150, 43-47.

8. Shandruk, S. (2016). Professional Preparation of Teachers in the USA and in Ukraine: Comparative Analysis. *Naukovi Zapysky Seriya: Pedagogichni Nauky*. Kirovohrad, Vyp. 149.

9. Shandruk, S. (2016). Teacher Education Reform in the USA / Shandruk, S. // *Naukovyi Visnyk Nazionalnogo Universytetu Bioresursiv I pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriya «Pedagogika, Psihologiya, Filozofiya»*. Kyiv, Vyp. 233.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ШАНДРУК Світлана Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри лінгводидактики та іноземних мов Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна освіта, компаративна педагогіка.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHANDRUK Svitlana Ivanivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Linguodidactics and Foreign Languages of Centralukrainian Volodymyr

Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional education, comparative pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2019 р.

УДК 004.42

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-77-80

БОЛІЛИЙ Василь Олександрович – кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри інформатики та ІТ Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1923-1058>
e-mail: basilb@kspu.kr.ua

АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМИ ОБЛІКУ «АХІМ»

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У наш час автоматизація зачіпає всі великі сфери бізнесу. Сучасні комп'ютерні програми допомагають виконувати більшу частину рутинної роботи, ефективно керуючи основними і допоміжними процесами. Особливо необхідним є застосування систем автоматизації на підприємствах торгівлі, при цьому вони однаково ефективні як для великих торгових мереж, так і для малих магазинів. Якщо для великої компанії автоматизація торгових процесів розглядається вже як єдина правильна стратегія розвитку бізнесу, то для малої компанії – це спосіб підвищення ефективності роботи, зміцнення ринкових позицій [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Програми обліку набули популярності та необхідності у використанні. Проаналізувавши ринок програм обліку («1С: Роздріб 8 для України», «ULTRA Магазин» та «Бухгалтерія онлайн») та оцінивши ряд характеристик: ціна, простота інсталювання, використання, налаштування, функціонал, рівень підтримки; встановили, що спільним у всіх вище описаних програмних продуктах є їх висока вартість, вони є комерційними, ціна за їхнє використання виправдана зручним інтерфейсом та широким функціоналом [3, 5, 6].

Варто відзначити, що в «1С: Роздріб 8 для України» та «ULTRA Магазин» основні звіти, інтеграція з 1С, робота з клієнтами, рівні доступу працівників дуже схожі візуально й функціонально.

Обидві програми треба встановлювати на комп'ютер; вони містять широкі

можливості аналізу та аналітики, багаті можливості управління знижками, передбачені функції оформлення продажів продавця. Щодо системи Бухгалтерія онлайн: відрізняється від двох інших тим, що основна її мета – це бухгалтерський облік, податковий облік і звітність. В ній немає продажу, чеків, товарів, проте – це цікава сучасна система, яка містить потужну базу для створення, редагування, перегляду звітів, їх аналізу, порівняння тощо [2; 4; 6].

Отже, в сучасному світі багато систем для обліку магазину. Але порівнявши функціонал уже існуючих програм, проблема створення нової, кращої, якіснішої системи, без зайвих затрат пам'яті, призначеної для роботи у відносно невеликому підприємстві, але з можливістю масштабувати, набуває все більшої актуальності.

Мета статті – показати етапи проектування автоматизованої системи обліку «АХІМ» (АКСІМ).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Технічне завдання.

Назва програмного продукту – автоматизована система обліку «АХІМ» (АКСІМ).

Автоматизована система обліку «АХІМ» (АКСІМ) є синтезом серверної та клієнтської частини, що утворюють повноцінну систему для обліку та контролю магазином.

Місцем зберігання основних персональних даних є шифрована захищена база даних «АХІМ» (БД «АХІМ»), створена за допомогою СУБД MySQL. В БД «АХІМ» заносяться списки товарів, чеків, акцій, замовлень, накладних, користувачів, клієнтів, постачальників, доходів та каси.

Система розроблена для роботи двох типів користувачів: «власник» та «продавець» з різними правами доступу та різним функціоналом.

Основним призначенням програмного продукту повинно бути ведення роздрібного продажу товарів (фіксація чеків, замовлень та повернень клієнтів і т.д.).

Веб-інтерфейс АСО «АХІМ» програмно реалізовано з використанням мов програмування: HTML, CSS, PHP та JavaScript.

Проектування бази даних.

Розглянемо проектування концептуальної (рис. 1), логічної (рис. 2) та фізичної моделі бази даних «АХІМ». В концептуальній моделі бази даних «АХІМ» описана предметна область системи в термінах мови MySQL.

Етап фізичного проектування полягає в тому, щоб дані, представлені на етапі логічного проектування інтерпретувати в систему управління базами даних (в нашому випадку – MySQL) відповідно синтаксису. Для цього створюємо файл з розширенням sql та за допомогою команд MySQL CREATE та INSERT формуємо структурно базу даних та заповнюємо всі таблиці мінімум по одному рядку.

Приклад створення (create) таблиці «users» та заповнення її (insert):

```
create table users (login_user varchar(20)
primary key, rights varchar(10), name_user
varchar(50), status varchar(10));
```

```
insert into users values ('ivan', 'seller',
'Швець Іван Володимирович', 'активний').
```

Створення процедур в базі даних.

Практичну реалізацію збереженої процедури розглянемо на прикладі видалення акцій та оновлення відповідної інформації. Для цього будуть задіяні наступні таблиці бази даних: «Products», «Shares» та «Product_shares».

Необхідно створити таку процедуру, яка змогла б в день закінчення акції видаляти її. Тобто в таблиці «Products» змінювати поле «price_share» та «active_share» на 0 (товар не є в акції); з таблиці «Shares» видаляти акцію зі всіма її полями та з таблиці «Product_shares» видаляти всі товари відповідної акції, яка містить унікальний номер.

Рішення: створити збережену процедуру та подію, яка буде викликати цю процедуру кожен день в один і той самий час.

Алгоритм роботи процедури:

1. Видобування поточної дати:

```
select @cur_date:=CURDATE();
```

2. Добування ідентифікатора акції та дати її закінчення:

```
select @id_share:=id_share,
@date_end_share:=date_end_share from shares
where date_end_share=@cur_date;
```

3. Порівняння сьогоднішньої дати та дати закінчення акції:

```
if (@date_end_share=@cur_date) ...
```

4. Якщо сьогоднішня дата та дата закінчення акції співпадають, то по бар-коду відбувається оновлення таблиці «Products» полів «price_share» та «active_share»:

```
update products set
price_share=0,active_share=0 WHERE
bar_code=@bar_code;
```

5. Видалення продуктів акції з таблиці «product_shares»:

```
delete from product_shares WHERE
bar_code=@bar_code;
```

6. Видалення власне акції з таблиці «shares» по ідентифікатору:

```
delete from shares WHERE
id_share=@id_share;
```

Створивши процедуру, викликаємо її в події, кожного дня в 00:00:01:

```
CREATE EVENT drop_shares_event
ON SCHEDULE EVERY 1 DAY
STARTS '2019-03-15 00:00:01'
DO call drop_shares();
```

Функція продажу для взаємодії користувачів з системою.

Розглянемо функцію Selling, за допомогою якої організована операція продажу. Припустимо, що товари та їх кількості уже обрано, залишилося лише підтвердити операцію, відповідно внести деякі зміни в БД. Коли відбувається продаж товару, формуємо масив з штрих кодів (bar code) та кількості (count) товарів. Натисненням на кнопку «Друк чеку» формується двовимірний масив та заповнюється даними в циклі «поки не закінчаться всі продукти».

Маючи масив даних про товари, їх кількості, ціни, поточну дату, дані продавця, передаємо їх в клас для роботи з БД DBAdapter у функцію Selling(). Результат виконання передаємо у функцію SuccesAddCountProd() класу View. Функція Selling() робить наступне:

1. Зменшує кількість товарів.

2. Додає новий чек в БД.

3. Додає товари в створений чек.

4. Додає загальну суму продажу та суму прибутку.

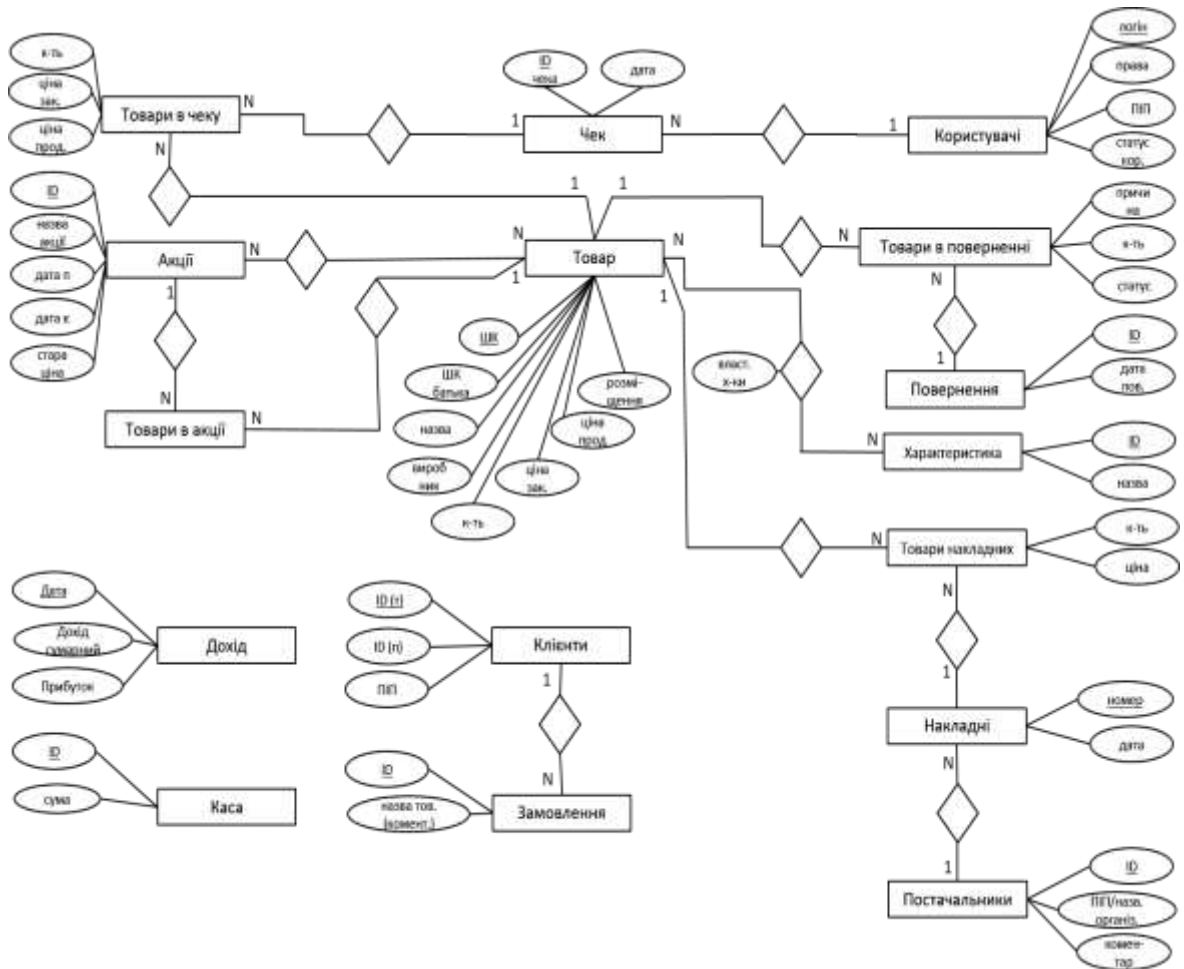

Рисунок 1. Концептуальна модель БД «АХІМ»

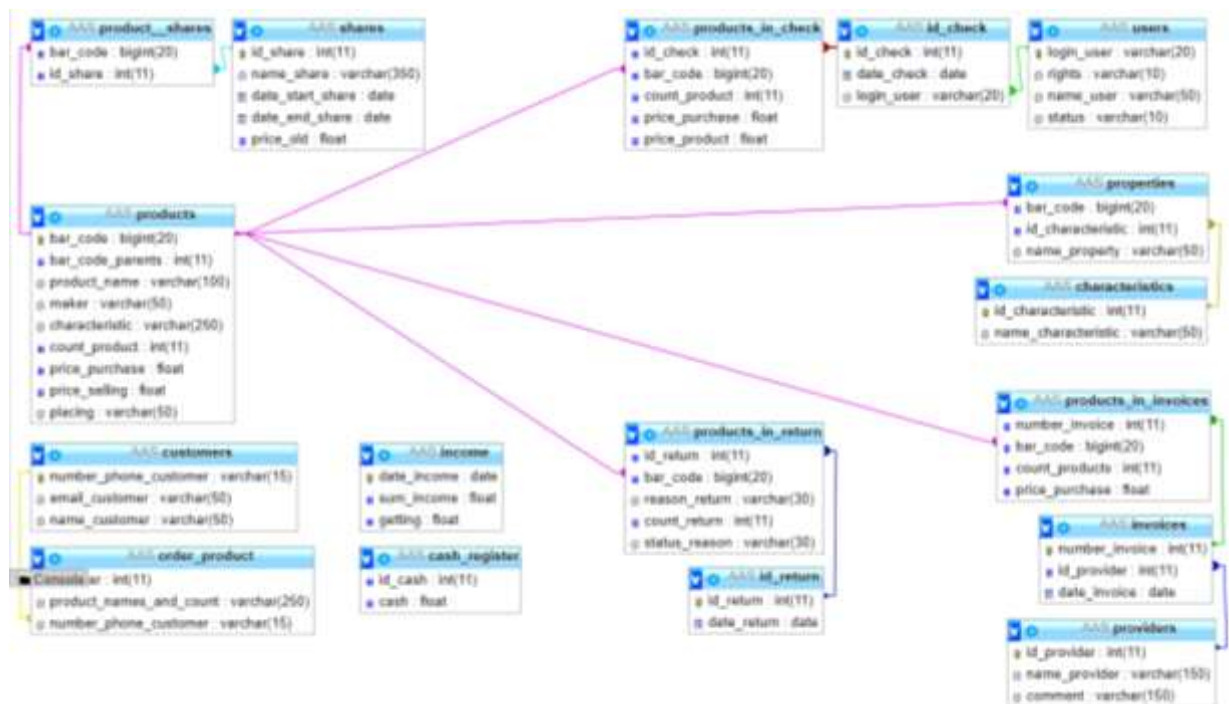

Рисунок 2. Логічна модель БД «АХІМ»

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Останнім часом, прагнення електронізувати щоденні процеси приходять у всі сфери людського життя: побут, освіта, бізнес. Як відомо, автоматизація будь-якого процесу не тільки спрощує роботу людини, а й зменшує час на її виконання та покращує, власне, якість та ефективність цієї операції.

На сьогоднішній день все частіше механічну, монотонну роботу людей виконує автоматична чи автоматизована система. Це виправдано тим, що комп'ютерні програмні продукти виконують операції набагато швидше і якісніше, ніж людина.

У процесі розробки системи «АХІМ» було виконано наступне: досліджено сучасні програмні продукти для обліку магазину та предметну область «Облік магазину роздрібною торгівлю»; розглянуто сучасні тенденції та стандарти у веб-дизайні; спроектовано базу даних для програмного продукту «АХІМ» та розроблено модуль для роботи з базою даних; створено збережені процедури в MySQL для автоматизації процесів обліку; автоматизовано процеси заповнення даних користувачами та, власне, розроблено програмний продукт – автоматизована система обліку «АХІМ».

Отриманий програмний продукт має необхідний функціонал, практичну цінність та успішно виконує поставлені перед ним задачі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Автоматизація магазину – Intellect Technologies LLC [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.intellect.co.ua/avtomatizatsiya-magazinu>.
2. Автоматизовані програми для магазинів та бутиків → Блог про ERP і CRM системах автоматизації бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://ultra-company.com/ua/dlya-chego-nuzhny-avtomatizirovannye-programmy-dlya-magazinov-i-drugih-torgovyh-zavedenij>.
3. «БУХГАЛТЕРИЯ онлайн» для Вашей компании [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://privatbank.ua/ru/business/bukhgaletriya-onlajn-dl-a-vashej-kompanii>.
4. Електронний документообіг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/business/nds>.
5. Програми автоматизації бізнесу Ultra - завантажити демо версії програмного забезпечення бізнесу безкоштовно [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://ultra-company.com/ua>.

6. Програмные продукты 1С: Предприятие 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.1c.kiev.ua/products/1s-roznitsa-8-dlya-ukrainy>.

REFERENCES

1. Avtomatyzatsiya mahazynu – Intellect Technologies LLC [WWW document]. – URL: <https://www.intellect.co.ua/avtomatizatsiya-magazinu>. – (15.09.2019).
2. Avtomatyzovani prohramy dlya mahazyniv ta butyktiv → Bloh pro ERP i CRM systemakh avtomatyzatsiyi biznesu [WWW document]. – URL: <https://ultra-company.com/ua/dlya-chego-nuzhny-avtomatizirovannye-programmy-dlya-magazinov-i-drugih-torgovyh-zavedenij>. – (15.09.2019).
3. «BUKHHALTERYYA onlayn» dlya Vashey kompanyy [WWW document] – URL: <https://privatbank.ua/ru/business/bukhgaletriya-onlajn-dl-a-vashej-kompanii>. – (15.09.2019).
4. Elektronnyy dokumentoobih [WWW document]. – URL: <https://privatbank.ua/business/nds>. – (15.09.2019).
5. Prohramy avtomatyzatsiyi biznesu Ultra - zavantazhyty demo versiyi prohramnoho zabezpechennya biznesu bezkoshtovno [WWW document]. – URL: <https://ultra-company.com/ua>. – (15.09.2019).
6. Prohrammnye produkty 1S: Predpryyatye 8 [WWW document]. – URL: <http://www.1c.kiev.ua/products/1s-roznitsa-8-dlya-ukrainy>. – (15.09.2019).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БОЛІЛІЙ Василь Олександрович – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри інформатики та ІТ Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: диференціальні рівняння, задачі з точками звороту; проблеми модернізації навчального процесу; ІКТ у освіті; технології дистанційного навчання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

BOLLYJ Vasyl Oleksandrovych – Candidate of Sciences (Physics and Mathematics), Associate Professor of the Department of Informatics and Information Technologies of the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: differential equations; problems with turning points; problems of teaching process modernization; ICT in education; distance learning technology.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2019 р.

УДК 373.3.016:78]:[373.3.015.31:7
DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-81-84

ВИШПІНСЬКА Ярина Маноліївна –
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музики
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1201-5421>
e-mail: vyshpinska@ukr.net

ПОТЕНЦІАЛ УРОКІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Можливості розвитку творчого мислення і художньо-творчої реалізації учнів молодшої школи являє собою одну з ключових проблем у становленні нової української школи. Згідно визначеної стратегії розвитку початкової освіти важливим стає не накопичення учнями певної суми знань, умінь і навичок, а спроба віднайти дієві шляхи для особистісної реалізації молодшого школяра у всесвіті та різноманітні людської діяльності, захоплені і практичних умінь. Необхідною складовою у змісті початкової освіти є напрямок естетичного виховання. Він відповідає за розвиток в учнів відчувати зміст прекрасного, налаштовувати власний хист естетичного сприймання світу, відгукуватися своєю творчістю на його барвистість і різноманіття. Поклик до творчої реалізації виступає кардинальною умовою у становленні особистості. Ця навичка, попри практичну спрямованість сучасної моделі освіти, повинна бути розвинутою і підтриманою у концепції НУШ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на актуальність естетичного виховання в школі історіографія педагогічних досліджень з даної проблеми є дуже об'ємною. Це праці Ш. Амонашвілі, С. Воробкевича, Д. Кабалевського, С. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського та між. Серед сучасних дослідників розробкою даної проблеми займалися Ю. Блудова, Н. Ваганова, В. Власова, В. Голуб, С. Мальов, Л. Масол, О. Медведєва, Т. О. Опалюк, Т. Пагута, І. Пацалюк, М. Семіч, А. Сердюк, Н. Тодосієнко, М. Чепіль та інші.

Аналізуючи психологічні аспекти формування сприймання як психічного процесу виділимо дослідження Г. Костюка, В. Моляко, С. Максименко, Р. Павелківа, С. Рубінштейна, О. Скрипченко та енциклопедичні видання з психології, української мови, естетики, педагогіки.

Мета статті – окреслити можливості потенціалу уроків музичного мистецтва у

формуванні естетичного сприймання учнів молодших класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ціннісними орієнтирами нової системи освіти України є орієнтація на учня, його потреби, підтримка педагогіки партнерства, створення командної моделі співробітництва, впровадження проектної діяльності, що ґрунтується на компетентісному принципі формування системи знань, умінь і навичок учнів молодшої школи. Ось складові, що утворюють комплекс інноваційних підходів до формування особистості молодшого школяра, пріоритетами якого є виховання глибокої, мислячої і творчої особистості. Саме учителю початкових класів і учителям предметникам мистецьких дисциплін до снаги поставлене завдання: «виховати інноватора і громадянина, здатного ухвалювати відповідальні рішення» [4], творчо мислити і дотримуватися громадянських чеснот людини.

Спостерігаючи за учнями, їх успішністю, аналізуючи і підтримуючи індивідуальні здібності школярів, їх можливості до реалізації прагнення розвитку творчого потенціалу учителі спроможні підібрати індивідуально-зорієнтовану модель формування особистісних цінностей і констант духовності дитини. Тому слід сповна використовувати мистецький потенціал предметів естетичного циклу, який вивчається у початковій школі: музичне і образотворче мистецтво, художня література. Їх інтеграція і взаємодоповнення утворює базис для комплексного осягнення дійсності. Учні набувають здатності бачити і мислити рельєфно, опираючись на власний досвід і здібності творчого осягнення світу.

Важливими характеристиками НУШ є «зміна підходів до навчання та змісту освіти. Замість запам'ятовування фактів та понять учні набуватимуть компетентностей» [4]. Загалом для дисциплін мистецького циклу, які в своїй основі не дотичні до формального напрямку оволодіння матеріалу, а ґрунтуються на чуттєвому і особистісно-

раціональному осягненні естетичної дійсності, це є надзвичайно близьким і актуальним. Учителю необхідно оволодіти технологією комплексної подачі матеріалу, де розкриття мистецької сутності того чи іншого явища культури відбуватиметься в ракурсі між предметних зв'язків. У навчальному процесі важлива позитивна динаміка росту, з огляду на природу і сутність формування музичного твору, де в кульмінаційній частині розкриваються усі головні мелодичні лінії твору, дотримання цього закону мистецтва в навчальній діяльності приведе до формування в учнів накопичення «динамічної комбінації розвитку їх знань, умінь і навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначатимуть здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [4]. Дотримання цього напрямку в початковій освіті стане підґрунтям для розвитку повноцінної особистості, чий інтелектуальний та мистецький потенціал формуватиметься паралельно дотримуючись зручного індивідуального темпу, запорукою якого стане глибинне осягнення дійсності через формування естетичного сприймання учнів музичного мистецтва. Вміння аналізувати, слухати, поринати в глибину музичного твору, налаштуватися на певний настрій та емоції, формувати свою оцінку й змінювати сприймання реальності в часі, покладаючись на власну інтерпретацію й креативне мислення, є важливою і життєтворчою здібністю людини, яку вона зможе використовувати і в майбутній професійній та навчальній діяльності. Учителю необхідно підтримати зусилля дитини до змін, бажання вчитися, щоб школа приносила радість від спілкування, співтворчості, а не ставала осередком нудної науки, яка наповнює дитину інформацією, яку вона не здатна застосувати у повсякденному житті. Саме акцент на практичній стороні процесу навчання є актуальним для становлення школяра.

Цінність і потенціал уроків музичного мистецтва не до кінця використовується в системі початкової освіти. Оскільки досить розповсюдженою є тенденція несерйозного сприймання цієї навчальної дисципліни в школі. А дарма. На заході уже давно цей предмет є ключовим у формуванні навчального плану школи. Уроки музичного мистецтва розвивають у дітей творче мислення, вміння зосереджуватися на

деталях, формують вольову сторону характеру, навички чуттєвого проживання змісту музичних творів, що допомагає накопиченню в учнів здатності до самокорекції психоемоційного стану. Уроки музичного мистецтва є дієвим засобом до соціалізації особистості в суспільних і міжособистісних відносинах. Музика формує свідомість, яка шліфується і розвивається за допомогою естетичного сприймання світу. Відпрацювання цієї навички є ключовою у системі координат музичного мистецтва. Адже в ньому відображений еволюційний шлях людства, що наповнювався і видозмінювався згідно історичним реаліям часу і періодів у формуванні пріоритетів культурних цінностей різних епох і народів. Стилістика і конкретизація різноманітних форм відображення дійсності в музиці через адаптування й висловлювання композиторів у музичних творах, об'єднання глобальних тем у циклічні форми, використання симфонічної і камерної музики, розробка нових виражальних і звуконаслідувальних засобів є визначальною характеристикою розвитку сучасної музичної культури, її інформаційно-комунікативного простору. Тому формування естетичного сприймання й музичного смаку школярів, їхніх мистецьких ідеалів і творчих здібностей у системі координат загальної і художньої культури складає фундаментальну основу для розвитку музичного мистецтва в школі. Ілюструючи дане твердження наведемо висловлювання великого педагога-гуманіста ХХ століття В. О. Сухомлинського: «Прекрасне – могутнє джерело моральної чистоти, духовного багатства, фізичної досконалості» [6]. Подальша розробка проблеми естетичного виховання в педагогічній науці втілювалася у дослідженнях М. Фіцули, Л. Кузьмінського, В. Омеляненка, Н. Ваганової та між. Естетичне виховання, будучи складовою частиною виховного процесу в школі, покликане сформувати в учнів здатність до сприймання і перетворення «дійсності за законами краси в усіх сферах діяльності людини» [7]. Аналізуючи аспекти естетичного сприймання, як ключової здібності дитини до подальшого оволодіння системою координат естетичного смаку Н. Ваганова зазначає, що саме «естетичному сприйманню як емоційному пізнанню світу» [1] надається велике значення у формуванні емоційно-художнього пізнання дошкільниками навколишнього середовища. Опрацювання основних понять, що асоціюються з розвитком естетичного художнього сприймання дали можливість

науковцю узагальнити основні характеристики цього явища. Отож, естетичне сприймання – «це процес відображення естетичної суті предметів і явищ навколишньої дійсності у всій сукупності їх елементів, що характеризуються взаємозв'язком емоційного й інтелектуального, та відрізняються цілеспрямованістю» [1] в основу чого закладені естетичні відчуття. На нашу думку, це твердження є вірним, оскільки у психологічній науці процес «сприймання передбачає наявність різноманітних відчуттів, які залежні від взаємозв'язків та відношень між якостями, властивостями, що формують предмет чи явище» [5]. Реалізацію цього завдання забезпечує навичка сприймання та інтерпретації творів мистецтва, що «передбачає розвиток емоційної сфери учнів, збагачення естетичного досвіду, формування в них умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати мистецтво, виявляючи до нього емоційно-ціннісне ставлення» [3, с. 51].

Естетичне виховання підтримуючи духовний розвиток учнів дає унікальні можливості для трансформування уявної дійсності, підтримки розвитку творчого ставлення до життя. Для цього учні в школі повинні постійно перебувати під впливом дійсності наповненої естетичними формами: розвивати в собі відчуття прекрасного, формувати естетичне ставлення до природи, праці, побуту, слухати гарну музику, відвідувати театр, читати художню літературу, створювати художньо-прикладні твори насичені естетичним змістом на уроках праці, спілкуватися між собою дотримуючись хорошого тону й шанобливого ставлення до інших, навчитися бути небайдужим, мати здатність до емпатії, розвивати свою емоційно-творчу активність. «Щоб забезпечити систему в естетичному вихованні, необхідно знайти в ній місце для кожної форми організації дитячої діяльності (ігри, заняття, екскурсії, розваги, свята)» [2]. Крім того, на уроках музичного мистецтва можна включати ігри-драматизацій на тексти народних пісень, твори українського дитячого обрядового фольклору, створювати міні або проектні театралізовані вистави із використанням сольного, ансамблевого і хорового співу, гри на дитячих музичних інструментах, розробку костюмів і декорацій. Тобто, учитель має розробити стратегію естетичного розвитку школярів: від початкових проявів творчого художнього сприймання творів музичного мистецтва,

вміння їх оцінювати, висловлювати зрозумілі дитячому віку судження до «формування ключових, мистецьких предметних та між предметних компетентностей в оволодінні способами художньо-творчої діяльності в різних видах мистецтва та комунікації з іншими в художній творчості» [3, с. 50–51]. Можливості творчої комунікації надзвичайно перспективні, вони підтримують у дітей віру у власні здібності, дають поштовх до групової і командної діяльності, виховують лідерські якості, підтримують творчу самореалізацію в процесі занять музикою, додають жвавості у спілкування, через ігрову діяльність моделюють способи залучення учнів до активної музично-виконавської діяльності. У типовій освітній програмі для учнів 1-2 класів НУШ реалізація цієї змістової лінії «Комунікація через мистецтво» передбачає «формування в учнів умінь презентувати себе і свої досягнення, критично їх оцінювати, взаємодіяти з іншими через мистецтво у середовищі, у різних культурно-мистецьких заходах... та регулювати свій емоційний стан завдяки мистецтву» [3, с. 51]. Згідно програми, «опанування учнями мистецтва у початковій школі ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно-зорієнтованого, діяльнісного, ігрового та інтегративного підходів» [3, с. 51]. Інтеграція різних видів мистецтва, розкриття емоційно-ціннісного підходу до продукування навчально-виховного процесу в початковій школі, використання потенціалу мистецького середовища і залучення його ознак до музично-естетичної діяльності школярів стане запорукою до емоційно-чуттєвого розвитку особистості, що дозволить реалізувати головну мету початкової освіти: «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей та розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві...» [3, с. 1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Переваги освітніх програм НУШ утверджують «принципи дитино-центрованості і природо відповідності» [3, с. 1] в розвитку мистецької освіти, що ґрунтуються на засадах доступності і практичної спрямованості навчальних технологій, акцентуванні на процесі творчого осягнення світу і творів мистецтва, відмови

від знаннєвої функції музичного навчання і виховання. Сучасна школа потребує новітніх технологій, реалізації спроможності дитини проявити свої творчі здібності, які підтримують мистецькі предмети, введення нових форм спілкування й досягнення творчого змісту музичних творів, наповнення уроку активними музично-виконавськими формами: спів, поєднання хореографії з декламацією та речитативом, проникнення в музично-драматичну діяльність, створення ігор-драматизацій, спроби відтворити характер музики через малюнок, рух, міміку, пантоміму, введення інструментальної виконавської діяльності на дитячих музичних інструментах, акцентувати увагу на ігровій діяльності, поєднувати уроки мистецтва з іншими дисциплінами, які вивчаються в школі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ваганова Н. А. Розвиток естетичного художнього сприймання в дошкільному віці / Н. А. Ваганова // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К.: Видавництво «Фенікс», 2012. – Т. XII. Психологія творчості. – Випуск 15. – Частина I. – С. 68–76.
2. Естетичне виховання молодших школярів. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://journal.osnova.com.ua/article/7111-%D0%95%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%82>
3. Навчальні програми для 1-4 класів. / Типові освітні програми для учнів 1-2 класів НУШ. / Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. (Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272). – С. 50–52.
4. Нова українська школа / Міністерство освіти і науки України – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
5. Павелків Р. В. Загальна психологія : підручник. / Р. В. Павелків. – К.: Кондор, 2009. – 576 с.
6. Роль естетичного виховання у розвитку особистості учня. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11112/>

7. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. Посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2002. – 528 с.

REFERENCES

1. Vahanova, N. A. (2012). *Rozvytok estetychnoho khudozhn'oho spryumannya v doshkil'nomu vitsi*. [Development of aesthetic artistic perception at preschool age]. Kyiv.
2. *Estetychne vykhovannya molodshykh shkolyariv*. – Elektronnyy resurs. – Rezhym dostupu : <http://journal.osnova.com.ua/article/7111-%D0%95%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%82>
3. *Navchal'ni prohramy dlya 1-4 klasiv*. (2019). [Curricula for grades 1-4]. Kyiv.
4. *Nova ukrayins'ka shkola* / Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny – Elektronnyy resurs. – Rezhym dostupu : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
5. Pavelkiv, R. V. (2009). *Zahal'na psykholohiya*. [General Psychology]. Kyiv.
6. *Rol' estetychnoho vykhovannya u rozvytku osobystosti uchnya*. – Rezhym dostupu : <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11112/>
7. Fitsula, M. M. (2002). *Pedahohika*. [Pedagogy]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВИШПІНСЬКА Ярина Маноліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: дослідження проблем розвитку музичної освіти на Буковині в кінці XVIII – на початку XX століття.

INFORMATION ABOUT AUTHOR

VYSHPINSKA Yaryna Manoliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Music Department at Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

Circle of research interests: research of problems of development of music education in Bukovyna at the end of XVIII – beginning of XX century.

Стаття надійшла до редакції 25.12.2019 р.

УДК 37(447)(092)

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-85-89

ВОЛКОВА Марина Миколаївна –

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри загальних та соціально-економічних дисциплін
Криворізького металургійного інституту
Національної металургійної академії України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3182-7639>
e-mail: a.volikov@ukr.net

ТВОРЧА РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ А. С. МАКАРЕНКА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна освіта зобов'язана А.С. Макаренку різноманітністю ідей та життєвих порад стосовно виховання дітей та молоді. Кожне століття з роками формувало свої виховні еталони, але вічними залишаються ідеї, цінності та погляди, які є основою у формулюванні мети виховання. У зв'язку з цим педагогічні ідеї запропоновані А. С. Макаренком у галузі виховання на сьогодні не втратили своє значення й набувають нового змістовного наповнення та творчої реалізації. Досвід показує, що студіювання та використання на практиці результативних педагогічних ідей та положень А. С. Макаренка дає неабияку користь не тільки у розбудові національної системи освіти, а й у всебічному та гармонійному вихованні молодого покоління. Саме тому у світлі нових міністерських ініціатив перед науковцями та вчителями-практиками, поставлене відповідальне завдання – розробка ефективної освітньо-виховної системи на національному ґрунті з урахуванням найкращих здобутків світової педагогічної думки. Одним із важливих напрямів роботи педагогів у цій системі є правильне виховання дітей та молоді без перекручувань та фальсифікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-публіцистична спадщина А. С. Макаренка представляє собою значну цінність для наукової спільноти та педагогів практиків і тому стала предметом багатьох вітчизняних та наукових досліджень. Вагомий внесок у дослідження та поширення ідей А. С. Макаренка здійснили та здійснюють українські (І. Гетманець, Н. Дічек, І. Зязюн, С. Карпенчук, М. Окса, М. Ярмаченко та ін.) та зарубіжні (В. Беляєв, Л. Гриценко, І. Козлов, В. Кумарин, С. Невська, А. Фролов, О. Ілалтдінова, Т. Корабльова, З. Вайтц, В. Зюнкель, Х. Расмуссен, Л. Фрезе, Г. Хілліг та ін.) науковці. В нашому дослідженні цінними є праці вітчизняних учених, які на сьогодні ініціюють й практиці безпосередньо втілюють педагогічні ідеї А. С. Макаренка у

навчально-виховний процес (І. Гавриленко, О. Козлова, В. Ткаченко та ін.).

Мета статті – висвітлити найкращі здобутки науковців, педагогів, дослідників у пропагуванні та популяризації педагогічної спадщини А. С. Макаренка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна молодь, як і в часи А. С. Макаренка, залишається наодинці з викликами часу, коли й суспільство, і школа, і батьки виявляються неспроможними окреслити маршрут подальшого розвитку підлітків, а відтак визначити напрями її успішної соціалізації. Теперішні освітяни, як свого часу і А. С. Макаренко, добре розуміють, що від нинішнього підлітка залежить майбутнє громади, суспільства й держави в цілому. Про це йдеться в нормативно-правовій базі, що вносить функціонування вітчизняної освіти. Тому, саме зараз постала нагальна потреба в освоєнні та використанні ідей видатного педагога в роботі освітніх закладів, адже виховуючи дітей, А. С. Макаренко хотів бачити підростаюче покоління здоровими, духовно красивими та всебічно освіченими людьми.

На сьогодні творчий доробок А. С. Макаренка реалізується потужними навчальними закладами (Криворізьким державним педагогічним університетом, Полтавським національним педагогічним університетом ім. В. Г. Короленка, Сумським державним педагогічним університетом ім. А. С. Макаренка, Лебединським педагогічним училищем ім. А. С. Макаренка (Сумської обл.), Центральноукраїнським державним педагогічним університетом ім. В. К. Винниченка) та музейними установами (Педагогічно-меморіальним музеєм ім. А. С. Макаренка в м. Долинська (Кіровоградської обл.), музеєм А. С. Макаренка в м. Білопілля (Сумської обл.), кімнатою-музей А. С. Макаренка (на базі Полтавського та Сумського педагогічних університетів).

Окрім того, спадщина видатного педагога активно пропагується історико-

культурними заповідниками, зокрема такими як Державний музей-заповідник А. С. Макаренка (с. Ковалівка, Полтавської обл.) та музей Курязької виховної колонії Управління державної пенітенціарної служби МВС України (Харківської обл.). В наш час означеними закладами здійснюється велика й кропітка робота щодо зберігання, структурування та поширення науково-публіцистичної спадщини А. С. Макаренка.

Висвітливо конкретні заходи щодо творчої реалізації ідей А.С.Макаренка у перелічених вище установах та окреслимо основні напрями виховної роботи серед дітей та молоді.

Викладачами кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету щорічно серед студентів та молодих учених проводяться науково-практичні конференції присвячені спадщині видатного педагога. Педагогічний досвід А. С. Макаренка слугує надійною основою для здоров'язбережувального виховання студентства. Виховні заходи такі як: «Здоровий дух у здоровому тілі» (2018 р.), «На шляху до власного здоров'я» (2019 р.), «Людина яка шкідливі звички не може бути вчителем» (2019 р.) організовані викладачами університету направлені на актуалізацію здорового способу життя, формуванню культури здоров'я, попередженню шкідливих звичок у молодіжному середовищі. У цілому педагогічні ідеї А. С. Макаренка реалізуються через плідну та творчу співпрацю викладацького та студентського колективів.

Також, виховні ідеї та погляди видатного педагога знаходять своє практичне втілення в організації виховної роботи Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка.

Доктор педагогічних наук А. Сбруєва виокремлює такі чотири етапи розвитку макаренкознавчої активності університету: *«I етап (1957–70-ті рр. XX ст.) – пошуково-пропагандистський, який полягав в організації спільної пошукової роботи викладачів і студентів з метою збору матеріалів для кімнати-музею А. С. Макаренка (листування та зустрічі з макаренкознавцями; проведення екскурсій до пам'ятних місць, пов'язаних із життям та діяльністю педагога) та ін.; II етап (80-ті рр. XX ст.) – узагальнювально-методичний в означений період викладачами університету здійснювалася робота методичного забезпечення навчальних курсів, спрямованих в першу чергу на поглиблене вивчення педагогічної системи А. С. Макаренка, організовувалися навчально-екскурсійні розвідки серед*

студентства історико-педагогічної спрямованості. Педагогічним колективом ставилося питання стосовно поширення та використання ідей та поглядів А. С. Макаренка у роботі загальноосвітніх шкіл та позашкільних навчальних закладів. Керівництвом університету було започатковано організацію та проведення всеукраїнських та міжнародних макаренкознавчих конференцій, що мали на меті як історико-педагогічний аналіз творчого доробку видатного педагога, так і узагальнення сучасного передового педагогічного досвіду; *III етап (90-ті рр. XX ст.) – радикально-оновлювальний в цей період відбулося якісне оновлення методичного забезпечення викладання макаренкознавчих навчальних курсів, суттєве розширення та збагачення їх змісту, яке отримало порівняльно-педагогічну спрямованість). В університеті стало новацією використання в дослідженнях методів порівняльно-синхронічного та порівняльно-діахронного аналізу, що дозволило науково, грамотно та виважено протистояти критико-нігілістичським способам заперечення цінності й інноваційного потенціалу макаренківської спадщини, об'єктивно визначити місце і значення Макаренка-педагога у світовому історико-педагогічному процесі; IV (початок XXI ст.) – творчо-аналітичний в цей період відбулося кількісне розширення тематики та якісне урізноманітнення методів макаренкознавчих досліджень, професіоналізація підходів до їх здійснення. Пріоритетного розвитку набули макаренкознавчі студії в галузі педагогічної інноватики, соціальної педагогіки, колекційної педагогіки [2, с. 36–37]. Ця розлога цитата є доказовим свідченням того, що творча спадщина А. С. Макаренка пройшла довгий шлях свого становлення і практичного втілення. Слід вказати, що на сучасному етапі макаренкознавчі розвідки у Сумському педагогічному не стоять на місці.*

Макаренкознавча школа Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка пов'язана з такими вченими-викладачами як (І. Андрійчук, В. Бобрицька, В. Зеленюк, І. Кривонос, Л. Крамущенко, В. Ковтун, М. Кулініч, Ф. Моргун, В. Моргун, В. Орехова, Н. Тарасевич, Л. Савенкова, І. Седакова, К. Ширяєва). Нині творча реалізація ідей та поглядів А. С. Макаренка у Полтавському вищі здійснюється завдяки зусиллям педагогічного колективу кафедри педагогічної майстерності та менеджменту ім. І. Зязюна, під керівництвом доктора педагогічних наук професора А. Ткаченка. На сьогодні кафедра

є потужним науково-організаційним та видавничим центром Міжнародної Макаренківської Асоціації (ММА).

Завдяки титанічним зусиллям полтавських викладачів А. Ткаченка та В. Моргуна макаренкознавство як науковий напрям активно розвивається й пропагується не тільки на території України, а й за її межами. Вчені-макаренкознавці спільно зі студентством здійснюють пошук архівних документів, досліджують історію становлення та розвитку Полтавської колонії ім. М. Горького та комуни ім. Ф. Дзержинського, вивчають спогади учнів та колег А. С. Макаренка. Виховна робота з молоддю постійно в полі зору науковців-теоретиків і практиків. В стінах Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка проводяться навчальні екскурсії до аудиторії-музею А. С. Макаренка, організовується пошуково-красознавча робота, щорічно проходять макаренківські дні, які направлені на збагачення та поширення теоретичних знань про видатного педагога Полтавщини.

Творча реалізація ідей видатного педагога А. С. Макаренка має своє практичне втілення в навчально-виховній роботі Сахнівської школи імені О. Захаренка I-III ступенів (Черкаська обл.). Видатний педагог, один із засновників Академії педагогічних наук України Олександр Захаренко, використовуючи педагогічний досвід А. С. Макаренка, перетворив звичайну сільську школу на школу-комплекс, де забезпечується всебічне виховання дітей та молоді, прищеплюється любов до праці, формується почуття добра й поваги до власного здоров'я. За ініціативи А. Захаренка в школі втілена нова система громадянського, трудового, статевого та сімейного виховання, яка ще раз переконала, що виховна система, запропонована А. С. Макаренком, дієва і може функціонувати в нових освітніх умовах. Слід додати, що система педагогічної роботи Сахнівської школи спрямована на виховання хлопчиків та дівчаток за десятьма загальнолюдськими цінностями: Мир, Земля, Праця, Батьківщина, Сім'я, Соціальна справедливість, Культура, Людина.

Авторська школа О. Захаренка є тим загальноосвітнім закладом, який на сьогодні не тільки пропагує макаренківські ідеї, а творчо реалізує їх на практиці завдяки спільній роботі педагогічного, учнівського й батьківського колективів.

На Кіровоградщині гідно продовжують виховні традиції видатного педагога вчителі Долинської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 імені А. С. Макаренка. Учительський колектив під керівництвом

директорки школи Г. Бойко спрямовують свою роботу на збереження й зміцнення здоров'я дітей, формування навичок здорового способу життя, про що свідчать виховні заходи: «Сім'я і здоров'я», «Школа сприяння здоров'ю», «Твоє життя – твоє здоров'я» та ін. Окрім того, досвідченими вчителями Долинщини проводяться відкриті уроки, присвячені сім'ї та родинному вихованню, тематика заходів стосується таких аспектів: «Педагогічний такт батьків», «Покарання та заохочення дітей у сім'ї», «Роль батьків у формуванні в підлітків навичок самоосвіти та самовиховання», «Батьки та діти: ідеали та реальність», «Правовий аспект сімейного виховання». Також слід наголосити, що навчальна робота серед учнів доповнюється й просвітницькою роботою з батьками з використанням традицій народної педагогіки («Чи потрібні в сім'ї традиції?», «Родинне дерево», «Вплив сім'ї на ціннісні орієнтації та світогляд дитини», «Сімейне краєзнавство» тощо).

У напрямках пропаганди здорового способу життя в школі організовано постійно діючий батьківський всеобуч, девіз якого: «Добре здоров'я допоможе прожити цікаве життя». Просвітницька робота серед батьків направлена в першу чергу на виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я власних дітей. Нині школа розв'язує найважливіші виховні завдання, визначені ще А. С. Макаренком, які полягають у поєднанні навчання з продуктивною працею, міжособистісному спілкуванні та взаємодії хлопців та дівчат та санітарно-гігієнічній просвіті учнів та їх батьків. Така різнорівнева система виховної роботи Долинської ЗОШ №2 імені А. С. Макаренка допомагає школярам краще пізнавати педагогічну спадщину та ідеї видатного педагога й практично реалізовувати у своєму житті.

Необхідно вказати, що на сучасному етапі освітніх трансформацій музейні установи як спеціалізовані структури теж сприяють активному залученню дітей та молоді до вивчення творчого доробку А. С. Макаренка тож, Кіровоградщина в цьому напрямку просвітницької роботи не стала винятком.

Долинський педагогічно-меморіальний музей (Кіровоградської обл.) є тією культурно-освітньою установою, яка на сьогодні активно вивчає та пропагує педагогічну спадщину А. С. Макаренка як серед учнів так і учителів міста. На сьогодні музей налічує 5859 експонатів, а допоміжний фонд складає 1166 одиниць. Історико-педагогічну цінність музею складають особисті фото А. С. Макаренка, фото учнів Долинського залізничного нижче

початкового 2-класного училища в якому працював педагог з 1911–1914 рр., освітні документи кінця XIX початку XX століття, газетний матеріал, методична література, підручники, особові справи вчителів району, досвід роботи сучасних вчителів-новаторів, краєзнавча література тощо.

Для ознайомлення дітей та молоді з творчою спадщиною А. С. Макаренка працівниками музею використовуються різні форми роботи, а саме проведено 10 – тематичних виставок, 21 – екскурсія, 12 – виховних заходів на різну тематику, 6 вікторин, 1 – музейний урок, 6 – виховних години.

Окрім того, педагоги Кіровоградщини теж долучаються до популяризації творчого доробку А. С. Макаренка. Так березні 2019 р. із залученням шкіл району відбулися урочисті заходи до Дня народження видатного педагога так званий (Макаренківський тиждень):

(Перший день) Екскурсія «Меморіальна кімната А. С. Макаренка».

(Другий день) Екскурсія «Дитячі та юнацькі роки А. С. Макаренка».

(Третій день) Екскурсія «Долинський період життя А.С.Макаренка».

(Четвертий день) Виставка «Життя А.С.Макаренка мовою філателії».

(П'ятий день) Захід «Інженер дитячих душ».

(Шостий день) Книжково-ілюстративна виставка «А. С. Макаренко – світоч вітчизняної педагогічної науки».

Також впродовж року керівництвом музею проводилися круглі столи присвячені педагогічній діяльності А. С. Макаренка та організовувався серед учнів перегляд художніх фільмів таких як: «Педагогічна поема» (1955 р.) та «Прапори на баштах» (1958 р.), «Великі та маленькі (1963 р.) за мотивами «Книги для батьків» та ін. Щомісячно згідно плану працівниками музею проводяться тематичні екскурсії: «Виховна система А. С. Макаренка, «Життя А. С. Макаренка мовою філателії», «Долі Долинських вихованців А. С. Макаренка», «Виховання в колективі і через колектив (із творчого А. С. Макаренка), «В ХХІ століття крокуємо з А. С. Макаренко».

Цінною для нашого дослідження є думка директора музею С. Пістряги, яка наголошує на тому, що «Найкращою пам'яттю про А. С. Макаренка є практична діяльність з утілення в життя ідей великого педагога. Використовуючи багату, невичерпну макаренківську спадщину, вчителі Долинського району Кіровоградської області гідно продовжують традиції виховання юних. З року в рік удосконалюють свою

майстерність, щоб з честю скривитись з благородним завданням покладеним на них Батьківщиною: виховати молоду зміну, здатну вершити священну справу державотворення» [1, с. 108].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрому. Отже, можна з упевненістю стверджувати, що глибоке вивчення та практичне застосування плідних педагогічних ідей А.С. Макаренка може дати неабияку користь для розбудови національної системи освіти. Тому, творча реалізація педагогічних ідей А. С. Макаренка в умовах сьогодення є необхідною вимогою часу й допоможе подолати безліч психолого-педагогічних проблем, які ставить перед молоддю життя.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні епістолярної спадщини видатного педагога яка є на сьогодні є неоціненним джерелом для вивчення історико-педагогічного процесу першої половини ХХ століття.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Пістряга С. В. Продовження макаренківських традицій / С. В. Пістряга // Витоки : альманах Української асоціації Антона Макаренка. Полтава : АСМІ, Вип. № 1, 2003. – С. 108–111.

2. Творча спадщина А. С. Макаренка: осмислення історичного досвіду та інноваційного потенціалу : монографія / за заг. ред. А. А. Сбрусової. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – 380 с.

REFERENCES

1. Pistriuha, S. V. (2003) *Prodovzhennia makarenkivskykh tradytsii. Vytoky : almanakh Ukrainskoi asotsiatsii Antona Makarenka.* [Makarenkivskykh tradytsii]. Poltava.

2. *Tvorcha spadshchyna A. S. Makarenka: osmyslennia istorichnoho dosvidu ta innovatsiinoho potentsialu.* (2013) [Spadshchyna A. S. Makarenka: osmyslennia istorichnoho dosvidu ta innovatsiinoho potentsialu. monohrafiia]. Sumy.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВОЛІКОВА Марина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальних та соціально-економічних дисциплін Криворізького металургійного інституту Національної металургійної академії України.

Наукові інтереси: макаренкознавство, педагогіка, теорія та історія соціального виховання дітей та молоді.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VOLIKOVA Maryna Mykolaivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of General and Socio-Economic Disciplines of the Krivoy Rog Metallurgical Institute of the National Metallurgical Academy of Ukraine.

Circle of research interests: Makarenko studies, pedagogy, theory and history of social education of children and young people.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2019 р.

УДК 378,147:001.895:811.161.2
DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-89-93

ДЕМЕШКО Інна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2982-8675>
e-mail: demeshkoim@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОПИСНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН МОВОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Зміни й оновлення мовної освіти в Україні, спричинені необхідністю підвищення якості освітніх послуг, актуалізує компетентнісний підхід при застосуванні правописних компетентностей під час вивчення дисциплін мовознавчого циклу. Компетентнісна модель навчання української мови на сучасному етапі розвитку набуває суспільної значущості, а тому потребує глибокого осмислення й широкого розгляду пов'язаних з нею питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття компетентностей та компетенцій науково обґрунтовано ще в середині 80-х років минулого століття в працях К. Брідес, М. Кнауфа, Д. Мертеса, Х. Шепер. На початку 21-го століття ці поняття диференційовано в працях І. Зимньої, В. Красівського, Н. Кузьміної, С. Лейко, О. Овчарук, О. Пометун, С. Черкашина, О. Хуторського та ін. Проблемам вироблення орфографічної компетентності присвячено праці О. Біляєва, Н. Бондаренко, А. Віцюк, О. Караман, І. Хом'як, Н. Шкурятної, С. Яворської, пунктуаційної – праці Н. Андрощук, А. Бурячка, Н. Гуйванюк, С. Дорошенка, А. Загнітка та ін.

Мета статті – установити та обґрунтувати принципи застосування правописних (орфографічних та пунктуаційних) компетентностей при вивченні дисциплін мовознавчого циклу. На факультеті філології та журналістики «Практичний курс української мови» (вивчається в першому семестрі першого курсу) – це пропедевтичний курс, метою якого є підготовка до засвоєння інших дисциплін лінгвістичного циклу, насамперед

курсу «Сучасна українська літературна мова». Основне завдання курсу – зорієнтувати студентів на усвідомлене, теоретично обґрунтоване засвоєння норм сучасної української літературної мови в усній і писемній формах, ознайомити студентів з тими науковими джерелами, до яких можна звертатися для вдосконалення культури мови. Основну увагу зосереджено на орфографічних та пунктуаційних правилах, висвітлено особливості словозміни повнозначних частин мови, правопису повнозначних та службових частин мови, правил пунктуації в простому, простому ускладненому та складному реченнях.

До закінчення курсу студенти закріплюють знання з української мови, здобуті в школі, гімназії, ліцеї, і підготовлені до вивчення теоретичних лінгвістичних дисциплін, зокрема курсу «Сучасна українська літературна мова»; поглиблюють і розширюють знання з основних розділів шкільного курсу української мови та виробляють автоматизовані навички грамотного письма й усного мовлення; ознайомлюються з основною лінгвістичною термінологією, літературними нормами сучасної української літературної мови, принципами фонетико-фонологічного, орфоепічного, орфографічного та пунктуаційного розборів; оволодівають орфографічним, орфоепічним, граматичним і пунктуаційним матеріалом, який вивчався на практичних заняттях; розрізняють і правильно використовують елементи мовних засобів, які відображають специфіку функціональних стилів, вільно володіють літературним розмовним мовленням; виробляють навички виконання мовних розборів (фонетичного, фонетико-фонологічного, орфоепічного,

орфографічного та пунктуаційного; для усвідомленого засвоєння теоретичного матеріалу виробляють навички роботи з українськими лексикографічними джерелами, «Українським правописом» та ін. довідковою літературою; при розв'язанні лінгвістичних задач та проблемних ситуацій використовують знання, здобуті при вивченні курсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання специфіки орфографії та пунктуації досліджено Н. Андрощук, О. Біляєвим, А. Бурячком, Н. Гуйванюк, С. Дорошенком, А. Загнітком, І. Мельниченком, В. Німчуком, І. Хом'яком, Н. Шкурятною, І. Ющуком та ін. Під час вивчення дисциплін мовознавчого циклу розглядаються питання формування грамотності в студентів, правописних умінь, мовленнєво-комунікаційних компетенцій. В умовах скорочення аудиторних годин правописні компетентності необхідно формувати і під час вивчення ін. дисциплін, зокрема, сучасної української літературної мови, культури мови, стилістики та ін. На практичних заняттях використано принцип усвідомленої перспективи, методи проблемного навчання, активізації студентів, виховного спрямування. Викладач прагне зорієнтувати студентів на усвідомлене вивчення основних питань курсу й застосуванні знань на практиці.

На першому курсі (перший семестр) під час вивчення «Практичного курсу української мови» використовується метод тренувальних вправ, типології мовних вправ. Використовуються програми-тренажери для формування й закріплення навичок правопису. Запропоновано проект електронного тренажеру. На заняттях необхідно визначити етапи навчання орфографії та пунктуації, з'ясувати питання порушення норм сучасної української літературної мови. Ефективність формування правописної компетентності студентів підвищиться за умов застосування компетентнісного підходу в навчанні правопису.

Підтримуємо думку Н. Бондаренко, що основні аспекти компетентнісного підходу при формуванні правописної грамотності в змісті освіти реалізуються через соціокультурний аспект. «Соціокультурна змістова лінія включає відомості, які розкривають феномен особистості, суспільства, України й українства в їх самобутності [1, с. 12]. Добираючи тексти для орфографічно-пунктуаційного аналізу необхідно добирати матеріали, пов'язані з історією України, рідного краю, географією, враховуючи особливості менталітету,

світоглядні ідеї, ідеали, морально-етичні уявлення.

Основна мета роботи з орфографії та пунктуації – сформувати в студентів правописну грамотність, що ґрунтується на засвоєнні й практичному застосуванні знань про орфографічні та пунктуаційні норми. Методика навчання правопису виходить із врахування: 1) поняттєвого апарату, принципів сучасного правопису; 2) виконанні орфографічно-пунктуаційного аналізу тексту; 3) підготовки студентів першого курсу до сприйняття дисциплін мовознавчого циклу; 4) культури мовлення; 5) впливу іншої мови або діалектного субстрату.

Правописна (орфографічна й пунктуаційна) компетентність передбачає засвоєння й застосування правописних норм і формування таких умінь: 1) знаходити орфограми, виконувати орфографічний аналіз слова, тексту; 2) виявляти й пояснювати пунктограми в простому, простому ускладненому і складному (складно-сурядному, складнопідрядному, безсполучниковому) реченнях; 3) розпізнавати орфограми й пунктограми з-поміж інших; розрізняти їх види; 4) уміння застосовувати орфографічні та пунктуаційні правила; 5) грамотно писати слова з вивченими орфограмами; правильно ставити розділові знаки в простому і складному реченнях; 6) знаходити й виправляти орфографічні та пунктуаційні помилки.

При цьому враховувати знання теоретичного блоку (принципи правопису (основні (фонетичний, морфологічний, традиційний, смисловий) та неосновні (лексико-синтаксичний, словотвірно-граматичний) з розділу орфографія, зміни в чинному правописі, принципи пунктуації (граматичний (структурний або синтаксичний), логічний (смисловий)) та пунктуація.

Слід звертати увагу на закріплення термінологічної бази з орфографії та пунктуації, характеристики базових понять і термінів, засвоєння яких становить основну умову формування правописної компетентності студентів. Доречно враховувати причини низького рівня грамотності (оточення, не належний рівень єдиної мовної політики в державі) та методичного (недостатня мотивація, скорочення годин на вивчення курсів, послаблення інтересу до навчання, мало читають високохудожні твори) характеру.

При вивченні курсу «Сучасна українська літературна мова (Лексикологія)» (другий семестр) доречно повторити правопис слів іншомовного походження під час вивчення запозиченої лексики, особливості їх адаптації

до словотвірної системи української мови. Вивчення курсу «Сучасна українська літературна мова (Фонетика)» (третій семестр) передбачає застосувати знання з фонетики, орфоєпії при написанні диктантів, враховуючи асимілятивно-дисимілятивні процеси, спрощення в групах приголосних, орфоєпічні норми (вимову голосних, приголосних), уміння застосовувати фонетичний принцип правопису на практиці. При вивченні курсу «Сучасна українська літературна мова (Морфологія)» (четвертий – п'ятий семестри) студенти під час вивчення морфемики, словотвору, способів творення різних частин мови на практиці застосовують морфологічний принцип правопису, враховуючи морфемну структуру слова, спосіб творення слова, що, безперечно, впливає на рівень грамотності студента. Вивчаючи теоретичні питання курсу «Сучасна українська літературна мова (Синтаксис)» (шостий – сьомий семестри), студенти закріплюють знання про принципи пунктуації (граматичний, логічний (смысловий)), допоміжний до граматичного – інтонаційний, правильно визначають структуру й тип речення, що сприяє рівню грамотності студента, засвоєнню та закріпленню пунктуаційних норм. За ступенем узагальнення мовних фактів правила, зібрані в пропедевтичному курсі синтаксису й пунктуації є узагальненими.

Серед причин недостатньої ефективності пунктуації доречно назвати такі: низька мотивованість, знижений інтерес до навчання, труднощі при визначенні синтаксичної структури речення (однорідні присудки чи складносурядне речення, чим ускладнене просте речення). Якщо основним завданням розвитку орфографічних навичок є їх автоматизація, то становлення й застосування пунктуаційних навичок потребує вміння розбиратися в синтаксичній структурі речення, правильно визначати предикативний центр, тип речення; усвідомлення можливості різного пунктуаційного оформлення синтаксичних структур; розуміння залежності вживання розділового знака від смислу висловлювання. Якщо компетенція – це прогнозована програма освітньої підготовки, при якій враховано мотиваційний, орієнтаційний, цільовий, функційний, оцінний, контрольний компоненти, то компетентність – це якісна характеристика особистості, що потрібна для продуктивної діяльності в освітній галузі.

Студенти, що опанували «Практичний курс української мови», курс «Сучасна українська літературна» мають володіти такими програмними загальними компетентностями (знання та розуміння

предметної області та розуміння професійної діяльності; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях; спілкуватися державною мовою усно й письмово) та предметними (фаховими) компетентностями (здатність використовувати досягнення сучасної науки в галузі теорії та історії української мови; вільно володіти українською мовою, використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі фахової і міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах; здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій формах, володіти методикою розвитку зв'язного мовлення студентів, наводити приклади, ілюструючи розуміння теоретичного матеріалу.

Формування, реалізація правописних компетентностей студентів спираються на поняття й закономірності, на яких ґрунтуються орфографія та пунктуація, а також на лінгвістичні відомості. При компетентнісному підході необхідно враховувати залежність рівня правописної грамотності студентів від особистісних характеристик – загального, культурного, інтелектуального, мовленнєвого розвитку, ерудиції, начитаності. Саме ці чинники варто враховувати при формуванні та застосуванні правописних компетентностей.

Мовна компетентність має такі складові: орфоєпічну, лексичну, правописну (орфографічну, пунктуаційну), морфологічну, синтаксичну. Тому доцільно актуалізувати взаємозв'язок таких видів мовленнєвої діяльності, як говоріння, читання, письмо. При цьому варто враховувати соціокультурний аспект, що ґрунтується основних функціях мови, а також відображає взаємозв'язок об'єкт (студент) – суспільство – мова – знання – застосування на практиці. Усвідомлене вивчення мови, удосконалення її літературних норм передбачає врахування менталітету, морально-етичних уявлень, естетичних уподобань, тому добираючи текст для написання диктанту або орфографічно-пунктуаційного аналізу, доречно добирати матеріал, враховуючи основні світоглядні, національні, патріотичні ідеї, позитивні образи. Тексти, пов'язані з історією, географією країни, рідного краю, історією мови, духовною культурою, при цьому використовуючи текстоцентричну модель вивчення мови.

При вивченні дисциплін мовознавчого циклу необхідно застосовувати основні чинники реалізації правописної компетентності, зважаючи на специфіку та завдання кожної дисципліни, усвідомлено реалізувати компетентнісний підхід, враховуючи особливості інтегральних (відповідно стандарту вищої освіти в контексті особливостей освітньо-професійної програми), загальних (здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу; застосування знання на практиці; спілкуватися державною мовою усно й письмово; оволодівати сучасними знаннями; виявляти ініціативу; діяти соціально відповідально та свідомо; усвідомлювати можливості та гендерні проблеми та ін.) та професійних (застосовувати знання про сучасні досягнення в предметній галузі; використовувати навички роботи з комп'ютером та знання й уміння в галузі сучасних інформаційних технологій для розв'язання практичних завдань) компетентностей.

Студенти на практичних заняттях працюють за авторськими навчальними посібниками [2, 3]. На заняттях з «Практичного курсу української мови», виконуючи орфографічно-пунктуаційний аналіз тексту, використовується «Збірник диктантів української мови», укладений викладачем [4]. На основі роботи над текстами студенти першого курсу удосконалюють орфографічні, пунктуаційні, орфоепічні, лексичні, морфологічні вміння й навички. Аспектно-мовні завдання та вправи аналітичного, творчого, конструктивного характеру забезпечують удосконалення правописних умінь і навичок. Тексти диктантів є зразками різних функціональних стилів, вони відображають рівень розвитку сучасної української літературної мови, і це дозволяє студентам перевірити свій рівень володіння орфографічними й пунктуаційними нормами. Пропонуються різностильові тексти, що дає змогу для порівняльної лінгвістичної, орфографічно-пунктуаційної характеристики визначити особливості кожного стилю з погляду добору лексичного матеріалу (значення й правопис лексем), специфіки синтаксичних конструкцій (структура, пунктуаційне оформлення). Виконуючи комплексні завдання на основі тексту студенти культивують увагу до вимови, семантики, особливостей правопису самостійних та службових частин мови, структури речення, збагачується їхній словник. Це також дає змогу повторити вивчений матеріал, закріпити теорію, застосувати набуті знання в новій ситуації, зокрема при корекції та

вичитці тексту.

Таким чином, при вивченні дисциплін мовознавчого циклу необхідно усвідомлено реалізовувати компетентнісний підхід, застосовуючи компетентнісну модель навчання, враховуючи особливості інтегральних, загальних та професійних компетентностей.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Застосування правописних компетентностей при вивченні дисциплін мовознавчого циклу передбачає знання теоретичного матеріалу, уміння застосовувати його на практиці. Навчання правопису передбачає врахування єдності навчання, виховання й розвитку, мовленнєво-мисленнєвої активності, науковості, функційності, системності, усвідомленості, доступності, модельованого оволодіння мовою, текстоцентризму, врахування внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків, наступності й перспективності, взаємозв'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності, застосовуючи компетентнісну модель навчання.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в подальшому застосуванні інноваційних процесів і технологій, знаходженні нових дієвих методів викладання теоретичних курсів, використанні нових методів у взаємодії з традиційними методами навчання під час викладання дисциплін мовознавчого циклу для студентів філологічних факультетів ВНЗ.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Н. В. Формування правописної компетентності учнів 5–7 класів на уроках української мови: посіб. Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. – 112 с.
2. Демешко І. М. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія : таблиці, схеми : навч. посіб. Кіровоград: ПП «Авангард», 2013. – 328 с.
3. Демешко І. М. Практичний курс української мови : навч. посіб. [2-е вид., випр. і доп.]. Харків : ФОП Озеров Г. В., 2018. – 348 с.
4. Збірник диктантів з української мови / уклад. І. М. Демешко. Кропивницький: ПП «Авангард», 2018. – 100 с.

REFERENCES

1. Bondarenko, N. V. (2017). *Formuvannia pravopysnoi kompetentnosti uchniv v 5–7 klasiv na urokakh ukraïnskoi movy*. [Law-forming ability was taught in grades 5–7 in Ukrainian]. Kyiv.
2. Demeshko, I. M. (2013). *Suchasna ukraïnska literaturna mova. Vstup. Fonetyka. Fonolohiia*.

Morfonolohiia. Orfoepiia. Hrafika. Orfohrafiia. Leksykologhiia. Frazeologhiia. Leksykohrafiia: tablytsi, skhemy. [Modern Ukrainian literary language. Introduction. Phonetics. Phonology. Morphonology. Orthoepey. Graphics. Orthography. Lexicology. Phraseology. Lexicography: tables, charts] Kirovohrad.

3. Demeshko, I. M. (2018). *Praktychnyi kurs ukrainskoi movy.* [Practical Course in Ukrainian] Kharkiv

4. *Zbirnyk dyktantiv z ukrainskoi movy.* (2018). [Collection of dictators in the Ukrainian language / comp. I. M Demeshko]. Kropyvnytskyi.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДЕМЕШКО Інна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені

Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика навчання теоретичних курсів у вищій школі, удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів-філологів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DEMESHKO Inna Mykolayvna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Ukrainian language of Centralukrainian Ukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methodology of teaching theoretical courses in higher education, improvement of professional training of future teachers-philologists.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2019 р.

УДК 373.2.016:51

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-93-98

ДЕМЧЕНКО Юлія Миколаївна –

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID; <https://orcid.org/0000-0002-2247-7470>
e-mail: guliya81@ukr.net

НІКІТИНА Олена Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID; <https://orcid.org/0000-0003-1045-5300>
e-mail: hele-nikitin@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ МИСЛЕННЄВИХ ОПЕРАЦІЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Одним із базових принципів Нової української школи є уявлення про безперервність освіти. Це означає, що процес виховання, навчання та формування особистості починається відразу від народження і триває усе життя. Базовими етапами фізичного, психічного та соціального становлення особистості дитини є вік немовляти (до року), ранній вік (1-3 роки) та дошкільний вік (3-6/7 років). Саме тому дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Держава при цьому визнає пріоритетність дошкільної освіти та забезпечує умови для її здобуття.

Сучасні педагогічні вимоги до мисленнєвої діяльності дитини дошкільного

віку полягають у розвитку уміння обирати та реалізувати діяльність, використовуючи активні пошукові дії (дослідницькі), співвідносити дії з результатом, прагнути до кінцевої мети. Для успішної діяльності дитина повинна володіти такими логічними операціями як аналіз, порівняння, узагальнення і класифікація. Основною умовою розвитку мислення дітей є цілеспрямоване розвивальне навчання. Щоб зробити процес навчання привабливим для дошкільників, важливо підтримувати в них бадьорий робочий настрій, а для цього слід використовувати інтелектуальні ігри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі формування розумових операцій у дітей дошкільного віку та ролі дидактичної гри в даному аспекті,

пріділяли свою увагу багато вітчизняних і зарубіжних педагогів та психологів. Особливої уваги заслуговують фундаментальні праці Л. А. Венгера, Л. С. Виготського, Л. Ф. Обухова, С. Л. Рубінштейна, М. М. Поддьякова, Л. М. Фрідмана, Т. Д. Ріхтерман, Л. Ф. Тихомирової, О. М. Степанова та ін.. Застосування освітніх технологій у навчанні дітей дошкільного віку розглядається в дослідженнях Т. В. Лусс, Л. В. Іщенко та ін..

Мета статті полягає у вивченні особливостей мисленнєвої діяльності дітей дошкільного віку та описі алгоритмів формування основних мисленнєвих операцій із застосуванням дидактичних ігор.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дошкільному віці дитина засвоює основи знань про навколишній світ. Старші дошкільники уже здатні робити певні висновки та узагальнення, їхнє мислення характеризується допитливістю та активністю. Психолог Максименко С. Д. визначав мислення як психічний процес самостійного пошуку й відкриття суттєво нового [4, с. 134]. У науковій літературі зустрічаються поняття «мисленнєві дії» та «мисленнєві операції». Розглянемо їх детальніше.

Мисленнєві дії – це дії з об'єктами, відображеними в образах уявлень, уяві та в поняттях. Мисленнєві дії спрямовані на перетворення умов пізнання об'єкта, його образу, умов задачі тощо [5, с. 95].

Мисленнєві операції – це порівняння, синтез, аналіз, абстрагування, узагальнення, конкретизація, класифікація, систематизація тощо. [5, с. 89]. Вони спрямовані на пізнання об'єктів, а також контроль за виконанням перетворюючої функції.

Наприкінці 1-го року життя малюк може виконувати елементарні мисленнєві дії – використовувати взаємозв'язок між предметами для досягнення мети [7; 8; 9]. На 2-3-му роках життя малюк оволодіває різноманітними діями, які не поєднані помітними зв'язками предметами, тобто здійснює співвідносні та маніпулятивні дії. Однак важливо, що малюк починає орієнтуватися на зв'язок між предметами, зокрема, на зв'язок знаряддя з предметом, пізніше переходить до встановлення таких зв'язків у нових умовах, під час розв'язування нових завдань [7; 8; 9]. У цьому формується наочно-дійове мислення дитини.

Наочно-дійове мислення – мислення, яке здійснюється за допомогою зовнішніх орієнтувальних дій. Дитина використовує наочно-дійове мислення для дослідження найрізноманітніших зв'язків у

навколишньому світі. Особливість його полягає у наочному представленні завдання, використанні дитиною практичних дій під час його розв'язання.

Зовнішні орієнтувальні дії є основою утворення внутрішніх (психічних). У ранньому дитинстві виникають мислительні дії, що виконуються подумки, без зовнішніх спроб. Якщо малюк знайомий зі способом розв'язання завдання (дістати далекий предмет за допомогою палиці), то він може здогадатися як застосувати його в новій ситуації. Наприклад дістати м'ячик, який закотився під диван. Цей здогад має у своїй основі спробу, яку дитина виконує подумки. Тобто, малюк діє не з реальними предметами, а з образами, уявленнями про них і способами їх використання. Мислення дитини стає наочно-образним.

Наочно-образне мислення – це мислення, яке відбувається на основі образів та уявлень, перетворення ситуації в план образів. У простій формі це мислення виникає в дошкільному віці. Дошкільники мислять образами. Спонукаючи до створення образів на основі прочитаного, сприйнятих об'єктів, до схематичного та символічного зображення об'єктів пізнання, вихователь розвиває образне мислення у дітей [7; 8; 9].

У ранньому дитинстві можливості образного мислення дуже обмежені, йому під силу тільки найпростіші завдання. У ході розв'язання ускладнених завдань малюк змушений вдаватися до зовнішніх дій.

У розвитку мислення дітей раннього віку важливу роль відіграє формування узагальнень – мисленого об'єднання предметів або дій, наділених спільними істотними ознаками. Основою для них є засвоєння мовлення, оскільки значення слів, їх розуміння і використання передбачає узагальнення.

До завершення раннього дитинства виникає знаково-символічна функція свідомості. Дитина починає засвоювати операцію заміщення, коли один предмет може бути використаний як замітник іншого. Передумовою виникнення знакової функції є оволодіння предметними діями та відокремлення дії від предмета. Знакова функція не відкривається, а засвоюється дитиною, її передають дитині дорослі, показуючи ігрові дії, навчаючи малюванню, конструюванню, багаторазово вказують при цьому на те, що дії дитини та їх результати щось означають. Засвоєння знакової функції відбувається на основі розвитку власної діяльності дитини. Навіть у найпростіших формах знакова функція перебудовує мислення дитини. Замість уявлень про реальні дії з реальними речами вона починає

використовувати в наочно-образному мисленні образи, які позначають ці дії і речі, виокремлює в них тільки важливі для розв'язання завдання сторони. Це слугує передумовою розвитку абстрактності, узагальненості мислення, яке відбувається у дошкільному віці [7; 8; 9].

Отже, у дітей раннього віку з'являються такі види мислення, як наочно-образне та наочно-дійове. Дошкільникам зазначеного віку властиві мислительні операції – порівняння, синтез та аналіз. Оскільки, мисленнєві операції розвиваються і ускладнюються у пізнавальному процесі, то вони виступають як мисленнєві дії, які мають на меті дії з об'єктами в певних образних уявленнях.

Дослідниками визначено, що основою навчальної діяльності є індивідуальна мислительна діяльність, яка складається з певних дій. У розумових діях можна виділити їх основні складові елементи: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, конкретизацію, узагальнення, які називаються *розумовими операціями*. Аналіз і синтез лежать в основі розумових дій. Вважаємо за необхідне розглянути кожну розумову операцію та представити алгоритм формування у дітей дошкільного віку. Розвиток логічного мислення здійснюється через розумові операції: аналіз, синтез, абстрагування.

Аналіз (від грец. analysis – розкладання, розчленування) – метод наукового дослідження предметів, явищ шляхом розкладання, розчленування їх подумки на складові частини. Це уявне відокремлення властивостей від об'єкта, виділення окремих його частин, елементів тощо. Аналіз – необхідна умова наукової інтерпретації фактів. Він вимагає повноти, глибини та точності. Це перший етап вивчення будь-якого явища [1, с. 152].

Алгоритм:

1. Розглянь множину предметів.
2. Перевір наявність/відсутність визначеної ознаки в елементах множини.
3. Виділи та об'єднай об'єкти в підмножину за ознакою – солодкий.

Наприклад: Множина фруктів: апельсин, ананас, лимон, лайм, манго. Ознака – солодкий смак.

Синтез (від грец. synthesis – з'єднання, складання) – метод наукового дослідження предметів, явищ дійсності в цілісності, єдності та взаємозв'язку їх частин, уявне поєднання окремих компонентів об'єкта в єдине ціле. Синтез як процес мислення може відбуватися на різних рівнях діяльності людини.

Алгоритм:

1. Виділи ознаки об'єкта на підставі

співставлення його з іншим об'єктом.

2. Визнач спільні та відмінні ознаки порівнюваних об'єктів.

3. Відокрем важливі та неважливі ознаки об'єкта.

Психолог Л. М. Фрідман [13, с. 156–158] у своєму дослідженні зазначив, що логіка мислення не дана людині від народження. Нею вона оволодіває у житті, у навчанні. Особливу увагу психолог приділяє лічильній діяльності у розвитку логічного мислення, оскільки лічильна діяльність пов'язана з поняттям «числа», яким оперує дитина. Навчитися рахувати кількість чогось. Під час формування лічильної діяльності в дошкільнят розвиваються логічні операції мислення – *порівняння, класифікація, серіація*. Робота з формування логічних операцій починається з прийому порівняння.

Порівняння – уявне зіставлення двох або кількох об'єктів з метою виявлення спільних чи відмінних ознак. Це елементарний процес, з якого починається пізнання [11, с. 156]. Процес розвитку прийому «порівняння» включає формування наступних умінь у дошкільнят: вміння визначати об'єкти порівняння; вміння виділяти ознаки об'єктів порівняння; вміння розділяти виділені ознаки на суттєві і несуттєві; вміння визначати аспект порівняння об'єктів; вміння визначати причини відмінності чи подібності об'єктів порівняння; вміння формулювати результати порівняння.

Дослідниця Т. Д. Ріхтерман [10, с. 18–22] рекомендує регулярно працювати з дітьми 5-6 років над оволодінням логічним прийомом порівняння шляхом відпрацюванням алгоритму порівняння. Прийом порівняння є основою прийомів серіації і класифікації.

Алгоритм:

1. Уважно розглянь предмети і все, що знаєш про них, розкажи собі. Подумай, що з чим будеш порівнювати.
2. Уважно подивись і скажи, чим вони схожі.
3. Уважно подивись і скажи, чим вони відрізняються.

Класифікація – вміння подумки розподіляти предмети, явища або поняття на класи, групи тощо за їх спільними ознаками, властивостями. Класифікація є складною мисленнєвою дією, до структури якої входить комплекс аналітико-синтетичних операцій (порівняння, аналіз, синтез, узагальнення).

У дослідженні Л. Ф. Тихомірової [12, с. 87–95] виділено складові вміння класифікувати: вміння виділяти властивості та ознаки об'єктів; вміння об'єднувати об'єкти в групи з урахуванням загальної

ознаки; вміння визначати, до якої з груп належить об'єкт який вивчається; вміння виділяти об'єкт, що не належить до цієї групи за певною ознакою; вміння формулювати вимогу класифікації об'єктів; вміння перегруповувати об'єкти.

Алгоритм:

1. Співвіднести конкретний об'єкт із заданим вихователем класом і навпаки, конкретизувати задане вихователем поняття через порівняння.

2. Групувати об'єкти на підставі самостійно знайдених ознак і позначити утворену групу словом (дії узагальнення та позначення).

3. Розподіляти об'єкти за класами (дії класифікації).

Серіація – це логічна операція впорядкування об'єктів за ступенем інтенсивності однієї чи декількох ознак.

Алгоритм:

1. Огляд групи предметів, об'єктів, явищ.

2. Виділення ознаки (основи) для серіації.

3. Порівняння предметів за виділеною ознакою.

4. Побудова серіаційного ряду предметів, які неперервно збільшуються або зменшуються.

Упорядкування – розміщення (розкладання, розставлення) предметів в ряд за збільшенням чи зменшенням обраної ознаки.

Алгоритм:

1. Огляд групи предметів, об'єктів, явищ.

2. Виділення ознаки (основи) для упорядкування.

3. Порівняння предметів за виділеною ознакою.

4. Побудова ряду предметів за упорядкованою ознакою.

Абстрагування (від лат. abstraction – відтягую, відриваю) – уявне відокремлення істотних властивостей від неістотних та від предмета в цілому, визначення спільної ознаки, що характеризує певний клас предметів. Суть абстрагування як операції мислення полягає в тому, що сприймаючи певний предмет і виокремлюючи в ньому певну частину, розглядаємо виділену частину чи властивість незалежно від інших складових даного предмета. Ми абстрагуємося від інших ознак інформації, часто оперуємо такими абстрактними поняттями, як «число», «матерія», «сила», «величина», «колір» тощо [11, с. 155]. Розвиток абстракції в дітей полягає у формуванні спроможності виділяти загальні та суттєві ознаки, зв'язки, відношення, а

також розрізняти несуттєві ознаки, зв'язки. Цьому сприяє позначення ознак словами. Абстрагування є основою для узагальнення.

Узагальнення – мисленнєва операція об'єднання предметів і явищ за їх спільними та істотними ознаками [11, с. 155]. Дидактична мета узагальнення полягає у виділенні найбільш загальних суттєвих ознак, характеристик, у формуванні й формулюванні понять законів. Як показують дослідження, у навчальному процесі, зокрема у процесі формування операції узагальнення, доцільно застосовувати такі завдання: «Назви одним словом». Ця гра розвиває здатність до узагальнення та абстрактного мислення. Вихователь називає групи слів, об'єднаних за спільною ознакою, а потім просить дитину назвати їх одним словом. Наприклад: Потяг, велосипед, літак, автомобіль, корабель (транспорт). Вишня, полуниця, смородина, агрус, кавун (ягоди). Стіл, ліжко, шафа, стілець, крісло (меблі).

Конкретизація – це перехід від загального до одиничного, яке відповідає загальному. У навчальній діяльності конкретизувати – означає навести приклад, факт, який підтверджує загальне, теоретичне положення. Конкретизація має велике значення, оскільки пов'язує теоретичні знання з життям і практикою, допомагає правильно зрозуміти дійсність.

Прикладом вправи на конкретизацію є гра «Я знаю». Ця словесна гра цікава тим, що у малюка є можливість розвивати не лише здатність конкретизувати поняття, але й координувати рухи. Ведучий задає малюкові загальну назву, поняття, до якого слід назвати слова часткові. Наприклад, дитина називає 5 видів рослин. Проказуючи кожну назву, вона однією рукою відбиває м'яч. Коли дитина навчиться швидко та легко конкретизувати ці поняття, можна перейти до більш абстрактних понять, які їй відомі. Наприклад: «Якою буває погода?», «Які ти знаєш свята?», «Назви усе, що літає» та ін.

Розвивати логічне мислення шляхом навчання розумовим операціям можна дотримуючись певного механізму:

1. Розгляд об'єкта, що вивчається з різних сторін та виділення максимальної кількості його властивостей, рис, якостей (на основі операцій аналізу і синтезу).

2. Порівняння їх та виділення найбільш суттєвих (на основі порівняння і абстрагування).

3. Встановлення зв'язків між отриманими даними.

4. Формування нових положень.

5. Обґрунтування нових положень.

Ознаки можуть бути такими: величина, маса, довжина, ширина, товщина, висота

тощо; розташування в просторі, швидкість руху; порівняння подій за тривалістю у часі. Формуванню вміння узагальнювати та класифікувати у дошкільників сприяють ігрові вправи типу:

1. Уважно розглянь геометричні фігури в кожній рамочці. Чим вони схожі, чим вони відрізняються (порівняння за формою, кольором, розміром).

2. Чим відмінні ці пари фігур.

3. Скажи, як продовжити ряд фігур так, щоб кожна наступна фігура відрізнялася від попередньої тільки однією ознакою.

4. Який предмет у ряду відрізняється від інших? Який зайвий? тощо.

Дослідники виділяють спеціальні методичні прийоми розвитку логічного мислення: прийом створення проблемної ситуації; відповіді дітей із доведенням; задачі з логічним навантаженням.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, мета та завдання логіко-математичного розвитку дитини полягає у розвитку пізнавальної активності та елементів навчальної діяльності: самостійності, самооцінки, самоконтролю тощо. Розвиток доказового та логічного мислення дитини відбувається через взаємодію з предметно-ігровим середовищем. Організована робота з формування основних мисленевих операцій сприяє розвитку конструктивного мислення, розширення спектра пізнавальних дій та вихованню інтересу до логіко-математичної діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Загальна психологія / Скрипченко О. В. та ін. Київ: Либідь, 2005. – 464 с.
2. Лусс Т. С. Формирование навыков конструктивно-игровой деятельности у детей с помощью ЛЕГО. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 104 с.
3. Любченко І. І. Педагогічні засади розвитку логічного мислення у старших дошкільників, інноваційні підходи виконання концепції розвитку дошкільної освіти 2010–2016 р. Умань: ВПЦ «Візаві», 2011. – 134 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
5. Немов Р. С. Психология. Кн.2. Психология образования. 2-е изд. Москва: Владос, 2000. – 484 с.
6. Носова Е. А. Використання ігрових методів при формуванні у дошкільників математичних уявлень. *Педагогічна підготовка дітей дошкільного віку*. Київ: Акадевидав, 1990. – С. 47–62.
7. Обухова Л. Ф. Детская психология:

теории, факты, проблемы. Москва: Юрайт, 2016. – 348 с.

8. Павелків Р. В. Дитяча психологія. Київ: Академвидав, 2010. – 432 с.

9. Поддяков Н. Н. Мышление дошкольника. СПб.: АСТ, 2013. – 284 с.

10. Рихтерман Т. Д. Формирование представлений о времени у детей дошкольного возраста. Москва: Просвещение, 1991. – 45 с.

11. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки. Київ: Академвидав, 2012. – 528 с.

12. Тихомирова Л. Ф., Басов А. В. Развитие логического мышления детей. Ярославль: Академия развития, 1996. – 240 с.

13. Фридман Л. М. Психопедагогика общего образования. Москва : Институт практической психологии, 1997. – 288 с.

REFERENCES

1. *Zahalna psykholohiia*. (2005). [General psychology]. . Kyiv.
2. Luss, T. S. (2003). *Formyrovanye navikov konstruktivno-yhrovoi deiatelnosti u detei s pomoshchiu LEHO*. [Formation of skills of constructive-play activity at children by means of LEGO]. Moskva.
3. Liubchenko, I. I. (2011). *Pedahohichni zasady rozvytku lohichnoho myslennia u starshykh doshkilnykiv, innovatsiini pidkhody vykonannia kontseptsii rozvytku doshkilnoi osvity 2010–2016 r.* [Pedagogical foundations of the development of logical thinking in senior preschoolers, innovative approaches to the implementation of the concept of development of pre-school education 2010–2016]. Uman.
4. Maksymenko, S. D., Soloviienko, V. O. (2000). *Zahalna psykholohiia*. [General psychology]. Kyiv.
5. Nemov, R. S. (2000). *Psykholohiia*. [Psychology]. Moskva.
6. Nosova, Ye. A. (1990). *Vykorystannia ihrovykh metodiv pry formuvanni u doshkilnykiv matematychnykh uiavlen*. [The use of game methods in the formation of mathematical ideas in preschoolers]. Kyiv.
7. Obukhova, L. F. (2016). *Detskaia psykholohiia: teoriy, fakti, problem*. [Child psychology: theories, facts, problems]. Moskva: Yurait.
8. Pavelkiv, R. V. (2010). *Dytiacha psykholohiia*. [Child psychology]. Kyiv.
9. Poddiakov, N. N. (2013). *Myshlenye doshkolnyka*. [Thinking of a preschooler]. SPb.: AST.

10. Rykhterman, T. D. (1991). *Formyrovanye predstavleniy o vremeni u detei doshkolnoho vozrasta*. [Formation of time representations in preschool children.]. Moskva.

11. Stepanov, O. M., Fitsula, M. M. (2012). *Osnovy psykholohii i pedahohiky*. [Fundamentals of psychology and pedagogy]. Kyiv.

12. Tykhomirova, L. F., Basov, A. V. (1996). *Razvytye lohycheskoho myshleniya detei*. [Development of logical thinking of children]. Yaroslavl.

13. Frydman, L. M. (1997). *Psykhopedahohyka obshcheho obrazovaniya*. [Psychopedagogy of General Education]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ДЕМЧЕНКО Юлія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя математики, методика викладання математики в початковій школі.

НИКІТИНА Олена Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри методик дошкільної та

початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: навчальна діяльність молодших школярів, модернізація початкової освіти, математична компетентність молодших школярів.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

DEMCHENKO Yulia Mikolaevna – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Methods of Preschool and Elementary Education of Volodymyr Vynnychenko Central State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation of self-educational competence of the future mathematics teacher, methodology of teaching mathematics in elementary school.

NIKITINA Olena Oleksandrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Methods of Preschool and Primary Education of Volodymyr Vynnychenko Central State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: teaching activities of younger students, modernization of elementary education, mathematical competence of younger students.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2019 р.

УДК 371.14

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-98-102

ДРОБІН Андрій Анатолійович – кандидат педагогічних наук, методист науково-методичної лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4414-0465>

e-mail: drobin@bigmir.net

ЗМІСТОВНЕ НАПОВНЕННЯ ПРОГРАМ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Прискорення трансформаційних процесів у різних сферах суспільного життя зумовлюють виникнення нових вимог до освітнього процесу з фізики та умов його функціонування. Ці вимоги ґрунтуються на суттєвих змінах у суспільстві, економіці, техніці, технологіях, фундаментальних та прикладних науках, і є необхідною умовою переходу суспільства на якісно новий технологічний рівень, а, отже потребують корекції та змін у змісті,

структурі, якості та кінцевому продукті освіти.

Продуктом освіти є випускник школи, який у ближньому майбутньому, отримавши відповідну фахову освіту, має стати ефективним виробником частки суспільного продукту. Закладання знань, умінь, навичок, формування необхідних компетентностей у випускника школи здійснюється в ході освітнього процесу колективом вчителів різних освітніх галузей.

Освітній процес з фізики в цьому

контексті є провідним, оскільки метою освітньої галузі «Природознавство» є формування компетентності з природничих наук, техніки і технологій, екологічної компетентності та розвиток інших ключових компетентностей здобувачів освіти, що виявляються у: розумінні цілісної природничо-наукової картини світу, важливості збереження природи для сталого розвитку; застосовуванні набутих природничо-наукових знань, умінь та методології дослідницької діяльності для пояснення світу природи через виявлення проблеми та пошук способів її розв'язання; використанні надбань науки, досягнень техніки і технологій для власного та суспільного добробуту, збереження здоров'я, цивілізованої взаємодії в довіллі; емоційно-ціннісному ставленні до природи та її пізнання задля успішного життя в соціоприродному середовищі [8].

Реалізацією мети і завдань природничої галузі в школі займаються, в першу чергу, вчителі фізики. Фаховою підготовкою таких спеціалістів займаються педагогічні заклади вищої освіти, а удосконаленням раніше набутих та набуттям нових компетентностей у межах професійної діяльності, галузі знань, формуванням та розвитком цифрової, управлінської, комунікаційної, медійної, інклюзивної, мовленнєвої компетентностей займаються заклади післядипломної педагогічної освіти.

Тому якісна післядипломна педагогічна освіта вчителів фізики є запорукою отримання випускника школи відповідно до актуальних і перспективних вимог суспільства. Саме в цьому контексті здійснюється модернізація і реформування освітньої галузі в цілому, і післядипломної педагогічної освіти, зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Плани реформування та державна політика у сфері післядипломної педагогічної освіти загалом висвітлені у низці законодавчих актів, а наукові дослідження з даної тематики і, зокрема, щодо змістовного наповнення та конкретики у реалізації запланованих заходів дещо застарілі і не є актуальними.

Мета статті – розкриття окремих аспектів змістовного наповнення програм підвищення кваліфікації вчителів фізики і астрономії у контексті запровадження нового Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників [7].

Виклад основного матеріалу дослідження. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних та науково-

педагогічних працівників [7] визначає такі основні напрями підвищення кваліфікації: розвиток професійних компетентностей (знання навчального предмета, фахових методик, технологій); формування у здобувачів освіти спільних для ключових компетентностей вмінь, визначених частиною першою статті 12 Закону України «Про освіту»; психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти певного віку, основи андрагогіки; створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості (специфіка) інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами; використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі, включаючи електронне навчання, інформаційну та кібернетичну безпеку; мовленнєва компетентність; формування професійних компетентностей галузевого спрямування, опанування новітніми виробничими технологіями, ознайомлення із сучасним устаткуванням, обладнанням, технікою, станом і тенденціями розвитку галузі економіки, підприємства, організації та установи, вимогами до рівня кваліфікації працівників за відповідними професіями (для працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти); розвиток управлінської компетентності (для керівників закладів освіти, науково-методичних установ та їх заступників) тощо.

Звичайно ці напрями визначають майже усі сфери професійного кругозору педагогічного працівника, проте найбільш важливим є розвиток саме професійних компетентностей вчителів фізики і астрономії, як визначальний для фахівця в освітній галузі природознавства.

Підвищення кваліфікації за напрямом розвитку професійних компетентностей вчителів фізики і астрономії можна реалізувати через навчання за програмою підвищення кваліфікації. Програма має бути акцентована на поглиблене вивчення теорії та методики викладання предмета з урахуванням нових досягнень науки й перспективного педагогічного досвіду.

Метою програми підвищення кваліфікації вчителів фізики ми б визначили наступне: ознайомлення педагогів з основними сучасними технологіями навчання, тенденціями розвитку наукової думки, методики навчання фізики, основними закономірностями організації освітнього процесу з фізики і астрономії; ознайомлення вчителів з існуючим новітнім лабораторним, демонстраційним, мультимедійним

навчальним обладнанням, цифровими пристроями та його використанням у освітньому процесі; сприяння володінню програмним матеріалом з фізики і астрономії, набуття навичок розв'язування задач, проведення фізичного експерименту; ознайомлення здобувачів освіти з основними сучасними технологіями та підходами до організації освітнього процесу з фізики, індивідуальними та колективними формами роботи; усвідомлення педагогами розмаїття і закономірностей природи, розуміння взаємозв'язків її об'єктів та явищ, пояснення ролі природничих наук і техніки в житті людини, стану та тенденцій розвитку науки; набуття умінь і навичок з пошуку, подання, перетворення, аналізу, узагальнення та систематизації даних, критичного оцінювання інформації.

Відповідно до зазначеної мети, завданнями програми підвищення кваліфікації ми вбачаємо: розвиток професійних компетентностей (знання навчального матеріалу, фахових методик, технологій); удосконалення раніше набутих та набуття нових компетентностей учителя фізики та астрономії відповідно до Концепції НУШ; формування та розвиток інформаційної, цифрової, комунікаційної компетентностей; сприяння реалізації особистісної освітньої траєкторії здобувача освіти.

В результаті підвищення кваліфікації ми очікуємо від педагогів: знання і розуміння основних сучасних технологій навчання, тенденцій розвитку наукової думки, методики навчання фізики, основних закономірностей організації освітнього процесу з фізики і астрономії; умінь усвідомлено використовувати у освітньому процесі новітнє лабораторне, демонстраційне, мультимедійне навчальне обладнання, цифрові пристрої; володіння основними сучасними технологіями та підходами до організації освітнього процесу з фізики, індивідуальними та колективними формами роботи; усвідомлення розмаїття і закономірностей природи, розуміння взаємозв'язків її об'єктів та явищ, пояснення ролі природничих наук і техніки в житті людини, стан та тенденції розвитку науки; умінь шукати, подавати, перетворювати, аналізувати, узагальнювати та систематизувати дані, критично оцінювати інформацію; володіння програмним матеріалом з фізики і астрономії, навичками розв'язування задач, проведення фізичного експерименту; оцінка доцільності і можливостей застосування новітніх методів і технологій у освітньому процесі фізики і

астрономії; критичне оцінювання власних педагогічних надбань та здобутків.

Навчальна програма підвищення кваліфікації, на нашу думку, має передбачати конструювання за модульним принципом і, відповідно до цієї ідеї, структура навчальної програми повинна включати розділи соціально-гуманітарного та професійного спрямування, що містять інваріантну та варіативну частини.

Соціально-гуманітарний розділ має забезпечувати оновлення та вдосконалення знань і навичок з нормативно-правового забезпечення змісту та структури освітнього процесу з фізики, ознайомлення з сучасним станом розвитку фізичної науки, новітніми технологіями, в основі яких лежить фізичне знання, тенденціями та перспективами їх розвитку, розвиток загальної культури та особистих якостей педагога.

Розділ професійного розвитку програми має надавати можливість здобувачам освіти поновити знання та отримати нову інформацію щодо сучасних тенденцій в методиці навчання фізики та астрономії, ознайомитись з новітнім лабораторним та демонстраційним обладнанням з фізики та прийомами роботи з ним, сучасними технологіями та підходами організації освітнього процесу з фізики, ознайомитись з сучасними інформаційно-комунікаційними та цифровими технологіями в освітньому процесі з фізики, технологіями проектного та мобільного навчання та оволодіти ключовими елементами для їх практичного застосування. А також удосконалити професійні компетентності, необхідні для забезпечення освітньої діяльності відповідно до моделі НУШ.

При плануванні навчання слід враховувати вимоги обмеження навчання для вчителя 30 годинами на рік та можливість інших форм та видів організації підвищення кваліфікації (семінарів, практикумів, тренінгів, вебінарів та інш.), в яких можна без розкриття загальних тенденцій та методик конкретизувати та деталізувати окремі напрями професійного вдосконалення, як то: опанування конкретних методик навчання, методів розв'язування задач за темами чи типами, робота з новітнім обладнанням чи іншого.

Для прикладу наведемо два варіанти навчального плану програм підвищення кваліфікації за напрямом розвитку професійних компетентностей вчителів фізики і астрономії, наведених у таблицях 1 і 2.

Таблиця 1.

№ з/п	Назви розділів	Кількість годин			
		Цесій	Практичні	Всього аудиторних	Самостійна робота
Розділ 1. Соціально-гуманітарний					
1.	Тема 1.1. Методологічні та нормативно-правові засади освітньої діяльності вчителя фізики і астрономії		2	2	
2.	Тема 1.2. Сучасний стан розвитку фізичної науки: проблеми і перспективи.	2	2	4	
3.	Вхідне комплексне діагностування		1	1	
4.	Самостійна робота				7
	<i>Всього</i>	2	5	7	7
Розділ 2. Професійний розвиток					
4.	Тема 2.1. Сучасні педагогічні технології навчання фізики.	2	2	4	
5.	Тема 2.2. Ресурсний підхід до методики навчання фізики в закладах загальної середньої освіти.	2		2	
6.	Тема 2.3. Технологія мобільного навчання.	2	2	4	
7.	Тема 2.4. Технологічні особливості використання інтерактивних та візуальних дошок у навчально-виховному процесі	2	2	4	
8.	Вихідне комплексне діагностування; захист індивідуальних, колективних проєктів; випускних творчих робіт; педагогічна практика; конференція з обміну досвідом розвитку власних професійних компетентностей, тощо.		9	9	
9.	Самостійна робота				8
	<i>Всього</i>	8	15	23	8
	<i>Разом</i>	10	20	30	15

Таблиця 2.

№ з/п	Назви розділів	Кількість годин			
		Цесій	Практичні	Всього аудиторних	Самостійна робота
Розділ 1. Соціально-гуманітарний					
1.	Тема 1.1. Методологічні та нормативно-правові засади освітньої діяльності вчителя фізики і астрономії		4	4	
2.	Тема 1.2. Сучасний стан розвитку фізичної науки: проблеми і перспективи.	2	2	4	
3.	Тощо (вхідне діагностування)		1	1	
4.	Самостійна робота				7
	<i>Всього</i>	2	7	9	7
Розділ 2. Професійний розвиток					
4.	Тема 2.1. Новітні тенденції методики навчання фізики.	2	2	4	
5.	Тема 2.2. Стан і перспективи розвитку навчального обладнання для лабораторного та демонстраційного фізичного експерименту.	2	6	8	
6.	Тощо (вихідне діагностування; захист індивідуальних проєктів / колективних проєктів / випускних творчих робіт; педагогічна практика; конференція з обміну досвідом)		9		
7.	Самостійна робота				8
	<i>Всього</i>	4	17	21	8
	<i>Разом</i>	6	24	30	15

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. З вище викладеного

видно, що процес реформування та модернізації післядипломної педагогічної освіти триватиме. Існуюча система перебудовується і схеми підвищення кваліфікації лише розробляються, а їх впровадження з 1 січня 2020 року дозволить їх перевірити, внести корективи до вдосконалити. Тому подальший розвиток теми ми вбачаємо у аналізі існуючих програм підвищення кваліфікації, вивченні професійних потреб педагогічних працівників, удосконаленні існуючих та розробці нових форм і видів підвищення кваліфікації за напрямом розвитку професійних компетентностей вчителів фізики і астрономії та їх методичній деталізації.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- Бик А. С. Стратегія забезпечення якості післядипломної педагогічної освіти / А. С. Бик // Педагогічний вісник. – 2017. № 43. – С. 3–8.
- Гончаренко Т. Л. Напрями модернізації змісту і технологій навчання вчителів фізики у післядипломній освіті [Текст] / Т. Л. Гончаренко // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород: Говерла, 2013. – Вип. 26. – С. 41–44.
- Дробін А. А. Шкільний курс фізики: шляхи осучаснення. / А. А. Дробін. Наукові записки КДПУ. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти / За заг. ред. М. І. Садового. – Кіровоград: КДПУ, – Вип. 10, ч. 2. – 2016. – 185 с.
- Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.
- Коробова І. В. Реалізація принципу наступності у процесі підготовки вчителів фізики в умовах неперервної освіти [Текст] / І. В. Коробова // Збірник наукових праць Херсонського держ. ун-ту: Серія: Педагогічні науки : [зб. у 2-х ч.]. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. – Вип. 50. – Ч. 2. – С.150-154.
- Коробова І. В. Уміння запитувати як показник методичної компетентності майбутнього вчителя фізики / І. В. Коробова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер: Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 2. – С. 88–94.
- Постанова КМУ від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників»
- Проект державного стандарту базової середньої освіти (5-9 класи).
- Руснак Т. А. Розвиток професійної компетентності вчителів фізики на курсах підвищення кваліфікації / Т. Руснак // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 3. – С. 122–124.
- Руснак Т. А. Компетентнісний підхід як концептуальна основа підвищення кваліфікації вчителів фізики / Т. А. Руснак, А. П. Андрух // Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти: науково-методичний

журнал. – Чернівці: Черемош, 2012. – Вип. 2 (8). – С. 63–67.

REFERENCES

1. Byk, A. S. (2017). *Stratehiya zabezpechennya yakosti pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity*. [Strategy for quality assurance of postgraduate pedagogical education]. Kirovograd.

2. Honcharenko, T. L. (2013). *Napryamy modernizatsiyi zmistu i tekhnolohiy navchannya vchyteliv fizyky u pislyadyplomniy osviti*. [Areas of modernization of the content and technologies of teaching physics teachers in postgraduate education]. Uzgorod.

3. Drobin, A. A. (2016). *Shkil'nyy kurs fizyky: shlyakhy osuchasnennya*. [School Physics Course: Ways to Update]. Kirovograd.

4. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu»* [Law of Ukraine «On Education»].

5. Korobova, I. V. (2008). *Realizatsiya pryntsypu nastupnosti u protsesi pidhotovky vchyteliv fizyky v umovakh neperervnoyi osvity*. [Realization of the principle of continuity in the process of preparation of teachers of physics in conditions of continuous education]. Herson.

6. Korobova, I. V. (2014). *Uminnyya zapytuvaty yak pokaznyk metodychnoyi kompetentnosti maybutn'oho vchytelya fizyky*. [The ability to ask as an indicator of the methodological competence of the future physics teacher]. Berdysk.

7. Postanova KМУ vid 21 serpnya 2019 r. № 800 «Deyaki pytannya pidvyshchennya kvalifikatsiyi pedahohichnykh i naukovy-pedahohichnykh pratsivnykiv» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 21, 2019 No. 800 «Some issues of professional development of pedagogical and scientific-pedagogical workers»].

8. *Proyekt derzhavnoho standartu bazovoyi seredn'oyi osvity (5-9 klasy)* [Draft National Standard of Basic Secondary Education (grades 5-9)].

9. Rusnak, T. A. (2013). *Rozvytok profesynnoyi kompetentnosti vchyteliv fizyky na kursakh pidvyshchennya kvalifikatsiyi*. [Development of professional competence of physics teachers in advanced training].

10. Rusnak, T. A. (2012). *Kompetentnisnyy pidkhid yak kontseptual'na osnova pidvyshchennya kvalifikatsiyi vchyteliv fizyky*. [The competence approach as a conceptual basis for advanced training of physics teachers]. Chernivzy.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДРОБІН Андрій Анатолійович – кандидат педагогічних наук, методист науково-методичної лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Наукові інтереси: дослідження дидактики фізики та історії фізики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DROBIN Andrii Anatoliyovich – Candidate of Pedagogical Sciences, Methodologist of the Scientific and Methodological Laboratory of Natural and Mathematical Disciplines of Public Institution «Kirovohrad Regional In-Service Teacher Training Institute named after Vasyl Sukhomlynsky».

Circle of scientific interests: the study of the didactics of physics and the history of physics.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2019 р.

УДК 37.017:502](477+4)

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-102-107

ДЯЧУК Павло Вікторович –

кандидат педагогічних наук, доцент Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2712-0195>
 e-mail: Pavelitsme@ukr.net

ПЕРФІЛЬЄВА Людмила Павлівна –

кандидат біологічних наук, доцент кафедра теорії початкового навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3966-0607>
 e-mail: Pavelitsme@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ І ПРИРОДОЗБЕРЕГАЮЧИХ НАВИЧОК У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРИРОДОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На початку нового тисячоліття людство зіткнулося з безліччю глобальних проблем, від вирішення яких залежить його майбутній розвиток. Однією з них є постійний процес деградації

навколишнього середовища, на тлі якого, як зазначають дослідники, в останні роки посилюється інтерес людей різних країн світу до прогнозування спільного майбутнього для всіх жителів нашої планети. Занепокоєння не тільки за власне життя, але і за життя

майбутніх поколінь призводить світова спільнота до формування нової загальної системи цінностей людства – збереження екологічної якості життя, підкреслене величезне значення екологічної освіти в реалізації стратегії виживання та сталого розвитку людства.

Екологічні проблеми світового масштабу зумовили необхідність кардинальних змін у ставленні людини до природи і до самої себе. В умовах розвитку сучасної людської цивілізації техногенне втручання у природу загрожує існуванню людства. З огляду на це пріоритетного значення набуває проблема раннього екологічного виховання та формування екологічної свідомості у період дитинства. Вважаємо, що організованим і системним цей процес може стати саме у початковій школі, а вивчення і узагальнення світового досвіду у цій сфері може стати дієвим чинником формування досконалої системи екологічної освіти дітей.

У навчальні програми українських навчальних закладів на початку XXI століття було включено чимало навчальних дисциплін, які мали на меті спричинити формування екологічної свідомості дітей і молоді. Окрім цього у системі сучасної української освіти досить поширеними стають різноманітні форми екологічної позаурочної та позашкільної роботи, проте дана система освіти не реалізує цієї функції у повній мірі. Це стосується як України, так і зарубіжжя. Вчені вбачають у цьому різні причини. У багатьох освітніх системах різних країн сьогодні переважає гносеологічна модель, представниками якої є такі країни як: Польща, Румунія, Білорусія та ін. Проте вчені обстоюють думку про недосконалість гносеологічної моделі екологічної освіти і пропонують як альтернативу гносеологічно-діяльнісну модель. Така освітня модель набула розповсюдження у Німеччині, Франції, Бельгії, Нідерландах, частково Чехії. Вона окрім пізнавальної активності, передбачає елементи практичної роботи, спрямованої на охорону навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екологічна та природоохоронна освіта включають процеси навчання, виховання, розвитку особистості і спрямована на формування екологічної культури, як складової системи національного і громадянського виховання всіх верств населення України [3]. Проблеми екології, формування екологічної культури, проблеми охорони природи осмислювалися у публікаціях

В. Андрущенко, Г. Бачинського, В. Вернадського, Л. Губерського, М. Кисельова, Б. Коммонера, Ю. Одума, А. Печчеї та інших відомих вітчизняних та іноземних учених [1]. Питанням теорії і практики формування відповідального ставлення школярів до природи присвячені праці Г. В. Аكوпова, А. А. Алдашева, Г. Білявського, В. Бродвія, А. А. Брудного, Д. Н. Гіурсова, Е. В. Кавтарадзе, Н. М. Мамедова, Л. Немець, Н. Пустовіта, Г. Пустовіта, Д. Трайтака, Є. І. Чердимова, В. А. Ясвина. В. Крисаченко та М. Хилько розкрили основні категорії екології як цілісного знання про життя, ігрові напрямки сприйняття природи [6]. В області екологічної освіти зарубіжними вченими соціальних, культурологічних та інших основ екологічної освіти багато років активно досліджуються проблеми навколишнього середовища (R. G. Barker, Ch. Geesteranus W. R. Catton, D. D. Chiras, R. E. Dunlap, O. D. Duncan, D. H. Meadows, D. L. Meadows, J. Randers J, C. Smith, L. F. B. Schmore, S. Foresman, A. J. Suvan, U. Halbach, A. W. Wiecek., та інші).

Мета статті – дослідити перспективи розвитку екологічної освіти різних країн Європи в тому числі в Україні, довести необхідність екологічної освіти та виховання школярів початкової школи на прикладі проведення еколого-освітніх заходів для учнів початкової школи № 9 на базі Уманського дендрологічного парку «Софіївка» засобами природознавчих дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічна освіта в Україні сформувалась тільки після Стокгольмської (1972 р.) конференції ООН з питань навколишнього середовища. Найголовнішими завданнями екологічної освіти в формуванні екологічної культури населення є виховання любові до рідної природи, розвиток особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому регіональному національному рівнях [4]. Екологічне виховання досягається шляхом вирішення освітніх, виховних та розвиваючих знань. Організація системи екологічної освіти в Україні відбувається шляхом здійснення формальної екологічної освіти (освітні заклади), та неформальної (бібліотеки, громадські організації, тощо). Провідна роль у цьому процесі належить загальноосвітнім школам і позашкільним закладам. Основною метою загальної освіти є формування молодого покоління з високим ступенем екологічної культури та свідомості [2].

Вивчаючи особливості організації екологічної освіти учнів у школах європейського регіону й Північної Америки, В. В. Червонецкий узагальнив досвід педагогів, які працюють над цією проблемою, і навіть перелік навчально-виховних і розвивальних задач, які сприяють реалізації мети екологічної освіти [7].

Досліджуючи шкільні програми з вивчення природознавства та екології в загальноосвітніх закладах виявлено ряд проблем з якими стикаються вчителі під час організації та проведення занять: обмежена кількість годин, виділених на викладання природничих дисциплін; слабе методичне забезпечення загальноосвітніх шкіл матеріалами екологічної спрямованості; обмежена можливість для введення в навчально-виховний процес спецкурсів та інше.

Процес екологізації освіти за кордоном почався значно раніше, ніж в Україні, на що вказує К. О. Писанка. Екологічна освіта стає дійсно актуальною соціально-педагогічною проблемою в Австрії в кінці 70-х років, коли питання навколишнього середовища були включені в шкільні програми як міжпредметні теми. Пізніше міністерство, відповідальне за освіту і охорону навколишнього середовища, створило спеціальну робочу групу на основі Австрійського товариства охорони природи і навколишнього середовища. Основними видами діяльності цієї групи і понині є: організація спеціальних шкільних проєктів; проведення природоохоронних акцій; розробка спеціальних навчальних посібників і різних дидактичних матеріалів; організація семінарів для педагогів-екологів, а також курсів перепідготовки для всіх фахівців, які беруть участь в екологічній освіті дітей; видання газет і журналів з питань екологічної освіти; розробка спеціальних еколого-освітніх програм; створення загальнодержавного банку даних з питань екологічної освіти; здійснення координаційних функцій; консультування вчителів, а також інших категорій спеціалістів, які бажають брати участь у шкільних та позашкільних видах еколого-освітньої діяльності, а також у різних проєктах, пов'язаних з охороною природи [5].

У той же час, в Данії вчителі стали розповідати дітям про те, що людина часто негативно впливає на навколишнє природне середовище, викликаючи його забруднення, знищення тварин і рослин тощо, при цьому

підкреслювали важливість суворого обліку тих реальних взаємодій, які існують у навколишньому середовищі. Але еколого-освітня робота не мала твердої наукової та законодавчої основи. Зміни відбулися в 1975 році, коли був прийнятий Закон про базову освіту. Саме цей закон став відправною точкою для розвитку датської моделі екологічної освіти: екологічні проблеми повинні бути включені у зміст шкільних програм, екологічна освіта має бути обов'язковою складовою частиною підготовки педагогів усіх рівнів.

Позиція Ірландії в цілому близька до позиції Данії. Ірландська система екологічної освіти спрямована на рішення таких завдань: сприяти розумінню комплексності взаємодії між людиною та довкіллям; заохочувати інтерес школярів до екологічної взаємодії в міських і сільських ареалах. Спочатку в програмах і навчальних посібниках з біології передбачалося вивчення основ наукової екології, забруднення та охорони природи. Потім ці питання були включені в зміст освіти молодших школярів. У 1990-і роки в Ірландії був утворений Центр з питань екологічної інформації (EN-FO), який надає всім зацікавленим особам і організаціям достовірну інформацію про стан навколишнього середовища.

Екологічна освіта у Фінляндії була переважно освітою про охорону дикої природи. І лише значно пізніше вона стала екологічною освітою. У Норвегії і Фінляндії більшу частину часу відводять для спостережень за явищами природи у різні пори року, а також для проведення одноденних екскурсій. Вчителі початкових класів також здобувають спеціальну підготовку. Під час польових занять майбутні педагогічні працівники початкових класів набувають знань про фотосинтез, взаємозв'язки між рослинами і тваринами, енергію, харчові ланцюги, про кругообіг речовин у природі і роль людини в навколишньому середовищі.

Перша загальнонаціональна конференція з питань екологічної освіти в Німеччині була проведена в 1980 році. Вона позначила мету і завдання цього виду освіти, підкреслила необхідність включення питань навколишнього середовища в зміст усіх шкільних предметів, відзначила важливість створення спеціальних, окремих міждисциплінарних курсів і їх вивчення на всіх етапах шкільного навчання. Значну увагу також було приділено неформальній,

додатковій освіті.

Історія екологічної освіти в Греції налічує більше 30 років. За цей час в Греції було проведено близько 50 загальнонаціональних семінарів з питань навколишнього середовища, підготовлено кілька об'ємних посібників з цієї надзвичайно актуальної проблеми. Велика частина державних документів націлена на те, щоб розкрити двері школи для широкої суспільності, збагатити цінності сучасних школярів, активізувати зв'язки та взаємодії з соціальним і природним оточенням.

Конкретні кроки з питань екологічної освіти в Швеції були зроблені у зв'язку з підготовкою та проведенням Європейського року навколишнього середовища (1970 р.). У той же час був підготовлений і прийнятий до реалізації Національний проект з питання навколишнього середовища. Відповідно до його вимог в Швеції були опубліковані нові навчальні посібники та керівництва для вчителів та учнів. При цьому підкреслюється принципіально важливе значення морально-етичного аспекту екологічної освіти.

В Голландії Державний «Звіт про утворення з питань природи і навколишнього середовища» (1988 р.) сформулював національний план дій у сфері екологічної освіти. Школи мають право самостійно здійснювати різні види еколого-освітньої діяльності, залучати для цих цілей місцеві, регіональні, національні структури, фахівців та експертів.

Франція підкреслює важливість придбання екологічних знань, особливо наукових екологічних понять, які необхідні для розуміння біофізичних, економічних і соціальних механізмів функціонування навколишнього середовища. У Франції екологічна освіта націлена на планомірне введення питань типу «людина-природа» в зміст усіх шкільних курсів, а також створення сприятливих умов для організації різного роду практичних, міждисциплінарних акцій за дослідження та охорону навколишньої природи, дбайливе ставлення до природи в учнів початкових і середніх класів загальноосвітніх шкіл.

Вперше питання екологічної освіти з'явилися в бельгійських шкільних програмах у другій половині 60-х років, що було ініційовано активістами багатьох суспільних груп і організацій, що займаються охороною природи. Для усвідомлення надзвичайної актуальності цієї проблеми мали численні екологічні кризи. «Базисна програма

екологічної освіти» для середніх шкіл, опублікована в січні 1993 року, дала новий імпульс для розвитку даної сфери соціально-педагогічної практики.

У Нідерландах схвалено індивідуальний та диференційований підходи до навчання та виховання дітей із різними можливостями й здібностями, сприяння співпраці з урядовими організаціями, що забезпечують теоретичну та методичну базу школи. У Нідерландах важливим принципом організації навчання у початковій школі є свобода і дитиноцентризм. Особливе значення в початковій школі має екологічне виховання та освіта дітей, яке реалізується за певними тематичними лініями. Важливим є також інтердисциплінарний підхід до екологічного виховання в усіх навчальних предметах та шкільних підручниках природознавства для молодших школярів у Нідерландах [9].

Найбільш дієвим у вихованні екологічної культури є систематичне проведення занять екологічного спрямування з залученням наглядного матеріалу, наданням фактів, приведенням прикладів та участі в екологоосвітніх та природоохоронних заходах [8]. В національному дендропарку «Софіївка» проведено експеримент серед учнів Уманської школи №9 з метою визначення рівня екологічної свідомості учнів та його зміна після проведених тематичних екологічних заходів та акцій, направлених на збереження природи. На першому етапі експерименту проведено тестування на визначення рівня екологічної освіченості школярів. Для цього взято 2 групи дітей (54 учня), котрі навчаються в третій класах та надали анкети для заповнення. За результатами аналізу анкет встановлено рівень екологічної освіченості та природозберегаючих навичок кожного з учнів. Протягом 2017/2018 навчального року систематично проводилися заходи еколого-природоохоронного характеру з учнями вищевказаних груп. Учні не тільки отримували знання з екології, а й активно приймали участь в еколого-освітній діяльності національного дендрологічного парку «Софіївка» з метою ознайомлення з навчально-дослідницької діяльністю організації і проведення екологічних досліджень на природі. Природоохоронна діяльність заключалась у виготовленні штучних гніздівель, екологічні суботники, рейди по виявленню природоохоронних правопорушень на території парку. Навчально-просвітницька діяльність

предполагала конкурс малюнків, плакатів, листівок, створення вистав екологічної моди, пропаганду екологічних знань серед місцевого населення, виступи на класних годинах, проведення тематичних тижнів, випуск буклетів на екологічну тематику, створення комп'ютерних презентацій. Прикладом є проведення екологічної акції по очищенню території національного дендропарку «Софіївка» від штучного сміття. Проведений експеримент показав можливість сприйняття та усвідомлення інформації про екологічні проблеми та шляхи їх вирішення.

Для формування природозберегаючих навичок і екологічних понять ми використовували на практиці метод екологічного проекту. На початку року діти були ознайомлені з книжками Л. Н. Єрдакова, який вигадав сюжети про пригоди Екологічного колобка. Колобок – цікавий персонаж. Він зроблений з тіста і не має ніяких екологічних загроз. Екологічний колобок стає членом багатьох біоценозів і вступає там у взаємостосунки з живою природою. На нього впливає середовище, а він, у свою чергу, його змінює. Протягом року Екологічний колобок був присутній на уроках та заняттях, присвячених розвитку природозберегаючих навичок. Це допомогло дітям засвоїти деякі екологічні поняття, більше дізнатися про взаємозалежність компонентів природи. На уроках Екологічний колобок ставав ще й інтерактивним. Метою цього проекту була допомога школярам засвоїти основні ідеї захисту і збереження природи, на протязі року розкривалися взаємозв'язки між людьми і навколишнім середовищем. По проведенні експериментальної роботи у третій класі були зафіксовані значні зрушення щодо активізації і розвитку природозберегаючих навичок і росту їх процентної складової.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Аналіз літератури показав, що багато фактів обумовлюють нагальну потребу використання системи дієвих заходів щодо суттєвого поліпшення стану навколишнього природного середовища, екологічного виховання як спеціальної виховної діяльності, спрямованої на розвиток екологічної освіченості і формування екологічних умінь у здійсненні природоохоронної роботи. До цього виду діяльності має бути готовий вчитель початкової школи.

Під час проведення експериментального дослідження в молодших класах кількість

дітей з природозберігаючими навичками зросла на 44,8 %. У країнах Європи йде екологізація всіх рівнів освіти шляхом запровадження національних, регіональних і глобальних проектів і програм. Отже, у зарубіжній школі екологічна освіта та виховання активно переходять з дискусійної сфери у площину їх практичної реалізації, що є прикладом для України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. (2004). Екологічна політика і освіта: проблеми становлення. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю. К. : Знання України, 2004. С. 25–34.

2. Волошин І. М. (1994). Методика дослідження проблем природокористування. Львів: ЛДУ. 160 с.

3. Дробноход М. І. (2000). Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою: кол. монографія / М. І. Дробноход, Ф. В. Вольвач, С. І. Івашенко. К. : МАУП, 2000. 76 с.

4. Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 26. 218 с.

5. Национальные системы экологического образования стран Западной Европы и США URL: <http://eco-forchildren.ucoz.ru>

6. Пустовіт Г. П. (2004). Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах : монографія. / Г. П. Пустовіт. К. Луганськ : Альма-матер, 540 с.

7. Червонецький В. В. (2005). Екологічна освіта учнів у школах країн європейського регіону та Північної Америки : монографія / В. В. Червонецький. Луганськ : Вид-во СНУ ім. Даля, 312 с.

8. Шумілова А. В. (2015). Еволюція екологічної свідомості школярів під впливом просвітницьких заходів національного природного парку «Слобожанський» / Шумілова А. В. / V-й Всеукраїнський з'їзд екологів з міжнародною участю (Екологія/Ecology -2015), 23-26 вересня, 2015. 36. наук.праць. Вінниця: ТОВ «Нілан- ЛТД», 280 с.

9. Handbook of Teacher Training in Europe: Issues and Trends / ed. by M. Galton and B. Moon – The Council of Europe and David Fulton Ltd, 1994. 228 p.

REFERENCES

1. Andrushchenko, V. P. (2004). *Ekolohichna polityka i osvita: problemy stanovlennya*. [Environmental policy and education: problems of formation]. Kyiv.

2. Voloshyn, I. M. (1994). *Metodyka*

doslidzhennya problem pryrodokorystuvannya. [Methods for the study of environmental problems]. L'viv.

3. Drobnokhod, M. I. (2000). *Kontseptual'ni osnovy formuvannya ekolohichnoho myslennya ta zdibnostey lyudyny budувaty harmoniyni vidnosyny z pryrodoyu.* [Conceptual bases of formation of ecological thinking and human abilities to build harmonious relations with nature]. Kyiv.

4. *Zakon Ukrainy Pro Osnovni zasady (stratehiyu) derzhavnnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2020 roku.* (2011). [Law of Ukraine On the Fundamental Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine until 2020]. Kyiv.

5. *Natsional'nye systemy ekolohicheskoho obrazovannya stran Zapadnoy Evropy y SSHA.* [National systems of ecological education of the countries of Western Europe and the USA]. URL: <http://eco-forchildren.ucoz.ru>

6. Pustovit, H. P. (2004). *Teoretyko-metodychni osnovy ekolohichnoi osvity i vykhovannya uchniv 1-9 klasiv u pozashkil'nykh navchal'nykh zakladakh.* [Theoretical and methodological foundations of ecological education and upbringing of pupils of 1-9 classes in out-of-school educational establishments] K. Luhans'k.

7. Chervonets'kyi, V. V. (2005). *Ekolohichna osvita uchniv u shkolakh krayin yevropeys'koho rehionu ta Pivnichnoi Ameryky.* [Cological education of students in schools in the countries of the European region and North America]. Luhans'k.

8. Shumilova, A. V. (2015). *Evolutsiya ekolohichnoi svidomosti shkoliariv pid vplyvom prosvitnyts'kykh zakhodiv natsional'noho pryrodnoho parku «Slobzhans'kyi».* [Evolution of ecological consciousness of schoolchildren under the influence of

educational activities of Slobzhansky National Nature Park]. Vinnytsya.

9. *Handbook of Teacher Training in Europe: Issues and Trends.* (1994). [Handbook of Teacher Training in Europe: Issues and Trends].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДЯЧУК Павло Вікторович – кандидат педагогічних наук, доцент Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: формування екологічних понять і природозберегаючих навичок молодших школярів.

ПЕРФІЛЬЄВА Людмила Павлівна – кандидат біологічних наук, доцент кафедра теорії початкового навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: формування екологічних понять і природозберегаючих навичок молодших школярів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DYACHUK Pavlo Viktorovich – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation of ecological concepts and environmental skills of younger students.

PERFILIEVA Lyudmila Pavlivna – Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Department of Theory of Primary Education of the Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation of ecological concepts and environmental skills of younger students.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2019 р.

УДК 453+11.978

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-107-112

КОНДРАШОВ Микола Миколайович – кандидат педагогічних наук, докторант кафедри педагогічних наук, освітнього і соціокультурного менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3411-2209>
e-mail: kondrashovmm@ukr.net

ТЕХНОЛОГІЯ STEM-НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах глобалізації й інтеграції України в світовий простір іноземна мова виступає важливим чинником розвитку і становлення особистості в професійній сфері. На сучасному етапі розвитку суспільства актуалізуються проблеми підготовки майбутніх фахівців до оволодіння іноземною мовою та іноземного

спілкування, як важного ресурсу підвищення якості їх професіоналізму, готовності до успішної професійної діяльності.

Оволодіння іноземною мовою обумовлює необхідність створення освітнього середовища як сукупності умов іноземного спілкування майбутніх фахівців, а з іншого боку, використання різноманітних технологій, які забезпечують

якість освітнього процесу в їх професійно-творчому становленні. Сьогодні іноземна мова є важливим чинником професійного розвитку майбутніх фахівців, кар'єрного зростання, засобом їхньої адаптації до світового освітнього простору, створення механізмів со-дії і підтримки індивідуальності, комунікабельності і творчого використання міжнародного досвіду в обраній професійній сфері діяльності.

Проблема полягає в тому, щоб максимально використовувати іноземну мову як важливий ресурс підготовки майбутніх фахівців до творчої професійної праці, забезпечити в них стійкі установки на іноземне спілкування, розширення професійного кругозору і збагачення досвіду творчої діяльності. Іноземну мову необхідно використовувати не тільки як засіб комунікації, але і як засіб оновлення професійно значущої інформації для підвищення рівня професійної готовності, для вирішення професійних завдань – участі в переговорах, організації конференцій, зустріч з зарубіжними колегами з метою обміну досвідом. Успішність праці переважно залежить від особистості з високим рівнем володіння іноземною мовою, яка характеризується самостійністю, здатністю використовувати різні джерела інформації, творчим підходом до її використання в рішенні професійних проблем, умінням формулювати проблему, знаходити оптимальні способи її вирішення, умінням презентувати власні результати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням підготовки майбутніх фахівців до іноземного спілкування і оволодіння іноземною мовою у своїх працях висвітлюють Г. Бехман, Л. Грищенко, І. Драч, М. Квэк, Л. Лисенко та ін. За їхніми ствердженнями, комунікативна іноземна компетентність не може сформуватися без тісного зв'язку з іншими навчальними предметами, оволодіння універсальними знаннями, що охоплюють різні сторони професійної сфери діяльності майбутніх фахівців. Тому у практиці вищої школи актуалізується проблема використання технологій навчання, що сприятимуть забезпеченню іноземної підготовки майбутніх фахівців і їхньої готовності до іноземного спілкування, обміну досвідом у професійній сфері діяльності.

Метою статті є висвітлення питання використання технологій stem-навчання при вивченні іноземної мови (за професійним спрямуванням) у системі університетської освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення якості підготовки

сучасних кадрів вимагає пошуків оновлення змісту, способів і засобів навчання в умовах університетської освіти як шляхів забезпечення готовності майбутніх фахівців до іноземного спілкування і використання іноземної мови для власного кар'єрного зростання. Серед важливих тенденцій успішного рішення задач вищої освіти є реалізація stem-навчання в університетській практиці. Використання stem-навчання – інтеграції – дозволяє здійснювати якісно модернізацію методологічних засад, змісту навчальних предметів, технологізацію процесу навчання та формування комунікативної компетентності. Stem-навчання ґрунтується на міжтрансдисциплінарних підходах у побудові навчальних програм, окремих дидактичних елементів, до дослідження явищ і процесів навколишнього світу, вирішення проблемно-орієнтованих завдань [2, с. 5]. Г. Бехман визначає трансдисциплінарність науки, яка повинна виходити не тільки за рамки окремих дисциплін, а й дисциплінарної науки взагалі, у широку суспільну сферу [1]. Stem-навчання – це активна пізнавальна діяльність студентів і викладача на основі дидактичної взаємодії з метою цілісного пізнання професійної дійсності, оволодіння системою знань і вмінь як інструменту практичних дій в творчій професійній сфері та розвитку комунікативної компетентності, що забезпечують професійний успіх і кар'єрне зростання особистості.

Ефективне вирішення задач формування іноземної комунікативної компетентності майбутніх фахівців пов'язано з технологізацією навчального процесу, засобом якої є інформаційні технології. Без застосування інформаційних технологій дуже важко досягати позитивних результатів, які багато в чому залежать від підвищення рівня комунікативної компетентності учасників навчального процесу. Серед цих технологій важливу роль відіграє технологія Stem-навчання.

Технологія Stem-навчання – це сукупність способів і засобів цілісного сприйняття педагогічного процесу, рішення комплексу дидактичних завдань, забезпечення системи знань, умінь і навичок в обраній професійній сфері і формування готовності майбутніх фахівців до успішної професійної діяльності.

За допомогою технології Stem-навчання студенти мають можливість вирішувати проблеми, розуміючи і використовуючи методологічні підходи, що забезпечують систематичність і логічність знань, володіння способами і засобами, якими можна впливати на якість оволодіння іноземною мовою,

закріплення навичок іншомовного спілкування і використання їх у власному професійному зростанні. Цей процес передбачає синхронізацію навчальних програм з метою забезпечення цілісного сприйняття знань, комплексного оволодіння професійними вміннями і навичками, формування професійного образу майбутніх фахівців, що можна представити наочно (табл. 1).

Таблиця 1
Синхронізація навчальних програм для технології Stem-навчання

Предмет	Тема заняття	Завдання з предмета	Результат з предмета
Дидактична система професійно-орієнтованої підготовки до іншомовного спілкування у вищій школі	Професійні вимоги до сучасного фахівця, його готовності до іншомовного спілкування в професійній сфері діяльності	Розвиток особистості майбутнього фахівця, його мотивації до Stem-навчання, формування творчого мислення, комунікативної компетентності, здатності до іншомовного спілкування через здійснення сукупності підходів під час використання технології Stem-навчання	Професіограма особистості сучасного фахівця. Тренінг самооцінки комунікативних якостей власної особистості і навичок іншомовного спілкування, збагачення багажу іншомовної лексики.
Методи оволодіння іноземною мовою	Моделювання подієво-рольових ситуацій і професійних замальовок як дидактичних методів оволодіння іноземною мовою і навичками іншомовного спілкування	Створення комп'ютерних презентацій по використанню подієво-рольових ситуацій і професійних замальовок як засобів формування іншомовної компетентності і майбутніх фахівців	набуття іншомовного комунікативного досвіду, креативно-комунікативної поведінки в нестандартних професійних обставинах
Іноземна мова	Пошук джерел з іноземної літератури з теми заняття; робота з текстом;	аналіз досягнень зарубіжних авторів у виділеній проблемі	Оформлення анотацій, резюме іноземною мовою, зіставлення глосарію понять

	аналіз стану проблеми		зарубіжних роботах там
Інформаційне забезпечення навчального процесу	Методичні рекомендації по використанню технології Stem-навчання в підготовці майбутніх фахівців до іншомовного спілкування	Формування умінь роботи з текстом, перевіряти правопис і логіку викладання матеріалу в автоматизованому режимі. Оформлення результатів роботи	Здійснення пошуку інформації через Інтернет; опанування інтернет-ресурсів для розробки Stem-проєкту; презентація досягнутих результатів

Синхронізація навчального матеріалу як основи використання технології Stem-навчання забезпечує можливість ефективного виконання комплексу завдань по формуванню у студентів комунікативної компетентності (уміння орієнтуватися в освітньому професійному просторі, самостійно шукати та обробляти отриману інформацію, систематизувати, використовувати технології Stem-навчання для структурування і систематизації знань); іншомовної речової культури (уміння роботи з іншомовними текстами, аналіз і синтез їх змісту, збагачення словесного запасу іноземних слів, підготовка анотацій і резюме іноземною мовою, розвиток навичок іншомовної комунікації); засвоєння професійних знань як інструменту практичних дій (розвиток абстрактного мислення, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, уміння виявляти професійно-практичну значущість знань, розвиток професійних якостей, що забезпечують особистості досягнення професійного успіху в самостійній діяльності).

Зміст технології Stem-навчання спрямовано на:

- усвідомлення категоріального апарату, визначення професійних категорій і понять;
- формування вміння аналізувати, систематизувати, узагальнювати знання, використовувати їх як інструмент практичної дії в ситуаціях іншомовного спілкування;
- закріплення вмінь використання набутих знань на творчо-продуктивному рівні.

Технологія Stem-навчання регламентує діяльність студентів алгоритмом дій пізнавальної діяльності і реалізується наступними етапами:

- аналіз мікросередовища, у якому відбувається дія, подія, явище;
- переведення фактів, що подані у подієво-рольовій ситуації на рівень

комунікативних категорій;

- виявлення суперечностей, джерел, розвитку події, що аналізується;

- визначення, під впливом яких педагогічних дій досягаються цілі і результати навчання;

- визначення того, чи досягнута запланована мета;

- визначення теоретичних положень, які були використані у подієво-рольовій ситуації іншомовного спілкування.

Технології Stem-навчання реалізуються на основі комплексного, компетентісного, змістово-процесуального, технологічного, подієво-ситуаційного і діалогічного підходів до оволодіння студентів іноземною мовою, що забезпечує розвиток у майбутніх фахівців ключових комунікативних компетенцій, креативності, вміння працювати в команді, створювати та реалізувати творчі проекти професійної спрямованості. Використання технології Stem-навчання підготовки майбутніх фахівців до іншомовного спілкування розвиває творчість та винахідливість, компетентність у оволодінні іноземною мовою, сприяє кращій адаптації до професійної діяльності.

Технології Stem-навчання стимулюють формування в особистості цілісного уявлення про комунікативну компетентність, запроваджуючи інтегровані знання та підходи до навчання, виконання навчальних проектів. В Stem-проектах можуть інтегруватися різні навчальні дисципліни: педагогіка вищої школи, іноземна мова, інформатика, технології, програмування тощо.

На початковому етапі нашого дослідження вивчався стан мотивації до вивчення студентами-магістрами ЧНУ імені Богдана Хмельницького іноземної мови. Отримані дані свідчать, що мотивація вивчення іноземної мови студентів в основному має низький та середній рівень прояву. Під час констатувального експерименту була виявлена залежність між рівнем знань, практичних умінь, відношенням до обраної професії і наявністю інтересу до іншомовного спілкування.

За результатами проведеного дослідження серед студентів-магістрів 1-2 курсів можна говорити про те, що формування стійких інтересів до іншомовного спілкування у професійній сфері діяльності вимагає цілеспрямованої і систематичної роботи під час аудиторних занять, підвищення її технологічного аспекту. На питання: Що ускладнює ваше оволодіння іноземною мовою і впливає на рівень готовності до іншомовного спілкування?

були отриманні різноманітні відповіді.

Студенти, відповідаючи на запропоновані питання анкети, пояснювали відсутність в них інтересу до вивчення іноземної мови і іншомовного спілкування тим, що більшість з них «не володіють вміннями аналізу, узагальнення», «низьким рівнем іншомовного словарного запасу», «невмінням раціонально мислити, міркувати самостійно і нестандартно». Більшість відмітили, що «навчені діяти за шаблоном, згідно визначеного алгоритму», «необхідно давати максимум знань за мінімуму напруження при їх засвоєнні, не допускати перевантаження на навчальних заняттях». Серед відповідей переважають: «недостатньо навичок спілкування й практичної іншомовної комунікативної діяльності», «не вистачає самостійності та оригінальності думок і дій», «краще на заняттях вчити орієнтуватися в подієво-рольових ситуаціях професійної спрямованості, використовувати в них іноземну мову, закріплювати навички іншомовного спілкування», «потрібно більше підкріплювати теорію практикою, показувати роль іноземної мови в професійному становленні особистості».

Серед опитаних студентів більше третини говорить про необхідність зв'язку теорії і практики, мовленнєвої практики, розвитку комунікативних здібностей і вмінь працювати з різними джерелами іншомовної інформації і комп'ютерних засобів.

Під час дослідження нами вивчався характер мотивів студентів, що визначають їх відношення до вивчення іноземної мови і іншомовного спілкування. Отримані результати систематизовані в табл. 2.

З табл. 2 видно, що провідним мотивом в комунікативній діяльності студентів-магістрантів 1-2 курсів виступає їх прагнення до самоствердження – середній показник становить 31,1 %, при цьому він має значну позитивну динаміку від 26,4 % на 1-му курсі, до 35,8 % на 2-му курсі; бажання більш ґрунтовно вивчити іноземну мову проявили в середньому 14,3 % студенти; інтерес до іншомовного спілкування виявили відповідно 20,0 % студентів; лише 11,0 % студентів зазначають, що їм цікаво використовувати технології Stem-навчання; моральне задоволення від навчальної роботи отримує 4,5 % студентів-магістрантів. В основному у відповідях студентів переважає мотивація примусовості. Як засвідчують зібрані дані, інтерес майбутніх фахівців до вивчення іноземної мови і іншомовного спілкування незначний на всіх курсах навчання.

Таблиця 2
Мотивація студентів-магістрантів в процесі навчальної діяльності (у %)

Мотиви	1 курс	2 курс	середнє
Бажання більш ґрунтовно вивчити іноземну мову	11,9	16,8	14,3
Прагнення до самоствердження	26,4	35,8	31,1
Інтерес до іноземного спілкування	17,1	22,9	20,0
Цікаво використовувати технології Stem - навчання	9,8	12,3	11,0
Оволодіння практичними навичками іноземного спілкування	6,2	7,3	6,8
Моральне задоволення	5,7	3,4	4,5
Не дали відповіді	19,2	15,1	17,2

За підсумками здійсненого дослідження суттєвими причинами та перешкодами у раціональному використанні технології Stem-навчання є недостатнє володіння іноземними мовами; невідповідність користувачів до роботи з новими технологіями; неможливість копіювання окремих електронних ресурсів для подальшої роботи з ними; недостатність матеріалів, представлених у повнотекстовому електронному форматі на сторінках інформаційно-освітнього середовища навчального закладу. Недоліки пояснюються тим, що інформаційно-технологічна підготовка заснована на недооцінці принципів системності і цілісності освіти. Використання технології Stem-навчання забезпечують багатофункціональність, цілеспрямованість, відтворюваність, адаптивність; інтерактивність і візуалізацію навчальної інформації; системність і структурно-функціональну зв'язаність подання навчального матеріалу; відкритість; цілісність дидактичного циклу навчання та ін.

Технології Stem-навчання дозволяють оволодіти іноземною мовою і практичними навичками іноземного спілкування, теоретичними основами іноземної мови як засобу поширення професійного кругозору; стимулюють розвиток здатності ефективно виконувати професійні завдання з використанням іноземних джерел інформації, методів і засобів інформатики;

виховання працьовитості, колективізму, обов'язковості, комунікативної компетентності.

Таблиця 3
Динаміка рівнів сформованості мотивації студентів-магістрантів до іноземного спілкування (у %)

Рівень сформованості	Мотиваційний компонент іноземного спілкування			
	констатувальний етап		формульвальний етап	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий	16,0	13,3	14,9	25,5
Середній	43,6	35,7	47,9	55,1
Низький	40,4	51,0	37,2	19,4

Якщо на етапі констатувального експерименту отримане значення для мотиваційного компонента статистичного критерію $\chi^2_{емп} < \chi^2_{крит}$ ($2,171 < 5,991$), що засвідчує відсутність суттєвої відмінності в сформованості його у студентів КГ та ЕГ, то по завершенні формульального експерименту відмінності в результатах переходять в розряд статистично значущих, оскільки на цьому етапі $\chi^2_{емп} > \chi^2_{крит}$ ($8,582 > 5,991$).

Дані, отримані за допомогою діагностичної шкали, указують на те, що збільшилась кількість студентів зі стійкою позитивною мотивацією до вивчення іноземної мови і іноземного спілкування. Динаміка індексу вмотивованості в позитивний бік дозволяє говорити про результативність дослідної програми по використанню технології Stem-навчання в підготовці майбутніх фахівців до професійної діяльності, реалізації різноманітних видів діяльності професійної спрямованості, активізації позиції студентів у ході виконання професійних завдань та оволодіння ними комплексними знаннями й умінням, які є показниками їхнього професійного становлення.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Технологізація підготовки майбутніх фахівців до вивчення іноземної мови і розвитку їх здібності до іноземного спілкування засобами технології Stem-навчання забезпечує: достатньо високу гарантію позитивного результату; конкретизацію цього результату як досвіду комунікативної діяльності у вигляді, що дозволяє переносити його в практичні ситуації; цілісне уявлення про іноземну мову як чинника професійного становлення майбутнього фахівця, запроваджуючи інтегровані курси та технології Stem-навчання в освітній процес.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бехманн Г. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний. Москва, Россия : Логос, 2010

2. Грищенко Л. «Stem-освіта обов'язкова складова професіограми майбутнього фахівця». III Міжн. наук.-практ. конф. Stem-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку, Київ, 2017. С. 26–30

3. Драч І. Формування ключових компетентностей як основа професійної підготовки викладачів вищої школи // Імідж сучасного педагога. 2013. № 2. С. 11–76.

4. Квэк М. Національна держава, глобалізація та Університет як модерний заклад // Ідея Університету: Антологія / упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибинська; відп. ред. М. Зубрицька. Львів: Летопис, 2002. С. 267–294

5. Лисенко Л. О. Використання IT-технологій при вивченні англійської мови за професійним спрямуванням // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Випуск 178. (2019). С. 125–128

6. Ingvarson L. Professional development as the pursuit of professional standarts: the standard based professional development system // Teaching and Teacher Education. № 14 (1). 1998. – P. 127–140

7. Clark Burton R. Sustaining Chlangein Universities, Continuitiesin Case Studiesand Concepts The Societyfor Researchinto Higher Education & Open University Press/ SL6 2QL/ Clark Burton R. England: McGraf-Hill. 2004. – 212 p.

REFERENCES

1. Bekhmann, H., (2010). *Sovremennoye obshchestvo: obshchestvo riska, informatsionnoye obshchestvo, obshchestvo znaniy*. [Modern society: society of risks, informational society, knowledge society]. Moscow.

2. Hrischenko, L. (2017). [Stem-education as an obligatory part of the future specialist's profession]. Kyiv.

3. Drach, I., (2013). *Formuvannya klyuchovykh*

kompetentnostey yak osnova profesiynoyi pidhotovky vykladachiv vyshchoyi shkoly. [Key competences formation as basis of professional training of high school teachers]. Kyiv.

4. Kvek, M. (2002). *The nation-state, globalization and the University as a modern institution*. [National State, Globalization and the University as a Modern Institution]. Lviv.

5. Lysenko, L. O (2019). *Vykorystannya IT-tekhnologiy pry vuvchenni anhliys'koyi movy za profesiynym spryamyuvannyam*. [The use of IT technologies in the study of English for professional purposes].

6. Ingvarson, L. (1998). Professional development as the pursuit of professional standarts: the standard based professional development system

7. Clark Burton, R. (2004). Sustaining Chlangein Universities, Continuitiesin Case Studiesand Concepts The Societyfor Researchinto Higher Education & Open University Press.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОНДРАШОВ Микола Миколайович –

кандидат педагогічних наук, докторант кафедри педагогічних наук, освітнього і соціокультурного менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього фахівця.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KONDRASHOV Mykola Mykolaiovych –

Candidate of Pedagogical Sciences, Doctoral Student of High School Pedagogics and Educational Management of Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkassy.

Circle of scientific interests: professional training of specialist.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2019 р.

УДК 378, 354.895:2

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-112-117

КОТЕЛЯНЕЦЬ Юлія Сергіївна –

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3932-1824>

e-mail: youliana15@i.us

**ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО КОНСТРУЮВАННЯ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Проблема та обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток сучасної дитини як особистості передбачає максимальну реалізацію нею власної активності, самостійності, ініціативи, прагнення обирати на свій розсуд шляхи й

засоби досягнення цілей, намірів, реалізувати власні потреби та інтереси. На жаль, виховання і навчання в сучасних навчальних закладах усіх рівнів освіти орієнтоване здебільшого не на формування в особистості механізму саморозвитку, а на те, щоб

виховати особу, яка б у своїй діяльності та поведінці відтворювала соціально задані зразки. Однак це не сприяє розвитку особистості дошкільника, його вміння самоорганізуватися, приймати елементарні рішення, виявляти ініціативу, висловлювати власні судження, довіряти власним оцінкам.

З огляду на це, у дошкільних закладах освіти відбувається перехід від декларативної до практично зорієнтованої моделі навчання й виховання, що сприяє розвитку особистісних ресурсів дітей, їхніх потреб, інтересів, нахилів і здібностей. Водночас помітна зорієнтованість дошкільної освіти на формування особистості, здатної до конструктивної діяльності, що лежить в основі загального розвитку кожної людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість проблеми організації конструктивної діяльності засвідчують нормативні документи, якими керуються сучасні заклади освіти. Зокрема, у законі «Про освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти визначено визначальну роль конструктивної діяльності у формуванні особистості дитини, розвитку її творчих здібностей. У Базовій програмі розвитку дошкільника «Я у Світі» вперше в освітньому просторі України конструктивну діяльність визначено як одну з панівних ліній розвитку дитини.

Наукові дослідження, в яких розглядаються теоретико-методичні аспекти проблеми конструктивної діяльності (Аристотель, Г. Гегель, І. Кант; Д. Богоявленська, Н. Лейтес, М. Лісіна, В. Юркевич; Л. Арістова, О. Брежнева, Л. Буркова, В. Кузь, В. Лозова, О. Матюшкін) характеризують «формування» як процес і результат цілеспрямованих та стихійних впливів соціальної дійсності на особистість з урахуванням індивідуальних, особистісних можливостей, неповторності. Поряд з цим, аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми організації конструктивної діяльності особистості дає змогу зазначити, що Л. Артемова, Д. Богоявленська, О. Матюшкін, М. Поддяков, О. Проскура, К. Щербакова, Г. Щукіна підкреслюють її виняткову важливість у розвитку особистості, хоча залишаються нерозв'язані проблеми та необхідність визначення нових перспективних засобів, які стимулюватимуть загальний розвиток особистості, її конструктивну діяльність.

Для вияву здібностей і здатності до конструктивної діяльності необхідні як зовнішні сприятливі умови, так і зусилля самої людини. Вітчизняними ученими (Д. Богоявленська, О. Матюшкін, О. Лук, В. Моляко, Я. Пономарьов, Я. Шубінський)

та зарубіжними фахівцями (Ф. Баррон, А. Біне, Д. Гілфрод, А. Маслоу, К. Роджерс, Д. Томсон) описано різні аспекти проблеми здібностей особистості до конструктивної діяльності.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та розкритті сутності та змісту понять творчість, конструювання, обґрунтувати особливості формування творчого конструювання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творчість належить до найбільш складних і водночас, соціально значущих психологічних феноменів. Суспільству сьогодні вкрай потрібні люди, які творчо мислять, здатні ефективно діяти, проектувати, винаходити, конструювати нове, розв'язувати творчі задачі.

Сучасна психологічна наука детально вивчає процесуальний та особистісний аспекти творчості (І. Д. Бех, Н. І. Литвинова, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, О. Л. Музика та ін.). Теорія відображення виступає методологічною основою такої психологічної закономірності як потяг до неповторності, що засвідчує активну природу психічного, яка, в свою чергу, і є поясненням природи творчої активності людини.

Психологи розглядають творчість, як продуктивну людську діяльність, яка здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення.

У філософській літературі відсутній єдиний погляд на обсяг і зміст поняття «творчість». Ми дотримуємося тієї точки зору, що вона є діяльністю людини, що створює нові оригінальні матеріальні та духовні цінності, якими володіє, і які мають суспільне значення та професійність.

У спеціальній науковій літературі творчість найчастіше визначається як процес діяльності, результатом якого є створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей, або як створення нової реальності, яка задовольняє різні суспільні та особисті потреби.

Поняття «творчість» широко використовується у повсякденному житті та науковій літературі. Проте, існують труднощі щодо його значення. До основних понять «творчості» належать такі:

– творчість – це діяльність людини, в якій вона створює нові об'єкти та якості, схеми поведінки й спілкування, нові образи та знання; творчість є вищою формою активності та самодіяльності людини;

– творчість – це суто людська діяльність; це не лише створення суспільно значущого продукту, творчістю можна назвати всі ті «відкриття», які людина робить особисто для

себе; творчими є майже всі психічні процеси, за винятком, може, автоматизованих дій;

– творчість – це потреба в самоактуалізації, повній і вільній реалізації своїх здібностей та життєвих можливостей [2; 7; 9].

Дошкільний вік вважають сприятливим періодом для розвитку творчих нахилів особистості, їхнього прояву у сферах пізнання та художньої діяльності. Адже добре відомо, що у дітей цього віку більшість психічних процесів, зокрема, пам'ять, мислення, сприймання, уява, почуття, перебувають на стадії становлення, зміни, розвитку. Саме тому вони надзвичайно рухливі, нестійкі, мінливі, суперечливі.

Діяльність конструювання є тим видом дитячої активності, результат якої матеріалізується у формі продукту та об'єктивно відображає динаміку їх творчого розвитку. Дитяче конструювання, в силу його творчо-перетворюючої природи та відповідності інтересам і потребам дошкільника, при належній організації може носити суто творчий характер.

Поряд із маніпулятивною діяльністю конструювання розвивається у дошкільному віці одним із перших. Дошкільник, що є суб'єктом діяльності та конструктором по своїй суті, конструє все, починаючи зі слів, закінчуючи складними конструкціями, використовуючи у ролі деталей конструктора як предметні, так і образні матеріали.

На основі проведеного аналізу науково-педагогічних джерел зазначимо, що вчені характеризують ключову категорію нашого дослідження по-різному. Зокрема, В. Нечаєва [12] оперує поняттям «конструювання» як створення проектів із деталей будівельного матеріалу, виготовлення іграшок і поробок із паперу, картону, дерева, інших матеріалів та конструкторів. За своїм характером воно подібне до образотворчої діяльності та гри. Перші конструкції діти роблять під час предметної діяльності в результаті практичних дій з різними предметами: кубиками, пірамідками.

У педагогічній науці конструювання витлумачують як засіб інтелектуального розвитку дитини. Поряд із цим цей вид діяльності на практиці використовують для розв'язання практичних завдань і здійснення естетичного виховання дітей [8].

В. Горбатих вважає конструювання одним з основних видів діяльності в дошкільному віці. Дитина, вміло керована в процесі конструктивної діяльності, всебічно розвивається, у неї формуються універсальні вміння й навички, що забезпечують успішність будь-якої іншої діяльності, зокрема трудової і навчальної [4; 5].

Перший крок у світ конструкторської творчості дитина робить вдома та в дитячому садку, при знайомстві з іграшкою. Дошкільникам властивий активний пізнавальний інтерес, що виражається у прагненні дізнатися, «що там всередині», розібрати іграшку, щоб з'ясувати, як вона влаштована та діє. Наразі у них з'являється й бажання створювати – змайструвати, побудувати щось своїми руками. Раннє залучення дітей до творчої конструкторської діяльності через гру, виконання творчих завдань, розвиток творчих тенденцій є передумовою розвитку творчості у майбутньому талановитих дизайнерів, інженерів, творчих людей.

Спроби зі створення розвивальних методик навчання творчому конструюванню робились протягом багатьох років психологами, педагогами, інженерами та іншими спеціалістами (Г. С. Альтшуллер, Г. Я. Буш, І. П. Волков, О. М. Давидчук, Т. В. Кудрявцев, З. В. Лиштван, О. Р. Лурія, В. О. Моляко, Л. О. Парамонова, М. М. Поддяков та ін.). Ними враховувалось, що специфікою конструктивно-технічної творчості дорослого є її спрямованість на задоволення життєвих потреб суспільства. На відміну від цього, у дитячій творчості цінним є не продукт діяльності дитини, а процес творчого пошуку, що присутній у всіх ланках конструкторської діяльності. У якості основних ланок процесу конструкторсько-технічної творчості виступають етап зародження задуму та етап практичної його реалізації (Т. Рібо, П. М. Якобсон, С. М. Василейський та ін.). Це означає, що в усіх ланках конструкторсько-технічної діяльності, якщо вона виконується творчо, може бути присутня творча задача, що є необхідним компонентом будь-якої творчої діяльності [6, с. 4].

В процесі конструювання, як форми пошуково-конструкторської діяльності, цілеспрямовано розвивається конструктивне мислення дітей, виробляються смак та інтерес до раціоналізаторства. Успішне розв'язування різних видів конструкторських задач може служити одним із найбільш загальних показників розвитку конструкторського мислення. На думку М. М. Поддякова, основним напрямком формування творчості у дошкільників є створення дорослими доступних для них проблемних ситуацій, постановка творчих задач – формування такої загальної евристичної структури особистості дитини, яка сприяє самостійному пошуку, розв'язанню в навколишньому світі проблемних ситуацій та задач [14].

Творчі конструкторські задачі спонукають дітей до використання набутих знань і навичок, до пошуку нових способів діяльності, вони є ефективним засобом розвитку здібностей дитини. О. Р. Лурія наголошував: «Довго вправляючи дитину в розв'язуванні конструкторських задач, ми водночас розвиваємо і її творчу конструкторську діяльність» [11, с. 59].

Дослідження конструкторської діяльності дошкільників О. Р. Лурії та А. І. Міренової підтвердили, що розвиток їх конструкторських умінь багато в чому залежить від характеру завдань, що ставляться перед ними [11]. Якщо дошкільникам пропонують побудувати конструкцію з розданого матеріалу за готовими зразками, то під час виконання такого завдання діти не дуже вникають у його зміст, не намагаються розібратися в деталях конструктора, а лише наслідують готовий зразок, роблять це не завжди точно. Лише коли їм пропонують зразок конструкції іншого типу (що дає уявлення про загальний вигляд споруди, без виділення окремих деталей), діти допитливо розбираються у завданні, з'ясовують, з яких деталей вона складається. Такі завдання сприяють не тільки розвитку конструкторських навичок дошкільників, але й спонукають ріст їхньої спостережливості, уваги та мислення. Саме тому важливо, щоб завдання збуджували творчу думку дитини, примушували її шукати потрібне рішення, підштовхували до необхідності випробувати декілька комбінацій.

Використання творчих задач, проблемних методів формування умінь є одним з головних факторів, що сприяє підвищенню ефективності процесу навчання, стимулює дітей до активних, творчих пошуків нових способів отримання недостатніх знань [1].

Саме під час розв'язування творчих завдань у дітей формуються винахідливість, кмітливість, спостережливість, уміння планувати свої дії, шукати найбільш оптимальні рішення. І як наслідок – розвиток конструкторського мислення дітей.

У розв'язуванні задач можуть бути використані не тільки засвоєні знання, а здебільшого й розумові дії дитини, що визначаються наявністю у її фонді розумових прийомів і операцій. При цьому розв'язування конструкторської задачі може здійснюватись на рівні структурно-функціонального аналізу елементів конструювання, доконструювання (часткової перебудови) або ж цілковитої перебудови (побудови) конструкції.

І як наслідок, конструктивне мислення дітей розвивається у напрямку: від матеріалізації задуму, розробленого іншими, до самостійної постановки проблеми; від ситуативного застосування певних засобів конструкторської діяльності до стратегіальної організації мислення; від суб'єктивної до об'єктивної новизни.

У вихованні конструктивного мислення дітей першочерговим завданням є навчання цілеспрямовано використовувати конструкторський матеріал. Для цього дорослий пропонує дітям зразок будівлі, використовуючи показ найпростіших прийомів конструювання, наочно демонструючи їм, як вирішується конструкторське завдання.

Важливо озброювати дітей способами просторового аналізу структури предмета, на основі яких стає можливим визначення його конструкції. Діти навчаються способом просторового аналізу на основі зразка-малюнка, схеми, де зображуються окремі частини предмета, виділення яких дозволяє визначити, з якого будівельного матеріалу, в якому просторовому положенні можливе поєднання елементів між собою. Разом з тим діти також отримують можливість проявляти елементи власного пошуку у визначенні способів конструювання [3].

За зразок радять брати іграшки або малюнки, за якими діти згодом самостійно виготовляють іграшку. Діти разом із дорослим аналізують, з яких частин складається даний предмет, з чого (з якого будівельного матеріалу, якої форми) його можна зробити, яка має бути послідовність роботи тощо. У зв'язку з цим з'являється можливість постановки перед дітьми конструкторських задач, у яких тільки деякі умови розв'язання наочно виражені: побудувати предмет аналогічно до предмета навколишнього світу чи його зображення [15].

Розвиваючий ефект завдань даного типу допомагає підсилити й введення зразків з неповними характеристиками (тобто відсутність у зразку деяких зовні незначних елементів, разом з тим цілісно утворюючих, прихованих на малюнку) [13].

Конструювання за схемою (кресленням) є також одним із видів конструювання за зразком, що має неабиякі внутрішні ресурси розвитку творчих здібностей дітей. Як встановлено психологами, процедура співвіднесення оригіналу та моделі (схеми) вимагає від дитини розумових зусиль та особливої пошукової активності. Аналізуючи схематичне зображення, дитина шукає динамічні параметри, які властиві даній конструкції. При цьому ідея, народжуючись

на основі детального аналізу ситуації, видозмінюється у ході подальших практичних дій (Т. В. Кудрявцев).

Наразі узагальнене наслідування (Д. Б. Ельконін), яке виражається в усвідомленому ставленні до зразків, у самостійному застосуванні відомих дитині знань, способів у незнайомих ситуаціях, сприяє у цьому випадку переходу від відтворюючої діяльності до творчої. Тому використання зразків і задач на відтворення та перетворення необхідні для формування у дітей таких знань, умінь, які потім обов'язково будуть задіяні ними в самостійній діяльності, набудуть більш узагальненого характеру і стануть вихідною позицією для розвитку творчості [13, с. 22].

Корисним для розвитку творчого конструювання є завдання на створення споруд за спеціально заданими умовами, що примушує дитину будувати будівлю в уяві, тобто створювати її задум, який може охоплювати і форму споруди, і спосіб дій, обраних у відповідності з заданими вимогами та технічними можливостями матеріалу [6, с. 7]. У процесі розв'язування таких задач формується вміння творчо визначати способи конструювання і на цій основі створювати власні конструктивні задуми.

Введення суперечливих умов в конструкторську діяльність дитини створює основу для формування у неї згодом узагальнених способів конструювання (М. М. Поддяков, Л. О. Парамонова, Г. В. Урадовських та ін.). Формування цих способів складає один із провідних напрямків навчання творчому конструюванню [10].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Навчання творчому конструюванню спрямовано на формування, розвиток самого творчого процесу, механізму творчої діяльності, забезпечення мотиваційної, регулятивної, динамічної та операційно-технічної її сторін. Отже, формуючи у дітей вміння і бажання конструювати, ми маємо враховувати специфічні вікові особливості та етапи розвитку конструкторської творчості, використовуючи ефективні методи (інформаційно-рецептивні, репродуктивні, дослідницькі, евристичні). Не менш важливими при цьому є врахування психолого-педагогічних принципів та підходів до організації творчого конструювання, дитячої творчості. Це передбачає використання дорослим поетапного показу виготовлення виробів, пояснення послідовності їх виконання, показ способів виготовлення, обстеження готового зразка, запитання до дітей з метою залучення

наявного у них досвіду, самостійний пошук способів конструювання тощо.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Біла І. М. Психологія творчого конструювання в дошкільному віці : монографія / Біла Ірина Миколаївна. – К. : Веселка, 2011. – С. 431.
2. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей / Д. Б. Богоявленская. – М. : Академия, 2002. – 337 с.
3. Вержиковская Л. Г. Творчество младших школьников как условие их подготовки к общественно – полезному труду: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Вержиковская Лариса Германовна. – К., 1987. – 127 с.
4. Горбатих В. Готуємося до школи... з конструктором / В. Горбатих // Вихователь – методист дошкільного закладу. – 2009. – №6. – С. 66–70.
5. Горбатих В. Конструювання: технології розвитку / В. Горбатих // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – №1. – С. 67–70.
6. Давидчук А. Н. Педагогические условия формирования конструктивного творчества у детей старшего дошкольного возраста в строительной игре: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогическая психология» / А. Н. Давидчук, М., 1970. – 21 с.

REFERENCES

1. Bila, I. M. (2011). *Psykholohiya tvorchoho konstruyuvannya v doshkil'nomu vitsi*. [Psychology of creative design in preschool age]. Kyiv.
2. Bohoiavlenskaia, D. B. (2002). *Psikhologiya tvorcheskikh sposobnostey*. [Psychology of creative abilities]. Moscow.
3. Verzhikovskaya, L. G. (1987). *Tvorchestvo mladshikh shkol'nikov kak usloviye ikh podgotovki k obshchestvenno – poleznomu trudu*. [Creativity of primary schoolchildren as a condition for their preparation for socially useful work]. Kyiv.
4. Gorbatikh, V. (2009). *Hotuyemosya do shkoly... z konstruktorom*. [Get ready for school ... with connects]. Kyiv.
5. Gorbatikh, V. (2009). *Konstruyuvannya: tekhnolohiyi rozvytku*. [Designing: technological development]. Kyiv.
6. Davidchuk, A. N. (1970). *Pedagogicheskiye usloviya formirovaniya konstruktivnogo tvorchestva u detey starshogo doshkol'nogo vozrasta v stroitel'noy igre*. [Pedagogical conditions for the formation of older preschool children's constructive creativity in the process constructive game]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОТЕЛЯНЕЦЬ Юлія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: формування творчості дітей старшого дошкільного віку.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOTELIANEYS Yuliia Serhiivna – PHD, Senior Teacher of the Academic Chair of Pre-school and Primary Education of Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical.

Circle of scientific interests: formation of creativity of children of preschool age.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2019 р.

УДК: 336.553

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-117-120

КУШНІР Наталія Сергіївна –

викладач Кропивницького будівельного коледжу

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8692-4882>

e-mail: natalochka140387@gmail.com

ФАНДРАЙЗИНГ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГУ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ СПРЯМОВАНИХ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Успіх і просування соціально важливих проектів в умовах сучасного розвитку суспільства, закріплення їх статусу і ефективність реалізації в пріоритеті залежать від набору методів і технологій, які вони застосовують.

Необхідність пошуку додаткових фінансових ресурсів для соціальної сфери, як фактора загальнодержавного розвитку, є досить актуальним питанням, для вирішення якого, передусім, потрібна модернізація його фінансового забезпечення шляхом створення системи багатоканального фінансування на основі розширення джерел фінансування, активами фінансових та нефінансових (інформаційних, інтелектуальних, сервісних та ін.) партнерів, які допомагають здійснити капіталізацію соціального проекту.

Пріоритетним інструментом реалізації цих завдань є фандрайзинг. Фандрайзинг – нове поняття в українській науці, при цьому добре відоме європейським і американським ученим, а також фахівцям з проектного менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми розвитку фандрайзингу присвячено роботи провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців: Артем'євої Т., Балашової А., Башуна О., Дугласа А. Дж., Крупського Т., Комаровського О., Куц С., Тульчинського Г., Шниркова О. та ін.

Мета статті – теоретично обґрунтувати визначення поняття «фандрайзингу» На прикладі фестивалю соціальної реклами «Соціальний плакат-ідеальний світ», розкрити етапи реалізації фандрайзингу як маркетингової технології втілення соціальних проектів, що спрямовані на формування соціальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу

дослідження. Проекти соціального спрямування, як засоби соціально відповідальної взаємодії, направлені на вирішення системних соціальних, економічних, екологічних та правових проблем або спрямовані на розробку технологій їх вирішення.

Оперативне забезпечення реалізації нагальних соціальних ініціатив без залучення фінансової підтримки в умовах ринкової економіки є неможливим.

Ефективним засобом реалізації соціально спрямованих проектів є фандрайзинг, що зарекомендував себе як інструмент капіталізації соціальних проектів та ініціатив.

Термін «фандрайзинг» утворений із двох англійських слів – fund (фонд, кошти) і rising (підвищення, поліпшення становища, надбавка до зарплати). Дослівним перекладом є збільшення грошових коштів, а за змістом – пошук капіталу.

Фундація «Україна – США» визначає «фандрайзинг» як мистецтво залучення коштів приватних осіб чи благодійних організацій, які надають фінансові ресурси у вигляді грантів; процес збору коштів та інших ресурсів, які використовуються, в основному, для реалізації соціально значимих програм [3, с. 6].

О. Шнирков та І. Мінгазутдінов підкреслюють комплексність системи заходів фандрайзингу, що забезпечують пошук фінансових та матеріальних засобів, необхідних для реалізації некомерційних проектів [6, с. 2].

У працях Т. Крупського, фандрайзинг визначено, як діяльність по залученню фінансових, матеріальних та людських ресурсів для роботи неприбуткових організацій та реалізації їх проектів, які ставлять перед собою соціально значущі цілі [1, с. 2]

Центр філантропії зазначає фандрайзинг, як пошук коштів або ресурсів для реалізації проєктів, певної діяльності на визначеній території у визначений час та з визначеною метою; збір або залучення коштів або ресурсів для діяльності організації; вміння/мистецтво залучення ресурсів [3, с. 3].

Проаналізувавши основні підходи до визначення поняття фандрайзинг, ми визначили поняття, які найближче розкривають його значення в усіх аспектах:

багатоетапний або разовий процес, що має на меті збір коштів та залучення ресурсів на реалізацію соціально значимої діяльності однією стороною і прийняття рішення про їх надання іншою стороною; що проходить у присутності консультантів, посередників і суперників; в рамках узгодженої або запропонованої однієї зі сторін процедури; у формі, що є в даний час легітимним для середовища, де він здійснюється.

Реалізацію соціально спрямованих проєктів за допомогою фандрайзингу можна розглядати як сукупність функцій: прогнозування, планування, організація, контроль, координація, прийняття управлінських рішень і т. п. При цьому, об'єктами фандрайзингу в системі реалізації соціальних проєктів виступають різні категорії донорів, основними з яких є благодійні фонди, приватні особи, корпорації та бізнес-структури.

О. Башун розподіляє фандрайзинг на наступні етапи [2, с. 104], ідентифікація – визначення потенційних джерел фінансування; поповнення бюджету; визначення донорів; стратегія – розробка іміджу та рекламна кампанія; планування тактики залучення коштів; клопотання – безпосереднє прохання допомоги та її отримання; опікуєтво – подяка спонсорам; залучення донорів до нових пожертв у майбутньому.

Пріоритетним завданням фандрайзера є пошук та забезпечення участі донора у вирішенні соціальних проблем, у формі безприбуткового проєкту та спонукання до ролі соціального інвестора.

Донори (об'єкти фандрайзингу) – це міжнародні організації, державні установи, комерційні структури, громадські некомерційні організації (релігійні, наукові тощо), приватні благодійні фонди або приватні особи, що надають громадянам та безприбутковим організаціям на некомерційній безповоротній основі необхідні додаткові ресурси різного виду, на цілі, які спрямовані в цілому на благо усього суспільства. Кожен донор потребує індивідуального підходу. Це обумовлено рядом факторів, таких як: сфера та вид

діяльності організації (особи), історія виникнення, життєдіяльності, поставлені пріоритети, мета, цілі і способи їх досягнення, умови існування та розвитку тощо, що формує свої особливості та відмінні риси співпраці для кожного донора.

Соціальний маркетинг – це різновид маркетингу, що включає в себе розроблення, реалізацію та контроль соціальних програм, спрямованих на підвищення рівня сприйняття певними прошарками населення деяких соціальних ідей або практичних дій. Кінцевою його метою є розуміння людей і така комунікація, які призводять до засвоєння ними нових поглядів. Зміна їх позиції примушує змінювати власну поведінку, що робить вплив на вирішення тієї соціальної проблеми, до якої вони залучені. Це розробка, втілення в життя і контроль за виконанням проєктів, що мають на меті добитися сприйняття цільовою групою соціальної ідеї, руху, практики.

Прикладом реалізації маркетингового плану стратегії соціальних змін в нашій практиці став фестиваль соціальної реклами «Соціальний плакат – ідеальний світ» в м. Кропивницький.

Фандрайзинг соціального проєкту – багатоетапний процес, в реалізації якого важливий кожен етап. В процесі реалізації фестивалю соціальної реклами «Соціальний плакат – ідеальний світ», нами було забезпечено повний цикл технології залучення коштів, що обов'язково передбачав підсумковий збір та обробку інформації зворотного зв'язку та її аналіз. Це дозволило нам реалізувати удосконалення формату партнерських інтеграцій та підвищити конверсію організаторсько-партнерських відносин.

А. Соколова запропонувала алгоритм, який передбачає розвиток проєкту від зародження ідеї в неприбутковій організації до його реалізації та встановлення зворотного зв'язку з донором [8, с. 7]. В основі правильного фандрайзинга лежить стратегічний підхід, який передбачає: визначення потреб організації: аналіз поточної діяльності і виявлення пріоритетних потреб; формулювання пропозиції: для чого потрібні ресурси; аналіз потенційних джерел фандрайзинга: важливо пам'ятати про диверсифікацію джерел (компанії, приватні особи, фонди, державні органи); вибір методології: в якості способів залучення грошових коштів можна використати систему членських внесків, листи спонсорам, заявки на гранти, масові розсилки (директ-мэйл), прямий діалог, участь в партнерських проєктах, та ін.; призначення відповідальних осіб: за наявності відділів розвитку,

методичного відділу і відділу маркетингу в організації немає необхідності залучувати додаткові кадри; у разі, якщо власний кадровий потенціал не відповідає вимогам фандрайзингової діяльності, доцільно задіяти (на тимчасовій або постійній основі) нових фахівців; встановлення проміжних цілей і реалістичних термінів; визначення розміру бюджету.

Процес планування маркетингової стратегії реалізації фестивалю соціальної реклами «Соціальний плакат – ідеальний світ» включав:

1. Визначення цілей соціальних змін, аналіз переконань, відношення, ціннісних уявлень та поведінкових проявів суспільства. Відповідно, завданнями фестивалю стали: здійснення соціальної роботи з профілактики негативних явищ в дитячому та молодіжному середовищі, звернення уваги громадськості до сучасних проблем соціуму; пошук нових ідей та ефективних рішень по створенню соціальної реклами; обмін досвідом по розробці соціальної реклами; відзначення кращих проектів соціальної реклами; створення умов для розміщення соціальної реклами представленої на фестиваль.

2. Оцінку варіантів здійснення комунікацій з суспільним сегментом фестивалю соціальної реклами, доведення до нього запланованих заходів. Інструментами реалізації цього етапу стали розробка медіа-плану та медіа-аналітика.

3. Розробка плану маркетингу та залучення організаторів фестивалю соціальної реклами, які реалізують та контролюють його виконання включали: SWOT-аналіз проекту та аналіз ринку потенційних спонсорів; конкурентний аналіз; розробка стратегії і плану капіталізації; позиціонування проекту; розробка стандартних спонсорських матеріалів та адаптація матеріалів, підготовка ексклюзивних пропозицій; підготовка бази потенційних партнерів; інформаційні розсилки; переговори з потенційними клієнтами; підготовка та укладення договорів; виставлення рахунків, контроль оплат; матриця зобов'язань перед спонсорами; підготовка засобів унаочнення для робочої групи; аудит виконання зобов'язань; аналіз досягнення КРІ; підготовка звітів для спонсорів; підготовка рекомендацій щодо поліпшення; підготовка звіту для організаторів.

При цьому, діяльність фандрайзера в системі реалізації маркетингового плану фестивалю соціальної реклами націлювалась не на випрошування грошей, а на розробку комплексу дій, заходів, прийомів у поєднанні з ефективними методами, що вимагало

високого рівня володіння знаннями і навичками у багатьох сферах: менеджменті, маркетинзі, стратегічному плануванні, зв'язках з громадськістю, проектній діяльності, фінансах, правовому регулюванні тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. В сучасних умовах розвитку України постійно зростає число соціальних проблем різного рівня, ускладнюється їх зміст. Ця обставина об'єктивно ставить перед організаціями завдання пошуку нових форм, методів і технологій їх рішень. Однією з характеристик цивілізованого і громадянського суспільства є конструктивна, ефективна і дієва співпраця трьох секторів: державного, комерційного і громадського. Саме воно формує соціальне партнерство, основу якого складають глибоке розуміння важливості вирішуваних соціальних проблем, можливість взаємодоповнення ресурсів. Уточнення поняття «фандрайзинг», структурування матриці донорів, виявлення проблем та перспектив розвитку фандрайзингової діяльності в Україні на основі зарубіжного досвіду, дозволять розширити теоретичну та практичну базу з метою проведення ефективної фандрайзингової кампанії для залучення пожертв на реалізацію наших майбутніх соціально значущих проектів. Вважаємо саме волонтерську діяльність, як невід'ємну складову фандрайзингу, перспективною течією розвитку фандрайзингової діяльності в Україні та галуззю наших подальших розвідок.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Крупський Т. Пошук ресурсів для діяльності організації (Fund Rasing) / Т. Крупський. – К. : Коаліція «Свобода вибору», 2005. – 10 с.
2. Башун О. В. Вплив маркетингу і фандрайзингу на трансформацію бібліотек / наук. ред. В. С. Білецький. – Донецьк: УКЦентр, 1999. – 204 с.
3. Соколова А. М. Алгоритм здійснення фандрайзингової діяльності. Взято з: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/48336/11-Sokolova.pdf?sequence=1>
4. Стан розвитку організаційного потенціалу громадянського суспільства в регіонах України. Дослідження організаційної самодостатності (практики фандрайзингу) організацій громадянського суспільства [Звіт]. – К. : Центр філантропії, 2008. – 29 с.
5. Фандрайзинг: навч. посіб. – Центральноукраїнський регіональний навчальний центр. Партнерство громад фундація «Україна-США» (USAID), 2003. – 95 с.

6. Шнирков О. І. Фандрайзинг: основні особливості та форми: метод. посіб. / О. І. Шнирков, І. О. Мінгазутдінов. – 1-ше вид. – К. : Ін-т міжнар. відн. КНУ ім. Т. Шевченка, 2000. – 50 с.

REFERENCES

1. Krupsky, T. (2005). *Poshuk resursiv dlya diyal'nosti orhanizatsiyi (Fund Rasing)*. [Search for resources for the activities of the organization (Fund Rasing)]. Kyiv.

2. Bashun, O. V. (1999). *Vplyv marketynhu i fandreyzynhu na transformatsiyu bibliotek*. [The influence of marketing and fundraising on the transformation of libraries]. Donezk.

3. Sokolova, A. M. *Alhorytm zdiysnennya fandrayzynhovoyi diyal'nosti*. [Algorithm of Fundraising Activities].

4. *Stan rozvytku orhanizatsynoho potentsialu hromadyans'koho suspil'stva v rehionakh Ukrainy. Doslidzhennya orhanizatsynoyi samodostatnosti (praktyky fandrayzynhu) orhanizatsiy hromadyans'koho suspil'stva*. (2008). [State of development of organizational potential of civil society in the regions of Ukraine. Research on Organizational Self-Sufficiency (Fundraising

Practices) of Civil Society Organizations]. Kyiv.

5. *Fandrayzynh*. (2003). [Fundraising]. Kyiv.

6. Shnyrkov, O. I. (2000). *Fandrayzynh: osnovni osoblyvosti ta formy*. [Fundraising: main features and forms]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУШНІР Наталія Сергіївна – викладач Кропивницького будівельного коледжу.

Наукові інтереси: формування професійної культури студентів економічних спеціальностей, фандрайзинг, ендаумент та маркетинг в соціальній роботі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KUSHNIR Nataliia Sergiyivna – Teacher of the Kropivnitsky Building College.

Circle of scientific interests: formation of professional culture of students of economic specialties, fundraising, endowment and marketing in social work.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2019 р.

УДК: 378:37.011.3 -051:784:316.454.52
DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-120-125

ЛЕСНИК Олена Степанівна – старший викладач кафедри диригентсько-хорової підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-2745-3855>
e-mail: a.lesnik.66@gmail.com

ДІАЛОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ХОРМЕЙСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва в класі диригування здійснюється у різних напрямках: формування особистості, світогляду, ціннісних орієнтацій, різноманітних професійних компетенцій та ін. Основним видом діяльності на уроці диригування є робота над диригентським жестом, його інформативністю, художньою виразністю, сугестивністю.

Диригентський жест у виконавському мистецтві є ефективним засобом впливу. Сьогодні спостерігається його значний еволюційний розвиток, який пов'язаний з

розвитком хорового мистецтва, появою нових форм втілення ідейного й художнього замислу композиторів сучасності та новітніх засобів виразності. Диригентське мистецтво стало з'єднуватися різними гранями з багатьма видами художньої діяльності (хореографія, театральне мистецтво та ін.), становлячись центром творчих процесів і виконуючи визначальну роль в цих процесах. Таким чином, перед викладачами диригування постає проблема пошуку нових підходів, методів та засобів підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до диригентсько-хорової роботи, які б відповідали сучасним потребам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні питання диригентсько-хорової підготовки, диригентської майстерності висвітлено в роботах корифеїв хорового мистецтва: К. Пігрова, К. Птиці, Г. Дмитревського, Б. Краснощокова та ін.

Проблемам диригентського жесту присвячено багато наукових досліджень мистецтвознавців, диригентів, педагогів (Д. Варламов, Г. Єржемський, І. Мусін, К. Ольхов, Б. Смірнов, Н. Соболева, В. Світов та ін.) в яких розглядаються його сутність, призначення, а саме головне, його інформативність та художньо-творчі можливості.

Г. Єржемський, І. Мусін, К. Ольхов та ін. визначають диригентську жестикуляцію як специфічну мову. На погляд Г. Єржемського, мануальна техніка диригента є альтернативною мовою вербальній. Вчений звертає увагу на те, що мануальна техніка являє собою зовнішнє відображення мислення диригента.

І. Мусін розглядає мистецтво диригента, як процес спілкування за допомогою специфічної мови жесту, який є не тільки системою знаків, а й носить інформативний характер, виконує сугестивну функцію [6].

Як мова, диригентський жест має свої особливості, які пов'язані з індивідуальністю диригента, його фантазією та здатністю до творчого пошуку. Диригентський жест є специфічним продуктом творчого процесу. Якщо брати до уваги, що творчість передбачає перетворення матеріальних і духовних цінностей, створення нового, то спираючись на погляди О. Трезміної можна говорити, що мова жестів постає як засіб впливу, збудження, як художній продукт диригентської творчості, що дозволяє говорити про самостійність призначення даного феномену [12].

К. Ольхов проводить паралель між художньою інформативністю диригентського жесту і художньою виразністю мистецтва танцю. Танцювальні рухи цілком відбивають рух музики. Таким чином, можна говорити про переклад мови музики на мову жестів. Задачею диригента є переклад особистих мисленневих уявлень про хоровий твір, його бачень якості звукової палітри хорового звучання на мову жестів, міміки. Створена в уяві звукова модель перекладається на видиму [7].

Б. Теплов підкреслює, що уявлення є, в першу чергу, уявленнями звуковисотних і ритмічних співвідношень звуків, оскільки саме ці сторони звукової тканини виступають у музиці як основні «носії сенсу» [11, с. 204]. На відміну від інших видів мистецтва, де

образ несе певну інформацію про життєве явище, що викликало відповідні емоції, музика відбиває дійсність опосередковано – через звукову інтонацію. Поняття інтонації (за Б. Асаф'євим) в музичному мистецтві розглядається як «звукове втілення музичної думки, що є виявом соціально та історично детермінованої людської свідомості».

Психолог В. Петрушин порівнює музично-слухові уявлення з попереднім планом дій. Музично-слухові уявлення – це те ж саме, переконує вчений, що архітектурно-будівельний проект при споруді будинку, конструкторська розробка при споруді автомобіля. Помилки і недоліки в проекті неминуче спричиняють за собою невдачу у втіленні задуму в життя [8].

Диригентський жест, як художній феномен, привертає увагу сучасних науковців – монографії про диригентське мистецтво Б. Смірної і В. Світова, статті про диригування Д. Варламова, дисертація про художньо-невербальну комунікацію у диригентському виконавстві Н. Соболевої та ін.

Метою статті є теоретичне дослідження специфіки, методів та ефективності діалогічного спілкування як засобу формування художньо-мовленневих умінь у процесі хормейстерської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зволікаючи на вище сказане, можна говорити, що диригентський жест – це мова диригента, але для того щоб ця мова стала досконалою, майбутній учитель музичного мистецтва повинен на рівні майстерності володіти вербальною мовою, окремі одиниці якої мають певний смисл і є однозначно зрозумілими.

Для того, щоб створити якісне висловлювання, а тим більше текст, стильовий різновид якого задається обставинами спілкування, потрібно не тільки знати теорію мови та мати певний лексичний запас, необхідно вміти розрізняти нюанси значення слів, відчувати особливості слововживання [4].

Високі вимоги до диригента щодо володіння вербальною мовою як основою її мануального втілення, привертають увагу до лінгводидактики в рамках якої відбувається аналіз розвитку лексико-семантичної системи, відображаються сучасні погляди щодо змісту мовленневих одиниць. Сьогодні, в рамках концептуальних уявлень розглядається зв'язок лексеми з ментальними операціями, що лежать в основі її формування, а також враховується вплив, що здійснюється лексичною одиницею на особистість – суб'єкт володіння інформацією,

що в ній закладена [4].

Розуміння змісту, емоційного наповнення лексичних одиниць розширюються за умови урахування відомостей про етимологічну сутність і історію слова, динаміку його теоретичного розвитку, національну своєрідність та суб'єктивні аспекти. Таким чином, диригент повинен володіти повною інформацією про зміст слова, щоб найбільш точно і в повній мірі передати інформацію (різну за своїм призначенням – наукову, художні характеристики музичного образу чи ін.) співакам засобами вербальної мови та найбільш характерно виразити її у диригентському жесті.

Майстерне володіння мовою є компонентом комунікативної культури фахівця мистецького профілю. Комунікативну культуру вчителя музичного мистецтва складають художньо-мовленнєві вміння. Такі вміння відносяться до найголовніших професійних засобів навчання та виховання. Мовлення – це дійсно універсальна «зброя» вчителя, незалежно від його конкретної предметної спеціалізації. Своє специфічне мовлення є і в учителів музичного мистецтва в процесі вокально-хорової роботи. Розумні, влучні, виразні слова хормейстера, вдалий жест, міміка можуть миттєво привести до потрібного результату: покращення звучання, знаходженню адекватного характеру музикування, пробудження інтересу до співу, налагодження уваги та дисципліни тощо. Окремі висловлення з цього приводу знаходяться в працях відомих хорових диригентів та викладачів – Г. Дмитревського, М. Колесси, К. Пігрова, К. Птиці та інших. Серед сучасних науковців є декілька дослідницьких праць, в яких питання мовленнєвих дій диригента та викладача хорових дисциплін розглядається під різними кутами зору, але як спеціальний предмет уваги, наприклад, у роботах О. Полякова, Л. Шеповаліної [5].

Художньо-мовленнєві вміння майбутнього вчителя музичного мистецтва на основі вокально-хорової практики ми розглядали як комплекс засобів педагогічної майстерності та художнього спілкування з учнями в вокально-хоровій роботі, який забезпечує процес передачі вчителем-диригентом певної художньої інформації хоровому колективу або класу з приводу розуміння та особливостей виконання художнього тексту твору відповідно до його образної, стильової, жанрової організації. Цей комплекс складається з мовленнєвих, мануальних, мімічних, технічних, пластично-рухових, артистичних засобів, які в

професійному становленні майбутнього вчителя набувають ознак навичок, умінь та якостей, що забезпечують успішність керування хоровим колективом [5].

Для сучасного етапу розвитку хорового мистецтва характерним стало постійне оновлення хорового письма, причому цей процес протікає швидко й різноманітно. Серед загальних тенденцій відмічається: відсутність єдиного еталону хорового звучання; розширення спектру звучання, можливостей, функцій хорового твору і хорового колективу; темброві експерименти; пошук колористичних ефектів через створення синтетичних хорових тембрів; різноманітність способів трактування слова в музиці; пошук та створення нестандартних умов виконання творів; надзвичайної ваги набуває перформенізація хорового мистецтва [9].

Процес музичного навчання і виховання в диригентському та хоровому класах відбувається переважно шляхом міжособистісного контакту, що є свідченням переваги діалогу в порівнянні з іншими видами спілкування. Саме діалог, включаючи ідеї свободи, рівності, співробітництва і згоди, визначає характер взаємодії суб'єктів музично-освітнього процесу, забезпечує позиції учасників взаємодії в умовах смислотворчості, самовизначення, самореалізації особистості.

Діалог – це спілкування, засноване на партнерстві, взаємне прагнення вийти за межі власного «Я», відкриття себе кращого, що допомагає стати краще «Іншому». Діалогічні відносини – це відносини високого ціннісно-сміслового рівня, засновані на внутрішній єдності, духовного зв'язку його учасників.

Діалог є найдавнішим видом усного мовлення у формі розмови чи обміну репліками. Діалогічне мовлення завжди мотивоване, оскільки містить у собі прохання чи наказ, передачу повідомлення чи висловлення почуттів. Характерним для діалогічного мовлення є й те, що воно здебільшого відбувається в умовах конкретної ситуації і супроводжується невербальними засобами спілкування – жестами, мімікою, пантомімікою тощо. Цілоком природні невербальні прояви у діалогічному спілкуванні складають основу диригентських засобів впливу на співаків. Діалогічне мовлення ситуативне, воно неповне, скорочене, фрагментарне, але зрозуміле, оскільки кожне висловлювання зумовлене попереднім.

Важливою стороною діалогу є вплив співрозмовників один на одного. Це пояснюється тим, що діалогічне спілкування створює реальні умови для

взаємообумовленого розвитку думки і досягнення єдиної мети. При цьому навіть протиставлення думок здійснюється в умовах досягнутої учасниками діалогу конгруентності і розділяється відповідальність за одержуваний результат. Виникає ситуація, коли спілкування «для мене» стає спілкуванням «для нас». Також як вільний розвиток є джерелом і умовою розвитку особистості, вільне діалогічне взаємодія є умовою його вдосконалення та зближення позицій учасників.

Діалог передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію всіх учасників процесу художнього спілкування, формує емпатійний стиль стосунків, забезпечує духовно-емоційну насиченість процесу художнього спілкування. Соціальний контекст, у якому відбувається обговорення мистецьких творів на індивідуальних та групових заняттях, породжує особливі емоційно-мотиваційні імпульси, котрі допомагають студенту визначити координати власної художньо-мовленнєвої діяльності [2].

Спілкування може розглядатися як аспект, умова або як окремий вид діяльності. А взаємозв'язок спілкування й діяльності полягає саме в тому, що завдяки спілкуванню діяльність організовується. Специфіка спілкування у процесі діяльності полягає у створенні можливості для організації та координації діяльності комунікантів. У спілкуванні відбувається збагачення діяльності, розвиваються й утворюються нові зв'язки й стосунки між людьми.

Специфіка впровадження діалогічного спілкування з метою формування художньо-мовленнєвих умінь майбутніх учителів музичного мистецтва криється в тому, що всі або майже всі види діяльності, що відбуваються в процесі хормейстерської підготовки повинні відбуватися не стихійно за звичною методикою, а певним образом плануватися та готуватися.

Аналіз наукової літератури та особисті педагогічні спостереження дозволили однією із умов успішного діалогічного спілкування визначити підготовку інформативної бази учасників. В іншому випадку учасники діалогу не будуть повідомляти один одному нову інформацію з предмету спілкування, а, отже, діалог не буде продуктивним. Враховуючи сутність діалогового спілкування (свобода вибору, конгруентність, партнерство та ін.), завданням для педагога постає організаційне проектування індивідуального заняття – вибір теми, форми заняття, методів, продумування різноманітних варіантів ходу заняття та підготовка інформації, що буде використовуватися, різноманітних типів

спілкування відповідно навчальним цілям, усі форми співробітництва з урахуванням їх оптимальної особистісної взаємодії. Педагог повинен побудувати діалогічне спілкування таким чином, щоб студент міг сам вибрати завдання за змістом, видами та формами, а тим самим найбільш активно проявити себе. Роль педагога в процесі діалогічного спілкування полягає в організації та координації самостійної роботи студента.

Наступною умовою якісного діалогічного спілкування у ракурсі теми, що досліджується, визначено: чистота мовлення (відносна правильність мовлення: граматична, фонетична та лексична оформленість), структурна різноманітність реплік, адекватне використання структурно-функціонального типу діалогу відповідно до ситуації спілкування, врахування соціального рангу учасників діалогу, наявність засобів мовної експресії, якість художніх висловлювань, лексичні засоби, використання епітетів та метафор, індикатори позитивної реакції (лексичні засоби вираження солідарності, радості, згоди та ін.), сигнали стосунків (виражають ставлення співрозмовників один до одного) та сигнали завершення комунікації.

Хорова музика другої половини ХХ – початку ХХІ століття відрізняється розмаїттям жанрів, стилів, композиторських технік та прийомів. Проблеми аналізу, систематизації явищ сучасного хорового мистецтва, виконавського сприйняття і осмислення хорових творів є ще малодослідженими науковцями, що, в свою чергу, створює певні проблеми, а з іншого боку відкриває перед фахівцями-хормейстерами двері до самостійних пошуків. Особливо це стосується диригентської мови – інформативності та виразності диригентського жесту. Звернення до сучасних хорових творів в професійній діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва є неминучим, тому в процесі навчання вони повинні отримати певні знання, освоїти напрямки самостійних пошуків, звернутися до дослідницької діяльності.

Означені завдання вимагають впровадження певних методів діалогічного спілкування, спрямованих на активізацію пізнавальних інтересів: дискусії, художньо-педагогічного аналізу, співпраці, моделювання. Дані методи реалізуються в наступних формах: інформативний цикл занять на задану тему, круглий стіл, практикум-тренінг та ін. Запропоновані форми відкривають можливості не тільки отримувати інформацію, а й удосконалювати художньо-мовленнєві вміння.

Особливу увагу привертає метод дискусії, який являє собою форму зіставлення альтернативних позицій учасників міжособистісного спілкування і знаходження спільної прийнятної для обох сторін єдиної думки. Дискусія – це процес діалогічного спілкування учасників, в ході якого відбувається формування практичного досвіду спільної участі в обговоренні та вирішенні теоретичних і практичних проблем. Участь у дискусії вимагає від студента умінь точно виражати свої думки в доповідях і виступах, активно відстоювати свою точку зору, аргументовано заперечувати, спростовувати хибну позицію. Такі вміння набуваються в процесі вирішення лінгвістичних завдань – презентація слова, емоційне ставлення (образне визначення), групування слів за стилістичним забарвленням, визначити відтінки запропонованих рядів слів, вербальні й невербальні асоціації, встановити асоціативний перехід від одного до іншого слова, складання тексту з двох не зв'язаних між собою слів та ін. [4].

Сутнісною основою методів аналізу, моделювання і втілення ситуацій взаємодії, що відбивають специфіку діалогу в вокально-хоровій діяльності, стала опора на закономірності і комунікативну природу музичного мистецтва і мистецтва педагогіки. Важливим напрямком цієї діяльності виступали з одного боку, процеси досягнення ціннісно-сміслових значень музичного мистецтва, з іншого боку, процеси пізнання особистості в зіткненні з музикою.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Застосування засобу діалогічного спілкування в процесі хормейстерської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва не тільки припускає взаємодію його учасників в режимі спільної продуктивно-творчої діяльності, але й створює дидактично-комунікативне середовище, яке забезпечує умови мовотворчої діяльності, в якій студент вчиться більш глибоко, тонко, особливо відчувати слово. Мовотворче осмислення слова допомагає більш комфортно входити в світ художнього мовлення, поступово набувати необхідних умінь. Специфіка діалогічного спілкування (інформативна підготовленість, якість мовних висловлювань), вербальна форма мовлення допомагають закласти основи адекватності невербальної мови диригента – диригентського жесту, його інформативності, відповідності художнім характеристикам вокально-хорового твору. Таким чином, ефективність формування художньо-мовленнєвих умінь може бути досягнута за

умови становлення та зміцнення суб'єктної позиції, свободи вибору способів розв'язання навчальних проблем. Основним напрямом подальших розробок у зазначеному аспекті вважаємо створення методичних моделей навчання із застосуванням діалогічного спілкування.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития / В. Андреев – 2-е изд. – Казань: Центр инновационных технологий, – 2000. – 608 с.
2. Горбенко О. Педагогічні умови інструментально-виконавської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва / О. Горбенко // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Сер.: Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 139. – С. 135–139.
3. Ержемский Г. Психология дирижирования: Некоторые вопросы исполнительства и творческого взаимодействия дирижера с музыкальным коллективом / Г. Ержемский. – М.: Музыка, 1988. – 80 с.
4. Куринная А. Речетворческое осмысление слова: социокультурное измерение / А. Куринная // Научный вестник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. – №9–10. – Одеса, 2011. – С.3–9.
5. Лесник О. Дослідження рівня сформованості художньо-мовленнєвих умінь майбутніх учителів музики на основі хормейстерської підготовки / О. Лесник // Научный часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. – Вип. 7 (12) Матеріали III Міжнар. науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» – К. : НПУ, 2009. – С.105–111.
6. Мусин И. Техника дирижирования / И. Мусин. – Л. : Музыка, 1967. – 352 с.
7. Ольхов К. Вопросы теории дирижерской техники и обучения хоровых дирижеров / К. Ольхов. – Л. : Музыка, 1979. – 200 с.
8. Петрушин В. Музыкальная психология / В. Петрушин. – М. : Владос, 1997. – 334 с.
9. Приходько О. Хорова музыка а capella другої половини XX – початку XXI століття: теоретичне осмислення і виконавські підходи / О. Приходько: Дис. кандидата мистецтвознавства, спец. 13.00.03 Музичне мистецтво, мистецтвознавство. – К., 2017. – 255 с.
10. Сорока М. Особливості формування мовної особистості здобувача освіти у коледжі / М. Сорока // «Молодий вчений». – № 4.1 (56.1). – Квітень, 2018. – С. 56–71.
11. Теплов Б. Психология музыкальных способностей / Б. Теплов. – М.: АПН РСФСР, 1947. – 335 с.
12. Трезміна О. Художественная функция

дирижёрского жеста / О. Трезмина // Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусств 4 (36), 2013. – С. 78–85.

REFERENCES

1. Andreev, V. (2000). *Pedagogika: uchebnyj kurs dlya tvorcheskogo samorazvitiya*. [Pedagogy: Training course for creative self-development]. Kazan.

2. Gorbenko, O. (2015). *Pedagogichni umovi instrumentalno-vikonavskoi kompetentnosti majbutnix uchiteliv muzичного mistectva*. [Pedagogical conditions of instrumental and executive competence of future teachers of musical art]. Kirovograd.

3. Erzhemskij, G. (1988). *Psixologiya dirizhirovaniya: nekotorye voprosy ispolnitelstva i tvorcheskogo vzaimodejstviya dirizhera s muzykalnym kollektivom*. [Psychology of conducting: Some questions of performance and creative interaction of the conductor with the musical group]. Moscow.

4. Kurinnaya, A. (2011). *Rechetrovcheskoe osmyslenie slova: sociokulturnoe izmerenie*. [Speech comprehension of the word: sociocultural dimension]. Odesa.

5. Lesnik, O. (2009). *Doslidzhennya rivnya sformovanosti xudozho-movlennevix umin majbutnix uchiteliv muziki na osnovi xormejesterskoj pidgotovki*. [Study of the level of formation of artistic and speech skills of future music teachers based on the chorister's training]. Kyiv.

6. Musin, I. (1967). *Texnika dirizhirovaniya*. [Conducting technique]. Leningrad.

7. Olxov, K. (1979). *Voprosy teorii dirizherskoj texniki i obucheniya xorovyx dirizherov*. [Questions of the theory of conducting technique and teaching choral conductors]. Kyiv.

8. Petrushin, V. (1997). *Muzykalnaya psixologiya*. [Musical psychology]. Moscow.

9. Prikhodko, O. (2017). *Xorova muzika a capella drugoi polovini XX– pochatku XXI stolittya: teoretichne osmyslennya i vikonavski pidxodi*. [Choral music a capella of the second half of the 20th - the beginning of the 21st century: theoretical comprehension and performance approaches]. Kyiv.

10. Soroka, M. (2018). *Osoblivosti formuvannya movnoi osobistosti zdobuvacha osviti u koledzhi «molodij uchenij»*. [Features of formation of the linguistic personality of the applicant of education in college]. Kyiv.

11. Teplov, B. (1947). *Psixologiya muzykalnyx sposobnostej*. [Psychology of musical abilities]. Moscow.

12. Trezmina, O. (2013). *Xudozhestvennaya funkciya dirizhyorskogo zhesta*. [Artistic function of the conductor's gesture]. Chelyabinsk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛЕСНИК Олена Степанівна – старший викладач кафедри диригентсько-хорової підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: інноваційно-орієнтована підготовка майбутніх фахівців мистецького спрямування.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LESNIK Olena Stepanivna – Senior Lecturer of the Department of conducting-choral training of South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky

Circle of scientific interests: innovative-oriented training of future specialists of artistic direction.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2019 р.

УДК 37.037(09)

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-125-129

ЛОСІК Вікторія Георгіївна – викладач кафедри фізичного виховання і спорту Донбаської державної машинобудівної академії
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9465-3951>
 e-mail: mr.dya69@gmail.com

СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Однією з передумов входження України до єдиного Європейського освітнього простору є впровадження європейських норм в освіті й науці. Необхідність удосконалення української системи освіти, підвищення її рівня якості є важливим завданням, що обумовлено потребами формування

позитивних умов для становлення й реалізації студента як майбутнього професіонала та його особистісної самореалізації. Вирішення цієї проблеми можливе за умови підготовки майбутнього педагога, яких володіє ґрунтовними знаннями, має розвинені педагогічні здібності, досконалі професійні вміння, професійну самосвідомість, педагогічне мислення, володіє навичками

самонавчання, самовдосконалення. Тому формування готовності майбутнього педагога до професійної діяльності в сучасних умовах набуває особливої значущості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи наукові дослідження з питань професійної компетентності вчителя та визначення її складових, ми можемо зазначити те, що сьогодні є значна кількість наукових праць, присвячених даній проблемі, а саме: питанням формування професійної Н. Кузьміна, О. Овчарук, методичної компетентності вчителя В. Адольф, А. Маркова, застосуванням компетентнісного підходу до змісту професійної діяльності І. Зімня, А. Нісімчук, О. Пометун визначенню вимог до підготовки вчителя Г. Матушинський, Ю. Цвенгер, О. Мороз, П. Щербань та ін.

Слід відзначити дослідження професійної компетентності в роботах закордонних авторів таких як: С. Де Бано, Дж. Кулман, Р. Коллінз, В. Де Лосншере, Д. Макклеланд, Дж. Равен, І. Т. Спенсер, Дж. О. Тул, Н. Фітер, Дж. Фланаган, Дж. Фолгер та інші.

Мета статті – визначити інформаційну складову формування професійної компетентності фахівця фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна компетентність фахівця – це сукупність його особистих якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких в педагогічній діяльності дає оптимальний результат [6].

Важливого значення у професійній компетентності фахівця з фізичного виховання набувають внутрішні фактори особистості: особистісні якості, тобто структура особистісних здібностей та рис характеру, його загальна культура, управлінські та організаторські можливості.

Професійна компетентність фахівця – це базова характеристика діяльності фахівця; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (вміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення.

На основі цього запропоновано таке розуміння професійно-педагогічної компетентності [1].

Професійно-педагогічна компетентність фахівця є складною багаторівневою стійкою структурою його психічних рис, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для фахівця особистісних якостей і має окреслені суттєві ознаки (мобільність,

гнучкість і критичність мислення). Ці зміни встановлюють нові вимоги до професійної діяльності фахівця: якості його психологічно-педагогічної підготовки й професійної компетенції, рівня соціально-професійної мобільності, конкурентноздатності на ринку праці та в різних сферах виробничої діяльності.

Актуальність досліджень визначається потребами педагогічної науки і практики в пошуках шляхів удосконалення підготовки фахівців фізичної культури і спорту в системи вищої освіти відповідно з вимогами модернізації і гуманізації освіти. Процес реформ вищої школи, який розпочато в Україні потребує прогресивних методично підтверджених концепцій, педагогічних технологій і оволодіння ними фахівцями фізичної культури і спорту.

Ми можемо зазначити, що основними структурними елементами педагогічної компетентності є: теоретико-педагогічні знання, практичні вміння, особистісні якості фахівця. Теоретико-педагогічні знання передбачають зміст психолого-педагогічних знань, які визначені навчальними програмами.

Психологічно-педагогічна підготовленість складається із знань методологічних основ і категорій педагогіки; закономірностей соціалізації і розвитку особистості; суті, цілей і технологій навчання та виховання; законів анатомо-фізіологічного і психічного розвитку дітей, підлітків, юнацтва. Вона є основою формування гуманістично-орієнтованого мислення фахівця.

Психолого-педагогічні і спеціальні знання є необхідною умовою професійної компетентності. Практичне розв'язання педагогічних завдань забезпечують вміння і навички, передумовою яких є теоретико-практичні і методичні знання.

В процесі підготовки фахівців фізичного виховання слід відзначити такі їх основні функції: компенсаторна, здійснює виправлення недоліків функціонування попередньої освіти; розвивальна, яка організовує професійній і загальнокультурний розвиток особистості; адаптивна, сприяє пристосуванню слухачів до вимог соціального середовища; організаційна, полягає в раціональній організації вільного часу фахівця для його самоосвіти.

Зазначимо, що у процесі впливають такі методологічні проблеми підготовки фахівців, а саме: проблеми з проектуванням структури і змісту підготовки фахівця фізичного виховання у відповідності з його професійною діяльністю; з відсутністю

чіткого розуміння цілей, структури, змісту педагогічного проектування; з використанням принципу гуманізації; з різноманітністю і пластичністю форм і методів при організації системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання.

Важливим компонентом у формуванні фахівця є навчально-виховний процес, який зі студентської лави формує спеціалістів. На успішне втілення принципів гуманізації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, окрім обов'язкових курсів з психології та педагогіки, слід включити різні спекурси.

Грунтові знання з педагогіки та психології сприятимуть виробленню у фахівців фізичного виховання таких необхідно важливих рис, як доброзичливість, повага до молодих людей, до їхнього прагнення навчатися, уважне ставлення до їхньої ініціативи, тактовність у спілкуванні, послідовна і постійна вимогливість, терплячість до помилок, готовність допомогти та інші.

Педагогічні знання сприяють оптимізації навчально-виховного процесу, допомагають фахівцю знайти і підібрати прогресивну педагогічну технологію, надати освіті випереджального характеру, тобто націлити її на майбутнє, на розв'язання проблем сучасності, розвиток творчих здібностей учнів, формування у них нового способу мислення та дій.

Психолого-педагогічні знання допомагають фахівцю подолати психологічний бар'єр до нового; інноваційного; розвивають вміння проектувати свою діяльність; структурувати соціально-культурний досвід на рівні знань, норм, цінностей; навчають педагогічному спілкуванню.

Основою педагогічного спілкування є педагогічний діалог. Для ефективності діалогу фахівець повинен володіти такими вміннями, а саме: ставити мету спілкування і добиватися її досягнення; формулювати систему питань до співбесідника; аналізувати відповіді співбесідника і будувати подальший діалог з ним, враховуючи його знання, настрої та практичний досвід у використанні варіативності ситуацій; прагнути взаєморозуміння у спілкуванні, реагувати на форму висловлення співбесідника; відчувати психологічний стан співбесідника орієнтуючись на зовнішні ознаки тощо.

В умовах вузівської підготовки, необхідно озброїти студентів основами педагогічної майстерності, педагогічної культури та педагогічних компетенцій за допомогою спеціально організованої системи навчання, при цьому особлива увага

приділяється педагогічній практиці. Педагогічна практика потребує нових удосконалених форм організації та проведення. Під час педагогічної практики студенти набувають стартовий (базовий) рівень педагогічної компетентності: отримання знань по спеціальним дисциплінам; психолого-педагогічні знання; знання по методиці викладання. Всі ці знання трансформуються у складне багатофакторне явище – педагогічна компетентність. Для удосконалення педагогічної компетентності студентів застосовуються різні моделі організації професійної підготовки студентів, але необхідно створювати моделі з поетапним входженням в професійну діяльність, особлива увага приділяється – навчально-методичному забезпеченню.

Відзначимо, що професійні підготовка фахівця має включати в себе також психолого-орієнтований професійний підбір. На основі професійного підбору можемо сформулювати основні особливості підготовки фахівців фізичного виховання, такі як: аналіз діяльності фахівця фізичного виховання має бути сфокусований на моментах роботи, які викликають проблеми та труднощі, а не охоплювати сукупність його професійних та педагогічних функцій; серед професійно важливих характеристик фахівця фізичного виховання необхідно виділяти ті якості, що важко розвиваються і погано компенсуються у професійно-педагогічній діяльності та котрі є необхідними для вирішення професійно-педагогічних задач; професійно важливі характеристики фахівця фізичного виховання, які можна розвивати і формувати шляхом навчання і тренінгів, необхідно враховувати при розробці спеціальних навчальних курсів та обов'язково включати їх в навчальний процес підготовки фахівців; професійно важливі якості, компенсовані за рахунок індивідуального стилю діяльності особливості фахівця, можуть бути основою для вибору конкретної предметної спеціалізації в підготовці і подальшій професійній діяльності фахівця [2; 3; 4; 10].

Важливо зазначити, що професійна компетентність фахівця складається з мотиваційного, комунікативно-інформаційного, операційно-діяльнісного компонентів. Так, у свою чергу, мотиваційний компонент спрямований на розвиток творчого потенціалу, здатності до рефлексії, прагнення до наукового пошуку, постійного самовдосконалення і самореалізації. Комунікативно-інформаційний компонент сприяє накопиченню знань про методику організації та здійснення професійної підготовки

фахівців; знання норм професійної етики, когнітивної психології, психології; особливості сучасних інноваційних педагогічних та інформаційних технологій тощо. Операційно-діяльнісний компонент передбачає накопичення вмій та навичок оперувати набутими знаннями в майбутній професійній діяльності.

Слід зазначити, що система професійної підготовки фахівця вимагає посилення ролі педагогічної та тренерської практик, введення курсів і тренінгів з розвитку і формування організаційних, комунікативних та інших професійно важливих психологічних якостей особистості.

Впровадження в навчально-виховний процес новітніх технологій неможливе без ретельної підготовки фахівців фізичного виховання з новою педагогічною свідомістю. Слід збільшувати арсенал організаційних форм проведення занять, у першу чергу неформальних. Перевагу слід надати самоаналізу, моделюванню, конструюванню, проблемним та ситуаційним завданням, навчанню пошуку альтернативних рішень. Організація роботи передбачає варіативність змісту навчання, певний ступінь його вибору студентом. Тому діаголічний підхід в широкому розумінні дає плідні результати у системі професійної підготовки викладачів.

Виділяємо ще один ваговий компонент, який важливо враховувати у формуванні сучасного фахівця та який є особливо актуальним – це фахові знання. Кожен фахівець має володіти системою знань зі спеціальності.

Важливим є те, що він має постійно оновлювати свої знання, займатися самоосвітою. Самоосвіта має включати такі аспекти, як: читання літератури з фаху; слідування за теле- і радіопередачами та новинами; робота з електронними джерелами інформації; зокрема робота в Інтернеті. Також фахівець фізичного виховання має бути всесторонньо розвиненою особливістю і, окрім фахової інформації йому необхідно цікавитися процесами, які відбуваються в сучасному суспільстві та світі.

Отже, основними компонентами формування професійної компетентності фахівця фізичного виховання є: державна кадрова політика; навчально-виховний процес; педагогічні знання; психологічні знання; фахові знання; всебічний розвиток.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Можемо зробити висновок, що фахівець фізичного виховання повинен володіти певними особистісними якостями, соціально-психологічними рисами, педагогічними рисами і педагогічними здібностями. Для підготовки фахівців

фізичного виховання слід розробляти її методологію, теорію та здійснювати практику з обов'язковим включенням технологічних і людинознавчих знань в галузі педагогіки, психології та фізичного виховання.

Доведено, що лише сукупність таких компонентів, як педагогічні, психологічні, фахові, різносторонні знання, вміння та навички, є запорукою професійного росту та формування професійної компетентності фахівця фізичного виховання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Адольф В. Профессиональная компетентность современного учителя: монография / В. Адольф. – Красноярск: КГУ, 1998. – 310 с.
2. Зимняя И. Компетентностный подход: Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования. (теоритико-методологический аспект) / И. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2006. – №8. – С. 20–26.
3. Кузьмина Н. Профессионализм личности преподавателя / Н. Кузьмина. – М.: АПН, 1990. – 149 с.
4. Матушанский Г., Цвенгер Ю. Основные характеристики психолого-педагогической подготовки и переподготовки преподавателя высшей школы на современном этапе / Г. Матушанский, Ю. Цвенгер // Психологическая наука и образование. – 2001. – №2. – С. 26–31.
5. Маркова А. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А. Маркова // Советская педагогика. – 1990. – №8. – С. 82–88.
6. Мороз О. Педагогіка і психологія вищої школи: навчальний посібник / О. Мороз, О. Падалка, В. Юрченко // [за ред. О. Мороза]. – К.: НПУ, 2003. – 267 с.
7. Нісімчук А. Сучасні педагогічні технології: навчальний посібник / А. Нісімчук, О. Падалка, О. Шпак. – К.: «Просвіта», 2000. – 368 с.
8. Овчарук О. Ключові компетентності: Європейське бачення / О. Овчарук // Управління освітою. – 2004. – №2. – С. 6–9.
9. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентісного підходу українській освіті / О. Пометун // Компетентісний підхід в сучасній освіті, світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К., 2004. – С. 66–72.
10. Щербань П. Сутність педагогічної культури / П. Щербань // Вища освіта України. – 2004. – №3. – С. 67–71.

REFERENCES

1. Adolf, V. (1998). *Professyonalnaya kompetentnost sovremennogo uchytelya*. [Professional competence of a modern teacher]. Krasnoïarsk.

2. Zymnyaya, Y. (2006). *Kompetentnostnij podhod: Kakovo ego mesto v sisteme sovremennykh podhodov k problemam obrazovaniya*. [Competency-based approach: What is its place in the system of modern approaches to the problems of education]. Moscow.

3. Kuzmyna, N. (1990). *Professyonalizm lychnosti prepodavatelya*. [Professionalism of the teacher's personality]. Moscow.

4. Matushanskyu, H., Tsvenher, Yu. (2001). *Osnovnye kharakterystyky psikhologo-pedahohicheskoy podhotovky u perepodhotovky predpodavatelya vusshey shkolu na sovremennom etape*. [The main characteristics of psychological and pedagogical training and retraining of a higher school teacher at the present stage]. Moscow.

5. Markova, A. (1990). *Psikhologicheskyy analiz professional'noy kompetentnosti uchitelya*. [Psychological analysis of teacher professional competence]. Moscow.

6. Moroz, O. (2003). *Pedahohika i psykhohihiya vyshchoyi shkoly*. [Pedagogy and psychology of high school]. Kyiv.

7. Nisimchuk, A. (2000). *Suchasni pedahohichni tekhnolohiyi*. [Modern pedagogical technologies]. Kyiv.

8. Ovcharuk, O. (2004). *Klyuchovi kompetentnosti: Yevropeyske bachennya*. [Key competences: A European vision]. Kyiv.

9. Pometun, O. (2004). *Dyskusiya ukrayins'kykh pedahohiv navkolo pytan zaprovadzhennya kompetentisnoho pidkhodu ukrayinskiy osviti*. [Discussion of Ukrainian Educators on Issues of Introduction of Competent Approach to Ukrainian Education]. Kyiv.

10. Shcherban, P. (2004). *Sutnist pedahohichnoyi kultury*. [The essence of pedagogical culture]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛОСІК Вікторія Георгіївна – викладач кафедри фізичного виховання і спорту Донбаської державної машинобудівної академії.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього фахівця.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LOSIK Victoria Georgiivna – Lecturer at the Department of Physical Education and Sports of the Donbass State Machine-Building Academy.

Circle of scientific interests: professional training of the future specialist.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2019 р.

УДК 378:780.06

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-129-133

ЛЯШЕНКО Ольга Дмитрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5840-8178>
 e-mail: music 1951@ukr.net

БУТЕНКО Тетяна Максимівна – викладач кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2898-3294>
 e-mail: t.butenko@kubg.edu.ua

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ ОСНОВНОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТА У СИСТЕМІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Рівень професійної підготовки студентів музично-педагогічної спеціальності у класичних та педагогічних університетах залежить від рівня організації освітнього процесу відповідно до чинної освітньо-професійної програми та запитів суспільства.

Оскільки всі види фахової діяльності музичного педагога в середніх закладах

освіти безпосередньо пов'язані з грою на музичному інструменті, то важливого значення у навчанні майбутніх учителів музичного мистецтва в університеті надають саме інструментально-виконавській підготовці, яка здійснюється з метою підготовки компетентних конкурентоспроможних фахівців у галузі загальної музичної освіти, здатних забезпечити навчання, виховання й розвиток школярів засобами музики.

З урахуванням важливості інструментально-виконавського аспекту у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва виникає потреба в дослідженні теоретичних основ викладання дисципліни «Основний музичний інструмент».

Аналіз останніх досліджень та публікацій з означеної проблеми показав, що в наукових і навчально-методичних працях розкрито різні аспекти підготовки студентів-інструменталістів у системі професійної музичної освіти (Л. Баренбойм, О. Гольденвейзер, М. Давидов, Я. Мільштейн, Г. Нейгауз, С. Савшинський, В. Стеценко, А. Щапов та інші) та музично-педагогічної освіти (О. Андрейко, Л. Арчажнікова, Н. Гуральник, Л. Гусейнова, В. Кучерук, М. Мойсеева, О. Олексюк, Г. Падалка, Т. Пляченко, В. Пустовіт, В. Федоришин, Г. Ципін, О. Шрамко, М. Шумський, О. Щолокова, Д. Юник та інші). Проте, теоретичні основи викладання інструментально-виконавської дисципліни у класичних і педагогічних університетах ще недостатньо досліджені, що доводить актуальність нашого наукового пошуку.

Мета статті – проаналізувати завдання, зміст та визначити педагогічно доцільні принципи викладання дисципліни «Основний музичний інструмент» з метою удосконалення цього процесу в системі університетської освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблемі викладання дисципліни у вищих педагогічних і мистецьких навчальних закладах присвячено немало наукових досліджень та методичних розробок. Окремі розділи цієї галузі педагогічної науки складають зміст професійної підготовки магістрантів – майбутніх викладачів музичних дисциплін. Однак, деякі аспекти, що забезпечують успішність викладання дисципліни у класичних і педагогічних університетах, потребують наукового обґрунтування.

Підготовка майбутніх учителів до інструментально-виконавської діяльності здійснюється в індивідуальній, груповій та колективній формах на заняттях з основного й додаткового музичних інструментів, концертмейстерського (ансамблевого) й оркестрового класів, а також знаходить практичну реалізацію набутих умінь на заняттях з вокально-хорових дисциплін, фахових методик, у виконавській та педагогічній практиці студентів, що

відображено в навчальних програмах різних років [1; 2; 3; 5; 7; 8].

Практична інструментально-виконавська підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва полягає в опануванні специфічних інструментально-виконавських умінь, які забезпечують успішність музично-педагогічної діяльності в середніх загальноосвітніх навчальних закладах. Ці навички прищеплюються у класах основного музичного інструмента (розвиток техніки гри на музичному інструменті), хорового диригування та практикуму роботи з хором (де обов'язковим є виконання на фортепіано хорових партитур із застосуванням специфічних аплікатурних прийомів, які забезпечують плавне з'єднання акордів без педалі), методики викладання вокалу (однією із програмних вимог з цієї дисципліни є вміння грати вокальні вправи гармонічної та гомофонно-гармонічної фактури з модуляціями у всі тональності), методики загальної музичної освіти (на заняттях з якої студенти застосовують практичні навички роботи над музичними творами шкільної програми).

Відтак, у викладанні інструментально-виконавських дисциплін обов'язковою і необхідною є міждисциплінарна взаємодія, що відповідає поліаспектній діяльності шкільного вчителя музики. А формування фахової компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва неможливе без опанування навичок інструментального виконавства.

Питома вага в інструментально-виконавській підготовці студентів музично-педагогічної спеціальності належить навчальній дисципліні «Основний музичний інструмент». Викладання цієї дисципліни у педагогічних і класичних університетах має ґрунтуватися на дидактичних і художньо-естетичних принципах. До дидактичних принципів дослідники цього процесу [4; 5; 6; 8] відносять: професійно-педагогічну спрямованість навчання; науковість; систематичність; послідовність; доступність; педагогічну доцільність застосованих форм, методів і засобів навчання; зв'язок теорії і практики тощо. Дотримання художньо-естетичних принципів в інструментальному класі вбачають у: єдності інтелектуальної, естетичної і духовної сфер діяльності студентів; єдності художнього і технічного; художній цінності, жанровій і стильовій різноманітності та поліфункціональності навчального репертуару.

Завдання викладання дисципліни «Основний музичний інструмент», в узагальненому вигляді в системі університетської освіти, сформульовано у навчальних програмах та методичних працях вітчизняних і зарубіжних науковців. До них віднесено: опанування студентом техніки гри на музичному інструменті в процесі засвоєння гам, вправ, етюдів і творів різних форм, стилів, жанрів; оволодіння інтерпретаційними уміньми; розвиток музичних здібностей студента; формування педагогічного репертуару та засвоєння методів роботи над музичним твором; розвиток інтелектуальної, естетичної і духовної сфер студента на високохудожніх зразках вітчизняної і зарубіжної музики; формування виконавської манери та сценічної культури студента [1; 3; 4; 5; 6; 8].

Реалізація цих завдань покладена на викладача основного музичного інструмента, який має володіти фаховими компетенціями, необхідними для виконання своїх професійних функцій. Науковці виокремлюють п'ять професійних функцій викладача основного музичного інструмента – навчальну, розвивальну, виховну, художньо-творчу та науково-методичну [6, с. 10]:

1. Навчальну функцію викладач здійснює на аудиторних заняттях з основного музичного інструмента в процесі: а) пояснення студентові основних категорій і понять сольного інструментального виконавства (виконавська постановка, аплікатура, штрихи, звуковедення, інтонація, динаміка, агогіка; стиль, жанр, форма, інтерпретація тощо); б) формування й удосконалення інструментальних навичок студента засобами вивчення творів навчальної програми; в) підготовки студента до концертно-виконавської, педагогічної та культурно-освітньої діяльності (формування сценічного досвіду студента у процесі концертних виступів; реалізація студентом набутих знань і вмінь у процесі проходження педагогічної практики тощо).

2. Розвивальну функцію викладач основного музичного інструмента реалізує у навчальній та позанавчальній діяльності, що забезпечує: а) розвиток музичних здібностей студента (музична пам'ять; музичний слух – гармонічний, мелодичний, поліфонічний, архітектонічний, темброво-динамічний; відчуття метроритму тощо); б) розвиток інструментально-виконавських умінь і навичок студента (розвиток вправності

пальців у процесі вивчення гам, вправ та етюдів; володіння різними штрихами й аплікатурними прийомами; володіння засобами музичної виразності у процесі виконання творів навчальної програми; формування інтерпретаційних умінь студентів тощо); в) збагачення репертуару студента творами різних стилів і жанрів; г) розвиток емоційної і духовної сфери студента на аудиторних заняттях, у процесі самостійної роботи та концертних виступів.

3. Виховна функція викладача-інструменталіста полягає у вихованні у студентів: а) власного виконавського стилю; б) навичок самоосвіти, самовдосконалення та самоорганізації; в) навичок педагогічного спілкування; г) артистизму і сценічної культури.

4. Художньо-творчу функцію викладач реалізує засобами: а) інтерпретації музичних творів; б) створення перекладень, обробок та аранжувань творів для виконання на певному музичному інструменті; в) культурно-освітньої, концертно-виконавської, композиторської діяльності.

5. Науково-методична функція забезпечує: а) опрацювання викладачем навчально-методичної, науково-педагогічної і мистецтвознавчої літератури; б) навчання студентів та надання їм методичної допомоги у засвоєнні виконавських навичок і теоретичних положень у сфері інструментального виконавства.

Виконання означених функцій потребує від викладача основного музичного інструмента володіння комплексом фахових компетенцій. Їх структуру і зміст Т. Пляченко визначила у такий спосіб: 1) інструментально-виконавські компетенції (вільне володіння музичним інструментом, який викладає; здатність до музично-педагогічної та концертно-виконавської діяльності); 2) історико-теоретичні компетенції (знання історії та традицій вітчизняної і зарубіжної інструментальних шкіл; знання теоретичних основ інструментального виконавства); 3) музично-педагогічні компетенції (знання програмових вимог з основного музичного інструмента; знання змісту навчальної дисципліни, принципів і методів її викладання); 4) методичні компетенції (володіння методикою навчання гри на музичному інструменті; знання методів роботи над гами, вправами, етюдами, творами великої і малої форм); 5) проєктивні та конструктивні компетенції (проєктування, добір і

систематизація навчального репертуару для проведення індивідуальних занять з основного музичного інструмента зі студентами з різним рівнем довузівської підготовки; розроблення плану самостійної роботи студента над програмним матеріалом тощо); 6) дослідницькі компетенції (здатність викладача здійснювати науково-методичну та художньо-творчу роботу з фаху – досліджувати історичні, мистецтвознавчі й педагогічні основи інструментального виконавства); 7) функціональні компетенції (наявність досвіду роботи з фаху, здатність і готовність виконувати функції викладача основного музичного інструмента) [6, с. 11].

Слід зауважити, що удосконалення всіх вищеперерахованих компетенцій викладача основного інструмента постійно відбувається в умовах Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка. Так, викладачі, старші викладачі, доценти та професори кафедри інструментально-виконавської майстерності постійно підвищують свої фахові компетенції у процесі проходження різних видів стажувань: фахового, дидактичного, дослідницького та лідерського, а також вивчаючи інформаційні комп'ютерні технології, іноземні мови. Така продумана система фахової перепідготовки викладача дає свої позитивні результати. Так, на кафедрі з кожним роком все більше науковців-викладачів на постійній основі займаються науковими дослідженнями в галузі музичної освіти, мистецтвознавства, музичної педагогіки; збільшилась кількість наукових статей, що надруковані в збірниках зареєстрованих в міжнародних наукометричних базах Index Copernicus, Google Scholar, Scopus, WOS; викладачі постійно беруть участь в науково-практичних конференціях в Україні та за її межами; розробляються нові програми, створюються методичні посібники, підручники та хрестоматії, що покращує навчально-методичну роботу викладача в класі основного музичного інструмента; студенти й магістранти стають переможцями різних всеукраїнських та міжнародних конкурсів.

На завершення зазначимо, що дотримання у практичній діяльності наведених теоретичних положень уможливить викладання інструментально-виконавських дисциплін на науковій основі, що забезпечить ефективність цього процесу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Проведене нами дослідження дає змогу констатувати, що:

- 1) формування фахової компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва неможливе без опанування навичок інструментального виконавства;
- 2) викладання інструментально-виконавських дисциплін у системі університетської освіти має здійснюватись на наукових засадах з дотриманням загальнонаукових, дидактичних і спеціальних музичних принципів навчання;
- 3) ефективність освітнього процесу в інструментальних класах університету залежить від рівня підготовки студента та спроможності викладача сформувати необхідні для інструментально-виконавської діяльності компетентності.

Наведені у цій статті теоретичні положення не вичерпують усіх аспектів порушеної проблеми. Перспективним, на наш погляд, є дослідження процесу інтеграції інструментально-виконавських навичок у вокально-хорову підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гуральник Н. П. Комплект типових навчальних програм з дисципліни «Основний музичний інструмент – фортепіано»: для студ. вищих навч. закладів музичної галузі в структурі педагогічної освіти / Н. П. Гуральник. – [2-е вид., доп.]. – К. : НПУ, 2007. – 86 с.
2. Концертмейстерський клас і ансамбль : програма (для музично-педагогічних факультетів та факультетів підготовки вчителів початкових класів і музики педагогічних інститутів) [укл. А. Болгарський, М. Моїсєєва]. – К. : УДПУ, 1997. – 23 с.
3. Методика преподавания музыкального инструмента // Программы педагогических институтов [для специальности № 2119 «Музыка»] / сост. Ю. П. Ариаутов, Е. А. Бодина, Л. Г. Вехмянин, Э. Ф. Новикова, А. А. Трифонов ; отв. ред. Г. М. Цыпин. – М. : Просвещение, 1987. – Сб. 15. – С. 50–93.
4. Олексюк О. М. Методика викладання гри на народних інструментах : навчальний посібник / О. М. Олексюк. – К. : ДАКККіМ, 2004. – 135 с.
5. Основной музыкальный инструмент (фортепиано) // Программы педагогических институтов [для специальности № 2119 «Музыка»] / сост. Л. Г. Арчажникова, Т. И. Евсеева. – М. : Просвещение, 1983. – Сб. 14. – С. 3–30.
6. Пляченко Т. М. Наукові засади викладання основного музичного інструмента в умовах університетської освіти / Т. М. Пляченко // *Arts musicae: музично-освітологічний дискурс* : зб.

наук. пр. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка; редкол.: О. М. Олексюк (голов. ред.), Л. Л. Хоружа (заст. голов. ред.), І. Кевішас та ін. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – № 1. – С. 9–13.

7. Пустовит В. И. Концертмейстерская подготовка студентов музыкально-педагогического факультета: метод. пособие / В. И. Пустовит. – Минск: Минский гос. пед. институт, 1985. – 42 с.

8. Программы педагогических институтов. Основной музыкальный инструмент (фортепиано) для специальности 03.05.00 «Музыка» / сост. Г. Н. Падалка, Н. И. Плешкова. – К.: РУМК, 1991. – 28 с.

REFERENCES

1. Huralnyk, N. P. (2007). *Komplekt typovykh navchalnykh prohram z dystsypliny «Osnovnyu muzychnyy instrument – fortepiano»*. [A set of typical study programs in the discipline «Basic musical instrument – piano»]. Kyiv.

2. *Kontsertmeisterskyu klas i ansambl* (1997): prohrama (dlya muzychno-pedahohichnykh fakultetiv ta fakultetiv pidhotovky vchyteliv pochatkovykh klasiv i muzyky pedahohichnykh instytutiv). [Concert class and ensemble: program (for music and pedagogical faculties and faculties of primary school teachers and music teachers)]. Kyiv.

3. *Metodika prepodavaniya muzykalnogo instrumenta* (1987). [Methods of teaching musical instrument]. Moscow.

4. Oleksyuk, O. M. (2004). *Metodyka vykladannya hry na narodnykh instrumentakh: navchalnyy posibnyk*. [Methods of teaching games on folk instruments]. Kyiv.

5. *Osnovnoy muzykalnyy instrument (fortepiano)* (1983). [The main musical instrument (piano)]. Moscow.

6. Plyachenko, T. M. (2014). *Naukovi zasady vykladannya osnovnoho muzychnoho instrumenta v umovakh universytetskoyi osvity*. [Scientific principles of teaching the basic musical instrument in the conditions of university education]. Kyiv.

7. Pustovit, V. I. (1985). *Kontsertmeisterskaya podgotovka studentov muzykalno-pedagogicheskogo*

fakulteta: metod. Posobiye. [Accompanist training students of the music and pedagogical faculty: method. manual]. Minsk.

8. *Programmy pedagogicheskikh institutov. Osnovnoy muzykalnyu instrument (fortepiano) dlya spetsialnosti 03.05.00 «Музыка»* (1991). [Programs of pedagogical institutes. The main musical instrument (piano) for the specialty 03.05.00 «Music»]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЛЯШЕНКО Ольга Дмитрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: проблеми формування виконавської компетентності у теорії та методиці інструментального навчання у вищій школі.

БУТЕНКО Тетяна Максимівна – викладач кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: проблеми формування виконавської компетентності у теорії та методиці інструментального навчання у вищій школі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

LIASHENKO Olga Dmitrievna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Instrumental and Performing Skills of the Art Institute of Kyiv University named after Borys Grinchenko.

Circle of scientific interests: problems of formation of executive competence in the theory and methodology of instrumental training in high school.

BYTENKO Tetiana Maksymivna – Lecturer of the Chair of Instrumental and Performing Skills of the Art Institute of Kyiv University named after Borys Grinchenko.

Circle of scientific interests: problems of formation of executive competence in the theory and methodology of instrumental training in high school.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2019 р.

УДК 37.016:911

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-134-139

МАСЛОВА Наталія Миколаївна –

кандидат географічних наук, старший викладач кафедри географії та геоєкології
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2637-9755>

e-mail: maslnatnic@ukr.net

МИРЗА-СІДЕНКО Валентина Миколаївна –

кандидат біологічних наук, доцент кафедри географії та геоєкології
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8695-9789>

e-mail: vmirzasidenko@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Головним завданням сучасної шкільної географічної освіти є підготовка учнів до життя в сучасних мінливих умовах, формування у них навчальних компетентностей, здатності використовувати географічні знання в життєвих ситуаціях, критично мислити, аналізувати та оцінювати інформацію, робити власні висновки та аргументувати їх. Актуальним завданням в процесі навчання географії є розвиток в учнів комунікативних компетентностей, умінь висловлювати свою позицію, вислуховувати іншого, тактовно заперечувати, переконувати у правильності власної позиції чи змінювати її під тиском переконливих аргументів. У швидко змінюваній реальності вкрай важливим стає формування таких рис особистості як активність, самостійність, творчість, адаптивність до нових реалій. Сучасні освітні стандарти унеможливають суто інформаційну діяльність вчителя, авторитарний стиль викладання, пасивність учнів. Натомість в освіті спостерігається тенденція до гуманізації, перехід до особистісно-орієнтованої та компетентної парадигм, які мають на меті сприяння розвитку творчих здібностей та реалізацію освітніх потреб кожної дитини. Сьогодні вчитель є консультантом, який має навчити дитину знаходити необхідну інформацію з різних джерел та використовувати її, самостійно вчитися, співпрацювати, спілкуватися тощо. Реалізації основних завдань сучасної географічної освіти та суттєвому підвищенню ефективності процесу навчання сприяє застосування інтерактивних технологій. Інтерактивне навчання дозволяє уникнути одноманітності, створює умови для всебічного розвитку особистості учня, забезпечує позитивну та комфортну

атмосферу на уроці та вносить новий цікавий зміст у навчання. Використовуючи інтерактивні методи навчання на уроках географії, вчитель дає можливість учню показати свої знання, мислити, порівнювати, відбирати головне, робити висновки, а головне – спілкуватися та взаємодіяти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні є значна кількість праць, присвячених інтерактивним технологіям навчання. В педагогічній літературі досить детально розроблені концептуальні основи цієї технології, виділено групи інтерактивних технологій навчання та викладено особливості методики їх застосування на уроці. Теоретичні й практичні аспекти використання інтерактивних технологій навчання відображено у доробках О. Пометун, Л. Пироженко, В. Федорчука, С. Крамаренко, Н. Стецюри, О. Біди, Л. Варзацької, І. Гейко, О. Єльнікової, О. Комар, Л. Красатюк, Н. Побірченко, Г. Коберника, П. Шевчук., П. Ферих та ін.

Метою статті є розкриття методичних аспектів застосування інтерактивних технологій на уроках географії з метою підвищення якості навчання та рівня пізнавальної активності учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «інтерактивні методи» введено в користування у 1975 р. німецьким дослідником Г. Фріцем. Інтерактивне (від англ. *«inter»* – взаємний, *«act»* – діяти) навчання – це взаємонавчання, діалогове навчання, під час якого відбувається взаємодія вчителя та учня. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що процес навчання організовується на засадах постійно активної взаємодії усіх учнів. Це діалогове навчання, де учень і вчитель рівноправні. Учитель в інтерактивному

навчанні виступає як організатор та консультант. Інтерактивне навчання дає можливість учням обмінюватися думками, ідеями, пропозиціями, а вчитель стає організатором спільної діяльності, ділової співпраці, творчого пошуку, створює атмосферу щирості, поваги. При цьому навчальна діяльність стає цікавою і корисною, зростає мотивація та пізнавальна активність учнів. За інтерактивного навчання всі учні залучені до процесу пізнання, роблячи індивідуальний внесок у загальну справу. Обмін знаннями, ідеями, думками відбувається в доброзичливій атмосфері, в умовах взаємодії, взаємопідтримки, взаєморозуміння. Завдяки цьому в учнів розвивається критичне мислення, комунікабельність, самостійність, вміння точно висловлюватися, аргументувати власну думку.

Інтерактивне навчання має ряд значних переваг порівняно з іншими видами навчання. Воно сприяє інтенсифікації й оптимізації навчально-виховного процесу; дає змогу полегшити процес засвоєння програмового матеріалу, активізувати навчальну діяльність учнів, формувати навички аналізу навчальної інформації; розвиває вміння формулювати власну думку, правильно її висловлювати, додавати свою точку зору, аргументувати її та дискутувати, моделювати різні ситуації й збагачувати власний досвід через включення в різні життєві ситуації; вчить слухати, поважати альтернативну думку, прагнути до діалогу, уникати конфліктів, шукати компромісів тощо. Використання інтерактивних методів дозволяє реалізувати ідею співпраці вчителя та учнів, вчить їх конструктивно взаємодіяти, сприяє оздоровленню психологічного клімату на уроці, створює доброзичливу атмосферу, значно підвищує мотивацію учнів до навчання. Використання інтерактивних методів знімає нервову навантаженість учнів; дозволяє змінювати форми діяльності та легко переключати увагу учнів; розвиває творчі здібності, вдосконалює мовленнєві і розумові навички; дозволяє створювати ситуацію успіху, коли кожен учень відчуває себе невимушено на уроці. В процесі взаємодії учнів формуються колективізм, моральні та гуманні якості особистості.

На сьогодні педагогічною наукою напрацьовано велику кількість інтерактивних технологій. О. Пометун та Л. Пироженко виділяють 4 групи інтерактивних технологій: 1) технології кооперативного навчання; 2) технології колективно-групового навчання; 3) технології ситуативного моделювання; 4) технології опрацювання дискусійних питань.

Застосування *технологій кооперативного навчання* (робота в парах, в малих групах, ротаційних трійках, прийоми «Два-чотири-всі разом», «Карусель», «Акваріум» тощо) на уроках географії дозволяє розвивати в учнів навички групової та колективної діяльності, співпраці, співнавчання, вміння чути іншого, робити висновки, добирати аргументи, а також виховувати відчуття колективізму та взаємоповагу. Ці технології дозволяють в цікавій формі навчити учнів встановлювати географічні закономірності, причинно-наслідкові зв'язки, добирати географічні факти, засвоювати географічні поняття та теорії, формувати географічне мислення та географічний світогляд. При використанні кооперативних технологій навчання доцільно надавати перевагу методам, заснованим на співпраці учнів, а не на змаганні. Така співпраця буде ефективною, оскільки учні розуміють свою взаємозалежність, відчувають особисту відповідальність за результати навчальної діяльності, допомагають один одному, співпрацюють.

Технологія роботи в парах може мати на меті взаємоперевірку знань, обговорення та критичний аналіз географічної інформації, обмін думками з проблемних питань шкільного курсу географії тощо. Методика організації парної роботи на уроці передбачає формування пар, повідомлення завдання, регламентацію часу на його виконання, виконання завдання та представлення результатів роботи. При цьому вчитель може поставити учням, які працюють в парі, завдання прийти до спільного висновку, спільної позиції з того чи іншого питання. При застосуванні парної роботи можна застосовувати елементи ролевих ігор (ролі «вчителя» та «учня», «журналіста» та «особи, в якій беруть інтерв'ю», «експертів» тощо). Завдання для різних пар можуть бути однаковими або відрізнятися. Це залежить від складу робочих пар. Якщо вони гомогенні, тобто учні мають однаковий рівень навчально-пізнавальних можливостей, то завдання можуть бути диференційованими для різних пар. Якщо ж в парі працюють учні з різним рівнем навчально-пізнавальних можливостей, то, зазвичай, завдання для пар є однаковими. Для об'єктивного оцінювання парної роботи вчитель повинен контролювати виконання завдання обома учасниками. Учні мають змогу самостійно розподіляти завдання у парах. Обов'язковим елементом парної роботи, що робить цю роботу інтерактивною, має бути представлення результатів роботи на весь клас і спільне обговорення. Варіації завдань для парної роботи на уроках географії є дуже

широкими: від обговорення прочитаного фрагменту тексту параграфу підручника, виокремлення того, що було їм відомо та невідомо, цікаво та нецікаво, з чим вони погоджуються чи не погоджуються, до співставлення тематичних карт, встановлення на основі цього причинно-наслідкових зв'язків та формулювання географічних закономірностей. Зміст завдань напряму залежить від контингенту учнів, з якими працює вчитель.

Активним з позиції учнів на уроці є прийом «Два-чотири-всі разом», суть якого полягає в тому, що діти спочатку обговорюють проблемне питання в парі, потім – в четвірці, а потім – усім класом. Так, наприклад, на уроці географії в 10 класі при вивченні географічного положення будь-якої країни вчитель може запропонувати учням обговорити позитивні та негативні риси її економіко- та політико-географічного положення та прийти до спільного висновку, сприятливе воно чи ні. Учні протягом 1-2 хвилин самостійно обдумують це питання, занотують думки на чернетці. Потім вчитель виділяє 5 хвилин на те, щоб обговорити проблему, поділитися думками і прийти до спільної думки спочатку в парах, потім – у четвірках. Обов'язковою умовою є записування усіх тверджень та озвучення спільної позиції. Після обговорення діти озвучують свої висновки про ступінь сприятливості чи несприятливості економіко- та політико-географічного положення країни та наводять аргументи на користь тієї чи іншої позиції. Відбувається обговорення питання усіма учнями класу. Вчитель контролює процес обговорення та може доповнювати відповіді дітей.

Ще більш динамічним є прийом «Ротаційні трійки», суть якого полягає у тому, що учні працюють в «трійках», але при виконанні кожного із завдань склад трійок змінюється. Для учнів така методика роботи є цікавою з огляду на те, що вони мають змогу рухатись, спілкуватися з всіма однокласниками, обговорювати питання в складі різних «трійок». Наприклад, при вивченні теми «Франція» у 10 класі учні об'єднуються «трійки», які розміщуються по колу. Завдання однакові для всіх «трійок». Першим завданням може бути складання «візитівки» країни (офіційна назва, площа, чисельність населення, державний устрій, мова, релігія тощо). Після роботи з атласами та підручником одна з «трійок» представляє власну «візитівку» країни, а інші, за потреби, доповнюють її. Після цього учасники «трійок» розраховуються від 1 до 3. Учні з номером 2 переходять до наступної трійки за годинниковою стрілкою, а з номером 3 –

через 2 трійки проти годинникової стрілки. Учні з номером 1 залишаються на місці. Трійки можуть рухатися стільки разів, скільки питань задає вчитель.

Більш складними в плані застосування є такі технології кооперативного навчання як «Карусель» та «Акваріум». Технологія «Карусель» передбачає розташування учнів в два кола: внутрішнє і зовнішнє. В процесі роботи учнів, які знаходяться у зовнішньому колі рухаються, а ті, хто перебуває у внутрішньому колі – залишаються на місцях. Така робота може мати різні варіанти: обмін думками, збирання інформації, взаємоперевірка знань тощо. Так, наприклад, на узагальнюючому уроці з теми «Країни Європи» вчитель може застосовувати прийом «Карусель» для перевірки знань учнів. При цьому у внутрішньому колі розташовуються учнів з високим рівнем знань, які будуть задавати питання про особливості економіко-географічного положення, природно-ресурсний потенціал, населення чи господарство ключових країн Європи. Можна передбачити варіант, коли учні у внутрішньому колі виступають в ролі «експертів» з того чи іншого питання або окремої країни. А учні у зовнішньому колі, рухаючись, мають дати відповіді на ці запитання. Якщо учень відповідає правильно, то його товариш ставить «+» на листочку навпроти його прізвища. Якщо ж відповідь не правильна, тоді учень, який задавав питання, повинен пояснити суть питання своєму співрозмовнику. Ця технологія може використовуватися і з метою обміну інформацією, яку учні підготували до уроку. При цьому ті учні, які підготували доповіді сідають в центральне коло (нерухоме), а ті хто не підготували у зовнішнє, таким чином учні повідомляють нову цікаву інформацію своїм товаришам. Технологія «Акваріум» передбачає роботу учнів в групах по 4-6 осіб. Але вони працюють не одночасно, а по черзі в центрі класу («діюча група»). Ця група обговорює проблемне питання в групі в центрі класу протягом 3-5 хвилин і доходить до спільного висновку. Учасники інших груп спостерігають за обговоренням, але не втручаються. Після завершення обговорення в групі, учні класу обговорюють наскільки думка групи аргументована, а аргументи – переконливі. Таким чином можна вивчати у 10 класі окремі країни. При цьому кожна наступна група буде представляти окремий пункт типового плану вивчення країни. При цьому обов'язково ставити умову, щоби учні робили висновки та аргументували їх. А потім клас має оцінити наскільки ці аргументи переконливі.

Нескладною в організації, але цікавою

для учнів є робота в малих групах. При цьому вчитель формує групи у відповідності до мети роботи і завдань, які виконуватимуть групи. Групи можуть бути гомогенними та гетерогенними, а завдання відповідно однорідними або диференційованими. В залежності від виду групової роботи вчитель обирає і спосіб формування груп (метод «випадкових співпадінь» чи за певним критерієм). Робота в малих групах передбачає активність учасників, їхню взаємодію, вироблення власних позицій та виявлення творчості в інших формах. Для роботи в малих групах вчитель об'єднує учнів по 3-5 осіб, розподіляє ролі в групі (спікер, секретар, посередник, доповідач тощо), дає кожній групі завдання і регламентує час на виконання. Після завершення роботи відбувається обговорення результатів роботи кожної групи. Вчитель може втручатися у роботу груп тільки в тому разі, якщо в учнів виникають запитання і вони звертаються за допомогою. Робота в малих групах може відбуватися у різних варіаціях: «Діалог» «Синтез думок», «Спільний проект», «Пошук інформації», «Коло ідей» тощо. Так, наприклад, прийом «Синтез думок» можна застосувати при вивченні енергетики «Німеччини», запропонувавши учням висловити позицію з приводу намірів ФРН в майбутньому відмовитися від розвитку атомної енергетики. Учням пропонується навести аргументи «за» та «проти» використання атомної енергії. При цьому учні працюють в групах, а відповіді записують на аркуші паперу. Потім передають свій аркуш наступній групі, члени якої додають свої думки та підкреслюють те, з чим не погоджуються. Після завершення роботи група експертів аналізує відповіді та роблять узагальнення і висновки.

На думку більшості вчителів найскладнішим елементом методики організації групової роботи є оцінювання досягнень учнів. Є декілька способів вирішення цієї проблеми: застосування елементів само- або взаємооцінювання, диференціація завдань або розподіл ролей в групі тощо.

Значний вплив на навчальну та пізнавальну діяльність учнів на уроках мають *технології колективно-групового навчання*, серед яких найчастіше застосовуються прийоми «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Case-метод» та ін. Ці технології передбачають одночасну спільну роботу всього класу. В процесі обговорення певних питань вчитель та учні доходять спільної думки, всі учні задіяні у процесі навчання. Більшість з цих технологій спрямовані на формування в учнів умінь логічно

висловлювати свою позицію та аргументовано обговорювати проблемні питання. Найбільш популярним серед вчителів є прийом «Мікрофон». Застосування прийому дозволяє кожному учневі дуже швидко відповісти на поставлені питання, висловити свою думку чи позицію. Для цього учням дають предмет, який виконує роль уявного мікрофона. Вчитель задає запитання, а учні, передаючи один одному «мікрофон», відповідають на них. Учні повинні говорити швидко й лаконічно, а відповіді не коментуються й не оцінюються. При застосуванні цього прийому на етапі повідомлення теми і мети уроку вчитель повідомляє учням тему уроку і пропонує їм по-черзі в уявний мікрофон сказати, про що вони хочуть дізнатися на уроці. Потім вчитель узагальнює висловлені думки та формулює мету уроку. Відчуваючи свою причетність до формулювання мети та завдань уроку, учні мають почуття відповідальності за результати роботи на уроці. Цей психологічний момент є однією з умов активності учнів на уроці. На етапі перевірки домашнього завдання можливий такий варіант застосування прийому «Мікрофон»: вчитель задає питання першому учневі, якщо він відповідає на запитання правильно, то потім учень може задати питання наступному учневі і так по-черзі. Якщо учень не може відповісти на задане питання, то на нього повинен відповісти наступний. Таким чином вчитель забезпечує активну взаємодію учнів на уроці, концентрує увагу всіх учнів на те, що відбувається на уроці, активізує діяльність учнів на уроці.

Широко застосовується вчителями на уроках географії і прийом «*Мозковий штурм*». Наприклад, на уроці з теми «Озера та штучні водойми України», при вивченні водосховищ учням можна запропонувати назвати проблеми, які виникли після створення водосховищ на Дніпрі. Учні мають поміркувати чому відбувається цей процес і чому саме влітку, та запропонувати ідеї, щодо вирішення даної проблеми. Всі ідеї які будуть звучати вчитель чи один учень (ведучий) записує на дошці. Коли нових ідей вже немає, відбувається обговорення пропозицій, які записані на дошці. В процесі обговорення учні та вчитель приходять до спільної думки.

«Case-метод» доцільно застосовувати при обговоренні суперечливих фактів, проблемних питань, різних позицій тощо. При цьому учням пропонується прочитати життєву або гіпотетичну спірну інформацію та проаналізувати її за схемою: Якими є факти? В чому полягає проблема? У чому

полягає рішення? Якими можуть бути аргументи?

Ефективними в процесі навчання географії є *технології ситуативного моделювання*, які розвивають у дітей критичне мислення, уміння висловлювати свої думки, знаходити підхід до вирішення певних ситуативних проблем, пропонувати власні шляхи їх подолання. Пізнавальну діяльність учнів активізує те, що кожен має можливість висловити власну думку, вислухати твердження інших, показати акторські здібності. Група технологій ситуативного моделювання включає симуляції, імітації, рольові ігри тощо. Для застосування цих прийомів вчитель має створити проблемну ситуацію, а діти – обговорити, запропонувати її можливе вирішення. Дані прийоми можна використовувати у поєднанні із технологіями кооперативного навчання.

До групи *технологій опрацювання дискусійних питань* належать дискусії, прийоми «Прес», «Обери позицію» тощо. Дискусія вчить глибоко розуміти проблему, висловлювати власну позицію, оперувати аргументами, критично мислити тощо. Дискусії краще використовувати на уроках географії у старших класах, коли діти здатні до аналізу проблемних ситуацій, формулювання висновків тощо. Ефективним при формуванні в учнів уміння дискутувати є прийом «Обери позицію». Застосування цього прийому на уроці дозволяє розглянути протилежні позиції і допомагає познайомитися з альтернативними поглядами, вчить захищати власну думку і слухати інших. Так, наприклад, на уроці географії в 10 класі при вивченні питання «Глобалізація як провідна тенденція розвитку сучасного світу» вчитель може запропонувати учням обговорити позитивні та негативні наслідки цього процесу. При цьому учні мають обрати позицію, чітку точку зору вони підтримують – глобалістів чи антиглобалістів. Ознайомившись з позиціями, учні обирають свою і об'єднуються в групи (за обраною позицією), відбувається обговорення в групах (до 5 хвилин), відбір аргументів на користь своєї позиції, які можуть переконати інших. Обов'язковою умовою є записування усіх тверджень та озвучення спільної позиції на боці кого учні виступають. Після обговорення групи по черзі висловлюють свої аргументи і уважно вислуховують інших. Можливий перехід учнів до групи, чітку точку зору вони поділяють після обговорення. При цьому діти вказують причину переходу і називають найбільш переконливий аргумент. Вчитель контролює процес обговорення та

може доповнювати відповіді дітей, зробити висновки, щодо дискусії, оцінивши думки дітей «за» та «проти». Дискусія вчить учнів слухати свого співрозмовника та подавати переконливі аргументи. Для того щоб вона була відвертою, необхідно створити в класі атмосферу довіри та взаємоповаги.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Інтерактивні методи та прийоми навчання є невід'ємною складовою процесу навчання географії. Вони сприяють формуванню внутрішньої мотивації до навчання, вміння осмислювати отриману інформацію, висловлювати власну думку та спонукають учнів до саморозвитку. Інтерактивні технології мають великий вплив на підвищення якості процесу навчання та рівня пізнавальної активності учнів. Інтерактивне навчання дає змогу зробити урок географії змістовним, творчим, пізнавальним і цікавим. Воно розкриває величезний творчий потенціал педагога та учнів, сприяє формуванню ключових компетентностей, розвиває комунікативні вміння і навички, вчить працювати в колективі, прислухатися до думки товаришів. Створюється сфера спілкування, яка характеризується відкритістю, взаємодією учасників, рівністю їх аргументів, накопиченням спільного знання, можливістю взаємної оцінки і контролю. Тому перспективними виглядають розробки нових методів та прийомів інтерактивного навчання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Біда О. Структура і методика інтерактивного уроку / О. Біда // Початкова школа. – 2007. – № 7. – С. 17–19.
2. Варзацька Л. Інтерактивні технології в системі особистісно зорієнтованої освіти / Л. Варзацька, Л. Кратасюк // Бібліотека «Дивослово». – № 4. – 2006. – С. 19–24.
3. Врублевська М. О. Секрети успішного уроку географії. / М. О. Врублевська. – Х., Вид. група «Основа», 2005. – 141с.
4. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи / І. Гейко // Тема. – 2004. – № 3/4. – С. 229–232.
5. Довгань Г. Д. Інтерактивні технології на уроках географії: [Навч.-метод. посіб.] / Г. Д. Довгань. – Х. : Вид. група «Основа», 2005. – 126 с. – (Б-ка журн. «Географія»; Вип.5(17)).
6. Єльнікова О. В. Інтерактивне навчання – засіб модернізації освіти у сучасній школі / О. В. Єльнікова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. Праць – Київ-Запоріжжя. – 2002. – Вип. 24. – С. 84-88.
7. Ісаєва Г. Інтерактивні методи навчання під час вивчення географії в школі // Географія та основи економіки в школі. – 2004. – № 4 – С. 43–45.

8. Комар О. А. Інтерактивні технології – технології співпраці / О. А. Комар // Початкова школа. – 2004. – № 9. – С. 5–7.

9. Корнєєв В. П. Освітні технології в процесі вивчення географії / В. П. Корнєєв // Географія – 2006 – № 20. – С. 2–9.

10. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів / С. Г. Крамаренко // Відкритий урок. – 2002. – № 5-6. – С. 7–11.

REFERENCES

1. Bida, O. (2007). *Struktura i metodyka interaktyvnoho uroku*. [Structure and methodology of the interactive lesson]. Kyiv.

2. Varzats'ka, L. (2006). *Interaktyvni tekhnolohiyi v systemi osobystisno zoriyentovanoi osvity*. [Interactive technologies in the system of personally oriented education]. Kyiv.

3. Vrublevs'ka, M. O. (2005). *Sekrety uspishnoho uroku heohrafiyi*. [The secrets of a successful geography lesson]. Kharkiv.

4. Heyko, I. (2004). *Vykorystannya interaktyvnykh form i metodiv navchannya. Z dosvidu roboty*. [Use of interactive forms and teaching methods. From work experience]. Kyiv.

5. Dovhan', H. D. (2005). *Interaktyvni tekhnolohiyi na urokakh heohrafiyi*. [Interactive technologies in geography lessons]. Kharkiv.

6. Yel'nykova, O. V. (2002). *Interaktyvne navchannya – zasib modernizatsiyi osvity u suchasniy shkoli*. [Interactive learning is a means of modernizing education in today's school]. Kyiv.

7. Isayeva, H. (2004). *Interaktyvni metody navchannya pid chas vvychennya heohrafiyi v shkoli*. [Interactive learning methods for studying geography at school]. Kyiv.

8. Komar, O. A. (2004). *Interaktyvni tekhnolohiyi – tekhnolohiyi spivpratsi* [Interactive technologies - technologies of cooperation]. Kyiv.

9. Kornyejev, V. P. (2006). *Osvitni tekhnolohiyi v protsesi vvychennya heohrafiyi*. [Educational technologies in the process of studying geography]. Kharkiv.

10. Kramarenko, S. H. (2002). *Interaktyvni tekhniky navchannya yak zasib rozvytku tvorchoho potentsialu uchniv*. [Interactive learning techniques as a means of developing students' creativity]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МАСЛОВА Наталія Миколаївна – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри географії та геоєкології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика навчання географії, етногеографія, політична географія.

МИРЗА-СІДЕНКО Валентина Миколаївна – кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри географії та геоєкології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: фізична географія, біогеографія, методика навчання географії.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MASLOVA Natalia Nikolaevna – Candidate of Geographical Sciences, Senior Lecturer in the Department of Geography and Geoecology of the Centralukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vinnychenko.

Circle of research interests: methods of teaching geography, ethnography, political geography.

MIRZA-SIDENKO Valentina Mykolaivna – Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Geography and Geoecology of the Centralukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vinnychenko.

Circle of research interests: physical geography, biogeography, methods of teaching geography.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2019 р.

УДК 378.016:7.071

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-139-143

ПАНЬКІВ Людмила Іванівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки мистецтва та фортепіанного виконавства Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0218-657X>
e-mail: lpankiv@ukr.net

РОЗВИТОК ДУХОВНО-ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний етап розвитку людства характеризується динамічністю, технологізацією, комп'ютеризацією, складністю й суперечливістю духовного континіуму світу. У зв'язку з цим

гостро постає проблема розвитку внутрішнього світу особистості, її емоційної інтелектуальності, грамотності, вихованості, інтелігентності, здатності до творчого самовираження і самореалізації у життєдіяльності. Спрямувати духовний

розвиток зростаючого покоління у творче русло, виховати людину в людині, активізувати суб'єктні можливості кожного учня, сприяти формуванню культури мислення і почуттів – основна мета і важливе завдання сучасної освіти.

Вчитель повинен думати про те, що він вкладає в душу дитини, майстерно і поступово здійснювати філігранну роботу для формування внутрішнього світу особистості, створювати творчу атмосферу для «емоційного пробудження розуму», коли учні мислячи, переживають, і, переживаючи, мислять, докласти своє мистецтво доти, поки не доведе струни дитячої душі до гармонії, благотворно впливати на становлення характеру, розвиток інтелекту, емоцій і почуттів.

Ці завдання має виконати кожен освітянський заклад. Особлива гуманістична місія покладається на загальноосвітні школи. Саме тут формуються ціннісні орієнтації, розкриваються творчі здібності, нахили, інтереси, вдосконалюються внутрішні якості, відбувається філігранна робота вчителя з виховання, навчання і становлення кожного учня як особистості.

У розвитку духовних якостей особистості особливе значення мають універсальні мистецькі цінності людства. Мистецтво – це своєрідна модель людської культури, концентрований ідеал епохи, тому залучення учнів старших класів до художньо-творчої діяльності сприяє розвитку потреби особистості в творчому самовираженні, самореалізації, активній діяльності за законами краси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Духовна культура особистості – це найважливіша складова освіти. Про це йдеться у наукових працях І. Беха, І. Зязюна, Й. Кевішаса, А. Козир, О. Олексюк, Г. Падалки, А. Растригіної, О. Рудницької, Т. Стратан-Артишкової, В. Черкасова, О. Щолокової та ін. Духовний потенціал постає як інтегральне явище, відображує органічний взаємозв'язок вищих духовних цінностей – Істини, Добра, Краси та сутнісних сил особистості, що актуалізуються в соціокультурній діяльності [7; 8; 9], як активне прагнення знайти найвищий сенс свого існування, співвіднести своє життя з абсолютними цінностями й тим самим долучитися до духовного простору й універсуму загальнолюдської культури [1; 2].

«Духовність» Г. Падалка розуміє як систему життєвих сенсів людини, пов'язану із внутрішнім психічним її життям і спрямовану на реалізацію гуманістичних цінностей у діяльності. Духовну культуру вчителя

мистецтва вчена визначає як особистісно-професійне утворення, сутністю якого виступає здатність до усвідомлення й творення мистецтва з позицій гуманізму, а також, що є важливим для нашого дослідження, поширення цього підходу в учнівському середовищі [8].

Відродження духовності в освіті – це та першооснова, на якій тільки й можлива її подальша розбудова. Шлях до цього – гуманізація освіти, суть якої в забезпеченні ґрунтового загальнокультурного розвитку, утвердженні людини як найвищої цінності, на якій ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети [3]. Така освіта є передумовою і суттєвим чинником професійного становлення і самореалізації особистості.

Мета статті – розкрити значення мистецтва у розвитку духовно-творчих якостей учнів старшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гуманність, людяність, сердечність, чуйність – основна умова виховання особистості.

Система освіти, зазначає український вчений, педагог І.Зязюн, створюється для людини, функціонує й розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини [5]. Змістом освіти має стати ціннісна свідомість, ціннісне ставлення, що зумовлюється естетичними переживаннями. У монографії «Мистецтво у розвитку особистості» учений визначає цінність як внутрішній, естетичний орієнтир життя, засвоєний суб'єктом, що сприймається як власна духовна інтенція.

У психолого-педагогічній літературі «духовність» трактується в різних аспектах: як індивідуальне вираження двох фундаментальних потреб у загальній системі мотивів діяльності – ідеальної потреби пізнання і соціальної потреби правильно жити, активно діяти для себе й для інших; як специфічна людська риса, що виявляється у багатстві духовного світу особистості, її ерудиції, розвинутих інтелектуальних й емоційних запитах, моральності; як вищий рівень розвитку й саморегуляції зрілої особистості, де основними орієнтирами життєдіяльності є людські цінності; орієнтованість особистості на вчинки заради блага тих, хто її оточує; як «значення почуттів у духовному розвитку людини» (П. Блонський); як «соціальний фактор» у духовному становленні особистості (С. Шацький); «людяність як основа виховання» (М. Пірогов), «енергія серця, теорія серця, концепт серця» (Г. Філіпчук).

Близьким до поняття «духовність» є поняття «духовні цінності», що трактується

як витвори людського духу, зафіксовані в здобутках науки, мистецтва, моралі, культури, як властивості душі, коли моральні й інтелектуальні інтереси превалюють над матеріальними, побутовими, властивості, що виявляється в прагненні людини сіяти розумне, добре, вічне [1; 2; 5].

Духовність – це здатність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особистості на етичній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується самототожність людини, її свобода від жорстокої залежності від ситуацій, що постійно змінюються. І саме духовність виступає способом самопобудови особистості, оскільки вона пов'язана з вибором свого власного образу, своєї долі й ролі, одним словом, зустріччю із самим собою [1; 2; 6].

Художнє – це цінність світу, життя, навколишнього середовища, сукупність прийомів розвитку людини та її внутрішніх якостей. Художнє, як якісне поняття, спрямоване до творчих обдарувань особистості, сприяє розв'язанню всезагального через неповторну форму суб'єктного, індивідуального, так само як і загальні якості людей розв'язуються через різноманітність індивідуальних долей [2; 6]. Саме в мистецтві реалізується цілісне освоєння людиною світу, відбувається розвиток і вдосконалення універсальних особистісних якостей, зокрема, здатності до емпатії, рефлексії, художнього перевтілення, співчуття, співдії, співпереживання, самоаналізу і самооцінки [4; 9].

Гуманістична природа мистецтва полягає в тому, що воно є джерелом творчої самореалізації особистості, збагачує її внутрішній світ, вдосконалює особистісні якості. Але без здійснення художнього діалогу, в якому здійснюються вищі форми взаємодії і сумісності, розуміння, співпричетності, співчуття, співпереживання, духовна сутність творів мистецтва перестає діяти, втрачає свою цінність, а отже й здатність впливати на особистість. Відтак, особистісного сенсу набуває здатність мислити, пізнавати, розуміти, проникати, відчувати, оцінювати мистецький твір, тобто здатність особистості до художнього діалогу, адекватного сприйняття-інтерпретації-творення.

Духовною вершиною, життєвою цінністю особистості є творчість, яка передбачає нове бачення, новий підхід, готовність до самозміни, самовдосконалення, самоактуалізації. У процесі творчої діяльності людина звертається до майбутнього, творить й видозмінює своє теперішнє.

Стимулювання учнів до творчого самовияву у різних видах мистецької діяльності, передбачає становлення їхньої художньої індивідуальності (Г. Падалка), виникнення «духовної рефлексії» (І. Бех), неповторного «тону» художнього сприймання-інтерпретації, розвиток авторської спроможності (Т. Стратан-Артишкова). Визначаючи вирішальну роль музичної творчості у формуванні світоглядних позицій особистості, Л. Виготський підкреслює, що саме за допомогою різних видів мистецтва особистісні сфери залучаються до процесу здійснення суспільних цілей і завдань.

Результатом творчості як ціннісно-процесуального феномену (А. Канарський) є власний духовний розвиток особистості, збагачення її внутрішнього світу, удосконалення творчих здібностей, тобто усе, що детермінує подальшу творчу активність самої особистості, підвищує її значущість для себе та для інших.

Мистецтво є засобом власного розвитку людини, оскільки в процесі художнього спілкування з мистецькими творами особистість одночасно формує у собі щось нове, і насамперед, – здатність творити. Творча діяльність в мистецтві постає тому як самодіяльність, самозмінення, саморозвиток людини.

Художній універсалізм гармонізує внутрішній світ, розширює межі духовного збагачення, й, у такий спосіб, спрямовує на творчий саморозвиток, детермінує активність пізнання й мислення, душевно-емоційну й діяльнісно-практичну сфери, актуалізує світоглядні цінності особистості, надає можливість засвоїти унікальні сенси й цінності людства і створювати свої власні.

Творчість, зазначають філософи, показник цивілізованості, гуманності, активності й прогресу, родова й атрибутивна сутність особистості. Саме у творчості людина самоутверджується як особистість, відчуває динамізм, повноту життя, свободу [6].

Створення, визначення й виявлення суб'єкта відбувається в актах творчої самодіяльності. Творчість – це внутрішній вибір, самознаходження, саморозкриття себе як передбачуваної цінності, звернення до своєї потенційності як причетності до чогось субстанційного й животного, вихід за межі свого «Я» й буденності, знаходження «простору» для самореалізації, самопроекування в минуле й майбутнє.

Здатність особистості до самореалізації у процесі творчої діяльності підкреслюється у філософських довідниках, працях відомих філософів.

Самореалізація, читаємо у філософському словнику – це свідомо, цілеспрямована матеріально-практична, соціальна й духовна діяльність особи, спрямована на реалізацію власних сил, здібностей, обдарувань, можливостей.

Аналіз наукових праць уможливив виокремити характеристики самореалізації особистості, що виявляються у процесі художньо-творчої діяльності: свобода як основна умова самореалізації індивіда та актуалізація, у зв'язку з цим, проблеми відповідальності (Ж. Сартр); моральна автономність, творчість, ініціатива й самостійність, здатність до самовизначення, прагнення до самоздійснення; віра особистості у свої творчі сили; розкриття всіх резервів творчої активності; мистецтво як один з найприродніших засобів самовиявлення людської сутності (А. Макаренко); самореалізація є одним із найважливіших мотивів людської діяльності, що виявляється у прагненні випробувати й з'ясувати свої здібності; (С. Рубінштейн); особистість продовжує своє існування «по той бік» актуального спілкування й спільної діяльності у формі інобуття індивіда в інших людях, вільно, чи невільно виробляючи своєю активністю перетворення в їх особистостях, відаючи їм значний для їх життя внесок (А. Петровський); індивід як особистість виступає як суб'єкт перетворень інтелектуальної та емоційно-вольової сфер людей, які з ним пов'язані. (А. Петровський і В. Петровський); самоздійснення індивідуальності як умова й мета розвитку суспільства (О. Асмолов); гармонія серця й розуму (В. Сухомлинський); свідомий, цілеспрямований процес розкриття та опредметнення сутнісних сил особистості в різноманітній соціальній діяльності (Л. Коган); свідомий, цілеспрямований процес розкриття й здійснення сутнісних сил особистості в діяльності, вміння будувати стосунки з іншими людьми (О. Чаплигін); ствердження себе як неповторної особистості, об'єктивація своїх можливостей, вироблення матеріальних або ідеальних цінностей (П. М'ясоїд); практичні втілення сутнісних сил особистості у практичній діяльності; самодіяльність особистості по втіленню своєї індивідуальності; процес усвідомленого, цілеспрямованого опредметнення сутності особистості, який втілюється в індивідуальній формі в ході вільної діяльності – самодіяльності; процес максимально можливого для даної особистості опредметнення її потенціалу завдяки напруженню волі особистості (В. Муляр).

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Духовність і творчість взаємопов'язані й взаємозумовлені поняття. Джерелом творчої самореалізації є духовний потенціал особистості, який, в свою чергу, відображає міру актуалізації духовних сил у творчому процесі.

Духовно-творчі якості особистості розвиваються у процесі художньо-діалогового спілкування з високохудожніми творами мистецтва, в яких закладені ідеї високого гуманізму, живе краса людського духу, пульсує схвильоване серце автора, що небайдуже до людини й людського.

У процесі мистецької творчості (музичної, образотворчої, хореографічної, театральної тощо), що ґрунтується на взаємодійних художньо-діалогових процесах сприйняття-інтерпретації-творення, здійснюється творча самореалізація особистості. Залучення учнів старшого шкільного віку у різні види мистецької творчості сприятиме формуванню у них духовно-ціннісної культури, здатності до самовираження і самоактуалізації, розвитку творчих якостей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – 2-е изд. / М. М. Бахтин. – М.: Искусство, 1986. – 444 с.
2. Бердяев Н. А. Творчество и объективация / Н. А. Бердяев. – Минск: Экономпресс, 2000. – 304 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 2. – 342 с.
4. Бочкарев Л. Л. Психология музыкальной деятельности / Л. Л. Бочкарев. – М.: Классика XXI. – 2008. – 352 с.
5. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія / І. А. Зязюн. – Черкаси: Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
6. Каган М. С. Внутренний диалог как закономерность художественно-творческого процесса / М. С. Каган // Сов. искусствознание. – М., 1985. – Вып. 19. – С. 184–219.
7. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – К.: Знання України, 2004. – 264 с.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика мистецьких дисциплін: [навч. посіб.] / Падалка Галина Микитівна. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
9. Рудницька О. П. Світоглядна функція мистецтв / О. П. Рудницька // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 3. – С. 10–13.

REFERENCES

1. Bakhtyn, M. M. (1986). *Ėstetyka slovesnoho tvorchestva*. [Aesthetics of verbal creativity]. Moscow.
2. Berdyayev, N. A. (2000). *Tvorchestvo y ob"ektyvatsyya*. [Creativity and objectification]. Minsk.

3. Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannya osobystosti*. [Identity education]. Kyev.
4. Bochkarev, L. L. (2008). *Psykhohohyua muzykal'noy deyatel'nosti*. [Psychology of musical activity]. Moscow.
5. Zyazyun, I. A. (2008). *Filosofiya pedahohichnoyi diyi*. [Philosophy of pedagogical action]. Cherkasy.
6. Kahan, M. S. (1985). *Vnutrennyy dyaloh kak zakonomernost' khudozhestvenno-tvorcheskoho protsessa*. [Internal dialogue as a regularity of artistic and creative process]. Moscow.
7. Oleksyuk, O. M. (2004). *Pedahohika dukhovnoho potentsialu osobystosti*. [Pedagogy of the spiritual potential of the individual]. Kyev.
8. Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstva : teoriya i metodyka mystets'kykh dystsyplin*. [Art Pedagogy: Theory and Methods of the Art Disciplines]. Kyev.
9. Rudnyts'ka, O. P. (2001). *Svitohlyadna funktsiya mystetstv*. [The worldview function of the arts]. Kyev.

УДК 159.922.76-056.49

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-143-146

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ПАНЬКІВ Людмила Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки мистецтва та фортепіанного виконавства Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова.

Наукові інтереси: розвиток духовно-творчих якостей учнів старшого шкільного віку засобами мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

PANKIV Lyudmila Ivanovna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy of Art and Piano Performance of the National Pedagogical University M. P. Dragomanov.

Circle of scientific interests: development of the spiritual and creative qualities of the senior school age by means of art.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2019 р.

ПІДВАЛЬНА Юлія Василівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6550-1389>

e-mail: pidvalna_u@meta.ua

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВИ ТА БУЛЕРА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Як відомо, підлітковий вік є кризовим і переломним для дитини. Між межами «дорослості» та «дитячості» наростає напруженість. Тоді, коли для оточуючих підліток ще дитина, то вже себе він вважає дорослою особистістю, яка має право «сама вирішувати, як їй жити». Тому, в цей час роль оточення особистості дитини є визначною. Підліток переоцінює свою систему цінностей, поглядів на життя. Якщо для оточення притаманна асоціальна, аморальна, девіантна поведінка, то таке оточення є деприваційним для підлітка.

Сьогодні піднялося питання про таке соціальне явище, як булінг, що призводить до жахливих наслідків для всіх учасників процесу. Та варто зазначити, що на формування моделі поведінки чи то кривдника, чи то жертви, впливають саме соціальне оточення та індивідуально-психологічні особливості дитини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дане питання також вивчалось, як вітчизняними науковцями, так і зарубіжними. Серед яких слід зазначити

Д. Ольвеус, П. П. Хайнеманн, А. Пікас та Е. Роланд, а також Робін Ковальські, С'юзан Лімбер і Патріція Агатстон. Проте варто відмитити, що дана проблема була також розглянута через призму індивідуально-психологічних факторів такими науковцями, як Є. Кіричевською, У. С. Фомінних, О. О. Андронніковою, М. П. Долговою та іншими.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі чинників, що впливають на формування моделі поведінки особистості підлітка та спричиняють прояв булінгу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Матеріали наукових досліджень свідчать, що діти, які виховуються у несприятливих умовах, більше схильні до сімейної, соціальної та кримінальної віктимізації, ніж діти, що виховуються у сприятливих умовах. Присвоєння протиправних норм, правил поведінки відіграє важливу роль у формуванні дитини віктимної моделі поведінки.

Оточення та дитина є взаємозалежними змінними: оточення відповідним чином

впливає на особистість, а особистість в міру свого досвіду і сприймання середовища впливає на нього.

Всі ситуації, що негативно впливають на формування особистості дитини можна поділити на 4 основних типи:

- 1) Шкільний булінг та домашнє насильство;
- 2) Деприваційні ситуації;
- 3) Конфліктні та кризові ситуації;
- 4) Неформальні групи (субкультури) [9].

Для української сім'ї насилля є терпимим, а для деяких сімей це вже стало нормою. Законом України «Про протидію домашньому насильству» визначено, що домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [7]. Домашнє насильство має широкий спектр причин. Так серед поширених можна виділити особистісними особливостями членів сім'ї (ригідність, низька самооцінка, домінування, агресивність та інше), а також стреси, пов'язані з соціально-економічними проблемами.

До основних чинників та причин насильства можна віднести соціальні та психологічні. Прихильники психологічних теорій акцентують увагу на психологічних особливостях кривдника та потерпілого, передусім схильності до насильства або ж до схильності поведінки жертви. Прибічники соціальних теорій розглядають вплив зовнішніх факторів на прояв насильства, а саме культурна норма, освітній рівень особистості, мікро- та макросередовище.

До соціально-психологічних факторів насильства можна віднести: пропаганда засобами масової інформації насильства та жорстокості, збільшення кількості розлучень та неповних сімей, авторитарний стиль виховання, невідповідність вимог до дитини і її можливостей, педагогічна занедбаність школярів, невиконання батьківських обов'язків, антисоціальний вплив оточення та інші.

Найбільший вплив на формування особистості дитини має стиль виховання батьків. Авторитарний стиль виховання, в

основі якого лежить диктат, може стати підґрунтям для розвитку агресивної поведінки дитини. Батьки, які керуються такими методами виховання, як наказ, примус, тиск, можуть стикатися зі супротивом дитини, що може проявлятися у формі лицемірства, грубості, брехні, спалахами агресивності, ненависті [4, с. 278].

М. Арутюнян виокремив такі типи сім'ї згідно її структури: традиційну, дитино-центричну та партнерську. Найбільш поширеними в Україні є традиційна та дитино-центрична. Традиційній сім'ї притаманне виховання поваги до дорослих, підпорядкування дітей дорослим. Педагогічний вплив у традиційній сім'ї здійснюється зверху до низу. Діти, які виростили у такій сім'ї, легко засвоюють норми, виконують свої обов'язки, ригідні у спілкуванні [6].

Для дитино-центричної сім'ї головним завданням є «щастя дитини». Дитино-центризм трактується як посилене піклування про дітей. Результатом такого підходу є формування завищеної самооцінки, байдужість та безвідповідальність дітей [2].

Виникнення конфліктних ситуацій у житті підлітка матиме віктимогенне значення лише тоді, коли конфлікти переростуть у кризи, що будуть стимулювати прояв віктимної поведінки. Деконструктивні конфлікти можуть стати підґрунтям для формування віктимних комплексів та ізоляцією жертви від її найближчого оточення. Що зумовлює виникнення комплексів: 1) уявної жертви (панікування, боягузтво); 2) імітація жертви [3, с. 41].

Також на формування особистості дитини впливає група, до якої входить дитина. Так одним з головних факторів впливу виступає неформальна група. Прагнення здобути авторитет серед ровесників, повагу та схвалення можуть визначати поведінку дитини. Взаємодія з однолітками дає можливість дитині краще пізнати себе, порівняти себе з іншими, обмінюватися інформацією, яку вони не можуть отримати від дорослих, вступати до емоційних контактів, які істотно відрізняються від сім'ї.

Чим більше послаблене спілкування дитини з батьками, тим вірогідніше, що група, до якої входить дитина, може стати референтною для неї, що може керувати поведінкою дитини.

Перебування у референтній групі може призвести до зміни ціннісних орієнтацій, засвоєння норм та правил поведінки, що притаманні групі, що у свою чергу можуть сприяти прояву віктимної поведінки, схильності до агресивних реакцій,

некритичного ставлення до оточуючих. Ідентифікуючи себе з групою дитина стає більш впевненою, краще пристосовується до соціуму, та навіть протистоїть йому.

Є. Кіричевська вважає, що агресивній поведінці серед дітей сприяють різноманітні психологічні методи, а саме наслідування, навіювання та переконання [8]. Так дитині може нав'язуватися думка про те, що агресія – це найефективніший метод вирішення проблем, і найкращий спосіб здобуття авторитету. Такий варіант вирішення міжособистісних конфліктів, може також бути обумовлений законами та нормами референтної групи, до якої належить дитина. Сутність референтної групи або субкультури може виражатися системою певних правил, а саме:

1. Правило приниження. Будь-яке зверхнє ставлення до члена групи, рівному за рангом, вважається як його приниження. Лише лідер групи дозволяє собі подібне.

2. Правило відсічі. Якщо дитина не може за себе постояти, тобто дати відсічі, то у групі її будуть вважати слабкою, і навіть можуть глузувати з неї.

3. Правило сили. Той, хто є сильнішим за інших, повинен проявити свою зверхність над іншим. І не дати можливості зруйнувати своїй репутації.

4. Правило переслідування. Дитина, яка має здібності, талант, може стати об'єктом для знущань та переслідування.

5. Правило компенсації збитків. Будь-які збитки підлягають компенсації.

6. Правило незацікавленості. Бути зацікавленим іншою людиною, давати їй схвальні відгуки, схвалювати її поведінку, дії, вчинки – це все буде сприйматися групою негативно, буде означати, що ти принижуєш себе.

7. Правило послаблення. Якщо ти проявляєш доброзичливість, довіру до нижчого за рангом, значить ти порушуєш дистанцію у ваших стосунках, що є зовсім неприйнятним.

8. Правило кругової поруки. Інколи члени групи потрапляють у ситуації, що мають протиправний характер, що дає можливість лідеру групи зміцнити свої позиції.

9. Правило нормальності. Всі норми, правила, які існують у групі, є прийнятними для членів групи, і кожен член повинен їх відстоювати та захищати [8, с. 5–6].

Перебуваючи у таких групах підліток може знаходитися у двох станах – гіпервіктимному та гіповіктивному. При гіпервіктимному стані для дитини є характерним необдуманість своїх вчинків, досягнення ейфорії, пошук ризику; для

гіповіктимного стану характерними є замкненість, ізоляція від спілкування та суспільства.

Віктимність будь-якої дитини взаємозалежна від її індивідуально-психологічних особливостей. Фундаментом будь-якої людської поведінки є психологічні причини, зокрема і віктимної.

Науковці вважають, що до внутрішніх змінних відносяться психо-динамічні особливості особистості, а також програмуючі особливості, що зумовлюють формування програми поведінки та діяльності особистості. Так У. С. Фоміних визначає, що одну з важливих ролей мають програмуючі, що проявляються у поведінці особистості, які включають в себе соціальні особливості такі, як моральні якості, установки, мотиви, які в першу чергу проявляються у спілкуванні з іншими, у ставленні до себе, своєї діяльності тощо; досвід – знання, вміння та навички; а також рівень культури особистості, тобто те, як особистість взаємодіє з оточенням у ході реалізації свого життєвого сценарію [10].

Ученими було визначено, що до основних чинників, що зумовлюють формування віктимності у дітей, належить поєднання агресивності, навіювання та тривожності. Агресивність впливає на прояв віктимності за допомогою активної провокаційної поведінки з характером насильства. Навіювання у свою чергу є підґрунтям для віктимності через невпевненість особистості та ауто-агресію. Вплив тривожності на формування віктимної поведінки полягає у сприйнятті, де оточення для дитини здається ворожим.

О. О. Андронніковою було виявлено систему психо-фізіологічних, індивідуально-психологічних та соціально-психологічних чинників. Науковець акцентує, що для ефективнішої профілактики віктимності серед дітей та підлітків, слід звертати увагу на чинники, які зумовлюють її формування [1].

М. П. Долгова визначила такі індивідуально-психологічні змінні, що сприяють формуванню віктимності у дітей, а саме: занижена самооцінка, суб'єктивний контроль, відсутність соціальної підтримки, емпатія, тривожність та фрустрація [5].

Підлітковий вік є кризовим періодом в житті дитини. Саме в цей час відбувається чимало змін у організмі дитини, які впливають на взаємодію підлітка з оточуючими.

Порушення, які виникають у будь-якій із цих сфер, стають основою для формування у підлітка віктимної поведінки, що у свою чергу є фундаментом для появи такого явища як булінг.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, на прояв булінгу впливають соціальні, ситуативні та індивідуально-психологічні чинники. Враховуючи вище названі фактори впливу, можна зазначити, що виховання відіграє важливу роль у формуванні особистості дитини. Тому для ліквідації такого явища, як булінг, слід докласти зусиль як вчителям, так і батькам. А також варто пам'ятати, що необхідно стимулювати дитину до саморозвитку та самовиховання. Перспективою подальших розвідок напрямку є дослідження впливу самооцінки на формування прояву булінгу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андронникова О. О. Психологические факторы возникновения виктимного поведения подростков: диссертация ... кандидата психологических наук : 19.00.01 – общая психология, психология личности, история психологи / Андронникова Ольга Олеговна; [Новосибирский государственный педагогический университет]. – Новосибирск, 2005. К – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/psikhologicheskie-factory-voznikoveniyaviktimnogo-povedeniya-podrostkov#ixzz4N36jPISm>
2. Бех И. Д. Від волі до особистості / И. Д. Бех. – К. : Україна-Віта, 1995. – 202 с.
3. Будякова Т. Виктимологическая профилактика преступлений, причинивших моральный вред: автореф. дис... д-ра юридических наук : 12.00.08 – Тамбов: ТГУ, 2010. – 41 с.
4. Власова О. И. Педагогічна психологія / О. И. Власова [навчальний посібник]. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
5. Долговых М. П. Психологическая детерминация проявления виктимного поведения личности подростка : диссертация ... кандидата психологических наук : 19.00.01 / Долговых Маргарита Петровна; [Место защиты: Рос. ун-т дружбы народов]. – Тольятти, 2009 – 189 с.
6. Енциклопедія батьківства: посібник з сімейного виховання / Авт. кол. за заг. ред. С. І. Коваленко, С. В. Кириленко. – К. : КНТ, 2008. – 592 с.
7. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
8. Кіричевська Є. Насильство в загальноосвітніх навчальних закладах: стратегії подолання / Є. Кіричевська // Практична психологія і соціальна робота. – 2010. – № 8. – С. 4–10.
9. Папуша В. В. Ситуаційна детермінація виктимного поведіння підлітків / В. В. Папуша // Научный журнал «Общество: социология,

психология, педагогика». – 2016. – № 10. – С. 58–61.

10. Фоминых Е. С. Концепт: научно-методический электронный журнал. – 2014. – № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-mehanizmy-viktimnosti>.

REFERENCES

1. Andronnikova, O. O. (2005). *Psikhologicheskie faktoryi voznikoveniya viktimnogo povedeniya podrostkov*. [Psychological factors of adolescent victim behavior]. Novosibirsk.
2. Beh, I. D. (1995). *Vid voli do osobistosti*. [View vol_ to special]. Kyev.
3. Budyakova, T. (2010). *Viktimologicheskaya profilaktika prestupleniy, prichinivshih moralniy vred*. [Victimological prevention of crimes that have caused moral harm]. Tambov.
4. Vlasova, O. I. (2005). *Pedagogichna psihologiya*. [Educational psychology]. Kyev.
5. Dolgovyh, M. P. (2009). *Psikhologicheskaya determinatsiya proyavleniya viktimnogo povedeniya lichnosti podrostka*. [Psychological determination of the manifestation of victim behavior of the teenager]. Tolyatti.
6. *Entsyklopeiya batkivstva: posibnyk z simeynoho viovannya*. (2008). [Encyclopedia of paternity]. Kyev.
7. *Zakon Ukrainy «Pro zapobigannya ta protydiyu domashnomu nasilstvu»*. [The Law of Ukraine «On Prevention and Countering Domestic Violence»].
8. Kirichevska, E. (2010). *Naylstvo v zagalnoosvitnih navchalnyh zakladah: strategiyi podolannya*. [Violence in general education institutions: coping strategies]. Kyev.
9. Papusha, V. V. (2016). *Situatsionnaya determinatsiya viktimnogo povedeniya podrostkov*. [Situational determination of adolescent victim behavior]. Kyev.
10. Fominyh, E. S. (2014). *Kontsept: nauchno-metodicheskiy elektronnyy zhurnal*. [The concept].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ПІДВАЛЬНА Юлія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: вивчення соціально-психологічних факторів соціального явища булінг.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

PIDVALNA Yuliia Vasyliivna – Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work of the Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: study of socio-psychological factors of the social phenomenon of bullying.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2019 р.

УДК 378.147

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-147-152

ПЛЮЩ Валентина Миколаївна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничих наук та методик їхнього навчання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8099-1566>

e-mail: valentyanapl@ukr.net

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах інтеграції науково-технічного, технологічного, природничо-наукового й гуманітарного знання, відповідно до динаміки соціокультурного контексту принципового значення набуває пошук нових підходів до підвищення ефективності організації й управління освітніми системами, особливо вищою освітою з орієнтацією на її якісні аспекти. Одним з актуальних напрямів, у якому має рухатися педагогічна наука, є формування готовності майбутніх учителів до професійного самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів висвітлені в дослідженнях В. Андрющенка, О. Бондаревої, В. Гриньової, Р. Гуревича, К. Дурай-Новакової, М. Лук'янової, С. Міщенко, В. Морозова тощо.

Аналіз наукових джерел свідчить, що існує протиріччя між потребою суспільства на сучасному етапі у фахівців, які постійно удосконалюють професійну діяльність і недостатньою розробленістю теоретико-методичних основ формування готовності до такого самовдосконалення. Актуальною і своєчасною є проблема розробки моделі формування готовності майбутніх учителів до професійного самовдосконалення, результати якої дадуть змогу розкрити ефективні заходи щодо підвищення якості підготовки майбутніх учителів.

Мета статті – теоретичне обґрунтування моделі формування готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до професійного самовдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснення професійного самовдосконалення особистості неможливо без спеціальної підготовки. З метою впливу на процес формування готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до професійного самовдосконалення пропонуємо використовувати метод моделювання освітнього процесу. Ми

погоджуємося з визначенням моделі, запропонованим І. Підласим, який під науковою моделлю розуміє систему, що адекватно відображає предмет дослідження і здатну замінити його так, що вивчення моделі дозволяє отримати нову інформацію про цей предмет [4, с. 66].

Розроблена нами модель формування готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до професійного самовдосконалення складається із логічно пов'язаних блоків: цільового, організаційно-змістовного, оцінно-результативного, які об'єднують мета, завдання, методологічні підходи, принципи, зміст, форми, технології і методи навчання, діагностичний інструментарій виявлення рівнів сформованості готовності студентів до професійного самовдосконалення та результат (рис. 1).

Перший блок моделі – цільовий – передбачає єдність мети, завдань, методологічних підходів і принципів формування готовності майбутніх учителів до професійного самовдосконалення в освітньому процесі, комплексне вирішення яких забезпечує досягнення мети.

В науково-педагогічній літературі мета визначається як єдність завдань та результату [6, с. 64], Мета визначається мотивами, життєвим досвідом, способами діяльності та умовами, які передбачають зв'язок цільового блоку з іншими блоками моделі. Процес формування мети детермінований трьома факторами: реальними досягненнями особистості в діяльності, рівнем її спрямованих дій і соціальними чинниками [7]. Єдність внутрішніх та зовнішніх стимулів у вигляді соціальних вимог до професії «учитель», створює можливість формування міцної мотиваційної установки до професійного самовдосконалення [2]. Тому першим завданням нашої моделі є формування мотивації до професійного самовдосконалення шляхом стимулювання пізнавальних і професійних інтересів, орієнтацію на досягнення високих результатів у професійній діяльності, на необхідність враховувати значення для

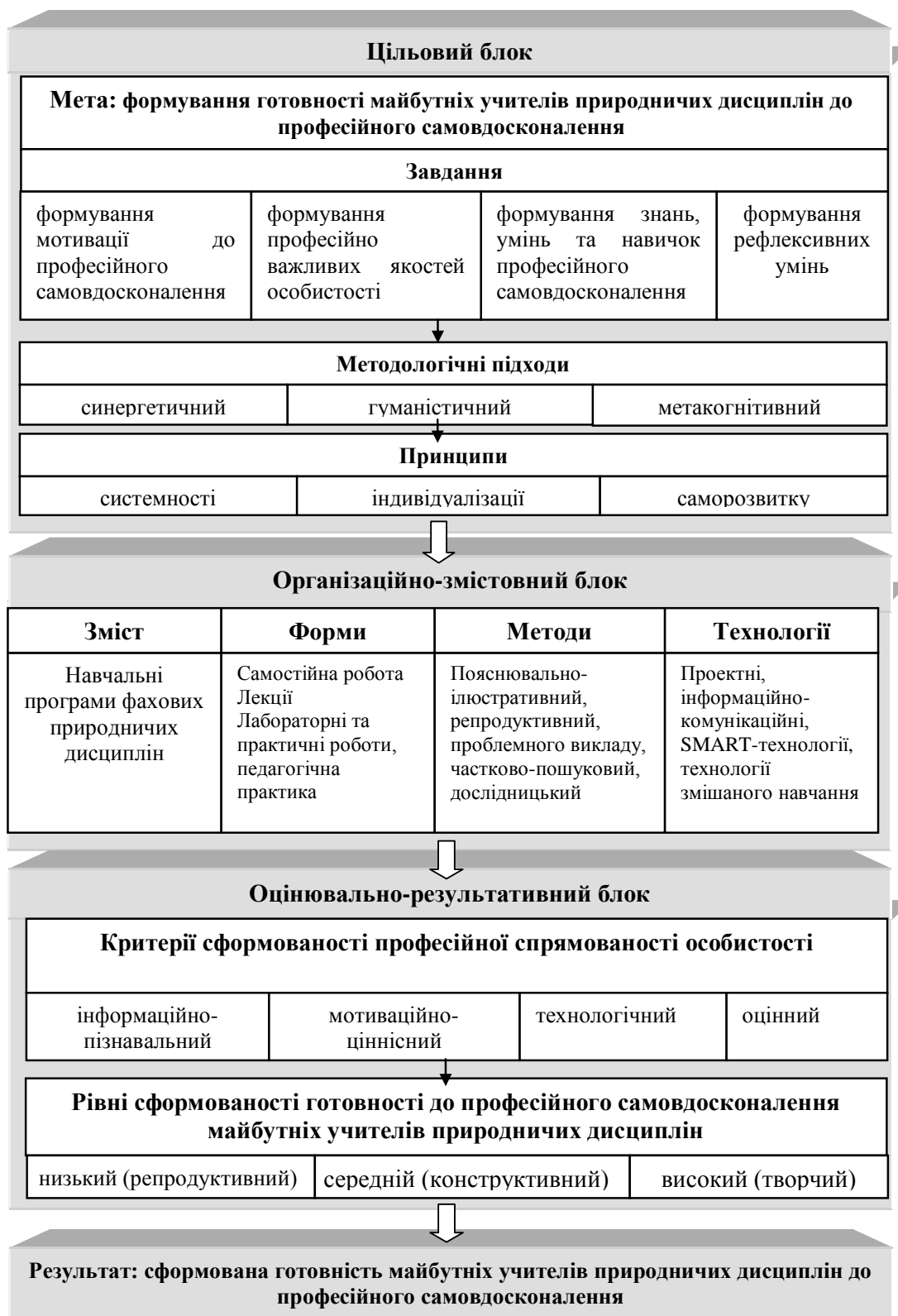

Рис 1. Модель формування готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до професійного самовдосконалення

професійного зростання студентів процесів самопізнання, самоактуалізації, самореалізації, самоосвіти, самоконтролю.

У дослідженнях Б. Ананьєва, К. Дурай-Новакової, Є. Клімова, Н. Кузьміної підкреслюється зв'язок формування готовності до професійного самовдосконалення з формуванням професійно важливих вольових якостей: цілеспрямованістю, наполегливістю, ініціативністю, самостійністю, витримкою, формуванням професійних знань, умінь і навичок. Це стало основою конкретизації другого і третього завдань моделі.

Готовність студентів педагогічних закладів вищої освіти до професійного самовдосконалення неможлива без здійснення рефлексії своєї навчальної, а в майбутньому і педагогічної діяльності [5]. Таким чином четверте завдання моделі: формування у студентів умінь здійснювати рефлексію, під час якої студент здатний здійснювати самоаналіз, самооцінку, самокритику і за необхідності – корекцію діяльності.

Процес формування готовності майбутніх учителів до професійного самовдосконалення базується на ідеї гуманістичної освіти, синергетичного та метакогнітивного підходів.

Гуманістичне навчання передбачає передусім самореалізацію особистості та відсутність обмежень у поведінці. Прихильники неогуманістичної концепції поділяють думку раціоналістів, що навчання має здійснюватись шляхом діяльності, але з більшим емоційним залученням студентів, які «самостійно визначають мету навчання, приймають рішення щодо своїх дій, оволодівають досвідом та відповідають за наслідки» [8].

Синергетична модель освіти на рівні взаємовідносин студента і викладача характеризується: відкритістю освітнього процесу і змісту навчального матеріалу для інновацій; творчим характером навчання й виховання у процесі вищої освіти; переходом до орієнтації на продуктивну теоретичну і практичну діяльність; заміною суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин викладача і студента на взаємини вільної співпраці заради розвитку й пізнання; дотриманням викладачами принципів індивідуального підходу до студентів зі спрямованістю навчально-виховної роботи на їх самоосвіту, самовиховання, самореалізацію; принциповою відсутністю верхньої межі професіоналізму у майбутніх спеціалістів і у викладачів; розумінням можливості впливу на процес розвитку особистостей будь-яких соціальних систем, ієрархічно розташованих

на більш високих рівнях [3, с. 28].

Відповідно до метакогнітивного підходу навчання розуміють як спільну діяльність усіх суб'єктів освітнього процесу, цілеспрямований, спеціально організований процес формування у майбутніх фахівців метакогнітивних знань та вмінь. Головним методом метакогнітивного навчання має бути екстерналізація та наступне посилення метакогнітивних стратегій, розширення їх арсеналу. Особливою частиною метакогнітивного навчання є цілеспрямований розвиток рефлексивних умінь, оскільки, фахівець має знати особливості своєї свідомості [9].

Запропонована модель формування готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до професійного самовдосконалення побудована на принципах системності, саморозвитку та індивідуалізації, кожен з яких трансформується і реалізується через сукупність окремих принципів [1]. Принцип системності передбачає принципи цілісності, міжпредметних і внутріпредметних зв'язків, комплексного підходу у навчанні та вихованні. Принцип саморозвитку базується на окремих засадах: переходу розвитку в саморозвиток, управління в самоврядування особистості, використання педагогічних принципів аксіологічності, проблемності, продуктивності тощо. Принцип індивідуалізації ґрунтується на використанні індивідуально-типологічного підходу до студентів.

Наступний блок моделі – організаційно-змістовний. У моделі зміст представлено реалізацією програм фахових дисциплін професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін. Реалізація змісту моделі формування готовності студентів до професійного самовдосконалення можлива шляхом застосування форм, технологій і методів навчання, що використовуються під час професійної підготовки та адаптованих до предмету нашого дослідження.

Форми організації формування готовності студентів можуть бути різними (лекції; лабораторні та практичні роботи; самостійна робота студентів та педагогічні практики), що сприяє ефективності процесу.

Запропоновані технології (проекти, інформаційно-комунікативні, кейс-технології, SMART-технології) та методи навчання дозволили визначити систему різнорівневих завдань та вправ, використання яких сприятиме формуванню готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до професійного самовдосконалення. А саме, це завдання на:

— первинне оволодінні матеріалом: ознайомлення з додатковою літературою; складання плану; графічне зображення тексту; ознайомлення з нормативними документами; рецензія на сайт з відповідної теми; складання тематичного каталогу існуючих сайтів, прийомів навчання;

— закріплення і систематизацію знань: робота над конспектом лекцій, з першоджерелами, складання плану, відповідь на запропоновані запитання; складання таблиць, графіків, схем; відповідь на контрольні запитання; виконання лабораторних робіт; підготовка виступів для семінарів, рефератів, доповідей, складання бібліографічного списку; робота над проектами з використання комплексу можливостей телекомунікаційних мереж; аналізи планів-уроків, що містяться в мережі Інтернет; рецензування освітніх сайтів з предмету або теми;

— застосування знань, формування умінь: розв'язання задач і вправ, виконання графічних робіт, розв'язання ситуаційних задач, підготовка доповідей до навчальних конференцій, електронного супроводу з окремих питань модуля, письмовий аналіз наукових статей, виконання лабораторних робіт, підготовка до ділових ігор; підготовка курсових, дипломних робіт, дослідно-пошукова робота; розробка і проведення проектів (за власним вибором) під час навчання й під час педагогічної практики; створення web-сторінок та web-квестів з обраної теми; банка даних про методичні підходи до викладання тем у шкільному курсі.

Приклади завдань для формування професійного самовдосконалення майбутніх учителів природничих дисциплін наведені в розроблених нами навчально-методичних посібниках: «Методичні рекомендації до самостійної роботи з курсу «Методи синтезу та аналізу біологічно-активних речовин» ТЕМА: Біологічно активні сполуки природного походження»; «Завдання та вправи для аудиторної та самостійної роботи з біологічної хімії», «Самостійна робота з методики викладання хімії».

Наступний блок моделі – це оцінно-результативний, який взаємопов'язаний з усіма блоками моделі, але більш за все співвідноситься з цільовим, згідно з яким основне призначення моделі – це сформувані у майбутніх учителів природничих дисциплін готовності до професійного самовдосконалення.

Про стан сформованості готовності студентів до професійного самовдосконалення свідчать критерії та відповідні їм компоненти готовності. У свою

чергу, критерії мають показники, що відповідають рівню сформованості готовності студентів педагогічних закладів вищої освіти до професійного самовдосконалення.

Оцінно-результативний блок визначається критеріями: інформаційно-пізнавальний (показниками якого є поняття про сутність і структуру самовдосконалення, знання про форми і методи організації самовдосконалення), мотиваційно-ціннісний (показниками якого визначено усвідомлення цінності самовдосконалення, сформованість мотивів самовдосконалення), технологічний (показниками якого є усвідомлена самостійна пізнавальна діяльність, наявність навичок планування і організації самоосвітньої діяльності) та оцінний (показниками якого визначено адекватні професійна самооцінка, володіння навичками самоаналізу).

Врахування окреслених критеріїв та показників дозволили визначити рівні сформованості готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до професійного самовдосконалення: низький (репродуктивний), середній (конструктивний) та високий (творчий) рівні.

Відповідно до низького рівня мотиви навчальної діяльності розвинені слабо, мотивація досягнення успіху відсутня, студент пасивний, працездатність низька. Вольові професійно важливі якості не розвинені, що відбивається в невмінні володіти собою, налаштовувати себе на ефективне виконання будь-якої діяльності. Професійні знання сформовані частково, знання про професійне самовдосконалення та відповідна орієнтація на формування готовності до професійного самовдосконалення відсутні, рівень засвоєння навчального матеріалу низький. Пізнавальна активність проявляється рідко, творча активність не виявляється. Студент обирає позицію виконавця, не приймає участі у конкурсах, конференціях тощо. Відсутня індивідуальна програма професійного самовдосконалення, під час практик зазнає серйозних труднощів. Самоаналіз, самооцінка можуть бути як адекватними, так і неадекватними. Самокритика і самокорекція відсутні, рефлексивні процеси використовує рідко.

Студенти, які володіють середнім рівнем готовності мають сформовані мотиви навчальної діяльності і мотиви досягнення успіху, високу працездатність, бажання бути компетентним. Вольові професійно важливі якості сформовані, але проявляються нестабільно, що проявляється у відсутності сталості в подоланні перешкод. Професійні знання і знання узагальнені, рівень засвоєння

навчального матеріалу високий, орієнтований на професійне самовдосконалення. Пізнавальна і творча активність регулярні; приймає участь в конференціях, конкурсах професійної майстерності. Володіє прийомами і вміннями професійного самовдосконалення. Під час педагогічної практики професійні вміння використовує за шаблоном, з елементами творчості. Має індивідуальну програму професійного самовдосконалення, яку самостійно реалізує за підтримки викладачів. Однак не завжди виконує заплановане самим собою. Самоаналіз і самооцінка адекватні, самокорекція відбувається зрідка, рефлексивні процеси використовує постійно.

Високий рівень готовності до професійного самовдосконалення характеризується сформованими мотивами навчальної діяльності, мотивами досягнення успіху сформовані, високою працездатністю та рівнем компетентності. Студент володіє добре розвиненими волевольними якостями, які постійно проявляє. Вольова і емоційна саморегуляція рівномірні і стабільні. Професійні знання і знання про професійне самовдосконалення узагальнені і систематизовані, рівень засвоєння навчального матеріалу високий. Постійно проявляє пізнавальну, творчу активність: займає прозиві місця в конкурсах професійної майстерності, бере активну участь в науково-дослідній роботі. Володіє прийомами і вміннями професійного самовдосконалення. Під час педагогічної практики професійні вміння використовуються з елементами творчості. Має індивідуальну програму професійного самовдосконалення, яку реалізує творчо на основі позитивної мотивації, постійно займається самопізнанням, самоактуалізацією, самореалізацією, самоосвітою, має чіткі життєві принципи, здатен коригувати свою діяльність, рефлексію використовує постійно.

Всі перераховані рівні сформованості у студентів готовності до професійного самовдосконалення взаємопов'язані, і можуть мати проміжні позиції, кожен попередній рівень є підготовчим до більш високого.

Остання складова результативно оцінного блоку моделі – це результат: сформована готовність майбутнього педагога до професійного самовдосконалення.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, всі компоненти моделі процесу формування готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до професійного самовдосконалення, їх змістовно-процесуальне наповнення взаємозв'язані та

утворюють цілісну педагогічну систему, спрямовану на вирішення поставлених в нашому дослідженні завдань. Успішна реалізація моделі можлива тільки за наявності відповідних педагогічних умов, теоретичному обґрунтуванню яких будуть присвячені подальші дослідження.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития: инновационный курс: в 2 кн. / В. И. Андреев. – Казань: Изд-во Казан. Ун-та, 1996. – К. 1. – 566 с.
2. Климов Е. А. Психология профессионала / Е. А. Климов. / М.: Вента-Граф, 2004. – 232 с.
3. Несторенко Г. П. Возможности личности в контексте синергетичної моделі вищої освіти / Г. П. Несторенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 25–34.
4. Подласий И. П. Педагогика : Новый курс : [учеб. для студ. высш. учеб. заведений] : В 2-х кн. / Подласий И. П. – М. : Гуманит. Изд. Центр «ВЛАДОС», 2003. – Кн. 1: Общие основы. Процесс Обучения. – 576 с.
5. Селевко Г. К. Утверждай себя (самосовершенствование личности) / Г. К. Селевко. – 2-е изд. – М.: Народное образование, 2006. – 112 с.
6. Суворова Г. А. Психология деятельности: учеб. Пособие для студ. Психол. И пед. вузов / Г. А. Суворова. – М. : ПЕР СЭ, 2003. – 176 с.
7. Яковлев И. П. Интеграционные процессы в высшей школе / И. П. Яковлев. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. – 108 с.
8. Hargreaves, A. Four ages of professionalism and professional learning / A. Hargreaves // *Teachers and Teaching: history and practice*. 2000. Vol. 6. № 2. P. 151 – 182
9. Perkins D.N. Salomon G. Are Cognitive Skills Context-Bound? / D. N. Perkins, G. Salomon // *Educational Researcher*. 1989. Vol. 18, Issue 1. P. 16–25. Електронний ресурс [режим доступу]: <https://pdfs.semanticscholar.org/f914/d85578d998c91d7c5db12fda626d14dd210.pdf>.

REFERENCES

1. Andreev, V. Y. (1996). *Pedagoghyka tvorcheskogho samorazyvtyja*. [Pedagogy of creative self-development]. Kazanj.
2. Klymov, E. A. (2004). *Psykhologhyja professyonalna*. [Professional Psychology]. Moskow.
3. Nestorenko, Gh. P. (2004). *Mozhlyvosti osobystosti v konteksti synerghetychnoji modeli vyshhoji osvity*. [Personality opportunities in the context of a synergistic model of higher education]. Kyiv.
4. Podlasyj, Y. P. (2003). *Pedagoghyka*. [Pedagogy]. Moskow.
5. Selevko, Gh. K. (2006). *Utverzhday sebja (samosovershenstvovanye lychnosti)*. [Affirm yourself (self-improvement of personality)]. Moskow.
6. Suvorova, Gh. A. (2003). *Psykhologhyja dejatel'nosti*. [Activity psychology]. Moskow.
7. Jakovlev, Y. P. (1980). *Ynteghracyonnye procesy v visshjej shkole*. [Integration processes in higher education]. Moskow.

8. Hargreaves, A. (2000). *Four ages of professionalism and professional learning*.

9. Perkins, D. N., Salomon, G. (1989). *Are Cognitive Skills Context-Bound? Educational Researcher*. Vol. 18, Issue 1. [Elektronnyj resurs]: <https://pdfs.semanticscholar.org/f914/0d85578d998c91d7c5db12fda626d14dd210.pdf>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПЛЮЩ Валентина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничих наук та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми методики навчання природничих наук.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PLYUSHCH Valentina Nikolayevna – candidate of pedagogical sciences, associate professor of the department of natural sciences and methods of their teaching of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: The theory and methodology for teaching natural sciences.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2019 р.

УДК 004.415:378.147

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-152-157

РЕЧИЦЬКИЙ Олександр Наумович –

кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри хімії та фармації Херсонського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5983-8655>
e-mail: alex_r@ksu.ks.ua

РЕШНОВА Світлана Федорівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри хімії та фармації Херсонського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9475-529X>
e-mail: s.resnova@gmail.com

ГОРШКОВА Аліса Ігорівна –

викладач кафедри хімії та фармації Херсонського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4579-5260>
e-mail: aloise.alice@gmail.com

КОМПЛЕКСНА КОМП'ЮТЕРНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДЛЯ ПРОГРАМОВАНОГО НАВЧАННЯ ОРГАНІЧНІЙ ХІМІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна наука і освіта, зокрема хімія, не можуть ефективно розвиватися без широкого використання комп'ютерних технологій. Актуальність використання комп'ютерних технологій в освіті визначається їх широкими можливостями індивідуалізації навчання, підвищенням мотивації та посиленням емоційного фону, високою наочністю подання навчального матеріалу [4].

Впровадження інтернет-технологій зумовило не лише оновлення змісту професійної підготовки предметів природничо-математичного циклу, а й технологій, форм і методів роботи з ними шляхом розробки інноваційних програм, проектів, тренажерів професійної діяльності, їх супроводу, рекомендацій, що відображено в роботах В. Ю. Бикова, О. І. Башмакова, Н. О. Башмакова, В. О. Красильнікової, Є. І. Машбиця, В. Д. Шпильового та інших.

Відповідно, виникає потреба у комплексних комп'ютерних навчальних

програмах, які б інтегрували у собі електронний підручник, навчальну та контролюючу програми. Подібні комплексні програми були б дуже корисними для студентів всіх форм навчання тому, що вони допомогли б здійснювати самоконтроль знань, удосконалювати та поглиблювати знання. З іншого боку, електронна контролююча програма дозволяє викладачам із мінімальними витратами часу визначити і оцінити знання кожного студента [1, 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. показав, що використання інформаційних технологій у процесі викладання хімічних дисциплін певною мірою висвітлено у роботах В. В. Арестенко, Н. М. Гловина, Т. М. Деркач, Т. І. Носенко, О. Г. Полупаненко.

У той же час в закладах вищої освіти відсутні засоби програмованого навчання органічній хімії, що зумовило актуальність вибраної теми науково-методичної роботи.

Мета статті – полягає в розкритті особливостей створення і використання

комплексної комп'ютерної навчальної програми для програмованого навчання органічної хімії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Програмоване навчання – це сукупність покрокових навчальних процедур (кадрів), які структурно складаються з навчальної інформації, що викладається в певній системі, спеціальних завдань для виконання студентами розумових та фізичних дій, необхідних для засвоєння прийомів інтелектуальної або матеріальної роботи, та необхідних вказівок для їх правильного виконання (зворотній зв'язок).

Програмоване навчання – це система навчальної роботи з переважно опосередкованим програмним управлінням пізнавальної діяльності студентів. «Програмування» по відношенню до навчального процесу означає методику створення програми, яка керує навчальною діяльністю студентів в процесі розв'язання ними пізнавальних задач [3]. Тому для впровадження програмованого навчання потрібна навчальна програма, яка може бути реалізована за допомогою інформаційних комп'ютерних технологій або іншого спеціалізованого технічного пристрою.

В нашому випадку навчальна програма – це комбінована дидактична система, яка включає наступні засоби: а) електронний підручник, б) електронний задачник, в) програму комп'ютерного контролю знань, г) програму статистичного аналізу результатів контролю, д) програму зворотного зв'язку.

Перші три програми орієнтовані на студента. Програми статистичного аналізу результатів контролю та зворотнього зв'язку призначені більше для роботи викладача.

Для створення електронного підручника було обрано навчальний посібник «Органічна хімія в схемах» [9]. Доцільність вибору саме цього посібника зумовлена рядом причин.

При розробці посібника автори мали на меті представити інформацію у наочній формі – у вигляді блок-схем. Блок-схеми слугують наочним матеріалом і сприяють утворенню чітких та точних образів сприйняття й уявлення, полегшують студентам перехід від сприйняття конкретних предметів до сприйняття абстрактних понять про них, шляхом виділення і словесного закріплення очевидних, загальних, суттєвих властивостей предметів, полегшують роботу з розв'язування пізнавальних задач.

У посібнику викладено основи сучасної органічної хімії на атомно-молекулярному та електронному рівнях з урахуванням рекомендацій IUPAC. Зміст посібника відібраний і структурований відповідно до

загального алгоритму розгляду класів і груп органічних сполук (склад, будова, номенклатура, властивості, одержання, аналіз та застосування), встановлені внутрішньо- та міжпредметні зв'язки. Блок-схеми супроводжуються великою кількістю структурних, електронних, стереохімічних формул, рівнянь та механізмів органічних реакцій.

При розробці електронного посібника використана технологія HTML. Написання коду книги здійснено за допомогою програми Dreamweaver, яка на даний момент є однією з найпоширеніших у використанні для створення Web-сайтів та різних додатків (на зразок нашої книги) через свою високу функціональність та простоту у використанні. Для зручності в користуванні, а також для полегшення сприйняття та покращення запам'ятовування матеріалу, в програмі були використанні гіперпосилання на текст, який має ширші поняття в своєму складі або конкретні приклади з різними рівняннями.

Розроблений електронний посібник має формат самостійної програми, не потребує відкриття через Інтернет браузері і має вигляд програми-довідки з інструментальною панеллю з командами: вперед та назад – дають змогу повернутися до попередньої сторінки, домашня сторінка (HOME) – показує титульну сторінку посібника, друк (PRINT) – друк обраної частини матеріалу, пошук (SEARCH) – дає можливість знайти матеріал за певним словом, яке вводять в панелі задач.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології передбачають використання системи тестових завдань яка забезпечує, з одного боку, можливість самоконтролю для користувача, а з іншого боку – приймає на себе рутинну частину поточного або підсумкового контролю. Тому з метою здійснення самостійного контролю рівня засвоєння навчального матеріалу та внесення своєчасних коректив у самопідготовку, зміст електронного посібника було доповнено системою навчальних тестових завдань.

Реалізуючи принцип науковості та враховуючи інформаційно-предметний склад дисципліни, при створенні системи навчальних тестових завдань керувалися основними принципами відбору: тести повинні охоплювати весь теоретичний матеріал теми, бути різного рівня складності та різноманітного типу, репродуктивного та продуктивного характеру [6; 10; 12].

До системи входять тести трьох рівнів складності. До простих відносять тести на одну розумову операцію, а до складних – тести на дві і більше операцій. Наприклад, до

тестів другого рівня складності відносили тести на встановлення будови за властивостями, до тестів третього рівня складності – тести на здійснення синтезу.

Також при відборі навчальних тестових завдань реалізували принцип розвитку розумових здібностей, тому в систему включали тести репродуктивного та продуктивного характеру. До репродуктивних тестових завдань (в основному тести першого рівня складності) відносили тести з реалізацією типових, стандартних, перевірених, неодноразово повторених у минулому дій. До продуктивних відносили тести, які потребують творчого мислення, обґрунтування відповіді, глибоких знань з навчального предмета, наприклад, тести на хімічні властивості, встановлення будови, складання теоретичних ПМР-спектрів та ін.

Розроблена система навчальних тестових завдань містить завдання закритої і відкритої форм. До закритих тестових завдань з множинним вибором відносили тести з однією негативною або позитивною відповіддю; з множинними відповідями, розширеного вибору. Також система містить тестові завдання з множинним вибором, в яких міститься декілька варіантів вибору вірних відповідей [2].

Представлені у системі тестові завдання відкритої форми являють собою сукупність завдань з вільною конструйованою відповіддю: завдання-доповнення (з обмеженням на відповідь) та завдання вільного викладу (на відповідь не накладаються ніякі обмеження), наприклад, запропонувати механізм певної реакції. Тестові завдання на відповідність були використані у системі для виявлення актуальних знань та контролю вмінь знаходити спільність або відмінність серед вивчених об'єктів, явищ, процесів.

Також розроблені тестові завдання на встановлення послідовності, для розв'язання яких необхідно встановити певний порядок наведених дій.

Для використання знань-трансформацій запропоновані завдання, які не можна розв'язати шляхом простого прикладання теоретичного матеріалу. Розв'язок таких завдань потребує поглибленого аналізу сутності процесу та суттєвого перетворення вихідних знань або перенесення вмінь в нові умови.

Однотипні тестові завдання були включені в систему з метою неодноразового повторення інформації механізмом пам'яті, що призводить до збереження інформації у довготривалій пам'яті.

Деякі розроблені тестові завдання

містять підказку або натяк, який стимулює пізнавальну діяльність тому, що подає лише сигнал для орієнтування [3]. За цим сигналом студент може здогадатися, яка відповідь правильна.

В цілому, навчальні тестові завдання розроблені з урахуванням загальних принципів і вимог до оформлення шаблонів тестів, їх форми та змісту [5].

Базуючись на вище перелічені теоретичні засади була створена система навчальних тестових завдань для програмованого навчання органічній хімії, яка містить близько 1500 завдань різного рівня складності. Електронний зашук за своїм характером є програмованим, тобто в умові відсутні прямі відповіді на питання. В той же час до кожного тестового завдання розроблені розгорнуті відповіді, пояснення і вказівки.

Навчальні тестові завдання пропонуються після певної порції інформації електронного посібника, повторюючи структуру викладу теоретичного матеріалу. Вважаємо, що таке розташування завдань допомагає студентам більш тісно пов'язати теоретичні знання з розв'язуванням задач, засвоїти вивчений матеріал, активізувати самостійну роботу, викликати цікавість до набуття знань з органічної хімії. Блоки навчальних тестових завдань побудовані за технологією програмованого навчання і дозволяють виявити прогалини у знаннях. Для ліквідації цих прогалин студенту надається можливість або через гіперпосилання повернутися до теоретичного матеріалу електронного посібника, або пропонуються завдання, рішення яких допомогло би у розв'язанні попередніх. Після виконання цих завдань-підказок рекомендується знову повернутися до основного (більш складного) завдання [8, 10].

Таким чином, за допомогою технології HTML були розроблені маршрути засвоєння знань та їх автокорегування.

Реформування вищої освіти вимагає від викладачів постійного контролю та оцінювання знань студентів. Сучасний рівень інформаційних систем та технологій дозволяє створити такі програмні засоби, які можна використовувати для контролю знань студента з усіх предметів.

При підготовці матеріалів для контролюючої програми з певних тем органічної хімії, враховуючи інформаційно-предметний склад теми, було визначено ряд вимог до вмінь студентів. Після цього розроблено біля 2300 тестових завдань трьох рівнів складності, проведено збалансування завдань за складністю з урахуванням таких факторів як форма тестових завдань й спосіб

їх представлення та часу, що відводиться на контрольний зріз знань. Всі завдання мають типові умови, такі самі, як і в електронному задачнику.

Як результат, для певного розділу органічної хімії пропонується тестовий контроль з 45-50 завдань трьох рівнів складності (25 % – першого, 50 % – другого, 25 % – третього). Такий розподіл відображає співвідношення сильних, середніх та слабких студентів у групі, тобто сприяє спроектованому надійному і об'єктивному оцінюванню. Тестові завдання другого і третього рівнів не передбачають вибору правильної відповіді зі списку запропонованих варіантів, а вимагають її конструювання. Завдання в контролюючій програмі розміщені за принципом ускладнення. На розв'язання тестових завдань відводиться 90 хвилин.

Також визначені критерії та норми оцінювання, що являють собою коефіцієнт засвоєння знань і вмінь та відповідають концепції стабільної шкали оцінювання і принципам створення систем автоматизованого та програмованого контролю.

Для контролю та оцінки рівня знань студентів використовували програмне забезпечення для конструювання тестів ADSoft Tester. Ця програма має безліч параметрів проведення тестування та максимально простий інтерфейс для побудови тестових завдань різних типів: одиночний вибір, множинний вибір, встановлення відповідності, встановлення порядку у послідовності та введення текстової відповіді. Можна обмежувати час виконання тестів. Робота в програмі Admin дозволяє створювати групи студентів, які проходять тест, дізнаватися правильні та неправильні відповіді, друкувати результати, тобто проводити аналіз результатів тестування та генерувати звіти.

Інформацію про результати контролю і досягнення студентів викладач одержує за допомогою розробленої програми статистичного аналізу результатів контролю. Програма статистичної обробки результатів контролю представляє в обробленому вигляді як узагальнену інформацію, так і індивідуальну по кожному зі студентів.

За допомогою вкладки *Material* можна переглянути узагальнену інформацію про помилки з навчального матеріалу.

За допомогою вкладки *Zvit* можна проглянути індивідуальну інформацію про роботу студентів з контролюючою програмою.

Підсумкова інформація представляється у табличній та графічній формах (діаграми) і

зберігається у відповідних файлах. Можливе перенесення будь-якої з форм її представлення у документи MS Office.

Програма зворотного зв'язку виконує корегуючу функцію у навчальному процесі [13].

Розроблена комплексна комп'ютерна навчальна програма для програмованого навчання органічній хімії орієнтована на студентів різних спеціальностей закладів вищої освіти (особливо на студентів, позбавлених безпосереднього спілкування з викладачами), викладачів, вчителів та учнів загальноосвітніх шкіл, які бажають поглибити знання та вміння з органічної хімії.

Можна користуватися як окремими програмами, так і всім комплексом, наприклад, можна використовувати електронний підручник в якості довідника, електронний задачник для удосконалення знань та вмінь, контролюючу програму для контролю рівня знань та вмінь.

Рекомендуємо використовувати ці програми в комплексі. Спочатку треба вивчити теоретичний матеріал за електронним підручником, розв'язати навчальні тести для самоконтролю, а потім виконати завдання контролюючої програми.

Застосування програми статистичної обробки результатів контролю може бути корисним для викладачів, які попередньо провели тестування певної кількості осіб за допомогою контролюючої програми, і бажають отримати узагальнені дані.

Програма комплексу не потребує інсталювання.

На сучасному етапі дослідження комплексну комп'ютерну навчальну програму доповнюємо презентаціями для лекційного курсу органічної хімії в закладах вищої освіти.

Розробку навчальної презентації розпочинали з написання педагогічного сценарію, який включав опис діалогу користувача й комп'ютера у процесі навчання.

Для створення презентацій використовували блок-схеми посібника «Органічна хімія в схемах» [9] та розробленого на його основі електронного підручника. Складові навчального матеріалу кожної блок-схеми були розділені на окремі слайди. Здійснена спроба не тільки представити лекційний курс у вигляді блок-схем на основі посібника, а й розробити презентації з елементами анімації, що дозволило б урізноманітнити форми подання інформації, проводити віртуальний хімічний експеримент, візуально сприймати процес хімічної реакції.

У процесі роботи враховували закони складання дизайну презентацій. Для розроблення презентацій використовували програму Microsoft Office PowerPoint за допомогою майстра автозмісту та вручну, якщо шаблони не могли вирішити поставлені завдання. Створені презентації містять слайди, у яких текст поєднується з графічними об'єктами, рисунками, мультиплікаційними ефектами. Ефекти анімацій застосовували до окремих слайдів для пояснення будови молекул та механізмів реакцій. Відповідно до реалізації цілей навчання було розроблено інформаційно-довідкові слайди [11]. Робота по створенню презентацій продовжується.

Ефективність розробленої комплексної комп'ютерної програми з органічної хімії була перевірена у ході апробації під час підготовки хіміків у Херсонському державному університеті. Результати апробації дозволяють стверджувати, що організація навчання органічній хімії з використанням розробленої системи методичного забезпечення активно впливає на процес навчання, систематизує роботу студентів протягом всього семестру, сприяє індивідуалізації навчання та всебічному розвитку особистості студента, вносить зміни у взаємовідношення між викладачем та студентом, створює атмосферу співробітництва.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Розроблена комплексна комп'ютерна програма сприяє більш глибокому засвоєнню систематичного курсу органічної хімії, який, як правило, ґрунтується на послідовному розгляді різних класів органічних сполук, а також формуванню у студентів наукового підходу до прогнозування оптимальних умов проведення хімічних процесів. Подальша робота полягає у впровадженні розробленої комплексної комп'ютерної програми в навчальний процес.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Башмаков А. И. Разработка компьютерных учебников и обучающих систем [Текст] / А.И. Башмаков, Н. А. Башмаков. – М. : Информационно-издательский дом «Филинь», 2003. – 616 с.
2. Берещук М. Я. Тестовий контроль і рейтинг в освіті: навчальний посібник [Текст] / М. Я. Берещук, Ю. П. Бархаєв, Г. В. Стадник. – Харків: ХНАМГ, 2006. – 106 с.
3. Беспалько В. П. Программированное обучение (дидактические основы) [Текст] / В. П. Беспалько. – М. : Высшая школа, 1970. – 300 с.
4. Биков В. Ю. Модели организационных систем

відкритої освіти [Текст] / В. Ю. Биков. – Київ: Атіка, 2009. – 18 с.

5. Биков В. Ю. Технологія створення дистанційного курсу [Текст] / В. Ю. Биков, В. М. Кухаренко, Н. Г. Сиротенко та ін. – Київ: Міленіум, 2008. – 324 с.

6. Варшевський В. Проблеми розробки тестових завдань для автоматизованого контролю засвоєння знань та вмінь при вивченні органічної хімії / В. Варшевський, О. Речицький, С. Крячко // Печатное слово. – 2003. – № 1. – С. 69–73.

7. Красильникова В. А. Теория и технологии компьютерного обучения и тестирования [Текст] / В. А. Красильникова. – М. : Дом педагогики, 2009. – 340 с.

8. Речицький О. Н. Деякі проблеми створення електронного підручника з органічної хімії / О. Н. Речицький, С. Ф. Решнова, В. Д. Варшевський // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку природничих дисциплін». – Полтава: ПНПУ, 2014. – С. 202–203.

9. Речицький О. Н. Органічна хімія в схемах: навч. посібник у 3 ч. [Текст] / О. Н. Речицький, С. Ф. Решнова. – Херсон: ХДУ, 2013. – 1154 с.

REFERENCES

1. Bashmakov, A.I., Bashmakov, N. A. (2003). *Razrabotka kompiyuternyh i obuchayuschih system*. [Development of the computers' textbooks and study systems]. Moscow.
2. Bereschuk, M. Y., Barchayev, Y. P., Stadnik, G. V. (2006). *Testoviy kontrol i reityng v osviti: navchalniy posibnik*. [Test control and rating in education: training manual]. Kharkiv.
3. Bepalko, V. P. (1970). *Programmirovannoye obucheniye (didakticheskiye osnovy)*. [Programmed training (didactic basics)]. Moscow.
4. Bykov V.Y. (2009) *Modeli organizatsiynih system vidkrytoi osvity* [Models of organizational systems of open education]. Kyiv: Atika.
5. Bykov, V. Y. (2008). *Tehnologiya stvorenniya dystantsiynogo kursu*. [Technology of the creation of distance course]. Kyiv.
6. Varshevskiy, V., Rechitskiy, O., Kriachko, S. (2003). *Problemy rozrobky testoviyh zavdan dlya avtomatyzovannogo kontrolyu zasvoyenniya znan ta vmin pry vyvchenni organichnoyi himiyi*. [Problems of test tasks development for automated control of knowledge acquisition and skills in the study of organic chemistry]. Kyiv.
7. Krasilnikova, V. A. (2009). *Teoriya i tehnologii kompiuternogo obucheniya i testirovaniya*. [Theory and technology of computer training and testing]. Moscow.
8. Rechitskiy, O. N., Reshnova, S. F., Varshevskiy, V. D. (2014). *Teoretichni ta prykladni aspekty rozvytku pryrodnuchih dystsyplyn*. [Some problems of creating an electronic textbook on organic chemistry]. Poltava.
9. Rechitskiy, O. N., Reshnova, S. F. (2013).

Organichna himiya v shemah: navch. posibnik u 3 ch.
[Organic chemistry in the schemes: training manual in 3 parts]. Kherson.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РЕЧИЦЬКИЙ Олександр Наумович – кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри хімії та фармації Херсонського державного університету.

Наукові інтереси: органічний синтез, методика навчання хімії у вищій школі.

РЕШНОВА Світлана Федорівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри хімії та фармації Херсонського державного університету.

Наукові інтереси: методика навчання хімії у вищій та загальноосвітній школах.

ГОРШКОВА Аліса Ігорівна – викладач кафедри хімії та фармації Херсонського державного університету

Наукові інтереси: методика навчання хімії у вищій та загальноосвітній школах.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

RECHYTSKYI Oleksandr Naumovich – Candidate (PhD) in Chemical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Chemistry and Pharmacy Department of Kherson State University.

Circle of research interests: organic synthesis, methodology for teaching chemistry in higher education.

RESHNOVA Svitlana Fedorivna – Candidate (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Chemistry and Pharmacy Department of Kherson State University.

Circle of research interests: methodology for teaching chemistry in higher and secondary school education.

HORSHKOVA Alisa Igorivna – Lecturer of the Department of Chemistry and Pharmacy of Kherson State University.

Circle of research interests: methodology for teaching chemistry in higher and secondary school education.

Стаття надійшла до редакції 29.12.2019 р.

УДК 378:004

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-157-161

РУСІНА Наталія Геннадіївна – кандидат педагогічних наук, асистент кафедри теорії та технології програмування Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5595-9548>
e-mail: rusina@knu.ua

**ЗАСТОСУВАННЯ WEB-РЕСУРСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Ефективне використання знань, вмінь та навичок з інформаційних систем і технологій, зокрема застосування web-ресурсів, в контексті розв'язування правових задач студентами закладів вищої освіти (ЗВО) у процесі вивчення дисципліни «Інформаційні технології та правовий захист».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упровадженню інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальний процес присвячені дослідження М. І. Жалдака, Н. В. Морзе, Ю. С. Рамського, О. М. Спіріна, Ю. В. Триуса та інших. Окремі питання застосування ІКТ у професійній діяльності майбутніх правознавців висвітлювалися у працях П. Д. Біленчука, Р. А. Калюжного, М. І. Шермана та інших. Однак, не повністю досліджена проблема застосування інформаційно-комунікаційних технологій для розв'язування правових задач студентами інших спеціальностей закладів вищої освіти.

Мета статті – застосування web-ресурсів у процесі навчання студентів закладів вищої освіти, зокрема, під час розв'язування правових задач з дисципліни «Інформаційні технології та правовий захист».

Виклад основного матеріалу дослідження. Комплекс спеціального програмного забезпечення було запропоновано створити для студентів ЗВО як альтернативу повноцінного автоматизованого робочого місця (АРМ). Комплекс спеціального програмного забезпечення (СПЗ) – це сукупність програм загального та спеціального призначення для вирішення вузькопрофільних правових задач. Метою створення комплексу СПЗ є формування у студентів ЗВО непрофільних факультетів теоретичних знань, практичних навичок та накопичення досвіду розв'язку правових задач із застосуванням ІКТ, і як наслідок формування загальних компетентностей.

Ресурси, які необхідні для повноцінного функціонування АРМ: технічне забезпечення (персональний комп'ютер або планшет, засоби мережевого зв'язку з сервером та глобальною мережею Інтернет, мультимедійні засоби навчання тощо); програмне забезпечення (сукупність прикладного та системного програмного забезпечення, яке орієнтоване на розв'язок специфічних для будь-якої галузі задач); навчально-методичне забезпечення (електронні лекційні матеріали, практичні та тестові завдання, довідкові матеріали, електронні підручники тощо).

Функціональність комплексу СПЗ залежить від конкретних задач, які ставляться та розв'язуються у процесі навчання.

У працях представлено основні складові комплексу СПЗ з використанням персональних комп'ютерів та гаджетів (планшетів, мобільних пристроїв).

Проаналізуємо одну з складових комплексу СПЗ, безкоштовні web-ресурси, а саме: Інформаційно-пошукова система «Законодавство України»; «Єдиний державний реєстр судових рішень»; «Публічна кадастрова карта України»; «Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»; «Кабінет електронних сервісів»; офіційний портал «Державної фіскальної служби України».

Нами розробляється дисципліна «Інформаційні технології та правовий захист» для майбутніх фахівців спеціалізації «Теорія та технологія програмування» освітньо-професійної програми «Інформатика» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 122 «Комп'ютерні науки».

Представимо методику використання комплексу спеціального програмного забезпечення з дисципліни «Інформаційні технології та правовий захист», на прикладі практичного заняття «Застосування web-ресурсів» для розв'язування правових задач, методом ознайомлення та використання декількома студентами освітньо-професійної програми «Інформатика».

Практичне заняття №3. Тема «Застосування web-ресурсів».

Хід практичного заняття

Мета:

– *навчальна:* в процесі розв'язування практичних задач навчити студентів користуватися: Інформаційно-пошуковою системою «Законодавство України»; інформаційно-правовою електронною базою «Єдиний державний реєстр судових рішень», електронними ресурсами: «Публічна кадастрова карта України»; «Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських

формувань»; «Кабінет електронних сервісів» та офіційним порталом «Державна фіскальна служба України»;

– *розвивальна:* розвивати логічне мислення, зокрема уміння аналізувати етапи розв'язування практичних задач; узагальнювати, виділяти головне та здійснювати міждисциплінарні зв'язки; уміння формулювати та відстоювати власну думку;

– *виховна:* організувати студентів до активного пошуку способів розв'язування поставлених задач, вміння орієнтуватися в навчальному матеріалі, чітко висловлювати свою думку, уважно слідкувати за процесом викладу нового матеріалу.

Студентів доцільно розділити на кілька підгруп.

I. Ознайомлення з навчальним матеріалом

Ознайомлення з web-ресурсом «Публічна кадастрова карта України» дає студентам доступ до інформаційного порталу, на якому оприлюднюються відомості Державного земельного кадастру. Зокрема, у розділі «відкриті дані» для користувачів надано можливість робити запити відомостей з Державного земельного кадастру стосовно суб'єктів права власності та речового права на земельні ділянки (рис. 1).

Рис. 1. Фрагмент web-ресурсу «Публічна кадастрова карта України» (пошук земельної ділянки).

Інформаційно-правова електронна база «Єдиний державний реєстр судових рішень» (далі Реєстр) (рис. 2, 3) складається з: судових рішень Верховного Суду України; вищих спеціалізованих, апеляційних та місцевих судів; вироків, рішень, постанов, наказів, ухвал, окремих ухвал (постанов) суду, що ухвалені (постановлені) судами у кримінальних, цивільних, господарських справах, у справах адміністративної юрисдикції, у справах про адміністративні правопорушення, крім судових рішень, які містять «інформацію, що є державною таємницею».

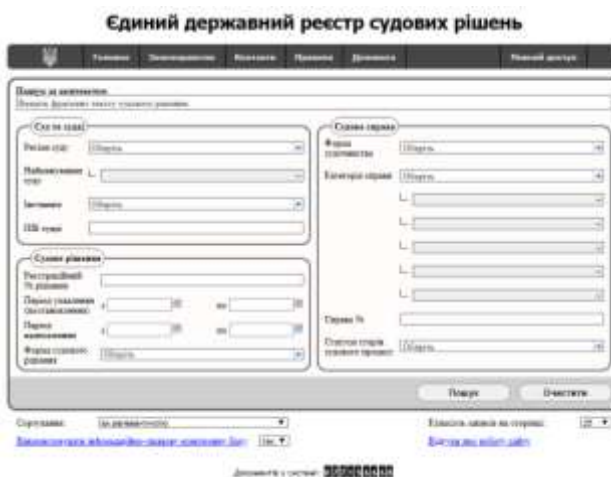

Рис. 2. Початкове робоче вікно Реєстру

Реєстр має зручний і зрозумілий пошук документів та містить максимально повний перелік судових рішень. Інтерфейс реєстру зрозумілий для звичайного користувача.

Рис. 3. Фрагмент знайденого рішення в Реєстрі

Онлайн-сервіс «Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» (ЄДР) надає можливість отримання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (рис. 4).

Наприклад, за допомогою вищевказаного онлайн-сервісу можна отримати відомості: про юридичну особу (повне та скорочене найменування), організаційно-правову форму, назву юридичної особи та її ідентифікаційний код, місцезнаходження юридичної особи та перелік засновників (учасників) юридичної особи, дані про розмір статутного капіталу, види діяльності, а також відомості про органи управління юридичної особи.

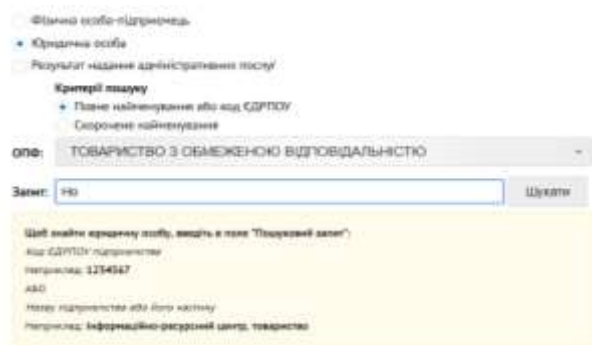

Рис. 4. Фрагмент пошукового вікна ЄДР

II. Приклади задач для розв'язування студентами

Задача 1. Виконується за допомогою web-ресурсу «Публічна кадастрова карта України» та текстового процесора. На сайті у вікні для пошуку кадастрового номера ввести номер (наприклад, 3221655100:01:047:0052). В результаті пошукового запиту опрацювати таку інформацію: тип власності, цільове призначення та площу земельної ділянки. Створити таблицю, внести дані, зберегти та проаналізувати знайдену інформацію.

Задача 2. Виконується за допомогою web-ресурсу «Публічна кадастрова карта України» та текстового процесора. На сайті у вікні для пошуку кадастрового номера ввести номер (наприклад: 3221655100:01:046:0050 та 3221655100:01:047:0052). Проаналізувати дані щодо: розташування земельної ділянки, типу власності, цільового призначення та площ земельних ділянок. Результат подати у вигляді таблиці.

Задача 3. Виконується за допомогою web-ресурсу «Законодавство України» та текстового процесора. Знайти на сайті «Законодавство України» статтю Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», відповідно до якої здійснюється безкоштовний пошук відомостей у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Задача 4. Виконується за допомогою web-ресурсу Державної фіскальної служби України та текстового процесора. На

офіційному порталі Державної фіскальної служби України знайти Наказ Міністерства фінансів України від 29.09.2017 №822 «Про затвердження Положення про реєстрацію фізичних осіб у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків», опрацювати текст наказу, знайти визначення «реєстраційний номер облікової картки платника податків».

Задача 5. Виконується за допомогою web-ресурсу «Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» та текстового процесора. За допомогою онлайн-сервісу «Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» знайти юридичну особу (наприклад, ТОВ «Новус Україна»), опрацювати дані, занести у таблицю, зберегти. Проаналізувати дані про задану юридичну особу та встановити кінцевого бенефіціара.

Задача 6. Виконується за допомогою web-ресурсу «Законодавство України» та текстового процесора. Громадянин П.П. Сидоров звернувся до суду з позовом про розірвання шлюбу з громадянкою І.А. Івановою без поділу майна. Знайти зразок позовної заяви. Заповнити її. Знайти зразок та заповнити квитанцію про сплату судового збору. Знайти в сімейному кодексі статті, під які підпадають обставини, щодо «Підстав розірвання шлюбу судом».

Задача 7. Виконується за допомогою web-ресурсів: «Законодавство України», «Єдиний державний реєстр судових рішень» та текстового процесора. Громадянка А. П. Перова продавала біля входу до станції метро посуд, де і була затримана працівниками поліції, якими було складено протокол про адміністративне правопорушення. Знайти статтю, згідно якої було складено протокол працівником міліції та відповідальність за вказане правопорушення. Знайти на сайті «Єдиний державний реєстр судових рішень» прийняте суддею ухвалу чи рішення суду загальної юрисдикції, стосовно даної ситуації. Створити текстовий документ та занести результативні дані.

III. Оцінювання виконання практичного заняття

В кінці практичного заняття проводиться перевірка та оцінювання результатів виконання завдань за допомогою усного опитування та тестового контролю.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Представлена методика використання комплексу спеціального програмного забезпечення з дисципліни «Інформаційні технології та правовий

захист», на прикладі практичного заняття «Застосування web-ресурсів» для розв'язування правових задач.

У подальшому, це надасть можливість студентам закладів вищої освіти поглибити знання, уміння та закріпити навички роботи зі спеціалізованими web-ресурсами, а також підвищити рівень сформованості загальних компетентностей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Жалдак М. І. Проблеми інформатизації навчального процесу в школі і в вузі. [Електронний ресурс] / М. І. Жалдак – Режим доступу до ресурсу: <http://core.ac.uk/download/pdf/11083869.pdf>.
2. Державна фіскальна служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://sfs.gov.ua>
3. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>
4. Інформаційна діяльність в правознавстві: Монографія / Біленчук П. Д., Кравчук О. В., Міщенко В. Б., Пілюков Ю. О. – К. : Наука і життя, 2007. – С. 244.
5. Інформаційна культура: Навчальний посібник / За заг. редакцією М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. – Ірпінь, Національний університет ДПС України, 2007. – С. 254.

REFERENCES

1. Zhdalak, M. I. *Problemy informatyzatsiyi navchal'noho protsesu v shkoli i v vuzi*. [Problems of informatization of educational process in school and in high school]. Retrieved from <http://core.ac.uk/download/pdf/11083869.pdf>. (in Ukrainian)
2. The State Fiscal Service of Ukraine. Retrieved from <http://sfs.gov.ua>. (in Ukrainian)
3. The only state register of legal entities, individuals-entrepreneurs and public formations. Retrieved from <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>. (in Ukrainian)
4. Bilenchuk, P. D., Kravchuk, O. V., Mischenko, V. B., Pilyukov, Yu. O. (2007). *Informatsiyana diyal'nist' v pravoznavstvi: Monohrafiya*. [Information activity in jurisprudence: Monograph]. Kyiv
5. Information culture: Tutorial. (2007). In M. Ya. Shovets, R. A. Kalyuzhny (Ed.): *Natsional'nyy universytet DPS Ukrayiny*. Irpin.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РУСІНА Наталія Геннадіївна – кандидат педагогічних наук, асистент кафедри теорії та технології програмування Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси: формування компетентностей у студентів ЗВО.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RUSINA Nataliia Genadiyvna – Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor at the Department of Theory and Technology of Programming at Taras Shevchenko National

University of Kyiv.

Circle of research interests: formation of competencies in students of Higher education institutions.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2019 р.

UDC 378.147

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-161-164

SARNOVSKA Nataliia Ivanivna –

Lecturer, Foreign Languages Department
Kyiv National University of Culture and Arts
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7278-5183>
e-mail: nat_sarnovskaya@ukr.net

ANTONIVSKA Maryna Oleksandrivna –

Lecturer, Foreign Languages Department
Kyiv National University of Culture and Arts
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4451-3735>
e-mail: antonivska_maryna@ukr.net

**THE DUAL SYSTEM AS ONE OF THE FEATURES OF SOCIO-CULTURAL SPHERE
SPECIALISTS TEACHING AT THE MODERN STAGE OF EDUCATION**

Formulation and justification of the problem topicality. The relevance of the study is due to the fact that the problem of improving the quality of education is becoming one of the most persistent problems not only for the education system, but also for the state as a whole. It is necessary to improve the quality of education at all stages of training specialists, at all levels of education and with the participation of all interested parties in the training process. The educational system is expected to provide professional readiness and the ability of teachers to this innovative activity. Domestic educational practice, despite the emergence in many educational organizations of new teaching techniques and methods, the active development of new forms, technologies, teaching aids and other pedagogical innovations, retains inertia and professional rigidity. The features and advantages of the dual education system in the training of specialists of the social and cultural sphere has not been sufficiently studied, despite the large number of micro-materials on this issue.

Analysis of previous studies and publications. The issues of improving the system of institutions of higher education were discussed and debated in both domestic and foreign research of A. M. Novikov, H. A. Borovskyi, V. A. Slastenin, A. P. Triapysyn, V. Altunin, etc. In the field of higher education institutions the research of B. L. Agranovych, V. F. Vzyatyshev, L. S. Hore, V. M. Zhurakovskiyi, and others reveal modern approaches to training, design of content and

learning technologies. Development of integration tendencies in the system of education modelling is considered in the following works: H. G. Kadyrova, A. P. Andrieieva, P. F. Anisimov, Would. S. Hersonska, G. S. Ibragimov, A. M. Novikova, G. V. Osipov and I. P. Smirnov, E. V. Tkachenko, G. F. Filippov and others.

This suggests that there is an active search for new educational methods, allowing reorienting higher professional education to the satisfaction of the most important social and economic needs of students and the real industrial sector. At the same time, there is an optimal use in the educational activities of numerous innovative theoretical, methodological development, accumulated in vocational pedagogy over the past decade.

Based on the analysis of scientific pedagogical literature on the experience of the dual vocational training system in Germany, where it was born of dual system of education (G. A. Fedotova, V. A. Deshevym, E. A. Korchagina, A. N. Kirilovskyi, etc.), it can be concluded that the main system-forming factor of the German dual forms of vocational education were defined by the Institute of social partnership with a clear definition of the interests and responsibilities as an educational institution and the industrial employer. In search of the most effective ways of modernizing the national education, many scientists turn to the experience of foreign countries, in particular Germany. The most popular promoters of the ideas of German

professional training of working personnel are N. Vorobiov, B. Wolfson, A. Piskunov, D. Toropov, H. Fedotov. In the study on the history of the German system development of vocational education, D. Toropov points out that the increasing pace of technological revolution, and in this regard, the emergence of new requirements in the labor market for its participants, have a strong influence on the system of vocational education in any industrialized country [8]. The dual training, as the practice of the European education system shows, is a product of interaction between educational organizations and employers on successful professional and social adaptation of the future specialist. The learner already in the early stages of the study process is included in the production process as an employee of the enterprise. In the famous work, «The Study of the Nature and Causes of the Wealth of Nations» (1776), Adam Smith emphasized that the systems of apprenticeship and mentoring in dual training should be considered as traditional methods of vocational training in the workplace, since, while working alongside the master, young workers learned the basics profession [7]. The dual training model involves the involvement of enterprises in the training process, which incurs substantial costs associated with employee training, as they are well aware that the costs of quality vocational education are a reliable contribution of capital. In doing so, they become interested not only in the learning outcomes but also in the content of the training and its organization [4]. The dual system of education involves the combination of training with periods of production activity. The future specialist studies in two organizations, where, by definition, fans of catchy phrases, they have a cake and eat it, mastering both theory and practice. On the one hand, they are educated in an educational organization (it gives theoretical knowledge), and on the other – in a training enterprise, where the competencies necessary for the production are developed. Both organizations are partners in relation to each other. It is very important that young professionals who combine training with productive activities remain employed by the training enterprise.

The aim of the article is to highlight the peculiarities and advantages of the dual training system of specialists in the socio-cultural sphere in the context of training modernization in modern universities of arts and culture.

Representatives of business and international investors have been talking about the fact that Ukrainian higher education institutions and vocational schools graduate specialists who are generally not suitable for modern employers. The graduates cannot find

work. The problem is not one year old, but only now Ukraine is at least a step away, but is close to changes. On 19 September 2018, the government approved the Concept of dual education. The seven-page document was discussed for two and a half years. After all, Ukraine has not invented anything new. The dual education exists in more than 50 countries of the world, and what the document offers is not much different from, say, German experience.

Experts are concerned about the date: 2023 is designated as the latest year when the Concept should be implemented. During this time, the relations of the world labor market and education will advance, and again we will be one step behind. However, according to the concept, we must come to the following scheme for the period of five years: university students and vocational schools will spend half their time at their desks, half at work. During training, they will have a mentor at the enterprise, a salary, and after graduation they will almost get a guaranteed job.

The results of such training will be evaluated by both the employer and the educational institution. The employer will participate in the selection of students who will work with him and will simultaneously study at the university. He must invest in the material and technical base so that the student gains a truly modern practical experience. A tripartite agreement will be concluded between the student, the employer and the educational institution, which will indicate the rights and obligations of each. But to launch the system, universities must modernize the curriculum, enterprises – the production base.

The main material of the study. The dual training system is a historically established form of professional education. It deeply entered the political, economic, religious and technological history of Europe. Today this training system is successfully used in Germany, Austria, Denmark, the Netherlands, Switzerland. The competitiveness of any country on the world market and the quality of life of its population depends directly on the level of professional training. One of the world's leading leaders in the field of skilled training today is the European Union, which owes this dual system to vocational education and training. The work on the introduction of dual education continues in Ukraine. In particular, a plan for the implementation of the Dual Education Specialist Training Concept was developed and approved by the Government. The relevant decree No. 214-r was adopted at a government meeting on April 3, 2019 [5].

In the near future, the Ministry of Education and Science specialists with stakeholders will create a Regulation on the dual

form of obtaining professional, and further - professional higher and higher education. By the end of 2019, a standard contract will also have to be approved by the employer, the institution's administration and the student

In parallel with the preparation of the regulatory framework, the development of new educational programs, curricula and criteria by which students and students will be evaluated will continue. In order to track the effectiveness of such education, the plan separately included monitoring of employment in the specialty of graduates who were trained in this form.

The implementation of pilot projects in higher and vocational higher education institutions is an important step, which is planned for the end of this year. The Ministry of Education and Science reminded that dual education is being introduced to ensure that students of vocational education institutions and university students have more opportunities to practice their professions in the course of training in institutions. It stipulates that up to 70% of the student's practical training will take place in real-world production, whereas up to 30% will be devoted to theoretical studies.

The education system in the field of culture and arts in our country has no analogues in the global educational space. It evolved over several centuries and, as they say, has passed the test of time, bringing up a galaxy of outstanding figures of art and culture with world names. But the rapid development processes taking place in almost all spheres of life in modern society dictate to us the need to modernize the existing education system in the country, including education in the field of art. Studying the experience of educational systems of advanced states allows a more critical approach to the problems of education and upbringing in his own country, gives an understanding of the need for changes in the field of professional education, favors pedagogical innovation. According to many scientists and practitioners, the state of students' practical training, which has been observed in recent years, completely does not meet the requirements of today's employers, and this is due precisely to a decrease in attention to students' practical training. An important component of the preparation of a future competitive specialist is his competence, including intercultural competence. A person who is intercultural competent is someone who grasps and understands the specific concepts of perception, thinking, feeling and acting when working together with people from cultures that are foreign to him or her. Early experiences are included and extended as far as possible without prejudices while at the same time an attitude of openness and learning is necessary during the intercultural contact. [9, p. 86].

In the framework of the implementation of the model dual education system of vocational education of specialists in social and cultural sphere should take into account the specifics of their training, which implies a high degree of individualization of the learning process (high proportion of individual lessons) and a significant proportion of practical training. In addition, the «production» database, depending on the areas of training, implemented an educational institution of higher education, can reach theatres, museums, Philharmonic hall, libraries, recording studios, palaces and houses of culture, most of which are budget institutions whose expenditure is strictly regulated [2, p. 26].

The peculiarity of training personnel for the sphere of culture and the arts lies in the fact that it is carried out in three stages: pre-vocational education, secondary vocational and higher professional education – a three-stage system of training professional personnel, which includes a children's art school - college - university. The general principles for training specialists in this field are:

- implementation of a practice-oriented modular training system; practical orientation of certification and final qualification works;
- high level of individualization of instruction;
- involvement of specialized specialists from cultural and art organizations in teaching and in taking state exams;
- the creation of professional creative teams based on educational institutions;
- conclusion of contracts with specialized organizations of culture and art for practice[3, p. 23].

These principles and methods are being implemented at the Kiev National University of Culture and Arts.

Dual education can only eliminate the shortcomings of the educational process, because the development of training plans occurs only after a potential employer forms a complete list of competencies that a future specialist should possess. That is why, after such training, there is actually no time for an employee to adapt to the workplace, and his or her competences meet the requirements of the employer. In the case of a proper analysis of labor market needs, training should take place only in those specialties that will be required after 2 or 3 years, which first eliminates such problems of this market as the excess of some specialists and the shortage of others.

Conclusions and prospects for further researchers of directions. Achieving optimally high learning outcomes for highly qualified personnel in the cultural and arts sectors is unthinkable without creating a modern education model. In the conditions of deepening of the

crisis of higher education in Ukraine, catastrophic state of preparation of specialists, unsatisfactory level of professional competence of the majority of graduates, corporatization of higher education is a real and perspective way out of the crisis. One form of corporatization is dual education.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Дуальна освіта [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Київ, 2017.
2. Игнатова И. Б., Гричаникова И. А. Дуальное обучение как основа модернизации подготовки кадров в современном вузе искусств и культуры / И. Б. Игнатова, И. А., И. А. Гричаникова // Образование и общество, 2014. №4. – С. 25–30.
3. Игнатова И. Б., Покровская Е. А. Теоретические основы организации дуального обучения / Игнатова И. Б., Покровская Е. А. // Теория и история культуры, № 3 (62), 2016.
4. Опыт дуального обучения в Германии, Казахстане, России // «Агрегатор новостей образования». Информационно-аналитический журнал, 2018.
5. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Розпорядження // План від 03.04.2019№214
6. Розпочинається імплементація системи дуальної професійної освіти в Україні // Німецько-український агрополітичний діалог : [офіц. сайт проекту]. – Текст. дані. – Київ, 2017.
7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов А. Смит Серия: Антология экономической мысли. Дуальная модель обучения как основа механизма взаимодействия образовательных учреждений и предприятий // Заочные электронные конференции. – М. : Эксмо, 2007. – 960 с.
8. Торопов Д. А. История развития немецкой системы профессионального образования: Учебное пособие / Д. А. Торопов. // Российская Академия образования. – ИСПО РАО. М., 2002. Институт среднего профессионального образования.
9. Hesser Helmut Schmidt Implementation of a dual system of higher education within foreign universities and enterprises, 2017
10. Gregory Rayter Introduction of Dual Education in Ukrainian Higher Educational Establishments and Approaches to Estimation of its Economic Benefits, Business Ethics and Leadership, Volume 1, Issue 4, 2017.93

REFERENCES

1. *Dualna osvita*. (2017). [Dual education. Ministry of Education and Science of Ukraine]. Kyiv.
2. Ignatova, I. B., Hrychanykova, I. A. (2014). *Dualnoye obrazovaniye kak osnova modernizatsii podgotovki kadrov v sovremennom vuze iskusstv i kultury*. [Dual education as the basis for the modernization of training in a modern university of art and culture]. Moscow.
3. Ignatov, I. B., Pokrovskaya, Ye. A. (2016).

Teoreticheskiye osnovy organizatsyi dualnogo obucheniya. [Theoretical Foundations of the Organization of Dual Learning]. Moscow.

4. *Opyt dualnogo obucheniya v Germanii, Kazahstane, Rossii*. (2018). [The experience of dual training in Germany, Kazakhstan, Russia] [Agregator novostey obrazovaniya]. Moscow.
5. *Pro zatverdzhennia planu zahodiv z realizatsii Kontseptsii fahivtsiv za dualnoiu formoiu zdobuttya osvity. Rozporiadzhennia. Plan vid 03.04.2019№214*. [On approval of the plan of measures for the implementation of the Concept of training specialists in the dual form of education]. Kyiv.
6. *Rozpochynaietsia implementatsiia dualnoii systemy osvity v Ukraini. Nimetsko-ukrainyskyi agrarno-politychnyi dialog (2017)*. [Implementation of the dual vocational education system in Ukraine begins. German-Ukrainian Agrarian Policy Dialogue]. Kyiv.
7. Smith, A. (2007). Research on the nature and causes of the peoples wealth. Series: Anthology of economic thought. The dual learning model as the basis of the mechanism of interaction between educational institutions and enterprises. Moscow.
8. Toropov, D. A. (2002). *Istoriya razvitiya nemetskoj sistemy professionalnogo obrazovaniya*. [The history of the development of the German vocational education system]. Moscow.
9. Hesser Helmut Schmidt (2018) Implementation of a dual system of higher education within foreign universities and enterprises.
10. Gregory Rayter. (2017). Introduction of Dual Education in Ukrainian Higher Educational Establishments and Approaches to Estimation of its Economic Benefits, Business Ethics and Leadership.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

САРНОВСЬКА Наталія Іванівна – викладач кафедри іноземної філології Київського національного університету культури і мистецтв.
Наукові інтереси: сучасні освітні технології, викладання іноземних мов у закладах вищої освіти, міжкультурна комунікація.
АНТОНІВСЬКА Марина Олександрівна – викладач кафедри іноземної філології Київського національного університету культури і мистецтв.
Наукові інтереси: методика викладання англійської мови у ЗВО, новітні парадигми, інтеркультурна комунікація, перекладознавчий аспект.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SARNOVSKA Nataliia Ivanivna – Lecturer of Foreign Philology Department, Kyiv National University of Culture and Arts.
Circle of scientific interests: modern educational technologies, teaching foreign languages in higher educational institutions, intercultural communication.
ANTONIVSKA Maryna Oleksandrivna – Lecturer of Foreign Philology Department, Kyiv National University of Culture and Arts.
Circle of scientific interests: modern educational technologies, teaching foreign languages in higher educational institutions, intercultural communication.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2019 р.

УДК 372.853:371.3:377.36

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-165-169

СЕМАКОВА Тетяна Олексіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри природничо-наукової підготовки
Одеського національного політехнічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1457-5983>
e-mail: tosemakova@ukr.net

БОЙКО Любов Михайлівна –

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри суспільних наук
Херсонської філії Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8045-3864>
e-mail: lmboiko@i.ua

ВАСЕНЬОВА Юлія Олексіївна –

викладач Херсонського політехнічного коледжу
Одеського національного політехнічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8430-6434>
e-mail: vassenyova_yulia@ukr.net

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На теперішній час актуальною є проблема активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти закладів вищої та фахової передвищої освіти. Це засвідчує аналіз практики навчання учнівської молоді у різних навчальних закладах України, який дає підстави говорити про низьку пізнавальну активність молоді, втрату нею зацікавленості у процесі пізнання і оволодіння азами майбутньої професії.

Існує багато чинників, що призвели до такого стану у закладах освіти: зниження мотивації студентів до отримання якісної вищої професійної освіти; неякісна підготовка абітурієнтів до університетського формату навчання; скорочення термінів вивчення навчального матеріалу з різних дисциплін; перевантаженість навчальних програм; недостатня кількість часу, виділеного для розв'язування завдань практичного характеру; необхідність самостійного опрацювання великого обсягу матеріалу за недостатнього рівня сформованості у здобувачів освіти необхідних умінь і навичок пізнавальної діяльності; слабка матеріальна база природничих і технічних лабораторій тощо.

Окрема група чинників, які впливають на освітній процес в Україні і в цілому світі, пов'язана зі змінами у психологічній сфері молоді, що навчається в умовах глобальної інформатизації суспільства, яка призводить до змін в ментальній сфері людей і сприяє формуванню нового типу мислення, яке називають «кліповим мисленням» [10]. Сам термін «кліпове мислення» з'явився ще наприкінці 90-х років ХХ ст. і означав особливість людини сприймати світ засобами

короткого яскравого посилу, втіленого у формі або відео кліпу або теленовини [8]. Неможливо ігнорувати ці прояви мислення студентів при організації навчального процесу з різних дисциплін як природничо-наукового, так і гуманітарного напрямків.

За таких умов виникає необхідність у пошуку нових шляхів, методів та засобів навчальної роботи, які дозволяють не просто покращити рівень засвоєння знань здобувачами освіти в закладах вищої та фахової передвищої освіти, а й забезпечують зростання пізнавальної активності молоді, що навчається зокрема на перших курсах ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що науковці приділяють проблемі активізації навчально-пізнавальної діяльності досить велику увагу. Педагогічні аспекти її розв'язання викладені в працях Г. Гарбар, Г. Адамів, Л. Арістової, Л. Вяткіна, М. Данилова, С. Каяліної, І. Лернера, О. Лісіної,

Н. Половникової та ін. Вченими І. Засядько, П. Підкасистим, Г. Селевко підвищення рівня пізнавальної активності суб'єктів навчання розглядається як один із шляхів зростання ефективності процесу формування в них пізнавальних і самоосвітніх умінь. Психологічні аспекти згаданої проблеми висвітлювались у працях І. Бежа, Л. Виготського, П. Гальперіна,

С. Рубінштейна, Н. Галізіної та ін. Аналіз психологічних особливостей сучасної молоді та їх вплив на освітній процес наведено в роботах А. Волкова, С. Докуки, О. Ісаєвої, О. Косенко, Т. Лумпієвої, Т. Семеновських. [1; 4; 5; 7].

Водночас нами виявлено, що існує обмежена кількість навчально-методичних

робіт, спрямованих на вивчення питання активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти в закладах фахової передвищої освіти під час вивчення дисциплін як загальної (природничо-наукової, гуманітарної, соціально-економічної), так і професійної підготовки, які рекомендують враховувати психологічні особливості сучасної молоді в організації навчального процесу.

Мета статті – розглянути психологічні особливості здобувачів освіти, які навчаються на I-II курсах закладів вищої та фахової передвищої освіти, і визначити методи і прийоми активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти з урахуванням згаданих особливостей у процесі вивчення ними дисциплін загальної і професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи психологічні особливості сучасної молоді, ми спираємося на результати досліджень з цього питання, які наведені у працях А. Волкова, О. Ісаєвої, Т. Лумпієвої [2; 5].

Ми вважаємо, що дослідники, склавши середньостатистичний портрет сучасного першокурсника ЗВО, відображають загальну тенденцію, що склалася у вищій та фаховій передвищій освіті України, і пропонуємо розповсюдити наведені науковцями висновки на здобувачів освіти I-II курсів коледжів.

На основі аналізу експериментальних даних згаданими дослідниками був складений загальногруповий портрет першокурсників, для якого характерні такі індивідуально-психологічні особливості: висока особистісна тривожність, вразливість, низька стресостійкість (через це у більшості ситуацій відчуває себе безпорадним, потребує керівної і спрямовуючої допомоги дорослого); високий рівень самосприйняття; сформовані високі запити за відсутності способів і навичок розв'язування проблем; виражений індивідуалізм, орієнтація на себе; відсутність інтересу до тих, хто оточує його; ставить свої інтереси вище за інтереси інших людей і завжди готовий їх відстоювати, прагне бути незалежним і самостійним; не докладає достатніх зусиль для виконання вимог і прийнятих в суспільстві норм поведінки; спостерігається безпечність, імпульсивність, схильність до необдуманих вчинків; не вмє і не бажає продумувати послідовність своїх дій; не може самостійно сформувати програму поведінки, некритичний до своїх дій; не може організувати свій час, планування малореалістичне; знижені всі механізми саморегуляції (прогнозування, контроль, моделювання, оцінка результатів) [5].

Позитивною рисою сучасної молоді науковці називають те, що вона легко орієнтується в світових інформаційних ресурсах і швидко знаходить потрібну інформацію.

В цілому студента першого курсу характеризують як не дуже самостійного, некритичного до своїх дій, більш чутливого до покарання, ніж до заохочення, такого, що не має навичок самоорганізації.

Саме тому першокурсники потребують організуючої і спрямовуючої (контролюючої) допомоги дорослого, яка може виражатися в постановці перед ними завдань, обов'язковому нагадуванні і підштовхуванні для доведення справи до кінця. Тобто необхідний зовнішній контроль їх діяльності.

О. Ісаєва [2] сформулювала причини, які сприяють виникненню труднощів в навчанні першокурсників: мають переважно «кліпове мислення»; не розуміють складний (складно представлений) матеріал і не можуть засвоювати великі обсяги інформації; швидко відволікаються через «нудність» викладання або відсутність ігрового моменту в навчанні; не розвивають комунікативних навичок, не вмють чітко і виразно висловлювати свої думки як в усній, так і в письмовій формі; не вмють самостійно знаходити рішення і організувати свій час для занять, розподілити часові і психічні ресурси в процесі навчання.

У цьому переліку дослідником згадується кліпове мислення, яке науковці вважають феноменом сучасності і яке є характерною рисою молоді так званого Z-покоління, тобто сучасних 16-17 річних молодих людей. Теорія поколінь створена в 1991 році американськими вченими Нейлом Хоувом і Вільямом Штраусом [5]. Виникла вона на стику кількох наук: економіки, демографії і історії. Теорія поколінь показує, що проміжок часу, в який народилася та чи інша людина, впливає на її світогляд.

Сьогодні багато дослідників в області антропології і комунікативістики (науки, що вивчає гуманітарні аспекти розвитку інформаційних засобів і систем, характер, форми й результати їхнього впливу на суспільне життя) погоджуються з думкою, що саме спосіб передачі інформації визначає стиль мислення. Науковець Т. Семеновських [7] пояснює, що феномен КМ за своєю суттю синонімічний поняттю «когнітивний стиль» (характеристики особистості, що являють собою стійкі індивідуальні особливості пізнавальних процесів, які спричиняють використання різних дослідницьких стратегій).

Т. Семеновських [7] розкриває сутність поняття КМ, розглядає його як процес відображення різноманітних властивостей

об'єктів, без врахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, алогічністю, повною різноманітністю інформації, яка поступає, високою швидкістю переключення між фрагментами інформації, відсутністю цілісної картини сприйняття навколишнього світу.

До причин, які породили цей феномен, належать: прискорення темпів життя і пов'язане з цим зростання обсягу інформаційного потоку, що породжує проблематику відбору та скорочення інформації, виділення головного і фільтрації зайвого; потреба в більшій актуальності інформації та швидкості її надходження; збільшення різноманітності інформації, що надходить; збільшення кількості справ, якими одна людина займається одночасно; зростання демократії та діалогічності на різних рівнях соціальної системи [7].

О. Косенко [4] виокремлює позитивні і негативні сторони такого мислення. Негативною стороною є нездатність людини довго концентруватися на інформації, зниження уміння аналізувати, зменшення почуття співпереживання. Позитивом є пришвидшення реакції.

Цікавим є те, що, стаючи масовим явищем в сучасному суспільстві, КМ є своєрідним захистом від інформаційних переважань; людина, відчуваючи потребу швидкого засвоєння інформації з різних тем, не має іншої альтернативи, крім сприйняття за зразками [7].

Однозначної відповіді на питання, чи сприяє КМ ефективному засвоєнню інформації, немає. Його використання дозволяє людині запам'ятовувати великі обсяги інформації без сприйняття змістовності. Це зручно при вивченні іноземних мов. Але використання подібного способу у фізиці призведе до механічного заучування термінів, законів, формул, а розуміння фізичного процесу буде втрачено.

Згадані особливості психічної та ментальної сфери здобувачів освіти, що навчаються на I-II курсах закладів фахової передвищої освіти, вимагають врахування при плануванні навчального процесу з різних дисциплін. Вважаємо, що реалізувати це можна двома шляхами.

Перший полягає в тому, щоб використовувати переваги «кліпового мислення» молоді з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Другий шлях передбачає включення в навчальний процес методик, що сприяють розвитку цільного мислення.

У нашому дослідженні ми спинилися на першому шляху організації навчального процесу. На нашу думку, він передбачає таке:

перегляд змісту навчального матеріалу (полегшення навчального матеріалу за змістом); структурування інформації у вигляді кліпів; видозміна формату викладання матеріалу; використання яскравих, чітких наочних презентацій зі зрозумілими й образними формулюваннями, які добре запам'ятовуються [1].

Ефективні методики при цьому включають використання мультимедійних засобів навчання, які посилюють роль студентів як суб'єктів навчальної діяльності (забезпечують можливість обирати послідовність вивчення матеріалу, визначають міру і характер допомоги та ін.).

При розробці навчальних занять природничо-наукової підготовки (наприклад, з фізики, з теоретичних основ електротехніки) із застосуванням мультимедійних технологій можна рекомендувати урізноманітнювати завдання, використовуючи різні джерела інформації, зокрема мультимедійні курси на CD-ROM, ресурси мережі Інтернет, обчислювальні і лабораторні експерименти з віддаленим доступом, демонстраційні експерименти в режимі on-line або записаних на CD-ROM [6].

На наш погляд, при роботі з мультимедійними засобами варто застосовувати такі методичні прийоми:

1. *Використання викладачем мультимедійних засобів як супровід пояснення нової теми та залучення студентів до виконання різних видів діяльності:* коментування відеоряду, передбачення результатів досліду, визначення теоретичних засад процесів.

2. *Використання комп'ютера як засобу вивчення текстового матеріалу* у вигляді завдань: заповнити таблицю; скласти короткий конспект; знайти відповідь на питання; скористатися планами розумових дій; згадати формули; ознайомитись з використанням знань у майбутній професії тощо.

3. *Контроль знань:* тести з самоперевіркою.

4. *Використання комп'ютера для мультимедійної презентації,* підготовка якої розвиває мовлення, мислення, пам'ять, уміння конкретизувати, виділяти головне, встановлювати логічні зв'язки, а також виховує відповідальність, наполегливість, естетичний смак.

5. *Аносування теми,* що супроводжується демонстрацією слайдів, у яких стисло викладені ключові моменти питань, що розглядаються.

6. *Супровід пояснення викладача,* який здійснюється шляхом використання спеціально створених для конкретних занять

мультимедійних конспектів-презентацій, що містять короткий текст, основні формули, схеми, малюнки, відеофрагменти, анімації, демонстрацію послідовності дій на комп'ютері для виконання практичної частини роботи, часто з одночасним дублюванням дій студентів на своїх робочих місцях.

7. *Інформаційно-навчальна допомога* студентам надається під час самостійної діяльності з пошуку, усвідомлення та переробки інформації. Викладач в цьому випадку виступає як організатор процесу самонавчання, керівник самостійної діяльності студентів, що здійснює потрібну допомогу і підтримку. Наявність мультимедійного забезпечення дозволяє компенсувати недостатність лабораторної бази, завдяки можливості моделювання процесів і явищ природи, що особливо актуально для проведення окремих занять.

8. *Контроль знань із застосуванням тестів*, які представлені варіантами карток з питаннями, відповіді на які студент записує в зошиті або заносить до спеціального бланку відповідей в комп'ютері. За результатами таких тестів викладач може оцінювати ступінь його готовності та мотивацію до вивчення даного розділу.

При вивченні дисциплін гуманітарного циклу, наприклад, англійської мови, можна використовувати технології, які спираються на фрагментований матеріал: технологія педагогічних майстерень, прийом «розфарбовування», складання схем, перегляд відеофрагментів іноземною мовою, розгадування кросвордів, заповнення таблиць [3; 9, с. 113].

Деякі з них використовуються на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням для студентів спеціальності «Суднобудування» у Херсонській філії Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова.

Важливим напрямом формування якісного рівня освіти, що сприяє інтелектуальному та професійному розвитку майбутніх спеціалістів, є залучення студентів до науково-прикладної роботи. Наприклад, необхідність в підготовці фахівців, що мають оперативно реагувати на запровадження інноваційних технологій в електроенергетиці, електротехніці та електромеханіці, спонукає викладачів спецдисциплін Херсонського політехнічного коледжу ОНПУ пропонувати студентам теми проектів, з яких пізніше «народжуються» дипломні проекти. Прикладом важливої для дослідження теми є проблема об'єктів «малої енергетики». До них належать такі пристрої, як малогабаритна побутова техніка, телефони стільникового

зв'язку, бездротові сенсорні системи для спостереження і діагностики технічного стану різних об'єктів, самооновлювальні автономні джерела електричної енергії і багато іншого. Знання про таку техніку розширюють світогляд студентів і сприяють зростанню їх професійної компетентності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Загалом, можна зробити висновок, що сучасне покоління учнівської молоді має власні психологічні особливості, які мають бути враховані педагогами при організації навчального процесу. Дисципліни, що викладаються у закладах фахової передвищої освіти, надають різні можливості для залучення «кліпового мислення» молоді до здійснення нею навчально-пізнавальної діяльності.

Вважаємо, що застосування відомих методів навчання спільно з новими розробками, у тому числі e-learning технологіями (система навчання за допомогою інформаційних, електронних технологій), підвищить ефективність процесу навчання і значно поліпшить рівень професійної підготовки здобувачів освіти.

У подальшому необхідно дослідити шляхи активізації навчально-пізнавальної діяльності сучасної молоді, які передбачають впровадження розвивальних методик у навчальний процес.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Докука С. В. Клиповое мышление как феномен информационного общества / С. В. Докука // *Общественные науки и современность*, 2013. № 2. – С.169–176.
2. Исаева Е. Р. Новое поколение студентов: психологические особенности, учебная мотивация и трудности в процессе обучения первого курса // *Медицинская психология в России: электрон. науч. журн.*, 2012. N 4 (15). [Электронный ресурс] URL: <http://medpsy.ru> (дата обращения: 28.08.2018).
3. Калыгина Е. А. Клиповое мышление в обучении английскому языку / Е. Калыгина [Электронный ресурс] URL: <https://infourok.ru/statya-klipovoe-mishlenie-v-obuchenii-angliyskomu-yaziku-1326712.html>.
4. Косенко О. Чем опасно клиповое мышление и как с ним борются / О. Косенко [Электронный ресурс] URL: <http://www.lookatme.ru/mag/how-to/inspiration-howitworks/207449-clip>.
5. Лумпиева Т. П., Волков А. Ф. Поколение Z: психологические особенности современных студентов / Т. Лумпиева, А. Волков [Электронный ресурс] URL: <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/21748>
6. Семакова Т. О., Подозьорова А. В. Використання інформаційних технологій під час проведення навчальних занять з природничих дисциплін у технічних коледжах / Т. О. Семакова,

А. В. Подозорова // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка: Серія: педагогічні науки: [збірник]. – Чернігів: ЧНПУ, 2015, Вип. 127. – С. 126–129.

7. Семеновских Т. В. Феномен «клипового мышления» в образовательной вузовской среде / Т. В. Семеновских. // Интернет-журнал «Наукоеведение», сентябрь – октябрь 2014. Выпуск 5 (24) [Электронный ресурс] URL: <https://naukovedenie.ru>.

<https://cyberleninka.ru/article/v/fenomen-klipovogo-myshleniya-v-obrazovatelnoy-vuzovskoy-srede>

8. Семеновских Т. В. «Клиповое мышление» – феномен современности / Т. В. Семеновских // [Электронный ресурс] URL: <http://jarki.ru/wpress/2013/02/18/3208/>

9. Бойко Л. М., Мунтян Т. В. English for Information Technology. Навчальний посібник для самостійної роботи студентів. – Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2017. – 144 с.

10. Фрумкин К. Г. Клиповое мышление и судьба линейного текста // Ineternum 2010. – №1. – [Электронный ресурс] URL: http://nounivers.narod.ru/pub/kf_clip.htm.

REFERENCES

1. Dokuka, S. V. (2013). *Klipovoe myshlenie kak fenomen informatsionnogo obshchestva*. [Clip thinking as a phenomenon of information society].

2. Isaeva, E. R. (2012). *Novoe pokolenie studentov: psihologicheskie osobennosti, uchebnaya motivatsiya i trudnosti v protsesse obucheniya pervogo kursa*. [New generation of students: psychological peculiarities, educational motivation and difficulties in the first year learning process].

3. Kalygina, E. A. *Klipovoe myshlenie v obuchenii angliyskomu yazyku*. [Clip thinking in teaching English]. [Electronnyi resurs. URL: <https://infourok.ru/statya-klipovoe-myshlenie-v-obuchenii-angliyskomu-yazyku-1326712.html>].

4. Kosenko, O. *Chem opasno klipovoe myshlenie i kak s nim borotsya*. [Why clip thinking is dangerous and how to fight it]. [Electronnyi resurs. URL: <http://www.lookatme.ru/mag/how-to/inspiration-howitworks/207449-clip>].

5. Lumpieva, T. P., Volkov, A. F. *Pokolenie Z: psihologicheskie osobennosti sovremennykh studentov*. [Generation Z: psychological peculiarities of modern students]. [Electronnyi resurs] URL: <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/21748>

6. Semakova, T. O., Podozorova, A. V. (2015). *Vykorystannia informatsiynykh tekhnolohii pid chas provedennia navchalnykh zaniat z pryrodnyykh dystsyplin u tekhnichnykh koledzhakh*. [Information technologies use at science classes in technical colleges]. Chernihiv.

7. Semenovskih, T. V. (2014). *Fenomen «klipovogo myshleniya» v obrazovatelnoy vuzovskoy srede*. [‘Clip thinking’ phenomenon in educational university environment]. [Electronnyi resurs]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/fenomen-klipovogo-myshleniya-v-obrazovatelnoy-vuzovskoy-srede>

[myshleniya-v-obrazovatelnoy-vuzovskoy-srede](https://cyberleninka.ru/article/v/fenomen-klipovogo-myshleniya-v-obrazovatelnoy-vuzovskoy-srede)

8. Semenovskih, T. V. (2013). «*Klipovoe myshlenie*» – *fenomen sovremenosti*. [Clip thinking is a present day phenomenon] [Electronnyi resurs]. URL: <http://jarki.ru/wpress/2013/02/18/3208/>

9. Boiko, L. M., Muntyan, T. V. (2017). English for Information Technology. [Textbook for independent study]. Kherson.

10. Frumkin, K. G. (2010). *Klipovoe myshlenie i sudba lineynogo teksta*. [Clip thinking and fate of the linear text]. [Electronnyi resurs] URL: http://nounivers.narod.ru/pub/kf_clip.htm of 02.01.2012.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

СЕМАКОВА Тетяна Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри природничо-наукової підготовки Одеського національного політехнічного університету.

Наукові інтереси: уміння та навички самоосвітньої діяльності студентів, розвиток рефлексивного мислення при вивченні фізики.

БОЙКО Любов Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри суспільних наук Херсонської філії Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова.

Наукові інтереси: методика навчання у вищій школі, психологічні особливості формування особистості майбутнього фахівця.

ВАСЕНЬОВА Юлія Олексіївна – викладач Херсонського політехнічного коледжу Одеського національного політехнічного університету.

Наукові інтереси: шляхи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних коледжів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

SEMAKOVA Tetiana Oleksiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Natural Science Training of Odessa National Polytechnic University

Circle of scientific interests: students’ self-education skills, development of reflective thinking in the process of studying physics.

BOIKO Liubov Mykhailivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Social Sciences, Kherson Branch of Admiral Makarov National University of Shipbuilding.

Circle of scientific interests: teaching methods in higher education, psychological peculiarities of a future specialist’s individuality formation.

VASENIOVA Yuliia Oleksiivna – Lecturer in Kherson Polytechnic College, Odessa National Polytechnic University.

Circle of scientific interests: ways of activating educational and cognitive activities of the college students.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2019 р.

УДК 378.147

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-170-173

ТЕРЕЩЕНКО Оксана Василівна –

кандидат хімічних наук, доцент кафедри природничих наук та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4643-5627>

e-mail: teroksana2000@gmail.com

ЯРОВА Лариса Олегівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6817-1787>

e-mail: yar.larisa/kdpu@gmail.com

ГРОМОВА Тетяна Валеріївна –

асистент кафедри мікробіології, вірусології, імунології Донецького національного медичного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2719-6221>

e-mail: gromova2801@ukr.net

САМОНАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ЯК УМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.

Сьогодні суспільству потрібні ініціативні і творчі фахівці, які володіють навичками соціально-професійної мобільності, готовності до швидкого оновлення знань, розширення арсеналу навичок і вмінь освоєння нових сфер діяльності. Навчання із засобу засвоєння готових загальнонавчаних знань перетворюється в спосіб обміну інформацією між людьми протягом усього життя. У зв'язку зі стратегічними й тактичними змінами акцентів у цілях і завданнях природничої освіти (як середньої так і вищої), швидким оновленням природничо-наукового знання та інтенсивним впровадженням новітніх освітніх технологій його необхідно суттєво модернізувати відповідно до сучасних освітніх парадигм. Таким чином існує потреба в учителях здатних до постійного оновлення професійних знань, умінь та навичок, що вимагає удосконалення їх професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних та методичних джерел з проблем підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін засвідчує, що дослідженню її окремих аспектів приділялася певна увага в працях вітчизняних (Н. Баюрко, Л. Даниленко, О. Демченко, В. Євдокимов, О. Матвійчук, О. Савченко, С. Стрижак, О. Шевчук) і зарубіжних (А. Маслоу, О. Раченко, А. Хуторський, Е. Флешар) науковців. Різноманітні аспекти самонавчання та самоосвіти відображені в працях А. Айзенберга, Є. Андрєєвої,

Ю. Бабанського, Д. Левітаса, П. Підкасистого, М. Скаткіна тощо. Не зважаючи на існуючі дослідження, в дослідженнях вивчення стану професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін дало змогу виявити протиріччя між зростаючим значенням самонавчання в контексті концепції безперервної освіти та відсутністю систематичного розвитку вмінь у студентів управління своєю діяльністю, що є основою самоосвіти.

Мета статті – дослідити необхідність обґрунтування умов ефективного самонавчання студентів – майбутніх учителів природничих дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «самоосвіта» і «самонавчання» увійшли в коло наукових досліджень в 30-60-ті роки XIX століття, що було обумовлено «особливою увагою до духовних процесів особистості та суспільно-політичними умовами життя» [6, с. 13]. В педагогічних дослідженнях відбулися зміни щодо співвідношення самоосвіти і освіти, і визначалось, що «провідним і панівним явищем має бути самоосвіта, а освіта – допоміжним» [5, с. 76]. У дослідженнях також зверталася увага на психологічну основу управління викладачем самостійною пізнавальною діяльністю учнів, особливу роль в якій відіграють інтереси і прагнення учнів до знання, їх пошук і роздуми, інтенсивна власна розумова діяльність. Педагоги першої половини XX століття підкреслювали, що школа повинна готувати до майбутньої самоосвітньої діяльності.

Діяльнісному підходу в організації самоосвітньої роботи присвячені

дослідження Ю. Бабанського, П. Підкасистого, А. Усової тощо. Науковці розглядають питання аналізу структури та раціональної організації самоосвітньої діяльності, наголошується на необхідності цілеспрямованого формування вмінь самоосвіти шляхом залучення студентів до самостійного пошуку; студента (учня) визначають суб'єктом навчання. У працях висвітлюється проблема активізації самостійності учнів як необхідної умови їх подальшої самоосвіти, особлива увага приділяється спеціальними методиками становлення умінь самостійного пізнання.

У дослідженнях психологів П. Гальперіна, Н. Талізінної наголошується на тому, що рівень розумового розвитку особистості залежить не тільки від змісту знань, а й від способів їх оволодіння, вмінь користуватися узагальненими прийомами розумової діяльності, раціональними прийомами навчальної роботи, бути підготовленими до самостійного оволодіння знань [4].

У науково-педагогічній і методичній літературі діяльність учнів – учіння трактують як особливу індивідуальну діяльність з оволодіння соціокультурними нормами пізнання; діяльність, яка може відбуватися за визначеною навчальною програмою, а може керуватись лише самою особистістю [8, с. 27]. Таким чином поняття самонавчання можна визначити як навчання, в якому певна діяльність викладача виконується самостійно студентом, має більш цілеспрямований характер і найчастіше формується в процесі організованого навчання.

З точки зору пізнавальної діяльності поняття «самоосвіта» в науковій літературі трактується неоднозначно. Самоосвіту розглядають як вид пізнавальної діяльності (І. Барсуков, А. К. Громцева), форми задоволення пізнавальних потреб (Г. Сухобська), засоби пізнання навколишньої дійсності (Г. І. Серіков).

Загальні закономірності процесу самоосвіти, які допомагають усвідомити сутність прагнення до неї, сформульовані Б. Ф. Райським:

1. Прагнення до самоосвіти тісно пов'язане з моральним і розумовим розвитком людини.

2. Прагнення до самоосвіти зростає шляхом регулярної самоосвітньої діяльності в міру задоволення пізнавальних потреб і інтересів студента.

3. Прагнення до самоосвіти залежить від рівня умінь самоосвіти і, в свою чергу, стимулює їх вдосконалення.

4. Прагнення до самоосвіти залежить від

умов пізнавальної діяльності. Виникнення непереборних труднощів в задоволенні пізнавальних потреб і інтересів, а також переривання самоосвітньої діяльності тягне загасання прагнення до самоосвіти [9, с. 10–14].

Планомірною підготовкою до самонавчання і самоосвіти в майбутньому науковці визначають самостійну діяльність. У той же час поняття «самостійна робота» як педагогічне поняття – одна з найбільш вживаних дидактичних категорій. Самостійна робота в сучасній дидактиці – це специфічна форма навчання, змістом і метою якої є самостійна побудова способів досягнення поставленої мети [7]. Різні підходи до її змісту, структури, видів, функцій свідчать про складність цього поняття. Наведені визначення виявляють істотні відмінності між окресленими поняттями, а саме: самонавчання передбачає власне цілепокладання, а самостійна робота передбачає наявність сформульованої мети викладачем.

Проблема самонавчання студентів закладів вищої освіти розкрита у дослідженнях С. Акманової як цілеспрямована, систематична, самостійна і автономна діяльність суб'єкта самонавчання із засвоєння знань, розвитку уявлень, формулюванні понять і категорій, формування вмінь і навичок [1]. Автономність трактується автором як «здатність визначати і формулювати цілі, принципи, добирати зміст, методи і засоби навчання та реалізовувати їх добровільно та самостійно» [1].

На думку Т. Стефановської, автодидактика є загальною теорією самонавчання. Відповідно до рівня розвитку цілепокладання і автономності особистості вченими виділяються різні ступені самонавчання. У той же час, відповідно до принципів поетапного особистісного розвитку та діяльнісного підходу, ми вважаємо, що переведення освітнього процесу в режим самонавчання забезпечується поступово. Шляхом зниження управління з боку викладача.

Самоосвіту можна визначити як цілеспрямований процес самонавчання і самовиховання в інтересах особистості, суспільства і держави. Самовиховання трактується в науковій літературі як систематична і свідомо діяльність людини, спрямована на саморозвиток і формування базової культури особистості. Отже, самонавчання, на нашу думку, можна визначити як процес цілеспрямованого і свідомого оволодіння знаннями, уміннями та навичками за допомогою власних прагнень і

самостійно обраних засобів навчання.

Оскільки під час самонавчання мета та способи її досягнення визначаються самою особою, це вимагає розвитку вмінь і навичок цілепокладання та саморегуляції. Тому, погоджуючись з думкою Ю. Бабанського, вважаємо, що цілі самонавчання передбачають три основні напрямки: компенсацію недоліків здобутої освіти, постійну адаптацію до зовнішніх умов, безперервний розвиток творчого потенціалу особистості [2].

Найважливішими передумовами надання самонавчання масового характеру є: досить високий освітній рівень всіх членів суспільства як основа подальшого збагачення кожним своїх знань; усвідомлення кожним членом суспільства необхідності постійного підвищення свого інтелектуального рівня, професійної майстерності та оволодіння вміннями самостійної роботи; створення відповідних умов для розвитку і задоволення кожним своїх пізнавальних потреб і інтересів [3].

Аналіз напрямків розвитку і модернізації сучасної системи освіти дозволив виявити умови ефективного самонавчання майбутніх учителів природничих дисциплін:

1) компетентнісний підхід як засіб орієнтації освіти на особистісно-значущі і практико-спрямовані результати, що дозволяють домогтися інтеграції цілей і змісту процесу навчання, стати фактором його розвитку. Відповідно до дидактичних вимог компетентнісний підхід виступає як принцип реорганізації змісту і процесу для досягнення зазначених цілей і оцінюється також як освітній результат – якість сучасної освіти. Основним освітнім результатом має стати не система знань, умінь і навичок, а набір ключових компетентностей в інтелектуальній, комунікативній, інформаційній, соціальній та інших сферах;

2) психолого-педагогічний супровід самостійної роботи студентів як система професійної діяльності викладача, спрямована на створення психолого-педагогічних умов для успішного навчання, виховання і професійно-особистісного розвитку студента в умовах навчального середовища закладів вищої освіти;

3) інформатизація освіти як процес забезпечення сфери освіти методологією і практикою розробки та оптимального використання сучасних засобів інформаційних технологій, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічних цілей навчання і виховання;

4) синергетичний підхід як основа аналізу педагогічних явищ з метою виявлення взаємозв'язків елементів системи самонавчання, що здатна до самоорганізації. В якості основних принципів синергетичного підходу визначено нелінійність, наявність резонансного впливу.

Самонавчання майбутніх учителів природничих дисциплін передбачає управління пізнавальною діяльністю студентів, яке передбачає створення сприятливих умов і засобів для реалізації прийомів і методів навчання, що включають алгоритми формування та використання інформаційно-освітнього середовища, що дає можливість визначити місце самонавчання в системі: навчання – самостійна робота – самонавчання.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, в результаті аналізу наукових досліджень, нами показано зростання значущості самонавчання в сучасному світі, за умов відповідної її організації. Стратегія дослідження процесу самонавчання майбутніх учителів повинна ґрунтуватись на компетентнісному та синергетичному підходах з урахуванням сучасних інформаційних технологій та психолого-педагогічного супроводу студентів. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін. Подальшого вивчення потребують питання змістового наповнення навчально-методичного забезпечення самонавчання майбутніх учителів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Акманова С. В. Развитие навыков самообучения у студентов университета: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / С. В. Акманова. – Магнитогорск, 2004. – С. 197.
2. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – С. 558.
3. Вилотиевич М. От традиционной к информационной дидактике / М. Вилотиевич // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 20, Педагогическое образование. – 2003. – № 1. – С. 20–59.
4. Гальперин П. Я. Четыре лекции по психологии / П. Я. Гальперин. – М. : Кн. дом «Университет», 2000. – С. 112.
5. Каптеров П. Ф. О саморазвитии и самовоспитании / П. Ф. Каптеров // Педагогика. – 1999. – № 7. – С. 73–84.
6. Косенко Н. В. Самообразование молодого

учителя как условие его непрерывного образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Н. В. Косенко. – Л., 1990. – С. 140.

7. Новик И. А. Формирование методической культуры учителям математики в педвузе: монография / И. А. Новик – Минск: БГПУ, 2003. – С. 179.

8. Репьев Ю. Г. Инвариантная дидактическая система интерактивного самообучения в открытом дистанционном образовании / Ю. Г. Репьев // Открытое образование. – 2003. – № 6. – С. 15–32.

9. Райский Б. Ф. О некоторых закономерностях процесса самообразования / Б. Ф. Райский // Формирование у учащихся стремления к самообразованию. – Волгоград, 1976. – С. 10 – 15.

10. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н. Ф. Талызина. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – С. 344.

REFERENCES

1. Akmanova S. V. (2004). *Razvytye navykov samoobuchenyja u studentov unyversyteta*. [The development of self-learning skills at university students]. Moscow.

2. Babanskyj, Ju. K. (1989). *Yzbrannyye pedagoghycheskiye trudy*. [Selected Pedagogical Works]. Moscow.

3. Vylotyevych, M. (2003). *Ot tradycyonnoj k ynformacyonnoj dydaktyke*. [From traditional to informational didactics]. Moscow.

4. Ghaljperyn, P. (2000). *Ja. Chetyre lekcyu po psykholohyyu*. [Four lectures on psychology]. Moscow.

5. Kapterov P.F.(1999). *O samorazvytyu y samovospytanyu* [About self-development and self-education]. Moscow.

6. Kosenko, N. V. (1990). *Samoobrazovanye molodogho uchytelja kak uslovye eghe nepreryvnogho obrazovanyj*. [Self-education of a young teacher as a condition of his continuing education]. Moscow.

7. Novyk, Y. A. (2003). *Formyrovanye metodycheskoj kuljтуры uchyteljam matematyky v pedvuze: monoghrafyja*. [Formation of a methodological culture for mathematics teachers at a pedagogical university]. Belarus.

8. Repj'ev, Ju. Gh. (2003). *Ynvaryantnaja dydaktycheskaja sistema ynteraktyvnogho samoobuchenyja v otkrytom dystancyonnom obrazovanyu*. [Invariant didactic system of interactive self-study in open distance education]. Moscow.

9. Rajskey, B. F. (1976). *O nekotorykh zakonernostjakh processa samoobrazovanyja* [On some laws of the process of self-education]. Moscow.

10. Talyzyna N. F. (1984). *Upravlenye processom usvoenyja znanyj*. [Knowledge Management]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ТЕРЕЩЕНКО Оксана Василівна – кандидат хімічних наук, доцент кафедри природничих наук та методик їхнього навчання Центральноукраїнського педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика та історія викладання хімії у закладах вищої освіти; аналітична хімія малих концентрацій; пробопідготовка в інструментальних методах аналізу.

ЯРОВА Лариса Олегівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Центральноукраїнського педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів, впровадження компетентнісного підходу в освітній простір.

ГРОМОВА Тетяна Валеріївна – асистент кафедри мікробіології, вірусології, імунології Донецького національного медичного університету

Наукові інтереси: педагогічні умови професійного удосконалення майбутніх лікарів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TERESHCHENKO Oksana Vasylivna – PhD / Candidate in Chemical Sciences, Associate Professor of the Department of Natural Sciences and Methods of their Teaching of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: methodology and history of teaching chemistry in institutions of higher education; analytical chemistry of small concentrations; sample preparation in instrumental analysis methods.

YAROVA Larysa Olegivna – PhD / Candidate in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Translation, General and Applied Linguistics of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: methodology of future teachers professional preparation, implementation of competency-based approach in educational process.

GROMOVA Tatiana Valerievna – Assistant Instructor of Department of Microbiology, Virology, Immunology of the Donetsk National Medical University.

Circle of research interests: pedagogical terms of professional improvement of future doctors.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2019 р.

УДК 378.147.091.33-027.22:004

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-174-179

ТРИФОНОВА Олена Михайлівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри природничих наук та методик їхнього навчання, докторант

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6146-9844>

e-mail: olenatrifonova82@gmail.com

МЕТОДИЧНА СИСТЕМА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Дворівнева вища освіта в Україні передбачає підготовку магістрів згідно освітніх програм спеціальностей [2]. Мета таких програм передбачає підбір і формування генерації конкурентоздатних викладачів і науковців-дослідників, які вільно орієнтуються в інформаційно-цифрових технологіях (ІЦТ), світовому інформаційному та науковому просторі. Перед педагогічними закладами вищої освіти (ЗВО) Міністерство освіти та науки України в «Концепції розвитку педагогічної освіти» (наказ МОН України від 16.07.2018 р. № 776) ставить завдання підготовки педагогічних кадрів здатних забезпечити розвиток Нової Української школи, бути на стрижні сучасних досліджень і науково-технічних розробок. На нашу думку, реалізація задуму можлива через галузі проектування оцифрованих освітніх систем. Поряд із бакалаврами [9] особливе місце тут належить підготовці магістрів.

На нашу думку, в практиці підготовки магістрів педагогічної галузі ще не акцентована увага на вимогах до такої категорії фахівців, на державному рівні не визначено їхнє місце в освітній галузі. Поняття «магістр» ми розглядаємо як другий рівень вищої освіти при підготовці фахівця, який докорінно відрізняється від бакалавра, насамперед тим, що він на базі кваліфікації бакалавра здобув поглиблені наукові та спеціальні знання і навички гостро інноваційного характеру. Обов'язковим елементом має бути практичний досвід продукування та застосування інновацій [4; 7] для вирішення проблемних професійних завдань у освітній галузі, зокрема ІЦТ.

Не так давно набув поширення термін «цифрова компетентність» в країнах зарубіжжя – Європі, США, Китаї [10; 11; 12; 13]. Практично з 2018 р. про цифрову економіку, освіту стали говорити в Україні В. Г. Варванський, Ю. В. Вдовиченко та ін. Вони вважали, що цифрова компетентність – це готовність суб'єктів навчання використовувати цифрові медіа й ІЦТ [1].

Нині якість фахівця визначається рівнем розуміння як візуального сприйняття та практичних навичок використання ІЦТ, так і ставленням й поінформованістю в галузі ІЦТ, тому ми вважаємо актуальним розгляд питання розвитку інформаційно-цифрової компетентності (ІЦК) у магістрів – майбутніх фахівців комп'ютерних технологій (КТ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. ІЦК магістрів КТ розглядається як невід'ємна складова знань і практичної діяльності у цифровому інформаційному просторі та виступає інтегратором знань, умінь, навичок усвідомлено оперувати різними об'ємами інформації засобами цифрових пристроїв у навчанні, наприклад фізики і технічних дисциплін (ФТД). У цьому зв'язку ми зробили висновок, що ІЦК розвивається у професійному середовищі, де присутні умови навчання суб'єктів навчання, соціум, що їх оточує. С. М. Прохорова, Р. С. Гуревич розглядають методологію, теорію та досвід сучасних ІЦТ та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців у педагогічних ЗВО [3; 5]. Узагальнюючи зарубіжний та вітчизняний досвід [8; 9] ми прийшли до висновку, що дослідники розглядали загальні моделі формування тієї чи іншої компетентності у майбутніх фахівців різних галузей без визначення бакалавра чи магістра. В чому полягає особливість моделі розвитку відповідної компетентності магістрів мало досліджувалася. Тому вважаємо за необхідне виокремити окремо модель методики розвитку ІЦК майбутніх магістрів КТ.

Мета статті – визначення відмінності ІЦК бакалаврів і магістрів КТ у педагогічних ЗВО та окреслення складових моделі розвитку ІЦК магістрів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення поставленої у статті мети ми здійснили аналіз урядових постанов і наказів МОН, досліджень учених на предмет з'ясування відмінності між показниками компетентності бакалаврів і магістрів (табл. 1).

Аналіз показників освітньої програми магістра

КТ показав, що вони включають педагогічні та інженерні компоненти, які складають ціннісно-мотиваційний, змістовий, діяльнісний та рефлексивний компоненти.

Таблиця 1
Порівняння рівнів вищої освіти бакалавра та магістра

№ / п	Рівень бакалавра КТ	Рівень магістра КТ
1	Рівень компетентності для практикуючого фахівця	Більш вищий рівень спеціальної компетентності для роботи за професією націлену на наукову роботу
2	Загальнонаукова і загальнопрофесійна вища освіта першого ступеня	Вища освіта другого ступеня з більш вищою зарплатою
3	Базові практичні і теоретичні компетентності фахівця КТ	Глибока практична і теоретична підготовка за обраним напрямком
4	Педагогічна робота	Викладацька та наукова робота
5	Можливе, але не обов'язкове на-писання кваліфікаційної роботи	Обов'язкове написання кваліфікаційної роботи
6	Можливість вступити до магістратури різних спеціальностей	Можливість навчатися за іншими магістерськими програмами, а також в аспірантурі та докторантурі, працювати в органах управління, займати керівну посаду
7	Практичний кадровий викладач	Націленість на досягнення вершин науки
8	Написання реферату	Написання наукових статей
9	Вступ за результатами ЗНО	Вступ за екзаменами та ЗНО з іноземної мови з фаху
10	Вступ на моноспеціальність	Навчання за різними спеціальностями
11	Формуються задатки практичного працівника	Формуються задатки вченого, заява про себе в наукових колах
12	Виконання проектів за зразком, широка спеціалізація	Науково-дослідна діяльність, теоретичні основи проектування та аналітичні навички, вузька спеціалізація

Ціннісно-мотиваційний компонент ІКЦ компетентності формується з мети, мотивів, потреб у навчанні, засобів цифрових технологій. Психолого-педагогічна складова

включає категорії самовиховання, саморозвитку, ціннісні установки, актуалізацію освітньої діяльності, розвиток кмітливості та творчості суб'єктів навчання.

Змістовий компонент розвитку ІКЦ передбачає усвідомлене володіння навичками опрацювання інформації науковими методами з цифровими об'єктами, які впливають на формування відповідних якостей науковця.

Діяльнісний компонент ІКЦ майбутніх магістрів полягає у науково-обґрунтованому застосуванні цифрових освітніх технологій і комп'ютера в освітній діяльності і виступає засобом творчого розвитку ІКЦ та її самовдосконалення.

Рефлексивний компонент розвитку ІКЦ проявляється у ставленні магістра самого до себе і до світу, до майбутньої професійно-дослідницької діяльності.

На їхній основі нами створена модель розвитку ІКЦ майбутніх магістрів КТ (рис. 1).

Модель містить три етапи розвитку ІКЦ: теоретико-методологічний, концептуальний та моніторинговий. До *першого етапу* включено три блоки: стратегічно-нормативний, науково-методологічний та предмет і мету. *Другий етап* визначає науково-педагогічні лінії, змістово-наукове наповнення та засоби забезпечення розвитку ІКЦ майбутніх фахівців КТ. Тут орієнтація наголошується на проблемно-дослідному, студентоцентрованому, інноваційному навчанні та самонавчанні. Домінуючим є інтегративний підхід до формування змістових ліній через упровадження інтерактивних, ІЦ, саморозвиваючих технологій та засобів навчання. Реалізація вказаного здійснюється у ІЦ середовищі, де особливе місце належить змісту та науково-методичному забезпеченню, віртуальним формам консультування самостійної роботи майбутніх магістрів. На основі освітніх програм зміст навчання формується за структурно-логічною схемою [6], де провідне місце займає науково-методичний та дослідницько спрямований дидактичний навчальний матеріал із дисциплін, що забезпечують розвиток ІКЦ майбутніх фахівців КТ. У цьому зв'язку ми виокремили поняття інтегративної компетентності як готовність майбутнього магістра розв'язувати дослідного характеру задачі та проблеми пов'язані як з інноваційною освітньою, так і з виробничою практичною професійною діяльністю, яка характеризується невизначеністю умов і вимог. Обов'язком магістра є участь у наукових дослідженнях, які мають займати не менше 30 % навчального часу, висвітлення результатів у наукових статтях, виступи на науково-практичних конференціях, створення

програмних освітніх продуктів. Відповідно науково-педагогічні лінії розвитку ІЦК включають фундаментальну (поглиблену) науково-дослідницьку, психолого-педагогічну, гуманітарну, соціально-економічну підготовку. До *третього етапу* віднесено діагностику та результативність розвитку ІЦК майбутніх магістрів КТ.

Домінуючими виступають комп'ютерні тести, презентації результатів дослідження певної проблеми, захист індивідуальних чи колективних проектів, комбіновані заліки, екзамени, державний іспит. Основними рівнями є індивідуальний та груповий самоконтроль, дискусійний контроль зі сторони викладачів.

Кожен етап складається з конкретного наповнення. Перший включає стратегічно-нормативні завдання, науково-методологічні засади, предмет та мету. Другий має змістово-наукове наповнення розвитку ІЦК та науково-педагогічні умови реалізації змісту наповнення. Третій містить діагностичні функції та результативні показники.

Результатом підготовки компетентного магістра в галузі КТ має бути його готовність і здатність внести результати наукових напрацювань власних і дослідників у навчання, насамперед ФТД (табл. 2). Для цього у майбутнього магістра мають бути сформовані загальні (ключові) та фахові (на відміну від предметних у бакалаврів) компетентності.

Таблиця 2

Окреслення знань, умінь, здатностей і готовності магістрів

Уміння та навички	Здатність до	Готовність до
Знати іноземну мову для професійного забезпечення освітнього процесу	Аналізу методологічних основ професійної компетентності фахівців КТ	Постійного підвищення освітнього та науково-педагогічного рівня, реалізації особистісного потенціалу
Основ організації інноваційної діяльності	Управління інноваційною діяльністю в ході розвитку ІЦК	Долання психологічних бар'єрів необхідності навчатися впродовж усього життя
Формувати стратегічні і тактичні програми навчання КТ	Проектування інноваційної освітньої діяльності	Упровадження ІТ технологій в освітній процес навчання ФТД
Визначати організаційно-педагогічні умови процесу оцифрування інформації	Розробки науково-методичного забезпечення розвитку ІЦК у навчанні ФТД	Вироблення викладацької та наукової освітньої траєкторії
Основ програмування, прикладних Web додатків	Практичного створення ПЗ розвитку ІЦК	Долати психологічні перешкоди
Аналізу різнорівневих освітніх та науково-дослідних проектів	Розробляти освітньо-дослідницькі проекти	Реалізації розробленого проекту
Основи нечіткої логіки, генетичних алгоритмів, нейронних мереж	Створення експертних систем прийняття рішень з використанням інтелектуальних ІТ технологій	Навчання впродовж життя
Аналізувати наявні проблеми автоматизації, робото-техніки та мехатроніки	Створювати, використовувати автоматизовані системи	Оволодіти концептуальними основами автоматизації
Знати сучасні мобільні платформи	Застосування технологій мобільних додатків	Використовувати сучасні мобільні платформи у практичній діяльності
Володіти основами моделювання	Імплементації компонентних моделей ПЗ	Оволодіння способами екстремального програмування
Знати сучасні архітектури мультимедійних обчислювальних систем	Оволодіння ІЦК в управлінні науково-дослідницькою роботою	Оволодіння новими знаннями

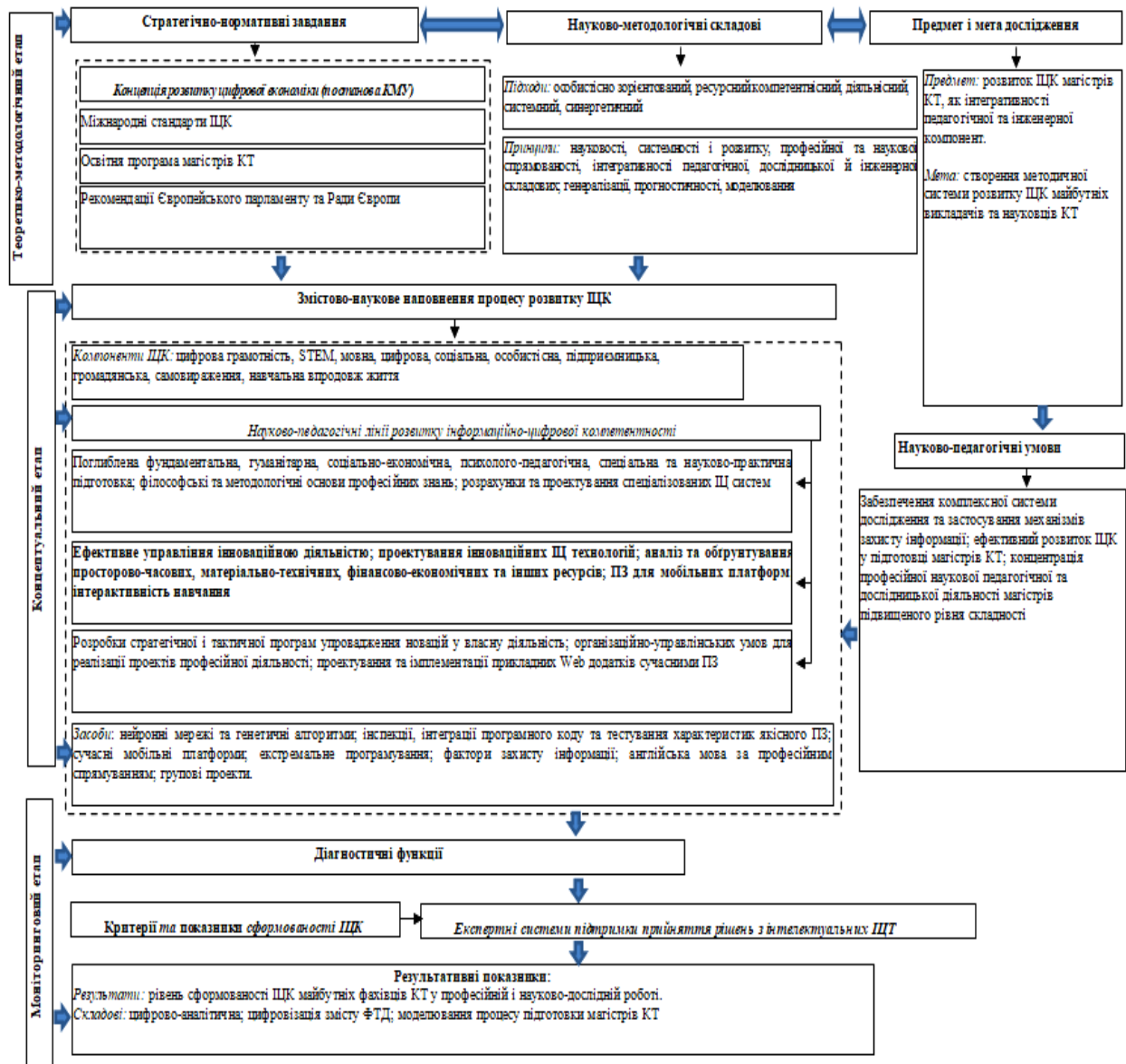

Рис. 1. Модель методичної системи розвитку ІЦК майбутніх фахівців КТ другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виходячи зі змісту приведеної таблиці 2 ми прийшли до висновку про необхідність переосмислення працівниками освітньої галузі професійної освіти, а відповідно внесення коректив до освітніх програм підготовки майбутніх магістрів КТ. Адже підготовка висококваліфікованих магістрів, здатних забезпечити реалізацію освітніх реформ у державі є першочерговим завданням педагогічних ЗВО.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. В ході створення моделі методичної системи розвитку ІЦК магістрів спеціальності «Професійна освіта (Комп'ютерні технології)» педагогічних ЗВО з'ясовано, що ІЦК майбутнього викладача-науковця XXI ст. властиві ґрунтовні фахові

знання, уміння, навички роботи з ІЦТ і сформованість професійно значимих якостей. Майбутній викладач-науковець має бути здатним окреслювати коло суперечностей, що виникають у навчально-дослідній роботі, самостійно ставити завдання і використовувати засоби розв'язувати їх у цифровому розумінні, отримувати, аналізувати та оцінювати результати індивідуальної та групової діяльності суб'єктів освітнього процесу. ІЦК нині є невід'ємною частиною професійної діяльності викладача чи науковця, особистого самовдосконалення, успішного професіонала, здатного навчатися впродовж усього життя з урахуванням, що професії докорінно змінюються кожні 5–10 років.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Варнавский В. Г. Цифровые технологии и рост мировой экономики. Друкеровский вестник. 2015. № 3 (7). – С. 73–80.

2. Вітвицька С. С. Технологія педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: монографія; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 133–153.

3. Гуревич Р. С. Інформатизація освіти – важливий чинник розвитку суспільства ХХІ століття. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2016. Вип. 47, – С. 5–10.

4. Духаніна Н. М. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у підготовці магістрів комп'ютерних наук: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. н. 13.00.04. Київ, 2011. – 20 с.

5. Прохорова С. М. Поняття цифрової компетентності вчителя іноземної мови у світовому освітньому просторі. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2015. Вип. 4. – С. 113–116.

6. Садовий М. І. Окремі питання методології методики навчання фізики. Науковий часопис Національного пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ, 2010. Вип. 22. – С. 416–422.

7. Садовий М. І., Трифонова О. М. Організація професійної підготовки фахівців в умовах хмаро орієнтованого навчального середовища. Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців: матер. доп. та повід. Міжнародн. наук.-практ. конф., 16 верес. 2016 р., Ужгород, 2016. – С. 176–178.

8. Трифонова О. М. Концепція розвитку інформаційно-цифрової компетентності майбутніх фахівців комп'ютерних технологій. Український педагогічний журнал. 2019. № 2. – С. 45–52.

9. Трифонова О. М. Теоретичні та педагогічні аспекти методичної системи розвитку інформаційно-цифрової компетентності майбутніх фахівців комп'ютерних технологій. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2019. – С. 234–238.

10. Ala-Mutka K. «Mapping Digital Competence: Towards a Conceptual Understanding. Luxemburg: IPTS-JRC», 2011.

11. Carretero Gomez Stephanie, vuorikari Riina, Punie Yves. «DigComp 2.1: The Digital Competence», Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of uses.

12. Martin A., Grudziecki J. Concepts and Tools for Digital Literacy Development. Innovations in

Teaching and Learning in Information and Computer Sciences. 2006. vol. 5, no. 4. pp. 246–264.

13. Scott «The Futures of Learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century?». UNESCO Education Research and Foresight, Paris. [ERF Working Papers Series, no. 15].

REFERENCES

1. Varnavskiy, V. G. (2015). *Tsifrovyye tekhnologii i rost mirovoy ekonomiki*. [Digital technology and global economic growth]. Rostov-na-Donu.

2. Vitvyts'ka, S. S. (2009). *Tekhnolohiya pedahohichnoyi pidhotovky mahistriv v umovakh stupenevoyi osvity*. [Technology of pedagogical preparation of masters in the conditions of step education]. Zhytomyr.

3. Hurevych, R. S. (2016). *Informatyzatsiya osvity – vazhlyvyi chynnyk rozvytku suspil'stva XXI stolittya*. [Informatization of education is an important factor in the development of the 21st century society]. Kyiv.

4. Dukhanina, N. M. (2011). *Pedahohichni umovy zastosuvannya mediaosvitnikh tekhnolohiy u pidhotovtsi mahistriv komp'yuternykh nauk*. [Pedagogical conditions of application of media education technologies in preparation of masters of computer sciences]. Kyiv.

5. Prokhorova, S. M. (2015). *Ponyattya tsyfrovoyi kompetentnosti vchytelya inozemnoyi movy u svitovomu osvith'nomu prostori*. [The concept of digital competence of a foreign language teacher in a global educational space]. Zhytomyr.

6. Sadovyy, M. I. (2010). *Okremi pytannya metodolohiyi metodyky navchannya fizyky*. [Some issues of methodology of methodology of teaching physics]. Kyiv.

7. Sadovyy, M. I., Tryfonova, O. M. (2016). *Orhanizatsiya profesynoyi pidhotovky fakhivtsiv v umovakh khmaro oriyentovanoho navchal'noho seredovyscha*. [Organization of professional training of specialists in a cloud-oriented learning environment]. Uzhhorod.

8. Tryfonova, O. M. (2019). *Kontseptsiya rozvytku informatsiyno-tsyfrovoyi kompetentnosti maybutnikh fakhivtsiv komp'yuternykh tekhnolohiy*. [The concept of developing digital competence for future computer technology professionals]. Kyiv.

9. Tryfonova, O. M. (2019). *Teoretychni ta pedahohichni aspekty metodychnoyi systemy rozvytku informatsiyno-tsyfrovoyi kompetentnosti maybutnikh fakhivtsiv komp'yuternykh tekhnolohiy*. [Theoretical and pedagogical aspects of the methodological system of development of information and digital competence of future specialists in computer technologies]. Kyiv.

10. Ala-Mutka, K. «Mapping Digital Competence: Towards a Conceptual Understanding. Luxemburg: IPTS-JRC», 2011.

11. Carretero Gomez Stephanie, vuorikari Riina, Punie Yves. «DigComp 2.1: The Digital

Competence», *Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of uses*.

12. Martin, A., Grudziecki, J. (2006). Concepts and Tools for Digital Literacy Development. *Innovations in Teaching and Learning in Information and Computer Sciences*.

13. Scott «The Futures of Learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century?». UNESCO Education Research and Foresight, Paris.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ТРИФОНОВА Олена Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри природничих наук та методик їхнього навчання, докторант Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені

Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія та методика навчання фізики і технічних дисциплін.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

TRYFONOVA Olena Mykhaylivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Natural Sciences and their Teaching Methods of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: theory and methodology of teaching of physics and labor training.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2019 р.

УДК 378.147:372.854

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-179-183

ФОРОСТОВСЬКА Тетяна Олександрівна –

викладач кафедри природничих наук та методик їхнього навчання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9353-4017>

e-mail: forostovskaja67@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Етап розвитку, на якому перебуває українське суспільство, висуває цілу низку вимог до особистості молоді людини, пов'язаних із її здатністю до самовизначення. Важливим у контексті цієї проблеми є професійне самовизначення майбутнього педагога, здатного до успішної і ефективної самореалізації в професійній діяльності. Сучасна українська школа потребує вчителя з високою професійною компетентністю, високим рівнем професійного самовизначення, з усвідомленням професійної відповідальності за освіту молоді, креативного, здатного до саморозвитку та самовдосконалення, такого, що має високу мотивацію до педагогічної діяльності. Саме тому формування професійного самовизначення майбутнього вчителя, зокрема вчителя хімії, в закладах вищої освіти є важливим процесом, який дозволить молодому поколінню увійти в сферу педагогічної діяльності на основі усвідомленого власного вибору. Для реалізації цього необхідне створення ряду організаційно-педагогічних умов, які дадуть змогу ефективно побудувати вказаний процес. Серед таких умов ми виділяємо педагогічну інтеграцію як складову

гуманізації і гуманітаризації освіти, а саме взаємопроникнення природничих, гуманітарних і хімічних знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми інтеграції наукових знань зверталось багато сучасних українських і зарубіжних науковців, таких як А. Авер'янова, К. Блауберг, Т. Гладюк, С. Гончаренко, Г. Горбуліч, І. Козловська, Н. Лошкарєва, Ю. Мальований, Л. Романішина, Г. Ткачова, О. Ярошенко та ін.

Передумовою виникнення інтересу до проблеми інтеграції змісту хімічної освіти стала потреба в гуманізації та гуманітаризації змісту навчання. Як зазначають К. Чермит і В. Левченко, «сьогодні є реальна можливість дати людині оволодіти не лише базовими професійними знаннями, але і загальнолюдською культурою, на основі якої можливий розвиток усіх сторін особистості, врахування її суб'єктивних потреб і об'єктивних умов, пов'язаних з матеріальною базою у кадровому потенціалі освіти. Розвиток особистості в гармонії із загальнолюдською культурою залежить від рівня засвоєння базової гуманітарної культури. Ця закономірність зумовлює культурологічний підхід до відбору змісту освіти. В зв'язку з цим, самовизначення

особи у світовій культурі – стрижнева лінія гуманітаризації змісту освіти» [10, с. 159].

Ми згодні з Є. Герасимович, що методологічною основою інтеграції освіти служить філософська ідея цілісності людини і необхідності інтеграційного підходу до вивчення дійсності. У контексті філософії освіти інтеграція постає як одна з найважливіших тенденцій розвитку науки, суспільства, виробництва, культури, освіти. Інтеграційна взаємодія науки, освіти і виробництва має глобальний характер [4, с. 11].

Поняття «інтеграція знань» стосовно змісту вищої педагогічної освіти О. Чухіною трактується як об'єднання в допустимих межах на кожному етапі професійної підготовки узагальнених знань, котрі є основою для формування узагальнених понять, в яких фіксується сутність результатів конкретної практичної педагогічної діяльності [11, с. 94].

Ми підтримуємо думку Т. Живокоренцевої про те, що принцип інтеграції співвідноситься з гуманістичною спрямованістю сучасної освіти, орієнтацією на створення умов для розвитку людини у всіх сферах його життя. Гуманістичні орієнтири в здійсненні інтеграції змісту освіти виявляються в презентації майбутнім педагогом різних способів інтеграції знань, завдяки освоєнню яких вони будуть розкриті в професійній діяльності, в розумінні життєвих ситуацій, в самоосвіті і самопізнанні – у всіх сферах життєдіяльності [5, с. 20].

У педагогічному словнику знаходимо тлумачення інтеграції навчання «як відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів з метою цілісного, системного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем (тематична інтеграція); створення інтегрованого змісту навчання – предметів, які об'єднували в єдине ціле значення з різних галузей» [8, с. 16].

На думку І. Бега «інтеграція, як вимога об'єднання в ціле якихось частин чи елементів, вважається необхідним дидактичним засобом, за допомогою якого можна створити в учнів цілісну картину світу» [2, с. 5].

М. Іванчук розглядає педагогічну інтеграцію як доцільно організований зв'язок однотипних частин і елементів змісту, форм і методів навчання в рамках освітньої системи, що веде до саморозвитку особистості [7, с. 53].

П. Самойленко і А. Сергеев трактують інтеграцію як взаємопроникнення, взаємовплив, взаємозв'язок змісту різних навчальних предметів з метою формування у

студентів комплексної, діалектично взаємозв'язаної системи наукових знань про навколишній світ або суспільне життя [9, с. 37].

Є. Іванченко визначає інтеграцію як свідоме, доцільне об'єднання та координацію елементів навчально-виховного процесу (які досягли стану зрілості) на гуманістичних засадах із урахуванням процесів глобалізації, що забезпечує цілісність й інформативну ємність знань та гармонійний розвиток особистості того, хто навчається; призводить до якісно нового рівня професійної підготовки майбутніх фахівців [6, с. 294]. Ми цілком підтримуємо думку автора і вважаємо, що інтеграція знань в фаховій підготовці є важливою умовою розвитку творчого, всебічно розвиненого, компетентного фахівця і сприяє професійному самовизначенню майбутнього вчителя хімії.

Мета статті – визначення ролі педагогічної інтеграції змісту освіти в реалізації професійного самовизначення майбутніх учителів хімії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз робочих програм, змісту навчальних посібників, які використовуються під час підготовки майбутніх учителів хімії, показує, що вони формально роз'єднані й однобічно розкривають хімічні знання і не встановлюють зв'язок із майбутньою професійною діяльністю. Студенти зазнають труднощів при одночасному, або послідовному вивченні таких навчальних дисциплін.

У нашому дослідженні ми прагнемо розкрити рівень дидактичного синтезу хімічних, природничих, психолого-педагогічних і методичних дисциплін. Інтегруючим фактором є проблема, пов'язана з розвитком у студентів вміння вирішувати навчально-професійні задачі в процесі формування професійного самовизначення майбутнього вчителя хімії.

Ми дотримуємося точки зору М. Берулави, котрий вважає, що будь-яка навчальна дисципліна як певна цілісність включає в себе два блоки: основний, куди входить той зміст, заради якого предмет включений в навчальний план, а також процесуальний блок, який забезпечує засвоєння цього змісту [1, с. 46]. Отже, інтеграція знань на рівні навчальних предметів може здійснюватися відповідно до цих блоків.

Таким чином, ми вбачаємо необхідність виділити два можливих способи інтеграції знань у професійній підготовці майбутнього вчителя хімії, котрі мають бути тісно поєднані між собою:

1. Змістовий – інтеграція дисциплін, що вивчаються студентами, котра здійснюється на основі виділення провідних понять міжпредметного характеру у процесі навчання. Така робота здійснюється на основі виділення взаємопов'язаних об'єктів для вивчення в курсі дисциплін професійної підготовки.

2. Організаційний – способи дії і взаємопов'язані з ними пізнавальні підходи, навчально-пізнавальні проблеми, технології, засоби і методи навчання. Даний спосіб вимагає зміни організації освітнього процесу на основі командної взаємодії викладачів хімічних дисциплін, психології, педагогіки і методики навчання.

Формуванню цілісної картини світу, органічному сприйняттю культури у студентів-хіміків перешкоджає самостійність предметів, що вивчаються, їх слабкий зв'язок один з одним. Тому під час відбору змісту курсів, що викладаються в педагогічних закладах вищої освіти має бути дотриманий баланс між науковою фундаментальністю хімічних знань, практичним значенням фізичних та біологічних знань для опису хімічних процесів, математичними розрахунками, знаннями з педагогіки, психології та методики навчання хімії. Реалізувати цей баланс можливо за рахунок метапредметної інтеграції законів, теорій, методів фізики, математики, біології та знань з інших дисциплін, передбачених начальним планом підготовки майбутніх фахівців. Окрім того, з позиції міждисциплінарного підходу необхідна єдність в інтерпретації загально-наукових понять в різних дисциплінах. На нашу думку, таке поєднання знань є необхідною складовою навчального процесу, що дозволить підготувати всебічно розвинутого вчителя природничих дисциплін, сформує професійне самовизначення майбутнього вчителя хімії.

Під час підготовки фахівців з хімії на природничо-географічному факультеті Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка під час вивчення навчальних хімічних дисциплін відбувається широке впровадження педагогічної інтеграції.

Щоб в повній мірі втілити в систему підготовки вчителів хімії інтегративний підхід необхідне методичне опрацювання змісту навчальних предметів, узагальнення і ретельна систематизація інформації. Наприклад, під час вивчення енергетики хімічних процесів в курсі Фізичної і колоїдної хімії міжпредметну інтеграцію представляємо взаємозв'язком з такими дисциплінами, як фізика (фізичні закони, зокрема I і II начал термодинаміки, закон

Гесса), математика (алгебраїчні розрахунки), біологія (термодинаміка обміну речовин і енергії в живих системах).

Важливим засобом і методом навчання є розв'язування розрахункових задач, котре сприяє свідомому засвоєнню теоретичних хімічних знань; розширенню світогляду; вихованню самостійності; встановленню міжпредметних зв'язків тощо. То ж і розрахункові хімічні задачі мають поєднувати в собі знання з інших дисциплін. Зокрема, це можуть бути такі задачі:

1. Розрахуйте концентрацію $[H^+]$ і рОН в слізній рідині, рН якої дорівнює 7,4.

2. Обчислити осмотичний тиск крові жаби, якщо осмотична концентрація її крові за $7^{\circ}C$ становить 220 ммоль/л.

3. Обчисліть кількість теплоти (кДж) під час утворення 1,8 кг глюкози в результаті реакції фотосинтезу [3, с. 327].

Немає жодного сумніву, що підготовка майбутніх фахівців, в тому числі і вчителів хімії, не може відбуватися без широкого впровадження ІКТ в освітній процес, оскільки це значно розширює можливості розкрити суть і зміст хімічних понять, законів, теорій. Вважаючи на особливу складність опанування блоку фахових хімічних дисциплін, що вимагає великого обсягу самостійної роботи студентів, інтеграція хімічних знань і сучасних інформаційних технологій під час їх вивчення є актуальним і має забезпечити результативний освітній процес.

Наприклад, використання програмного пакету Excel під час вивчення майбутніми вчителями хімічних дисциплін істотно скорочує час, відведений на обробку експериментальних даних і коректне представлення результатів, що активізує роботу студентів під час проведення лабораторного практикуму; студенти бачать переваги застосування комп'ютерної обробки даних під час вивчення реальних фізико-хімічних процесів. Окрім того, за допомогою електронних таблиць Excel студенти мають можливість розв'язувати задачі з курсу Фізичної і колоїдної хімії на інтегрованих заняттях, які вбудовуються в поточні заняття. Такі заняття проводяться в комп'ютерному класі і мають на меті вирішення цілої низки завдань та відпрацювання певних навичок зі студентами в малих групах. До того ж засоби ІКТ можуть бути використані для моделювання складних хімічних експериментів, експериментальної установки для дослідження хіміко-технологічних процесів, а також створення імітаційних моделей.

Під час проходження практики «Комп'ютерні технології в хімії» студенти

знайомляться з різними навчальними комп'ютерними програмами, мультимедійними підручниками, комп'ютерними хімічними тренажерами, електронними підручниками, інформаційними ресурсами Інтернету тощо. Зокрема студенти працюють з такими відомими програмами як: «ChemLab», «NMR Simulator», «CS Chem3D Pro», «CrocodileChemistry», «ChemWindow v3.0», «Tallica NC 2.2», «Table v3.40», «ChemOffice», «HyperChem», «GAUSSIAN, GAMESS», «MOPAC», «CHEM SKETCH», «3D VIEWER» та ін. В той же час вони вже самостійно розробляють інформаційні продукти, створюють комп'ютерні моделі хімічних речовин та динамічні комп'ютерні моделі хімічних процесів.

Не можна не відзначити необхідність інтеграції хімічних знань з гуманітарними дисциплінами. Ми вважаємо, що ефективним напрямком гуманітаризації освіти є викладання хімічних дисциплін в культурно-історичному (соціально-культурному) контексті. Студенти повинні знати, як проходила трансформація знань в культурі і науці, як вони зберігалися, розвивалися і застосовуються в сучасному світі. В цьому ракурсі доречним є збагачення хімічних дисциплін знаннями, що розкривають боротьбу наукових ідей, біографічні відомості про видатних вчених, співвідношення наукових відкриттів із сучасними подіями світової історії, видатними досягненнями в літературі, музиці, живопису, залежність науково-технічного прогресу від особистісних якостей людини, його творчих здібностей. Важливе значення має персоналізація хімічних знань, яка розкриває зв'язок між особистістю і культурним середовищем певної епохи. Оскільки хімія наука експериментальна, то необхідно реалізовувати історико-наукову спрямованість навчального експерименту через включення в навчальний процес відомостей з історії хімії про наукові відкриття тих чи інших речовин, їх добування, розробка хімічного обладнання, особисті якості і заслуги вчених.

Для формування професійного самовизначення майбутніх учителів хімії потрібні не тільки глибокі знання з фахових предметів, а й перенесення особливостей професійної діяльності в процесі навчання на формування вмінь під час аналізу педагогічної ситуації, вміння виконувати певний комплекс розумових дій. В цьому ракурсі найбільш ефективними формами здійснення інтеграції дисциплін є задачі і вправи з хімії з професійним спрямуванням. Серед таких завдань важливе місце займають навчальні компетентісно орієнтовані

завдання (завдання міжпредметного змісту), пов'язані з життєвими ситуаціям та загальнокультурними цінностями, які носять метапредметний характер.

Зміст і розв'язок таких завдань є моделлю певної ситуації, яка виникає в професійній діяльності вчителя хімії, а дослідження цієї ситуації сприяє професійному розвитку студента, готує його до професійного самовизначення. Компетентісно орієнтовані завдання виступають ефективним інструментом для формування інтегрованих природничих та професійних компетентностей студента і водночас виступають ефективним засобом оцінювання і вимірювання рівня їх сформованості.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. У своєму дослідженні ми дійшли висновку, що використання інтегративного підходу під час підготовки учителів хімії в педагогічних закладах вищої освіти є необхідною складовою освітнього процесу і важливою умовою формування готовності майбутніх учителів-хіміків до професійного самовизначення. На нашу думку, такий підхід дозволить підготувати висококваліфікованого і всебічно розвинутого учителя хімії, котрий зможе з легкістю орієнтуватися як в хімії, так і в змісті інших фундаментальних дисциплін, здатного до саморозвитку і самоосвіти, фахівця з високою мотиваційною готовністю до професійно-творчої діяльності.

Проведене дослідження не охоплює всіх аспектів проблеми. Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні впливу інтеграції традиційних та інноваційних форм, методів і засобів організації освітнього процесу на інтенсивність формування готовності до професійного самовизначення майбутніх учителів хімії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Берулава, М. Н. Теоретические основы интеграции образования. М. : Совершенство, 1998. –192 с.
2. Бех І. Д. Інтеграція як освітня перспектива. Початкова школа. 2002. № 5. –С. 5–6.
3. Бохан Ю. В., Форостовська Т. О. Особливості викладання курсу «Загальна та неорганічна хімія» в професійній підготовці майбутніх вчителів природничих дисциплін. Науковий вісник Львівської академії. Серія: Педагогічні науки. 2019. Вип. 5. –С. 325–332.
4. Герасимович Е. Е. Междисциплинарная интеграция как условие развития правовой культуры студентов: автореф. дис ... на получение научн. Степени канд. пед. наук: 13.00.01/Сургутс. гос. ун-т. Санкт-Петербург, 2004. – 18 с.

5. Живокоренцева Т. В. Интеграция содержания образования в педагогическом колледже как проблема коллективного практико-ориентированного исследования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ Институт образ. Взрослых Росс. акад. образования. Санкт-Петербург, 2005. – 256 с.

6. Иванченко С. А. Сутність та структура поняття «інтеграція». Педагогічні науки. 2009. № 52. –С. 288–296.

7. Иванчук М. Г. Психолого-педагогічні основи виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 / К., 2005. – 473 с.

8. Короткий термінологічний словник з педагогіки / Уклад. С. Г. Мельничук, О. С. Радул, Т. Я. Довга, С. В. Омеляненко. – Кіровоград: Редакційно-видавничий відділ КДПУ імені В. Винниченка, 2004. – 35 с.

9. Самойленко П.И., Сергеев А. В. Интегративная функция обучения основам наук.М.: Специалист. 1995. № 5-6. С. 35-41.

10. Чермит К. Д., Левченко В. Г. Высшее образование: реалии и перспективы. Майкоп: Редакционно-издательский отдел Адыгейского государственного университета. 2001. 237 с.

11. Чухина Е. В. Интеграция психолого-педагогических и методических знаний в общепрофессиональной подготовке будущего учителя : Дис. ... канд. пед. наук : – 177 с.

REFERENCES

1. Berulava, M. N. (1998). *Teoreticheskie osnovy integracii obrazovaniya*. [Theoretical basis of integration of education]. Moscow.

2. Bekh, I. D. (2002). *Intehratsiia yak osvintia perspektyva*. [Integration as an educational perspective.].

3. Bokhan, I. V., Forostovska, T. O. (2019). *Osoblyvosti vykladannja kursu zagaljna ta neorghanična khimija v profesijnij pidgotovci majbutnikh vchyteliv pryrodoznavchykh dyscyplin*. [The peculiarities of teaching the course «General and inorganic chemistry» in professional preparation of future nature studies teachers]. Kropyvnytskyi.

4. Gerasimovich, E. E. (2004). *Mezhdisciplinarnaja integracija kak uslovie razvitija pravovoj kul'tury studentov: avtoref*. [Interdisciplinary integration as a mean of developing of law culture of students :extended abstract of candidate’s thesis]. Sankt-Peterburg.

5. Zhivokorenceva, T. V. (2005). *Integracija sodержaniya obrazovaniya v pedagogicheskom*

kolledzhe kak problema kollektivnogo praktiko-orientirovannogo issledovaniya: dis. [The integration of the context of education in the pedagogical college as a problem of collective practically – oriented survey :candidate’s thesis]. Sankt-Peterburg.

6. Ivanchenko, Ye. A. (2009). *Sutnist ta strukturaponiattia «intehratsiia»*. [The essence and the structure of the notion «integration»].

7. Ivanchuk, M. H. (2005). *Psykhologo-pedahohichni osnovy vykhovannia osobystosti molodshoho shkoliara v umovakh intehrovanoho pidkhodu do navchannia: dis*. [Psychologically-pedagogical basis of forming the personality of junior pupils in the conditions of integrated approach to studying: doctor’s thesis]. Kyiv.

8. Melnychuk, S. H. ed., (2004). *Korotkyi terminolohichni slovnyk z pedahohiky*. [The brief terminological dictionary in Pedagogy]. Kirovohrad.

9. Samojlenko, P. I., Sergeev, A. V. (1995). *Integrativnaja funkcija obuchenija osnovam nauk*. [The integrative function of teaching the basis of sciences]. Moscow.

10. Chermit, K. D., Levchenko, V. G. (2001). *Vyshee obrazovanie: realii I perspektivy*. [Higher education: reality and prospective]. Majkop.

11. Chuhina, E. V. (2006). *Integracija psihologo-pedagogicheskikh I metodicheskikh znanij v obshheprofessional'noj podgotovke budushhego uchitelja :dis*. [The integration of psychologically – pedagogical and methodological knowledge in professional preparation of future teachers: candidate’s thesis]. Omsk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФОРОСТОВСЬКА Тетяна Олександрівна

– викладач кафедри природничих наук та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми методики навчання хімії в закладах вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FOROSTOVSKA Tetiana Oleksandrivna –

Sciences Teacher Department of Natural Sciences and Methods of their Training, Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: the Theory and Methodology for Teaching chemistry in institutions of higher education.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2019 р.

UDC 371.134: 811: 378

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-184-187

CHERNIONKOV Yaroslav Olexandrovych –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Department of Linguodidactics and Foreign Languages,

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6598-1581>

e-mail: yarcher78professor@gmail.com

MODERN UNDERSTANDING OF FOREIGN LANGUAGE TEACHER TRAINING SYSTEM

Formulation and justification of the problem topicality. Ukrainian education today is on the verge of a grand change in the field of training of future teachers of different specialties. Outdated methods, ways of teaching and means of training future education professionals are being reassessed by improving training programs and plans, tools and techniques. New Concept for the Implementation of State Policy in the Sphere of Reforming the General Secondary Education «New Ukrainian School», approved by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 13, 2017 No. 903 and the new Concept of Development of Pedagogical Education of July 16, 2018 No. 776 should be the starting point of all these processes.

Analysis of previous studies and publications. *The purpose* of the *Concept of Development of Pedagogical Education* is: to improve the system of pedagogical education; to create a base for training pedagogical workers of the new generation; to create conditions for involvement the specialists of other professions in the pedagogical activity and to provide conditions for the formation and development of modern alternative models of continuous professional and personal development, which, including, will become a key condition for the implementation of the Concept of Public Policy Implementation in the Field of Reform of General Secondary Education a «New Ukrainian School» for the period up to 2029. Reforming of pedagogical education involves actions in the following areas: I. Development of a modern model of the teaching profession in the context of the needs of society, prospects for the development of the national economy and global technological change. II. Transformation of higher and professional tertiary education in pedagogical specialties. III. Determination of perspective ways of continuous professional development and training of pedagogical staff [3].

All these qualitative changes have caused a chain reaction of the corresponding changes in other areas of pedagogical education, in particular in the field of training of the future

foreign language teacher. Decree of the President of Ukraine «On declaring 2016 the Year of English in Ukraine» (2015), the project of improving the professional skills of English teachers «Postgraduate Teacher Education of Foreign Languages» (2016), the MES of Ukraine Concept on the Development of English at Universities (2019) created the basis for improving the training of not only the future foreign language teachers, but also the specialist of any pedagogical orientation (recently changing conditions for admission to universities: mandatory exam in foreign language for all school-leavers of the Independent External Evaluation (IEE), the obligatory requirement for the entrants is the level of proficiency in the foreign language B2, the compulsory examination of the foreign language when entering the magistracy); at institutions of higher education (IHE) the number of hours for studying a foreign language at non-language faculties is increasing, courses and special courses are being improved, there is a transition to a digital platform, some professional disciplines are taught in a foreign language.

In the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine on the organization and training of foreign language teachers who taught first-year pupils in the 2018/2019 academic year in accordance with the Concept of «New Ukrainian School» of 27.02.2018 №2 08 *the Program Objective* had been defined as «Improving the methodological and practical levels of professional competence of English teachers to teach the first grade pupils in the 2018/2019 academic year on the implementation of the objectives of the State standard of primary education».

The main goals of the Program are to: promote the professional development of English teachers through reflection on their own professional activities, as well as through self-assessment and collaboration with their colleagues; overcome the established stereotypes of the role of the teacher in the educational process as a repeater of information and promoting their awareness of their own role as

the organizer of the educational process, which focuses on the learning outcomes. *Expected Results*. At the conclusion of the Program, English language teachers will: understand the role of the teacher as a facilitator of the educational process; identify the latest approaches to content selection and organization of the learning process; understand the essence of the developmental, activity direction of the learning process; be able to apply effective pedagogical technologies in a communicative context (for example, games, songs, rhymes, etc.); promote the development of 21st Century students' mental skills and competences; be able to select teaching materials in accordance with the communicative situation and to use them effectively during training [4].

Modern approaches to the problem of creating an effective system of professional training, the development of methodology of pedagogical mastery and modern technologies for the training of the future teacher, the formation of the personality of the modern teacher have been indicated in scientific works of: E. Pomytkina, S. Sysoyeva, M. Soldatenko, M. Leshchenko, O. Padalka. The works of: O. Dubasenyuk, L. Karamushka, V. Molyako, V. Rybalka, T. Yatsenko, connected with the problem of professional suitability as a combination of psychological and psychophysiological features of a person, cause a special interest for us. The problems of the higher school's activity, its focus on the training of teaching staff of the new formation are solved in the works of: V. Kremin', I. Bekh, S. Honcharenko, N. Kuzminina, S. Maksymenko, V. Semychenko, O. Sukhomlynska, O. Soloduhova. Especially important for reflection the aspect of personal formation can be considered the concepts of I. Bekh, M. Borshevska, I. Dubrovina, O. Kononko, V. Kotyrlu, M. Kruleht, V. Kudryavtseva, O. Shagrayeva.

The purpose of the article: to determine the conceptual role and qualitative impact of profile schools in the process of post university period; to analyze the essence of the concepts of «profile school», «profile school professional training»; to investigate theoretical and practical conceptual foundations of the studied theme in the conditions of pre-high school period – high school period – post-high school period.

The main material of the study. Considering the problem of profile training, we cannot but analyze related concepts, such as: «profile school», «professional improvement». As stated in the electronic dictionary «Slovopedia», «*professional improvement* is a professional, qualified improvement of knowledge and improvement of self» [5].

We understand *professional improvement* as the highest level organized process of improving all the psychological-pedagogical processes of a future foreign language teacher, which is characterized by a certain number of conditions and criteria.

It goes without saying that professional improvement/advancement can only take place in specially created conditions and environment. We regard profile schools as such an environment. «*Profile school* is a differentiated educational institution, which takes into account the educational needs, inclinations and abilities of pupils and creates conditions for the education of high school students in accordance with their professional self-determination, which is ensured by changes in the goals, content, structure and organization of the educational process» [2].

We consider a *foreign language profile school* as a professional educational institution where teachers, trained in special conditions, work. The process is aimed at professionally-oriented studying by taking into account the principle of individualization, the principle of differentiation, the principle of flexibility, the principle of consistency and the principle of continuity. The result of the training should be a high level of preparation for entry into the IHE. The main purpose of such a school, in its priorities, is to diminish the value of the link between the profile preschool and the profile IHE.

Before embarking on this experiment in the Ukrainian educational space, we have analyzed in detail how this problem is being addressed in different countries of the world. It turned out that the results of our study on the main points coincide with the results of the experiments of such scientists as N. Avshenyuk, L. Dyachenko, K. Kotun, M. Marusynets, O. Ogiyenko, O. Sulyma, N. Postrygach.

The general tendencies of professional development of teachers are: *organizational-structural* – «universitization» of pedagogical education – priority of the university level of pedagogical education (Finland, France, Italy, Spain); diversification of forms and methods of professional development of teachers, diversification of types of educational and training providers (professional associations of teachers) (Spain, Italy); professional development schools (Canada, USA); professional associations of teachers and high school teachers (UK); private companies; training centers.

Essential-determinative: humanization and humanitarization in the methods and content of pedagogical education; internationalization of the content of professional training; strengthening the role of non-formal education in

the professional development of teachers; (trainings (Austria), training workshops (Poland), study visits to Germany (Germany), participation in international educational programs and projects, teacher exchange between schools and international exchange (United Kingdom)).

Content-procedural: informatization of the educational process (Hungary, Slovakia, Czech Republic, the USA), integration of the content of pedagogical education (Germany, Spain), monitoring of the quality of pedagogical education, which is a priority issue in the development of strategies for development, providing teachers-novices with psycho-pedagogical support school levels (Finland, the USA); introducing a social partnership or consensus-based approach to managing pedagogical education that encourages government, educators and other stakeholders to work on quality issues.

Special trends in the professional development of teachers in the countries of the European Union and the USA were attributed to: increased access to teaching profession (Hungary, Slovenia), decentralization of management (Austria, Bulgaria, Hungary, France), centralized type of management (Great Britain, Poland, Italy, Greece), finding the optimal balance between centralized and decentralized management (Germany); widespread use of alternative ways of acquiring pedagogical profession (the USA, Switzerland) [1].

Our understanding of this system can be seen in such a way:

1. *Pre-school education* - Initial study of a foreign language: alphabet, songs, game activity;

2. *1 grade (New Ukrainian School)* – First-grade school, one-on-one group lessons;

3. *2-4 grades (New Ukrainian School)* – Individual group classes, different research circle activities, increasing the number of hours for studying English;

4. *5-9 grades (New Ukrainian School)* – Increasing the number of hours for learning a foreign language; second language (categorically not Russian); different research circle work; individual classes, various "English Speaking Clubs", partial profiling;

5. *10-12 grades (Concept of Profile Education at Senior School)* – Full Profiling (increasing the number of hours for foreign language courses; individual classes on the selected profile, research circles work, various communicational clubs, preparation for the B1 exam at the IEE);

6. *University / bachelor degree (New Concept of Developing English Language at Universities)* – Increasing hours and changing

the content of language subjects, exams to confirm the level of English at B2, a mandatory requirement that a bachelor's student, regardless of specialty, must acquire a foreign language at B1 + level if he/she wants to get a diploma, the Unified Entrance Exam (UEE) – i.e. Independent External Evaluation (IEE) in Foreign Language to Master's Degree;

7. *University / magistracy (New Concept of Developing English Language at Universities)* – the Unified Entrance Exam (UEE) – i.e. Independent External Evaluation (IEE) in Foreign Language to Master's Degree; scientific work in a foreign language as a component of the Unified State Qualification Exam (USQE) for most specialties, passed / failed; recommend that universities assess their English proficiency during masters certification;

8. *Postgraduate education (improvement work in a profile school)* – creating of material, technical, methodical and didactic base of the model; working out different circles, mini-textbooks, electronic manuals, other materials; teaching about the history and culture of the countries in which the language is prevalent; organizing special events that help their pupils gain a better grasp of the language and culture, such as hosting language dinners, assigning independent projects, creating cultural displays, and arranging dance/song performances; providing individual support; conducting classes, open sessions and workshop-type classes.

Having used all the previous experience of development and improvement of the process of forming a high-quality foreign languages teacher-professional, the results from the introduction of all the recent processes of change of the Ukrainian educational system and many years of pedagogical experience in the higher education system, we emphasize that, in our opinion, the process of training should be complex, gradual, cyclical, interrelated, profile, professional. Job openings for foreign language teachers require a fluency in a specific language, as well as holding at least a bachelor's degree and possessing state-mandated credentials to teach, which varies according to school districts, colleges or universities.

Conclusions and prospects for further research of the direction. Therefore, the chances for motivating children for later language study will be increased when early language study is engaging and rewarding. The benefits of language learning will come only when sufficient time is invested in language study. The best way to promote continued study is to treat language as a core subject from the start. We understand that our observation is only part of the research program we have created for this issue. Further studies we see in the analysis

of the practical-methodical system of profile English school.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів: аналітичні матеріали / [Авшенюк Н. М., Дяченко Л. М., Котун К. В., Марусинець М. М., Огієнко О. І., Сулима О. В., Постригач Н. О.]. – Київ : ДКС «Центр», 2017. – 83 с.
2. Концепція профільного навчання в старшій школі, затверджена рішенням колегії МОН України №1456 від 21.10.2013 року – [Electron resource] – Available from: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/37784/ (дата звернення: 13.12.2019).
3. Наказ Міністерства Освіти і Науки України про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти – [Electron resource] – Available from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 12.12.2019).
4. Наказ МОН України про організацію та проведення підготовки вчителів іноземних мов, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 навчальному році – [Electron resource] – Available from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-ta-provedennya-pidgotovki-vchiteliv-inozemnih-mov> (дата звернення: 12.12.2019).
5. Словник «Словопедія» – [Electron resource] – Available from: <http://slovopedia.org.ua/41/53394/262356.html> (дата звернення: 12.12.2019).

REFERENCES

1. *Zarubizhnyi dosvid profesinnoi pidhotovky pedahohiv: analitychni materialy.* (2017). [Foreign experience of teacher training: analytical materials]. Kyiv.
2. *Kontseptsiia profilnoho navchannia v starshii shkoli, zatverdzhena rishenniam kolehii MON Ukrainy №1456 vid 21.10.2013 roku.* (2013). [The concept of

profile education in high school, approved by the decision of the collegium of the Ministry of Education and Science of Ukraine №1456 of 21.10.2013].

3. *Nakaz Ministerstva Osvity i Nauky Ukrainy pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity.* (2019). [Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine on Approval of the Concept of Development of Pedagogical Education].
4. *Nakaz MON Ukrainy pro orhanizatsiiu ta provedennia pidhotovky vchyteliv inozemnykh mov, yaki navchatymut uchniv pershykh klasiv u 2018/2019 navchalnomu rotsi.* (2019). [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine on the organization and training of foreign language teachers who will teach first-year students in the 2018/2019 academic year].
5. *Slovyk «Slovopediia».* (2019). [Slovopedia Dictionary].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЕРНЬОНКОВ Ярослав Олександрович –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов Центрального державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: процеси індивідуалізації підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHERNIONKOV Yaroslav Olexandrovych –

Ph.D, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Linguodidactics and Foreign Languages Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: processes of individualization of training future teachers of foreign languages.

Стаття надійшла до редакції 27.12.2019 р.

УДК 378.147:811.111'36

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-187-191

ШЕВЧЕНКО Ірина Вікторівна –

доктор філософії в галузі освіти, в.о. доцента кафедри англійської мови і літератури

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-2945-2874>

e-mail: shevchenko2011@gmail.com

КОРДЮК Олена Миколаївна –

викладач кафедри англійської мови і літератури

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3984-7239>

e-mail: shevchenko2011@gmail.com

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МЕТОДИКИ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ (СЛІЛ) У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ «ПРАКТИЧНОГО КУРСУ ОСНОВНОЇ МОВИ (АНГЛІЙСЬКА)» ДЛЯ СТУДЕНТІВ ІІ КУРСУ ЗВО УКРАЇНИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний технологічний розвиток суспільства вимагає від людини гарних знань з англійської мови.

Особливого значення набуває володіння інтегрованими комунікативними навичками спілкування, що забезпечують професійно-ділове спілкування між людьми різних країн.

З метою ефективного вивчення іноземної мови активно у світі використовується методика CLIL (Content and Language Integrated Learning), автором якої є науковець Девід Марш.

Учений Д. Марш пояснює, що CLIL розглядає вивчення іноземної мови як один із засобів оволодіння іншими предметами, що забезпечує потреби у навчанні, дозволяє переосмислити і розвинути власні здібності у комунікації [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми предметно-мовного інтегрованого навчання у своїх роботах приділяли увагу такі науковці, як С. Бобиль, О. Коченкова, Ю. Руднік, Ю. Соболь, О. Ходаковська та ін.

Серед зарубіжних дослідників предметно-мовного інтегрованого навчання слід виокремити таких науковців, як М. Аллен, А. Бонне, Д. Греддол, Л. Коллінз, Д. Марш, Р. Муноз-Луна, І. Тінг та ін.

Мета статті. У зв'язку з підвищенням освітньої значущості іноземних мов в сучасних умовах глобалізації в освітніх системах різних країн світу показати переваги методики предметно-мовного інтегрованого навчання у процесі навчання англійської мови, зокрема граматичної сторони англійського мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні використання методики CLIL найбільш поширене у країнах Західної Європи (Бельгія, Франція, Німеччина і т.д.). Також, вищезазначену методику використовують в Іспанії, Естонії, Польщі, Латвії, Італії, Фінляндії, Чехії та інших країнах світу.

За словами вченої Колумбійського центрального університету Рози Муноз-Луни заємозв'язок змісту та вивчення мов став загальноприйнятою практикою європейської вищої освіти. CLIL є наслідком нещодавньої європейської політики, спрямованої на вивчення інших мов у природних умовах.

На думку вченої, CLIL є природним і необхідним наслідком парадигматичної та педагогічної еволюції у навчанні іноземної мови. Мовні форми та структури поступилися місцем контексту, ставлячи комунікативні цілі в основу мовного викладання [9].

Дослідниця О. Ходаковська вважає, що вивчення мови стає більш цілеспрямованим, оскільки мова використовується для вирішення конкретних комунікативних завдань.

Одним із важливих питань у навчанні англійської мови, використовуючи методику (CLIL), є навчання граматики. Мовлення студента повинно бути граматично вірним.

Аналіз навчальних програм з «Практичної граматики англійської мови» і «Практичний курс основної мови» галузі знань 01 Освіта, напрям підготовки 014 Середня освіта (англійська мова і література) та галузі знань 0203 Гуманітарні науки, напрям підготовки 6.020303 Філологія* Мова і література (англійська) для II курсу свідчать, що співвідношення годин аудиторних занять та годин на самостійну роботу складає 30 % : 70 %.

Однією з найскладніших тем для студентів, які вивчають англійську мову, є тема «Прислівники». На жаль, через відсутність достатньої кількості аудиторних годин, ця тема відводиться на самостійне вивчення під час самостійної роботи студентів.

Для організації самостійної роботи студентів II курсу ЗВО України з англійської мови в умовах використання методики предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) студентам можна запропонувати наступний теоретичний і практичний матеріал з теми «Прислівники «for» і «to» та прислівникову конструкцію «for want of».

1. Прислівник «for» може означати наступне: напрямок (direction). Наприклад: to leave for Lviv – їхати до Львова; ціль (aim). Наприклад: to look for smth – шукати щось; to wait for smb/smth – очікувати на когось/щось; a plan for smth – план для чогось; еквівалент чогось (as equivalent for smth). Наприклад: to buy for cash – купувати за готівку; підтримку (in support of). Наприклад: to speak for smth – говорити на підтримку чогось; to fight for smth – боротися за щось; замість чогось (in place of smth). Наприклад: to stand for smb – бути чийось представником; to act for smth – діяти від чийогось імені; талант (talent). Наприклад: gift for smth, eye for smth – талант до чогось; всупереч (in spite of). Наприклад: for all smb learning – не дивлячись на знання (когось); тривалість (duration of time). Наприклад: for a week – протягом тижня; for ages – вічність; причина (cause). Наприклад: reason for smth – обґрунтування чогось; pretext for smth – привід для чогось; відстань (distance). Наприклад: for miles – на милях; призначення, придатність (appropriateness). Наприклад: medicine for cold – ліки від застуди [4].

2. Прислівникова конструкція «for want of» може означати наступне: нестачу/відсутність ((lacking). Наприклад: for want of smth better – через відсутність чогось кращого; for want of time – через відсутність часу.

3. Прислівник «to» може означати наступне: у напрямку чогось, досягаючи

цього (in the direction of smth and reaching it). Наприклад: to school – до школи; to my throat – до мого горла; доступність (accessibility). Наприклад: exposed to smth – схильний до чогось; sensible to smth – чуттєвий до чогось; досягнення межі, ліміту (reaching smth as a limit). Наприклад: amount to smth – доходить до чогось; to cut to smth – урізати до якогось рівня; відчувати або викликати якийсь настрій (reaching or causing a certain flame of mind). Наприклад: to drive to despair – доводити до відчаю; moved to tears – розчулений до сліз; особа, до якої спрямована дія (receiver of the action). Наприклад: to give to smb – давати комусь; to reply to smb – відповісти комусь; to mean to smb – значити для когось; відносини (relations). Наприклад: devotion to smb – відданість комусь; affection to smb – прихильність до когось; сімейні відносини і дії (family relation and acts). Наприклад: relative to me – мій родич; marriage to me – одруження на комусь; to succeed to smth – унаслідувати щось; субординацію (subordination). Наприклад: inferior to smb – молодший за посадою; assistant to the chief – помічник начальника; різні службові дії (various formal business acts). Наприклад: appoint to smb/smth – призначати кимось; right to smth – право на щось; to apply to authority – звернутися до влади; наражати, підпорядковуватися комусь (subject, subjugate). Наприклад: to force to smth – примушувати до чогось; to surrender to smb – здатися комусь; непокора, супротив (opposition, resistance, disobedience). Наприклад: disobedience to smb – непокора комусь; to object to smth – заперечувати щось; відносини (з прикметниками) (attitude (with Adjectives)). Наприклад: polite to smb – ввічливий з кимось; kind to smb – добрий у відношенні до когось; застосовність(придатність) (applicability). Наприклад: to accommodate to smb – пристосовуватися до чогось; acceptable to smb – прийнятний для когось; гармонія, відповідність (harmony, correspondence). Наприклад: to conform to smb – гармоніювати з кимось; correspondence to smth – відповідність чомусь; додавання, прикріплення, приналежність (addition, attachment/belonging). Наприклад: to add to smth – додавати до чогось; adjacent to smth – суміжний до чогось; preface to smth – передмова до чогось; час (time). Наприклад: ten minutes to seven – за десять хвилин до сьомої; to this day – до цього дня [4].

З метою закріплення матеріалу з теми «Прислівники «for» і «to» та прислівникової конструкції «for want of» студентам під час самостійної роботи можна запропонувати наступний тест, а також речення на переклад.

Правильність відповідей вони можуть перевірити за ключами.

I. Test. Choose the correct variant.

1. Thank ___ smth – дякувати за щось:
 - a) for
 - b) to
2. Close ___ me house – близько до мого дому:
 - a) for
 - b) to
3. Fight ___ independence – боротьба за незалежність:
 - a) for
 - b) to
4. Without shoes ___ one`s feet – босий (без взуття):
 - a) for
 - b) to
5. Be afraid ___ smb – хвилюватися за когось:
 - a) for
 - b) to
 - c) for want of
6. Be ___ London – бувати у Лондоні:
 - a) for
 - b) to
7. ___ the next 3 hours – у найближчі три години:
 - a) for
 - b) to
8. In reply ___ smb – у відповідь на щось:
 - a) for
 - b) to
9. Reward ___ smth – нагороджувати за щось:
 - a) for
 - b) to
10. Bad ___ one`s health – шкідливий для здоров'я:
 - a) for
 - b) to
11. Jump ___ one`s feet – вскочити на ноги:
 - a) for
 - b) to
12. Choose ___ leader – обирати керуючого:
 - a) for
 - b) to
13. Thirst ___ knowledge – жага (до) знань:
 - a) for
 - b) to
14. ___ his surprise – на його подив:
 - a) for
 - b) to
15. Key ___ the door – ключ від дверей:
 - a) for
 - b) to
16. Exception ___ the rule – виняток із правила:

- a) for
b) to
17. Hope ___ smth – сподіватися на щось:
a) for
a) to
18. ___ my knowledge – наскільки мені відомо:
a) for
b) to
19. Fit ___ nothing – ні до чого не придатний:
a) for
b) to
20. Explain ___ smb – пояснювати комусь:
a) for
b) to.
Ключі: 1) a; 2) b; 3) a; 4) b; 5) a; 6) b; 7) a; 8) b; 9) a; 10) a; 11) b; 12) a; 13) a; 14) b; 15) b; 16) b; 17) a; 18) b; 19) a; 20) b.

II. Translate the following sentences into English.

1. Вона притиснула листа до грудей. (She clutched the letter to her chest).
2. Я їду з нею до Австралії. (I am going with her to Australia).
3. Цей район відомий своїми гарними пейзажами. (The region is famous for its good landscapes).
4. Це у ваших власних інтересах. (It is to your own advantage).
5. Ми пили сік за відсутністю кращого. (We drank juice for want of something better).
6. Це ліки від застуди. (It is a medicine for cold).
7. На його велике здивування йому запропонували обидві роботи. (To his great surprise he was offered both jobs).
8. Для її віку вона носить надто багато косметики. (She wore rather too much makeup for her age).
9. Він працює у відомій компанії. (He works for a famous company).
10. Він ввічливий з усіма. (He is polite to everybody).
11. Зараз п'ятдесят хвилин на дванадцять. (It is ten minutes to twelve).
12. Його відсутність викликала підозру. (His absence gave rise to suspicion).
13. Для тебе я зроблю все, що в моїх силах. (I am going everything I can for you).
14. Це зводило мене до відчаю. (It drove me to despair).
15. Вона робила все це заради кар'єри свого чоловіка. (She did it for the sake of her husband's career).

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, використання сучасної методики CLIL дає можливість мотивувати навчання студентів, спонукати їх до осмисленого запам'ятовування нових

лексичних одиниць і вивчати англійську граматику, що, у свою чергу, сприяє їх вдосконаленню іншомовної компетенції та набуттю знань з окремих навчальних дисциплін з метою практичного їх застосування у майбутній професійній діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Коченкова О. Возможности профилизации преподавания иностранных языков с помощью применения элементов методики CLIL (интегрирование преподавания иностранного языка и других учебных дисциплин) [Электронный ресурс] http://kochenkova.ru/publ/vozmozhnosti_profilizacii_prepodavaniya_inost (дата звернення: 12.03.2019)
2. Руднік Ю. Впровадження методики предметно-мовного інтегрованого навчання : за і проти (світовий досвід) [Електронний ресурс]: http://elibrary.kubg.edu.ua/2896/1/Y_Rudnik_VOU_13_IMMN_PI.pdf (дата звернення: 01.03.2019)
3. Ходаковська О. Особливості методики предметно-мовного інтегрованого навчання [Електронний ресурс] :<https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/63.pdf> (дата звернення: 28.02.2019)
4. Bunting D. J. *Grammar and Beyond*. London. 2013, 327 p.
5. Marsh D. Content and Language Integrated Learning: The European Dimension - *Actions, Trends and Foresight Potential*. Retrieved December 18, 2016, [Електронний ресурс]. from <http://europa.eu.int/comm/education/languages/index/html> (дата звернення: 14.09.2019)
6. Munoz-Luna Rosa. From drills to CLIL: the paradigmatic and methodological evolution towards the integration of content and foreign language. *Revista PROFILE: Issues in Teachers' Professional Development*. 16.1 (Apr. 2014): p167+. Copyright: COPYRIGHT 2014 Universidad Nacional de Colombia. [Електронний ресурс]: http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_serial&pid=1657-0790&nrm=iso (дата звернення: 24.09.2019)

REFERENCES

1. Kochenkova O. (2015) *Vozmozhnosty` profy`ly`zacy`y` prepodavany`ya y`nostrannix yazikov s pomoshh`yu pry`meneny`ya elementov metody`ky` CLIL (y`ntegy`rovany`e prepodavany`ya y`nostrannogo yazika y` drugy`h uchebnix dy`scy`ply`n)* [Possibilities of profilisation of teaching foreign languages by means of using the elements of CLIL methodology (integrated teaching of a foreign language and other subjects)]. Available at (http://kochenkova.ru/publ/vozmozhnosti_profilizacii_prepodavaniya_inostrannykh_jazykov_s_pomoshhju_primeneniya_ehlementov_metodiki_clil_integrirovaniye_prepodavaniya_inostrann/1-1-0-1) (accessed (12.03.2019))

2. Rudnik, Y. (2013). *Vprovadzhennya metody`ky` predmetno-movnoho integrovanogo navchannya : za i proty` (svitovy`j dosvid)*. [Implementation of content and language integrated learning: pros and cons (world experience)]. Available at

(http://elibrary.kubg.edu.ua/2896/1/Y_Rudnik_VOU_13_IMMN_PI.pdf). (accessed (01.03.2019)).

3. Xodakovska, O. (2013). *Osobly`vosti metody`ky` predmetno-movnoho integrovanogo navchannya*. [Peculiarities of methodology of content and language integrated learning]. Available at (<https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/63.pdf>) (accessed (28.02.2019)).

4. Bunting, D. J. (2013). *Grammar and Beyond*. London.

5. Marsh, D. (2016). Content and Language Integrated Learning: The European Dimension. *Actions, Trends and Foresight Potential*. Retrieved December 18, Available at: (<http://europa.eu.int/comm/education/languages/index/html>) (accessed (02.02.2018)).

6. Munoz-Luna, Rosa. (2014). From drills to CLIL: the paradigmatic and methodological evolution towards the integration of content and foreign language. *Issues in Teachers' Professional Development*. 16.1, April. P.16. Available at: (http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_serial&pid=1657-0790&nrm=iso) (accessed (13.02.2018)).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ШЕВЧЕНКО Ірина Вікторівна – доктор філософії в галузі освіти, в.о. доцента кафедри англійської мови і літератури Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Наукові інтереси: методика навчання англійської мови у вищій школі, методика навчання англійської мови на початковому етапі, методика навчання англійської мови як другої іноземної мови, формування особистості майбутнього вчителя англійської мови.

КОРДЮК Олена Миколаївна – викладач кафедри англійської мови і літератури Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Наукові інтереси: методика навчання англійської мови у вищій школі, формування особистості майбутнього вчителя англійської мови.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

SHEVCHENKO Iryna Victorivna – Doctor of Philosophy, Associate Professor of the Department of the English Language and Literature, V. O. Sukhomlynsky National University of Mykolaiv.

Circle of scientific interests: methods of teaching the English language in higher school, the method of teaching the English language for preschool children, the methodology of teaching the English language as a second foreign language, formation of professional identity of the future English teacher.

KORDYUK Olena Mykolaivna – Lecturer of the Department of the English Language and Literature, V. O. Sukhomlynsky National University of Mykolaiv.

Circle of scientific interests: methods of teaching the English language in higher school, formation of professional identity of the future English teacher.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2019 р.

УДК: 378. 134(78)

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-191-195

ЯРОШЕВСЬКА Лариса Віталіївна – доктор філософії в галузі освіти, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9301-6791>
e-mail: yarosh702@ukr.net

ЕФЕКТИВНІ ПРИЙОМИ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні тенденції розвитку українського суспільства обумовлені змінами в багатьох сферах суспільного життя, трансформацією системи цінностей і пріоритетів. Важливою метою соціального розвитку нашої країни є формування громадянського суспільства та побудова правової демократичної держави, зумовленою необхідністю посилення ролі

вищих навчальних закладів як динамічної системи, яка здійснює безпосередній вплив на розвиток високоосвіченої, творчої, національно свідомої та патріотично налаштованої особистості. Метою громадянської освіти, що навчає жити в суспільстві, сприяє інтерактивному навчанню та формуванню патріотичних почуттів є підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до самостійного активного життя.

Розвиток демократичної держави та становлення громадянського суспільства в Україні вимагають адекватних змін у роботі ВНЗ. Сьогодні українська освіта переживає складні та відповідальні часи, пов'язані з інтеграцією у світовий та європейський освітній простір. Така трансформація супроводжується суттєвим оновленням педагогічної теорії й практики, відбувається зміна освітньої парадигми, пропонується інший зміст, підходи, удосконалюються форми й методи навчання.

Розбудова незалежної Української держави неможлива без оновленої національної освіти, розробки прогресивних технологій, гуманізації, диференціації та інтеграції навчання. Вища школа покликана віддати пріоритети вихованню патріотизму як складнику світогляду студента та його ставленню до рідної країни, інших народів, національних святинь, мови, збереженню матеріальних і духовних цінностей. Особливо це стосується майбутнього вчителя, який у своїй професійній діяльності має здійснювати патріотичне виховання школярів.

Тому, у сучасній вищій освіті актуалізується потреба у вихованні патріотизму майбутніх учителів як почуття і як базової якості особистості на основі нових підходів і шляхів його реалізації. Для успішного розв'язання цієї проблеми ефективним буде створення патріотично спрямованого освітньо-виховного середовища університету.

Отже, проблема патріотичного виховання залишається значущою і важливою. Тому будь-який навчальний заклад повинен стати для кожного студента осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудувати країну як незалежну, демократичну, правову державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єднанню українського народу та встановленню миру й злагоди в суспільстві.

Патріотичне відродження, що відбувається в сучасній Україні, значно активізує увагу суспільства до проблеми гармонійної, творчої, духовно розвиненої, толерантної особистості. З огляду на це використання музичного мистецтва, зокрема українського, в патріотичному вихованні майбутнього вчителя стає актуальним, перспективним й необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення проблеми патріотичного виховання набуває особливої уваги, оскільки процес національного відродження нерозривно пов'язаний із становленням та розбудовою загальноосвітньої школи, яка виступає

провідним фактором залучення молоді до культури і традицій. Саме тут закладаються основи світогляду, прищеплюється любов до рідної мови, повага до свого народу, історії та культури. Вивчення та аналіз особливостей розвитку сучасного освітнього простору України підтверджує, що питання теорії й практики патріотичного виховання сучасної молоді постійно знаходяться в полі зору вчених, викладачів ВНЗ та вчителів загальноосвітніх шкіл.

Патріотичне виховання молоді є актуальною проблемою сьогодення, яка вивчається сучасною психолого-педагогічною наукою. Теоретичну основу досвіду складають ґрунтовні дослідження психологів, музикознавців, педагогів, музикантів, хормейстерів. Серед них: О. Апраксина, Н. Гродзенська, Г. Ільїна, О. Костюк, І. Мусін, Б. Теплов, В. Шацька. На теперішній час існує багато теоретичних здобутків, на яких базується патріотичне виховання в позашкільній освіті. Його розробляли такі українські вчені, як Н. Бібік, Л. Ващенко, З. Жигаль, А. Ковбасюк, О. Локшина, Т. Медвідь, О. Овчарук, О. Пометун, О. Сможаник, Г. Стець та ін. Загальнопедагогічні аспекти підготовки майбутнього вчителя досліджували О. Антонова, О. Дубасенюк, Р. Гуревич, І. Зязюн, Н. Кічук, О. Куцевол. Інноваційні підходи до організації виховної роботи у педагогічному університеті вивчали О. Акімова, О. Коберник, В. Сорочинська, В. Шахов та ін.

Ціннісні мотиви формування громадянсько-патріотичної культури молоді аспектно висвітлено у працях О. Безкоровайної, М. Сметанського, Г. Тарасенко, Г. Шевченко, І. Шоробури та ін. Серед сучасних дослідників, які працюють над питанням патріотичного виховання та громадянських якостей особистості – І. Бех, П. Вербицька, П. Ігнатенко, А. Погрібний, В. Поплужний, Ю. Руденко, К. Чорна, О. Шестопалюк та ін. В останні десятиліття виконано низку дисертаційних досліджень з проблем патріотичного виховання.

Мета статті – обґрунтування прийомів виховання національної свідомості студентської молоді засобами музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом багатьох століть вітчизняна хорова педагогіка та культура накопичувала у собі духовні цінності українського народу. Історією доведено, що за певної орієнтованості та збільшення частки хорового співу у музично-педагогічному та культурному просторі суспільства можна досягти суттєвих

результатів щодо виховання не тільки музично-естетичних смаків слухацької аудиторії, але й в першу чергу формування морально-етичних орієнтирів соціуму. Тому, поряд із дослідженням суто спеціальних, професійних питань вокально-хорового виконавства, перед педагогами, митцями і науковцями постають проблеми соціального функціонування хорової культури й педагогіки у сучасних умовах.

Глибока та всебічна модернізація української освіти, спрямована на довгострокову перспективу й націлена на визначення пріоритетів в освіті і вихованні молодого покоління, передбачає рішення важливих задач, які пов'язані з посиленням роботи щодо морально-етичного та патріотичного виховання молоді. На початку нового тисячоліття осягнення культурних норм і цінностей, звичаїв, традицій, мови, рідної культури, що приводять до становлення духовно-особистісних якостей людини та відповідають гуманістичним запитам суспільства, усвідомлюється як гостра необхідність. Ми повинні повернути повагу до цінностей нашого народу, повною мірою використовувати величезний морально-духовний, виховний потенціал української музичної спадщини. У процесі «споживання» витворів мистецтва відбувається становлення, розвиток і вдосконалення особистості, що може призвести до якісних змін соціальних умов життя, формування нової культури, благоустрою суспільства.

Введення людини до світу хорової вітчизняної культури набуває особливого значення, адже через неї закладаються основи духовного самовизначення індивіда, взаємовідносин людини і суспільства. Саме це і є причиною необхідності осмислення вокально-хорового мистецтва як культурно-історичного та педагогічного феномену на життєдіяльність українського суспільства. Вивчення наукових джерел, чинних документів свідчить, що зміст освіти повинен базуватися на основі національних культурно-духовних цінностей. Звідси випливає посилення функцій національного виховання як органічної складової освіти, спрямованої на формування у студентів національних світоглядних позицій, переконань, поглядів на ґрунті вітчизняної пісенної культури – одного з найцінніших надбань народу за багатовікову історію.

Патріотичне виховання студентів ВНЗ має свої особливості, що вимагає не лише неординарних підходів до організації цілісного навчального процесу, але і до якості підготовки вчителя як унікальної особистості, здібної до творчості та

інноваційної діяльності в процесі патріотичного виховання школярів. Наші студенти – майбутнє держави, від їхнього духовного і фізичного розвитку, знань, умінь залежатиме, якою буде Україна завтра.

З метою пошуків шляхів удосконалення діяльності ВНЗ необхідно синтезувати новітні досягнення педагогіки та давні педагогічні традиції, проаналізувати досвід минулого, підняти на поверхню сучасності все найкраще і найпрогресивніше. Державотворення в Україні передбачає відтворення забутого, реабілітацію заборонених національних традицій та обрядів, виховання морально здорового суспільства. Сучасна педагогічна наука повинна набувати глибокого національного змісту і характеру, творчо використовувати кращі досягнення інших народів, безперервно еволюціонувати. Молоді потрібно оволодіти не лише системою наукових знань, а насамперед новими концептуальними підходами вірного розуміння патріотизму, власної позиції з даного питання.

У змісті патріотичного виховання передбачено надання широких можливостей для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування власної національної гідності. Важливим засобом патріотичного виховання є музичне мистецтво, зокрема національне – український вокально-хоровий спів.

Вузівська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва вимагає складних за своєю структурою професійних якостей, які формуються в процесі навчання. Дисципліни диригентсько-хорового циклу, зокрема вокально-хорове виконавство, посідають профілююче місце в підготовці вчителя музичного мистецтва, є одним із засобів морального, творчого та розумового виховання молоді, яке навчає вокально-хоровим прийомам виконання, формує почуття колективізму та дружби, сприяє гармонійному розвитку особистості.

Вдосконалення системи музичного виховання студентської молоді торкнулось, насамперед, питань використання українського національного фольклору. І педагоги і музиканти одноставні в тому, що віковічні духовні традиції українського народу повинні стати надбанням майбутніх учителів. Залучення студентів спеціальності музичне мистецтво до українського музичного фольклору є одним із шляхів духовного відродження України. Дуже важливо, що сьогодні шкільні програми повертаються до вивчення історії українського народу, яка знайшла своє відображення і в українській пісні – наймогутнішій складовій українського

національного фольклору. Надзвичайно важливо ознайомити молодь з багатою спадщиною української народної творчості та донести до неї глибину й важливість цього явища для становлення особистості з багатим внутрішнім світом та патріотичним запалом.

Заняття з вокально-хорового виконавства – основна форма організації музично-виховної роботи на спеціальності музичне мистецтво, що формує свідомого громадянина, патріота, моральну особистість. Патріотичне виховання студентської молоді на славних традиціях національної історії та культури є одним з пріоритетних завдань кафедри музичного мистецтва. Воно здійснюється насамперед у процесі навчання, де у майбутніх учителів закладається фундамент глибоких знань, формується світогляд, національна самосвідомість. Під час індивідуальних та практичних занять студенти знайомляться з кращими зразками української народної музики, фольклору, творами композиторів-класиків, масовими піснями, в яких порушуються питання національної свідомості, патріотизму, поваги до національної спадщини, налаштовують майбутніх учителів музичного мистецтва на формування ціннісного ставлення особистості до суспільства та держави, сприяють розвитку громадянської свідченості та духовного збагачення студентів.

Основу патріотичного виховання студентської молоді складає репертуар, який активно впливає на формування естетичного смаку майбутніх учителів музичного мистецтва, їх творчого практичного досвіду, на розуміння ними можливостей і особливостей вокально-хорового виконавства. Зміст пісенного репертуару повинен бути націлений на розвиток у студентів позитивного відношення до навколишнього світу через пізнання ним емоційно-морального змісту кожного музичного твору, через формування особистісної оцінки музики, яку виконують. Українська пісня, як феномен вітчизняної народної творчості, концентрує в собі народну філософію, етику й естетику має неоціненне значення в сучасній педагогічній практиці і є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу.

Одним з найбільш ефективних шляхів формування патріотизму як цінності є створення на кафедрі музичного мистецтва факультету педагогіки та психології МНУ імені В. О. Сухомлинського інтерактивного освітнього середовища, яке формуватиме патріотичну позицію молоді, засновану на соціально значимій, історично забарвленій діяльності, в рамках якої здійснюються

пошукові експедиції, патріотично направлені акції, робота з ветеранами університету, що ініціюється студентами, які є її організаторами, пропагандистами та учасниками.

Кафедра музичного мистецтва пріоритетними напрямками навчання й виховання вважає саме такі, які перш за все направлені на формування громадян, що люблять свій народ, свою країну, мають людську гідність, національну самосвідомість. Виховати таких людей можна за умови розвитку сучасної національної системи виховання та навчання, яка ґрунтується на ідеях української історії, культури, звичаях і традиціях народу, глибокому знанні рідної мови, української пісні, поваги до національних цінностей. Визначений зміст патріотичного виховання кафедри реалізується у ході проведення та участі у виховних заходах до Дня міста, Дня захисника України, Дня Соборності України, Дня Героїв Небесної Сотні, Дня української писемності та мови, Дня визволення України від німецько-фашистських загарбників, різноманітних тематичних виховних годин, концертів національно-патріотичного спрямування, конкурсу «Червона калина», зустрічі з колишніми студентами – учасниками бойових дій у зоні АТО. Невід'ємною складовою національно-патріотичного виховання кафедри музичного мистецтва є участь студентів у різноманітних конференціях, круглих столах, спрямованих на формування патріотичних якостей та активної громадської позиції молоді. Студенти з великим бажанням, ентузіазмом та особистими пропозиціями ставляться до цих заходів. Такі прийоми, форми та методи навчально-виховної роботи формують у молоді патріотичні почуття, власну позицію та особистий стиль поведінки. Активна взаємодія всіх учасників процесу дозволяє сформуванню у студента-патріота демократичність, толерантність, уміння спілкуватися з іншими людьми, відстоювати власні ідеї, критично мислити, приймати продумані рішення.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, сьогодні на перше місце має вийти забезпечення освітнянської фундаментальної цільової бази новими змістами, які б створювали умови для становлення національної свідомості майбутнього фахівця, можливості його адаптації в навколишньому середовищі, вироблення уміння співпрацювати з іншими людьми, розвитку здатності бачити завдання, які потребують вирішення, і використовувати весь свій потенціал на розв'язання цих завдань. Формування національної свідомості

майбутнього вчителя музичного мистецтва буде ефективним, якщо здійснюватиметься педагогічна підтримка саморозвитку його особистості, створюватимуться умови для розвинення його професійного і особистісного досвіду, можливості самостійних творчих рішень, що стають виразом особистісно визначеного змісту педагогічної діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Характер особистості: гармонія національних і загальнолюдських цінностей / В. Андрущенко, Ю. Руденко // Освіта. – 2008. – № 53, 24-31 грудня. – С. 10–11.

2. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: наук. видання / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2006. – 273 с.

3. Власенко О. Особливості формування освітньо-виховних систем // Тенденції модернізації національних освітніх систем: збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 155 с.

4. Жадько В. А., Бідзіля П. О. Про національно-патріотичне виховання студентської молоді / В. А. Жадько, П. О. Бідзіля // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції з питань патріотичного виховання молоді «Соціальний розвиток України та патріотичне виховання громадян» / 18-19 жовтня 2012 р. – Запоріжжя: «Акцент» – 545 с.

5. Стріхар О. І., Ярошевська Л. В., Штефан О. С. Патріотичне виховання майбутніх вчителів музичного мистецтва на заняттях з вокально-хорового виконавства: навч.-метод. посібн. Ч. 1. / Стріхар О. І., Ярошевська Л. В., Штефан О. С. – Миколаїв: РАЛ – поліграфія, 2018. – 410 с.

REFERENCES

1. Andrushchenko, V. (2008). *Kharakter osobystosti: harmoniia natsionalnykh i zahal'noliudskykh tsinnosti*. [Character of the person: the harmony of national and universal values]. Kyiv.

2. Bekh, I. D. (2006). *Vykhovannia osobystosti: Skhodzhennia do dukhovnosti: nauk.vydannia*. [Raising a Personality: Climbing to Spirituality: Science. Edition]. Kyiv.

3. Vlasenko, O. (2014). *Osoblyvosti formuvannia osvitho-vykhovnykh system // Tendentsii modernizatsii natsionalnykh osvitimikh system: zbirnyk naukovykh prats*. [Features of the formation of educational and educational systems // Trends in the modernization of national educational systems: a collection of scientific works]. Zhytomyr.

4. Zhadko, V. A., Bidzilia, P. O. (2012). *Pro natsionalno-patriotychne vykhovannia studentskoi molodi*. [About national-patriotic education of student youth]. Zaporizhzhia.

5. Strikhar, O. I., Yaroshevska, L.V., Shtefan, O. S. (2018). *Patriotychne vykhovannia maibutnikh vchyteliv muzychnoho mystetstva na zaniattiakh z vokalno-khorovoho vykonavstva: navch.-metod. posibn. Ch. 1*. [Patriotic upbringing of future teachers of musical art in vocal and choral classes: teaching method]. Mykolaiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЯРОШЕВСЬКА Лариса Віталіївна –

доктор філософії в галузі освіти, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Наукові інтереси: проблема диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

YARUSHEVSKA Larisa Vitaliyvna – Doctor

of Philosophy in Education, docent, docent Music Department Mikolaiv National Suhomlinsky University.

Circle of scientific interests: the problem of future musical teacher's conductor – chorus training based.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2019 р.

УДК: 371.134:378:002

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-196-201

ЯКИМЕНКО Наталія Олегівна –

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0370-3073>,

e-mail: n_o_ja@ukr.net

ВОЩЕНКО Вікторія Юрївна –

кандидат філософських наук, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства

Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2498-5580>,

e-mail: llvika22ll@rambler.ru

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ Й ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ІЗ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Становлення постіндустріального суспільства в Україні дало поштовх розвитку нових сфер людської діяльності, поглибленні галузей знань, які покликані задовольняти потреби соціуму в накопиченні, обробленні, збереженні інформації, розширенні діяльності інформаційно-аналітичних служб, систем документаційного забезпечення. Саме ці завдання зреалізує у професійній практиці майбутній фахівець із документознавства та інформаційної діяльності.

Зміна системи соціальних комунікацій спродувала появу напряму підготовки, що формує ключові компетентності, зорієнтовані на багатопрофільність діяльності майбутнього документознавця: укладання документів, обслуговування їхнього руху, архівування інформаційних продуктів, утворених у результаті функціонування соціуму, їх збереження в розгалуженій мережі бібліотек, архівів, музейних закладів, кадрових, ділових підрозділів, служб зі зв'язків із громадськістю виробничих і невиробничих установ.

Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери життєдіяльності соціуму спричиняє трансформацію існуючої моделі освіти. Поряд із традиційними освітніми формами й технологіями професійної підготовки фахівців у вищій школі з'являються новітні, однією з яких є дистанційне навчання. Ефективність його впровадження залежить від рівня науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу, від готовності студентів навчатися, а науково-педагогічних працівників – здійснювати професійну діяльність дистанційно. Необхідність забезпечення якості підготовки

кваліфікованих працівників у сфері документознавства та інформаційної діяльності зумовлює потребу в удосконаленні організаційно-педагогічних засад їх підготовки, оновленні методів, засобів, прийомів, форм і принципів класичної дидактики, зважаючи на специфіку дистанційного навчання й компетентнісний профіль майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності.

Процес становлення й розвитку інформаційного суспільства, оновлення й реформування освітньої системи в Україні в цьому руслі знайшов відображення в Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2016), «Про Національну програму інформатизації» (2016), Концепції «Національної програми інформатизації» (2013), Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні (2013), Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні (2000), Положенні про дистанційне навчання (2013), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіку професійної підготовки документознавців проаналізовано в роботах вітчизняних учених: зокрема, В. Бездрабко, А. Соляник, Л. Філіпова розглядають еволюцію документознавчої освіти в контексті реформування вищої школи України; І. Антоненко, С. Кулешов, С. Чуканова – освітні традиції підготовки цих фахівців за кордоном; О. Гомотюк, Ю. Щербяк – узагальнюють досвід їхньої підготовки в освітньому середовищі економічних вишів; О. Матвієнко, Ю. Романишин, Л. Філіпова – впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у професійну підготовку майбутніх документознавців; І. Іванченко узагальнює

розвиток системи підвищення кваліфікації фахівців-документознавців. Основоположним у процесі формування професійної компетентності цих фахівців В. Варенко, Л. Демчина визначають системний, Н. Гайсинюк – особистісно зорієнтований, а Г. Малик, Л. Філіпова, М. Якубовська й О. Янишин – компетентнісний підхід.

Аналіз наукових психолого-педагогічних публікацій і дисертацій, що з'явилися останнім часом, свідчить про значну увагу до впровадження дистанційних технологій у навчальний процес. У сучасному науковому дискурсі вітчизняними й закордонними фахівцями проаналізовано світовий досвід організації та розвитку університетської системи дистанційного навчання (А. Агейчева, Д. Ільницький, В. Стрельников, ін.); напрацьовано науково-методичне забезпечення професійного дистанційного навчання, зацентровано увагу на поточних проблемах і перспективах досліджень у цій галузі (В. Кухаренко, І. Смирнова, М. Смільсон та ін.); розглянуто психолого-педагогічні засади (А. Застело, Ю. Машбиць, М. Смільсон й ін.) та виокремлено методологічні, організаційно-педагогічні й дидактичні аспекти дистанційного навчання (О. Андреев, В. Биков, Є. Полат, А. Хуторський, ін.). Водночас, незважаючи на наявність різнопланових і досить масштабних наукових розвідок, сьогодні практично відсутні наукові роботи, в яких цілісно й усебічно розглядалися організаційно-педагогічні й дидактичні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності в процесі дистанційного навчання.

Мета статті – виокремити, обґрунтувати, схарактеризувати організаційно-педагогічні та дидактичні умови формування професійної компетентності фахівців із документознавства та інформаційної діяльності в процесі дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історико-генетичний аналіз нормативних, науково-методичних і навчальних праць доводить активний інтерес наукової спільноти до проблем документознавчої освіти як в освітньому просторі України, так і за кордоном. Результатом наукових дискусій стала поява окремого напрямку досліджень – документознавчої професіології як науки, що розглядає проблеми теорії й методики професійної підготовки майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності. Наукова полеміка в цій царині розгортається навколо низки суперечностей:

між відсутністю єдиної концепції підготовки фахівців спеціальності й логічною потребою уніфікованості навчальних планів і програм для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня та між ними; недостатньою кількістю висококваліфікованих викладачів і потребою інформаційного суспільства в якісно навчених фахівцях; браком відповідного навчально-методичного супроводу й необхідністю належної організації освітнього процесу. Водночас, незважаючи на те, що аналіз науково-педагогічних джерел у контексті обраної тематики дослідження засвідчив значний інтерес до методології впровадження технології дистанційного навчання в професійну підготовку фахівців окремих напрямів (післядипломна освіта педагогів, навчання майбутніх військових, фахівців із фізичного виховання та спорту, кваліфікованих робітників, інклюзивна освіта), виявлено лише окремі зауваги (Н. Гайсинюк, О. Матвієнко) щодо доцільності використання ресурсу дистанційного навчання як засобу формування професійної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності.

На наш погляд, необхідною умовою підготовки майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності з використанням платформи дистанційного навчання є готовність майбутніх документознавців до набуття професійних компетенцій у ході дистанційного навчання. При цьому поняття *«готовність майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності до набуття професійних компетенцій у ході дистанційного навчання»* потрактуємо як комплексну особистісно-фахову характеристику, що репрезентована здатністю адаптуватися та продуктивно засвоювати знання в інформатизованому навчальному й фаховому середовищі, використовувати ІКТ для особистісно-професійного розвитку, опанувати фахові компетенції в системі дистанційного навчання.

Висока конкуренція на ринку праці, бажання зацікавити роботодавця й відповідати вимогам фаху позбавляє випускника вишу можливості мати час «донавчатися» на робочому місці, тому завдання вищої школи – підготовка компетентного, професійно й соціально мобільного випускника. Вважаємо, що саме компетентнісний підхід уможливає досягнення особистісних і соціальних цілей, що реалізуються у процесі становлення професійної компетентності, тому вважаємо його базисним у процесі формування

професійної компетентності фахівців аналізованого напрямку. Компетентнісний підхід забезпечує спрямованість освітньої діяльності в процесі дистанційного навчання на формування в майбутніх фахівців навичок роботи з інформаційними продуктами та послугами в системі соціальної комунікації, що сукупно репрезентують фахові компетенції й уможливають поліфункціональність, поліпредметність, культуродоцільність і ефективність виконання життєво та професійно значущих завдань.

У відповідності до позицій науковців (Г. Малик, Ю. Романишин, А. Соляник) і потреб практики доповнимо та дещо скоригуємо перелік компетенцій, що сукупно становлять компетентнісний профіль документознавця і формуються в процесі дистанційного навчання: *інтегральні* (здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання й практичні проблеми у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи; застосування теоретичних знань, практичних навичок у сфері соціальних комунікацій при комплексності та невизначеності умов), *загальні* (практичне застосування знань, здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу, пошуку, оброблення інформації з різних джерел, до міжособистісної комунікації та командної роботи, навички використання інформаційних і комунікаційних технологій, оцінки та забезпечення якості виконуваних робіт, здатність учитися, адаптуватися та діяти в новій ситуації); *спеціальні* (здатність забезпечувати створення, пошук, відбір, аналіз, оцінку, систематизацію, моніторинг, зберігання, поширення й надання в користування інформації та знань у будь-яких форматах; спроможність застосовувати знання в організаційно-управлінській діяльності; здатність дотримуватися професійних цінностей, підтримувати ділову комунікацію з усіма суб'єктами інформаційного ринку: користувачами, партнерами, органами влади, засобами масової інформації; використовувати методи систематизації, пошуку, збереження, класифікації інформації для різних типів контенту та носіїв; застосовувати сучасні прикладні комп'ютерні технології та програмне забезпечення для вирішення фахових завдань; аналізувати процеси функціонування документних потоків і масивів, електронних даних; упроваджувати інноваційні технології виробництва інформаційних продуктів і послуг; підвищувати якість інформаційного обслуговування користувачів бібліотек, архівів; створювати чітку, стислу, точну

управлінську документацію відповідно до чинних стандартів; проектувати та створювати інформаційні системи, ресурси, продукти, послуги; опановувати технологіями електронного урядування й електронного документообігу, використовувати PR-технології, організувати системи соціальних комунікацій в умовах сучасної інформаційно-технологічної інфраструктури; здійснювати подальше навчання з високим рівнем автономності; застосовувати принципи проектування баз даних, інформаційних систем, соціальних мереж, цифрових бібліотек, архівів; створювати, наповнювати та забезпечувати функціонування веб-сайтів і веб-спільнот у мережі Інтернет; демонструвати ерудицію в сфері документознавства й інформаційної діяльності).

Установлення сутності й особливостей упровадження дистанційного навчання в процес формування професійної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності дозволяє виявити значущі переваги застосування дистанційного навчання в ході підготовки цих фахівців:

- диверсифікація видів навчальної діяльності через урізноманітнення її форм цифровими мультимедійними засобами;
- зниження дидактогенних впливів завдяки зменшенню інтенсивності та часу безпосередніх контактів;
- можливість навчатися асинхронно, без залежності від розкладу аудиторних занять;
- підвищення якості професійної підготовки завдяки набуттю і закріпленню навичок інформаційно-аналітичної діяльності в роботі з інформаційними продуктами й оволодінню ІКТ як інтегральним складником професійної компетентності з використанням ресурсу дистанційного навчання;
- сприяння фаховій мобільності.

З їх урахуванням визначимо етапи й охарактеризувати специфіку процесу організації формування професійної компетентності фахівців із документознавства та інформаційної діяльності у віртуальному освітньому середовищі дистанційного навчання на кожному з них:

перший – *пропедевтичний* (створення образу професії в свідомості майбутнього фахівця, професійна самоідентифікація, мотивація до навчання);

другий – *основний* (планування, стимулювання, здійснення, регулювання та контроль навчальної діяльності);

третій – *аналітико-діяльнісний* (аналіз,

репрезентування досягнень, саморозвиток, самоактуалізація професійних компетенцій у процесі дистанційного навчання й орієнтація на самостійну практичну діяльність і підвищення фахової кваліфікації (освіту протягом усього життя)).

Для реалізації виокремлених етапів доцільно створити релевантні педагогічні умови. Ю. Бабанський педагогічні умови характеризує як відповідні фактору педагогічні обставини, що сприяють (або протидіють) проявам педагогічних закономірностей, обумовлених дією факторів [1, с. 80]; як чинники (обставини), від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи [2, с. 115]. А. Багдужева аналізоване поняття розглядає як обставини процесу навчання і виховання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання й застосування елементів змісту, методів, організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей [3, с.12].

Зважаючи на проаналізовані джерела й власний досвід, *педагогічні умови* потрактуємо як симбіотичну єдність змісту, форм, методів, матеріально-технічного базису, емоційних, морально-етичних і психологічних умов, що свідомо створені та використовуються в процесі педагогічної взаємодії й уможливають розвиток і формування компетенцій майбутнього фахівця.

Створені/нестворені педагогічні умови дають змогу чи позбавляють можливості досягти педагогічних цілей, які формулюються ще на підготовчому етапі педагогічного процесу (в тому числі й у режимі ДН). Аналіз результатів, як заключний етап педагогічного процесу (за Ю. Бабанським), [2, с. 261] уможливило зіставлення стартових цілей і отриманих результатів, оцінювання відповідності й оптимальності педагогічних умов, що сприяли/завадили досягненню мети.

В опрацьованих науково-педагогічних джерелах зустрічаємо характеристику таких видів педагогічних умов: психолого-педагогічні (Г. Алексєєва, О. Волярська, Н. Журавська, Н. Іпполітова, Т. Красікова, А. Круглий, А. Лисенко, В. Лозовецька, О. Лук'янова, С. Майданенко, В. Стасюк, Л. Сушенцева та ін.), організаційно-педагогічні (В. Афанасьєв, В. Беліков, І. Бойчук, Н. Житник, Є. Козирєва, О. Куклін, Г. Назаренко, В. Олійник, О. Романовська та ін.), соціально-педагогічні умови (Ю. Возна, Н. Лавриченко, В. Ролінський, С. Харченко та ін.), дидактичні умови (А. Андрєєв, Ю. Бабанський, О. Жданова-Неділько, М. Зверєва, В. Манько, М. Рутковська тощо).

Окреслимо суть кожного з видів педагогічних умов. *Психолого-педагогічні умови* – сукупність цілеспрямовано взаємопов'язаних і взаємозумовлених ресурсів внутрішнього й зовнішнього освітнього середовища, що впливають на розвиток особистісного аспекту педагогічної взаємодії; *організаційно-педагогічні умови* – сукупність цілеспрямовано сконструйованих взаємопов'язаних, взаємообумовлених факторів і педагогічних обставин, які забезпечують ефективну цілісну соціально-педагогічну роботу [4, с. 14]; *соціально-педагогічні умови* – сукупність обставин, створених навчальним закладом, за яких суб'єкт освітньо-виховного процесу вступає в міжрольову взаємодію, що сприяє засвоєнню досвіду соціальних взаємин і позитивно впливає на формування життєвої компетентності; *дидактичні умови* є результатом цілеспрямованого відбору, моделювання й конструювання змісту, форм і методів навчально-виховного процесу для досягнення дидактичних цілей. Схарактеризуємо визначені в назві об'єктом дослідження організаційно-педагогічні та дидактичні умови.

На наш погляд, об'єднувальним зовнішнім чинником формування професійної компетентності фахівців із документознавства та інформаційної діяльності в процесі дистанційного навчання є саме дотримання низки *організаційно-педагогічних умов*:

- забезпечення усвідомлення студентами сутності, значення, необхідності набуття знань і навичок роботи з ресурсом дистанційного навчання як підґрунтя успішної фахової освіти у виші та подальшої професійної документознавчої й інформаційно-аналітичної діяльності;

- створення й інсталювання на платформу дистанційного навчання фахово орієнтованих навчальних курсів, базованих на інтеграції цифрових інформаційно-комунікаційних технологій і змісту професійної діяльності;

- складання й упровадження індивідуальних графіків і форм співпраці викладача й студента, персонального консультування з метою формування простору для інформаційно-аналітичної діяльності, професійної творчості, мотивації до саморозвитку та самовдосконалення студента.

Вважаємо, що інтегральним внутрішнім рушієм формування професійної компетентності фахівців аналізованого напрямку в ході дистанційного навчання є *дидактичні умови*:

– використання мультимедійного потенціалу інформаційного ресурсу дистанційного навчання як засобу індивідуалізації навчання;

– забезпечення ергономічності й естетичності навчальних матеріалів, пропонованих для вивчення в процесі дистанційного навчання;

– комплексність контролю якості набутих у процесі дистанційного навчання фахових компетенцій через поєднання тестових, творчих завдань, онлайн-спілкування.

Розроблення та завантаження на дистанційну освітню онлайн-платформу вищів навчально-методичного забезпечення виокремлених організаційно-педагогічних і дидактичних умов (лекції-презентації; скайп-лекції; віртуальні тури й екскурсії; індивідуальні творчі завдання, спрямовані на інформаційно-аналітичне оброблення інформаційних масивів; тест-кейси; іміджеві презентації фаху; електронні навчально-методичні комплекси дисциплін) уможливило формування професійної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності з використанням платформи дистанційного навчання.

Доречним, на наш погляд, також є упровадження інструктивно-методичного спецкурсу «Методика роботи з ресурсом дистанційного навчання» для викладачів-тьюторів (повинен відбивати тематику створення, представлення, інсталювання дистанційних навчальних дисциплін) і студентів (передбачає засвоєння інструментарію опрацювання дистанційно репрезентованих навчальних матеріалів, засобів самоорганізації і самоконтролю), що забезпечить практичне опанування необхідних у роботі з платформою дистанційного навчання навичок упевненого користування інформаційно-комунікаційними технологіями.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Відтак реалізація ідеї використання дистанційного навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності впливає на всі компоненти системи освіти: мету, зміст, форми, методи, засоби викладання й учіння, виховання і самовиховання; уможливило диверсифікацію видів навчальної діяльності через урізноманітнення її форм; знижує дидактогенний вплив (зменшуючи інтенсивність і час безпосереднього контакту, надає можливість навчатися асинхронно, без залежності від розкладу аудиторних занять), сприяє зростанню якості професійної

підготовки (завдяки набуттю і закріпленню навичок інформаційно-аналітичної діяльності в роботі з інформаційними продуктами й оволодінню інформаційно-комунікаційними технологіями як невід’ємним складником професійної компетентності з використанням ресурсу дистанційного навчання), фаховій мобільності. Відтак у перспективі це стимулює динаміку кар’єрного росту, реалізує ідею освіти впродовж життя, вможливаючи набуття навичок дистанційного спілкування з досвідченими колегами, фахівцями-практиками на інтернет-семінарах, тренінгах, інших заходах професійного спрямування. Подальшого наукового вивчення потребують теоретичні й методичні аспекти забезпечення наступності в дистанційній підготовці фахівців ступеня вищої освіти «магістр», імплементації дистанційного навчання впродовж професіогенезу безпосередньо на робочих місцях.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бабанский, Ю. Избранные педагогические труды / [сост. М. Бабанский ; авт. вступ. ст. Г. Филонов, Г. Победоносцев, А. Моисеев] ; Акад. пед. наук СССР. – М. : Педагогика, 1989. – 558 с.
2. Бабанский Ю. Оптимизация процесса обучения (Общедидактический аспект) / Ю. Бабанский. – М. : Педагогика, 1977. – 256 с.
3. Багдужева А. Педагогические условия формирования профессиональной готовности будущих специалистов с использованием информационных технологий (на примере специальностей кадастрового профиля): автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / А. Багдужева; Бурятский гос. ун-т. – Улан-Уде, 2006. – 23 с.
4. Филиппова Л. Развитие украинского высшего образования информационно-документного профиля в контексте проектов ЮНЕСКО / Л. Филиппова // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 11–13 верес. 2008 р.) / Одес. політехн. ун-т. – О., 2008. – С. 12–14.

REFERENCES

1. Babanskyj, Ju. (1998). *Yzbrannie pedagoghycheskye trudi*. [Selected pedagogical works]. Moscow.
2. Babanskyj, Ju. (1977). *Optymyzacyja processa obuchenija (Obshhedydaktycheskyj aspekt)*. [Optimization of the learning process (General didactic aspect)]. Moscow.
3. Baghdueva, A. (2006). *Pedagoghycheskye uslovyja formyrovanyja professyonalnoj ghotovnosti budushhykh spetsyalystov s yspoljzovanyem ynformacyonnykh tekhnologhyj (na prymere spetsyaljnostej kadaastrovogho profylja)*. [Pedagogical

conditions of formation of professional readiness of future specialists with the use of information technologies (on the example of specialties of the cadastral profile)]. Ulan-Ude.

4. Fylyppova, L. (2008). *Razvytye ukraynskogho visshgho obrazovanyja ynformacyonno-dokumentnogho profylja v kontekste proektov*. [Development of Ukrainian higher education information-documentary profile in the context of UNESCO projects]. Odessa.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЯКИМЕНКО Наталія Олегівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Наукові інтереси: формування професійної компетентності фахівців із документознавства та інформаційної діяльності в процесі дистанційного навчання.

ВОЩЕНКО Вікторія Юріївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного

університету імені Юрія Кондратюка.

Наукові інтереси: культурно-цивілізаційна ідентичність українського народу; комунікативна філософія.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

YAKYMENKO Nataliia Olehivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Department of Ukrainian Studies, Culture and Documentation at the Poltava National Technical University named Yuri Kondratyuk.

Circle of scientific interests: formation of professional competence of specialists in documentation and information activity means of distance learning.

VOSHCHENKO Victoria Yuriiivna – is a Ph.D. in Philosophy, an Associate Professor of the Department of Ukrainian Studies, Culture and Documentation at the Poltava National Technical University named Yuri Kondratyuk.

Circle of scientific interests: cultural and civilizational identity of the Ukrainian people; communicative philosophy.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2019 р.

УДК [377:78.07]:316.3(477)

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-201-205

ДОЛГІХ Ярослав Вікторович – аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7449-8102>
e-mail: jarr.dolgh@gmail.com

**ФАХОВА ПЕРЕДВИЩА МУЗИЧНА ОСВІТА
У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СИТУАЦІЇ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У червні 2019 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про фахову передвищу освіту», що відкриває нові перспективи у роботі закладів професійної музичної освіти. Згідно нього коледжі та училища, які не залишаються у ланці вищої освіти, матимуть право проводити освітню діяльність з підготовки за освітньо-професійним ступенем фахового молодшого бакалавра. Також закон запроваджує оновлену форму управління навчальними закладами, регламентує нову систему фінансування, забезпечує свободу закладів у питаннях освітніх векторів. Нарешті, крім зовнішніх параметрів освіти у Законі «Про фахову передвищу освіту» приділяється увага оновленню її концептуального складника. Мова йде про студентоорієнтоване навчання як підхід до організації освітнього процесу, який, крім іншого, передбачає «створення

освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів фахової передвищої освіти» [2].

Прийняття закону, спрямованого на оновлення професійної фахової музичної освіти, з одного боку, вселяє надію на прогресивні зміни, а з іншого спонукає до рефлексій на проблеми цієї галузі знань. Їх осмислення та номінація послугує імпульсом концептуальних модернізаційних процесів, про необхідність яких свідчить, зокрема, стан професійної музичної освіти.

Видається, що ключові проблеми фахової передвищої музичної освіти продиктовані специфікою сучасної соціокультурної ситуації. Дисонуючи з її установками, ця галузь знань позиціонується як неактуальна, неефективна та така, що не відповідає суспільним вимогам. Звідси постає необхідність у аналізі проблемних зон професійної освіти, найважливіша з яких

пов'язана із ігноруванням явища хаотичної інтонаційної багатокладності (Ю. Чекан) як специфічної риси сучасної соціокультурної ситуації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання відповідності концепції професійної музичної освіти та вимог сучасної соціокультурної ситуації є предметом дослідження багатьох учених – музикантів-педагогів та музикологів. Серед них можна назвати Ю. Чекана, Т. Франтову, Л. Слуцьку, О. Базікова, О. Якупова, І. Аврамкову. У корпусі робіт названих науковців розглядаються різні аспекти зазначеної проблеми через аналіз музичного ландшафту сьогодення та теоретичне осмислення його унікальності, панорамний огляд та номінацію ключових прогалин у цілісній системі музичного виховання, позиціонування професійної освіти у контексті сучасної соціокультурної ситуації, розробку нових педагогічних концепцій та парадигм підготовки фахівців в умовах сьогодення.

Мета статті полягає у дослідженні конкретної ланки професійного музичного навчання – фахової передвищої музичної освіти – на предмет її відповідності соціокультурній ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні фахова передвища музична освіта переживає непрості часи. Сукупність характеристик, які сприяють її позиціонуванню та оцінці, моделює невтішну картину. Остання, натомість, свідчить про необхідність концептуальних корекцій.

З одного боку, можна говорити про наближеність цієї ланки музичної освіти до кризового стану, про що свідчать такі факти як: відсутність попиту на фахівців академічної сфери музикування, програш професіями виконавця та педагога конкуренції більш привабливим спеціальностям; низький коефіцієнт конкурсу під час вступних кампаній, незадовільний рівень знань та вмінь контингенту навчальних закладів, великий відсоток кадрів, які виходять із професії у процесі циклу навчання або по його завершенні; дефіцит ключових умов для роботи молодих фахівців та чинників мотивації навчання студентів – робочих місць, гідної заробітної плати, перспектив кар'єрного зросту.

З іншого ж, попри наведені свідчення, слід визнати, що фахова передвища музична освіта продовжує виконувати свої ключові функції: супроводжує функціонування соціокультурних процесів, виступає фактором соціалізації індивідуума та його творчого становлення, забезпечує підготовку фахівців музичного мистецтва, сприяє

спадкоємності європейської музичної традиції на рівнях інструментального виконавства, музикологічної думки, педагогіки.

Таким чином, не можна однозначно стверджувати, що названа ланка професійної музичної освіти знаходиться у глибокому занепаді, оскільки формально навчальні заклади виконують державне замовлення, готують фахівців для роботи у музичних школах та виконавських колективах, забезпечують кадрами ланку вищої музичної освіти. Проте не варто заперечувати і той факт, що нинішній стан фахової передвищої музичної освіти є далеким від оптимального – настільки багато прогалин у концепції музичного виховання.

Одна з них полягає у ігноруванні специфіки сучасної соціокультурної ситуації, головною рисою якої є «хаотична інтонаційна багатокладність». Запропоноване музикологом Ю. Чеканом, це поняття номінує явище співіснування «найрізноманітніших за своєю генезою, функціональним призначенням, конститутивними параметрами та каналами комунікації звукових феноменів» [09, с. 41] і вказує на неоднорідність музичного ландшафту сучасного світу, в умовах якого функціонує сукупність відмінних музичних явищ або інтонаційних практик. Так, людину ХХІ століття оточують найрізноманітніші за формою прояву, ступенем самостійності та природою походження звукові явища: музика реклами, реп та хіп-хоп, літургична церковна музика, рінгтони телефонів, опера, етнічна музика, дабстеп, джінгли радіостанцій, саундтреки кінофільмів та відеоігор, симфонія, рок- та поп-музика.

Зазначена властивість музичного середовища сьогодення слугує важливим викликом для професійної музичної педагогіки. У цих умовах навчальний процес повинен резонувати із сучасними соціокультурними процесами, враховувати специфіку розподілу музики у соціумі, орієнтуватися на потреби й перспективи учнів – це, зрештою, і визначає актуальність навчання.

Проте як свідчить досвід та спостереження, по закінченні навчального закладу студенти не є компетентними у явищах аудіального середовища сьогодення, а знань, що здобуваються, їм не достатньо для повноцінного професійного функціонування в умовах сучасної соціокультурної ситуації.

Це пов'язано, насамперед, з тим, що процес навчання в українських музичних коледжах та училищах майже повністю концентрується навколо однієї інтонаційної

практики – композиторської творчості європейської традиції або *opus*-музики. В руслі подібного опусоцентризму учні протягом освітнього циклу занурюються у модель академічної музики та через опанування музично-теоретичних, фахових і ансамблевих занять, а також педагогічної та концертної практики звикають до властивостей цієї музики як єдиних можливих визначальних координат музичної творчості.

Натомість більшість неакадемічних інтонаційних практик – фонова музика або музика третього пласти, – які володіють відмінностями від описаної системи характеристик, виносяться за дужки навчального процесу як неповноцінні, низькохудожні, непрофесійні. А отже, сфери музикування, що користуються великим попитом у суспільстві – рок- та поп-музика, саундтреки кіно та відеоігор, музика медіа – залишаються закритими для здобувачів освіти.

Такий стан речей не лише наносить шкоду іміджу названим музичним явищам, які, оточуючи сучасну людину повсюдно, виступають своєрідними «шпалерами» епохи та, на думку В. Конен, визначають її «музичне повітря». Важливіше те, що професійний музикант по завершенні навчання не володіє ані теоретичними знаннями, ані практичними навичками для роботи у сферах неакадемічних музичних практик, хоча саме цей напрямок підготовки фахівців є найбільш актуальним для сьогодення.

Вищеозначене свідчить про застарілість концепції музичного навчання, у якій не враховуються визначальні фактори сучасної музичної культури, такі як інтонаційний хаос та крах ієрархії музик, ним спричинений. І дійсно, при фактичному співіснуванні великого конгломерату інтонаційних практик у соціокультурному просторі, у вітчизняній фаховій музичній освіті замість реакції та оновлення з метою відповідності запитам сьогодення, спостерігається наполеглива тенденція до консерватизму. Останнє, натомість, реалізується не лише завдяки ігноруванню процесів сучасного аудіального середовища, а й через позиціонування академічної музичної культури як єдиної правильної сфери музикування, латентну протидію неакадемічним практикам, наслідування виробленої століттями ієрархії розподілу музик.

Зазначимо, що згідно галузевих стандартів, навчальних планів та програм музично-теоретичних дисциплін, у процесі навчання передбачається також ознайомлення студентів з іншими

неакадемічними інтонаційними практиками – фольклором, літургичною музикою та культурою менестрельного типу. Проте увага до них реалізується переважно через лаконічні екскурси у процесі висвітлення явищ *opus*-музики.

Та, варто зазначити, присутнє й поглиблене вивчення певних інтонаційних практик.

Зокрема, найбільш самостійною музикою, яку вивчають із мінімальною прив'язкою до академічної традиції є фольклор. Вивчення цієї музики за обсягом годин є найоб'ємнішим, і відбувається у різних курсах загальної підготовки, які відрізняються метою та установками. Так, на «Музичному фольклорі» – предметі, матеріал якого обмежується українською народною музичною творчістю, – акцентується увага на ознаках такої музики, звертається увага на відмінність фольклору від *opus*-музики, відбувається знайомство учнів зі звуковими маркерами цієї інтонаційної практики. З іншого боку, у курсах музичних літератур – світової та української, – фольклор позиціонується як фундамент української та російської професійних музичних культур, а також розглядається у контексті його переосмислення європейськими академічними композиторами.

Крім того, для студентів відділення теорії музики у навчальних планах передбачається курс «Запису та розшифрування музичного фольклору», а у деяких закладах присутній курс «Фольклорного ансамблю», які дозволяють глибше зануритися у таку інтонаційну практику через її дослідження та виконання.

Висвітлення іншого типу музики – літургичної, – є більш епізодичним. Обмежена колом церковних творів православ'я та католицизму, вона вивчається як у загальних курсах музично-теоретичного циклу, так і у фахових дисциплінах для студентів певних спеціальностей. Наприклад, у курсі теорії музики феномен цієї інтонаційної практики поверхнево обговорюється у контексті еволюції музичних явищ, притаманних *opus*-музиці. Натомість у рамках дисципліни «Світова музична література» вона вписується у процес розвитку культур західної Європи, України, Російської імперії, позиціонується як предтеча академічної музики і сфера діяльності певних композиторів. Нарешті, студенти відділу теорії музики у курсі поліфонії мають змогу апробувати техніку композиції, притаманну професійній ритуальній музиці, а фахівцям-хоровикам та співакам надається можливість ознайомитися із творами цієї інтонаційної практики через колективну виконавську

практику у хоровому класі.

На останньому місці у ряді інтонаційних практик у вітчизняній музичній освіті знаходиться культура менестрельного типу, яка є найбільш обмеженою для учнів у процесі навчання. Її епізодичне вивчення відбувається у загальних курсах світової та української музичної літератури і пов'язується з культурними феноменами минулого, а саме – творчістю скоморохів, кобзарів, жонглерів, трубадурів, труверів, майстерзінгерів. Розгляд цієї інтонаційної практики здійснюється, знову ж таки, у прив'язці до орнус-музики із метою конкретизації жанрових та музично-виразових маркерів менестрельної культури, які використовуються та переосмислюються композиторами, а також задля опису культури того чи іншого історичного періоду. Найсучаснішим різновидом менестрельного типу культури, якому присвячено теми в курсі світової музичної літератури, а його твори часто входять до репертуару виконавських колективів, є джаз – найбільш визнана академічною музичною спільнотою практика розважальної музики.

Додамо, що в освітніх програмах деяких навчальних закладів передбачене забезпечення навичок у таких інтонаційних практиках менестрельної культури як джаз або естрадна музика. Проте здобуття таких знань є прерогативою виключно учнів спеціалізацій «Естрадний спів» та «Музичне мистецтво естради». На противагу цьому студенти інших відділень приречені на самостійне опанування музики неакадемічної традиції, яке, разом з тим, рідко заохочується викладачами.

Оцінюючи ефективність такої орієнтації навчального процесу у контексті реалій сьогодення, слід звернути увагу на те, що концентрація процесу навчання на одній інтонаційній практиці є безперспективним шляхом розвитку професійної музичної освіти.

Крім того, винесення за дужки навчального процесу явищ неакадемічної музичної культури, які формують аудіальне середовище сучасних студентів, позначається на моделюванні хибної картини актуального інтонаційного образу світу. Внаслідок цього, з одного боку, музичне навчання не сприяє нормальній соціалізації студента, оскільки в сучасному навчальному процесі звукове середовище висвітлюється не об'єктивно і викривляється прагненням до акцентування єдиної правильної музики – академічної. З іншого ж, як зазначає Ю. Чекан, «учень, що стикається з одними інтонаційними практиками та їх визначальними маркерами у житті – і з абсолютно іншими у навчальній

практиці, знаходиться у ситуації ментальної дезорієнтації та розгубленості. У класі йому доводять, що якісно/цінно одне, а у житті він спостерігає домінування абсолютно іншого» [09, с. 42].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Знаходження фахової передвищої музичної освіти в зазначених координатах спричиняє таке її позиціонування, за якого вона не витримує викликів сьогодення, суперечить реаліям сучасного життя. З огляду на те, що ключова категорія навчального процесу – зміст освіти – визначається суспільними вимогами «до системи знань, умінь та навичок, світогляду та громадських і професійних якостей майбутнього фахівця, що формуються у процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку науки, техніки, технологій та культури» [7], перед педагогічною громадськістю стоїть завдання розроблення стратегії модернізації цієї ланки професійного музичного навчання у відповідності до соціокультурного контексту.

Напрямами подальших досліджень заявленої проблеми може послугувати розробка ключових позицій цієї стратегії, яка повинна спиратися на: ефективність виконання музичною освітою соціальної функції, координацію між освітою та ринком музичних послуг, відхід від традиційної радянської парадигми музичного виховання, зв'язок змісту освіти й актуальних здобутків музикологічної та музично-педагогічної наукової спільноти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Аврамкова И. С. Актуальные задачи профессионального музыкального образования на современном этапе // Вестник Тамбовского государственного университета имени Г. Р. Державина. – 2012. – Вып. 2 (106). – С. 217–224.
2. Закон України «Про фахову передвищу освіту»: за станом на 6 липня 2019 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>.
3. Конен В. Дж. Третий пласт: Новые массовые жанры в музыке XX века. – Москва: Музыка, 1994. – 160 с.
4. Освітньо-кваліфікаційна характеристика молодшого спеціаліста: Галузевий стандарт вищої освіти України. Галузь знань 0202 «Мистецтво», Напрямок підготовки 6.020204 «Музичне мистецтво», Спеціальність 5.02020401 «Музичне мистецтво». – Київ: Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, 2013. – 28 с.

5. Освітньо-професійна програма підготовки молодшого спеціаліста : Галузевий стандарт вищої освіти України. Галузь знань 0202 «Мистецтво», Напрямок підготовки 6.020204 «Музичне мистецтво», Спеціальність 5.02020401 «Музичне мистецтво». – Київ : Міністерство освіти і науки України, 2014. – 54 с.

6. Слущкая Л. Е. Становление и трансформация педагогических и художественно-эстетических парадигм в системе современного музыкального образования : автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (музыка)». Москва, 2013. – 45 с.

7. Термін «Зміст освіти» [Електронний ресурс] // Законодавство України: Термінологія законодавства. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/10432>

8. Франтова Т. «Какие музыки мы слушаем сегодня» (музыка в современном культурном контексте) // Музыка и музыкант в меняющемся постсоветском пространстве. – Ростов н/Д : Издательство РГК им. С. В. Рахманинова, 2008. – С. 68–85.

9. Чекан Ю. Сучасна соціокультурна ситуація і проблеми музичної освіти // Українська музика. – 2013. – Число 3. – С. 41–53.

10. Чекан Ю. Интонационный образ світу : Монографія. – Київ : Логос, 2009. – 227 с.

11. Череди́ченко Т. Музыкальный запас – 70-е. Проблемы. Портреты. Случаи. – Москва : Новое литературное обозрение, 2002. – 592 с.

REFERENCES

1. Avramkova, I. S. (2012). *Aktualnyie zadachi professionalnogo muzykalnogo obrazovaniya na sovremenom etape*. [Actual tasks of professional music education at the present stage]. Tambovsk.

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2019). The Law of Ukraine «About Professional Pre-Higher Education», available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>.

3. Konen, V. J. (1994). *Tretiy plast: Novyie massovyye zhanryi v muzyke XX veka*. [The third layer: New mass genres in twentieth-century music]. Moskva.

4. Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine (2013), Educational qualification characteristic of junior specialist in music art: Industry standard of higher education of Ukraine. Kyiv.

5. Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine (2014), Educational and professional training program for junior specialist in music art: Industry standard of higher education of Ukraine. Kyiv.

6. Slutskaya, L. E. (2013). *Stanovlenie i transformatsiya pedagogicheskikh i hudozhestvenno-esteticheskikh paradig v sisteme sovremennogo muzykalnogo obrazovaniya*. [Formation and transformation of pedagogical and artistic-aesthetic paradigms in the modern music system : doct. of sci. thesis]. Moskva.

7. The legislation of Ukraine. «Content of Education», available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/10432>.

8. Frantova, T. (2008). «Kakie muzyki my slushaem segodnya» (muzyka v sovremennom kulturnom kontekste). [«What kind of music do we listen to today» (music in a modern cultural context)]. *Muzyka i muzykant v menyayuschemsya postsovetskom prostranstve*.

9. Chekan, Yu. (2013). *Cuchasna sotsiokulturna sytuatsiia i problemy muzychnoi osvity*. [Modern socio-cultural situation and problems of music education]. Ukrainian music.

10. Chekan, Yu. (2009). *Intonatsiyni obraz svitu*. [The intonation image of the world]. Kyiv.

11. Cherednichenko, T. (2002). *Muzykalnyiy zapas – 70-e. Problemyi. Portretyi. Sluchai*. [Musical stock – 70s. Problems. Portraits. Cases]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДОЛГІХ Ярослав Вікторович –аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: підготовка фахівців музичного мистецтва, фахова музична освіта та сучасна соціокультурна ситуація.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DOLGIKH Yaroslav Viktorovich – Postgraduate Student of the Department of Pedadody and Educational Management of the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: music art specialists training, professional music education and socio-cultural situation.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2019 р.

УДК: 37(430) «19/20»

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-206-210

КРИВОРОТЬКО-ТАЙФУР Камілія Сергіївна –
аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3724-5517>
e-mail: kamillia.kryvorotko@gmail.com

ВПЛИВ РЕФОРМ У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА ПІДГОТОВКУ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ НІМЕЧЧИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасному освітньому просторі під впливом інтеграційних процесів, актуалізувалося наукове співробітництво між європейськими країнами. Прагнення України стати складником світового освітнього простору актуалізує потребу вивчення досвіду організації педагогічної освіти, накопиченого в провідних зарубіжних країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки майбутнього вчителя іноземних мов була предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених (А. Л. Бердичевського, О. Б. Бігич, І. Л. Бім, Н. Ф. Бориско, М. Б. Євтуха, І. О. Зимньої, С. Ю. Ніколаєвої, О. П. Петрашук, Н. О. Бражник, Л. С. Панової, Ю. І. Пасова, Т. Ю. Тамбовкіної, С. В. Тезікової, Г. С. Чекаль, С. Ф. Шатілова та інших).

Проблеми професійної освіти Німеччини стали предметом дослідження ряду українських науковців: Н. В. Абашкіної, А. Г. Андрощук, Н. В. Махіні, Л. С. Отрощенко, С. В. Павлюк, А. І. Турчина, Н. К. Удовиченко та ін.

Однак питання підготовки викладача іноземних мов у Німеччині у другій половині ХХ ст. вітчизняними науковцями не досліджувалася.

Мета статті – охарактеризувати позитивні зміни у підготовці вчителів іноземних мов Німеччини, що відбулися в результаті реформ педагогічної освіти (друга половина ХХ ст.).

Виклад основного матеріалу. Успіх реформ у педагогічній освіті Німеччини другої половини ХХ ст. корелювався з розробкою та запровадженням у педагогічну практику поняття «фахівець у галузі викладання» (der Fachmann für Unterricht).

У галузі педагогічної освіти загалом та в підготовці вчителів іноземних мов зокрема починають відбуватися позитивні зміни. Майбутні вчителі гімназій повинні були мати кваліфікацію «Учитель середнього і старшого ступеня», із дипломом «Учитель початкового ступеня» можна було працювати в початковій

та в головній школах.

У процесі підготовки учителів-мовників практичний етап навчання став невід'ємним компонентом для усіх типів шкіл. Кожна федеральна земля розробила власну систему підготовки у референдаріаті залежно від особливостей шкільної освіти. У Баварії така підготовка проводилася у семінарських школах, а в Баден-Вюртемберзі усі етапи підготовки вчителів початкової школи та неповної середньої школи пов'язані лише з педагогічними вищими школами.

У навчальних планах підготовки вчителів іноземних мов зберігався сильний філологічний компонент: історія мови, знання історичних рівнів мови, відповідних ним текстів, видавничі проблеми, писемна мова, художня література. Зміст навчання відповідав новітнім дослідженням у галузі філології іноземних мов.

На початку 70-х років ХХ ст. розпочалися реформи у галузі освіти та вищої освіти з метою професіоналізації навчання та інтеграції до навчальних планів предметів професійного спрямування. Критикувалися застарілі підходи вивчення іноземної філології, зростав інтерес до наукового обґрунтування практичної підготовки та практики вивчення іноземних мов, до сучасних лінгвістичних теорій, які відсунули на задній план питання з історії мови.

Вимогою часу стала орієнтація у навчанні на майбутню професійну діяльність вчителя. Частково з цим завданням справлялися педагогічні вищі школи, науковці яких не були обтяжені філологічною традицією. Так, за ініціативою викладачів педагогічних вищих шкіл у 70-ті роки ХХ ст. були засновані конгреси методики іноземних мов.

Розпочата у 60-ті рр. інтеграція педагогічних вищих шкіл до університетів сприяла впровадженню ідеї професійної підготовки вчителя іноземних мов. У результаті цього перший етап навчання вчителів було збагачено методичними, професійно спрямованими навчальними компонентами. Крім того, особливе місце отримало навчання практики мови.

У 80-х рр. педагогічна освіта Німеччини зазнала модифікації, зокрема, було вилучено окремі дисципліни педагогічного блоку, що становлять її специфіку (*die Entspezifizierung*).

Основними положеннями здійснених реформ, були ідеї уніфікації (*die Vereinheitlichung*) та відхід від надмірної теоретизації педагогічної освіти (*die Verwissenschaftlichung*). Вони знайшли відображення в унормуванні підготовки за всіма педагогічними спеціальностями, у наближенні до норм підготовки вчителів гімназій для надання їм однакового статусу.

З урахуванням цих основних ідей, було розпочато оновлення й модернізацію системи педагогічної освіти Німеччини. На прикладі кількох інноваційних проєктів, здійснюваних для реформування професійної підготовки вчителів («Інтегрований вступний семестр», педагогічні майстерні-лабораторії тощо), розглянемо шляхи подолання проблем у системі педагогічної освіти Німеччини.

Проєкт «Інтегрований вступний семестр» розроблявся на базі Білефельдського університету. Він став результатом спільної діяльності викладачів університету та учителів початкових класів регіону. Поряд із звичайними школами, до проєкту залучалася й школа-лабораторія, що була структурним підрозділом Білефельдського університету.

Студенти починали навчання на шести університетських факультетах не з вивчення різних дисциплін під керівництвом викладачів, а із 7-тижневої шкільної практики, де представлені елементи дисциплін, що вивчалися протягом семестру. До практики залучалися викладачі різних предметів, а тому вона загалом мала міжпредметний характер. Змістове наповнення дисциплін було чітко сплановане й узгоджене із загальною концепцією вступного семестру, що мало на меті змінити статус молодих людей – із учнів на студентів.

Організаційна структура інтегрованого вступного семестру мала такий вигляд: 7-тижнева, поєднана із основним навчальним часом, практика для студентів першого семестру в початкових класах під керівництвом досвідчених учителів. Графік занять в університеті не порушено. Групу студентів закріплювали за класом, керівництво здійснював один ментор (керівник). Методичні блоки багатьох дисциплін перенесені на перший семестр [7]. Зв'язок між ВНЗ та школою дотримувався завдяки семінарам, метою яких було ознайомлення студентів із педагогічною професією.

Практична частина зорієнтовувалася на першу половину дня. Протягом тижня

студенти перебували у школі 4 дні, відвідували 3–4 уроки та навчальні заняття, що допомагало освоїтися в професійному середовищі (наприклад, курс «Вступ до педагогічної професії»).

Заслугує на увагу щільний графік роботи [1], який іноді був об'єктом критики з боку студентів. Але, незважаючи на навантаження, студенти були задоволені змістовим наповненням практичної частини навчального процесу.

З огляду на це логічно зробити припущення, що Білефельдська модель є аутсайдером, адже історія педагогічної освіти має багато прикладів реформування: Бременська модель (із залученням проєктної методики) [3], Ольденбургський експеримент (спроба запровадження однофазової освіти) [6], реформування 70–80 рр., перегляд системи вищої освіти у нових федеральних землях (колишня НДР) після об'єднання 1990 р.

Білефельдський проєкт був стабільним, що давало йому право на подальше існування. Щодо організаційних моментів, то тут можна констатувати злагодженість роботи всіх структур. Сформовано групу досвідчених експертів, що мали належні теоретичні знання й практичні навички для реалізації інноваційних заходів. Проєкт мав добру репутацію завдяки ефективній діяльності та досягненням у роботі. Резонанс його був величезний як серед студентів, так і в колективах шкіл, які співпрацювали із ВНЗ. Проєкт визнавали шкільні адміністрації, що позитивно впливало на вирішення питань організації практики.

Уважаємо за доцільне ознайомитися з принципами побудови аналізованої моделі.

1. Зв'язок навчальних закладів – школи та ВНЗ. Це положення було основним у моделі «Інтегрований вступний семестр», оскільки тривале перебування студентів у школах супроводжувалося навчальними заняттями, орієнтованими на адаптацію до середовища.

2. Участь студентів у педагогічній практиці, що набувало особливої значущості в комплексі «школа – ВНЗ». Практика організовувалася таким чином, щоб студенти мали достатньо часу для занурення в шкільну дійсність. Мова йде не лише про власне методичку проведення уроків, набагато корисніше ознайомитися з педагогічними ситуаціями у проєкції на перспективи як дитини, так і вчителя.

3. Функція структурування практичної фази процесу навчання, що є таким етапом діяльності, який пов'язаний із засвоєнням практичного досвіду. Завдяки цьому практичний компонент відкривав той аспект

змісту освіти, який теоретично засвоювався в університеті.

4. Рефлексія практичного досвіду в проекції на різні перспективи. Крім індивідуальних роздумів про набутий професійний досвід, проект пропонував інші можливості для аналізу власної діяльності. Перспективи для обговорення були такі: у студентських міні-групах, що проходять практику в одному класному колективі; у професійному спілкуванні між студентами та вчителями під час спільної діяльності; у семінарах, які проводить викладач ВНЗ для студентів окремої школи з метою надання методичної допомоги; на навчальних заняттях в університетах.

Перспективи і пов'язані з ними інтерпретації шкільної педагогічної практики тлумачилися як мотив для подальшого дослідження власної поведінки, що стимулюватиме навчальну діяльність студента.

5. Суперечність між наукою і практикою як мотивація навчальної діяльності. Досвід Білефельдської моделі засвідчує, що між суб'єктивним розумінням досвіду та науковими поясненнями педагогічних явищ і взаємозв'язків існувала істотна відмінність. Наукове знання узагальнює конкретний досвід, воно може лише частково охопити різноманітні аспекти практичної діяльності. Гіпотетичний характер наукового знання не завжди забезпечує ухвалення правильного рішення в практичних ситуаціях.

7. Проект – важлива подія в житті студентів. Їм було надано можливість перевірити свій професійний вибір, безпосередньо здійснюючи педагогічну діяльність. Студенти отримували повне уявлення про процес учіння, про власну стратегію навчання, що передбачало залучення як теорії, так і практики. Проект надавав свободу дій стосовно того, який рейтинг матиме отриманий студентом досвід у його професійному житті.

Іншим прикладом інновацій є проект «Педагогічна майстерня-лабораторія», що його Д. Гензель характеризує як «фігуранта в реформі педагогічної освіти» [6, с. 48], підкреслюючи особливу значущість.

Ідея, на якій ґрунтується робота таких майстерень, проста і переконлива. Учителі потребували нових форм і нового змістового наповнення діяльності: лише таким чином можна було набути педагогічного досвіду роботи. Саме педагогічні майстерні давали змогу ознайомити вчителів із новим досвідом. Реаліями цього проекту, в ідеалі, було пізнавальне навчання з використанням практичних методів, спілкування й кооперація, залучення до процесу принципу

«голова, серце, руки».

Згідно з ідеєю майстерні, поглиблений досвід учителів повинен був посилити мотивацію, що відобразиться на атмосфері школи. Процес навчання в умовах майстерень організовувався по-іншому, ніж у ВНЗ. Як стверджують експерти, ці заклади – інновація в педагогічній освіті [5, с. 22]. Важливо, що з окремих дослідних моделей виникав справжній рух на підтримку такої форми підготовки учителів, як педагогічна майстерня.

Педагогічна майстерня – не єдина інновація серед тих, що виникали з початку 80-х рр. у педагогічній освіті, але вона успішно реалізовувалася. Успіх цього нововведення пов'язаний із тим, що саме в педагогічних майстернях матеріалізувалися ідеї реформ.

Педагогічні майстерні організовувалися на базі шкіл, університетів, семінарів другої фази, закладів підвищення кваліфікації вчителів, органів контролю за діяльністю шкіл, методичних об'єднань учителів, тобто в закладах, тісно пов'язаних із педагогічною освітою. Кожна майстерня мала свою специфіку, працювала відповідно до конкретного профілю. Концепцію розвитку визначали керівники майстерень.

Білефельдську педагогічну лабораторію-майстерню на базі університету (die Bielefelder Lernwerkstatt) засновано в 1981 р. Вона була створена за ініціативи професора Дагмар Гензель. Виникнення Білефельдської майстерні почалося зі збору дидактичних матеріалів для розвитку співробітництва між школами регіону. Ці матеріали застосовували в проектній роботі в школі на початковому ступені. Кількість навчально-методичної літератури поступово поповнювалася, розроблено й застосовано на практиці нові матеріали. Однак допуск до фондів був обмеженим через неналежні умови доступу до матеріалів. Крім того, існувало правило, що користуватися цими працями можна лише обмеженому колу фахівців.

У 1988 р. в навчальних планах з'явився «Інтегрований вступний семестр», завдяки чому в університеті створили власну педагогічну лабораторію.

Проект бурхливо розвивався з 1988 до 1992 рр., постала проблема заснування педагогічної майстерні, яка надавала б методичну допомогу проектові, забезпечувала б спільну роботу школи і ВНЗ. У 1992 р. педагогічну майстерню приєднали до факультету педагогіки. Цей структурний підрозділ отримав підтримку керівництва, для нього відвели окреме приміщення.

Проект «Школа для всіх» – ще один аспект роботи лабораторії, метою якого є

зміцнення зв'язків між школою та ВНЗ. Студент отримував завдання опікуватися протягом року «важкою» дитиною в школі і вдома, а досвідчені педагоги та психологи надавали професійну допомогу молодому колезі та сприяли у вирішенні проблем, що виникають.

Метою проекту «Школа для всіх» було розкриття можливостей усіх без винятку дітей на початковому ступені навчання. У процесі становлення цей тип школи позитивно впливав на формування й розвиток будь-якої дитини.

Педагогічні лабораторії, що починають існувати у ВНЗ із 1972 р., сприяли активній участі студентів у практичній діяльності, комунікації, уможлилювали практичне здійснення ідей учасників проекту в ході спільної діяльності, давали змогу спробувати нове. На особливу увагу заслуговують матеріали, що заохочували вільну взаємодію під час розробки відкритих форм уроку з використанням міжпредметних зв'язків. Умови майстерні сприяли професійному спілкуванню студентів, учителів шкіл та викладачів ВНЗ для обміну досвідом. Процес навчання в них можна порівняти із дослідницькою діяльністю. Учителі та студенти презентували свої досягнення, розвивали спільні ідеї, дискутували та апробували рішення педагогічних ситуацій. Лабораторія виконувала спонукальну функцію, стимулювала пошук практичного досвіду.

Поєднання із шкільними практичними заняттями полегшувало перехід від педагогічної майстерні до шкільної практики. Шкільна практика давала змогу реалізувати за допомогою студентів проектні тижні, що вимагали ґрунтовної підготовки.

Діяльність учителів у лабораторії покликана була вирішувати такі основні проблеми: невдоволення умовами праці, недостатня кооперація, домінування фронтального компонента на уроці, велика кількість контрольних робіт, мотивація школярів, критика проектно-методики [2].

Після об'єднання Німеччини відбулися зміни у педагогічній освіті, які стосувалися безпосередньо підготовки вчителів іноземної мови у старих та нових землях. У 1998 р. Конференція міністрів у справах культури та освіти уклала «Типову угоду про підготовку вчителів іноземних мов та другий державний екзаме́н», чим було створено однакові або порівнювані умови та вимоги навчання у всіх федеральних землях Німеччини [4].

У кінці ХХ ст. відбулися суттєві зміни, у контексті яких було переглянуто роль учителя іноземних мов в усіх типах шкіл. Серед них слід назвати: зростання кількості

мультилінгвальних та полікультурних груп учнів; розвиток інформаційного суспільства та посилений попит на вивчення іноземних мов професійного спрямування; розвиток нових засобів інформації та відкритий доступ до мови; виникнення нових форм вивчення та навчання іноземних мов, наприклад, фах та іноземна мова: іноземні мови як робочі мови, білінгвальні шляхи освіти; внаслідок професійної мобільності у Європейському Союзі змінюється ринок праці вчителів: носії мови з відповідною освітою складають конкуренцію традиційним вчителям іноземних мов.

Вчитель розглядався як експерт у навчанні іноземних мов різних вікових груп та в різних освітніх галузях [1].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, у педагогічній системі Німеччини другої половини ХХ ст. відбувалися реформи у теоретичній частині навчання студентів – майбутніх учителів іноземних мов, покликані вдосконалити зміст освіти, збільшити частину практичного компонента, зміцнити зв'язки між усіма компонентами педагогічної освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Altrichter H. Lehrer erforschen ihren Unterricht / H. Altrichter, P. Posch. – Klinkhardt, Bad Heilbrunn, 1990. – S. 153–208.
2. Antonie L. The History of Education Today / L. Antonie. – Paris: UNESCO Press, 1985. – 117 p.
3. Arbeit und Talent des Lehrers: Begegnungen und Gedanken. Ein Buch für Lehrer von A. E. Kondratenkov // Pädagogik. – 1987. – Heft 5. – S. 443–446.
4. Armbruster B. Handbuch der Lehrplätze: zu Unterrichtsmedien für Lehrer in Schule und Weiterbildung / B. Armbruster, O. Hertkorn. – Klinkhardt, 1979. – 128 S.
5. Aufbaustudiengänge an Hochschulen in Deutschland. – Bonn, 1997. – 6 Aufl. – 206 S.
6. Ausbilden und Fortbilden: Krisen und Perspektiven der Lehrerbildung (Hrsg.). – Klinkhardt, 1991. – 167 S.
7. Bastian J. Freie Arbeit und Projektunterricht / J. Bastian. – Pädagogik. – 1993. – Heft 10. – S. 5–9.

REFERENCES

1. Altrichter H. Lehrer erforschen ihren Unterricht / H. Altrichter, P. Posch. – Klinkhardt, Bad Heilbrunn, 1990. – S. 153–208. [in German].
2. Antonie L. The History of Education Today / L. Antonie. – Paris: UNESCO Press, 1985. – 117 p. [in German].
3. Arbeit und Talent des Lehrers: Begegnungen und Gedanken. Ein Buch für Lehrer von A.E. Kondratenkov // Pädagogik. – 1987. – Heft 5. – S. 443–446. [in German].

4. Armbruster B. Handbuch der Lehrplätze: zu Unterrichtsmedien für Lehrer in Schule und Weiterbildung / B. Armbruster, O. Hertkorn. – Klinkhardt, 1979. – 128 S. [in German].

5. Aufbaustudiengänge an Hochschulen in Deutschland. – Bonn, 1997. – 6 Aufl. – 206 S. [in German].

6. Ausbilden und Fortbilden: Krisen und Perspektiven der Lehrerbildung (Hrsg.). – Klinkhardt, 1991. – 167 S. [in German].

7. Bastian J. Freie Arbeit und Projektunterricht / J. Bastian. – Pädagogik. – 1993. – Heft 10. – S. 5–9. [in German].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КРИВОРОТЬКО-ТАЙФУР Камілія

Сергіївна – аспірант кафедри педагогіки та менеджменту Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження історико-педагогічних процесів Німеччини.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

КРИВОРОТЬКО-ТАЙФУР Kamilliya

Serhiyivna – PhD Student Pedagogy and Management Education the Centralukrainian State Pedagogical Volodymyr Vynnychenko University.

Circle of scientific interests: study of historical and pedagogical processes in Germany.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2019 р.

УДК: 378.1

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-210-215

ОСАДЧУК Наталія Петрівна –

аспірант кафедри педагогіки

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7584-0587>

e-mail: natosadchuk@ukr.net

ТЕХНОЛОГІЯ АКМЕОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ РАДІОТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Постановка та обґрунтування актуальності дослідження. Актуальність дослідження культурологічної підготовки майбутніх офіцерів визначається тим, що сьогодні якісна підготовка випускників вищих навчальних закладів (зокрема майбутніх офіцерів ЗСУ) визначається не тільки рівнем професійної підготовки, але й їх культурологічною спрямованістю, що охоплює соціальну активність, здатність до набуття власного соціокультурного досвіду, готовність до спілкування у полікультурному соціумі. Нові вимоги до військового спеціаліста пояснюються тим, що історичний процес військового будівництва в Україні лише розпочався.

Культурологічна підготовка майбутніх офіцерів-радіотехніків буде ефективнішою за умови реалізації у навчально-виховному процесі закладів вищої військової освіти акмеологічної технології, що передбачає створення умов для освоєння курсантами прогресивних, сучасних методик і технологій навчання і виховання, самовиховання і саморозвитку; буде стимулювати творчий потенціал; дозволить виявити і плідно використовувати особистісні ресурси для досягнення успіху в особистісно-професійній діяльності за допомогою формування

високого рівня культурологічної компетентності, акмеологічної спрямованості та позитивної Я-концепції особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Культурологічній підготовці майбутніх фахівців присвячені роботи вітчизняних педагогів С. Дичковського, Л. Настенко, О. Зеленської, Н. Овчаренко, формуванню культурологічної компетентності в умовах вищого навчального закладу – Л. Маслак, О. Федорцевої, І. Зайцевої, А. Галенко, А. Москаленка, О. Костенко, формуванню особистісно-професійної культури майбутніх фахівців – О. Ісаєвої, О. Музальова.

Аналіз доробку наукових праць з проблеми визначення акмеологічних засад тих чи інших процесів свідчать про те, що до різних аспектів окресленої проблеми зверталися відомі російські вчені Н. Кузьміна, А. Деркач, О. Бодальов, О. Анісімов, В. Зазикін, А. Реан, а також вітчизняні науковці С. Пальчевський, В. Вакуленко, В. Гладкова, Г. Данилова, Г. Кримська, В. Панчук, А. Москаленко, Т. Дерка, А. Зарицька, Н. Гребінь-Крушельницька, Н. Мазур та ін. Водночас варто зазначити, що бракує праць з питань культурологічного розвитку майбутніх

офіцерів, їх фундаментальної культурологічної підготовки на засадах акмеологічного підходу.

Питаннями технологічного підходу до навчання, класифікації та використання в навчальному процесі технологій займалися О. Антонова, А. Алексюк, А. Андрощук, В. Бедерханова, Л. Базилевська, В. Галузинський, О. Дубасенюк, М. Євтух, А. Нісімчук, І. Осадченко, О. Падалка, О. Пехота, Є. Полат, О. Пометун, Ю. Сенько, В. Сластьонін, та ін.

Мета статті полягає у визначенні етапів технології акмеологічного супроводу культурологічної підготовки майбутніх офіцерів-радіотехніків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впровадження в практику навчальної діяльності закладів вищої військової освіти технологій, які базуються на суб'єкт-суб'єктній взаємодії викладача і курсанта спрямовані на розвиток у курсанта внутрішньої потреби у особистісно-професійному зростанні, вважаються найпродуктивнішими в організації особистісно зорієнтованого зростання і покликані забезпечити таку операційну систему впливів, яка робить навчальний процес достатньо керованим і прогнозованим, при цьому всебічно враховуються індивідуальні можливості, особливості, прагнення та інтереси кожного окремого курсанта.

Слово «технологія» походить від грецьких «*tehnē*» – майстерність, мистецтво та «*logos*» – поняття, навчання, наука.

Так, наприклад, В. Сластьонін розглядає технологію навчання як послідовне розписування завдань і способів їх розв'язання на кількох рівнях: концептуальному (на рівні теорії), власне технологічному (на рівні принципів організації навчального процесу), процедурному (на рівні конкретних операцій) і технічному (на рівні використання засобів навчання, включаючи ТЗН) [9, с. 121]. Таке розуміння технологічного процесу дозволяє визначити його багатогранність і різнорівневість розгортання.

С. Подмазін однією із важливих характеристик сучасної технології навчання вважає спроможність залучення студентів до активної роботи на всіх етапах навчальної діяльності: мотивації, цілеполагання, проектування, організації виконання плану діяльності, контрольно-оцінному, створення ситуації досягнення мети і переживання ситуації успіху [8, с. 166–167].

У сучасній науці широкого розповсюдження дістало поняття

«педагогічна технологія», що має понад 300 формулювань та є предметом вивчення багатьох наукових напрямів сучасної педагогіки.

Характерними ознаками педагогічної технології є процеси програмування, проектування, конструювання, прогнозування, моделювання, спрямовані на впорядкування педагогічного середовища [4, с. 34].

Педагогічна технологія має на меті підвищення ефективності процесу навчання за рахунок: проектування цілей навчання відповідно до розробленої моделі підготовки майбутнього фахівця; планування процесу навчання, програмування діяльності викладача і студента (курсанта), забезпечення максимальної організованості і, як наслідок, – досягнення необхідного результату; перенесення акценту в навчанні з викладання на спрямоване засвоєння знань, тобто визначення структури і змісту навчально-пізнавальної діяльності того, хто навчається; структуризації змісту навчання, яка зумовлює його гнучкість, тобто можливість оновлення відповідно до замовлення суспільства та вимог практики; відтворення процесу навчання і його результатів на основі блокової побудови навчальних курсів. Отож, головною функцією педагогічної технології є прогностична, а одним з видів діяльності – проєктивний [1, с. 9].

На думку А. Антонової та І. Богданової поняття «технологія навчання» є вужчим. Воно відображає конкретний шлях оволодіння навчальним матеріалом у межах визначеного предмету, курсу, теми, тобто, технологія навчання співвідноситься з частковими методиками викладання окремих навчальних предметів, курсів. Її мета – максимально оптимізувати організацію навчального процесу [1, с. 10; 3, с. 8]. Сутність сучасного розуміння технології навчання полягає у визначенні найбільш раціональних способів досягнення поставлених навчальних цілей.

Сукупність психолого-педагогічних умов впровадження акмеологічного підходу у процес культурологічної підготовки майбутніх офіцерів визначається сутністю самого акмеологічного підходу (його основними положеннями, базовими принципами), змістом акмеологічної спрямованості особистості курсанта як цілі реалізації акмеологічного підходу та специфікою середовища, організаційних умов, у яких здійснюється реалізація акмеологічного підходу. Всі ці особливості знаходять відображення в акмеорієнтованих технологіях.

Акмеологічні технології визначаються як сукупність психолого-акмеопедагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форми, методів, способів, прийомів, дидактичних умов, зміст навчання на основі загальної методології цілевизначення, орієнтованого на задоволення сучасної політики держави в області вищої професійної освіти [5, с. 30].

На думку В. Петрухіна, основне завдання акмеологічних технологій – сформувати й закріпити у самосвідомості курсанта необхідність у саморозвиткові й самореалізації та самовдосконаленні, що є можливим за допомогою різноманітних прийомів та технік самоактуалізації особистісного й професійного «Я» [7, с. 29].

Аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми не виявив усталеної, однозначної структури її компонентів. Тому, зважаючи на специфіку предмету дослідження, до елементів акмеологічної технології культурологічної підготовки майбутнього офіцера-радіотехніка ми віднесли: мету, етапи реалізації технології, що виступають у ролі завдань, зовнішні ресурси (педагогічні та організаційні умови), механізми реалізації акмеологічної технології, взаємодію суб'єктів навчального процесу, результат.

Виходячи із такого розуміння, акмеологічну технологію розглядаємо як своєрідну програму, що передбачає: систему завдань по досягненню майбутніми офіцерами радіотехнічних спеціальностей високого рівня культурологічної компетентності; сукупність методів і методик, спеціальних технічних прийомів та засобів для досягнення висунутих цілей; чіткий алгоритм ефективного розв'язання завдання щодо процесу оптимальної самореалізації курсанта-радіотехніка у особистісно-професійній діяльності.

Для процесу формування культурологічної компетентності курсантів одну із центральних позицій посідають розробка та дослідження акмеологічних завдань зазначеного процесу. На основі напрацювань С. Архипової [2, с. 50–59] та Г. Хозяїнова [10, с. 16] до них відносимо:

- акмеологічний аналіз, що передбачає визначення акмеологічних чинників, що сприяють прогресивному особистісно-професійному розвитку курсантів;

- прогноз можливостей і перспектив максимального розвитку культурологічної компетентності;

- діагностика рівня культурологічної підготовки, психо-фізіологічних особливостей та творчого потенціалу курсантів, розробка акмеологічних описів;

- складання програм і планів індивідуального особистісно-професійного розвитку майбутніх офіцерів-радіотехніків;

- вибір найбільш оптимальних методів і акмеологічних технологій для забезпечення формування високого рівня культурологічної компетентності;

- вироблення та реалізація чіткої стратегії у галузі вдосконалення культурологічної компетентності та її моніторинг і корективи.

Визначено, що ефективність культурологічної підготовки майбутніх офіцерів-радіотехніків зростатиме в умовах акмеологічного супроводу на основі науково обґрунтованої особистісно орієнтованої технології, яка забезпечує позитивну динаміку підвищення культурологічної компетентності курсанта, набуття ним досвіду практичної діяльності з формування відповідних цінностей.

Дана технологія включає організаційно-педагогічні умови та описує програму поетапного акмеологічного супроводу культурологічної підготовки курсантів, що складається з чотирьох етапів: *діагностичного, проектувального, організаційно-навчального та контрольньо-рефлексивного.*

Діагностичний етап має мету визначити рівень культурологічної підготовки курсантів та передбачає проведення конкретних методик, що діагностують структурно-функціональні компоненти культурологічної підготовки курсантів та їх творчий потенціал: визначення рівня успішності з фахових предметів, дисциплін культурологічного змісту, рівня фонових знань, виявлення ціннісного ставлення курсантів до майбутньої професійної діяльності, діагностика мотивації до успіху та боязні невдач (А. Реана), вивчення рольового статусу М. Куна та Т. Макпартленда, дослідження локусу контролю Дж. Роттера, методика «!Оцінка комунікативних і організаторських схильностей – КОС» (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина), дослідження креативності (творчого потенціалу), дослідження емпатійних здібностей.

Проектувальний етап має мету спрогнозувати культурологічну підготовку курсанта та передбачає здійснення акмеологічного проектування індивідуальної траєкторії культурологічного розвитку курсанта під наглядом викладача на базі діагностичних даних (результатів анкет, бесід та опитувальників, що були проведені на початку формувального експерименту та методів опису автобіографії та SWOT). Як

зазначає Н. Мараховська [6, с. 127–129], автобіографія допомагає виявити джерела саморозвитку особистості, встановити, як особистість «створює сама себе», визначити суттєві повороти її життєвого шляху. Форма написання біографії має вигляд наративу (опису себе й власного життєвого досвіду у вигляді зв'язного повідомлення, побудованого за законами організації художнього тексту), а конкретні питання-орієнтири допомагають виявити динаміку розвитку особистості. У роботі з курсантами ми акцентуємо увагу на їхні очікування та результати освітньої проектної діяльності. У такому випадку ставили запитання, як: «Чи маєте Ви досвід освітньої проектної діяльності, чим можете поділитися з іншими курсантами?», «Чи задоволені Ви результатами підготовки до проектної діяльності?», «Що необхідно змінити в організації педагогічного процесу у вищому військовому навчальному закладі?», «З якими труднощами Ви зустрілися під час освітньої проектної діяльності?» [6, с. 127–129].

Потім курсанти складають акмеологічне досє, основою якого є метод SWOT, який використовується з метою самоаналізу, самооцінки власної навчально-виховної діяльності.

Згідно з нашим задумом, визначення траєкторії особистісно-професійного розвитку відбувається в процесі бесіди з викладачем. Мета цієї бесіди полягає у сприянні усвідомленню курсантом труднощів свого особистісно-професійного розвитку. Вважаємо, що це усвідомлення у поєднанні з результатами діагностичних методик та SWOT-аналізу за певних умов стає основою для самопроектування курсантом власної активності в культурологічній діяльності.

Мета бесіди – зробити так, щоб курсант усвідомлював, аналізував свої труднощі і на основі цього усвідомлення здійснював самопроектування своєї активності в культурологічному розвитку.

Після аналізу SWOT майбутні офіцери складають програму саморозвитку у вигляді портфоліо. Вони визначають мету саморозвитку (як образ самого себе в майбутньому); розробляють програму саморозвитку, працюють за нею та в кінці знову проводять аналіз SWOT.

Організаційно-навчальний етап має мету забезпечити організаційно-педагогічні умови культурологічної підготовки, залучити курсантів до культурологічної практичної діяльності за допомогою доцільного добору та поєднання традиційних та акмеологічних технологій, що стимулюють активність до усвідомлення та оволодіння структурно-

функціональними компонентами культурологічної підготовки (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-змістовий, творчо-процесуальний, рефлексивно-оцінний), сприяють засвоєнню культурологічних знань та формуванню культурологічних умінь та навичок, розвивають особистісні якості самоорганізації та самореалізації.

У межах нашого авторського спецкурсу «Культурологічна підготовка майбутніх офіцерів радіотехнічних спеціальностей в аспекті акмеологічного підходу» було розроблено традиційні форми роботи в поєднанні з інноваційними тренінговими заняттями.

Основні форми роботи щодо культурологічної підготовки: лекції, практичні заняття, бесіди, диспути, круглі столи, тематичні вечори з питань історії України та її Збройних Сил (історія козацтва); творчі зустрічі особового складу з учасниками ООС, працівниками культури, мистецтва, творчої інтелігенції; перегляд кінофільмів, тематичні вечори на історико-патріотичну тематику; музичні концерти, відвідування музеїв, місць бойової слави, меморіалів та пам'ятників; військові ритуали; участь в історико-патріотичних заходах, які проводяться місцевими органами влади, громадськими організаціями та рухами, музеями, закладами культури; вікторини і конкурси з історії України, її збройних формувань, заходи підготовки та проведення свят, приурочених до знаменних подій в житті держави і Збройних Сил: День пам'яті та примирення; День захисника Вітчизни; День Збройних сил України; День Гідності та Свободи (21 листопада); День створення Військового інституту (університету).

Тренінгові заняття є розроблені на основі комбінації різних способів і методів навчання: практико-поведінкові тренінги (сфера поведінкових реакцій, стилів діяльності, соціальних ролей, здатності до цілепокладання, саморефлексії та самоконтролю дійсності, що виявляється у так званому локусі контролю): симуляційні ігри, соціально-рольові тренінги, тренінги безконфліктної взаємодії та культури спілкування, тренінги цілепокладання та позитивної мотивації, саморефлексії та корекції самооцінки); тренінги розвитку афективно-перцептивної сфери (сфера відчуттів та емоцій): тренінги розвитку емпатії та сенсорних здібностей, тренінги саморегуляції емоцій та вироблення завчасної стійкості; тренінги розвитку інтелектуальної сфери: тренінги розвитку творчих здібностей (використання ресурсів обох півкуль головного мозку), дискусійні тренінги

(обговорення, дебати, обговорення за принципом каруселі чи акваріуму (вільний обмін думками); практики розвитку духовно-моральної сфери (розвиток духовно-моральних якостей та критичного мислення через військові ситуативно-рольові задачі, формування системи ціннісних орієнтацій, світогляду курсантів).

Завдання і цілі наших тренінгів - допомогти курсанту виправити самооцінку, зрозуміти свої плюси і мінуси, пізнати сильні і слабкі сторони, навчитися вчитися, налаштуватися на досягнення високих результатів та спроектувати власну культурологічну діяльність.

Контрольно-рефлексивний етап має мету оцінити та відкоректувати усі структурно-функціональні компоненти культурологічної компетентності курсанта та включає самодіагностику, саморефлексію та самовдосконалення у контексті розвитку особистісних якостей, важливих для формування культурологічної компетентності курсанта-радіотехніка, спираючись на використання валідних психолого-педагогічних діагностувальних методик, які дозволяють створити «акмеологічний портрет» особистості курсанта, розробити систему корекційних заходів; вихідним етапом акмеологічного супроводу є діагностика компонентів культурологічного розвитку, визначення перспектив культурологічної підготовки, вибудовування оптимальної стратегії і освітньої траєкторії, що відповідає першому етапу культурологічного становлення - адаптації до культурологічної діяльності у закладі вищої освіти. Програма проектує і дозволяє реалізувати індивідуальну освітню траєкторію в залежності від рівня особистісно-професійного розвитку курсанта.

Розроблена технологія акмеологічного супроводу культурологічної підготовки на основі сукупності методів, форм, засобів, що входять до її змісту, забезпечує проектування і проходження індивідуальної освітньої траєкторії та допомагає створенню розвиваючого акмеологічно насиченого культуровідповідного середовища, у якому включаються всі психологічні механізми розвитку внутрішніх резервів майбутнього офіцера.

Характеристику рівня сформованості культурологічної компетентності майбутніх офіцерів здійснюється на підставі виявлених критеріїв (мотиваційний, когнітивний, інтегративно-процесуальний, корекційний) та їх показників, що передбачає при необхідності корекцію окреслених компонентів. Дана технологія доповнює

акмеологічну модель та має спрямованість на ініціацію самостійної пізнавальної активності, розвиток акмеологічної спрямованості, прийняття професійних та культурних цінностей, розкриття внутрішнього творчого потенціалу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Визначено, що ефективність культурологічної підготовки майбутніх офіцерів-радіотехніків зростатиме в умовах акмеологічного супроводу на основі науково обгрунтованої особистісно орієнтованої технології, яка забезпечує позитивну динаміку підвищення культурологічної компетентності курсанта, набуття ним досвіду практичної діяльності з формування відповідних цінностей.

Окреслена технологія включає педагогічні умови та описує програму поетапного акмеологічного супроводу культурологічної підготовки курсантів, що складається з чотирьох етапів: діагностичного, проектувального, організаційно-навчального та контрольно-рефлексивного. Дана технологія передбачає створення акмеологічного середовища, в якому майбутній офіцер розвивається як особистість, урахуються його індивідуальні особливості, формуються духовні та моральні цінності, розвиваються творчі здібності, уміння соціалізуватись, будувати відносини в колективі та соціумі.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання проблеми визначення та реалізації акмеологічної технології культурологічної підготовки майбутніх офіцерів. Передбачається продовження наукового пошуку удосконалення змісту, форм і методів культурологічної підготовки майбутніх офіцерів радіотехнічних спеціальностей з метою формування в них якостей конкурентоздатної особистості.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Є. Педагогічні технології та їх класифікація як наукова проблема. Сучасні технології в освіті. Ч. 1. Сучасні технології навчання: наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 2 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [упоряд.: Філімонова Т. В., Тарнавська С. В., Орищенко І. О. та ін. ; наук. консультант Антонова О. Є.; наук. ред. Березівська Л. Д.]. Київ, 2015. – С. 8–5.
2. Архипова С. П. Становлення професіоналізму соціальних працівників з акмеологічних позицій. Акмеологія в Україні: наукове видання. 2010. № 1. – С. 50–59.
3. Богданова І. М. Модульний підхід до професійно-педагогічної підготовки вчителя.: Монографія. Одеса: Маяк, 1998. – 284 с.

4. Бондар В. І. Дидактика. Ефективні технології навчання студентів. К. : Вересень, 1996. – 129 с.

5. Деркач А., Зазыкин В. Акмеология: учеб. Пособие. СПб. : Питер, 2003. – 256 с.

REFERENCES

1. Antonova, O. Ye. (2015). *Pedahohichni tekhnolohii ta yikh klasyfikatsiia yak naukova problema*. [Pedagogical technologies and their classification as a scientific problem]. Kyiv.

2. Arkhyrova, S. P. (2010). *Stanovlennia profesionalizmu sotsialnykh pratsvnykiv z akmeolohichnykh pozysii*. [Formation of professionalism of social workers from acmeological positions]. Kyiv.

3. Bohdanova, I. M. (1998). *Modulnyi pidkhd do profesiino-pedahohichnoi pidhotovky vchytelia*. [Modular approach to teacher training]. Odesa.

4. Bondar, V. I. (1996). *Dydaktyka. Efektyvni tekhnolohii navchannia studentiv*. [Didactics. Effective student learning technologies]. Kyiv.

5. Derkach, A., Zazikyn, V. (2003). *Akmeolohiia*. [Acmeology]. Pyter.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ОСАДЧУК Наталія Петрівна – аспірант кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси: культурологічна підготовка майбутніх офіцерів радіотехнічних спеціальностей на засадах акмеологічного підходу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

OSADCHUK Nataliia Petrivna – Postgraduate Student of the Department of Pedagogy of Ivan Franko Zhytomyr State University.

Circle of scientific interests: cultural education and training prospective commissioned officers of radio engineering specialties on the principles of acmeological approach.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2019 р.

УДК 37.091.3:78(075)8

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-215-220

ТВЕРДОХЛІБ Сергій Сергійович – аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3750-6553>
e-mail: grey.art91@gmail.com

КРИТЕРІЙ, ПОКАЗНИКИ І РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі впровадження концепції Нової української школи та художньо-естетичного виховання молоді увага науковців і педагогів-практиків зосереджується на формуванні фахових компетентностей учителів мистецьких спеціальностей. За такого підходу проблема формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії та визначення критеріїв, показників і рівнів їхньої сформованості є актуальною та своєчасною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі формування фахових компетентностей у науковій літературі присвячено дослідження багатьох учених, зокрема Н. Бібік, І. Зимньої, В. Краєвського, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Пархоменко, О. Пометун, С. Ракова, О. Савченко, С. Сисоевої, Ю. Татури, І. Ткачук та ін. Водночас аналіз публікацій засвідчує, що сьогодні в мистецькій педагогіці проблема

формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії й визначення критеріїв, показників та рівнів її сформованості не одержала наукового осмислення й практичної реалізації.

Мета статті полягає в обґрунтуванні критеріїв, показників і рівнів сформованості інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У словниково-довідниковій літературі термін «критерій» (від грец. kriterion – засіб судження, мірило) визначається як підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось [5]. Натомість поняття «показник» вужче за обсягом, оскільки показник є компонентом, складником поняття «критерій». Термін «рівень» відбиває діалектичний характер процесу розвитку певної властивості, як відношення «вищих» і «нижчих» ступенів розвитку структур будь-яких об'єктів або процесів та є показником цілісності,

системності певної якості, ступенем її розвитку.

Для нашого дослідження важливим є визначення критеріїв названої дефініції, з-поміж яких *мотиваційно-ціннісний, когнітивний, творчо-імпровізаційний, операційно-діяльнісний*, та відповідних показників і рівнів.

Одним із важливих критеріїв формування інтерпретаційної компетентності є *мотиваційно-ціннісний*, який містить *мотиваційно спрямований та ціннісно-орієнтаційний показники*, визначає сутність рушійної сили, що надає динамічного імпульсу вектору теоретичного моделювання структурних та змістових особливостей інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії. Необхідно звернути увагу на співвіднесеність мети навчання та змісту підготовки майбутніх учителів хореографії, у процесі чого підвищується коефіцієнт творчого потенціалу студентської молоді. Цей критерій зумовлений зацікавленістю до постановочно-інтерпретаційної роботи й визначається усвідомленням значущості формування інтерпретаційних умінь.

У контексті зазначеного *показниками* мотиваційно-ціннісного критерію вважаємо: *фахові потреби, мотиви та інтереси*.

Основними *фаховими потребами* майбутніх учителів хореографії є: потреба працевлаштування за фахом; потреба в професійному зростанні як суб'єкта фахової діяльності, саморозвитку та пізнанні нових закономірностей, явищ та процесів; потреба в результативності творчої діяльності; потреба кар'єрного зростання.

Унаслідок проведення теоретичного дослідження з'ясовано, що інтерпретаційна діяльність кожного вчителя хореографії визначається системою *фахових мотивів*. Фахові мотиви формуються безпосередньо на етапі початкового оволодіння професією і виявляють прагнення майбутнього вчителя хореографії щодо отримання високої кваліфікації з метою професійного та компетентного розв'язання завдань фахової сфери.

На нашу думку, *фаховими мотивами* майбутніх учителів хореографії є: усвідомлення потреби щодо діяльності в якості вчителя хореографії, свідоме її якісне здійснення; прагнення оволодіти професійними знаннями та сформуванню професійно важливі якості; прагнення до отримання знань, саморозвитку, високого професійного зростання; задоволення

інтелектуальних, духовних, фахових та особистісних потреб; бажання стати досвідченим учителем; мотивація досягнення успіху в хореографічній діяльності; мотивація до навчання чи роботи; мотиви вибору професії вчителя хореографії.

Очевидно, що водночас із потребами та мотивами важливим чинником мотивації для вчителів хореографії є саме *фахові інтереси*, що передбачає наявність певного інтересу та його задоволення як стимулу виникнення нових інтересів. Наявність чи відсутність інтересу може сприяти певним видам діяльності й навпаки.

Основними фаховими інтересами майбутніх учителів хореографії можна назвати: зацікавленість хореографічним мистецтвом, сценічно-виконавською майстерністю; технологіями й засобами професійної діяльності; інтерес до хореографічно-постановчої діяльності; прагнення до успіху.

З огляду на це виокремимо *ціннісно-орієнтаційний показник* мотиваційно-ціннісного критерію, що містить такі ознаки: художньо-естетичні цінності; фахове ставлення; професійну етику.

Зазначимо, що джерелом духовного збагачення та естетичного вдосконалення митця є художньо-естетичні цінності. Взаємодіючи з творами мистецтва, реципієнт набуває певний досвід, який виховує й розвиває особистість.

У процесі дослідження ціннісно-орієнтаційного показника особливої уваги потребує й професійна етика. Учитель хореографії повинен завжди бути вихованим, елегантно витонченим, уважним та цілеспрямованим. Під час уроку вчитель стає прикладом для свого учня, силою власного слова запалює його серце, стимулює мотиваційну сферу, розширює світогляд та розвиває інтелектуальну обізнаність. І саме на цьому етапі важливо не дати учню втратити інтерес до дисципліни, зуміти спрямувати його щодо розвитку моральних та фізичних якостей.

Наступним критерієм формування інтерпретаційної компетентності визначено *когнітивний критерій*, основу якого складає система знань, умінь та навичок.

На нашу думку, сутність когнітивного критерію визначається чіткою сформованістю професійних, методичних, спеціальних та загальнопрофесійних знань, творчого мислення, балетмейстерських умінь та хореографічних навичок, що на практиці сприятимуть швидкому розв'язанню проблем

та завдань професійної галузі. Показниками когнітивного критерію є *когнітивні знання, когнітивні вміння та когнітивні навички*.

На цьому етапі дослідження вважаємо за необхідне визначити особливості такого показника когнітивного критерію, як *когнітивні знання*.

На підставі проведеного теоретичного дослідження ми виокремили чотири основних показники цього критерію, а саме: загальнонаукові знання, психолого-педагогічні знання, фахові знання та методичні знання.

До *загальнонаукових знань* ми відносимо насамперед знання з фізіології. Це пояснюється тим, що, виконуючи певні рухи, учитель повинен розуміти фізіологічну динаміку цих рухів. Для розвитку еластичності м'язів варто знати їх будову, динаміку перетворення.

Психолого-педагогічні знання є базовими для кожного педагога різних галузей, адже саме вони ґрунтуються на закономірностях, чинниках, формах, способах, методах навчально-виховного процесу, на особливостях вікового та фізіологічного розвитку дітей, на соціально-психологічних особливостях педагогічного спілкування.

В основу *фахових знань* покладено тенденції розвитку хореографічного мистецтва, теорії класичного, народно-сценічного, бального та сучасного танців, базові закономірності побудови хореографічного твору, стильові особливості костюму та традиції певних епох чи культурних прошарків.

У процесі розвитку інтерпретаційної компетентності майбутні вчителі хореографії повинні оволодіти спеціальною термінологією, що в майбутньому уможливить використання фахової лексики для характеристики рухів відповідно до стилю хореографії та чистоти виконання хореографічних вправ.

З огляду на це наголосимо на значенні знань у фаховій підготовці балетмейстера. Досвід засвідчує, що неможливо коректно й логічно інтерпретувати хореографічну композицію, не використовуючи основні закономірності малюнку танцю та хореографічної драматургії. За такої ситуації вчитель повинен оперувати термінологічною базою, урахувати закономірності й тенденції постановки хореографічних номерів, приймати драматургічні рішення, дотримуватися основних канонів стилістики танцю.

Не менш важливими є знання

елективних курсів мистецьких дисциплін, зокрема музики, образотворчого та театрального мистецтва. Кожне сценічне дійство повинно бути довершеним у разі, якщо драматургія, музика та хореографія поєднуються та мають цілісне смислоутворювальне навантаження.

Для відтворення фольклорних традицій певних регіонів майбутні вчителі хореографії повинні знати історію та етнографію. Вивчення теорії музики сприяє формуванню уявлення такту, розміру, синкопованості, ладу, тональності. Користуючися цими знаннями, балетмейстер може інтерпретувати певне дійство як драматургічно, стилістично та хореографічно довершену сюжетну лінію, вплив якої на уяву глядача доповнюється хвилюваннями та емоціями, а також музичним супроводом.

Методичними знаннями вважаємо знання теорії та методики класичного, народно-сценічного, бального та сучасного танців, опанування методикою організації науково-дослідної діяльності в хореографічному колективі, знання з використання міждисциплінарного підходу в організації навчально-виховного процесу.

Поділяємо погляд, згідно з яким формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії можливо за умов: знання мети, завдань та цілей навчально-виховного процесу з хореографічної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів та закладів естетичного виховання; знання нормативно-правової бази хореографічної освіти; знання теоретичних основ навчання мистецтву танцю; знання чинних шкільних програм, методичної літератури; знання актуальних проблем розвитку хореографічної освіти; знання форм, методів, прийомів навчання в хореографічних колективах; знання основних положень теорії управління пізнавальною діяльністю школярів та їх умотивованістю до хореографічної діяльності.

Знання представляються в поняттях, судженнях, висновках, концепціях та теоріях. Загалом психологічна доктрина розглядає знання як продукт певного виду діяльності, аналізує закономірності функціонування знань, їх застосування індивідом, вплив оволодіння знаннями на психічний розвиток людей, засоби обміну знаннями, внутрішні механізми перетворення знань на переконання.

Когнітивні вміння як «підтвержені (демонстровані) здібності особистості

застосовувати знання під час розв'язання завдань зумовлена знаннями й навичками готовності людини успішно досягати свідомо поставленої мети діяльності в мінливих умовах її протікання» [3, с. 189].

Промовистим свідченням накопичення когнітивних умінь у процесі формування імпровізаційної компетентності на наше переконання є: балетмейстерські вміння; художньо-комунікативні вміння; професійно-творче мислення; хореографічно-технічні вміння.

У психологічному словнику *когнітивні навички* визначаються, як «психічне новоутворення, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, із належною точністю й швидкістю, без зайвих витрат фізичної та нервово-психічної енергії» [6, с. 322]. Психологи виокремлюють основні групи навичок: рухові, сенсорні, перцептивні, атенційні, мислительні, імажинативні та мовні. Також навички є необхідним компонентом когнітивних умінь.

З позиції нашого дослідження важливим критерієм інтерпретаційної компетентності вважаємо *творчо-імпровізаційний критерій*, що є фундаментальною основою формування творчо-інтерпретаційних здібностей майбутніх учителів хореографії.

Зазначимо, що важливим у практичній діяльності вчителів хореографії є сформованість механізму функціонування творчого складника процесу інтерпретації. Однак саме розуміння поняття творчості в науковій літературі багатозначне та переважно залежить від галузевої специфіки дисципліни. До того ж названу категорію не можна достовірно описати поняттєвим апаратом науки, адже її суть знаходиться поза межами логічних мислинневих операцій та взаємодіє із сенсуалістичною природою творця. Відповідно до цього більшість наукових розвідок у цій царині вважаються опосередкованими, такими, що передусім залежать від особливостей бачення науковцем картини світу, взаємодії її основних компонентів. А найдостовірнішим методом визначення дефінітивної та структурної наповненості поняття й творчо-імпровізаційного критерію вважаємо компіляцію наукових досліджень, пов'язаних із парадигмою розвитку творчості особистості.

Отже, показником творчо-імпровізаційного критерію є розвиток творчих здібностей майбутніх учителів хореографії, здатність до самореалізації в

професійній діяльності, готовність до постановчої творчості. Він визначає спрямованість педагогічно-балетмейстерської діяльності в усіх її виявленнях, відбиває пізнавальну й творчу активність та рівень її самостійності, відзначається пошуком, утвердженням і реалізацією художньо-естетичних цінностей.

Цінним у контексті нашого дослідження є *операційно-діяльнісний критерій*, який розкриває праксеологічний компонент інтерпретаційної компетентності та дозволяє охарактеризувати практичну здатність майбутніх учителів хореографії успішно застосовувати набуті знання і вміння в процесі роботи з дитячими хореографічними колективами. Зміст цього критерію передбачає професійний досвід, професійну поведінку, здатність успішно працювати хореографом і художнім керівником дитячого хореографічного колективу.

На підставі сказаного виокремимо шість показників операційно-діялісного критерію, а саме: *організаційно-управлінський; дослідницький; технологічний; сценічно-виконавський; комунікативний та виконавську майстерність*.

Операційно-діялісному критерію формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії притаманна здатність використовувати хореографічні знання, уміння й навички під час постановки хореографічних композицій і втілення хореографічних ідей. Показниками цього критерію є сформованість професійних умінь (організаційно-управлінських, комунікативних, методичних, творчо-імпровізаційних, художньо-постановчих, сценічно-виконавських); оволодіння методами, способами й досвідом самостійного розв'язання професійних завдань; уміння здійснювати самоконтроль, самоаналіз й самооцінку результатів художньо-творчої діяльності.

Очевидно, що від дій та операцій, які виконує балетмейстер, залежить успішність інтерпретування хореографічної ідеї. Саме тому вважаємо за доцільне зауважити, що операційно-діялісний критерій передбачає практичне втілення хореографічної ідеї, методичні вміння та навички фахової підготовки (організаційні, дослідницькі, технологічні, виконавські, комунікативні, репетиційно-постановчі), досвід фахової та творчої діяльності.

Розробка та діагностика критеріїв формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії

безпосередньо пов'язана із з'ясуванням рівнів розвитку об'єкта дослідження. Рівневий підхід уможливорює розгляд будь-якого процесу розвитку інтерпретаційної компетентності як перехід від одного рівня до іншого, більш складного і якісно відмінного. З огляду на логіку дослідження доцільно виокремлювати три рівні сформованості інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії: *низький, середній, високий*.

Результати дослідження доводять, що *низький рівень мотиваційно-ціннісного критерію* формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії засвідчує слабку орієнтацію й нерозуміння значення інтерпретаційної компетентності; *середній рівень* – обмежене уявлення про можливі результати інтерпретаційної компетентності в сценічно-виконавській діяльності; *високий рівень* передбачає зацікавленість і розуміння сутності формування інтерпретаційної компетентності, високий рівень уявлення про можливі результати формування інтерпретаційної компетентності в сценічно-виконавській діяльності, стійке бажання професійного зростання й підвищення професійно-виконавської майстерності.

Низький рівень когнітивного критерію формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії засвідчує слабку орієнтацію в цілях і завданнях інтерпретаційної компетентності; *середній рівень* – неповну орієнтацію в цілях і завданнях інтерпретаційної компетентності, наявність частково систематизованих інтерпретаційно важливих знань, умінь і навичок; *високий рівень* передбачає повну обізнаність із методами та прийомами інтерпретаційної роботи в репетиційній та сценічно-виконавській діяльності.

Низький рівень творчо-імпровізаційного критерію формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії зумовлений недостатньо сформованими творчо-імпровізаційними навичками; *середній рівень* – певним досвідом використання інтерпретаційної компетентності в творчо-імпровізаційній діяльності; *високому рівню* притаманні стійкий інтерес та готовність відповідати за результати творчо-імпровізаційної діяльності.

Низький рівень операційно-діяльнісного критерію формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії характеризується недостатньо розвиненими інтерпретаційними вміннями й

навичками, неточністю виконання інтерпретаційних дій; *середньому рівню* властиве фрагментарне виявлення самостійності та ініціативи в інтерпретації хореографічної композиції; *високий рівень* передбачає ініціативність та креативність інтерпретації хореографічної композиції; адекватність самооцінки рівня інтерпретаційної компетентності.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розробок. Отже, окреслені в дослідженні критерії, показники та рівні дозволять комплексно оцінити сформованість інтерпретаційної компетентності, уможливлять визначення стану та динаміки формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії. Перспективи подальших наукових розвідок можуть бути пов'язані з розробкою та впровадженням педагогічних умов, спрямованих на підвищення ефективності формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Ильин Е. П. – СПб. : Питер, 2009. – 444 с.
2. Куценко С. В. Позитивна мотивація майбутнього вчителя хореографії в процесі формування його творчого потенціалу засобами народно-сценічного танцю / С. В. Куценко // Нові технології навчання: Науково-методичний збірник / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Київ, 2013. – Вип. 76. С. 106-113.
3. Пархоменко О. М. Структура і зміст балетмейстерських умінь педагогів-хореографів / О. М. Пархоменко // Проблеми мистецької освіти : збірник науково-методичних статей / відп. ред. О. Я. Ростовський. – Вип. 9. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. – 259 с.
4. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник / Сисоєва С. О. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.
5. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А. В. Семенова. – Одеса : Пальміра, 2006. – 272 с.
6. Ткачук І. О. Сутність і структура феномену «Інтерпретаційна компетентність студентів педагогічного коледжу» / І. О. Ткачук // збірник наукових праць / Криворізький державний педагогічний університет – Кривий Ріг: [б.в.], 2014. Вип. 41 – С. 321–325.

REFERENCES

1. Pyin, E. P. (2009). *Psychology of creativity, creativity, odarennosty*. [Psychology of creativity,

creativity, giftedness]. Peter.

2. Kutsenko, S. V. (2013). *Pozytyvna motyvatsiya maybutn'oho vchytelya khoreohrafiyi v protsesi formuvannya yoho tvorchoho potentsialu zasobamy narodno-stsenichnoho tantsyu*. [Positive motivation of the future choreography teacher in the process of forming his creative potential by means of folk-dance]. Kyiv.

3. Parkhomenko, O. M. (2015). *Struktura i zmist baletmeysters'kykh umin' pedahohiv-khoreohrafiiv*. [Structure and content of ballet master's skills of choreographers]. Nizhin.

4. Sysoeva, S. O. (2006). *Osnovy pedahohichnoyi tvorchosti*. [Fundamentals of pedagogical creativity]. Kyiv.

5. *Slovyk-dovidnyk z profesynoyi pedahohiky*. (2006). [Vocabulary reference book for professional pedagogy]. Odessa.

6. Tkachuk, I. O. (2014). *Sutnist' i struktura fenomenu «Interpretatsiyna kompetentnist' studentiv pedahohichnoho koledzhu»*. [The essence and structure of the phenomenon «Interpretive competence of students of the pedagogical college»]. Kryvyi Rih.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ТВЕРДОХЛІБ Сергій Сергійович – аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TVERDOHLIB Sergey Serhiyovych – Postgraduate Student of the Department of Pedagogy and Management of Education of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation of interpretive competence of future choreography teachers.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2019 р.

УДК: 784.071.2-027.561:159.942]:378

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-220-224

ШПИРКА Аліна Олегівна –

аспірант кафедри теорії та методики музичного мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1415-0504>

e-mail: alinabandura92@gmail.com

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВОКАЛІСТА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Одним з основних завдань Національної стратегії розвитку освіти, як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, є створення умов для формування покоління, яке здатне навчатися протягом життя, примножувати та накопичувати культурні цінності громадянського суспільства. Сучасне музичне мистецтво України є рушійною силою для гуманізації суспільства та його культурного розвитку. Саме ця галузь формує активну наукову думку щодо пошуку нових шляхів підготовки фахівців високого рівня в закладах вищої освіти.

Вокальне мистецтво виступає потужним активатором формування високих моральних якостей особистості. Тому підготовка вокалістів у закладах вищої освіти потребує введення ефективних методик для успішної фахової підготовки випускників. У нашому дослідженні ми досліджуємо проблему формування емоційної виразності майбутнього вокаліста, окреслюємо її

особливості та можливості, вважаючи її вагомою складовою фахового становлення вокалістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Емоційну сферу в музичному мистецтві та вокальному виконавстві у своїх працях розглядають такі науковці, як Л. Гринь, М. Микиша, А. Зарицька, А. Зарицький. Емоційну виразність вокалістів вони визначають як результат сформованості умінь та навичок вокалістів, що впливає на результат їх сценічного виступу, та пов'язують її розвиток з досвідом сценічного виконавства. Дослідженням творчого розвитку та вокально-педагогічної творчості особистості в процесі музично-виконавської діяльності займаються науковці І. Івасишин, В. Доронюк. Виконавська та сценічна майстерність вокалістів висвітлена в працях К. Чумакової, Т. Ткаченко. У працях дослідників В. Аванесова, В. Беспалько, О. Матвєєвої, Н. Менчинської, Г. Панченко, А. Усової, Чжу Цзюньцяо та ін. обґрунтовані наукові підходи щодо розробки системи

критеріїв та показників для оцінювання якості педагогічного процесу.

Аналіз наукової літератури дозволив зробити висновок, що наразі не визначено критерії та рівні сформованості емоційної виразності майбутніх вокалістів у процесі їх фахової підготовки. Ця проблема стала предметом нашого дослідження.

Метою статті є визначення критеріїв та показників сформованості емоційної виразності в майбутніх вокалістів відповідно до компонентів її структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїх попередніх наукових розвідках ми визначили емоційну виразність майбутнього вокаліста як заглиблення у зміст вокального твору з подальшою трансляцією істинних емоційних імпульсів, які здатні отримати емоційний відгук у глядача [9, с. 88]. Відповідно до компонентів емоційної виразності визначимо критерії та показники її сформованості.

Перш за все дамо дефініції понять «критерій» і «показник».

Критерій – це підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило [7, с. 349]. Тобто критерій виступає як певна ознака, яку можна взяти за основу класифікації. У свою чергу *показник* – це наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь [7, с. 10].

Критерій – це принцип оцінки ефективності, а показник – модель кількісної характеристики явища [1, с. 71]. Показники необхідні для того, щоб було можливо виміряти певні досліджувані явища. Визначивши показники, що відповідають кожному критерію, ми отримаємо інструмент для перевірки рівня сформованості емоційної виразності майбутніх вокалістів.

Критерії сформованості емоційної виразності майбутніх вокалістів визначаємо відповідно до її структури, яку ми розглядаємо як систему, що складається з чотирьох компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивно-аналітичного, емоційно-оцінного та практично-творчого [10].

Отже, для оцінювання рівня сформованості цих чотирьох компонентів пропонуємо відповідні критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-аналітичний, емоційно-оцінний та практично-творчий.

Мотиваційно-ціннісний критерій демонструє особистісну та соціальну мотивацію вокаліста щодо досягнення певної творчої мети та рівень усвідомлення вокалістом своєї цінності у культурному збагаченні суспільства. Стимул до

самовдосконалення, самовираження та технічного зростання підсилюється розширенням спектру загальнолюдських цінностей, через збагачення власного життєвого та виконавського досвіду та правильну оцінку власних досягнень та недоліків.

Мотиваційно-ціннісний критерій визначає ступінь ціннісного ставлення до вокально-виконавської діяльності, рівень сформованості мотивації до навчальної та пізнавальної діяльності, здатності до самостійного оволодіння знаннями про емоції у вокальному мистецтві, організації процесу самостійної роботи для реалізації програми власного саморозвитку, прагнення до вдосконалення вокальних умінь для успішної виконавської діяльності, усвідомлення цінності вокального мистецтва для культурного надбання суспільства.

Показниками критерію нами визначено:

- міра усвідомлення значення вокально-виконавської діяльності для фахового становлення;
- усвідомлення сенсу особистісного зростання та самовдосконалення;
- міра осягнення цінності вокального виконавства як особистісної, так і суспільної.

Когнітивно-аналітичний критерій є індикатором накопичення знань про сутність та особливості емоційної складової у вокальному мистецтві, а також про особливості вокально-виконавського апарата, можливості емоційної саморегуляції виконавців; він спонукає до дослідження механізму виникнення емоцій у процесі вокального навчання та виконавства.

Когнітивно-аналітичний критерій демонструє рівень оволодіння та оперування термінологією вокального виконавства, уміння застосовувати набуті знання та навички у практичній площині, пошуки шляхів засвоєння додаткових фахових умінь та навичок для власного самовдосконалення, знання сутності майбутньої фахової діяльності та аналіз досягнень на шляху до реалізації власного виконавського потенціалу.

Показниками критерію вважаємо:

- рівень засвоєння понять та термінології, володіння методами та навичками вокально-виконавської діяльності;
- здатність застосовувати набуті знання та вміння у своїй творчій діяльності;
- здатність оцінювати свою навчальну, виконавську та пізнавальну діяльність для подальшого самовдосконалення.

В основу емоційно-оцінного критерія покладено головне поняття – емоція. Це означає, що майбутній вокаліст усвідомлює значення емоції як інструмента передачі

образного змісту твору глядачам, що несе естетичну, виховну інформацію для слухачів. *Емоційно-оцінний критерій* демонструє особистісне прийняття студентом творчих цінностей, осмислення сили емоційних переживань у вокальному мистецтві та оцінне ставлення до фахових знань та до їх використання. Саме емоції наділяють вокально-виконавську діяльність справжньою цінністю.

Емоційно-оцінний критерій визначає рівень здатності аналізувати емоції, пов'язані з навчальною, виконавською, творчою діяльністю майбутнього вокаліста. Цей критерій також окреслює міру оволодіння елементами емпатійного спілкування з публікою, оцінку власних досягнень, самостійне осягнення емоційного наповнення вокального твору та виправдане використання його у сценічному перевтіленні.

Показниками критерію визначаємо:

- міру оволодіння навичками діагностики власного емоційного стану під час навчання, репетиції, виступу;
- володіння навичками емоційної саморегуляції;
- рівень оволодіння навичками емпатії.

Практично-творчий критерій визначає рівень здатності до самостійного втілення художньо-образного змісту твору завдяки використанню засобів емоційної виразності. Видатні педагоги вокального мистецтва (М. Микиша, Є. Мірошниченко, П. Голубев) підкреслюють, що зустрічаються студенти, від природи наділені відчуттям емоційної виразності, які вдало використовують природні сценічні рухи, відповідні можливості міміки, погляду, несуть емоцію глядачам за допомогою вокальних умінь та навичок. Але такі студенти є скоріше винятком і все одно потребують удосконалення своїх природних обдарувань у поєднанні з кропіткою вокальною підготовкою. На нашу думку, таке обдарування залежить від типу темпераменту, характеру, освіченості, виховання, рівня культури та світосприйняття.

Практично-творчий критерій показує рівень інтегрованих знань умінь та навичок для вирішення професійних завдань, наявність у вокально-виконавській діяльності творчих проявів та уміння креативно застосовувати набуті навички та знання, ефективність самостійної підготовки в залежності від поставлених цілей.

Показниками критерію є:

- ступінь сформованості спеціальних вокальних умінь та навичок;

- рівень оволодіння специфічними засобами емоційної виразності;
- ступінь сформованості навичок самостійної роботи студентів та їх творчих проявів, необхідних для виконавської діяльності майбутніх вокалістів.

Відповідно до обґрунтованих критеріїв та показників визначаємо такі рівні сформованості емоційної виразності: репродуктивний, продуктивний, творчий.

Репродуктивний рівень сформованості емоційної виразності майбутнього вокаліста характеризується низьким рівнем загальної вокальної підготовки та відсутністю або ж мінімальним багажем вокальних умінь та навичок. Це призводить до безрезультатного або мізерного успіху при застосуванні їх на практиці, що порушує процес засвоєння та використання специфічних засобів емоційної виразності. Складно думати про емоційне наповнення твору, втілення художнього образу, якщо немає елементарних навичок контролю над діяльністю вокально-виконавського апарату.

Продуктивний рівень сформованості емоційної виразності майбутнього вокаліста характеризується середнім рівнем вокальної підготовки, вираженими спеціальними вокально-виконавськими умінями та навичками. На цьому рівні виникають труднощі у застосуванні на практиці спеціальних вокальних умінь та навичок та виявляється недостатній рівень оволодіння специфічними засобами емоційної виразності. Недостатній багаж знань та навичок впливає на сценічне перевтілення, викликає невпевненість та дискомфорт у момент публічного виступу, порушує процес втілення художнього образу твору. Проблеми вокально-виконавського рівня знижують творчий потенціал виконавця, адже доводиться знову і знову звертатися до виправлення помилок та недоліків.

Творчий рівень сформованості емоційної виразності майбутнього вокаліста характеризується високим рівнем вокальної підготовки, чітко вираженими спеціальними вокально-виконавськими умінями та навичками. Сюди ж входить високий рівень оволодіння специфічними засобами емоційної виразності. Студенти не відчувають труднощів у застосуванні на практиці належних умінь та навичок, необхідних для виконавської діяльності та втілення художнього образу твору і можливості для емоційного спілкування з публікою. Окремим показником високого рівня вважаємо творче бачення студентами власного сценічного образу, інтерпретації та емоційної передачі вокального та емоційного наповнення твору, розуміння його глибокого

змісту через самостійне дослідження історії написання та виконання твору.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. В результаті дослідження нами було визначено критерії сформованості емоційної виразності майбутніх вокалістів, а саме: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-аналітичний, емоційно-оцінний та практично-творчий. Відповідно до критеріїв розроблено показники, які є мірилом визначення сформованості емоційної виразності. На основі критеріїв та їх показників розроблено три рівні сформованості емоційної виразності: репродуктивний, продуктивний, творчий, а також наведено їхню характеристику.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Брокгауз Ф. А. Иллюстрированный энциклопедический словарь. Современная версия / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – Москва : Эксмо, 2008. – 703 с.
2. Гонтаренко Н. Б. Сольное пение: Секреты вокального мастерства: метод. пособие / Н. Гонтаренко. – Ростов -на-Дону : Феникс, 2006. – 155 с.
3. Гринь Л. О. Діагностика сформованості вокальної майстерності майбутнього актора музично-драматичного театру. Наукове видання. Методичні рекомендації / Загальна редакція Г. В. Локарева – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – 85 с.
4. Івасишин І. Музично-виконавська діяльність як засіб творчого розвитку особистості / І. Івасишин // Гірська школа Українських Карпат. – 2014. – №11. – С. 153–156.
5. Микиша М. В. Практичні основи вокального мистецтва / М. В. Микиша – Київ : Музична Україна, 1971. – 89 с.
6. Саїк Г.Ф. Формування виконавської майстерності у студентів на основі активізації емоційно-естетичного переживання музики: автореф.... канд. пед. наук: 13.00.02. / Г.Ф. Саїк. – Київ, 2000. – 19 с.
7. Словник української мови: в 11 томах. – Том 7, 1976. – С. 10.
8. Ткаченко Т. В. Формування вокально-сценічної культури студентів мистецьких факультетів педагогічних вузів : монографія / Т. В. Ткаченко – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. – 307 с.
9. Шпирка А. О. Методичні аспекти розвитку навичок емоційної виразності вокаліста на заняттях з постановки голосу / А. О. Шпирка // Стратегії підвищення якості мистецької освіти в контексті змін сучасного соціокультурного простору. Матеріали і тези I Міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2017. – С. 86–89.
10. Шпирка А. О. Структурні компоненти емоційної виразності майбутнього вокаліста /

Аліна Олегівна Шпирка. // Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі. – Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018. – №3. – С. 36–42.

REFERENCES

1. Brokgauz, F. A., & Efron, I. A. (2008). *Illyustrirovannyiy entsiklopedicheskiy slovar. Sovremennaya versiya*. [Illustrated Encyclopedic Dictionary. Modern version]. Moskva.
2. Gontarenko, N. B. (2006). *Solnoe penie: Sekretyi vokalnogo maysterstva: metod, posobie*. [Solo singing: Secrets of vocal mastery: method, manual]. Rostov -na-Donu.
3. Hryn, L. O. (2014). *Diahnostyka sformovanosti vokalnoi maisternosti maibutnoho aktora muzychno-dramatichnoho teatru. Naukove vydannia. Metodychni rekomendatsii*. [Diagnosis of the formation of vocal mastery of the future actor of the musical and drama theater. Scientific publication. Guidelines]. Zaporizhzhia.
4. Ivasyshyn, I. I. (2014). *Muzychno-vykonavska diialnist yak zasib tvorchoho rozvytku osobystosti*. [Musical-performing activity as a means of creative personality development]. Kyiv.
5. Mykysha, M. V. (1971). *Praktychni osnovy vokalnoho mystetstva*. [Practical foundations of vocal art]. Kyiv.
6. Saik, H. F. (2000). *Formuvannia vykonavskoi maisternosti u studentiv na osnovi aktyvizatsii emotsiino-estetychnoho perezhyvannia muzyky*. [Formation of mastery of students on the basis of intensifying the emotional and aesthetic experience of music]. Kyiv .
7. *Slovyuk ukrainskoi movy: v 11 tomakh (7th ed.)*. [Dictionary of Ukrainian: in 11 volumes]. (1976). Kyiv.
8. Tkachenko, T. V. (2016). *Formuvannia vokalno-stsenichnoi kultury studentiv mystetskykh fakultetiv pedahohichnykh vuziv : monohrafiia*. [Formation of vocal and stage culture of students of art faculties of pedagogical universities: monograph]. Kharkiv.
9. Shpyrka, A. O. (2017). *Metodychni aspekty rozvytku navychok emotsiinoi vyraznosti vokalista na zaniattiakh z postanovky holosu*. [Methodological aspects of developing vocalists' emotional expressiveness skills at voice training classes]. Odessa.
10. Shpyrka, A. O. (2018). *Strukturni komponenty emotsiinoi vyraznosti maibutnoho vokalista*. [Structural components of the emotional expressiveness of the future vocalist]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ШПИРКА Аліна Олегівна – аспірант кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: Методика формування

емоційної виразності майбутніх вокалістів на заняттях сольного співу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHPYRKA Alina Olegovna – Post-Graduate Student of the Department of Theory and Music Art Methodology of the Institute of Arts of the Borys

Grinchenko Kyiv University.

Circle of scientific interests: Method of formation of emotional expressiveness of future vocalists in classrooms of solo singing.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2019 р.

УДК 378.147+004.853

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-224-228

ОЖИНДОВИЧ Людмила Михайлівна –

молодший науковий співробітник

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7697-6948>

e-mail: fia.ozhyndovych@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОБЛЕМНО/ПРОЄКТНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ НА ПРИКЛАДІ КУРСУ «СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ ВМІСТОМ ВЕБ-САЙТІВ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ТА ІТ-СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Важливою складовою модернізації та професійного реформування вищої освіти в Україні є впровадження та використання новітніх методик і технологій навчання. Нові підходи до формування професійної компетентності майбутніх фахівців мають максимально підготувати їх до реальних умов практичної діяльності, підвищити конкурентоспроможність на ринку праці та сприяти розкриттю власного потенціалу. Водночас слід враховувати специфіку навчальних дисциплін і особливості кожного студента, щоб досягти оптимальних результатів професійної підготовки. Одним із таких підходів, що активно впроваджується і використовується за кордоном та на теренах нашої країни, відповідає потребам сучасної освіти, є проблемно/проектно орієнтоване навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика професійної підготовки майбутніх технічних фахівців та інженерів, унаслідок виникнення, впровадження нових, удосконалення та використання існуючих технологій, є особливо актуальною. Питання організації професійної підготовки у ЗВО на засадах проектно орієнтованого навчання у своїх працях розглядають Г. Луценко, Л. Савченко, О. Карабін, З. Шацька, Є. Полат, О. Пехота, С. Шевцова.

Особливості використання методик проблемного навчання досліджуються науковцями В. Ткачуком, О. Савченко, В. Масичем, Н. Дмитренко, І. Сліпухіною, О. Калініченко, Т. Туркот.

Ознайомлення з досвідом і результатами досліджень вітчизняних викладачів-науковців спонукає до нових пошуків продуктивних технологій для комплексного формування загальних та фахових компетентностей майбутніх фахівців. Поєднання проектно та проблемно орієнтованих підходів навчання для підготовки студентів ЗВО технічних та ІТ-спеціальностей є однією із таких технологій, що потребує детальнішого вивчення та досліджень.

Мета статті – опис авторського досвіду щодо застосування проблемно/проектно орієнтованих технологій навчання для викладання дисциплін професійного спрямування та формування загальних і фахових компетентностей у студентів технічних й ІТ-спеціальностей на прикладі курсу «Системи керування вмістом веб-сайтів».

Виклад основного матеріалу дослідження. Курс «Системи керування вмістом веб-сайтів» входить до освітніх програм підготовки студентів за низкою технічних й ІТ-спеціальностей, його специфікою є швидке опанування теоретичного матеріалу та практична реалізація завершеного продукту розробки. Освоєння курсу передбачає формування технічних завдань, планування їх виконання, управління наявними ресурсами та презентацію отриманих результатів. У порівнянні з фундаментальними дисциплінами, використання проектної діяльності студентів для вивчення курсу «Системи керування вмістом веб-сайтів», дало змогу у більшій мірі визначити можли-

вості і переваги впровадженної технології.

Проектна діяльність спрямована на виконання проектів та виступає інструментом для створення унікальних передумов особистісного та професійного саморозвитку, набуття майбутніми фахівцями навичок орієнтуватися в освітньому просторі, узагальнювати теоретичні знання та об'єднувати їх у фахові вміння, самостійно конструювати та інтегрувати свою діяльність в осягненні прогресивно нового загалом і у професійній галузі [1].

Робота над проектами є незамінним засобом для отримання практичного досвіду, умінь та навичок. За проектною технологією навчання передбачається вирішення наявної проблеми дослідницьким шляхом, що вимагає комплексних знань та навичок пошуку необхідної інформації.

Таким чином, проектне і проблемне навчання утворюють комплексне поєднання, коли активізувати пізнавальну діяльність студентів здатна проблемна ситуація [13], а отримати теоретичну підготовку і практичні навички допоможе виконання проектів.

Проблемна ситуація – це ситуація, для оволодіння якою окремих суб'єкт (або колектив) має знайти і застосувати нові для себе знання чи спосіб дій [5]. Саме це мотивує студентів, зацікавлює і дає поштовх для отримання необхідних та нових знань.

На зазначених засадах був розроблений курс «Системи керування вмістом веб-сайтів» з практичним використання технологій проблемно/проектно орієнтованого навчання.

За даними лабораторії досліджень веб-технологій W3Techs провідної австрійської консалтингової компанії Q-Success станом на січень 2019 року WordPress (32,2%) і Joomla (2,9%) посідають перше та друге місце відповідно у світовому рейтингу найбільш використовуваних CMS [6].

Створення сайту на ядрі однієї з CMS і є завданням проектною діяльності студентів в курсі, що розглядається. У процесі його виконання, студенти опановують загальні засади проектування і побудови сайту, розробляють його концепцію, підбирають контент, ознайомлюються з перевагами й недоліками запропонованих CMS, обирають систему для реалізації власного проекту та створюють власне діючі повноцінні сайти. Нами було визначено вимоги до продукту проекту, що відповідають сучасним тенденціям веб-розробки.

У рамках курсу «Системи керування вмістом веб-сайтів» для студентів підібрані навчальні матеріали у вигляді відео-уроків, покрокових інструкцій та окремих статей щодо опанування навичок роботи з CMS,

проектування сайтів та сучасних тенденцій зі створення стартапів.

Реалізація проекту з розробки сайту розділена на окремі види робіт, що наведені в таблиці 1 [3]:

Таблиця 1

Види робіт над проектом

BP-1	Огляд сучасних популярних веб-ресурсів та засобів розробки веб-сайтів
BP-2	Вибір CMS. Опрацювання технічної документації
BP-3	Вибір теми проекту. Розробка технічного завдання. Проектування структури сайту
BP-4	Встановлення CMS на хостинг, створення бази даних. Налаштування конфігурації сайту
BP-5	Функціонал сайту. Підбір, встановлення та налаштування компонентів, модулів і плагінів
BP-6	Дизайн сайту. Підбір шаблону. Встановлення та адаптація шаблону. Налаштування віджетів. Обробка зображень та інших медіа
BP-7	Контент сайту. Створення публікацій та меню сайту Наповнення сайту контентом. Призначення ролей користувачів, модерація коментарів
BP-8	Тестування функціональних можливостей сайту. Відлагодження роботи сайту
BP-9	Підготовка опису проекту та демонстраційних матеріалів. Презентація сайту
BP-10	Оцінювання проектів колег та власного проекту згідно поставлених вимог до проекту та критерій оцінок

Виділені види роботи над проектом, що виконується при вивченні курсу «Системи керування вмістом веб-сайтів», сприяють опануванню студентами загальних і фахових компетентностей та зв'язані з програмними результатами навчання, що передбачені освітніми програми спеціальностей. У межах масштабного європейського проекту «Гармонізація освітніх структур у Європі» (проект Tuning), що наразі є актуальним для розгляду науковцями при розробці підходів до модернізації навчальних програм на всіх освітніх циклах, розрізняють три типи загальних компетентностей: інструментальні, міжособистісні та системні. Відповідність формування загальних за типами та фахових компетентностей видам проектних робіт представлена у таблиці 2 [2].

Оцінювання проектів здійснюється спільно викладачем та студентами, що сприяє розвитку в студентів навичок об'єктивного оцінювання професійних якостей інших виконавців за визначеними критеріями, а також підвищує об'єктивність оцінки за виконану роботу. Основними компонентами, за якими здійснюється оцінювання проекту є: функціональні можливості, дизайнерське оформлення, наповненість контентом, презентація сайту. Для зручності оцінювання застосовуються ресурси Google Форм (рис. 2).

Таблиця 2

Матриця забезпечення загальних, фахових компетентностей та програмних результатів навчання відповідними видами роботи над проектом

Загальні компетентності	Види робіт									
	ВР-1	ВР-2	ВР-3	ВР-4	ВР-5	ВР-6	ВР-7	ВР-8	ВР-9	ВР-10
Інструментальні компетентності										
Абстрактне мислення, аналіз та синтез	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Планування, управляти часом			+				+	+		
Розуміння предметної області та професії		+	+	+	+	+	+	+	+	+
Використання ІКТ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Пошук, оброблення та аналіз інформації	+	+	+	+	+	+		+		
Приймати обґрунтовані рішення		+	+	+	+	+	+	+	+	+
Виявляти та вирішувати проблеми		+	+	+	+	+	+	+	+	+
Міжособистісні компетентності										
Критичність і самокритичність								+		+
Командна робота				+	+	+	+	+	+	
Міжособистісна взаємодія				+	+	+	+	+		+
Спілкування з нефахівцями своєї галузі							+		+	+
Цінування та повага мультикультурності							+	+	+	+
Системні компетентності										
Застосування знань на практиці			+	+	+	+	+	+	+	+
Розробка та управління проектами			+	+	+	+	+	+	+	+

Вчитися і бути сучасно навченим	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Креативність			+		+	+	+		+	
Працювати самостійно	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Дух підприємництва, ініціативність			+	+	+	+	+	+	+	+
Адаптація та дії в новій ситуації	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Відповідальність			+	+	+	+	+	+	+	+
Забезпечення якості виконуваних робіт									+	+
Мотивація									+	+
Фахові компетентності										
Володіння дослідницьким і методами		+	+	+	+	+			+	+
Використовувати математику			+	+	+	+	+	+	+	+
Використовувати спеціальне ПЗ				+	+	+	+	+		
Застосовувати комп'ютерні технології	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Розробляти технічне завдання			+						+	
Налагоджувати ПЗ			+	+	+	+	+	+		
Супровід автоматизованих систем				+	+	+	+	+		+
Враховувати аспекти різних сфер діяльності під час формування технічних рішень			+	+				+	+	+

Результати оцінювання зручно виводяться в Google Таблицю, у якій викладач проводить обрахунки середніх значень оцінок за кожним критерієм та середнє значення оцінки за кожен сайт від студентів, а також порівнює ці оцінки з власними. На основі цього порівняння виставляється загальна оцінка за курс з переведенням у 100-бальну шкалу (рис. 3).

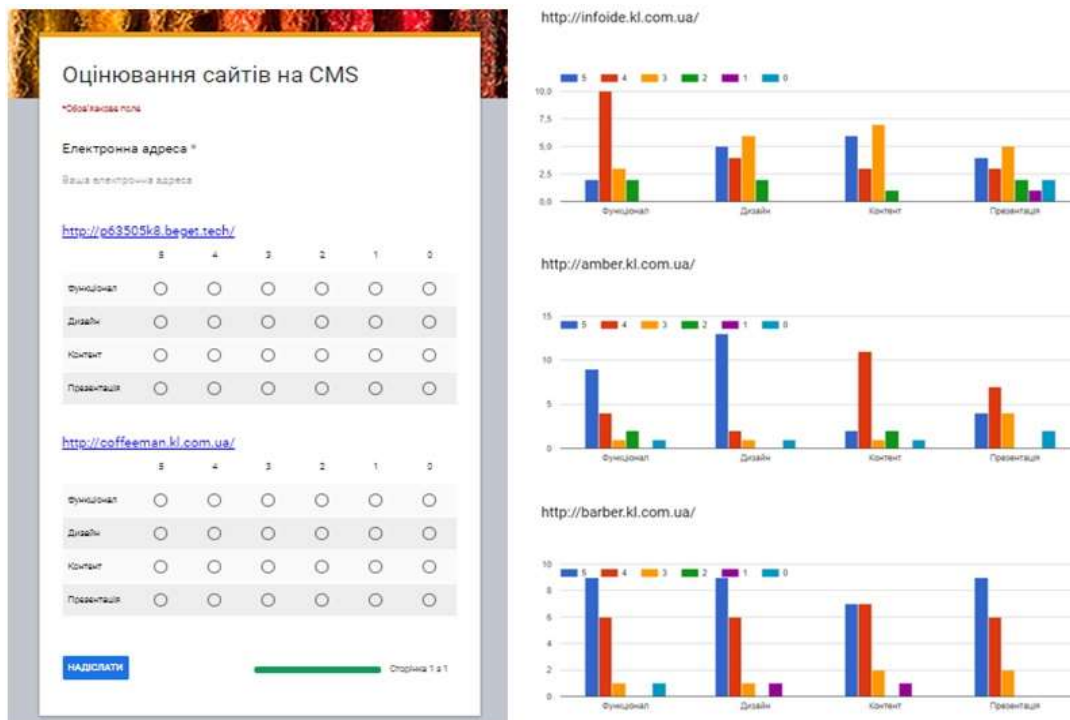

Рис. 2

	http://bmw-diller.zzz.com.ua/				http://techpriest.to.ua/				http://dogs.kl.com.ua/				http://mayud.zzz.com.ua/				http://wordpresscar.zzz.com.ua/				http://arby3.zzz.com.ua/							
	Функционал	Дизайн	Контент	Презентація	Функционал	Дизайн	Контент	Презентація	Функционал	Дизайн	Контент	Презентація	Функционал	Дизайн	Контент	Презентація	Функционал	Дизайн	Контент	Презентація	Функционал	Дизайн	Контент	Презентація				
	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	4	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5
	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
	4	5	4	5	5	5	5	5	3	4	5	3	4	5	5	3	5	5	5	5	5	3	4	3	3	3	3	3
	5	5	5	5	4	3	5	5	5	5	5	4	4	5	5	4	4	5	5	5	4	5	5	4	4	5	5	4
	5	5	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	4	5	5	4	4	5
	4	4	5	5	5	5	4	5	5	5	5	4	4	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5
	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
	4	5	5	5	4	4	4	4	5	5	5	5	4	4	4	4	4	4	5	5	5	4	4	5	5	4	4	5
<= 4,3 — 3	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	4	5	5	5	4	5	5
4.31-4.69 — 4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5
4.7 <= — 5	4	5	4	5	4	4	5	4	4	4	4	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	4	5	5	4	5	5
	4.67	4.87	4.73	5.00	4.67	4.33	4.60	4.93	4.60	4.67	4.80	4.73	4.27	4.67	4.73	3.93	4.80	4.73	4.60	4.80	4.60	4.47	4.47	4.73				
	4,82				4,63				4,70				4,40				4,73				4,57							
Оцінка студентів	5				4				5				4				5				4							
Оцінка викладача	4				5				4				3				4				5							
Остаточна оцінка	4				5				4				3				5				5							
Бали	89				90				85				74				90				90							

Рис. 3

Слід зауважити, що на відміну від оцінювання виконаних задач з фундаментальних дисциплін, які мають правильне і неправильне розв'язання, у дисциплін пов'язаних з технічною розробкою та програмуванням не буває правильного чи неправильного вирішення, а існують різні підходи до реалізації поставлених завдань, особливо, коли це стосується не лише програмного коду чи оптимальних технічних рішень, а й візуалізації.

Саме тому, щоб об'єктивно оцінити виконання розроблених проєктів, доречно

залучати до оцінювання не одну людину (навіть викладача), а аудиторію осіб, які в достатній мірі компетентні чи мають причетність до виконання подібних завдань.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Загалом організація вивчення курсу «Системи керування вмістом веб-сайтів» на засадах проєктно/проблемно орієнтованого навчання позитивно впливає на навчальну активність студентів, сприяє засвоєнню навчального матеріалу на високому рівні, мотивує здорову конкуренцію та обмін досвідом між

студентами, а також сприяє втіленню міждисциплінарних проєктів на основі отриманих знань та практичних навичок.

Аналіз наведених даних щодо формування загальних і предметних компетентностей майбутніх фахівців у ході вивчення курсу «Системи керування вмістом веб-сайтів» також свідчить про ефективність і переваги використання проєктно/проблемно орієнтованих технологій навчання. Водночас виявлено потребу в нових дослідженнях стосовно означених проблем і впровадження проєктно/проблемно орієнтованих методик навчання до переважної більшості навчальних дисциплін професійного спрямування підготовки студентів технічних та ІТ-спеціальностей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Карабін О. Й. Проєктна діяльність у формуванні професійного саморозвитку майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій. Молодий вчений. 2016. № 12.1. – С. 436–440.
2. Луценко Г. професійна підготовка майбутніх інженерів на засадах проєктно орієнтованого навчання: моног. / Г. Луценко; за редакцією Н. А. Тарасенкової – Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2017. – 296 с.
3. Ожиндович Л. М. Формування загальних та фахових компетентностей у студентів технічних спеціальностей на засадах проблемно/проєктно орієнтованого навчання при вивченні курсу «системи керування вмістом веб-сайтів» // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті: стан, досягнення, перспективи розвитку», 11-17 березня 2019 р. – Черкаси. – 2019. – С. 255–261.
4. Ткачук В. В., Савченко О. О. Особливості активізації пізнавальної діяльності студентів шляхом проблемного викладання лекційного матеріалу. Праці Таврійського державного агротехнологічного університету. Мелітополь, 2018. Вип. 21 – С. 199–203.
5. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посібн. / Т. І. Туркот. – К.: Кондор, 2011. – 628 с.
6. Content Management Systems. W3Techs – World Wide Web Technology Surveys. URL: <https://w3techs.com/> (Last accessed: 31.10.2019).

REFERENCES

1. Karabin, O. Y. (2016). *Proektna diialnist u formuvanni profesiinoho samorozvytku maibutnikh fakhivtsiv u haluzi informatsiinykh tekhnolohii. Molodyi vchenyi*. [Project activity in formation of professional self-development of future specialists in the field of information technologies. Young scientist]
2. Lutsenko, G. (2017). *Profesiina pidhotovka maibutnikh inzheneriv na zasadakh proektno oriientovanoho navchannia*. [Professional training of future engineers on the basis of project-oriented training]. Cherkasy.
3. Ozhyndovych, L. M. (2019). *Formuvannia zahalnykh ta fakhovykh kompetentnosti u studentiv tekhnichnykh spetsialnosti na zasadakh problemno/proektno oriientovanoho navchannia pry vyvchenni kursu «Systemy keruvanniam vmistom veb-saitiv»*. [Formation of general and professional competencies of the students of technical specialties on the basis of problem / project-oriented training in studying the course «Websites Content Management Systems»]. Cherkasy.
4. Tkachuk, V. V., & Savchenko, O. O. (n.d.). *Osoblyvosti aktyvizatsii piznavalnoi diialnosti studentiv shliakhom problemnoho vykladannia leksiinoho materialu*. [Features of activating cognitive activity of students through problem teaching of lecture material]. Melitopol.
5. Turkot, T. I. (2011). *Pedahohika vyshchoi shkoly* [Pedagogy of high school]. Kiev.
6. *Content Management Systems*. (2019). Retrieved from W3Techs - World Wide Web Technology Surveys: <https://w3techs.com/>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ОЖИНДОВИЧ Людмила Михайлівна – молодший науковий співробітник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: розробка та підтримка сайтів на CMS, впровадження ІКТ в навчальний процес.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

OZHYNDOVYCH Liudmyla Mykhailivna – Junior Scientific Researcher the Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy.

Circle of scientific interests: development and support of sites on the CMS, implementation of ICT in the educational process.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2019 р.

АНОТАЦІЇ

ВАСИЛЕНКО Володимир Аркадійович. ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПОГЛЯДИ Г. ДЖ. УЕЛЛСА

У статті розглянуто педагогічну діяльність та погляди видатного англійського письменника-фантаста та соціального мислителя Герберта Джорджа Уеллса за такими аспектами: як шкільного вчителя, журналіста та рецензента, автора науково-популярних творів і статей, дитячого письменника і теоретика кардинальної перебудови суспільства і міжнародних відносин за допомогою універсальної освіти і виховання. Особливу увагу було приділено актуальності ідей і положень педагогічної концепції Г. Дж. Уеллса і перспективам їх застосування у сучасних умовах.

Ключові слова: освіта, школа, коледж, університет, інформаційний зміст освіти, стандартизація, учитель-професіонал, світова держава, освітня реконструкція, всесвітня енциклопедія.

ВАСИЛЕНКО Владимир Аркадьевич. ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ВЗГЛЯДЫ Г. Дж. УЭЛЛСА

В статье рассмотрены педагогическую деятельность и взгляды выдающегося английского писателя-фантаста и социального мыслителя Герберта Джорджа Уэллса по таким аспектам: как школьного учителя, журналиста и рецензента, автора научно-популярных произведений и статей, детского писателя и теоретика кардинальной перестройки общества и международных отношений посредством универсального образования и воспитания. Особое внимание было уделено актуальности идей и положений педагогической концепции Г. Дж. Уэллса и перспективам их применения в современных условиях.

Ключевые слова: образование, школа, колледж, университет, информационное содержание образования, стандартизация, учитель-профессионал, мировая держава, образовательная реконструкция, всемирная энциклопедия.

VASYLENKO Volodymyr Arkadiyovych. PEDAGOGICAL ACTIVITY AND VIEWS OF H. G. WELLS

The article deals with the pedagogical activities and views of the prominent English science fiction writer and social thinker Herbert George Wells in the following aspects: as a school teacher, journalist and reviewer, author of popular works and articles, children's writer and theorist of cardinal reconstruction of society and international relations with the help of universal education and upbringing. Particular attention was paid to the relevance of ideas and principles of the pedagogical concept of H. G. Wells and the prospects of their application in modern conditions.

As a social reformer, H. G. Wells saw education as a major means of creatively transforming life. For him, education is the only way to improve life evolutionarily, without revolutions and violence. For the proponent of evolutionary theory of human development, the pupil of Thomas Huxley, education that constantly takes into account the demands of time, anticipates future change - the only way to survive as a species. Wells emphasized that education is not for the individual, but for the family, species and humanity as a whole. According to Wells, education is a true eugenics, with its dream of bringing out the perfect person. It aims to perform the functions of social filter and lift.

Reproduction and dissemination of the best examples of pedagogical experience is an important condition for rational and economical organization of educational processes. According to H. G. Wells there are as few good teachers as there are good artists. A truly talented teacher is a very valuable resource that needs to be treated with care and used with maximum efficiency.

H. G. Wells' conception of the world was the result of a unique combination of scientific thinking brought up by the study of the exact sciences, the great book erudition, the creative imagination of the science-fiction writer and philosophical insight. Today, his ideas about continuing school education for at least up to 14 years have become commonplace in scientific discussions, so as not to artificially interrupt the process of social adulthood, which is the key to a conscious choice of life path. The need to learn all life. Bringing education out of school and university classrooms. The bold use of new means of obtaining, processing, storing and delivering a standardized, accurate, constantly updated knowledge to an unlimited number of people who want to know from a publicly available, supranational, non-profit Knowledge Center. Wells' World Encyclopedia (World Brain) has been implemented today as Wikipedia. And many of his predictions, and there is no doubt, are still awaiting their implementation.

Keywords: education, school, college, university, informative content of education, standardization, professional teacher, world state, educational reconstruction, world encyclopedia.

ДЕФОРЖ Ганна Володимирівна, ЧЕРЕДНИК Діана Степанівна. ФОРМУВАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАТОРСЬКИХ УМІНЬ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ З ХІМІЇ В НАВЧАННІ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

У статті розглядаються особливості формування експериментаторських вмінь та навичок студентів шляхом організації лабораторних робіт. Обґрунтовується зміст, структура та завдання лабораторних робіт з хімії в процесі практичної підготовки майбутніх спеціалістів. Навчальний хімічний експеримент – це метод навчання, в основі якого лежить науковий підхід, який формує науковий світогляд людини.

Ключові слова: хімія, експеримент, лабораторна робота, наука, дослід.

ДЕФОРЖ Анна Владимировна, ЧЕРЕДНИК Диана Степановна. ФОРМИРОВАНИЕ ЭКСПЕРИМЕНТАТОРСКИХ УМЕНИЙ ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ ЛАБОРАТОРНЫХ РАБОТ ПО ХИМИИ В ОБУЧЕНИИ ЕСТЕСТВЕННЫМ НАУКАМ

В статье рассматриваются особенности формирования экспериментаторских умений и навыков студентов путем организации лабораторных работ. Обосновывается содержание, структура и задачи лабораторных работ по химии в процессе практической подготовки будущих специалистов. Учебный химический эксперимент – это метод обучения, в основе которого лежит научный подход, который формирует научное мировоззрение человека.

Ключевые слова: химия, эксперимент, лабораторная работа, наука, опыт.

DEFORZH Hanna Volodymyrivna, CHEREDNYK Diana Stepanivna. FORMING OF EXPERIMENTAL SKILLS DURING THE CARRYING OUT OF LABORATORY WORK ON CHEMISTRY IN TEACHING NATURAL SCIENCES

The article deals with the peculiarities of forming the experimental skills and students' abilities by organizing laboratory work. The content, structure and tasks of laboratory work on chemistry in the process of practical training of future specialists are substantiated. An educational chemical experiment is a method of teaching based on a scientific approach that shapes the scientific worldview of a man. It is the chemical experiment that is the primary source of knowledge, it shows the connection of theory with practice, promotes forming of practical skills of students, their experimental skills, develops, refines and consolidates previously obtained theoretical knowledge. The laboratory experiment in chemistry is one of the means of demonstrating and performing laboratory and practical work. The study of chemistry is impossible without the use of this special training tool, which is classified as practical. An important feature of chemical experiment as a means of cognition is that when observing and performing experiments independently, students have the opportunity to become acquainted not only with specific objects of chemical science but also with the processes of qualitative change of substances. It allows to know the diversity of the nature of chemical compounds, to accumulate facts for comparisons, generalizations, conclusions in order to realize the ability to actually manage complex chemical transformations.

Keywords: chemistry, experiment, laboratory work, science, laboratory experiment.

ІЛІАДІ Олександр Іванович, ГРОМКО Тетяна Василівна. ТЕСТУВАННЯ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ КОНТРОЛЮ ЗАСВОЄННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ СТУДЕНТАМИ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Тестування сприяє виробленню практичних навичок та умінь, необхідних для свідомого використання мовних засобів, а також навичок логічного мислення та активізації розумової діяльності. Тести укладаються на матеріалі конкретної теми для перевірки рівня сформованості певних навичок або вмінь. Прикладом такого підходу демонструються укладені авторами збірники тестових завдань для модульного контролю з дисциплін «Українська мова за професійним спрямуванням» та ін. (для нефілологічних факультетів) «Комунікативні технології», «Технології мовної комунікації». Результати тестового контролю дають можливість оцінити не тільки здібності і ступінь старанності студента, а й уміння викладача правильно вибудувати програму навчання, використати прийоми індивідуалізації навчання тощо.

Ключові слова: тест, тестування, мовна компетенція, лінгводидактика, українська мова за професійним спрямуванням.

ИЛИАДИ Александр Иванович, ГРОМКО Татьяна Васильевна. ТЕСТИРОВАНИЕ КАК ОДНА ИЗ ФОРМ КОНТРОЛЯ ОСВОЕНИЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА СТУДЕНТАМИ ГУМАНИТАРНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Тестирование способствует выработке практических навыков и умений, необходимых для сознательного использования языковых средств, а также навыков логического мышления и активизации умственной деятельности. Тесты составляются на материале конкретной темы для проверки уровня сформированности определенных навыков или умений. Примером такого подхода демонстрируются составлены авторами сборники тестовых заданий для модульного контроля по

дисципліне «Український мовний професійної спрямованості» і др. (для нефілологічних факультетів) «Комунікативні технології», «Технології мовної комунікації». Результати тестового контролю дають можливість оцінити не тільки здібності і ступінь усердя студента, але і вміння вчителя правильно побудувати програму навчання, використовувати прийоми індивідуалізації навчання і тому подібне.

Ключові слова: тест, тестування, мовна компетенція, лінгводидактика, український мовний професійної спрямованості.

ILIADI Alexandr Ivanovych, HRONKO Tetiana Vasylivna. TESTING AS ONE OF THE FORMS OF CONTROL OF THE IMPLEMENTATION OF LINGUISTIC MATERIAL BY STUDENTS OF THE HUMANITIES (course «Ukrainian for Professional Purpose»)

Testing as one of the effective forms of control of the linguistic material mastering plays a leading role in foreign and domestic methodical technique. Testing is the way, making to development of practical skills, are needed for conscious usage of linguistic means and skills of logical thinking and means of mental activities intensification. Tests are based on a topic-specific material to test the level of development of a particular skill or ability. An example of this approach can be testing for unit control disciplines «Ukrainian language for professional orientation», «Modern Ukrainian language with practical work», «Basics of rhetoric», «Rhetoric (for non-philological faculties)», «Communication Technologies», «Technologies of Language Communication», published by authors earlier. Results of testing control enable value not only ability and degree of diligence of a student, but also ability of a teacher to correctly organize the education program, use techniques of individualization of training and much more.

Integration processes, which are becoming more and more active at the present stage, indicate that the quality of education is becoming increasingly important. Control, assessment and training are seen as components of a single educational process, and there is an increasing link between control and learning. The systematic conduct of test control during employment at higher education institutions gives the opportunity to gradually form competitive specialists in the modern labor market, ready to apply the accumulated luggage of knowledge in further professional life.

Testing students' knowledge is one of the most difficult issues in teaching methods. Pedagogical experience has shown that, in combination with other types of testing, the use of test tasks is a rather effective tool that stimulates students' preparation for each class and increases their motivation for the subject under study. There are a number of benefits to testing. These include: the ability to control the work of each student; the possibility of systematic test control at all stages of the learning process; ability to cover all sections of the curriculum; objectivity of test control; possibility of conducting traditional and computerized testing; uniform requirements for all students; high reliability of test control; high validity of test control based on the involvement of all didactic units of the training program in the tasks of the tests.

Integration processes, which are becoming more and more active at the present stage, indicate that the quality of education is becoming increasingly important. Control, assessment and training are seen as components of a single educational process, and there is an increasing link between control and learning. The systematic conduct of test control during employment at higher education institutions gives the opportunity to gradually form competitive specialists in the modern labor market, ready to apply the accumulated luggage of knowledge in further professional life.

Keywords: test, testing, linguistic competence, linguo didactics, Ukrainian for Professional Purpose.

БІДА Олена Анатоліївна, МОЙСЄВ Василь Володимирович, ГРЕБА Ілдіко Золтанівна. СФОРМОВАНІСТЬ ПАТРІОТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

У статті доведена думка про те, що розбудова України як незалежної, суверенної держави вимагає виховання громадянина-патріота, здатного жити й працювати в умовах демократії, забезпечувати соборність України, відчувати постійну відповідальність за себе, свій народ, країну, прагнути здійснити реальний внесок у реформаторські процеси. Розкрита головна мета закладів освіти у системі виховної роботи. Подано завдання патріотичного виховання особистості. Обґрунтовано зміст патріотичного виховання на сучасному етапі та основні характеристики змісту патріотизму.

Ключові слова: громадянська відповідальність, патріотичні якості, виховання громадянина-патріота, система виховної роботи, активна громадянська позиція.

БИДА Елена Анатольевна, МОЙСЕЕВ Василий Владимирович, ГРЕБА Ильди́ко Золтановна. СФОРМИРОВАННОСТЬ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ КАК ОСНОВА ВОСПИТАНИЯ ГРАЖДАНСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В СИСТЕМЕ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ

В статье доказана мысль о том, что развитие Украины как независимого, суверенного государства требует воспитания гражданина-патриота, способного жить и работать в условиях демократии, обеспечивать соборность Украины, чувствовать постоянную ответственность за себя, свой народ, страну, стремиться осуществить реальный вклад в реформаторские процессы. Раскрыта главная цель учебных заведений в системе воспитательной работы.

Ключевые слова: гражданская ответственность, патриотические качества, воспитание гражданина-патриота, система воспитательной работы, активная гражданская позиция.

VIDA Olena Anatoliivna, MOYSIEV Vasilyi Volodymyrovych, GREBA Ildiko Zolotivna. THE FORMATION OF PATRIOTIC QUALITIES AS THE BASIC EDUCATION OF CIVIL RESPONSIBILITY IN THE EDUCATIONAL SYSTEM

The article argues that the development of Ukraine as an independent, sovereign state requires the education of a citizen-patriot, able to live and work in a democracy, to ensure the unity of Ukraine, to feel constant responsibility for himself, his people, the country, to strive to make a real contribution to reform processes. The main purpose of educational institutions in the educational system is revealed. The task of patriotic education of personality is presented. The content of patriotic education at the present stage and the main characteristics of the content of patriotism are substantiated.

The main methodological positions that are taken into account in designing the structure and dynamics of the formation of civil liability of the individual are distinguished.

The structure of civil responsibility as a coherent system is outlined, comprising three subsystems that characterize the natural, social and systemic qualities of citizenship, interconnected hierarchically and synergistically.

The constituent elements of the structural part of the model of civic personality culture are analyzed.

The modern modernization of the education system, which led to the emergence of new type of educational institutions, requires the search for new pedagogical technologies that can ensure the formation of a patriot citizen with an active civic position, which provides not only students with knowledge of the rights and responsibilities of citizens, their belief in the ability democratic transformation of society, the formation of high moral-will, patriotic qualities and feelings, but also the manifestation of motivated civic actions, actions.

Modern modernization of the education system requires the search for new pedagogical technologies that can ensure the formation of a citizen with an active patriotic position, which involves not only mastering Ukrainians knowledge about the rights and responsibilities of citizens, convincing them of the expediency of democratic changes in society, formation of high moral standards. qualities and feelings, but also the manifestation of motivated civil actions, actions. To develop and introduce into the educational process a teaching and methodological complex, which should include manuals that will facilitate patriotic upbringing in the system of educational work of students.

Keywords: civic responsibility, patriotic qualities, education of patriot citizen, educational system, active civic position.

ІВАНИЦЬКИЙ Олександр Іванович. ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті дано визначення цифрової компетентності вчителя фізики як здатності особистості доцільно, критично і безпечно у процесі професійної діяльності обирати, створювати та змінювати цифрові ресурси, керувати ними, захищати та поширювати їх, застосовувати у процесі навчання учнів фізики, розширюючи можливості учнів та сприяючи формуванню їхньої цифрової компетентності. Виділено структурні складові цифрової компетентності вчителя фізики: інформаційна та медіакомпетентність, комунікативна компетентність та технічна компетентність. Розглянуто мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та корегувальний аспекти формування цифрової компетентності майбутніх вчителів фізики.

Ключові слова: цифрова компетентність, майбутній вчитель фізики, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційно-освітнє середовище, компетентність.

ІВАНИЦЬКИЙ Олександр Іванович. ФОРМИРОВАНИЕ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ФИЗИКИ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

В статье дано определение цифровой компетентности учителя физики как способности личности целесообразно, критично и безопасно в процессе профессиональной деятельности выбирать, создавать и изменять цифровые ресурсы, управлять ими, защищать и распространять их, применять в процессе обучения учащихся физике, расширяя возможности учеников и способствуя формированию их цифровой компетентности. Выделены структурные составляющие цифровой компетентности учителя физики: информационная и медиакомпетентность,

коммуникативная компетентность и техническая компетентность. Рассмотрен мотивационный, когнитивный, деятельностный и коррекционный аспекты формирования цифровой компетентности будущих учителей физики.

Ключевые слова: цифровая компетентность, будущий учитель физики, информационно-коммуникационные технологии, информационно-образовательная среда, компетентность.

IVANITSKY Olexandr Ivanovych. THE FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER OF PHYSICS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

The article highlights the ways of formation of digital competence of the future teacher of physics in the process of professional training. It is shown that the development of information and communication technologies and digital resource base, which are intensively used in the educational process, led to the emergence of the concept of digital competence. The definition of digital competence of teachers of physics as ability to choose appropriate, critically and safely in the process of professional activity, create and modify digital resources, manage, protect and distribute them to apply in the learning process of physics students, empowering students and promoting the development of their digital competence. The structural components of digital competence of the teacher of physics, such as information and media competence as a dynamic combination of knowledge, abilities, skills of physics teacher, which provides him or her with in their professional activities the ability to search, understanding, processing, organization and archiving of digital information, critical thinking and creating of learning materials using digital resource of communicative competence as a dynamic combination of knowledge, abilities, skills of physics teacher, which provides him or her the ability to online communication with students and colleagues in the professional activity in various forms and technical competence as a dynamic combination of knowledge, skills, skills of a physics teacher, which provides a safely use of a computer, software, educational computer programs in professional activities. Motivational, cognitive, activity and correctional aspects of the formation of digital competence of future teachers of physics are considered. Lit complex of measures, which are necessary for the formation of digital competence of future teachers of physics: the upgrade of the educational program in terms of a list of professional competencies and introduction to its content of this competence; definition of a list of disciplines within which will occur the formation; a coordination of the activities of the teachers of these disciplines; an upgrading digital resources.

Keywords: digital competence, future physics teacher, information and communication technologies, information and educational environment, competence.

КОТЕЛЯНЕЦЬ Наталка Валеріївна. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто проблему формування технологічних умінь у дошкільників в теорії та практиці дошкільної освіти, розкрито сутність понять «технологічні уміння», «технологічна діяльність» відповідно до старшого дошкільного віку обґрунтовано методологічні основи, формування технологічних умінь у дітей старшого дошкільного віку, виявлені оптимальні засоби та методи формування технологічних умінь у дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: технологічні уміння, діти старшого дошкільного віку, моделювання, методологічні основи.

КОТЕЛЯНЕЦЬ Наталья Валерьевна. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ УМЕНИЙ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье рассмотрена проблема формирования технологических умений у дошкольников в теории и практике дошкольного образования, раскрыта сущность понятий «технологические умения», «технологическая деятельность» применительно к старшему дошкольному возрасту, обоснованы методологические основы формирования технологических умений у детей старшего дошкольного возраста, выявлены оптимальные средства и методы формирования технологических умений у детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: технологические умения, дети старшего дошкольного возраста, моделирование, методологические основы.

KOTELIANETS Natalka Valeriivna. METHODOLOGICAL BASES OF FORMATION OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN'S TECHNOLOGICAL ABILITIES

The article deals with the problem of formation of preschool children's technological skills of in the theory and practice of preschool education, reveals the essence of the concepts «technological skills», «technological activity» in accordance with older preschool age.

In the process of forming technological skills, one of the priorities in training is the task of creating or predicting the child's image of the action that he is about to perform. At preschool age, the most accessible creation of sensually visual images. The material on the basis of which the creation and operation of the image is, D. Elkonin conditionally divided into three groups: natural (real) objects and models, layouts,

illustrative images; conventional graphic images (drawings, diagrams, sketches); sign models. In the process of mastering the technological process, the preschooler is able to create the images of future actions and manage them mentally, build a chain of created images, predict the results of transformations of the source material, the results of their actions and, equally important, to depict these actions in accessible ways. In mastering the technological process, the ability to operate the image plays a paramount role, since this ability helps to present the results of his work. This, in turns, is decisive in the birth of child's technological thinking. Therefore, for the formation of technological skills, it is necessary, first of all, to develop activities aimed at operating the image.

Simulation in the formation of technological skills is a means of materialization, reflecting the technological process, and the algorithm – a means of learning the logic of constructing this process. Thus, the usage of modeling in teaching technological skills is a content that must be learned by children as a result of learning; is an educational process and a means without which full-fledged learning is impossible; becomes a method of cognition in the context of purposeful learning.

Keywords: technological skills, older preschool children, modeling, methodological foundations

**КУЧАЙ Тетяна Петрівна, ЧИЧУК Антоніна Петрівна, ШИНКАРУК Василь Дмитрович.
ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗМІСТУ ВИХОВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ**

У статті доведено, що ціннісне ставлення до праці є важливою складовою змісту виховання особистості. Воно передбачає усвідомлення студентами соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативність, схильність до підприємництва; розуміння економічних законів і проблем суспільства та засобів їх розв'язання, готовність до творчої діяльності, конкурентоспроможності й самореалізації за умов ринкових відносин, сформованість працелюбності як базової якості особистості.

Ключові слова: ціннісне ставлення до праці, виховання особистості, професійно-трудове виховання.

**КУЧАЙ Татьяна Петровна, ЧИЧУК Антонина Петровна, ШИНКАРУК Василий
Дмитриевич. ЦЕННОСТНОЕ ОТНОШЕНИЕ К ТРУДУ – ВАЖНАЯ СОСТАВНАЯ
СОДЕРЖАНИЯ ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ**

В статье доведено, что ценностное отношение к труду является важной составляющей содержания воспитания личности. Оно предполагает осознание студентами социальной значимости труда, развитую потребность в трудовой активности, инициативность, склонность к предпринимательству; понимание экономических законов и проблем общества и средств их решения, готовность к творческой деятельности, конкурентоспособности и самореализации в условиях рыночных отношений, сформированность трудолюбия как базовой качества личности.

Ключевые слова: ценностное отношение к труду, воспитание личности, профессионально-трудовое воспитание.

**KUCHAY Tetyana Petrivna, CHICHUK Antonina Petrivna, SHINKARUK Vasyl Dmytrovych.
VALUABLE ATTITUDE – AN IMPORTANT COMPONENT OF PERSONAL EDUCATION
CONTENT**

The article proves that value attitude to work is an important component of the content of personal education. It provides students with awareness of the social importance of work, a developed need for work activity, initiative, a propensity for entrepreneurship; understanding of the economic laws and problems of society and the means of solving them, readiness for creative activity, competitiveness and self-realization in the conditions of market relations, the formation of diligence as the basic quality of personality.

Valuable attitude to work, a complex content-cynical component of personality, which includes the attitude of students to work as one of the most important life needs, a sense of satisfaction with work and the presence of the most important moral qualities that determine the attitude to work in general (diligence, responsibility, accuracy, thrift, ability to rationally allocate working time

Of particular importance is the specially-professional aspect of vocational training. Its main content is: familiarization of students with the professional curriculum, including characteristics of the content, conditions, mode and organization of work, vocational qualification and psychophysiological requirements in order to make each student aware of their relevance and understanding of social aspects of professional work; uncovering the socio-cultural potential of the profession and attracting a student to it in order to grasp the perception of the profession as a particular type of culture; reports on historical and technical information about the profession; familiarization with the existing professional experience and traditions in this field of work; disclosure of economic, environmental, moral and aesthetic aspects of professional work; acquainting students with professional ethics and fostering a culture of work and professional culture; involvement of students in professional roles.

Students' work education is aimed at forming a professional and work culture of a highly qualified

specialist, a level of development of mental, physical, spiritual and social abilities that will allow him to exercise mobile professional expression.

Keywords: *value attitude to work, personal education, vocational training.*

ПОДОПРИГОРА Наталія Володимирівна. ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИКЛУ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНОГО ФІЗИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

У статті розглянуто проблему підготовки майбутніх учителів природничих наук до формування основних компетентностей в природничих науках і технологіях, наукового розуміння природи і сучасних технологій, а також здатності застосовувати його в практичній діяльності. Готовність майбутніх учителів природничих наук до професійної діяльності розглядається з позицій їхньої природничо-наукової та методичної підготовки. Представлені методичні рекомендації щодо організації і реалізації циклу наукового пізнання застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати на прикладі експериментального завдання з фізики: визначення добротності математичного маятника. До лабораторного обладнання увійшли прості цифрові вимірювальні прилади та авторське саморобне обладнання, що уможливило реалізацію пропонованого завдання в навчальному фізичному експерименті.

Ключові слова: *Концепція Нової української школи, основні компетентності у природничих науках і технологіях, науковий метод пізнання, теоретичні і експериментальні методи фізики, навчальний фізичний експеримент.*

ПОДОПРИГОРА Наталья Владимировна. ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК К РЕАЛИЗАЦИИ ЦИКЛА НАУЧНОГО ПОЗНАНИЯ СРЕДСТВАМИ УЧЕБНОГО ФИЗИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА

В статье рассмотрена проблема подготовки будущих учителей естественных наук к формированию основных компетентностей в естественных науках и технологиях, научного понимания познания природы и современных технологий, а также готовности применять это в практической деятельности. Готовность будущих учителей естественных наук к профессиональной деятельности рассматривается с точки зрения их естественно-научной и методической подготовки. Представлены методические рекомендации по организации и реализации цикла научного познания на примере предложенного экспериментального задания по физике по определению добротности математического маятника. В комплектацию лабораторного оборудования вошли простые цифровые измерительные приборы и авторское дополнение, что позволяет реализовать предложение с помощью средств учебного физического эксперимента.

Ключевые слова: *Концепция Новой украинской школы, основные компетентности в естественных науках и технологиях, научный метод познания, теоретические и экспериментальные методы физики, учебный физический эксперимент.*

PODOPRYGORA Nataliia Volodymyrivna. THE READINESS FORMATION OF FUTURE NATURAL SCIENCES TEACHERS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE CYCLE SCIENTIFIC EXPERIMENT IN PHYSICS

The article is devoted to the problem of training future teachers of natural sciences to the formation of core competencies in the natural sciences and technologies, scientific understanding of the knowledge of nature and modern technologies, as well as the willingness to apply it in practice. There are presented the authors' methodical developments of organization and realization of the experimental cycle of scientific cognition in the process of arrangement of experimental Physics problems. It is proposed to consider an experimental task in physics to determine the quality factor of a mathematical pendulum. The laboratory equipment includes simple digital measuring devices and author's equipment that makes possible realization of the offered problems in an educational physics experiment.

High level of systematization of physics knowledge obtained and tested by the experimental methods of physics, logical completeness of basic theories, deep penetration of mathematics in it allow considering physics as a standard of knowledge of the nature, inaccessible to majority of sciences. At the same time, the extreme latitude of practical physics applications allowed physics to become the basic instrument of technical progress; inextricable links of physics with technique that mutually enriches these two industries that have tendency to merger is one of the main features of modern physics. The teachers of physics, scientists-teachers, psychologists, teaching methods specialist search ways of creation of the integral system of physics education that satisfies the modern society scientific development.

In spite of rather high estimation of the achievements of scientists, it is worth to notice that the process of providing of pedagogical universities students by modern knowledge and newest scientific methods of physics is associated with the presence of certain contradictions between: methodology of physics based on the experimental and theoretical methods of research of its objects and the experimental

and theoretical methods of physics study in the didactics of physics; the modern level of education of teachers and lecturers of physics and state of realization of fundamental physics education in a pedagogical university; the modern demand of society for the professional level of the future teachers of physics and actual level of their professionally-methodical education.

These contradictions stimulate to settle a number of problems related to physics study at a pedagogical university: by the scientific level of complex presentation of experimental and theoretical methods of physics in the corresponding system of teaching; by realization of the sequence between subjects ; by realization of recurrence in studying the experimental and theoretical methods of physics; by interdisciplinary integration of subjects of fundamental, professional-practical and methodical education of students.

Keywords: *The New Ukrainian School, the basic competences in natural sciences and technologies, scientific method of knowledge, theoretical and experimental methods of physics, educational physical experiment.*

РОМАНЕНКО Тетяна Василівна. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ ТА ФІЗИКИ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стаття присвячена професійній підготовці засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Процес професійної підготовки студентів неможливий без використання інформаційно-комунікаційних технологій, особливо, майбутнього вчителя інформатики та фізики. На сучасному етапі стрімкого розвитку галузі ІТ (інформаційних технологій) у процес підготовки вчителя інформатики та фізики потрібно враховувати сучасні всесвітні тенденції розвитку даної галузі.

Ключові слова: *професійна підготовка, інформаційно-комунікаційні технології, майбутній вчитель інформатики та фізики.*

РОМАНЕНКО Татьяна Васильевна. ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИНФОРМАТИКИ И ФИЗИКИ СРЕДСТВАМИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Статья посвящена профессиональной подготовке учителя средствами информационно-коммуникационных технологий. Процесс профессиональной подготовки студентов невозможен без использования информационно-коммуникационных технологий, особенно, будущего учителя информатики и физики. На современном этапе стремительного развития области ИТ (информационных технологий) в процесс подготовки учителя информатики и физики нужно учитывать современные всемирные тенденции развития данной отрасли.

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, информационно-коммуникационные технологии, будущий учитель информатики и физики.*

ROMANENKO Tatyana Vasylivna. PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHER OF INFORMATICS AND PHYSICS BY INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

The article is devoted to vocational training by means of information and communication technologies. After all, the modern professional training of the future teacher of informatics and physics is distinguished by approaches and means, methods of information processing and modeling, scientific approaches, which are also integral in the process of studying the disciplines, in particular, mathematical, informatics, physical and others.

The process of professional preparation of students is impossible without the use of information and communication technologies, especially, of the future teacher of computer science and physics. At the present stage of the rapid development of the IT (information technology) industry, it is necessary to take into account the current world trends in the development of this branch in the process of preparation of the teacher of informatics and physics.

Vocational training of a future computer science and physics teacher to be able to use ICT in their professional activities is a complex and pressing issue.

However, there is no training in the methodological training programs for future teachers of information and physics using ICT using the method of creating electronic software, methodological and technological means of educational purpose. This is done through a clear delineation of industries for the creation and use of electronic resources for educational purposes. In this regard, the future teacher should independently create the necessary educational and methodical electronic materials, provided that he knows which one to have and where exactly this material should be presented.

The widespread adoption of ICT in the learning process alters the role of the teacher in the learning process and its function; it can, through ICT,; monitor students' performance, etc.

This process can be accomplished through a variety of distance learning tools. We have used the

Moodle learning environment to create dynamic courses.

The use of information and communication technologies during the professional training of the future teacher of information science and physics will provide an opportunity to increase the level of knowledge, skills of students and to consolidate skills of work with specialized information and communication technologies; to form general, professional competences; to develop information thinking; be able to study remotely; positively influence the growth of the quality of education.

Keywords: vocational training, information and communication technologies, future teacher of computer science and physics.

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна. ПОЧАТОК СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (X СТ. – ПОЧАТОК XX СТ.)

У статті автор торкається проблеми періодизації історико-педагогічного процесу в Україні у період X ст. – початок XX ст., а саме, створення системи позашкільної освіти в Україні. Проаналізовано напрацювання науковців щодо вивчення порушеної проблематики. На основі систематизації та узагальнення розвитку позашкільної освіти виділено послідовні етапи початку створення системи позашкільної освіти в Україні: I етап – до X ст., який характеризується створенням передумов виникнення позашкільної освіти, а також спрямуванням її змісту на оволодіння елементарними трудовими вміннями і навичками; II етап – X–XV ст.ст., де активізація освітньої діяльності призвела до розвитку шкільництва, позашкільля, появи перших методичних настанов, а також відкриття іноземних закладів, ознайомлення з іншими культурами; III етап – XVI – початок XX ст., що полягав у подальшому розвитку позашкільної освіти, розширенні її змісту на засадах народних традицій, народної та козацької педагогіки, урізноманітненні форм організації в позашкільних та інших навчальних закладах.

Ключові слова: періодизація, позашкільні заклади освіти, форми організації позашкільної діяльності, вільний час, освіта, виховання, розвиток, навчання, соціалізація, культура, діяльність, творчість.

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна. НАЧАЛО СОЗДАНИЯ СИСТЕМЫ ВНЕШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ (X В. – НАЧАЛО XX В.)

В статье автор затрагивает проблему периодизации историко-педагогического процесса в Украине в период X в. – начало XX века, а именно, создание системы внешкольного образования в Украине. Проанализирована работа ученых относительно изучения поднятой проблематики. На основе систематизации и обобщения развития внешкольного образования выделены последовательные этапы начала создания системы внешкольного образования в Украине: I этап – до X в., который характеризуется созданием предпосылок возникновения внешкольного образования, а также устремлением его содержания на овладение элементарными трудовыми умениями и навыками; II этап – X – XV вв., где активизация образовательной деятельности привела к развитию школ, внешкольности, появлению первых методических сопровождений, а также открытию иностранных заведений, ознакомлению с другими культурами; III этап – XVI – начало XX ст., который заключался в дальнейшем развитии внешкольного образования, расширении его содержания на принципах народных традиций, народной и казацкой педагогике, создании разнообразия форм организации во внешкольных и других образовательных заведениях.

Ключевые слова: периодизация, внешкольные заведения образования, формы организации внешкольной деятельности, свободное время, образование, воспитание, развитие, обучение, социализация, культура, деятельность, творчество.

SAVCHENKO Nataliia Serhiyivna. BEGINNING OF THE ESTABLISHMENT OF THE EXTRA SCHOOL EDUCATION SYSTEM IN UKRAINE (XV – early XX century)

In the article the author deals with the problem of periodization of historical and pedagogical process in Ukraine in the period of X century. – the beginning of the twentieth century, namely, the creation of an out-of-school education system in Ukraine. The researches of scientists on studying of the raised problems are analyzed. On the basis of systematization and generalization of the development of extracurricular education, the following stages of the beginning of the creation of the extracurricular education system in Ukraine have been identified: Phase I – to the tenth century. Stage II – X – XV centuries, where the intensification of educational activity led to the development of schooling, out-of-school, the emergence of the first methodological guidelines, as well as the opening of foreign institutions, acquaintance with other cultures; Stage III – XVI – beginning of XX century, which consisted in further development of extracurricular education, expansion of its content on the basis of folk traditions, folk and Cossack pedagogy, diversification of forms of organization in extracurricular and other educational institutions.

Based on theoretical analysis and practice, it is established that an important feature of extracurricular education is determined by the fact that, as part of the system of continuous education, it can be obtained by citizens of different age categories and is characterized by voluntary participation in the educational process; lack of strict regulatory guidelines; free choice of classes; differentiation by

interests in a specific field of science, culture, technology and technology; setting before each really achievable tasks; a variety of activities and areas of communication that foster the experience of social relationships.

An analysis of the theoretical foundations and practices of extracurricular education indicates that it has a long history, due to the diversity of content and forms of implementation. A characteristic feature of the formation and development of extracurricular education is the constant social order for it from the people (children and their parents), society and the state.

The development of extracurricular education, both in Ukraine and abroad, is primarily driven by certain specific historical conditions (social, economic, political) that determine its most important pattern.

It is established that the term «extracurricular education» in its modern sense was included in the conceptual apparatus in the late nineteenth century. , but it has even deeper historical roots.

Keywords: periodization, extracurricular educational establishments, forms of organization of extracurricular activities, leisure, education, education, development, training, socialization, culture, activity, creativity.

СКЛОВСЬКИЙ Ігор Зінов'євич, АКСЬОНОВА Віра Ігорівна. ПОШУК ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО СЕНСУ МЕТАФІЗИКИ СОЦІОКУЛЬТУРИ ГРОМАДИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Соціокультурні засади трансформацій в Україні ціннісної сфери життєдіяльності суспільства дуже різноманітні, зокрема зараз, коли об'єктом пошуку національної ідеї виступає громадська сфера суспільства, сутністю – патріотична особистість, з усіма явищами й процесами, що відбуваються у ній. Предмет пошуку фіксується в її методологічних поняттях, законах, категоріях, принципах.

Ключові слова: постмодерні трансформації європейського простору, метафізика цивілізації, ціннісна комунікативна сфера, соціокультура, дух толерантності.

СКЛОВСКИЙ Игорь Зиновьевич, АКСЕНОВА Вера Игоревна. ПОИСК ЦИВИЛИЗАЦИОННОГО СЕНСА МЕТАФИЗИКА СОЦИОКУЛЬТУРА ОБЩЕСТВА В ЕВРОПЕЙСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Соціокультурні основи трансформацій в Україні ціннісної сфери життєдіяльності суспільства дуже різноманітні, в частині сьогодні, коли об'єктом пошуку національної ідеї виступає громадська сфера суспільства, сутністю – патріотична особистість, з усіма явищами й процесами, що відбуваються у ній. Предмет пошуку фіксується в її методологічних поняттях, законах, категоріях, принципах.

Ключевые слова: постмодернистские трансформации европейского пространства, метафизика цивилизации, ценностная коммуникативная сфера, социокультура, дух толерантности.

SKLOVSKY Igor Zinovich, Aksionova Vera Igorevna. SEARCH OF CIVILIZATION SENSE METABYSIS OF THE SOCIO-CULTURE OF THE COMMUNITY IN THE EUROPEAN SPACE

The processes that are taking place in Ukraine in the field of educational reform intersect with the approaches of post-classical philosophy to the humanization of social sciences, since the national and cultural space of Europe has the optimum intentions to accumulate our civilizational experience. The scope of humanitarian education in Ukraine touches upon the problems of metaphysics of the Ukrainian idea, both at the level of secondary and higher education, including its new branch – higher vocational education, as a social tool for the professional training of specialists of secondary and higher level. The aim is to create, renew and connect in a civilized way noble-minded people – the key to creative thinking of the Ukrainian idea in the young generations, although to some extent, superficial philosophical preparation has led to manifestations of situationally-local underestimation of it. That is, the underestimation of the purely liberal metamorphoses of the national idea, and of its role in the educational dialogue of the ordinary subject of nationalization, of the «little Ukrainian», manifested its collective mind, in particular, during the dense impediments of the evolutionary formation of a political nation. Thus, in the socio-philosophical development of the foundations of the patriotic worldview, the importance of understanding the «movement of metaphysics of history» to a new type of society, it is necessary to consider, for example, in this coordinate system socio-educational syndrome of «pre-crisis man»: recreates the spirit of civilized even with situational neurotic stress states that reproduced some ambitious leaders of oligarchic groups. Socio-humanitarian provision of philosophical and historical factors of the communicative-anthropological security of the collective mind of the postmodern personality influences the relationship between the noosphere, order and chaos.

The sociocultural foundations of the transformations in Ukraine of the value sphere of social life are very diverse, especially now that the public sphere of society is the object of the search for a national idea, the essence is a patriotic personality, with all the phenomena and processes that take place in it. The subject of the search is fixed in its methodological concepts, laws, categories, principles.

The futurists of personifying the steps of a political nation have manifested themselves as humanistic

aspirations of the community (its electorate) not only to model the optimal opportunities for creative self-determination of a person's self-identification. The post-Soviet peculiarity of electoral heterogeneous and unexpected (for Khokhl and Little Russia) changes in the configuration of being is the personification of the time of the existence of power in the process of rapid implementation of European-oriented historiosophemes of public opinion. The neoliberal government is beginning to think that the common man should be placed in a particular civilizational reality by opening a communicative-personal window to the other world, which recognizes the civilized individual with the help of globally informative linguistic signs and symbols in favor of his native land environment.

Keywords: *postmodern transformations of the European space, metaphysics of civilization, value communication sphere, socioculture, spirit of tolerance.*

СТРАТАН-АРТИШКОВА Тетяна Борисівна, ГОРБЕНКО Олена Борисівна. ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ТВОРЧО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦТВА

У статті проаналізовано наукові праці, у яких вирішується проблема поліфункціональності мистецтва; визначаються основні інтегративні та взаємодійні функції творчо-виконавської діяльності майбутнього вчителя мистецтва.

Ключові слова: *поліфункціональність мистецтва, творчо-виконавська діяльність, майбутній вчитель мистецтва.*

СТРАТАН-АРТЫШКОВА Татьяна Борисовна, ГОРБЕНКО Елена Борисовна. ПОЛИФУНКЦИОНАЛЬНОСТЬ ТВОРЧЕСКО-ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИСКУССТВА

В статье проанализировано научные труды, в которых разрешается проблема полифункциональности искусства; определяются основные интегрирующие и взаимодействующие функции творческо-исполнительской деятельности будущего учителя искусства.

Ключевые слова: *полифункциональность, функции искусства, творческо-исполнительская деятельность, будущий учитель искусства.*

STRATAN-ARTISHKOVA Tatiana Borisovna, GORBENKO Olena Borisivna. POLIFUNCTIONALITY OF CREATIVE AND EXECUTIVE TRAINING OF A FUTURE ARTIST

The article analyzes the scientific works in which the problem of polyfunctionality of art is solved; the basic integrative and interacting functions of the creative-performing activity of the future art teacher are determined.

The multifunctionality of art testifies both to the «polyphonic» nature of creative and performing activity, and, consequently, to its versatility, which makes it possible, ultimately, for the expression of personality in different genres, styles, forms of creative and performing activity.

Art combines thought, feeling, freedom. This position is especially important in the professional training of future art teachers (music, fine arts, choreography), when priority should be given not only to the desire to acquire knowledge, but also to sympathize, empathize, cooperate, perceive works of different types of art and artistic images not as something to do, but as an acquisition of one's own creative experience, an awareness of one's own ability to create, the need to express one's own feelings and attitudes to the outside world through the intonational language of art.

It is important to define the functions of creative-performing training of the future art teacher, since the integrative and interacting functions of art are extrapolated to the plane of creative-performing activity of the future art teacher, its meaning, essence and purpose, determine the use of appropriate methodological approaches, principles, principles, principles methods of education and upbringing.

Important in the professional training of future art teachers (musical, visual, choreographic), is not only the mastery of knowledge, but also the ability to empathize, empathize, cooperate, perceive works of different types of art and artistic images not as something personal, but as a work experience. to realize the personal ability to create, the need to express their own feelings and attitude to the world through the intonational language of art in their own creativity.

The main functions are defined as follows: value-oriented, world-view, educational, cognitive, communicative (artistic-dialogical), creatively-stimulating, cultural, emotional-intellectual, hedonistic, united in an integrative social-pedagogical function to encourage the future art teacher to manifest in their own creativity, to the author's ability.

Keywords: *polyfunctionality of art, creative and performing activity, future art teacher.*

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович. МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті здійснено спробу схарактеризувати модель формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів основної школи.

Обмотивовано вибір методологічно-цільового, змістово-процесуального, діагностично-результативного блоків дослідження. Визначено педагогічні умови, з-поміж яких: цілеспрямована мотивація майбутніх учителів в процесі вивчення фахових дисциплін; оволодіння теоретичними знаннями про сутність, зміст національної самосвідомості та методику її виховання в учнів основної школи; удосконалення практичних умінь і навичок у подальшій педагогічній практиці. Для діагностики рівнів готовності уточнено й обґрунтовано відповідні критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний і практично-діяльнісний.

Ключові слова: майбутні вчителі музичного мистецтва, національна самосвідомість, педагогічні умови, критерії готовності.

ЧЕРКАСОВ Владимир Федорович. МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА К ВОСПИТАНИЮ НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ

В статье предпринята попытка схарактеризовать модель формирования готовности будущих учителей музыкального искусства к воспитанию национального самосознания учащихся основной школы. Обмотивированно выбор методологически-целевого, содержательно-процесуального, диагностико-результативного блоков исследования. Определены педагогические условия, среди которых: целенаправленная мотивация будущих учителей в процессе изучения специальных дисциплин; овладение теоретическими знаниями о сущности, содержании национального самосознания и методику ее воспитание у учащихся основной школы; совершенствование практических умений и навыков в дальнейшей педагогической практике. Для диагностики уровней готовности уточнено и обоснованно соответствующие критерии: мотивационно-ценностный, когнитивный и практически-деятельностный.

Ключевые слова: будущие учителя музыкального искусства, национальное самосознание, педагогические условия, критерии готовности.

SHERKASOV Vladimir Fedorovich. MODEL OF FORMATION OF READY FOR MUTUAL MUSIC ART TEACHERS FOR EDUCATION OF THE NATIONAL IDENTITY OF PRIMARY SCHOOL PUPILS

An attempt is made to characterize the model of forming the readiness of future music teachers to educate the national consciousness of primary school students.

It is proved that the normative basis for the preparation of music arts teachers for general educational institutions of the I-II levels of accreditation in a higher educational institution is the curriculum, educational and professional program and educational and qualification characteristics. Structural and logical scheme of preparation determines the sequence of study of disciplines, conducting of collective and group classes (choral and orchestra class, vocal and instrumental ensembles), organization of individual lessons (basic and additional musical instrument, conducting, vocal class), as well as conducting control in the vocal class), tests, exams, academic concerts.

In the process of developing a model of future teachers of musical art to educate the national consciousness of elementary school students, the essence of the definition of «national consciousness» is defined, three blocks of this phenomenon (methodologically-targeted, substantive-procedural, diagnostic, methodological, diagnostic, methodological, diagnostic, outcome, and methodological principles).

In addition, the pedagogical conditions under which the formation of the future teachers of music art to educate the national consciousness of primary school students are determined, namely: purposeful motivation of future music teachers to educate the national students of elementary school in the process of primary education; mastery of future music teachers with theoretical knowledge of the essence, content of national consciousness and methods of its education in primary school students; improvement of practical skills and skills of formation of readiness of future teachers of musical art to education of national consciousness of pupils of primary school, which is necessary in further pedagogical practice. In addition, for the diagnosis of readiness levels, the following criteria were specified and substantiated: motivational-value, cognitive and practical-activity. According to the criteria and indicators defined, the levels are high, medium and low.

The model of forming the readiness of future teachers of music art to educate the national consciousness of primary school students in the context of the subject field of our study contains three blocks, namely: methodological and purpose (purpose, approaches, principles); substantive-procedural (stages, content, forms, methods, technologies); diagnostic-resultant (criteria, levels of readiness, result).

Keywords: future teachers of music art, national consciousness, pedagogical conditions, readiness criteria.

ШАНДРУК Світлана Іванівна. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті вивчається питання вищої професійної освіти в Україні в період асоціації з Європейським та світовим співтовариством, зокрема аналізується проблема професіоналізму та професії вчителя з точки зору світових педагогів. Динамічні процеси соціально-економічного життя, зміни у системі обов'язкової середньої освіти визначають суперечливі тенденції у сфері професійної підготовки вчителів в Україні. Виконання завдань професійної підготовки вчителів залежить від стану педагогічної освіти, що вимагає об'єктивного аналізу накопиченого міжнародного та вітчизняного досвіду.

Ключові слова: вища професійна освіта, професіоналізм, професійна компетентність, підготовка вчителів.

ШАНДРУК Светлана Ивановна. ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ВЫСШЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье изучается вопрос высшего профессионального образования в Украине в период ассоциации с Европейским и мировым сообществом, в частности анализируется проблема профессионализма и профессии учителя с точки зрения мировых педагогов. Динамические процессы социально-экономической жизни, изменения в системе обязательного среднего образования определяют противоречивые тенденции в сфере профессиональной подготовки учителей в Украине. Выполнение задач профессиональной подготовки учителей зависит от состояния педагогического образования, что требует объективного анализа накопленного международного и отечественного опыта.

Ключевые слова: высшее профессиональное образование, профессионализм, профессиональная компетентность, подготовка учителей.

SHANDRUK Svitlana Ivanivna. THEORY AND PRACTICE OF HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION IN UKRAINE

The article examines the problem of the process of association of Ukraine with European Union and integration into European and world educational spheres the features of which are related to the nature of global processes, and also with the specific terms of development of social, economic, political, cultural and educational life of our country. Dynamic processes of social and economic life, changes in the system of compulsory secondary education revealed contradictory tendencies in the sphere of professional preparation of teachers in Ukraine: deep professionalization of secondary school teachers' practice becomes more important; integration of knowledge from different spheres is noticed; importance of integrated skills and abilities for realization of professional pedagogical practice increases. Realization of tasks of professional preparation of teachers depends on the condition of pedagogical education that demands objective analysis of the accumulated international and national experience of pre-service and post-graduate preparation of teachers as the major source of modern professional pedagogic preparation strategy determination. Analysis of the works of famous scholars confirms the need for concentration of teachers around universities as this enables the increase of academic level of teacher education and intensification of interaction between education and research. Reform should be directed to a system of education in which basic education is corresponding formal qualifications that are relatively universal and can easily be completed by further education.

So we may conclude that in order to increase educational potential of the country much attention should be paid to improving the system of professional preparation of teachers as only due to highly educated teachers the country would be able to take a decent place in the world and be competitive. The level of school cannot be better than the professional level of teachers who work there so improvement of education system of each country depends directly upon the quality of professional preparation of teachers. Education should be coordinated with each stage of the country's development. Educational infrastructures in the school system are worthless if there are no trained, competent teachers to manage them. This has been shown to be a significant difference between academically competent teachers and professionally qualified teachers.

Professionalization is the best way to improve working conditions of teachers and their professional activity. Measures taken to improve the skills of teachers in many states of the USA are primarily driven by modification strategies, which are influenced by strengthening of the role of the state in the education system.

Keywords: higher professional education, professionalism, professional competence, teacher training.

БОЛІЛИЙ Василь Олександрович. АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА ОБЛІКУ «АХІМ»

Стаття детально описує процес створення програмного продукту «АХІМ» від моменту аналізу предметної області, проектування системи до практичної реалізації та готових функцій для взаємодії користувачів з системою. Основним призначенням програмного продукту є роздрібний продаж наявних товарів, як наслідок фіксація чеків, замовлень та повернень клієнтів, автоматизована система обліку, аудиту, контролю та статистичного аналізу. Автоматизована система обліку «АХІМ» (АКСІМ) може виводити статистичну інформацію, звітність (різні види накладних, чеки), замовлення (який продукт та наскільки часто замовляють, скільки відмов клієнтам); кількість нових клієнтів, постачальників тощо.

Ключові слова: MySQL, збережені процедури в MySQL, PHP, облік магазину, проектування системи, автоматизація системи.

БОЛИЛЫЙ Василий Александрович. АВТОМАТИЗИРОВАННАЯ СИСТЕМА УЧЕТА «АХІМ»

Статья подробно описывает процесс создания программного продукта «АХІМ» с момента анализа предметной области, проектирования системы к практической реализации и готовым функциям для взаимодействия пользователей с системой. Основой использования программного продукта должна быть розничная продажа имеющихся товаров, как следствие фиксация чеков, заказов и возвратов клиентов, автоматизированная система учета, аудита, контроля и статистического анализа. Автоматизированная система учета «АХІМ» (АКСІМ) умеет выводить статистическую информацию, отчетность (различные виды накладных, чеки), заказы (какой продукт и насколько часто заказывают, сколько отказов клиентам) количество новых клиентов, поставщиков и т. п.

Ключевые слова: MySQL, хранимые процедуры в MySQL, PHP, учет магазина, проектирование системы, автоматизация системы.

BOLILYJ Vasyi Oleksandrovych. AUTOMATED ACCOUNTING SYSTEM «АХІМ»

Recently, the desire to electronically transmit daily routine processes is coming to all spheres of human life: everyday life, education, entertainment, business, etc. It is known that automation of any process not only simplifies the work of the person, but also reduces the time for its execution and improves its own quality and efficiency of this operation. Today, more and more mechanical, monotonous work of people is performed by an automatic or automated system. This is justified by the fact that computer software products perform operations much faster and better than humans.

The article describes in detail the process of creating AXIM software from the moment of domain analysis, system design to practical implementation and ready functions for user interaction with the system. The article analyzes the modern facilities of accounting of trade objects, such as «IC: Retail 8 for Ukraine», «ULTRA Shop» and «Online accounting» and describes the technical task to «ASO AXIM». Database design is a very important multi-stage process in creating a complete system. The article deals with the design of the conceptual, logical and physical model of the AXIM database (using MySQL database management system). The automated accounting system «АХІМ» is programmatically implemented through web programming languages: HTML, CSS, PHP and JavaScript.

The main purpose of the software product is to retail the available goods as a result of fixing checks, orders and customer returns. An automated accounting, audit, control and statistical analysis system is in the pipeline. That is, the automated accounting system «АХІМ» (АКСІМ) also aims to display statistical information, reporting (different types of invoices, checks), orders (what product and how often to order, how many bounce customers); number of new customers, suppliers, etc. AXIM ASO is an automated system of accounting, audit, control and statistical analysis.

The article explores the subject area of «Retail Store Accounting», resulting in a conceptual, logical and physical database model for the software product «АХІМ», explores modern software products for accounting shop, developed a module for working with the database – management model and data manipulation that ensures user interaction with the system, automated some processes on the client side, and developed a software product – the automated accounting system «АХІМ». The resulting software product has great functionality, practical value and successfully fulfills its tasks.

Keywords: MySQL, stored procedures in MySQL, PHP, store accounting, system design, system automation.

ВИШПІНСЬКА Ярина Маноліївна. ПОТЕНЦІАЛ УРОКІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

У статті автор робить спробу аналізу проблеми формування естетичного сприймання музичного мистецтва учнями молодших класів у світлі становлення концепції розвитку Нової української школи. До уваги беруться можливості творчої художньої самореалізації учнів на уроках музичного мистецтва у формах активного музикування, залучення інших видів мистецтва - театр, інструментальна творчість, хореографія, пантоміма та використання комунікативних

технологій як потенціалу формування уроків музичного мистецтва.

Ключові слова: нова українська школа, уроки музичного мистецтва, естетичне сприймання, творча самореалізація учнів молодших класів.

ВИШПИНСКАЯ Ярина Манольевна. ПОТЕНЦИАЛ УРОКОВ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В ФОРМИРОВАНИИ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПРИЯТИЯ УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ

В статье автор делает попытку анализа проблемы формирования эстетического восприятия учеников младших классов в свете становления концепции развития Новой украинской школы. Автор концентрирует внимание на возможностях творческой художественной самореализации учеников на уроках музыкального искусства в формах активного музицирования, использования других видов искусств – театр, инструментальное творчество, хореография, пантомима и реализации потенциала коммуникационных технологий на уроках музыкального искусства.

Ключевые слова: новая украинская школа, уроки музыкального искусства, эстетическое восприятие, творческая самореализация учеников младших классов.

YVSHPINSKA Yaryna Manoliivna. THE POTENTIAL OF MUSICAL ARTS LESSONS IN THE FORMATION OF AESTHETIC ACCEPTANCE OF YOUNGER PUPILS

In the article the author attempts to analyze the problem of formation of aesthetic perception of musical art by pupils of the younger classes in the light of becoming a concept of development of the New Ukrainian school. Possibilities of creative artistic self-realization of pupils at the lessons of musical art in the forms of active music, attraction of other types of art - theater, instrumental creativity, choreography, pantomime and use of communicative technologies as potential of forming of lessons of musical art are taken into consideration.

Aesthetic education by supporting students' spiritual development provides unique opportunities to transform the imagined reality, support the development of a creative attitude to life. To do this, students at school must constantly be under the influence of reality filled with aesthetic forms: to develop a sense of beauty, to form an aesthetic attitude to nature, work, life, listen to good music, visit the theater, read fiction, create artistic and applied works full of aesthetic content work lessons, communicate with each other in a good tone and respectful attitude to others, learn to be indifferent, have the capacity for empathy, to develop their emotional and creative activity.

The benefits of NUSH educational programs are confirmed by the principles of child-centeredness and the nature of compliance in the development of art education, based on the principles of accessibility and practical orientation of educational technologies, emphasis on the process of creative comprehension of the world and works of art, abandoning the knowledge function of music education and upbringing. Modern school needs the latest technologies, realization of the child's ability to show his creative abilities, supporting art objects, introducing new forms of communication and grasping the creative content of musical works, filling the lesson with active music-performing forms: singing, combining choreography with recitation, and reciting-dramatic activity, creation of dramatic games, attempts to reproduce the character of music through drawing, movement, facial expressions, pantomime, introduction of instrumental performance learning musical instruments, focusing on playing activities, combining art lessons with other subjects taught at school.

Keywords: new Ukrainian school, musical art lessons, aesthetic perception, creative self-realization of younger students.

ВОЛКОВА Марина Николаївна. ТВОРЧА РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ А. С. МАКАРЕНКА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано необхідність творчої реалізації педагогічних ідей А. С. Макаренка в умовах модернізації освітньої галузі України. Наголошено, що окреслена проблема дослідження на часі є актуальною, оскільки виховання дітей та молоді повинно ґрунтуватися на кращих педагогічних здобутках минулого. Встановлено, що в навчально-виховному процесі науково-публіцистична спадщина видатного українського педагога А. С. Макаренка слугує надійним критерієм ефективності та переваг.

Ключові слова: макаренкознавство, виховання, спадщина, молодь, педагог, освіта, вищий навчальний заклад.

ВОЛКОВА Марина Николаевна. ТВОРЧЕСКАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ А. С. МАКАРЕНКА В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

В статье обосновано необходимость творческой реализации педагогических идей А. С. Макаренка в условиях модернизации системы образования в Украине. Акцентировано внимание на том, что данная проблема является актуальной, так как воспитание детей и молодежи должно основываться на лучших традициях прошлого.

Ключевые слова: макаренковедение, воспитание, наследие, педагог, образование, высшее

учебное заведение.

VOLIKOVA Maryna Mykolaivna. CREATIVE IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL IDEAS AS MAKARENKO IN CONDITIONS OF MODERN EDUCATION

The article substantiates the necessity of creative realization of A. S Makarenko's pedagogical ideas in the conditions of modernization of the educational branch of Ukraine. It is emphasized that the problem of research is timely relevant, since the upbringing of children and young people should be based on the best national pedagogical achievements of the past. It is established that in the educational process the scientific and journalistic heritage of the prominent Ukrainian teacher AS Makarenko serves as a reliable benefits. It is proved that the directions of labor, moral, mental, aesthetic education and methods of socialization of personality, which were distinguished by A. S. Makarenko, are extremely relevant today. That is why AS Pedagogical and Practical Experience. In terms of modern education, Makarenko will contribute to a deeper understanding of the development of pedagogical thought, essence and directions of the educational process, will allow to critically rethink outdated, transferred from the past, provisions that have lost their meaning, and at the same time to reveal the time-honored humanistic and spiritual ideals .

The methodological basis of the article is the general scientific methods, in particular such as: analysis, synthesis, comparison and generalization; they allowed to study and group the material of the research, to investigate the connection of pedagogical heritage of A. S. Makarenko with the modern educational process, provided the opportunity to formulate conclusions; The use of specific scientific methods contributed to the development of scientific, educational and other literary sources; the problem-chronological method helped to determine the degree of study of the problem

The aim is to highlight the best achievements of scientists, educators, researchers in promoting and promoting the pedagogical heritage of A. S. Makarenko.

The prospects for further exploration can be seen in the study of the epistolary heritage of an outstanding teacher, which is today an invaluable source for studying the historical and pedagogical process of the first half of the XX century.

The futurists of personifying the steps of a political nation have manifested themselves as humanistic aspirations of the community (its electorate) not only to simulate optimal opportunities for creative self-determination of a person's self-identification. The post-Soviet peculiarity of electoral inhomogeneous and unexpected (for Khokhl and Little Russia) changes in the configuration of being is the personification of the time of existence of power in the process of rapid implementation of European-oriented historiosophemes of public opinion.

Keywords: makarenko studies, education, heritage, youth, teacher, education, higher education.

ДЕМЕШКО Інна Миколаївна. ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОПИСНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН МОВОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ

У статті розкрито технологію навчання української мови на засадах компетентнісного підходу, застосування правописних (орфографічних і пунктуаційних) компетентностей при вивченні дисциплін мовознавчого циклу. Установлено, що при вивченні дисциплін мовознавчого циклу необхідно усвідомлено реалізовувати компетентністний підхід, застосовуючи компетентнісну модель навчання, враховуючи особливості інтегральних, загальних та професійних компетентностей.

Ключові слова: компетентність, компетентнісна модель навчання, правописні компетентності, компетентністний підхід, правописні норми.

ДЕМЕШКО Инна Николаевна. ПРИМЕНЕНИЕ ПРАВОПИСАНИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ДИСЦИПЛИН ЯЗЫКОВЕДЧЕСКОГО ЦИКЛА

В статье раскрыто технологию обучения украинскому языку на основе компетентностного подхода, применения компетентностей правописания (орфографических и пунктуационных) при изучении дисциплин языковедческого цикла. Установлено, что при изучении дисциплин языковедческого цикла необходимо осознанно реализовывать компетентностный подход, используя компетентностную модель обучения, учитывая особенности интегральных, общих и профессиональных компетентностей.

Ключевые слова: компетентность, компетентностная модель обучения, компетентности правописания, компетентностный подход, нормы правописания.

DEMESHKO Inna Mykolaivna. APPLICATION OF SPELLING COMPETENCES IN THE STUDY OF THE LINGUISTIC CYCLE DISCIPLINES

The article describes the technology of teaching the Ukrainian language on the basis of the competence approach, the use of spelling (orthographic and punctuation) competencies in the study of the linguistic cycle disciplines. Spelling training involves taking into account the unity of learning, training and development, speech-thinking activity, scientificity, functionality, systemacity, awareness, accessibility, modeled mastery of language, text-centricity, taking into account intrasubject and intersubject

connections, continuity and perspective, interconnected learning of speech activities.

Formation, realization of legal persons, which are confirmed by concepts and patterns, are based on their spelling and punctuation, as well as on linguistic data. Factors that try to create a form and retain the spelling members (the possibility of a human rights diploma from their personal characteristics – general, cultural, intellectual, speech development, erudition and readership) are established. It is intended to be the main result of the development of spelling navigation, which is their automation, and to accommodate punctual navigation it is necessary to change the syntactic structure of the sentence.

During the study of the linguistic cycle disciplines the issues of the students' literacy formation, spelling skills, speech and communication competences are considered. In the face of reduced classroom hours, spelling competencies should be formed during the study of others disciplines, in particular, contemporary Ukrainian literary language, language culture, stylistics, etc. In practical classes, the principle of conscious perspective, problem-based learning methods, student activation, educational direction were used. The teacher seeks to orient students to a conscious study of the basic issues of the course and the application of knowledge in practice. It has been established that in studying the linguistic cycle disciplines it is necessary to implement consciously a competent approach, taking into account the peculiarities of integral, general and professional competences.

The application of spelling competences in the study of the disciplines of the linguistic cycle requires knowledge of theoretical material, the ability to apply it in practice. Spelling training involves taking into account the unity of learning, nurturing and development, speech-thinking activity, scientific, functionality, systematic, awareness, accessibility, modeled mastery of language, text-centricity, taking into account intrasubject and intersubject connections, continuity activities using a competent training model.

Keywords: *competence, competency model of learning, spelling competencies, competence approach, spelling rules.*

ДЕМЧЕНКО Юлія Миколаївна, НІКІТИНА Олена Олександрівна. ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ МИСЛЕННЄВИХ ОПЕРАЦІЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРИ

У статті розглянуто особливості мисленнєвої діяльності дітей дошкільного віку. Схарактеризовані основні мисленнєві операції та запропоновані алгоритми їх формування. Акцентовано увагу на важливості організації спеціальної методичної роботи з розвитку мисленнєвих операцій у дітей дошкільного віку як необхідної умови подальшого вивчення математики в школі. Алгоритми формування мисленнєвих операцій проілюстровані окремими дидактичними іграми.

Ключові слова: *мислення, мисленнєві операції, дошкільник, логіко-математичний розвиток, дидактична гра, алгоритм.*

ДЕМЧЕНКО Юлія Николаевна, НИКИТИНА Елена Александровна. ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВНЫХ МЫСЛИТЕЛЬНЫХ ОПЕРАЦИЙ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА СРЕДСТВАМИ ИГРЫ

В статье рассмотрены особенности мыслительной деятельности детей дошкольного возраста. Охарактеризованы основные мыслительные операции и предложены алгоритмы их формирования. Акцентировано внимание на важности организации специальной методической работы по развитию мыслительных операций у детей дошкольного возраста как необходимого условия дальнейшего изучения математики в школе. Алгоритмы формирования мыслительных операций проиллюстрированы отдельными дидактическими играми.

Ключевые слова: *мышление, мыслительные операции, дошкольник, логико-математический развитие, дидактическая игра, алгоритм.*

DEMCHENKO Yulia Nikolaevna, NIKITINA Elena Aleksandrovna. FORMATION OF BASIC THOUGHT OPERATIONS IN PRESCHOOL CHILDREN BY GAME

The article deals with the peculiarities of the thinking activity of preschool children. The basic mental operations are characterized and the algorithms of their formation are proposed. Attention is paid to the importance of organizing special methodical work on the development of thinking operations in preschool children as a necessary condition for further study of mathematics at school. The algorithms for forming mental operations are illustrated by separate didactic games.

One of the basic principles of the New Ukrainian School is the idea of non-stop education. That is why pre-school education is a mandatory part of the non-stop education system in Ukraine. The state recognizes the priority of pre-school education and provides the conditions for its acquisition.

For the child to succeed, the child must have such logical operations as analysis, comparison, generalization and classification. The main condition for the development of children's thinking is purposeful developmental learning. In order to make the learning process attractive to preschoolers, it is important to maintain a cheerful working mood, and intellectual games should be used.

The purpose of this article was to study the peculiarities of the thinking activity of preschool children

and to describe the algorithms for forming basic mental operations using didactic games.

Researchers have identified that the basis of educational activity is an individual thinking activity, which consists of certain actions. In mental actions, we can distinguish their main components: analysis, synthesis, comparison, abstraction, concretization, generalizations, called mental operations. Analysis and synthesis are at the heart of all thought.

It is possible to develop logical thinking by learning mental operations by following a certain mechanism. Forming the ability to generalize and classify in preschoolers is facilitated by game exercises of the type: Carefully consider the geometric shapes in each frame. What they look like, how different they are (comparison in shape, color, size). How different are these pairs of figures. Tell me how to extend a series of figures so that each successive figure differs from the previous one by only one feature. Which item in the series is different from the others? What's extra? Petrick spread the pieces into two boxes and signed. Check whether it was wrong and so on.

Researchers identify special methodical techniques for the development of logical thinking: the reception of creating a problem situation; answers of children with proof; tasks with logical load.

Therefore, the purpose and task of logical and mathematical development of the child is to develop cognitive activity and elements of educational activity: independence, self-esteem, self-control, etc. The development of demonstrative and logical thinking of the child occurs through interaction with the subject-game environment. Organized work on the formation of basic thinking operations contributes to the development of constructive thinking, expanding the range of cognitive actions and nurturing interest in logical and mathematical activity.

Keywords: thinking, thinking operations, preschooler, logic and mathematical development, didactic game, algorithm.

ДРОБІН Андрій Анатолійович. ЗМІСТОВНЕ НАПОВНЕННЯ ПРОГРАМ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена розгляду одного з найактуальніших питань освітньої реформи – підвищенню кваліфікації учителів. У статті обґрунтовано ведучу роль саме вчителя фізики у формуванні компетентностей з природничих наук, техніки і технологій, екології. У зв'язку з чим показано нагальну потребу у вдосконаленні раніше набутих та набуття вчителем фізики нових компетентностей у межах професійної діяльності, галузі знань, формуванні та розвитку цифрової, управлінської, комунікаційної, медійної, інклюзивної, мовленнєвої компетентностей у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: програма підвищення кваліфікації, освітній процес, компетентність, післядипломна педагогічна освіта, Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, вчитель фізики і астрономії.

ДРОБИН Андрей Анатольевич. НАПОЛНЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ПРОГРАММ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИКИ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена рассмотрению одного из наиболее актуальных вопросов образовательной реформы - повышению квалификации учителей. В статье обоснована ведущая роль именно учителя физики в формировании компетенций по естественным наукам, технике и технологиям, экологии. В связи с чем, показана необходимость совершенствования ранее приобретенных и приобретения учителем физики новых компетенций в рамках профессиональной деятельности, отрасли знаний, формировании и развитии цифровой, управленческой, коммуникационной, медийной, инклюзивной, речевой компетентности в заведениях последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: программа повышения квалификации, образовательный процесс, компетентность, последипломное педагогическое образование, Порядок повышения квалификации педагогических и научно-педагогических работников, учитель физики и астрономии.

DROBIN Andriy Anatolyovich. SUBSTANTIAL FILLING OF PROGRAMS OF QUALIFICATION OF PHYSICAL TEACHERS IN CONDITIONS OF REFORMING POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

The article is devoted to the consideration of one of the most pressing issues of educational reform - teacher development. Based on an analysis of existing and draft proposed legislative acts, the article substantiates the leading role of a teacher of physics and astronomy in the formation of competencies in the natural sciences, engineering and technology, and ecology. In this connection, the necessity of improving previously acquired and acquiring by a physics teacher new competencies within the framework of professional activities, the knowledge industry, the formation and development of digital, managerial, communication, media, inclusive, speech competence in postgraduate educational institutions is shown. It is in the context of the modernization and reform of postgraduate pedagogical education in general, and physical education, in particular, that the article reveals the basics of creating new educational advanced

training programs in the direction of developing professional competencies of teachers of physics and astronomy. For this area of activity, the goals and objectives are substantiated and, by the examples of program models, the formation of these programs according to the modular principle is shown.

The article describes the content of program modules, their main structural elements in accordance with their relevance for teachers and their educational needs. So the socio-humanitarian section should ensure the updating and improvement of knowledge and skills of the regulatory framework for the content and structure of the educational process in physics, familiarization with the current state of development of physical science, the latest technologies based on physical knowledge, trends and prospects for their development, development general culture and personal qualities of the teacher.

The professional development section of the program should provide an opportunity for educational applicants to restore knowledge and obtain new information on current trends in the methods of teaching physics and astronomy, get acquainted with the latest laboratory and demonstration equipment in physics and techniques for working with it, modern technologies and approaches to organizing the educational process in physics and master key elements for their practical application. The article outlines some legislative restrictions and warnings regarding the implementation of these programs, and shows other types of advanced training for teachers of physics and astronomy. The author offers directions for further research on this topic.

Keywords: professional development program, educational process, competence, postgraduate pedagogical education, Procedure of professional development of pedagogical and scientific-pedagogical workers, teacher of physics and astronomy.

ДЯЧУК Павло Вікторович, ПЕРФІЛЬЄВА Людмила Павлівна. ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ І ПРИРОДОЗБЕРЕГАЮЧИХ НАВИЧОК У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРИРОДОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ

Розглянуто питання екологічної освіти в Україні і в різних країнах Європи. На базі Уманського Національного дендрологічного парку «Софіївка» проведено експеримент по визначенню зміни в екологічній свідомості молодших школярів за напрямками: екологічна культура, екологічні знання, екологічне мислення. На основі результатів тестування учнів 1-4 класів в екологоосвітніх заходах зроблено висновок про дієвість просвітницької діяльності.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічне мислення, виховання, освітня діяльність, знання, культура, Уманський дендропарк «Софіївка».

ДЯЧУК Павел Викторович, ПЕРФИЛЬЕВА Людмила Павловна. ФОРМИРОВАНИЕ ЕКОЛОГИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ И ПРИРОДОСОХРАНЯЮЩИХ НАВЫКОВ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ ПРИРОДОВЕДЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В УКРАИНЕ И ЕВРОПЕ

Рассмотрены вопросы экологического образования в разных странах Европы, в том числе и в Украине. На базе Национального дендрологического парка «Софиевка» Национальной академии наук Украины проведен эксперимент по определению изменения в экологическом сознании школьников в направлении природоохранной работы. На основе сравнения результатов тестирования учащихся 3-х классов до и после их участия в экологообразовательных мероприятиях сделан вывод о действенности просветительской деятельности.

Ключевые слова: экологическое образование, начальная школа, интерактивные технологии, природоохранная деятельность, Национальный дендрологический парк «Софиевка» Национальной академии наук Украины, Европа.

DYACHUK Pavlo Viktorovich, PERFILIEVA Lyudmila Pavlivna. FORMATION OF ENVIRONMENTAL CONCEPTS AND NATURAL RESOURCES OF LITERATURE SCHOOLS WITH MEDICINAL DISCIPLINES IN UKRAINE AND EUROPE

The issues of environmental education in different countries of Europe, including Ukraine, are considered. On the basis of the National Dendrological Park «Sofiyivka» of the National Academy of Sciences of Ukraine, an experiment was conducted to determine the change in the environmental consciousness of schoolchildren in the direction of environmental protection work. On the basis of comparison of the results of testing the 3rd grade students before and after their participation in environmental education activities, the conclusion is made of the effectiveness of educational activities.

World-wide environmental problems have led to the need for dramatic changes in man's attitude to nature and to himself. In the context of the development of modern human civilization, man-made interference with nature threatens the existence of humanity. In view of this, the priority is given to the problem of early environmental education and the formation of eco-consciousness during childhood. We believe that this process can be organized and systematic in primary school, and studying and generalizing

world experience in this field can become an effective factor in the formation of a perfect system of environmental education for children.

At the beginning of the 21st century, many educational disciplines were included in the educational programs of Ukrainian educational institutions, which were intended to contribute to the formation of ecological awareness of children and young people. In addition, various forms of environmental extracurricular and extracurricular work are becoming quite widespread in the Ukrainian education system, but this educational system does not fully realize this function. This applies to both Ukraine and abroad. Scientists see different reasons for this. In many educational systems of different countries today the epistemological model, which is represented by such countries as Poland, Romania, Belarus and others, prevails. However, scientists argue for the imperfection of the epistemological model of environmental education and offer an alternative epistemological and activity model. Such an educational model has become widespread in Germany, France, Belgium, the Netherlands, and partly in the Czech Republic. In addition to cognitive activity, it provides elements of practical work aimed at protecting the environment.

The analysis of the literature showed that many facts make it imperative to use a system of effective measures to significantly improve the environment, environmental education as a special educational activity aimed at developing environmental education and the formation of environmental skills in environmental work. An elementary school teacher should be ready for this activity.

Keywords: ecological education, elementary school, interactive technologies, nature protection activities, National dendrological park «Sofiyivka» of the National Academy of Sciences of Ukraine, Europe.

КОНДРАШОВ Микола Миколайович. ТЕХНОЛОГІЯ STEM-НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті висвітлюються можливості технології Stem-навчання у підвищенні якості підготовки майбутніх фахівців. Метою статті є висвітлення питання використання технологій stem-навчання при вивченні курсів іноземної мови. Технологія Stem-навчання по трактована як сукупність способів і засобів цілісного сприйняття педагогічного процесу, рішення комплексу дидактичних завдань, забезпечення системи знань, умінь і навичок в обраній професійній сфері і формування готовності майбутніх фахівців до успішної професійної діяльності.

Ключові слова: Stem-навчання, технологія Stem-навчання, іноземна мова, іншомовне спілкування.

КОНДРАШОВ Николай Николаевич. ТЕХНОЛОГИЯ STEM-ОБУЧЕНИЯ В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ К ИНОЯЗЫЧНОМУ ОБЩЕНИЮ

В статье раскрываются возможности технологии Stem-обучения в повышении качества подготовки будущих специалистов. Целью статьи является обоснование вопроса использования технологии stem-обучения при изучении иностранного языка. Технология stem-обучения трактуется как совокупность способов и средств целостного восприятия педагогического процесса, решения комплекса дидактических задач, обеспечения системы знаний, умений и навыков в избранной профессиональной сфере и формирования готовности будущих специалистов к успешной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: STEM-обучения; технология STEM-обучения; иностранный язык, иноязычное общение

KONDRASHOV Mykola Mykolaiovych. STEM-TRAINING TECHNOLOGY IN QUALITY MANAGEMENT OF STUDENTS PREPARATION FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

Training of the younger generation for life in post-industrial, information space, overcoming trends of society spiritual destruction is not only a social, but also a pedagogical problem. Its solution causes the real need to promote a reform not only in a secondary, but also in a high school, search for new ways and technologies of pedagogical specialists preparation. Time is in persistent demand for new approach to the organization of future teachers training in the conditions of modern higher education. The trends of higher school updating become more and more connected with the strengthening of the educational process technology and its administrative aspect.

Theoretical justification of substantial characteristics of STEM-training technology as quality management of Master's students training for professional activity and ways of its use in the conditions of higher education is the purpose of this article.

For the goal achievement and check of the research problems there have been made selection, modification, development and testing of the theory – empirical complex (questioning, testing and conversations with Master's students) of research methods. For the empirical results processing and with the purpose of results generalization received in the course of the experiment, for efficiency check of the

research program and reliability of the received data methods of mathematical statistics were used.

The data obtained by means of a diagnostic scale indicate that the number of students with a persistent positive motivation to professional activity has increased. Dynamics of the motivation index to a positive side allows to speak about effectiveness of the research program using the STEM-training technology in quality management of future experts training for professional activity, realization of various types of professional orientation activity, activation of students' position during the performance of professional tasks and mastering the complex knowledge and ability which are their professional formation indicators.

Keywords: STEM-training; STEM-training technologies; foreign language, foreign language communication

КОТЕЛЯНЕЦЬ Юлія Сергіївна. ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО КОНСТРУЮВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто проблему формування творчого конструювання дітей старшого дошкільного віку, розкрито сутність та зміст понять «творчість», «конструювання», обґрунтовано особливості формування творчого конструювання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: діти дошкільного віку, творчість, конструювання, формування, розвиток.

КОТЕЛЯНЕЦЬ Юлія Сергеевна. ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОГО КОНСТРУИРОВАНИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье рассмотрена проблема формирования творческого конструирования детей старшего дошкольного возраста, раскрыта сущность и содержание понятий «творчество», «конструирование», обоснованы особенности формирования творческого конструирования детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, творчество, конструирование, формирование, развитие.

KOTELIANETS Yuliia Serhiivna. FORMATION OF PRESCHOOL CHILDREN'S CREATIVE DESIGN

The article deals with the problem of formation of creative design of older preschool children, reveals the essence and content of the concepts of «creativity», «design».

Design activity is a kind of child activity, the result of which materializes in the form of a product and objectively reflects the dynamics of their creative development. Along with the manipulative activity of design, one of the first to develop at preschool age. The preschooler, who is the subject and the designer by nature, constructs everything from words to complex constructions, using both object and image materials as constructor details.

In the process of design, as a form of searching and design activity, purposefully develops children's constructive thinking, taste and interest in rationalization. Creative design tasks encourage children to use their knowledge and skills, to find new ways of activity, they are an effective means of developing the child's abilities. Children's constructive thinking develops in the direction: from the materialization of an idea developed by others to the independent of the statement of the problem; from the situational application of certain means of design activity to the strategic organization of thinking; from subjective to objective novelty.

The usage of creative tasks, problematic methods of skills formation is one of the main factors that helps to increase the efficiency of the learning process, encourages children to active, creative search for new ways of obtaining insufficient knowledge.

Children's creative tasks children develop ingenuity, ingenuity, observation, ability to plan their actions, find the most optimal solutions. And as a consequence – children's development of design thinking of.

Training in creative design is aimed at the formation, development of the creative process itself, the mechanism of creative activity, providing motivational, regulatory, dynamic and operational and technical sides. Therefore, in shaping the ability and desire of children to design, we have to take into account the specific age characteristics and stages of development of design creativity, using effective methods (information-receptive, reproductive, research, heuristic). Equally important is the consideration of psychological and pedagogical principles and approaches to the organization of creative design, children's creativity. This involves using the adults to stage-by-stage display of manufacturing products, explaining the sequence of their production, showing the methods of manufacturing, examination of the finished sample, questions to children to attract their experience, independent search for ways to design.

Keywords: preschool children, creativity, design, formation, development.

КУШНІР Наталія Сергіївна. ФАНДРАЙЗИНГ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГУ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ СПРЯМОВАНИХ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ФЕСТИВАЛЮ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ «СОЦІАЛЬНИЙ ПЛАКАТ-ІДЕАЛЬНИЙ СВІТ»)

У статті розкрито визначення фандрайзингу, наведено основні етапи фандрайзингу та їх змісту на прикладі фестивалю соціальної реклами. Розглянуто розвиток соціального маркетингу, спрямованого на вирішення соціальних задач, в тому числі за допомогою технології фандрайзингу. Визначено особливості соціального маркетингу при розробці складових маркетингового комплексу.

Ключові слова: маркетинг, фандрайзинг, план маркетингу, соціальний маркетинг.

KUSHNIR Nataliia Sergiivna. FANDRAISING AS A TECHNOLOGY FOR IMPLEMENTING MARKETING OF SOCIAL PROJECTS DETERMINED FOR SOCIAL RESPONSIBILITY (EXAMPLE OF SOCIAL ADVERTISING FESTIVAL «SOCIAL PLACAT-IDEAL WORLD»)

В статье раскрыто определение фандрайзинга, приведены основные этапы фандрайзинга и их содержания на примере фестиваля социальной рекламы. Рассмотрено развитие социального маркетинга, направленного на решение социальных задач, в том числе с помощью технологии фандрайзинга. Определены особенности социального маркетинга при разработке составляющих маркетингового комплекса.

Ключевые слова: маркетинг, фандрайзинг, план маркетинга, социальный маркетинг.

KUSHNIR Nataliia Sergiivna. FANDRAISING AS A TECHNOLOGY FOR IMPLEMENTING MARKETING OF SOCIAL PROJECTS DETERMINED FOR SOCIAL RESPONSIBILITY (EXAMPLE OF SOCIAL ADVERTISING FESTIVAL «SOCIAL PLACAT-IDEAL WORLD»)

The rapid development of the Ukrainian economy has caused the constant growth of social problems of various levels and complications of their content. This circumstance objectively puts organizations the task of finding new forms, methods and technologies for their solutions. One of the characteristics of a civilized and civil society is the constructive, effective and efficient cooperation of three sectors: state, commercial and public. It forms the social partnership, the basis of which is a deep understanding of the importance of solvable social problems, the possibility of complementary resources.

Clarification of the concept of fundraising, structuring of the matrix of donors, identifying problems and prospects of fundraising activity in Ukraine based on foreign experience will allow expanding the theoretical and practical base for conducting an effective fundraising campaign to attract donations for the implementation of our future socially significant projects. The foundation of the strategy was the marketing plan of the strategies of social change festival of social advertising «Social poster – the ideal world».

Fundraising of a social project is a multi-stage process in which every stage is important. In the process of implementation of the social advertising festival Social Poster-Perfect World, we were provided with a full cycle of technology of raising funds, which necessarily included the final collection and processing of feedback information and its analysis. This allowed us to implement the improvement of the format of partner integration and to increase the conversion of organizational and partner relations.

In the current conditions of development of Ukraine the number of social problems of different levels is constantly increasing, their content is complicated. This fact objectively confronts organizations with the task of finding new forms, methods and technologies for their solutions. One of the characteristics of civilized and civil society is the constructive, effective and efficient cooperation of three sectors: state, commercial and public. It forms a social partnership, the basis of which is a deep understanding of the importance of the social problems being solved, the possibility of complementing resources. Clarifying the concept of fundraising, structuring the donor matrix, identifying problems and prospects for fundraising in Ukraine, based on foreign experience, will allow us to expand the theoretical and practical framework in order to conduct an effective fundraising campaign to attract donations for the realization of our future social projects.

Keywords: marketing, fundraising, marketing plan, social marketing.

ЛЕСНІК Олена Степанівна. ДІАЛОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ХОРМЕЙСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

В статті розглядається діалогічне спілкування як засіб формування художньо-мовленнєвих умінь в процесі хормейстерської підготовки у відповідності до сучасних новацій хорового письма, показано, що диригентський жест – це невербальна мова диригента, вказано на її тісний взаємозв'язок з вербальною мовою, визначено сутність художньо-мовленнєвих умінь, висвітлено умови впровадження діалогічного спілкування його ефективні методи й форми, показано лінгвістичні аспекти формування художньо-мовленнєвих умінь.

Ключові слова: диригентський жест, вербальна мова, невербальна мова диригента, мовлення, художньо-мовленнєві уміння, мовотворче осмислення слова,

ЛЕСНИК Елена Степановна. ДИАЛОГИЧЕСКОЕ ОБЩЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-РЕЧЕВЫХ УМЕНИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В ПРОЦЕССЕ ХОРМЕЙСТЕРСКОЙ ПОДГОТОВКИ

В статье рассматривается диалогическое общение как средство формирования художественно-речевых умений в процессе хормейстерской подготовки в соответствии с современными новациями хорového письма, показано, что дирижерский жест - это невербальный язык дирижера, указано на его тесную взаимосвязь с вербальным языком, определена сущность художественно-речевых умений, освещены условия внедрения диалогического общения, его методы и формы, показаны лингвистические аспекты формирования художественно-речевых умений.

Ключевые слова: дирижерский жест, вербальный язык, невербальный язык дирижера, речь, художественно-речевые умения, речеобразующее осмысления слова, коммуникативная культура, диалогическое общение.

LESNIK Elena Stepanovna. DIALOGICAL COMMUNICATION AS A MEANS OF THE FORMATION OF ARTISTIC AND SPEECH SKILLS OF FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ARTS IN THE PROCESS OF WRITTEN TRAINING

The article deals with the problem of the formation of artistic and speech skills in the process of chorus master's training for future teachers of musical art by means of dialogic communication. The urgency of the theme is determined by innovations in composer's thinking, which require the introduction of new performing techniques, the enrichment of vocal technique, the formation of new forms of ensemble, updating and expanding the performances of academic choral art and the search for new approaches, methods and means of preparing future music teachers for chorister's work.

The problems of conducting and working with the choir are devoted to many studies of modern authors and coryphaeus of choral art. The article covers different approaches of scientists to the characteristics of the conductor's gesture, but it is understandable that the conductor's gesture is a nonverbal language of the conductor through which he communicates with the choir. It is noted that in order for the conductor's gesture to be informative, artistically grounded, it is necessary to master the verbal language perfectly. The mastery of language proficiency is a component of a communicative culture of a specialist.

The communicative culture of the teacher of musical art is artistic and speech skills, which represent a complex of means of pedagogical skill and artistic communication with students in vocal and choral work, which ensures the process of transferring certain artistic information by the teacher-conductor to the choir collective or class on understanding and peculiarities of performing artistic the text of the work according to his figurative, stylistic, genre organization. Dialogical form of communication is the most logical in individual work on conducting and with choir collective.

The success of dialogic communication ensures its readiness, informative basis and quality of speech. Choral art innovations require a certain orientation of the dialogic communication of future specialists in the process of choirmaster training and the introduction of methods that contribute to the formation of artistic and speech skills - discussions, artistic and pedagogical analysis, cooperation, modeling. These methods are implemented in the following forms: an informative cycle of classes on a given topic, a round table, a workshop-training, etc. Effective methods are a comprehensive analysis of vocal-choral composition and a heuristic method that opens opportunities for independent student work. Implementation of the means of dialogical communication in the chorister's training of future music teachers opens up the possibility of productive and creative communication, creates a didactic and communicative environment of linguistic activity, allows gradually to enter the world of artistic speech, gradually acquire the necessary skills.

Keywords: conductor's gesture, verbal language, non-verbal conductor language, speech, artistic and speech skills, speech-forming meaning of the word, communicative culture, dialogic communication.

ЛОСІК Вікторія Георгіївна. СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

У даній статті визначено основні компоненти формування професійної компетентності фахівця фізичного виховання. Виділено основні напрямки підготовки фахівця та сформовано принципи підготовки фахівців фізичного виховання.

Ключові слова: фахівець, фізичне виховання, підготовка, компоненти.

ЛОСИК Виктория Георгиевна. СОСТАВЛЯЮЩИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СПЕЦИАЛИСТОВ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ И СПОРТА

В данной статье определены основные компоненты формирования профессиональной компетентности специалиста физического воспитания. Выделены основные направления подготовки специалиста и презентовано принципы подготовки специалистов физического воспитания.

Ключевые слова: *специалист, физическое воспитание, подготовка, компоненты.*

LOSİK Victorian Goergüvna. COMPONENTS OF FORMING A PROFESSIONAL COMPETENCE OF A PHYSICAL EDUCATION SPECIALIST

In this article basic components of forming of professional competence of specialist of physical education are defined. Main routes of preparation of physical education specialists are stated.

Ground knowledge in pedagogy and psychology will contribute to the development of such essential traits as the kindness, respect for young people, their desire to learn, attentive attitude to their initiative, tactful communication, consistent and persistent commitment, help and others.

Pedagogical knowledge helps to optimize the educational process, help the specialist to find and pick up progressive pedagogical technology, to give education an advanced character, that is, to aim it at the future, to solve the problems of the present, to develop the creative abilities of students, ways of developing actions and forms of learning.

Psycho-pedagogical knowledge helps the specialist to overcome the psychological barrier to the new; innovative; develop the ability to design their activities; to structure the socio-cultural experience at the level of knowledge, norms, values; teach pedagogical communication.

In the context of university preparation, it is necessary to equip students with the basics of pedagogical skills, pedagogical culture and pedagogical competences with the help of a specially organized system of teaching, with special attention paid to pedagogical practice. Teaching practice requires new and improved forms of organization and delivery. During pedagogical practice students acquire a starting (basic) level of pedagogical competence: acquiring knowledge in special disciplines; psychological and pedagogical knowledge; knowledge of teaching methods. All this knowledge is transformed into a complex multifactorial phenomenon – pedagogical competence. To improve the pedagogical competence of students, different models of organization of professional training of students are used, but it is necessary to create models with gradual entry into professional activity, special attention is paid – educational and methodological support.

Keywords: *specialist, physical education, preparation, components.*

ЛЯШЕНКО Ольга Дмитрівна, БУТЕНКО Тетяна Максимівна. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВКЛАДАННЯ ОСНОВНОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТА У СИСТЕМІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

У статті визначено роль інструментально-виконавських умінь у фаховій підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва та необхідність міждисциплінарної взаємодії в освітньому процесі. Доведено доцільність застосування дидактичних та художньо-естетичних принципів навчання студентів-інструменталістів. Визначено професійні функції та фахові компетенції викладача-інструменталіста вищого навчального закладу.

Ключові слова: *майбутній учитель музичного мистецтва; університетська освіта; інструментально-виконавська підготовка; принципи викладання; професійні функції; професійні компетенції.*

ЛЯШЕНКО Ольга Дмитриевна, БУТЕНКО Татьяна Максимовна. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ОСНОВНОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ИНСТРУМЕНТА В СИСТЕМЕ УНИВЕРСИТЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье определена роль инструментально-исполнительских умений в профессиональной подготовке будущих учителей музыкального искусства и необходимость междисциплинарного взаимодействия в образовательном процессе. Доказана целесообразность применения дидактических и специальных музыкальных принципов студентов-инструменталистов. Определены профессиональные функции и профессиональные компетенции преподавателя-инструменталиста высшего учебного заведения.

Ключевые слова: *будущий учитель музыкального искусства; университетское образование; инструментально-исполнительская подготовка; принципы преподавания; профессиональные функции; профессиональные компетенции.*

LIASHENKO Olga Dmitrievna, BYTENKO Tetiana Maksymivna. THEORETICAL BASICS OF TEACHING THE BASIC MUSICAL INSTRUMENT IN THE SYSTEM OF THE UNIVERSITY EDUCATION

The theoretical basics of teaching instrumental and performing disciplines in the university education system are investigated in the article. The role of instrumental and performing skills in the professional training of future music teachers and the necessity of interdisciplinary interaction in the educational process are determined. The scientific and methodological works on the problems of teaching students of musical and pedagogical specialty in instrumental classes are analyzed. Program requirements for instrumental and performing discipline for students of classical and pedagogical universities are

generalized.

The expediency of applying didactic and artistic-aesthetic principles of teaching student-instrumentalists is proved. Researchers of this process include didactic principles: professional-pedagogical orientation of teaching; science; systematicity; sequence; accessibility; pedagogical expediency of the applied forms, methods and means of teaching; communication of theory and practice, etc. The observance of artistic and aesthetic principles in the instrumental class is seen in: unity of intellectual, aesthetic and spiritual spheres of students' activity; unity of artistic and technical; artistic value, genre and style diversity and multifunctionality of the educational repertoire.

The professional competences of a teacher-instrumentalist of a higher educational institution are considered: instrumental and performing competencies; historical and theoretical competences; music-pedagogical competences; methodological competences; projective and constructive competences; research competences; functional competencies, which are constantly being improved at the Department of Instrumental and Performing Skills of the Boris Grinchenko University of Arts.

Performing training of future music teachers consists in mastering specific instrumental and performing skills that ensure the success of music-pedagogical activity in secondary schools. These skills are instilled in the classes of basic musical instrument (the development of playing the musical instrument), choral conducting and a choir workshop (where it is mandatory to perform piano choirs using specific applicative techniques that ensure a smooth connection of chords without a pedal), techniques of teaching vocals (one of the program requirements in this discipline is the ability to play vocal exercises of harmonic and homophonic harmonic texture with modulations in all tonalities), techniques of general music chnoyi education (classes in which students apply practical skills on musical composition curriculum).

Keywords: future teacher of music art; university education; instrumental and performance training; principles of teaching; professional functions; professional competences.

МАСЛОВА Наталія Миколаївна, МИРЗА-СІДЕНКО Валентина Миколаївна. ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ

Анотація. У статті висвітлено методичні аспекти застосування інтерактивних технологій навчання на уроках географії. Коротко розкрито суть та переваги інтерактивного навчання як одного із способів активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Виділено групи інтерактивних технологій та розкрито їх особливості. Наведено приклади застосування різних інтерактивних методів і прийомів в процесі навчання географії, зазначено їх дидактичні можливості та розкрито методіку організації роботи учнів при застосуванні кожного з методів чи прийомів.

Ключові слова: інтерактивне навчання, інтерактивні технології, інтерактивні методи і прийоми навчання, активізація пізнавальної діяльності учнів.

МАСЛОВА Наталия Николаевна, МИРЗА-СИДЕНКО Валентина Николаевна. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ УЧЕНИКОВ

В статье освещены методические аспекты применения интерактивных технологий обучения на уроках географии. Коротко раскрыта суть и преимущества интерактивного обучения как одного из способов активизации учебно-познавательной деятельности учащихся. Выделены группы интерактивных технологий и раскрыта их особенности. Приведены примеры применения различных интерактивных методов и приемов в процессе обучения географии, указано их дидактические возможности и раскрыта методика организации работы учащихся при применении каждого из методов или приемов.

Ключевые слова: интерактивное обучение, интерактивные технологии, интерактивные методы и приемы обучения, активизация познавательной деятельности учащихся.

MASLOVA Natalia Nikolaevna, MIRZA-SIDENKO Valentina Nikolaevna. APPLICATION OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES OF TEACHING IN GEOGRAPHY LESSONS AS A METHOD OF INCREASING THE LEVEL OF EXPLOSIVE ACTIVITY OF TEACHERS

The article highlights the methodological aspects of the use of interactive technologies in geography lessons. It is stated that the main task of modern school geographic education is to prepare students for life in modern changing conditions, to develop their educational competences, to be able to use geographical knowledge in life situations, to think critically, to analyze and evaluate information, to make their own conclusions and to justify them. All this is facilitated by the use in the learning of geography of the elements of interactive learning.

The essence and advantages of interactive learning as one of the ways of activating cognitive activity

of students are exposed. Today, a large number of interactive technologies have been developed, which combine into 4 groups: 1) cooperative learning technologies; 2) technologies of group-group training; 3) situational modeling technologies; 4) technologies for discussing discussion issues. The essence of each group of interactive learning technologies and the peculiarities of their application in geography lessons are briefly explained. It is noted that the use of cooperative learning technologies in geography lessons allows students to develop the skills of group and collective activity, collaboration, the ability to hear another, to draw conclusions, to make arguments, to cultivate a sense of collectivism and mutual respect. These technologies help teach students to establish geographic patterns, causality, learn geographical facts, learn geographical concepts and theories, and shape geographic thinking and geographic outlook in an interesting way.

Group-group learning technologies involve simultaneous collaboration of the whole class and are aimed at developing students' ability to logically express their position and to discuss problematic issues. Situation modeling technologies (simulations, imitations, role-playing games, etc.) develop critical thinking, thinking, thinking, and solving situations. Technologies of working out discussion questions teach deep understanding of a problem, independent position, operation of arguments, critical thinking, contribute to the formation of one's own world view. Examples of application of different interactive methods and techniques in the process of teaching geography are given, their didactic possibilities are indicated, and the methods of organizing students' work in applying each of the methods or techniques are revealed.

Keywords: interactive learning, interactive technologies, interactive teaching methods and techniques, activation of students' cognitive activity.

ПАНЬКІВ Людмила Іванівна. РОЗВИТОК ДУХОВНО-ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

У статті розглядається питання розвитку духовно-творчих якостей учнів старшого шкільного віку засобами мистецтва; встановлено взаємозв'язок і взаємообумовленість понять «духовність», «духовні цінності», «творчість»; підкреслено роль мистецтва у розвитку духовно-творчих якостей особистості, формуванні її світоглядних позицій.

Ключові слова: духовність, духовні цінності, творчість, духовно-творчі якості, творча самореалізація.

ПАНЬКИВ Людмила Ивановна. РАЗВИТИЕ ДУХОВНО-ТВОРЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧЕНИКОВ СТАРШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА СРЕДСТВАМИ ИСКУССТВА

В статье рассматривается вопрос развития духовно-творческих качеств учеников старшего школьного возраста средствами искусства; встановлена взаимосвязь и взаимообусловленность понятий «духовность», «духовные ценности», «творчество»; подчеркнута роль искусства в развитии духовно-творческих качеств личности, формировании ее мировоззренческих позиций.

Ключевые слова: духовность, духовные ценности, творчество, духовно-творческие качества, творческая самореализация.

PANKIV Lyudmila Ivanivna. DEVELOPMENT OF SPIRITUALLY-CREATIVE QUALITIES OF PUPILS OF THE OLDER SCHOOL AGE BY MEANS OF ART

The main purpose of modern education is to direct the spiritual development of the growing generation in the creative direction, to activate the subjective capacities of each individual, to promote the formation of its internal culture, the ability to express itself creatively and self-actualization.

The article analyzes the views of scholars of the concepts of «spirituality», «spiritual values», «creativity», establishes the interconnection and interdependence of these concepts; The role of art in the development of students' spiritual and creative qualities and the formation of their worldviews are emphasized.

Analysis of scientific works made it possible to distinguish the characteristics of self-realization of the personality, manifested in the process of artistic and creative activity: responsibility, initiative, independence, the desire for self-realization, belief in their creative forces, disclosure of all reserves of creative activity, the desire to test their abilities, communicativeness and ability, objectifying their capabilities.

Encouraging older students to creative expression in various types of artistic activity (musical, visual, choreographic, theatrical, etc.) promotes the emergence of spiritual reflection, a unique tone of artistic perception-interpretation, the formation of their artistic and creative individuality.

Spirituality and creativity are interrelated and interdependent concepts. The source of creative self-realization is the spiritual potential of the individual, which, in turn, reflects the degree of actualization of spiritual forces in the creative process.

Spiritual and creative qualities of the personality develop in the process of artistic and dialogical communication with highly artistic works of art, which contain the ideas of high humanism, the living

beauty of the human spirit, pulsating the anxious heart of the author, who is indifferent to the human and the human.

In the process of artistic creativity (musical, visual, choreographic, theatrical, etc.), based on the interactive artistic-dialogical processes of perception-interpretation-creation, the creative self-realization of the personality is carried out. Involvement of senior school students in various types of artistic creativity will help them to develop a spiritual value culture, the ability to express themselves and self-actualization, the development of creative qualities.

Keywords: *spirituality, spiritual values, creativity, spiritual and creative qualities, creative self-realization.*

ПІДВАЛЬНА Юлія Василівна. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВИ ТА БУЛЕРА

У даній статті визначено основні чинники впливу на формування у підлітків поведінки булера та жертви. У підлітковому віці пріоритетною діяльністю являється спілкування. Саме за допомогою соціального оточення особистість дитини стверджується, визначає та формує свою систему цінностей, яка потім спрямовує дії та вчинки дитини. Стосунки, які складаються у підлітків з оточуючими, визначають значимість особистості дитини, як члена суспільства. Тому підлітки, які або є ізольованими, або перебувають під впливом негативно спрямованої референтної групи, або зазнають насильства з боку рідних та близьких та з інших причин, є схильними до віктимності або до прояву агресії, тривожності.

Ключові слова: *віктимна поведінка, булінг, агресія, тривожність, насилля, підлітковий вік.*

ПОДВАЛЬНАЯ Юлия Васильевна. СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ПОВЕДЕНИЯ ЖЕРТВЫ И БУЛЕРА

В статье определены основные факторы влияния на формирования у подростков поведения булера и жертвы. В подростковом возрасте приоритетной деятельностью является общение. С помощью социального окружения личность подростка утверждается, определяет и формирует свою систему ценностей, которая потом управляет действиями и поведением подростка. Отношения, которые складываются у подростков с окружающими, определяют важность его личности, как члена общества. Поэтому подростки, которые либо являются изолированными, либо пребывают под влиянием негативно направленной референтной группы, либо страдают от насилия со стороны родных и близких, или с других причин, являются склонными к викарному поведению или к проявлению агрессии и тревожности.

Ключевые слова: *виктимное поведение, булинг, агрессия, тревожность, насилие, подростковый возраст.*

PIDVALNA Yuliia Vasylivna. SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS AS THE BASIS FOR FORMING THE BEHAVIOR OF THE VICTIM AND THE OFFENDER

This article defines the main factors influencing the formation of adolescent behavior of the offender and victim. In adolescence, communication is the priority activity. It is through the social environment that the child's identity is asserted, defined and shaped by your own value system, which then directs the actions and actions of the child. Relationships that make up adolescents with others determine the significance of the child's personality as a member of society. Therefore, adolescents who are isolated or under the influence of a negatively oriented reference group, or are subject to violence by relatives and for other reasons, are prone to victimization or to the manifestation of aggression, anxiety.

The main factors and causes of violence are social and psychological. Proponents of psychological theories focus on the psychological characteristics of the offender and the victim, especially the propensity for violence or the propensity for victim behavior. Adherents of social theories consider the influence of external factors on the manifestation of violence, namely the cultural norm, the educational level of the individual, the micro and macro environment.

Socio-psychological factors of violence include: propaganda by the media of violence and cruelty, increasing the number of divorces and single families, authoritarian style of education, lack of conformity to the child and his / her abilities, pedagogical neglect of schoolchildren, parental and parental influence, others.

Also, the formation of a child's personality is influenced by the group that the child is part of. Thus, one of the main influencing factors is the informal group. The desire to gain authority among peers, respect and approval can determine a child's behavior. Interacting with peers enables the child to better know himself, to compare himself with others, to share information they cannot obtain from adults, to make emotional contacts that are significantly different from the family.

The more weak a child's communication with his parents is, the more likely it is that the group that the child is a part of can become a reference for him or her, which can control the child's behavior.

Being in the reference group can lead to changes in value orientations, assimilation of norms and rules of behavior, which are inherent in the group, which in turn can promote the manifestation of victim

behavior, tendency to aggressive reactions, uncritical attitude to others. By identifying with the group, the child becomes more confident, adapts better to society, and even resists it.

Keywords: *victim behavior, bullying, aggression, anxiety, violence, adolescent.*

ПЛЮЩ Валентина Миколаївна. МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті розроблена та обґрунтована модель формування готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до професійного самовдосконалення, яка складається цільового, організаційно-змістовного, оцінно-результативного блоків, що об'єднані метою, завданнями, методологічними підходами, принципами, змістом, формами, технологіями та методами навчання, діагностичним інструментарієм виявлення рівнів сформованості готовності студентів до професійного самовдосконалення і результат.

Ключові слова: *модель, готовність до професійного самовдосконалення, майбутні вчителі природничих дисциплін.*

ПЛЮЩ Валентина Николаевна. МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ЕСТЕСТВЕННЫХ ДИСЦИПЛИН К ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ САМОСОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ

В статье разработана и обоснована модель формирования готовности будущих учителей естественных дисциплин к профессиональному самосовершенствованию, которая включает целевой, организационно-содержательный, оценочно-результативный блоки, объединенных целью, задачами, методологическими подходами, принципами, содержанием, формами, технологиями и методами обучения, диагностическим инструментарием выявления уровней сформированности готовности студентов к профессиональному самосовершенствованию и результат.

Ключевые слова: *модель, готовность к профессиональному самосовершенствованию, будущие учителя естественных дисциплин.*

PLYUSHCH Valentina Nikolaevna. MODEL FOR FORMING READINESS IN FUTURE TEACHERS OF NATURAL SCIENCES FOR PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT

The article deals with the problem of forming personal readiness for professional self-development. The latter is impossible without special training, which, in the author's opinion, should consist of forming psychological readiness for self-development, promoting the need to acquire knowledge of a certain branch of science and culture and mastering rational methods and techniques of independent work. A relevant model for forming readiness in future teachers of natural sciences for professional self-development was designed. It comprises logically related blocks, namely the target block, the organization and content block, the evaluation and results block.

The target block ensures the unity of the aim (to form readiness in future teachers of natural sciences for professional self-development), objectives and principles on which the process of forming students' readiness is based. The organization and content block includes implementing the programmes of natural sciences, whose content allows students to form their readiness for professional self-development. The implementation of these programmes is ensured by the interaction between teaching staff and students through choosing forms (independent work, lectures, laboratory and practical work, teacher placement), methods (explanation and illustration, problem-based approach, search method, research method, etc.) and teaching aids using modern information technologies.

The evaluation and results block is determined by the following criteria: information and cognition (whose indicators include the concept of the essence and structure of self-development, as well as the knowledge about forms and methods of self-development), motivation and values (whose indicators involve understanding the value of self-development and formed motives for self-development), technologies (whose indicators imply a deliberate self-cognitive activity, skills in planning and organizing self-study) and evaluation (whose indicators include professional self-esteem and self-analysis skills). The article also justifies the low, middle and high levels in the readiness of future teachers of natural sciences for professional self-development and determines their content.

Keywords: *model, readiness, professional self-development of personality, future teachers.*

РЕЧИЦЬКИЙ Олександр Наумович, РЕШНОВА Світлана Федорівна, ГОРШКОВА Аліса Ігорівна. КОМПЛЕКСНА КОМП'ЮТЕРНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДЛЯ ПРОГРАМОВАНОГО НАВЧАННЯ ОРГАНІЧНІЙ ХІМІЇ

Програмоване навчання – сукупність покрокових навчальних кадрів, які структурно складаються з навчальної інформації, що викладається в певній системі, спеціальних завдань для виконання студентами розумових та фізичних дій, необхідних для засвоєння прийомів інтелектуальної або матеріальної праці, та необхідних вказівок для їх правильного виконання. Для впровадження програмованого навчання органічній хімії розроблена комплексна комп'ютерна навчальна програма, яка включає: а) електронний підручник, б) електронний задачник, в) програму

комп'ютерного контролю знань, 2) програму статистичного аналізу результатів контролю, д) програму зворотного зв'язку. Перші три програми орієнтовані на студента. Програми статистичного аналізу результатів контролю та зворотнього зв'язку призначені для роботи викладача. Комплексна комп'ютерна програма сприяє більш глибокому засвоєнню систематичного курсу органічної хімії, а також формуванню у студентів наукового підходу до прогнозування оптимальних умов проведення хімічних процесів.

Ключові слова: комплексна комп'ютерна навчальна програма, програмоване навчання.

РЕЧИЦКИЙ Александр Наумович, РЕШНОВА Светлана Федоровна, ГОРШКОВА Алиса Игоревна. КОМПЛЕКСНАЯ КОМПЬЮТЕРНАЯ УЧЕБНАЯ ПРОГРАМА ДЛЯ ПРОГРАМИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ ОРГАНИЧЕСКОЙ ХИМИИ

Программированное обучение – совокупность пошаговых учебных кадров, структурно состоящих из учебной информации, которая представлена в определенной системе, специальных заданий для выполнения студентами умственных и физических действий, необходимых для усвоения приемов интеллектуальной или материальной работы, и необходимых указаний для их правильного выполнения. Для внедрения программированного обучения органической химии разработана комплексная компьютерная учебная программа, которая включает: а) электронный учебник, б) электронный задачник, в) программу компьютерного контроля знаний, г) программу статистического анализа результатов контроля, д) программу обратной связи. Первые три программы ориентированы на студента. Программы статистического анализа результатов контроля и обратной связи предназначены для работы преподавателя. Комплексная компьютерная программа способствует более глубокому усвоению систематического курса органической химии, а также формированию у студентов научного подхода к прогнозированию оптимальных условий проведения химических процессов.

Ключевые слова: комплексная компьютерная учебная программа, программированное обучение.

RECHITSKIY Aleksandr Naumovich, RESHOVNA Svetlana Fedorovna, GORSHKOVA Alisa Igorevna. COMPLEX COMPUTER EDUCATIONAL PROGRAMME FOR PROGRAMMED ORGANIC CHEMISTRY LEARNING

Programmed learning – a set of step-by-step training shots structurally consisting of educational information that is taught in a particular system, special tasks for students to perform mental and physical activities necessary for the acquisition of intellectual or material work methods, and necessary instructions for their proper execution. For the implementation of programmed learning in organic chemistry, a comprehensive computer training programme has been developed that includes: a) an electronic textbook; b) an electronic taskbook; c) a computer programme for knowledge control; d) a programme for statistical analysis of the results of control; e) a feedback programme.

The first three programmes are student-oriented. The programmes of statistical analysis of the results and feedback control are intended for the work of the teacher. During the development of the electronic manual, HTML technology is used. Writing of a book code is done with Dreamweaver. The developed e-manual has an independent programme format, does not need to be opened through Internet browsers and has the form of a help programme with a toolbar with commands.

The content of the electronic manual was supplemented with a system of training test tasks (about 1500 tasks of different levels of complexity). Learning test tasks are offered after a certain portion of the electronic manual information, repeating the structure of the presentation of the theoretical material. Thus, using the technology of HTML, routes for digestion of knowledge and their autocorrection were developed. For the control programme, about 2300 test tasks have been developed, the tasks are balanced by the complexity and time allocated to the knowledge control section.

There is used software for constructing ADSoft Tester tests. The teacher receives information on the results of the control and achievements of the students through the developed programme of statistical analysis of the results of control. The comprehensive computer programme helps to deepen the knowledge of systematic course of organic chemistry, as well as the formation of a scientific approach to the prognosis of optimal conditions for chemical processes conducting. The curriculum is supplemented with presentations for a lecture course on Organic Chemistry.

Keywords: complex computer educational programme, programmed learning.

РУСИНА Наталія Геннадіївна. ЗАСТОСУВАННЯ WEB-РЕСУРСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена застосуванню web-ресурсів на практичних заняттях студентами закладів вищої освіти. Поєднання комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання з традиційними є важливим завданням, яка постає перед викладачами закладів вищої освіти. Динаміка розвитку сучасної комп'ютерної техніки та інформаційних технологій, коли звичайні персональні комп'ютери витісняються більш сучасними гаджетами, як результат, з'являється нове програмне

забезпечення. В той же час відбувається оновлення правових масивів даних, тому, студенту досить складно розв'язувати правові задачі без застосування спеціалізованих програмних продуктів, зокрема web-ресурсів.

Ключові слова: web-ресурси; інформаційно-комунікаційні технології навчання; комплекс спеціального програмного забезпечення; правові задачі.

РУСИНА Наталья Геннадьевна. ПРИМЕНЕНИЕ WEB-РЕСУРСОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Статья посвящена применению web-ресурсов на практических занятиях студентами высших учебных заведений. Сочетание компьютерно-ориентированных средств обучения с традиционными является важной задачей, которая стоит перед преподавателями высших учебных заведений. Динамика развития современной компьютерной техники и информационных технологий, когда обычные персональные компьютеры вытесняются более современными гаджетами, как результат, появляется новое программное обеспечение. В то же время происходит обновление правовых массивов данных, поэтому, студенту достаточно сложно решать правовые задачи без применения специализированных программных продуктов, в частности web-ресурсов.

Ключевые слова: web-ресурсы; информационно-коммуникационные технологии обучения; комплекс специального программного обеспечения; правовые задачи.

RUSINA Nataliia Gennadyevn. APPLICATION OF WEB-RESOURCES IN THE PROCESS OF STUDENTS TRAINING IN HIGHER EDUCATION STAFF

The article is devoted to the use of web-resources in practical classes by students of higher education institutions.

Combining computer-based learning with traditional is an important task for higher education teachers. The dynamics of the development of modern computer technology and information technology, when conventional personal computers are being replaced by more modern gadgets, as a result, new software is emerging. At the same time, the legal data sets are being updated, so it is difficult for a student to solve legal problems without the use of specialized software, including web resources.

The article analyzes the methods of using special software complex using web-resources. This technique can be used to solve law problems by students of institutions of higher education in course of studying the discipline «Information Technologies and Law Protection».

We are developing the discipline «Information Technology and Legal Protection» for future specialists of the specialization «Theory and Technology of Programming» of the educational-professional program «Informatics» of the first (bachelor) level of higher education in specialty 122 «Computer Sciences».

We will present the methodology of using the special software complex in the discipline «Information Technology and Legal Protection», as an example of a practical session «Application of web-resources» for solving legal problems, the method of acquaintance and use by several students of educational and professional program «Informatics».

The method of using the special software complex in the discipline «Information Technologies and Legal Protection» is presented, as an example of a practical session «Application of web-resources» for solving legal problems.

Keywords: web resources; information and communication technologies of teaching; a complex of special software; law tasks.

САРНОВСЬКА Наталія Іванівна, АНТОНІВСЬКА Марина Олександрівна. ДУАЛЬНА СИСТЕМА ЯК ОДНА З ОСОБЛИВОСТЕЙ НАВЧАННЯ ФАХІВЦІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ОСВІТИ

У статті розглянуті питання підготовки фахівців соціокультурної сфери на сучасному етапі. У роботі висвітлені деякі питання особливості підготовки кадрів для сфери культури і мистецтв, модернізації підготовки кадрів в сучасному ВНЗ мистецтв і культури на основі дуального навчання, відображені деякі особливості та принципи даної системи навчання.

Ключові слова: професійна освіта, дуальна система навчання, виховання конкурентоспроможних фахівців, моделювання процесу підготовки студентів соціо-культурної сфери.

САРНОВСКАЯ Наталья Ивановна, АНТОНИВСКАЯ Марина Александровна. ДУАЛЬНАЯ СИСТЕМА КАК ОДНА ИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ОБУЧЕНИЯ СПЕЦИАЛИСТОВ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ СФЕРЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассмотрены особенности обучения специалистов социокультурной сферы на современном этапе. В работе освещены некоторые особые вопросы подготовки кадров для сферы культуры и искусств, модернизации подготовки кадров в современном высшем учебном

заведенні мистецтв і культури на основі дуального навчання, відображені деякі особливості і принципи даної системи навчання.

Ключевые слова: професійне навчання, дуальна система навчання, виховання конкурентоспроможних спеціалістів, моделювання процесу підготовки студентів соціокультурної сфери.

SARNOVSKA Nataliia Ivanivna, ANTONIVSKA Maryna Oleksandrivna. THE DUAL SYSTEM AS ONE OF THE FEATURES OF SOCIO-CULTURAL SPHERE SPECIALISTS TEACHING AT THE MODERN STAGE OF EDUCATION

The article examines the features of specialists training in the social cultural sphere at the present stage. According to many scientists and practitioners, the state of students' practical training, which has been observed in recent years, completely does not meet the requirements of today's employers, and this is due precisely to a decrease in attention to students' practical training.

The work highlights some special issues of specialists' training for the sphere of culture and arts, the modernization of training in the modern higher educational institutions of arts and culture on the basis of dual education, and reflects some features and principles of this system of education. The education system in the field of culture and arts in our country has no analogues in the global educational space. It evolved over several centuries and, as they say, has passed the test of time, bringing up a galaxy of outstanding figures of art and culture with world names. But the rapid development processes taking place in almost all spheres of life in modern society dictate to us the need to modernize the existing education system in the country, including education in the field of art.

The research methodology consists in use of cultural and analytical methods, a systematic approach and comparative analysis. The scientific novelty of the study is to examine the results of experimental work on the implementation and application of the dual education pedagogical model in higher educational institutions of the social cultural sphere, the main features of the dual education system are reflected, the important problems of training future competitive specialists in the labor market and educating professionals with a higher and modern level are raised on the example of a exact university. A prerequisite for solving the problems of training professional personnel in the field of culture and arts is the integration of pedagogical and scientific-creative forces, the modernization of educational programs based on the principle of dual training, the increase in the research and scientific and creative component of the educational process.

Keywords: professional education, dual training system, education of competitive specialists, modeling of the process of training students, social cultural sphere.

СЕМАКОВА Тетяна Олексіївна, БОЙКО Любов Михайлівна, ВАСЕНЬОВА Юлія Олексіївна. АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуті психологічні особливості студентів, які навчаються на I-II курсах закладів фахової передвищої освіти, визначені методи і прийоми активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення ними дисциплін загальної і професійної підготовки.

Ключові слова: активізація навчально-пізнавальної діяльності, кліпове мислення, заклади вищої і фахової передвищої освіти, мультимедійні засоби.

СЕМАКОВА Татьяна Алексеевна, БОЙКО Любовь Михайловна, ВАСЕНЕВА Юлия Алексеевна. АКТИВИЗАЦИЯ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ: ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье рассмотрены психологические особенности студентов, обучающихся на I-II курсах заведений профессионального предвысшего образования, определены методы и приемы активизации учебно-познавательной деятельности студентов в процессе изучения ими дисциплин общей и профессиональной подготовки.

Ключевые слова: активизация учебно-познавательной деятельности, клиповое мышление, заведения высшего и профессионального предвысшего образования, мультимедийные средства.

SEMAKOVA Tetiana Oleksiivna, BOIKO Liubov Mykhailivna, VASENIOVA Yuliia Oleksiivna. INTENSIFICATION OF STUDENTS' EDUCATIONAL AND COGNITIVE ACTIVITIES IN MODERN CONDITIONS: PSYCHOLOGICAL ASPECTS

Nowadays the intensification of the educational and cognitive activity of students of higher education institutions is a topical issue. Its solution requires taking into account modern changes in education. These changes are related to the psychological peculiarities of young people who are studying in the conditions of global informatization of society, which leads to changes in the mental sphere of people and contributes to the formation of a new type of thinking, which is called clip thinking.

The psychological peculiarities of the first and second year students of higher education institutions and colleges are considered in our study. They are: high personal anxiety, vulnerability, low stress resistance; high level of self-perception; high demands along with the absence of problem-solving skills; individualism; lack of interest in other people's lives; urge to be independent; carelessness, impulsiveness, tendency to inconsiderate behavior; poor organization and so on.

Clip thinking, which scientists consider the phenomenon of the present, is a characteristic feature of the so-called Z-generation, that is, 16-17-year-old young people. The scientists consider it as a process of displaying various properties of objects, without taking into account the links between them, characterized by fragmentation of the information flow, inconsistency, high speed switching between fragments of information, the lack of a coherent picture of the perception of the world. The positive side of clip thinking is the acceleration of human reaction, the ability to easily navigate the world's information resources and quickly find the right information.

That is why it is necessary to find the new ways and methods of teaching that allow students to improve their level of knowledge acquisition, increase the cognitive activity of young people and their professional competence.

A few methods and techniques for activating learning at colleges and universities during teaching general and professional subjects, based on the benefits of young people's clip thinking have been offered.

Keywords: *intensification of educational and cognitive activity, clip thinking, colleges, universities, multimedia.*

ТЕРЕЩЕНКО Оксана Василівна, ЯРОВА Лариса Олегівна, ГРОМОВА Тетяна Валеріївна. САМОНАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ЯК УМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

В статті розглянуті проблеми самонавчання майбутніх учителів природничих дисциплін. Визначено передумови масового характеру самонавчання. Виявлено умови ефективного самонавчання майбутніх учителів природничих дисциплін: компетентнісний підхід, психолого-педагогічний супровід самостійної роботи студентів, інформатизація освіти, синергетичний підхід до організації освітнього процесу.

Ключові слова: *самонавчання, самостійна робота, учителі природничих дисциплін, освітній процес.*

ТЕРЕЩЕНКО Оксана Васильевна, ЯРОВАЯ Лариса Олеговна, ГРОМОВА Татьяна Валерьевна. САМООБУЧЕНИЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ЕСТЕСТВЕННЫХ ДИСЦИПЛИН КАК УСЛОВИЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассмотрены проблемы самообучения будущих учителей естественных дисциплин. Определены предпосылки массового характера самообучения. Установлены условия эффективного самообучения будущих учителей естественных дисциплин: компетентностный подход, психолого-педагогическое сопровождение самостоятельной работы студентов, информатизация образования, синергетический подход к организации образовательного процесса.

Ключевые слова: *самообучение, самостоятельная работа, учителя естественных дисциплин, образовательный процесс.*

TERESHCHENKO Oksana Vasyilivna, YAROVA Larysa Olegivna, GROMOVA Tatiana Valerievna. SELF-INSTRUCTION OF FUTURE NATURAL SCIENCES TEACHERS AS A CONDITION OF EDUCATION MODERNIZATION

The article deals with the problem of self-instruction of future teachers of natural sciences. It is noted that the need for modernization of natural education according to modern educational paradigms. It is revealed the contradiction between the growing importance of self-study in the context of the concept of continuous education and the lack of systematic development of student skills in management of their activities. The purpose of the study is to determine the need to justify the conditions for effective self-instruction of students – future teachers of natural sciences. In the article the main differences between the concepts of student self-instruction, self-education, and self-study are noted. The concept of self-instruction is characterized as the process of mastering knowledge, skills and abilities, the development of competencies through their own aspirations and self-selected means of training.

The preconditions of massive character of self-study: high educational level of all members of society as a basis for further enrichment of any knowledge; awareness of the need to continually increase their intellectual level, professional skills and to master skills of independent work by each member of the society; creation of appropriate conditions for the development and satisfaction of each of their cognitive needs and interests are defined.

Based on the analysis of development directions and modernization of the modern education system, the conditions of effective self-instruction of future teachers of natural sciences the article has revealed a competence approach as a means of orienting education on personally-relevant and practice-focused results; psychological and pedagogical support of student independent work as a system of professional

activity of the teacher, aimed at the creation of psychological and pedagogical conditions for the successful training, education, professional and personal development of the student in the educational environment conditions of the higher educational institution; education informatization as a process of providing the education methodology and practice of development and optimal use of modern means of information technologies focused on the implementation of psychological and pedagogical goals of training and education; analysis of pedagogical phenomena from the standpoint of synergetic approach as a way of revealing interaction of elements of self-instruction system capable of self-organization.

Keywords: self-instruction, self-study, teachers of natural sciences, educational process.

ТРИФОНОВА Олена Михайлівна. МЕТОДИЧНА СИСТЕМА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті проаналізовано відмінність підготовки магістрів і бакалаврів професійної освіти. У практиці підготовки магістрів педагогічної галузі ще не акцентована увага на вимогах до такої категорії фахівців. Не визначено їхнє місце в освітній галузі. Поняття магістр ми розглядаємо як рівень вищої освіти, який докорінно відрізняється від бакалавра, насамперед тим, що він на базі кваліфікації бакалавра здобув поглиблені наукові та спеціальні знання і навички гостро інноваційного характеру. Обов'язковим елементом має бути практичний досвід застосування інновацій для вирішення проблемних професійних завдань, зокрема використання інформаційно-цифрових технологій. Така відмінність розглядається через аналіз показників методичної системи підготовки магістра комп'ютерних технологій, де основними є педагогічні та інженерні компоненти, які складають ціннісно-мотиваційний, змістовий, діяльнісний та рефлексивний блоки. На їх основі нами створена модель розвитку інформаційно-цифрової компетентності майбутніх магістрів комп'ютерних технологій.

Ключові слова: методична система, магістр комп'ютерних технологій, бакалавр комп'ютерних технологій, інформаційно-цифрова компетентність, інформаційно-цифрові технології.

ТРИФОНОВА Елена Михайловна. МЕТОДИЧЕСКАЯ СИСТЕМА РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННО-ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МАГИСТРОВ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье проанализированы отличия подготовки магистров и бакалавров профессионального образования. В практике подготовки магистров педагогической области еще не акцентировано внимание на требованиях к такой категории специалистов. Не определено их место в образовательной сфере. Понятие магистр мы рассматриваем как уровень высшего образования, который в корне отличается от бакалавра, прежде всего тем, что он на базе квалификации бакалавра получил углубленные научные и специальные знания и навыки остро инновационного характера. Обязательным элементом должен быть практический опыт применения инноваций для решения проблемных профессиональных задач, в том числе использование информационно-цифровых технологий. Такое различие рассматривается через анализ показателей методической системы подготовки магистра компьютерных технологий, где основными являются педагогические и инженерные компоненты, которые составляют ценностно-мотивационный, содержательный, деятельностный и рефлексивный блоки. На их основе нами создана модель развития информационно-цифровой компетентности будущих магистров компьютерных технологий.

Ключевые слова: методическая система, магистр компьютерных технологий, бакалавр компьютерных технологий, информационно-цифровая компетентность, информационно-цифровые технологии.

TRYFONOVA Olena Mykhaylivna. THE METHODOICAL SYSTEM OF INFORMATION AND DIGITAL COMPETENCE DEVELOPMENT OF MASTERS OF COMPUTER TECHNOLOGIES

The article examines the difference between preparing masters and bachelor's degrees in computer technology. The practice of preparing masters in the pedagogical field has not yet focused on the requirements for such a category of specialists. Their place in the educational field has not been determined. We regard the concept of masters as a higher education level that is fundamentally different from a bachelor's degree. This is due to the fact that the master's degree on the basis of bachelor's qualification has acquired in-depth scientific and special knowledge and skills of acutely innovative character. A compulsory element should be the practical experience of applying innovations to solve problematic professional tasks, including the use of digital technologies. The purpose of the article is to identify the differences in digital-digital competence of bachelors and masters of computer technologies in pedagogical institutions of higher education and to outline the components of the model of development of digital-digital competence of masters.

The difference is seen through the analysis of indicators of the methodological system of preparation of the master of computer technologies, where the main are the pedagogical and engineering components that make up the value-motivational, content, activity and reflexive blocks. Based on this, we have created a model for the development of information and digital competence of future masters of computer technology. The model contains three stages of development of digital-digital competence: theoretical, methodological, conceptual and monitoring. Each stage consists of a specific filling. The first includes strategic and regulatory objectives, scientific and methodological foundations, subject matter and purpose. The second has the content-scientific content of the development of the CPI and the scientific and pedagogical conditions for the content of the content. The third contains diagnostic functions and results.

In the course of creating a model of methodological system for development of digital-digital competence of masters of computer technologies it was found out that this competence of the future teacher-scientist of the XXI century. The basic professional knowledge, skills, skills of work with information and digital technologies and the formation of professionally significant qualities are peculiar.

An analysis of the indicators of the CT Master's educational program showed that they include pedagogical and engineering components that make up value-motivational, content, activity and reflective components.

The value-motivational component of the CPI's competence is formed from the goals, motives, training needs, digital tools. The psycho-pedagogical component includes the categories of self-education, self-development, value attitudes, actualization of educational activity, development of intelligence and creativity of subjects of learning. The content component of the development of the CPI involves the conscious acquisition of information processing skills by scientific methods with digital objects that influence the formation of the corresponding qualities of the scientist. The core component of future Master's degree programs is the science-based application of digital educational technologies and computers in educational activities, and is a means of creative development of the CPI and its self-improvement. The reflexive component of the development of the CPI is manifested in the master's attitude to himself and to the world, to future professional research activities.

Keywords: methodological system, master's degree in computer technology, bachelor of computer technologies, informa.

ФОРОСТОВСЬКА Тетяна Олександрівна. ПЕДАГОГІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ

Стаття присвячена актуальній проблемі педагогічної інтеграції як складової гуманізації і гуманітаризації освіти, котра є важливою умовою професійного самовизначення. Формування професійного самовизначення майбутнього вчителя хімії в закладах вищої освіти є важливим процесом, який дозволить молодому поколінню вийти в сферу педагогічної діяльності на основі усвідомленого власного вибору.

Ключові слова: педагогічна інтеграція, професійне самовизначення, вчитель хімії, компетентно орієнтовані завдання, міждисциплінарний підхід.

ФОРОСТОВСКАЯ Татьяна Александровна. ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ КАК ВАЖНОЕ УСЛОВИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ХИМИИ

Статья посвящена актуальной проблеме педагогической интеграции как составляющей гуманизации и гуманитаризации образования, которая является важным условием профессионального самоопределения. Формирование профессионального самоопределения будущего учителя химии в учреждениях высшего образования является важным процессом, который позволит молодому поколению войти в сферу педагогической деятельности на основе осознанного собственного выбора.

Ключевые слова: педагогическая интеграция, профессиональное самоопределение, учитель химии, компетентно ориентированные задачи, междисциплинарный подход.

FOROSTOVSKA Tetiana Oleksandrivna. PPEdagogical INTEGRATION AS AN IMPORTANT REQUISITE OF THE EFFECTIVE REALIZATION OF PROFESSIONAL SELF DETERMINATION OF FUTURE CHEMISTRY TEACHERS

The article is dedicated to the actual problem of pedagogical integration as a part of humanity and humanization of education which is an important part of professional self – determination. The formation of professional self – determination of future Chemistry teacher in the higher educational establishments is an important process which will help young generation to enter the professional activity based on aware choice.

The author claims that studying disciplines which are used in the process of preparation of future Chemistry teachers are formally separated. They discover chemical knowledge from one side and are not related with future professional activity. Students feel difficulties in both simultaneous and consistent

studying of such disciplines.

In the research the author aims to depict the level of didactic fusion of chemical, natural, psychologically – pedagogical and methodological disciplines. The integrative factor is a problem connected with development of students' skills to solve learning-professional tasks in the processes of self – determination of future chemical teachers.

The article singles out two possible ways of integrating knowledge in the process of preparing future Chemistry teacher which are closely interconnected:

1. Contextual: the integration of the context of the disciplines studied by students.

2. Organizational: the way of acting and cognitive approaches connected with them, educational-cognitive problems, technologies, means and methods of studying.

The author suggests keeping the balance between scientific fundamentality of Chemical studies, practical meaning of Physical and Biological studies for describing Chemical processes, Mathematical calculations, knowledge of Pedagogy, Psychology and methods of teaching Chemistry and IT. The realization of the balance can be possible by means of double subject integration of laws, theories, methods of Physics, Math, Biology and other studies.

The author emphasizes on the necessity of integration Chemical knowledge with Humanity disciplines, History, for example.

The important place in forming the readiness of future Chemistry teachers to the professional self - determination is taken by the usage of studying competently oriented tasks (tasks of mid-subject context).

According to author's opinion the usage of integrative approach in the process of preparing future Chemistry teacher in Pedagogical institutions of higher education is an important part of educational process and necessary element of forming the readiness of future Chemistry teachers to professional self – determination.

Keywords: *pedagogical integration, professional self – determination, Chemistry teacher, competently oriented tasks, interdisciplinary approach.*

ЧЕРНЬОНКОВ Ярослав Александрович. СУЧАСНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Це дослідження було проведено для визначення, окреслення основних характеристик понять «професійне вдосконалення», «профільна школа», «професійна підготовка в профільній школі». Автором було досліджено, проаналізовано провідну роль та концептуальний вплив профільного напрямку освіти у підготовці майбутніх високваліфікованих професіоналів у галузі іноземних мов на етапі післядипломної освіти. Було зазначено, що система підготовки вчителя іноземних мов має бути комплексною, поступовою, циклічною, взаємопов'язаною, профільною.

Ключові слова: *професійне вдосконалення, профільна школа з іноземних мов, професійна підготовка в профільній школі, система професійної підготовки вчителя іноземних мов.*

ЧЕРНЕНКОВ Ярослав Александрович. СОВРЕМЕННАЯ СИСТЕМА ОБУЧЕНИЯ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Это исследование было проведено для определения, анализа основных характеристик понятий «профессиональное совершенствование», «профильная школа», «профессиональная подготовка в профильной школе». Автором были исследовано, проанализировано ведущую роль и концептуальное влияние профильного направления образования в подготовке будущих высококвалифицированных профессионалов в области иностранных языков на этапе последипломного образования. Было отмечено, что система подготовки учителя иностранных языков должна быть комплексной, постепенной, циклической, взаимосвязанной, профильной, профессиональной.

Ключевые слова: *профессиональное совершенствование, профильная школа иностранных языков, профессиональная подготовка в профильной школе.*

CHERNIONKOV Yaroslav Olexandrovych. MODERN UNDERSTANDING OF FOREIGN LANGUAGE TEACHER TRAINING SYSTEM

This study had been conducted to determine, outline the main characteristics of the concepts of «professional improvement», «profile school», «professional training in the profile school». The author investigated, analyzed the leading role and conceptual influence of the profile direction of education in the process of training of future highly qualified foreign language professionals at the postgraduate level.

The system of training future teacher of foreign languages has been analyzed on the educational experiences of different world top countries. In particular, it was especially emphasized at the post-university stage of teacher training. The general tendencies of professional development of teachers are: organizational-structural (universitization of pedagogical education - priority of the university level of pedagogical education (Finland, France, Italy, Spain)); essential-determinative (humanization and humanitarization in the methods and content of pedagogical education) (Germany, UK, Poland, Austria)); content-procedural (informatization of the educational process (Hungary, Slovakia, Czech Republic, the

USA)). As a result, the author outlined a system of foreign language teacher training in Ukraine, which is a conceptual part of the doctoral thesis.

It was noted that the foreign language teacher training system should be comprehensive, gradual, cyclical, interrelated, profile, professional and should be applied in parallel: pre-school education - secondary education – higher education – postgraduate education – self-improvement, according to the latest decrees, concepts and the laws of the Ministry of Education and Science of Ukraine and in the context of improving European education.

The author defined the «profile school in a foreign language» as a professional educational institution where trained under special conditions teachers work. The process is aimed at professionally-oriented learning taking into account the principle of individualization, the principle of differentiation, the principle of flexibility, the principle of consistency and the principle of continuity. The result of the training should be a high level of preparation for entry into the institution of higher education (IHE). The overriding goal of such a school is in its priority of the link between the profile preschool and the profile high school.

Keywords: professional improvement, foreign languages profile school, professional training in profile school, system of professional training of foreign language teacher, optimal conditions for student's development, regulatory documents, general tendencies of professional development of teachers.

ШЕВЧЕНКО Ірина Вікторівна, КОРДЮК Олена Миколаївна. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МЕТОДИКИ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ (CLIL) У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ «ПРАКТИЧНОГО КУРСУ ОСНОВНОЇ МОВИ (АНГЛІЙСЬКА)» ДЛЯ СТУДЕНТІВ ІІ КУРСУ ЗВО УКРАЇНИ

Стаття присвячена проблемі імплементації методики предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) у процесі викладання курсів «Практична граматики англійської мови» і «Практичний курс основної мови» для студентів ІІ курсу ЗВО України. Звертається увага на певні переваги методики (CLIL), що сприяє підвищенню мотивації вивчення іноземної мови, розвитку творчих розумових здібностей студентів, цілеспрямованому засвоєнню ними лексичних одиниць з інших дисциплін, поглибленню знань з граматики, які вони будуть використовувати у своїй майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: предметно-мовне інтегроване навчання, граматики англійської мови, розумові здібності, іншомовна компетенція, професійна діяльність.

ШЕВЧЕНКО Ирина Викторовна, КОРДЮК Елена Николаевна. ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ МЕТОДИКИ ПРЕДМЕТНО-ЯЗЫКОВОГО ИНТЕГРИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ (CLIL) В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ «ПРАКТИЧЕСКОГО КУРСА ОСНОВНОГО ЯЗЫКА (АНГЛИЙСКИЙ)» ДЛЯ СТУДЕНТОВ ІІ КУРСА УВО УКРАИНЫ

Статья посвящена проблеме имплементации методики предметно-языкового интегрированного обучения (CLIL) в процессе преподавания курсов «Практическая грамматика» и «Практический курс основного языка (английский)» для студентов 2 курса УВО Украины. Обращается внимание на основные преимущества методики (CLIL), которая способствует повышению мотивации изучения иностранного языка, развитию творческих способностей студентов, целенаправленному усвоению ими лексических единиц других дисциплин, углублению знаний английской грамматики, которые они будут использовать в своей будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: предметно-языковое интегрированное обучение, грамматика английского языка, умственные способности, иноязычная компетенция, профессиональная деятельность.

SHEVCHENKO Iryna Victorivna, KORDYUK Olena Mykolaivna. IMPLEMENTATION OF METHODOLOGY OF CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING (CLIL) IN THE PROCESS OF TEACHING THE ENGLISH LANGUAGE AND ENGLISH GRAMMAR FOR THE IIND YEAR STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF UKRAINE

The increasing pressure of globalization changes our images of education, and good knowledge continues to provide the employment of future graduates. Many graduates aspire to work not only as teachers of secondary educational establishments, but also in big transnational companies, where the office language is English. In this context of learning the English language with the purpose of further development of their career is becoming extremely relevant. And the accent of learning the language is being replaced to immediacy and clearness of communication. Decreasing class hours and giving a great amount of hours to individual study requires from teachers to reconsider the traditional methodology of learning the English language and turn to contemporary world experience. CLIL methodology of studying foreign languages is becoming more and more widespread in the world practice.

The article is dedicated to the problem of implementation of content and language integrated learning (CLIL) in the process of teaching the English Language and English Grammar for the IInd year students of higher educational establishments of Ukraine. Advantages of the presented methodology are pointed out.

The main advantages of CLIL methodology are encouraging to study a foreign language, the development of creative mental abilities of learners, purposeful mastering of lexical units by them. The importance of the presented methodology is in the fact that learners acquire knowledge in other subjects which that will use in their future professional activity.

One of the important issues in teaching English using CLIL is grammar teaching. The student's speech must be grammatically correct.

*Analysis of the syllabuses in «Practical Grammar of English» and «Practical Course of the Basic Language» of Knowledge 01 Education, training 014 Secondary education (English and literature) and knowledge 0203 Humanities, training 6.020303 Philology * Language and literature (English)) for the second year indicate that the ratio of classroom hours and hours of independent work is 30%: 70%.*

Keywords: *content and language integrated learning, motivation, mental abilities, foreign language competence, professional activity.*

ЯРОШЕВСЬКА Лариса Віталіївна. ЕФЕКТИВНІ ПРИЙОМИ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Формування національної свідомості студентів – це процес виховання особистості. В статті обґрунтована перспективність та актуальність використання українського музичного мистецтва в патріотичному вихованні майбутнього вчителя; розкрито позитивний вплив вітчизняної пісенної культури на формування у студентів національних світоглядних позицій; доведена результативність виховання національної свідомості молоді засобами музичного мистецтва за умови застосування інноваційних технологій: цілеспрямованого, систематичного й послідовного впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес

Ключові слова: *національна свідомість, патріотичне виховання, студентська молодь, музичне мистецтво, пісня, традиція, духовність, інноваційні технології.*

ЯРОШЕВСКАЯ Лариса Виталиевна. ЭФФЕКТИВНЫЕ ПРИЕМЫ ВОСПИТАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ СРЕДСТВАМИ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

Формирование национального сознания студентов – это процесс воспитания личности. В статье обоснована перспективность и актуальность использования украинского музыкального искусства в патриотическом воспитании будущего учителя; раскрыто положительное влияние отечественной песенной культуры на формирование у студентов национальных мировоззренческих позиций; доказана результативность воспитания национального сознания молодежи средствами музыкального искусства при условии применения инновационных технологий: целенаправленного, систематического и последовательного внедрения в практику оригинальных, новаторских способов, приемов, охватывающих целостный учебно-воспитательный процесс

Ключевые слова: *национальное сознание, патриотическое воспитание, студенческая молодежь, музыкальное искусство, песня, традиция, духовность, инновационные технологии.*

YAROSHEVSKA Larisa Vitaliyvna. EFFECTIVE EDUCATIONAL METHODS OF STUDENT YOUTH'S NATIONAL AWARENESS UPBRINGING BY MUSICAL ART MEANS

Modern higher education actualizes the need of patriotism upbringing for future teachers as a feel and as a basic quality of the person on the basis of new approaches and new ways of its implementation. To solve the problem with success, it will be effective to create a patriotic educational environment of the University.

Patriotic revival, taking place in modern Ukraine, activates society attention to the problem of harmonious, creative, spiritually developed, tolerant personality. Therefore, Ukrainian music using in patriotic education of the future teacher becomes prospective, necessary and relevant.

The patriotic upbringing of high school students by means of musical art has its own characteristics, which requires extraordinary approaches to the quality of teacher training as a unique person capable in creativity and innovation in the process of patriotic education of schoolchildren.

In order to find ways to improve the activities of universities, it is necessary to synthesize the latest achievements of pedagogy and old pedagogical traditions. Modern science should acquire a profound national content and character, to continuously evolve. Young people need to master new conceptual approaches to a correct understanding of patriotism, their own position on this issue.

Musical art as a means of forming the national of future teachers is a powerful stimulus in the young people spiritual and moral formation. But attracting students to art is possible only on the solid foundation of spiritual, patriotic, folk music and the best works of modern times. Improvement of students' musical education system affected the issues of using Ukrainian national folklore. The eternal spiritual traditions of the Ukrainian people should become the property of future teachers. The attraction of musical art specialty

students to Ukrainian folk music is one of the ways in spiritual revival of Ukraine.

The national awareness upbringing of youth by means of musical art will be effective provided when innovative technologies are used: purposeful, systematic and consistent introduction into practice of original, innovative methods, techniques, embracing a holistic educational process.

Keywords: national awareness, patriotic education, student youth, musical art, song, tradition, spirituality, innovative technologies.

ЯКИМЕНКО Наталія Олегівна, ВОЩЕНКО Вікторія Юрївна. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ Й ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ІЗ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Виокремлено та схарактеризовано особливості формування професійної компетентності майбутніх фахівців із документознавства й інформаційної діяльності у процесі дистанційного навчання. Визначено й обґрунтовано організаційно-педагогічні та дидактичні умови, що забезпечують формування професійної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності із залученням ресурсу дистанційного навчання.

Ключові слова: професійна компетентність майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності, фахова підготовка, технологія дистанційного навчання, організаційно-педагогічні й дидактичні умови, навчально-методичне забезпечення.

ЯКИМЕНКО Наталья Олеговна, ВОЩЕНКО Виктория Юрьевна. ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ДОКУМЕНТОВЕДЕНИЮ И ИНФОРМАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Выделены особенности формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по документоведению и информационной деятельности в процессе дистанционного обучения. Охарактеризовано современное состояние и перспективы развития подготовки специалистов рассматриваемого направления. Уточнен перечень профессиональных компетенций будущих бакалавров по документоведению и информационной деятельности, которые формируются в процессе дистанционного обучения: интегральные, общие, специальные. Выделены и теоретически обоснованы организационно-педагогические и дидактические условия формирования профессиональной компетентности будущих документоведов в процессе дистанционного обучения.

Ключевые слова: профессиональная компетентность будущего специалиста по документоведению и информационной деятельности, профессиональная подготовка, технология дистанционного обучения, организационно-педагогические и дидактические условия.

YAKYMENKO Nataliia Olegivna, VOSHCHENKO Viktoriia Yuryaivna. ORGANIZATIONAL-PEDAGOGICAL AND DIDACTICAL CONDITIONS OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF SPECIALISTS IN DOCUMENT SCIENCE AND INFORMATION ACTIVITIES IN THE PROCESS OF DISTANCE LEARNING

The installation of information and communication technologies in all spheres of the society and the individual life transforms the existing model of education. UNECCO «ICT in Primary Education» (2012), «Information and Communication Technologies in Education» (2013), defines the development of information and communication technologies in education as the underlying factors of economic growth. The regular changes in the Ukrainian society, information and legislative space have dynamized this process. The efficiency of the distance learning introduction depends on the scientific and methodological and logistical support of the educational process, on the students' readiness to study and scientific and pedagogical staff to carry out teaching and educational work in the conditions of distance learning.

The analysis of scientific and pedagogical literature has shown a considerable interest in the methodology of distance learning technology introduction in the process of training specialists in certain areas: postgraduate education of teachers, training future military, specialists in physical education and sports, skilled workers, inclusive education. The author describes the professional competencies that are installed in the competence of the document scientist in the distance learning mode. It is concluded that the implementation of using the distance learning system idea in the process of preparing future specialists in documentation and information activities affects all components of the learning system: the purpose, content, forms, methods, means of teaching, learning and upbringing (including self-education), diversifies educational activity, decreases didactic and genetic influence, increases the level of professional training, professional mobility, in the long run stimulates the dynamics of career growth, realizes the idea of education throughout life, makes it possible acquisition of professional competencies of the analyzed specialty in the system of penitentiary and inclusive education. The organizational and pedagogical

conditions for the professional competence formation of future specialists in documentation and information activities in the process of distance learning are distinguished and disclosed. Distance learning covers the system of classical and specific principles of didactic.

Therefore, the implementation of the idea of using distance learning in the process of training future specialists in document science and information activity affects all components of the education system: purpose, content, forms, methods, teaching and learning, education and self-education; makes it possible to diversify types of educational activities by diversifying its forms; reduces didactogenic influence (reducing the intensity and time of direct contact, provides the opportunity to learn asynchronously, without depending on the schedule of classes), promotes the quality of vocational training (through the acquisition and consolidation of information and analytical activities in the work of information and work as an integral part of professional competence using the distance learning resource), professional mobility.

Keywords: competence, professional competence of the future specialist in document science and informational activity, competence, organizational and pedagogical conditions, technology of distance learning.

ДОЛГИХ Ярослав Викторович. ФАХОВА ПЕРЕДВИЩА МУЗИЧНА ОСВІТА У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СИТУАЦІЇ

Розглянуто стан фахової передвищої музичної освіти. У контексті соціокультурної ситуації виявлено її ключову проблему, що полягає у ігноруванні явища хаотичної інтонаційної багатокладності. Проаналізовано навчальний процес з погляду на інтонаційні практики, представлені у ньому. Наголошено на необхідності зміни традиційної опусоцентристської концепції музичного навчання.

Ключові слова: фахова передвища музична освіта, соціокультурна ситуація, хаотична інтонаційна багатокладність, модернізація фахової музичної освіти, інтонаційні практики.

ДОЛГИХ Ярослав Викторович. ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ПРЕДВЫСШЕЕ МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ СИТУАЦИИ

Рассмотрено состояние профессионального предвысшего музыкального образования. В контексте социокультурной ситуации выявлено его ключевую проблему, состоящую в игнорировании явления хаотической интонационной многоукладности. Проанализировано учебный процесс с точки зрения интонационных практик, представленных в нем. Отмечена необходимость изменения традиционной опусоцентристской концепции музыкального обучения.

Ключевые слова: профессиональное предвысшее образование, социокультурная ситуация, хаотичная интонационная многоукладность, модернизация профессионального музыкального образования, интонационные практики.

DOLHIKH Yaroslav Viktorovich. PROFESSIONAL PRE-HIGHER MUSICAL EDUCATION IN THE MODERN SOCIO-CULTURAL SITUATION CONTEXT

The status of professional pre-higher music education is considered. It is going through difficult times today. Its current state is far from optimal and the reason of this lies in the specificity of the current socio-cultural situation.

The key problem of professional pre-higher music education has been identified in the context of the socio-cultural situation: the chaotic intonational multistructural, which indicates the heterogeneity of the modern world musical landscape that represented by a set of excellent intonational practices.

It is emphasized that the educational process does not resonate with contemporary socio-cultural phenomena, does not take into account the specific distribution of music in the society, does not focus on the needs and perspectives of students. That is why the named property of the music environment is a challenge for professional music pedagogy. However, after graduation, students are not competent in the phenomena of the present audio environment, because the educational process concentrates around one intonation practice – opus-music.

It is noted that the opuscentric concept of music teaching is reflected in the lack of students competence in the audio environment phenomena of today. And this demonstrates the outdated concept of musical learning that does not take into account the determining factors of contemporary music culture: instead of reaction and renewal there is a tendency towards conservatism in professional music education. The above clearly illustrate the standards of education, curricula, programs of music-theoretical disciplines.

The content of education is analyzed in terms of the intonational practices presented in it.

Emphasized the need to change the traditional concept of music training, because the learning process concentrating on one intonation practice is an unpromising way of developing professional music education: this contributes to the modeling of the false intonation image of the world and causes students mental disorientation.

Keywords: professional pre-higher music education, sociocultural situation, chaotic intonational

multistructural, modernization of professional music education, intonation practices.

КРИВОРОТЬКО-ТАЙФУР Камілія Сергіївна. ВПЛИВ РЕФОРМ У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА ПІДГОТОВКУ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ НІМЕЧЧИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

У статті охарактеризовано позитивні зміни у підготовці вчителів іноземних мов Німеччини, що відбулися в результаті реформ педагогічної освіти (друга половина ХХ ст.): зростання кількості мультилінгвальних та полікультурних груп учнів; розвиток інформаційного суспільства та посилений попит на вивчення іноземних мов професійного спрямування; розвиток нових засобів інформації та відкритий доступ до мови; виникнення нових форм вивчення та навчання іноземних мов.

Ключові слова: педагогічна освіта Німеччини, підготовка вчителів іноземних мов, педагогічні лабораторії, проект «Школа для всіх», проект «Інтегрований вступний семестр», проект «Педагогічна майстерня-лабораторія», реформа.

КРИВОРОТЬКО-ТАЙФУР Камілія Сергеевна. ВЛИЯНИЕ РЕФОРМ В СИСТЕМЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ПОДГОТОВКУ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ ГЕРМАНИИ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

В статье охарактеризованы положительные изменения в подготовке учителей иностранных языков Германии, произошедшие в результате реформ педагогического образования (вторая половина ХХ в.): Рост количества мультилингвального и поликультурных групп учащихся; развитие информационного общества и усиленный спрос на изучение иностранных языков профессионального направления; развитие новых средств информации и свободный доступ к языку; возникновения новых форм изучения и обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: педагогическое образование Германии, подготовка учителей иностранных языков, педагогические лаборатории, проект «Школа для всех», проект «Интегрированный вступительный семестр», проект «Педагогическая мастерская-лаборатория», реформа.

KRYVOROTKO-TAYFOUR Kamillia Serhivna. THE INFLUENCE OF REFORMS IN THE SYSTEM OF PEDAGOGICAL EDUCATION ON THE TRAINING OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS OF GERMAN (SECOND HALF OF THE XX CENTURY)

The article describes the positive changes in the preparation of foreign language teachers in Germany as a result of the reforms of teacher education (the second half of the twentieth century): due to increase in the number of multilingual and multicultural groups of students; the development of the information society and the increased demand for learning foreign languages of professional orientation; development of new media and open access to language; the emergence of new forms of learning and learning foreign languages.

On the example of several innovative projects undertaken to reform teacher training (the School for All project, the Integrated Entry Semester project, pedagogical workshops), the author analyzes the process of updating and modernizing the German teacher education system.

Since the unification of Germany, there have been changes in teacher education that directly concerned the preparation of foreign language teachers in the old and new lands. In 1998, the Ministerial Conference on Culture and Education concluded the «Model Agreement on the Training of Foreign Language Teachers and the Second State Examination», which created the same or comparable learning conditions and requirements in all federal states of Germany.

At the end of the twentieth century. Substantial changes have taken place in the context of which the role of the foreign language teacher in all types of schools has been revised. These include: increasing the number of multilingual and multicultural student groups; the development of the information society and the increased demand for learning foreign languages of professional orientation; development of new media and open access to language; the emergence of new forms of learning and learning foreign languages, such as vocational and foreign languages: foreign languages as working languages, bilingual education; professional mobility in the European Union is changing the labor market for teachers: native speakers have competition with traditional foreign language teachers.

The teacher was considered as an expert in teaching foreign languages of different age groups and in different educational fields.

Keywords: pedagogical education of Germany, training of foreign language teachers, pedagogical laboratories.

ОСАДЧУК Наталія Петрівна. ТЕХНОЛОГІЯ АКМЕОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ РАДІОТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

В статті розкрито проблему обґрунтування та впровадження технології акмеологічного

супроводу культурологічної підготовки майбутніх офіцерів радіотехнічних спеціальностей, що розглядається як поетапна програма, яка передбачає: систему завдань по досягненню майбутніми офіцерами радіотехнічних спеціальностей високого рівня культурологічної компетентності; сукупність форм, методів, спеціальних прийомів та засобів для досягнення цілей; чіткий алгоритм ефективного розв'язання завдання щодо процесу оптимальної самореалізації майбутнього офіцера-радіотехніка у культурологічній діяльності.

Ключові слова: акмеологічний підхід, акмеологічний супровід, акмеологічна технологія, майбутні офіцери радіотехнічних спеціальностей, культурологічна підготовка.

ОСАДЧУК Наталия Петровна. ТЕХНОЛОГИЯ АКМЕОЛОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ РАДИОТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

В статье раскрыто проблему обоснования и внедрения технологии акмеологического сопровождения культурологической подготовки будущих офицеров радиотехнических специальностей, которая рассматривается как поэтапная программа, что предполагает: систему задач по достижению будущими офицерами радиотехнических специальностей высокого уровня культурологической компетентности; совокупность форм, методов, специальных приемов и средств для достижения целей; четкий алгоритм эффективного решения задачи по оптимальной самореализации будущего офицера-радиотехника в культурологической деятельности.

Ключевые слова: акмеологический подход, акмеологическое сопровождение, акмеологическая технология, будущие офицеры радиотехнических специальностей, культурологическая подготовка.

OSADCHUK Nataliia Petrovna. TECHNOLOGY OF ACMEOLOGICAL SUPPORT OF CULTURAL EDUCATION AND TRAINING OF PROSPECTIVE COMMISSIONED OFFICERS OF RADIO ENGINEERING SPECIALTIES

The article reveals the problem of implementing the technology of acmeological support of cultural education and training of prospective commissioned officers of radio engineering specialties, which is considered as a kind of a program, which includes: a system of tasks for achieving a high level of cultural competence by prospective commissioned officers of radio technical specialties; a set of methods, special techniques and means for achieving the goals; a clear algorithm of effective problem solution for optimal cadets self-realization in cultural activities.

It is defined that the main task of acmeological technologies is to form and consolidate in the cadet's consciousness the need for self-development, self-realization and self-improvement, which is possible with the help of various techniques of self-actualization of the personal and professional «I».

It is determined that the effectiveness of cultural education and training of prospective commissioned officers of radio engineering specialties will increase in terms of acmeological support on the basis of scientifically grounded personally-oriented technology, which provides positive dynamics of enhancement of the cadets' cultural competence, gaining experience of practical activity.

The main stages of implementing the technology are defined and characterized: diagnostic, designing, training-organizational, control-reflexive. The diagnostic stage provides application of specific methods that determine the level of development of structural components of the cultural competence of the cadets and their зукіуптфд potential. The projecting stage presents implementation of acmeological projecting by a cadet accompanied by the teacher). The training-organizational stage involves prospective commissioned officers into cultural practice. The control-reflexive stage provides diagnostics of the components of the cadets' cultural development).

The practical significance of the research is determined by the introduction and experimental verification of the effectiveness of technology of acmeological support of cultural education and training prospective commissioned officers, as well as the «Cultural Education and Training Prospective Commissioned Officers of Radio Engineering Specialties in the Acmeological Culture Content Environment» author's special course, which can serve as methodological recommendations for providing cultural education and training cadets in higher military education establishments, development and content enrichment programs for such disciplines as «Cultural Studies», «History of Ukrainian Culture and Ukrainian Army», «History of Ukraine», «Leadership Course», «Ukrainian language of Professional Orientation», «Foreign language» in the context of solving the problem of developing the cultural competence of prospective commissioned officers.

Keywords: acmeological approach, acmeological support, acmeological technology, prospective commissioned officers of radio engineering specialties, cultural education and training.

ТВЕРДОХЛІБ Сергій Сергійович. КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ І РІВНІ СФОРМОВАНOSTI ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ

У статті обґрунтовано критерії, показники і рівні сформованості інтерпретаційної

компетентності учителів хореографії, акцентовано увагу на мотиваційно-ціннісному, когнітивному, творчо-імпровізаційному, операційно-діяльнісному критеріях, визначено їхні показники та рівні, з-поміж яких: високий середній, низький.

Ключові слова: вчителі хореографії, критерії, показники, рівні, мотиваційно-ціннісний, когнітивний, творчо-імпровізаційний, операційно-діяльнісний.

TVERDOHLIB Sergey Sergeevich. CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF FORMATION OF THE INTERPRETATION COMPETENCE OF FUTURE CHOREOGRAPHY TEACHERS

The article substantiates the criteria, indicators and levels of formation of choreography teachers' interpretive competence, focuses on motivational-value, cognitive, creative-improvisational, operational-activity criteria, defines their indicators and levels, among which are low.

One of the important criteria for the formation of interpretive competence is motivational-value, which contains motivationally directed and value-orientation indicators, determines the essence of the driving force, which gives a dynamic impetus to the vector of theoretical modeling of the structural and substantive features of the interpretive competence of future. In the context of the indicators of motivational value criterion we have defined: professional needs, motives and interests. The essence of the cognitive criterion is determined by the clear formation of professional, methodical, special and general professional knowledge, creative thinking, ballet master's skills and choreographic skills, which in practice will lead to the rapid solution of problems and tasks of the professional sphere. Indicators of cognitive criteria include cognitive knowledge, cognitive skills and cognitive skills.

In the context of the subject field of our study, an important criterion for interpretive competence is the creative-improvisational criterion, which is considered to be the dominant basis for the formation of creative-interpreting abilities of future choreography teachers. Very valuable in the context of our study is the operational-operational criterion, which reveals the praxeological component of interpretive competence and allows us to characterize the practical ability of future choreography teachers to successfully apply the acquired knowledge and skills in the work with children's choreographic teams. The content of this criterion reflects professional experience, professional behavior, ability to work successfully as a choreographer and artistic director of a children's choreographic team. On this basis, we have identified six indicators of operational and operational criteria, namely: organizational and managerial; research; technological; stage and performing; communicative, performing skills.

The development and diagnosis of criteria for the formation of interpretive competence of future choreography teachers is directly related to establishing the levels of development of the object of study. A tiered approach makes it possible to view any process of developing interpretive competence as a transition from one level to another, more complex and qualitatively different. Based on the logic of the study, in our opinion, it is appropriate to distinguish three levels of formation of the interpretive competence of future teachers of choreography, namely, low, medium, high.

Keywords: choreography teachers, criteria, indicators, levels, motivational-value, cognitive, creative-improvisational, operational-activity.

ШПИРКА Ірина Олегівна. КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ЕМОЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВОКАЛІСТА

У статті визначено критерії та показники сформованості емоційної виразності майбутніх вокалістів відповідно до її структурних компонентів: мотиваційно-ціннісний когнітивно-аналітичний, емоційно-оцінний та практично-творчий. Розкрито сутність запропонованих критеріїв та показників для проведення діагностики досліджуваного феномену. Визначено та охарактеризовано три рівні сформованості емоційної виразності майбутнього вокаліста: репродуктивний, продуктивний, творчий.

Ключові слова: емоційна виразність, структурні компоненти емоційної виразності, критерії та показники, засоби емоційної виразності, фахова підготовка.

ШПИРКА Ирина Олеговна. КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ СФОРМИРОВАННОСТИ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО ВОКАЛИСТА

В статье определены критерии и показатели сформированности эмоциональной выразительности будущих вокалистов в соответствии с ее структурными компонентами: мотивационно-ценностный когнитивно-аналитический, эмоционально-оценочный и практико-творческий. Раскрыта сущность предложенных критериев и показателей для проведения диагностики исследуемого феномена. Также определены и охарактеризованы три уровня сформированности эмоциональной выразительности будущего вокалиста: репродуктивный, продуктивный, творческий.

Ключевые слова: эмоциональная выразительность, структурные компоненты эмоциональной выразительности, критерии и показатели, средства эмоциональной выразительности, профессиональная подготовка.

SHPYRKA Alina Olegovna. CRITERIA AND INDICATORS OF FUTURE VOCALISTS' EMOTIONAL EXPRESSIVENESS FORMATION

The article dwells on the criteria and indicators of future vocalists' emotional expressiveness formation. The author believes that the art of music, especially vocal art, is closely linked with the development of society and has a positive impact on its cultural and moral growth. Changes in society lead to new demands for the training of specialists in the field of vocal art. As the need for spiritual enrichment is growing, there is a shortage of high-level specialists in the field of vocal performance. According to the author, the problem can be solved by finding new approaches to the training of future vocalists in higher educational establishments. We regard the emotional expressiveness as the main parameter of the formation of professional vocalists. In the article, the researcher defines the criteria and indicators of future vocalists' emotional expressiveness formation according to its structural components: motivational and value, cognitive-analytic, emotional and evaluative, practical and creative.

The motivational and value component comprises the degree of awareness of the importance of vocal performing activities for the professional development, the awareness of the meaning of personal growth and self-improvement, the measure of understanding of both personal and social values of vocal performance. The cognitive-analytic component comprises the level of mastering of concepts and terminology, the mastery of methods and skills of vocal and performing activities, the ability to apply the acquired knowledge and skills in personal creative activities, the ability to assess personal training, performing and educational activities for further self-improvement.

The emotional and evaluative components consist of the measure of mastery of diagnostic skills to find out personal emotional state during trainings, rehearsals, and performances; skills of emotional self-regulation and empathic skills. The practical and creative components comprise the degree of formation of special vocal skills, the level of mastery of specific means of emotional expressiveness, the degree of formation of skills of student independent work and their creative expressions, necessary for performing activities of future vocalists. The core of the proposed criteria and indicators of emotional expressiveness formation of future vocalists is researched with the aim of further diagnosis of the pedagogical phenomenon. The following three levels of future vocalists' development of emotional expression are suggested and described in the article: reproductive, productive, and creative levels.

Keywords: emotional expressiveness, structural components of emotional expressiveness, criteria and indicators, means of emotional expressiveness, professional training.

ОЖИНДОВИЧ Людмила Михайлівна. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОБЛЕМНО/ПРОЄКТНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ НА ПРИКЛАДІ КУРСУ «СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ ВМІСТОМ ВЕБ-САЙТІВ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ТА ІТ-СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглянуто досвід успішного впровадження та особливості використання проблемно/проектних технологій навчання для студентів технічних та ІТ-спеціальностей у межах курсу «Системи керування вмістом веб-сайтів». У ході вивчення курсу здійснюється реалізація проекту — повноцінного функціонального веб-сайту, що сприяє опануванню навчального матеріалу дисципліни, формуванню загальних та предметних (фахових) компетентностей, отриманню запланованих програмних результатів навчання, що передбачаються освітніми програмами спеціальностей, а також набуттю практичних навичок майбутньої професійної діяльності, підтримки та розвитку дієдатного проекту, який вже є професійним доробком.

Ключові слова: проблемно/проектно орієнтоване навчання, система керування вмістом (CMS), загальні та предметні компетентності.

ОЖИНДОВИЧ Людмила Михайлівна. ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ПРОБЛЕМНО/ПРОЕКТНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ НА ПРИМЕРЕ КУРСА «СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ СОДЕРЖИМЫМ ВЕБ-САЙТОВ» ДЛЯ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ И ИТ-СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

В статье рассмотрен опыт успешного внедрения и особенности использования проблемно/проектных технологий обучения для студентов технических и ИТ-специальностей в рамках курса «Системы управления содержимым веб-сайтов». В ходе изучения курса осуществляется реализация проекта — полноценного функционального сайта, что способствует овладению учебным материалом дисциплины, формированию общих и предметных

(профессиональных) компетенностей, получению запланированных программных результатов обучения, что предусмотрены образовательными программами специальностей, а также приобретению практических навыков будущей профессиональной деятельности, поддержки и развития дееспособного проекта, который уже является профессиональной наработкой.

Ключевые слова: проблемно/проектно ориентированное обучение, система управления содержимым (CMS), общие и предметные компетенности.

OZHYNDOVYCH Liudmyla Mykhailivna. APPLY TECHNOLOGY OF PROJECT AND PROBLEM-BASED LEARNING ON THE EXAMPLE THE «WEBSITE CONTENT MANAGEMENT SYSTEMS» COURSE FOR STUDENTS OF TECHNOLOGICAL AND IT-SPECIALTIES

The article examines the experience of successful implementation and peculiarities using the project and problem-based learning technologies for students of technological and IT-specialties within the course «Website content management systems». During the study course the project is implemented, which is a complete functional website that contributes to mastering the discipline instructive material, forming the generic and subject specific competences, obtaining the planned curriculum-related learning outcomes envisaged by the specialties educational programs, as well as acquiring practical skills of future professional activity, support and development of the project able to function, being already the professional point release.

«Website content management systems» course is created according to the modern technologies of educational activity organization with the widespread use of information and communication technologies and an ability to determine not only the academic achievement of students, but also demonstrate and develop the project, own creativity and individuality while performing. The course is available online, for which teaching materials distributed free of charge are selected, requirements for the completed website project are developed, and the opportunity to follow the link and download the turnkey website presentations for evaluation is provided.

In order to determine the project's capability, criteria for evaluation are proposed, which make part of the system of projects joint assessment by the teacher and students, as well as the means of organizing and processing the evaluation results through the use of Google services are developed. In the course study, there was determined conformity of the generic, subject specific competences formation and curriculum learning outcomes provision to the types of works on the project.

The mention data analysis regarding the formation of generic and subject specific competences of students in «Website content management systems» course also shows the effectiveness and benefits of using project and problem-based learning technology. The obtained results of using the project and problem-based learning solutions by the example of «Website content management systems» course urge to develop interdisciplinary connections and implement interdisciplinary projects, as well as to actively incorporate project and problem-based learning methods in most curriculum disciplines for IT and Technology specialties students.

Keywords: project and problem-based learning, content management system (CMS), generic and subject specific competences.

Шановні науковці!

Здійснюється підготовка до друку чергового випуску збірки наукових праць «Наукові записки. Серія: Педагогічні науки» (на комерційній основі), який внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук. Збірник зареєстровано в міжнародних наукометричних базах **Index Copernicus, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat.**

ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ, ЯКІ БУДУТЬ НАДХОДИТИ ДО РЕДАКЦІЇ

Вимоги до оформлення:

Стаття повинна бути написана українською, англійською або російською мовою, з дотриманням наукового стилю та без мовних помилок.

Електронний варіант статті в редакторі Word – 2003, шрифт Times New Roman, збереження у форматі doc або rtf українською, російською чи англійською мовами.

Текст на аркуші А – 4, розмір шрифту 14, інтервал 1,5 пт; поля: зліва – 30 мм; праворуч – 15 мм; знизу і зверху – 25 мм.

Обсяг статті не менше 0,5 друк. аркуша (10–12 сторінок).

Розміщення на сторінці:

У лівому верхньому кутку: УДК. В правому верхньому кутку: прізвище, ім'я та по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи, ORCID, DOI, електронна адреса.

Далі через рядок по центру великими літерами та жирним шрифтом – назва статті.

Посилання у тексті робляться у квадратних дужках [1, с. 5], цитати беруться у лапки «».

Через 1 рядок після тексту розміщується слово СПИСОК ДЖЕРЕЛ та подається список використаних джерел (в алфавітному порядку) відповідно до загальноприйнятих вимог до бібліографічного опису наукової літератури (див. журнал «Бюлетень ВАК України». – 2009. – № 5).

Далі через рядок після списку джерел в алфавітному порядку подається слово REFERENCES, де прізвища авторів, назви джерел (книг, журналів, конференцій, статей тощо) транслітеруються латиницею, а в квадратних дужках подається переклад назв англійською мовою. Іноземні джерела, укладені латиницею, залишаються без змін (за стандартом APA 5th (www.apastyle.org)).

Відомості про автора українською та англійською мовами (прізвище, ім'я, по батькові, посада, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи) подаються без скорочень.

Наукові інтереси (українською та англійською мовами) – обов'язково.

Анотація та ключові слова (5–10) – українською та російською мовами, міжрядковий інтервал 1,5 розмір (кегель) 14 пт, шрифт – курсив. Розгорнута анотація англійською мовою повинна містити 25 рядків.

До статті додається назва статті та реферат англійською мовою обсягом 2000–2200 знаків (не менше 25 рядків), розмір (кегель) 14 пт, міжрядковий інтервал 1,5.

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:

Педагогічні науки

Випуск 185

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15526-4098Р від 19.06.2009 р.
Наукові записки. Серія: Педагогічні науки

СВІДОЦТВО ПРО ВНЕСЕННЯ СУБ'ЄКТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ
ДО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ВИДАВЦІВ,
ВИГОТІВНИКІВ І РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
Серія ДК № 1537 від 22.10.2003 р.

Підписано до друку 09.11.2019 р.
Формат 60x84 ¹/₆. Папір офсетний. Друк різнограф.
Ум. др. арк. 29,26. Тираж 200. Замовлення № 6585.

Друк з оригінал-макету замовника

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИЙ ВІДДІЛ
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
25006, Кропивницький, вул. Шевченка, 1.
Тел.: (0522) 28 59 84.
Факс.: (0522) 24 85 44
E-Mail.: mails@kspu.kr.ua